

NIEN CHENG

Élet és halál Sanghajban

NOVOTRADE KIADÓ, 1989

Fordította: Németh Ferenc
A mű eredeti címe: Life and Death in Shanghai
GRAFTON BOOKS
A division of the Collins Publishing Group,
London, 1986, 1987, 1988.
A magyar fordítás az 1988-as kiadás
alapján készült.

© **Nien Cheng, 1986**

© **Hungarian translation Németh Ferenc**

Lektorálta: D. Szabó József és Galla Endre
Felelős szerkesztő: Mész Éva
ISBN 963 585 035 2
Felelős kiadó: Rényi Gábor,
a NOVOTRADE RT. vezérigazgatója
Készült a Somogy Megyei Nyomdaipari Vállalat
kaposvári üzemében fényszedéssel – 191684
Megjelent 32 A/5 ív terjedelemben
Felelős vezető: Mike Ferenc igazgató

Mejpingnek

Tartalom

ELSŐ RÉSZ

A forradalom szele

- 1. Boszorkányüldözés**
- 2. Vihar előtti csend**
- 3. A vörösgárdisták**
- 4. Házi őrizetben**

MÁSODIK RÉSZ

A fogházban

- 5. Magánzárka**
- 6. Vallatás**
- 7. A januári forradalom és a katonai ellenőrzés**
- 8. Pártviszályok**
- 9. Folytatódik az üldözés**
- 10. Fivérem vallomása**
- 11. A kínzás egy változata**
- 12. Szabadulás**

HARMADIK RÉSZ

Küzdelem az igazságért

- 13. Hová tűnt Mejping?**
- 14. Az igazság nyomában**
- 15. Egy különleges tanítvány**
- 16. Mao halála**
- 17. Rehabilitáció**
- 18. Búcsú Sanghajtól**

I. RÉSZ

A forradalom szele

1. Boszorkányüldözés

A MÚLT IMMÁR ÖRÖKRE VELEM MARAD, és én mindenre tisztán emlékezem. Ha visszatekintek az időben, régi sanghaji házam dolgozószobáját látom, 1966 júliusának forró nyári éjszakáján. A lányom a hálószobájában alszik, a szolgák is visszavonultak már a szállásukra, egymagám ülök a dolgozószobában. Mintha most is hallanám a mennyezeti ventilátor halk zúgását, és látom a hőségtől lankadt fehér szegfűket a fehér Csien Lung-vázában az íróasztalomon. Szemem előtt a könyvespolcok végig a falak mentén tele angol és kínai könyvekkel. Az ellenzős olvasólámpa homályban hagyja a szoba felét, de a piros selyembrokát párnák a fehér heverőn a sötétből is előragyognak.

Egy angol barátom, sanghaji házunk gyakori vendége, azt mondta egyszer: 'a kényelem és az elegancia bázisa ez itt, a város sivárságának kellős közepén'. Pedig a házam nem volt palota, nyugati szemmel nézve igencsak szerény hajléknak tűnhetett. De nem sajnáltam rá az időt és a fantáziát, hogy igazi otthont varázsoljak belőle, békés kikötőt a lányomnak és magamnak, hogy továbbra is ízléses környezetben élhessünk, miközben a városon úrrá lett a proletár realizmus.

Nem sok magánember engedhette meg magának, hogy úgy éljen, mint mi, tizenhét évvel azután, hogy a Kommunista Párt győzött Kínában. A tízmilliós városban talán egy-két tucatnyi család őrizte meg a régi életformáját: megtarthatták a házukat meg a cselédeiket. A párt nem írta elő az embereknek, hogy

hogyan éljenek. 1949-ben, amikor a kommunista hadsereg elfoglalta Sanghajt, megtiltották, hogy elbocsássuk az alkalmazottakat, nehogy súlyosbítsuk a munkanélküliség problémáját. De a politikai kampányok, amelyek időről időre megrázkódtatták az országot, sok embert tettek tönkre, akik azelőtt jó módúak voltak. Mihelyt bűnbaknak tették meg őket, hatalmas bírságokat fizettettek velük, vagy drasztikusan csökkentették a jövedelmüket. Sok nagyiparost családotól a belső vidékekre telepítettek, amikor a gyáraikat elköltöztették Sanghajból. Én nem csak azért tarthattam a régi életstílusomat, mert megvoltak hozzá az anyagi eszközeim, hanem azért is, mert a sanghaji városi testület nagyvonalúan bánt velem, már csak az egységfront-politikára való tekintettel is. Tulajdonképpen nyugodtan élhettünk a lánnyal, ha betartottunk bizonyos illemszabályokat. Hittük, hogy a kommunista forradalom Kína számára történelmi szükségszerűség, és készen is voltunk végigcsinálni.

Folyton ezekre az éjjel előtti órákra gondolok, 1966 július harmadikán. Nem csupán azért, mert nosztalgiával tekintek vissza a régi életemre, amit még a lánnyal töltöttem, inkább azért, mert sok-sok évre ezek voltak a normális élet utolsó órái. A hőség még éjjel is ránehezedett a városra. Izzadság lepte el a karom és az arcomat, a blúz a hátamra tapadt, miközben az újságok fölé hajoltam, és olvastam a gyalázkodó hangú cikkeket, amelyek a politikai kampányokat szokták bevezetni. A megélénkítő propaganda volt hivatva felszítani az indulatokat és mozgósítani a tömegeket. Aki figyelmesen olvasta ezeket a cikkeket – szerzőiket pártfunkcionáriusok válogatták – gyakran rájöhetett, mi a kampány célja, és kik lesznek a potenciális áldozatok. Csakhogy én sosem vettem részt politikai mozgalmakban, így most sem láttam előre a várható

személyes csapást. De, mint mindig, most is nyugtalansággal töltött el a cikkek durva hangneme.

Szolgám, öreg Csao odakészített egy termosz jeges teát a kávézóasztalkára. Ittam egy csészével, és néhai férjem fényképére pillantottam. Lassan már kilenc éve múlt, hogy meghalt, de még éreztem az űrt, amit maga után hagyott. Mindig elveszettnek és magányosnak éreztem magam, mikor a politikai helyzet aggasztóvá vált, és ilyenkor nagyon hiányzott a támasz, amit nyújthatott volna.

1935-ben, Londonban ismerkedtem meg vele, a bölcsészdoktori disszertációján dolgozott. Összeházasodtunk, és visszamentünk Csungkingba, a háborús Kína fővárosába, 1939-ben, amikor a Kuomintang kormány diplomáciai szolgálatába lépett. 1949-ben, mikor a kommunista hadsereg bevonult Sanghajba, a Kuomintang külügyminisztériumának sanghaji hivatalvezetője volt. Mikor a kommunisták képviselőjében Csang Han-fu lefoglalta az irodáját, egyúttal fel is kérte, hogy az átmeneti időszakra álljon az új kormány szolgálatába, mint az újonnan kinevezett sanghaji polgármester, Csen Ji marsall külügyi tanácsadója. A következő évben aztán megengedték, hogy kilépjen a Népi Kormány szolgálatából, és állást vállaljon a Shell nemzetközi olajtársaságnál, mint a cég sanghaji fiókvezetője. A Shell egyike volt azon kevés nemzetközi érdekeltségű brit cégnek, amelyek — mint az Imperial Vegyiművek, a Hongkong-Sanghaj Bank és a Jardines — fenn akarták tartani sanghaji képviselőjüket. És mivel a Shell volt az egyetlen nagy külföldi olajtársaság, amely Kínában szándékozott maradni, a párt hivatalnokai, akik támogatták a Nyugattal való kereskedelmet, udvariasak voltak a céghez és hozzánk.

1957-ben a férjem rákban meghalt. Angol igazgatót neveztek ki a helyére, és a Shell felkért, hogy legyek a segítségére mint üzleti tanácsadó. Ebben a minőségben dolgoztam 1966-ig.

Az egymást követő angol igazgatók rám voltak utalva, hogy elkerülhessék azokat a csapdahelyzeteket, amelyeknek a tőkés vállalkozások ki voltak téve a maoista Kínában. Úgy kellett megoldanom a felmerülő konfliktusokat, hogy a Shell se veszítsen a presztízséből, de a kínai hivatalok funkcionáriusai is megőrizhessék a tekintélyüket. Én irányítottam a személyzetet, én voltam a közvetítő a fiókvezető és a Shell szakszervezete között, tanulmányoztam a szakszervezeti követeléseket, és a megegyezést létrehoztam. Én intéztem a fontosabb levelezést is a társaság és a kínai kormánysszervek között, mivel ezt kínai nyelven kellett folytatni. Mikor az igazgató hazautazott, vagy Pekingbe ment, hogy a kormányhivatalokkal tárgyaljon, én voltam, a helyettese. Boldog voltam, hogy olyan a munkám, amelyet jól el tudok látni, és büszkeséggel töltött el, hogy én vagyok az egyetlen nő Sanghajban, aki vezető pozíciót foglal el egy világcégnél.

1966 tavaszán a Shell bezárta sanghaji fiókját, miután tárgyalások során megállapodásra jutott a kínai kormány képviselőjével s aláírták az államosítási megállapodást. A cég vagyona az állam tulajdonába került, amely cserébe átvette az alkalmazottainkat, azzal az ígérettel, hogy munkát és nyugdíjat biztosít nekik. Mivel a vezetéshez tartoztam, rám az egyezmény nem vonatkozott, csupán azokra a dolgozóinkra, akik szakszervezeti tagok voltak. A vállalati szakszervezet a sanghaji szakszervezeti szövetséghez tartozott, amely a kormány ellenőrzése alatt állt, és a munkásokat meg az alkalmazottakat tömörítette.

Mikor a megállapodást aláírták, a lányom – a Sanghaji Filmstúdió kezdő színészeként – Észak-Kínában turnézott a társulatával. Azt terveztem, hogy amint megérkezik, elutazunk Hongkongba, csak hogy amíg a hazatérésére vártam, megindult a kulturális forradalom. A lányom társulatát a filmstúdió rögtön hazarendelte Sanghajba, hogy részt vehessenek a

kulturális forradalomban. Tudtam, hogy a politikai kampányok idején a kormányhivatalokban halogatják a döntéseket, és lelassul a munka, ha ugyan meg nem áll egészen, ezért úgy döntöttem, hogy nem folyamodom engedélyért a hongkongi útra, nem kockáztatok meg egy elutasítást. Az ugyanis belekerülne a személyi nyilvántartásomba, amelyet a rendőrségen vezetnek, mint mindenkiről és rontaná egy későbbi kérvényezés esélyeit, így hát Sanghajban maradtam, mert azt reméltem, hogy a kulturális forradalom is, mint a többi politikai kampány, lefut egy év alatt.

A tea lehűtött egy kissé. Felálltam, hogy a hálósobámba menjek, lezuhanyoztam, és végignyúltam az ágyon. A hőség ellenére azonnal mély álomba zuhantam. A következő, amire emlékszem, hogy a házvezetőnőm, Csen Ma gyengéden költöget.

Az órára pillantottam az éjjeliszekrényen. Még csak fél hét volt, de a napfény már a napellenző ponyvát sütötte az ablakok fölött, és a szobában kezdett meleg lenni.

— Csi van itt, és egy másik férfi á régi irodából — mondta Csen Ma. — Beszélni akarnak magával.

— Mit akarnak? — kérdeztem álmosan.

— Azt nem mondták. De nagyon furcsán viselkednek. Egyenesen a nappaliba vonultak, és leültek a díványra — mondta Csen Ma — ahelyett, hogy a hallban várnának, mint régen, mielőtt még bezárt az iroda.

— Ki az a másik férfi? — kérdeztem, míg a fürdőszobába botorkáltam. Csit ismertem, ő volt a vállalati szakszervezet alelnöke. Munkakörömből kifolyólag gyakran tárgyaltam vele. Nem volt rossz partner, belátóan és rugalmasan viselkedett.

— Nem tudom a nevét — mondta Csen Ma. — Nem járt még nálunk. Alighanem az őrségnél volt. Magas és sovány.

Csen Ma leírása alapján gyanítottam, ki lehet az; a vállalati szakszervezet egyik aktivistája. Párttagok nem dolgoztak nálunk. Ahogy viszont az a néhány szakszervezeti aktivista viselkedett, abból rájöttem, hogy a városi szövetség beépített emberei. Mivel közvetlen kapcsolatom nem volt velük – a legtöbbjük ör volt, vagy takarító – leginkább a részlegvezetők beszámolóiból tudtam a tevékenységükről.

Kopogtak az ajtón. Öreg Csao átnyújtott egy tálcát Csen Mának; és beszólt a félig nyitott ajtón: – Azt mondják, siessen, asszonyom.

Jól van, Öreg Csao – mondtam. – Mondd meg nekik, hogy rögtön lent leszek. Kínáld meg őket frissítővel meg cigarettával!

Nem siettem. Időt akartam nyerni, hogy összeszedjem a gondolataimat, és felkészülten nézzek szembe azzal, ami vár rám, bármi legyen is az. Ennek a két embernek a látogatása ilyen korai órában szokatlan volt.

Kínában azonban ritkán közlik előre az emberrel, hogy politikai továbbképzésre vagy oktatásra jelölték ki. A hivatalnak az az álláspontja, hogy bárki bármikor bármit köteles megtenni, ha arra utasítják. Arra gondoltam, talán azért jött ez a két ember, hogy felszólítsanak, vegyek részt a politikai átnevelő tanfolyamukon. Tudtam, hogy a városi szakszervezet indított ilyen tanfolyamokat a volt Shell-dolgozók számára, hogy előkészítse őket a munkára – alacsonyabb bérért – az állami vállalatoknál.

Míg a pirítósomat és a teámat fogyasztottam, újra felidéztem azokat az eseményeket, amelyek a Shell-képviselőt bezárásához vezettek, és végiggondoltam a saját szerepemet a cég és a kínai kormányhivatal közötti egyezkedésben. Az összes tárgyalásra elkísértem ugyan az igazgatót, de egyetlen vitában sem vettem részt. Csak megfigyelőként voltam ott, és csak utólag adtam tanácsokat a fiókvezetőnek, mikor már visszatértünk a hivatalunkba. Elhatároztam, hogyha a Shellel kapcsolatos ügyekről kérdeznek,

azzal fogom húzni az időt, hogy felajánlom, írok Londonba további információkért.

Fehér pamut blúzt, szürke pantallót és fekete szandált vettem fel, így öltöznek a kínai nők, ha nyilvános helyre készülnek, és kerülni akarják a feltűnést. Ahogy a lépcsőn lépkedtem lefelé, arra gondoltam, hogy akik ideküldték ezt a két embert ilyen korai időben, arra számíthattak, hogy jól rámijesztenek. Lassan lépdeltem tovább, nyugodtnak akartam látszani.

Beléptem a nappaliba, és láttam, hogy a két férfi a díványon terpeszkedik, előttük pedig érintetlen a két pohár narancslé. Csi, amint meglátott, ösztönösen felállt, de rögtön észrevette, hogy az aktivista ülve marad, így aztán zavarában elvörösödött, és gyorsan visszaült. Tudatos udvariatlanság volt a másik férfi részéről, hogy ülve maradt, mikor beléptem a szobába. 1949-ben, nem sokkal azután, hogy a kommunista hadsereg bevonult Sanghajba, az új körzeti rendőrünk megtette első bejelentetlen látogatását a házunkban. Az ajtóban félrelökte Öreg Csaot, bemasírozott hozzám egyenesen a nappaliba, és a szőnyegre köpött. Ekkor láttam először olyasmit, hogy valaki egy durva gesztussal próbálja a hatalmát fitogtatni. Azóta már megtanultam, hogy a kisebb pártfunkcionáriusok gyakran a gorombaság túlzott gesztusaival igyekeznek leplezni kisebbségi érzéseiket.

Nem vettem tudomást Csi zavaráról és a másik ember udvariatlanságáról, hanem leültem egy egyenes támlájú székre, és megkérdeztem:

- Miért kerestek fel ilyen korai órában?
- Velünk kell jönnie egy gyűlésre – mondta Csi.
- Annyit vártunk magára, hogy alighanem elkésünk – tette hozzá a másik, és felállt.
- Miféle gyűlésről van szó? – kérdeztem. – Ki szervezte? Ki küldte magukat?
- Fölösleges annyit kérdezősködni. Nem volnánk itt, ha nem lenne rá felhatalmazásunk. A Shell összes

régi dolgozójának részt kell vennie a gyűlésen. Nagyon fontos! — mondta az aktivista. És feddően hozzátette: Nem hallotta, hogy megkezdődött a Nagy Proletár Kulturális Forradalom?

— Mi közünk nekünk a kulturális forradalomhoz? — vetettem közbe. — Mi kereskedelmi cégnél dolgoztunk, nem kulturális intézménynél.

— Mao elnök azt mondta, hogy Kínában mindenkinek részt kell vennie a kulturális forradalomban — mondta Csi.

— Késésben vagyunk — mondták mindketten türelmetlenül. — Azonnal indulnunk kell.

Csi is felállt. A kandallópárkányon álló órára pillantottam, negyed kilencet mutatott.

A hallban Csen Ma várt a kézitáskámmal meg a tengerészkek selyem napernyőmmel. Átvettem tőle, és rámosolyogtam, de ő nem viszonozta. Aggodalmasan pillantott rám, nyilvánvalóan szorongott.

— Ebédre itt leszek — próbáltam megnyugtatni. Éppen csak rábólintott.

A kapu mellett Öreg Csao állt. Ő is aggódni látszott, de nem szólt semmit, csak bezárta mögöttünk a kaput.

A személyzet riadalma teljesen érthető volt. Mindnyájan tudtuk, hogy a Mao Ce-tung-rendszer tizenhét éve alatt a politikai kampányok során számtalan ember ment el úgy hazulról, hogy soha többé nem tért vissza.

Az utcán kevesen jártak, de a busz tömve volt ünnepélyesen komoly emberekkel. Körjárat lévén, kilenc óra is elmúlt, mire úticélunkhoz értünk.

Számos fiatal férfi és nő csoportosult a technikum előtt, ahol a gyűlést tartották. Amint észrevették, hogy közeledünk a buszmegálló felől, néhányan kiáltozva berohantak az épületbe.

— Megjöttek! Megjöttek!

Egy férfi jött ki az épületből, és rámordult a kíséremre:

– Miért ilyen sokára jöttek? Nyolcra hívtuk össze a gyűlést!

Azok ketten felém intettek a fejükkel: – Őt kérdezze! – mondták, mielőtt besiettek az épületbe.

– Erre jöjjön – mondta az előbbi férfi, és én követtem a gyűlésterembe.

A nagy terem már tömve volt emberekkel. A szűk fapadokban, az összegyűltek előtt megpillantottam a Shell orvosát és más vezető munkatársait. A sofőrök, őrök, liftesek, takarítók és tisztviselők hátrább ültek, egy csomó fiatal között, akik az iskola hallgatói lehettek. Sokan álltak a padsorok között és a terem végében. A nap betűzött a csupasz ablakokon a fülledt terembe, de csak kevesen használták a legyezőjüket. Feszült és várakozó volt a légkör.

Bár egy helyen dolgoztunk, és kilenc éven át szinte mindennap láttuk egymást, a vezető munkatársak közül senki sem üdvözölt, vagy adta a felismerés bármilyen jelét, mikor átfurakodtam mögöttük, hogy elfoglaljam a helyet, amelyet a második sorban jelöltek ki számomra.

A legtöbben félrenéztek; az a néhány, akivel találkozott a pillantásom, mélységes zavarban volt.

Nem tudom, hogyan vészelték át ezek az emberek a Shell bezárása óta eltelt hónapokat. Ők voltak az igazi vesztesei annak az államosítási megállapodásnak, amelyet a kínai kormány képviselői kötöttek a Shellel, kötelezve magukat, hogy átveszik őket. Majd mindegyikük igen régóta dolgozott a Shellnél, egyesek már a húszas évektől. Mikor a japánok elfoglalták Sanghajt, többen otthonukat és családjukat odahagyva megtették a hosszú és veszélyes utat Csungkingba, a háborús fővárosba, hogy a Shell ottani irodájánál dolgozzanak; mások Sanghajban maradtak, és inkább vállalták a rettentő megélhetési nehézségeket, de nem dolgoztak a Shell-létesítményeket kisajátító japánoknak. Legtöbbjük hatvan felé járt már, közel a nyugdíjba vonuláshoz. Az egyezményben ki volt

kötve, hogy mindannyiuknak állást kell kapniuk kínai vállalatoknál. Csak éppen arról nem esett szó, hogy olyan állást eleve nem kaphattak, ami a korábbi beosztásukkal összemérhető lenne, legfeljebb beosztott tisztviselőnek vagy fordítónak mehettek el, alacsony fizetésért és igencsak mérsékelt nyugdíjért. Egyikük sem mert tiltakozni az egyezmény pontjai ellen, hiszen a kormányzat készítette őket, hogy elfogadják. Az utolsó igazgató is, meg én is próbáltunk valamiféle biztosítékot szerezni a szakszervezet elnökétől, de azt a választ kaptuk, hogy minden dolgozónk elégedett az egyezménnyel. Mikor utoljára találkoztam a vállalat szakszervezeti elnökével, ezt mondta:

– Mindenkit boldogsággal tölt el a tudat, hogy végre megszabadul ebből az abnormális állapotból, hogy egy külföldi cégnek kelljen dolgoznia. Mindenki örömmel várja, hogy állami alkalmazottként hozzájáruljon a szocializmus építéséhez.

Ez volt a hivatalos irányvonal, de ebben még a szakszervezet elnöke se hihetett komolyan. Vezető munkatársaink, akikkel találkoztam ezekben az utolsó napokban, csak a fejüket csóválták, és szomorúan sóhajtották; „*mejju face*”! ami igen gyakori kínai szólás, és azt jelenti: nincs mit tenni, reménytelen, nincs más megoldás.

Kilenctől ebédidőig, mikorra szünet várható, még több, mint három óra volt hátra. A teremben egyre fokozódott a hőség. Tudtam, hogy tartalékolnom kell az erőmet, míg az események magukért kezdenek majd beszélni. A szűk fapad legalább olyan kényelmetlen volt, mint az, amelyen egy csungkingi sziklapincében szorongtam a háború alatt, miközben a japán harci gépek gyújtóbombákkal szórták meg a várost. Az izzadság végigcsorgott az arcomon. Kinyitottam a táskámat, hogy zsebkendőt keressek benne. Láttam, hogy Csen Ma odakészített egy kis összecukható szantálfa legyezőt, rajta peóniát ábrázoló selyemfestménnyel; egykori tanítóm

festette. Elővettem, és legyezni kezdtem magam, hogy kissé megtisztítsam magam körül a levegőt az összezsúfolt embertömeg nehéz szagától.

Hirtelen mozgolódás támadt hátul. A hátsó ajtón néhány férfi jött be rövid ujjú ingben és viseltes nadrágban, majd felvonultak az alacsony dobogóra. Egyikük előrelépett egy fehér terítős kis asztalhoz, a többiek leültek a háta mögötti székekre. Nálunk, Kínában az öltözködés alapján már nem lehetett megkülönböztetni az emberek társadalmi helyzetét, mindenki proletár módra igyekezett öltözni. A proletár szót így fordítják kínaira: *vucsancső*, és azt jelenti: ember, akinek nincs vagyona. A szegényes külső biztonságos és divatos lett Kínában, így hát, mivel nem tudtam, mi a rangja az ülést vezető férfinak, azt hittem, talán a sanghaji szakszervezet küldötte.

— Elvtársak! — kezdte. — Nagy Vezetőnk, Mao elnök meghirdette és személyesen vezeti a Nagy Proletár Kulturális Forradalmat. Nagy Kormányosunkkal az élen megtorpanás nélkül haladunk a győzelemig. A körülmények nekünk, proletároknak kedveznek!

— A Nagy Proletár Kulturális Forradalom mindannyiunk számára jó alkalom, hogy minden eddiginél behatóbban és szorgalmasabban tanulmányozzuk Mao Ce-tung gondolatait, és ezzel is fokozzuk politikai éberségünket. Csak úgy tudjuk igazán megkülönböztetni azokat, akik a nép soraiba tartoznak, azoktól, akik az ellenség oldalán állnak.

— A szocializmus ellenségei ravaszok. Egyesek maguk is fennen lobogtatják a vörös zászlót, de alattomban harcolnak ellene. Mások mosolygó arcukkal ámítanak minket, hogy piszkos üzelmeiket leplezzék. Szövetkeznek a külföldi imperialistákkal és a tőkésosztállyal, hogy szabotálják a szocializmust, és visszavezessék a kínai népet a régi idők nyomorúságába és megpróbáltatásaiba. Túrhetjük-e,

hogy sikerrel járjanak? Hát persze, hogy nem! Nem, és százszor is nem!

– Tizenhét éve már, hogy Sanghaj népe felszabadult. Mégis, egészen a legutóbbi időig maradtak külföldi cégek a városunkban. Az irodáik elfoglalták a legjobb helyeket, és az autóik az utcáinkon rohagáltak. A külföldiek, meg az a néhány kínai, akik megfélekedtek nemzeti hovatarozásukról, pimaszul itt pöffeszkedtek köztünk. Mindannyian tudjuk, hogy az imperialisták ügynökei voltak ezek a cégek, és azt remélték, hogy továbbra is kizsákmányolhatják a kínai népet. Nem túrhettük tovább ezt az állapotot, bezártuk az irodáikat és kihajítottuk a külföldieket. A legtöbb kínai, aki nekik dolgozott, megfertőződött, és gondolkodásában összezavarodott. De látnunk kell azt is, hogy némelyikük javíthatatlan reakciós. A mi dolgunk, hogy végrehajtsuk Nagy Vezetőnk, Mao elnök programját, átneveljük és megváltoztassuk őket. Néhány hónap óta politikai átnevelő tanfolyamokat tartunk nekik. De senkit sem lehet átnevelni, ha ő maga nem hajlandó szembenézni a valósággal, felismerni és bevallani a hibáit. Az önkritika és a nyilvános vallomástétel az első lépés az átformálódás felé. És hogy komoly ösztönzést adjunk az önkritikához, a többiek kritikájával kell segítenünk a bűnöst. A mai gyűlést azért hívtuk össze, hogy megbíráljuk Tao Fenget, és meghallgassuk önkritikáját.

– Mindannyian tudjuk, kicsoda Tao Feng. Majd harmincöt éven át volt hűséges csahos kutyája a Shell Olajtársaságnak, ennek a gigantikus nemzetközi mamutvállalatnak, amely a világ minden sarkát befonja csápjával, hogy felszippantsa a profitot. A kapitalista vállalkozás leggonoszabb formája ez, amint azt már Lenin is megállapította.

– A kapitalizmus és a szocializmus olyan, mint a tűz és a víz. Homlokegyenest szemben állnak egymással. Miközben az angol cég érdekeit szolgálta,

Tao Feng nem maradhatott jó kínai állampolgára a szocializmusnak. Régóta próbálunk már segíteni rajta, hogy világosság gyűljön a fejében.

– Meglepődtem, hogy irodánk volt főkönyvelője, Tao Feng lett a gyűlés célpontja, mindig azt hittem, hogy a párt kedveltje. A legnagyobb fiát a Szovjetunióba is, Csehszlovákiába is elküldték tanulmányait folytatni, államköltségen, az ötvenes években, s a fiatalember be is lépett a pártba. Tudtam, hogy ha egy egyetemi hallgatót külföldre küldenek, a párt előbb mindig alaposan megvizsgálja a családi hátterét, beleértve az apja jellemét, foglalkozását és politikai nézeteit is. Tao Feng kiállhatta a próbákat, hiszen a fiát elengedték külföldre. Nem értettem, hogyan szemelheték ki most mégis, hogy megbírálják.

A kommunista korszak legeleje óta gondosan tanulmányoztam a marxista irodalmat és a kínai pártvezetők megnyilatkozásait. Számomra úgy tűnt, hogy a szocializmus Kínában mind ez ideig inkább afféle kísérlet, mintsem az ország fejlődésének meghatározott és elfogadott irányvonala. Úgy véltem, ez az oka, hogy a kormány politikája folyton változik, ingaként lengve balról jobbra, aztán meg vissza. Amikor a dolgokat már túlzásba vitték, és problémák merültek fel, Peking kiigazító intézkedéseket hozott. Aztán éppen ezek a korrekciók mentek túl messzire, és újabb kiigazítást tettek szükségessé. Az igazi probléma persze az volt, hogy a gazdaság állami ellenőrzése megfojtotta a termelékenységet, a Pekingben készített gazdasági tervek pedig nem vették figyelembe a helyi adottságokat, és kiiktatták az ösztönzőket.

Mikor odafönt változtattak a politikán, változott az értékrend is. Ami tegnap helyes volt, az mára rossz lett, és viszont, így aztán az alsóbb szintű kommunista vezetők szavai és tettei csak ideig-óráig voltak érvényesek. Ezért is gondoltam úgy, hogy ez a gyűlés, ahová idecítáltak, nem nagyon fontos, a

szónok meg valami kisebb pártfunkcionárius lehet, akinek az a megbízatása, hogy vezesse a kulturális forradalmat a Shell volt dolgozói körében. Úgy véltem, ezzel a kampánnyal az inga balra lendül. Előbb-utóbb, ha már túl messzire megy, jönnie kell az újabb kiigazításnak. Aztán a népnek néhány hónapig vagy évig megint nyugta lesz, egészen a következő politikai kampányig. Mao Ce-tung hitt abban, hogy a kampányok adják a haladás mozgatóerejét. Úgy véltem, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom is csak egyike a számtalan felülről irányított mozgalomnak, amelyekhez a kínai népnek hozzá kellett szoknia.

Miközben fél füllel a szónok tirádáját hallgattam, körülnéztem a teremben. Ekkor vettem csak észre a falon a transzparenst: „Vesszen Tao Feng, az imperializmus csahos kutyája”. A nevét jelentő két írásjegy pirossal át volt ikszelve, jelezve, hogy megbélyegeztetett, mint ellenség. Nem vettem észre ezt a transzparenst, mikor beléptem a terembe, mert annyi egyéb felirat borította a falakat, tele a kulturális forradalom jelszavaival. A jelszavak elválaszthatatlan tartozékai voltak az életnek Kínában.* Mao Ce-tungot magasztalták, a pártot, a szocializmust, vagy bármi egyebet, amiről a párt eldöntötte, hogy a népnek hinnie kell benne; kemény munkára buzdították a népet, meg hogy tanulmányozza Mao Ce-tung tanítását, és engedelmeskedjék a pártnak. A kulturális forradalom kezdete óta a jelszavak mennyisége ezerszeresére nőtt mindenütt. Képtelenség volt mindét elolvasni, ami az ember szeme elé került. Sokszor már úgy néztünk rajtuk keresztül, hogy nem is láttuk őket.

** Egy-egy politikai kampány idején mindig megjelentek az ellenséget ostromozó jelszavak.*

A szónok most Tao dekadens életmódjáról beszélt, amely a kapitalizmussal való hosszas kapcsolatának következménye. Házasságon kívüli viszonyokban, mértéktelen bor- és szeszfogyasztásban, ingyenc

ételek élvezetében találtatott bűnösnek, csupa olyan önző és fényűző cselekedetben, amelyet a párt elítélt. Nem lepődtem meg a vádak hallatán, tudtam, ha valakit megbélyegeznek, azt végletesen rossznak festik le, és mindenféle eltévelyedést a kapitalizmus befolyásának tulajdonítanak.

Miután a szónok részletesen taglalta Tao magánéletét, és leleplezte, mennyire bomlasztó hatást tett rá a kapitalizmus, komolyabb hangra váltott. Az imperializmus és a külföldi nagyhatalmak Kína elleni agressziójára tért rá. Nem is azt tartotta Tao fő hibájának, hogy mohóságában kevés önmérsékletet tanúsított, hanem hogy olyan nemzet cégének szolgálatába állt, amely a kínai nép elleni agresszió bűnét követte el – több mint száz esztendeje. Úgy beszélt az 1839–1842 közötti ópiumháborúról, mintha csak a múlt évben történt volna.

Bár a vádaskodás során erős kifejezéseket használt, és sűrűn felemelte a hangját, a beszéd tempója lassú volt, gyakran szünetet tartott közben, hogy igyék egy korty vizet, vagy a jegyzeteit tanulmányozza. Tudta, hogy hallgatósága a helyéhez van szögezve, hiszen senki nem mert volna távozni, míg a gyűlés tart. Egy pártfunkcionárius, lett légyen bármilyen alacsony rangú, magát a pártot képviselte. Ha megszólalt, a párt szólott általa. Elképzelhetetlen volt, hogy valaki ne hallgassa teljes odaadással. Mégis, a beszéd kezdett túl hosszúvá nyúlni. A teremben elviselhetetlen volt a hőség, és a hallgatóság figyelme lanyhult. Az órára néztem, és láttam, hogy már majdnem dél van. A szónok is fáradt és éhes lehetett, mert hirtelen abbahagyta, és bejelentette, hogy fél kettőig szünetet tart. Mindenki felállt és a kijáráthoz tódult, mielőtt még a végszó elhangzott volna.

Odakint a nap irgalmatlanul tűzött az átforrósodott kövezetre. Valamivel arrébb, egy fa árnyékában megpillantottam egy várakozó riksát. Odafutottam,

megadtam az embernek a címemet, és dupla viteldíjat ígértem neki, csak vigyen innét mielőbb.

Ekkor a férfi, aki reggel idekísért, kirohant az épületből, és rámkiáltott, hogy álljak meg. Azt akarta, hogy maradjak itt, és egyek valamit az iskola étkezőjében, nehogy megint elkésssem. Annyira el volt szánva, hogy itt tartson, hogy megragadta a riksa oldalát. Újra és újra meg kellett ígérnem, mielőtt elengedett, hogy időben itt leszek.

Kis házam, elsötétített ablakaival, zöld bambuszernyős verandájával maga a menny a füledt, levegőtlen gyűlésterem után. Blúzom a hátamra tapadt, és teljesen eltikkadtam. Gyorsan lezuhanyoztam, ittam egy pohár jeges teát, és élveztem a szakácsom pompás főztjét. Aztán egy fél órára ledőltem pihenni, majd visszaültem a riksába, amely kérésemre kint várakozott.

Kicsit késve érkeztem az ülésterembe, de egyáltalán nem én voltam az utolsó. Találtam egy helyet a második sorban, rögtön az oszlop mellett, amelynek nekidőlhettem, ha túlságosan elfáradtam. Most nagy bevásárlótáskát hoztam magammal, benne egy üveg vizet, egy poharat meg két tábla csokoládét. Abban a biztos tudatban, hogy jól felkészültem, helyet foglaltam, és vártam, mire fog kilyukadni a szónok.

A terem lassan megtelt. Két órakor ugyanazok az emberek, akik délelőtt is ott voltak, felléptek a dobogóra, és elfoglalták helyüket. A szónok jelt adott valakinek, aki a terem végében állt. Döbbsenten néztem végig, ahogy bevezetik Tao Penget, magas, fehér szégyensüveggel a fején, s rajta a felirat: „ökördémon, kígyószellem”. Komikusan festett volna, ha nem ült volna mélységes kétségbeesés az arcán.

Ökördémon, kígyószellem – a kínai mitológia gonosz szellemei, akik emberi alakot is ölhetnek, hogy bajt keverjenek, de ha az emberek felismerik bennük a gonoszt, visszaváltoznak eredeti alakjukba. Mao Ce-tung 1957-ben, a jobboldal-ellenes kampány

során használta először ezeket a szavakat az értelmiség jellemzésére. Azt mondta, az értelmiségiek olyanok, mint az emberbőrbe bújtatott gonosz szellemek, amikor úgy tesznek, mintha támogatnák a Kommunista Pártot. Mikor azonban bírálják a párt politikáját, visszanyerik eredeti formájukat, és gonosz szellemként lepeződnek le. Ettől kezdve a pártfunkcionáriusok, akik gyorsan átvették Mao stílusát, a frázist alkalmazták mindenkire, akit politikailag megbízhatatlannak tartottak. A kulturális forradalom alatt kivétel nélkül megkapta a címkét az ellenség úgynevezett kilenc csoportja: az 1950-52-es földreform-mozgalom idején megbélyegzett régi földbirtokosok; az 1955-ben a falusi termelészövetkezetek megalakítása során megbélyegzett gazdag parasztok; az ellenforradalmárok visszaszorítására indított 1950-es kampányban megbélyegzett ellenforradalmárok; a Kommunista Párt hatalomra jutása óta időről időre lefogott „rossz elemek”, vagyis a Kuomintang börtöneit megjáró pártfunkcionáriusok, akiket azzal gyanúsítottak, hogy párttitkokat árulnak el a Kuomintangnak; a kémek, vagyis a külföldi kapcsolatokkal rendelkező férfiak és nők; a „kapitalista úton járók”, vagyis azok a pártfunkcionáriusok, akik nem követték mereven Mao szélsőbalos politikáját, tehát a „kapitalista utat” járták; végül a polgári származású értelmiségiek.

A kifejezést gyakran „ökrök”-re rövidítették, a helyiségeket pedig, ahol a kulturális forradalom idején őrizetben tartották ezeket a politikai kiközösítettéket, egyszerűen ököristállónak nevezték. Mikor az üldözés már nagyobb méreteket öltött, Kínában minden szervezetnek megvoltak az „ököristálló” céljára elkülönített helyiségei, és a „forradalmárok” teljhatalommal bánhattak az oda bezárt „ökrökkel”. Embertelen kínzásokkal és kegyetlen módszerekkel csikartak ki belőlük

vallomást. Sok esetben rosszabb sorsuk volt, mint az igazi állami börtönök foglyainak.

Hogy megváltozott Tao Feng! Mikor még egy helyen dolgoztunk, maga volt a megtestesült önbizalom. Most idegesnek látszott és teljesen összetörtnek. Nagyon lefogyott, és évekkel öregebbnek tűnt, mint pár hónappal korábban. A hátam mögött a fiatalok nevetgéltek. Amint Taot előrevezették, hátul felálltak az emberek, hogy jobban lássanak, és közben feldöntötték néhány padot. Ezért egy ember előretolt egy széket, és megparancsolta Tao Pengnek, hogy álljon fel rá. Amint Tao felmászott a székre, és ott állt csúcsos papírsüvegében, alázatos testtartásban, a kuncogás féktelen nevetésbe torkollt.

Ekkor a terem sarkában felállt valaki. Nyilván nem véletlenül plántálták oda. Magasba emelte a kis piros könyvecskéjét (piros műanyag borítója miatt hívták így), Mao Ce-tung idézeteinek gyűjteményét, amelyet mindenki köteles volt magával hordani, és jelszavakat kezdett vezényelni a tömegnek:

– Vesszen Tao Feng!

– Vesszen az imperialisták csahos kutyája, Tao Feng!

– Vesszenek az imperialisták!

– Vesszen a tőkésosztály!

– Éljen a Nagy Proletár Kulturális Forradalom!

– Éljen a mi Nagy Vezetőnk, Mao elnök!

A hangorkán túlharsogta a nevetést. Mindenki felpattant, kiabált, és a kis piros könyvecskéjével hadonászott. Én nem hoztam magammal az enyémet. Figyelmetlenségem miatti kínos zavaromban először föl se bírtam állni. Az is elképesztett, hogy láttam, amint Tao Feng is felemeli az öklét, és lelkesen kiabálja ugyanazokat a jelszavakat, beleértve azokat is, amelyek saját vesztét kívánják. Mire összeszedtem az ölemből a legyezőmet, a táskámat, a vizesüvegemet, a poharamat, és kiraktam a padra, hogy felállhassak, a többiek már befejezték, és

visszaültek, így aztán újra összeszedtem a holmimat, és visszaültem. A férfi, aki mellettem ült, rosszállóan bámult rám. Elhúzódott tőlem, mintha csak attól félne, hogy helytelen viselkedésem megfertőzheti.

Miután a tömeg kitombolta magát, és látványosan elítélte a bűnöst, megengedték Taonak, hogy lelépjen a székről. Leszállás közben azonban, ahogy előrehajolt, leesett a fejről a papírsüveg. A fiatalokból újra kitört a nevetés. Tao rettegve pillantott a gyűlés vezetőjére, nyilván attól félt, hogy megvádolják, szándékosan csinálta. Megkönnyebbülve sóhajtott fel, mikor egy ember fölkapta a szégyensüveget, és az asztalra tette.

A gyűlés vezetője akkor tanúskodni szólította a társaság volt alkalmazottait, köztük azt a kettőt is, akik reggel értem jöttek, valamint Tao Feng könyvelési osztályának alacsonyabb rangú hivatalnokait. Egymás után a pódiumhoz járultak, kinyilvánították felháborodásukat, és elismerték ugyanazokat a vádakát, amelyeket a gyűlés vezetője a délelőtti ülésen már elsorolt. Tudtam jól, hogy a bírálat tárgyát és heveségét mindig a pártfunkcionárius határozza meg. Épp olyan örületség lett volna eredetieskedni és újat mondani, mint kellő indulat nélkül bírálni. A kínai nép megtapasztalhatta, hogy csak úgy nyerheti el a párt bizalmát és jóindulatát, ha leszokik az önálló gondolkodásról, és csak azt ismételteti, amit a szájába rágtak. A régi dolgozók hosszasan bírálták Tao Penget. Akiket beszélni engedtek, mind munkások voltak, vagy alacsonyabb beosztású hivatalnokok. A magasabb rangú alkalmazottak közül senkit sem vontak be. Azok mind lehorgasztott fővel, némán ültek a helyükön.

Végül ismét a gyűlés vezetője szólt. Elmondta a hallgatóságának, hogy több heti átnevelés után és az aktivisták „segítségével” Tao végre rájött, hogy a kapitalizmus és az imperializmus áldozata volt. A vezető ekkor Taohoz fordult, és olyan hangon, ahogy

egy szigorú tanító bácsi szidja meg a nebulót, mikor rosszaságon kapja, megkérdezte tőle:

– Ugye igazam van? A magas fizetéssel érték el ezek a külföldi imperialisták, hogy a rabszolgájuknak szegődtél? Eladtad magadat nekik és kész voltál, hogy bármilyen piszkos munkát elvégezz a magas fizetésért, meg a jutalomért, amit ígértek! Ugye, így történt?

A terem elnémult, mindenki Tao válaszát várta. De a könnyes, drámai bűnvallomás elmaradt. Tao mindössze rábólintott, az eddiginél is lemondóbb arckifejezéssel.

Milyen ostobán teszi Tao, gondoltam, hogy elismeri, pénzért adta el magát, ezzel aztán mindenféle komolyabb vádak előtt nyitja meg az utat, amelyekből meglehet, nem lesz könnyű kimagyarázkodnia. Szerintem jobb lett volna, és biztosan őszintébb, ha megmagyarázza, hogy a Shell ugyanannyit fizetett a sanghaji alkalmazottainak, mint a kommunista hatalomátvétel előtt. Mivel a kormányzat ebbe nem szólt bele, föl sem merült, hogy csökkenteni kellene a béreket. Taktikusan azt is hozzátehetné volna – amit még a pártfunkcionáriusok se cáfolhattak –, hogy a külföldi cégek dolgozóit sosem övezte az a tisztelet, mely a „nép szolgálatáért” megillette az állami vállalatok alkalmazottait.

– Tao Feng most önkritikát fog gyakorolni – jelentette be a vezető.

Az eddigi alázatos tartásban, anélkül, hogy egyszer is a hallgatóságra emelte volna tekintetét, Tao néhány papírlapot húzott elő a zsebéből és halkán, mindenféle érzelemnyilvánítást mellőzve felolvasta az előre megírt nyilatkozatot. Töredelmesen bevallotta összes bűneit, amelyekkel a szónokok megvádolták, és elismerte, bukását annak köszönheti, hogy nem volt meg benne a kellő szocialista éberség. Sajnálkozott, hogy több, mint harmincöt évet töltött egy külföldi cég szolgálatában,

és ezzel eltékozolta az életét. Kijelentette, szégyelli, hogy elvakította a kapitalista propaganda, és hogy behódolt annak a jó bánásmódnak, amelyet a Shelltől kapott. Kérte a proletariátust, bocsásson meg neki, és adjon esélyt, hogy jóvátehesse bűneit. Megemlítette, hogy fia tagja a pártnak, és külföldön tanult az állam költségén. Ő maga a szégyenteljes életével súlyos hálátlanságot mutatott a Népi Kormány iránt. Biztosította a hallgatóságot, hogy felismerte már, milyen aljas összeesküvést szőnek a kapitalisták és az imperialisták a kommunista Kína ellen, és mindent el fog követni, hogy leleplezze piszkos játékaikat, ezzel is bizonyítva őszinte megbánását. Elmondta, hogy részletes vallomás írásába fogott, amelyben leírja a Shell érdekében elkövetett bűncselekményeit, és ezt át fogja adni azoknak, akik „segítették” neki az átnevelés során.

Az egész hosszú nyilatkozat önostorozó és túlzó frázisokkal volt tele. Taonak időnként remegett a hangja, és néha nem jött ki hang a száján. A keze reszketett, ahogy forgatta a lapokat. Nem hittem, hogy csupán a félelemtől ideges ennyire, hiszen tudhatta, hogy semmilyen valóságos bűnt nem követett el. Különben is, a Shell csak azért maradhatott meg Kínában, mert a Népi Kormány megengedte, sőt kívánta a jelenlétét. És tudtam jól, hogy a társaság aggályosan ügyelt arra, hogy betartsa a kínai állami előírásokat. Ezt Taonak is tudnia kellett. Inkább az volt a baj, hogy testileg, lelkileg teljesen kimerült. Biztos voltam benne, hogy akik „segítették”, napokon, talán heteken át vallatták szünet nélkül, váltott emberekkel, alvást nem engedve neki, hogy térdre kényszerítsék és készséges együttműködésre bírják. Köztudomású volt, hogy ilyen körülmények között az áldozat, mikor már a fizikai összeomlás és a megzavarodás küszöbére jutott, megtört, és engedelmessé vált. Ezt az embertelen taktikát a maoisták „kimerítő ösztűz”-nek nevezték. Sok embert ismertem, akivel

végigcsinálták ezt, köztük a bátyámmal, az 1957-es jobboldal-ellenes kampányban. A pártfunkcionáriusok a háttérben maradtak, utasításaikat az aktivisták hajtották végre. Ha a kegyetlen bánásmódba belehalt valaki, a funkcionáriusok elhárították a felelősséget, és balesetről beszéltek, amelyet a „tömegek lelkesedése” okozott.

Amint Tao befejezte, a szónok közölte a hallgatósággal: továbbra is megfigyelés alatt fogják tartani, hogy lássák, valóban őszinte-e a megbánása. Hozzátette azt is: ez a mostani még csak az első az ilyen gyűlések sorában. Sokan vannak még, akik a Taoéhoz hasonló elbánást érdemelnek, sőt még Taora is újra sor kerülhet. Egy pillanatra elhallgatott, és tekintetével végigpásztázta a közönség sorait. Képzelttem csak, hogy a pillantása egy másodperc töredékére megállapodik rajtam? Végül azt a következtetést vontta le, hogy a proletariátusnak kötelessége végre megtisztítani a szocializmust az imperialista befolyás összes maradványától, és meg kell büntetnie a nép ellenségeit. Úgy éreztem, megint felém villan a tekintete.

Aligha lehettem olyan fontos személyiség, hogy ezt az egész színjátékot pusztán miattam rendezzék meg. De ha mégis így lett volna, sem sikerült megfélemlíteniük. Az első reakcióm erre a „harci gyűlés”-re az undor volt, meg a szégyen, hogy ilyen barbár módon bánhatnak el egy embertársunkkal szeretett szülőföldemen, az ötezer éves civilizáció hazájában. Kínai mivoltomban éreztem magam megalázva.

Újra jelszavakat kiabáltak, de már mindenki felállt, és az ajtó felé igyekezett. A folyosón ugyanaz a férfi várt rám, aki délben meg akarta akadályozni, hogy hazamenjek ebédelni. Azt mondta: — jöjjön velem egy percre. Néhány elvtárs beszélni akar magával.

Követtem egy tanterembe, ahol a diákok székei meg asztalai a sarokba voltak összehordva. A tanári asztalnál a gyűlés vezetője ült, meg egy másik, aki

szintén ott volt a dobogón. Előttük egy üres szék. Intettek, hogy üljek le.

– Hallott mindent, ami a gyűlésen elhangzott? – kérdezte a gyűlés vezetője.

Bólintottam.

– Mi a véleménye? Gondolom, most látott először ilyen gyűlést.

Nyilván nem mondhattam ki, amit gondoltam, de hazudni vagy hízelegni sem akartam nekik, így szóltam:

– Kérdezhetek valamit? Egész nap ezen törtem a fejem.

Bosszúsnak látszott, de megengedte.

– Rajta! – mondta.

– Milyen szervezetet képviselnek? Kinek a megbízásából hívnak össze ilyen gyűléseket? A volt Shell dolgozókon kívül kik voltak a többiek?

Láthatóan zokon vette, hogy kétségbe vonom az illetékességét. Alig tudta türtőztetni magát.

– A proletariátust képviseljük. A gyűlést a Proletár Kulturális Forradalom Sanghaji Bizottsága rendelte el.

Kértem, világosítson fel, mik a céljai a Proletár Kulturális Forradalomnak. Azt mondta: forradalmi úton megtisztítani a kínai társadalmat minden olyan tényezőtől, amely hátráltatja a szocialista fejlődést. Mao Ce-tung lépten-nyomon idézett mondását ismételte: „Ha a mérges gyomokat nem tépjük ki, az illatos virágok nem tudnak növekedni”. Azt mondta, Kínában kivétel nélkül mindenkinek részt kell vennie a Nagy Proletár Kulturális Forradalomban.

– Őszintébb hozzáállást várunk el magától – mondta –, és még a Taoénál is nagyobb erőfeszítést, hogy megjavuljon.

– Nem tudok róla, hogy bármi rosszat követtem volna el – mondtam meglepett hangon.

– Talán majd megváltoztatja a véleményét, ha lesz ideje átgondolni a dolgokat – mondta ekkor a másik

férfi. — Ha falazni próbál az imperialistáknak, annak súlyos következményei lesznek.

— Falazni? Miben? — kérdeztem. — Az imperialisták minden cselekedete világosan le van írva a történelemkönyveinkben.

A férfi felcsattant.

— Mit zagyvál itt össze? Minket nem az érdekel, mi volt a múltban. A jelenről van szó, a cégről, amelynél dolgozott. Tao már mindent bevallott. Tudjuk, hogy a sanghaji Shell iroda „birkafejes cégér alatt kutyahúst árult”. — (Ez a kínai mondás az ártatlan külső mögött folytatott kétes üzelmekre utal). — Világosan látjuk a maga szerepét is ebben a piszkos játékban. Nem tud minket bolonddá tenni.

— Most már végképp nem tudom követni magukat — mondtam. — Amennyire tudom, a cég, amelynél dolgoztam, soha semmi törvénytelenséget vagy erkölcstelenséget nem követett el. A Népi Kormánynak kitűnő rendőrsége van. Már régen rájöttek volna, ha valami nem lett volna rétidben.

Mindketten ráammeredtek. Csaknem egyszerre kiáltottak fel:

— Falazni próbál az imperialistáknak!

— Félreértene! — mondtam méltatlankodva. — Csak leszögeztem a tényeket, ahogy én tudom őket. Minek falaznék bárkinek is? A Shell sanghaji irodáját bezárták, és az angol igazgató hazament. Senkinek nincs szüksége a védelmemre.

— Hát persze, az angol igazgató hazament, de maga itt van. Magának éppúgy tudomása van mindenről, mint neki. Éveken át a férje volt az igazgató. A halála után magát vették a céghez. Mindenről tudnia kell.

— Hiszen éppen azért állítom, hogy semmi törvényszegés nem történt, mert mindenről tudomásom van.

A másik férfi közbeszólt.

– Azt ajánlom, menjen haza és gondolja át a dolgot. Majd szólunk, ha megint beszélni akarunk magával. Mi a telefonszáma?

Megadtam neki a számomat, és elhagytam a termet.

Odakint már esteledett. Kellemes hűvös szellő fújdogált. Úgy döntöttem, gyalog sétálok haza a fák szegélyezte kerülő úton, a mozgás kedvéért, és végiggondolom a dolgokat.

Eppen akkor értem az 1. sz. Egészségügyi Főiskola elé, amikor Winnie barátnőm kollégái kíséretében felbukkant félig lezárt kapujában. Üdvözöltük egymást, és csatlakozott hozzám, mert közel laktunk egymáshoz.

– Miért jársz az utcán ilyen későn? — kérdezte.

– Most jövök egy harci gyűlésről. Azt mondták, részt kell vennem a Proletár Kulturális Forradalomban.

– Azért, mert a Shell bezárta sanghaji irodáját? Meséld el, mi volt!

– Jó. El tudsz jönni vacsorára? — kérdeztem. Szerettem volna hallani, mit szól Winnie az élményeimhez. Sok politikai mozgalmat átélt már, biztosan több tapasztalata volt, mint nekem, hogy hogyan kell viselkedni az ilyen helyzetekben.

– Rendben van, majd tőled hazatelefonálok. Henry mostanában nagyon későn jár haza. Mindegyik politikai kampányban nagy árat kell fizetnie a professzorságért, úgy látszik mindig őket választják céltáblául — mondta Winnie. Henry a férje volt, építészetet tanított a Tung Csi Egyetemen.

– Bajban van? — kérdeztem aggódva.

– Hál'istennek még nincs — felelte Winnie, és a táskájából egy fésűt húzott elő, hogy megigazítsa a haját. — Mit szólnak a cselédeid, ha meglátják, hogy ilyen ziláltan jövök vacsorára!

Bár elmúlt már negyvenöt éves, és három fia volt, Winnie megőrizte karcsúságát, és csinos volt még az otromba Mao-zubbonyban és bő nadrágban is,

amelyeket viselnie kellett, mert az Egészségügyi Főiskolán tanított angolt és latint. Egy newenglandi leánykollégiumban szerzett angol diplomát, majd a férjével együtt, aki a cambridge-i egyetemen végzett, a kínai-japán háború befejezése után visszatértek Kínába. Henryt az építészet professzorává nevezték ki a Tung Csi egyetemen, majd hamarosan a kar dékánja lett. Az elszabadult infláció napjaiban azonban a professzori fizetés nem tartott lépést a növekvő árakkal. Hogy kiegészítsék a jövedelmüket, Winnie kínai leckéket adott a Sanghajban élő európaiaknak. Elkésérítette őket a Kuomintang kormányzat tehetetlensége, hogy képtelen megbirkózni a háború utáni gazdasági és adminisztrációs nehézségekkel, ezért örültek az 1949-es kommunista fordulatnak, mert azt remélték, hogy békét és stabilitást hoz.

Akkoriban a Kuomintang minden információt eltitkolt, ami a kommunista övezetre vonatkozott, így Sanghajban kevés kínainak volt fogalma a marxizmusról, a Kínai Kommunista Pártról, vagy Mao Ce-tungról. Szinte senki nem hallott az 1942-es jenani értelmiségellenes hajszaról, sem a Kommunista Pártban és a hadseregben rendszeresített hajtóvadászatokról „a Kuomintang és az imperialisták besúgóí” után. 1949 előtt a kínai értelmiségiek a Kommunista Pártról csupán néhány nyugati újságíró és író lelkes beszámolóiból szerezhettek híreket, amelyeket a kommunista övezetben tett röpké látogatásaik alapján írtak. Legtöbbjük liberális idealista volt. Mély benyomást tett rájuk a kommunista vezetők puritánsága, fegyelme és céljaik egyértelműsége, de nem értették igazi mélységükben ezeknek az embereknek sem a jellemét, sem a filozófiát, amely motiválta őket. A végső katonai offenzíva előtt a Kommunista Párt fokozta földalatti propagandáját a Kuomintang fennhatósága alatt álló városokban, és a békés nemzeti újjáépítésre, az egész kínai társadalmat

összefogó egységfrontra, a demokratikus kormányzásra vonatkozó ígérek kívánatos alternatívának látszottak a korruprt és tehetetlen Kuomintang-rendszerrel szemben. A kínai értelmiség pedig elhitette, hogy a propaganda a Kínai Kommunista Párt őszinte és tisztességes politikai deklarációja.

Miután a kommunista hadsereg elfoglalta Sanghajt, a nőket arra ösztönözték, hogy vállaljanak munkát. Winnie az Egészségügyi Főiskola tanára lett 1950-ben. A következő évben Mao Ce-tung, hogy kiterjeszthesse a párt ellenőrzését az összes egyetemre, meghirdette a „Szabadítsuk fel a gondolkodást” mozgalmat. Ekkor kapta az első hideg zuhanyt Winnie és Henry. Bár a kampányt többé-kevésbé sértetlenül vészelték át, el kellett viselniük az önbírálat megalázó gyakorlatát, amely egyaránt kiterjedt a családi háttérükre, a külföldi neveltetésükre és az egész életszemléletükre, amely éppúgy megmutatkozott Henry építészeti terveiben, mint mindkettőjük tanítási módszereiben. Újra és újra önkritikus életrajzokat kellett gyártaniuk, s minden alkalommal szigorúbb önvizsgálatot követeltek tőlük a pártfunkcionáriusok. Végül mindeme tortúrák után Henryt alkalmatlannak nyilvánították a dékáni posztra, és az építészeti karon attól fogva kizárólag szovjet minták alapján oktattak. Mind a hagyományos kínai, mind a nyugati építészetet feudálisnak és dekadensnek kiáltották ki.

Mire a „Szabadítsuk fel a gondolkodást” kampány 1951-ben véget ért, az egyetemi adminisztráció minden szintjén párttitkárok ültek. Ők ellenőrizték a tanári testület munkájának és életének minden területét, bár legtöbbször iskolázatlan volt, és soha nem tanított. Henry és Winnie a számukra kijelölt lakásban élt, elfogadta a fizetést, amit kapott, és úgy végezte munkáját, ahogy a párttitkárok előírták. Ezt a két iskolázott, lelkes és alkotóképes fiatal, akik telve voltak jóakarattal a kommunista rendszer iránt,

háttérbe szorították, mert Mao Ce-tung gyanakvással nézte az értelmiséget, és tanítógépekké akarta lefokozni őket. De még szerencsésnek mondhatták magukat. Sok egyetemi oktató, szerte az országban, rosszabbul járt. Egyeseket munkatáborba küldtek, másokat kizártak az összes egyetemről.

Miután a koreai háborúnak vége lett, a Mao Ce-tung boszorkányüldözése a másként gondolkodók ellen egy időre alábbhagyott. Csou En-laj miniszterelnök, ismerve a kínai értelmiség helyzetét, megpróbált javítani a sorsukon. Az engedékenyebb politika következtében Henry és Winnie nagyobb lakást kapott, közel az én házamhoz. A szakmai tevékenységükbe is kevésbé szóltak bele. Winnie gyakran nézett be hozzám, hogy átfussa a hongkongi és angol újságokat és könyveket, amelyeket a cégem révén kaptam, vagy hogy meghallgassa a sztereo-lemezeimet.

1956-ban Mao Ce-tung meghirdette a „Virágozzék száz virág, versengjen a gondolkodás száz iskolája” kampányt. Az összes intézmény párttitkára, sőt maga Mao is arra biztatta a népet, hogy mondjon őszinte és építő kritikát a Kommunisták Pártjának munkájáról. Abban a hitben, hogy a párt igazán jobban akar dolgozni, értelmiségiek tízezrei és több, mint egymillió egyéb társadalmi osztályhoz tartozó kínai adta elő panaszait és javaslatait. Winnie és Henry azonban tartózkodtak az állásfoglalástól, így menekültek meg a számonkéréstől, mikor 1957-ben Mao Ce-tung politikát változtatott, és meghirdette a „jobboldal-ellenes” kampányt. Mindenkit, aki korábban bírált, jobboldalinak bélyegzett. Sokan elvesztették az állásukat, sőt az állampolgári jogaikat, és munkatáborba kerültek, másoknak csökkentették a fizetésüket, és lefokozták őket. Az állandó képmutatás, amellyel Mao Ce-tung újra meg újra őszinte kritikát kért, aztán durván megtorolta, annyira megfélemlítette a kínai értelmiséget, hogy a kulturális élet szinte teljesen megbénult.

Ahogy a házamhoz értünk, kitárult a kapu, mielőtt még csengettem volna. Öreg Csao aggódva várta, hogy visszaérkezzem. Közölte, hogy a lányom telefonált, nem jön haza vacsorára.

— Mondja meg a Szakácsnak, kérem, hogy Huang asszony itt marad vacsorára — mondtam Öreg Csaonak, és felkísértem Winnie-t a fürdőszobámba.

Öreg Csao európai vacsorához terített kettőnknek, hímezett fehér alátétekkel. Az asztal közepén egy csokor fehér szegfű állt.

— Szakács üzeni, hogy párolt mandarinhal van zöldsalátával — mondta Öreg Csao. — Megfelel? — Általában hol európai, hol kínai ételt ettem, attól függően, mit sikerült szereznie a szakácsnak a piacon.

Kérdően néztem Winnie-re.

— Nagyszerű — mondta. — Szeretem a mandarinhalat.

— Miután leültünk, Winnie pillantása a nagy festményre esett; a halványkékbe öltözött nőalakot Ling Feng-min, a Hangcsoui Művészeti Akadémia egykori vezetője festette. Ez a kép uralta a kék-fehér ebédlőt. Színben és stílusban jól illett az ébenfa pohárszéken álló kék-fehér Huan-Tö tányérhoz és Kang Hszi vázához.

— Hallottad? Ling Feng-min nagy bajban van — mondta Winnie.

Megdöbbsentem. Tudtam, hogy a festő rengeteg valutát hozott a Népi Kormánynak, amely nevetséges összegekért felvásárolta képeit, aztán Hongkongban húsz-harmincszoros áron adta tovább őket.

— Azzal vádolják, hogy a dekadens nyugati művészetet terjeszti. De a súlyosabb vád az, hogy külföldiekkel tart kapcsolatot, és a Sanghajban időző külföldi hajók kapitányainak adott át információkat. A szomszédjában lakó aktivisták meglátták, hogy a külföldiek bementek a házába.

— No és? — mondtam. — Hiszen a felesége meg a lánya Brazíliában élnek. És véletlenül tudom, hogy a

kapitányok azért jöttek, hogy festményeket vásároljanak tőle.

— Sok más festő is bajban van. Öreg tanárnődet, Peng kisasszonyt is bírálják. Azt beszélik, festett egyszer egy mejhua-fa-ágot, amely nem fölfelé tört, hanem lekonyult, és ezzel a Kommunista Párt hanyatlását akarta szimbolizálni.

— Ezek nem normálisak — mondtam Winnie-nek, és letettem a villámat. — A régi mesterek is gyakran úgy festették a mejhua-fát*, amint egy kőszirt fölé hajlik. Pong kisasszony nem magától találta ki.

** A tél végén és kora tavasszal virágzó fa, az un. téli szilvafa*

— Mindegy, tudod, hogy van ez. A művészszervezetek funkcionáriusai valószínűleg nem láttak egyet sem a régi mesterek képei közül. Nem követelik meg tőlük, hogy meg tudjanak különböztetni egy akvarellt egy litográfiától. És a legtöbbjük nem is képes rá.

A társalgásunk olyan lehangoló volt, hogy egészen elment az étvágyam. Nem tudtuk értékelni a szakácsom kitűnő főztjét.

Miközben teánkat ittuk a nappaliban, beszámoltam Winnie-nak a „harci” gyűlésről, ahonnét nemrég szabadultam. Rövid gondolkozás után azt mondta:

— Úgy látszik, most, hogy a Shell bezárta sanghaji irodáját, veled is úgy fognak bánni, ahogy velünk. Kínán kívül senki sem fogja megtudni, mi történik veled.

— Mit gondolsz, milyen céllal vittek el arra a gyűlésre? — kérdeztem.

— Természetesen azért, hogy rád ijesszenek.

— Nem vagyok ijedős.

— Ez az, látod, amit nem tudnak. Csak annyit tudnak rólad, hogy gazdag nő vagy, aki fényűzően él, és még eddig egyetlen politikai kampányba se keveredett bele. Biztosan azt hiszik, hogy könnyen

megfélemlíthetnek. Alábecsülik a bátorságunkat, mint rendesen.

– Miből gondolod, hogy rám akarnak ijeszteni? Mi értelme lenne?

– Hát ezt nehéz megmondani a mostani helyzetben. Bármi is az oka, készülj fel a kellemetlenségekre. Mindig légy résen, és hallgass. Ne szólj megdöglőn, bármivel provokálnak.

– És veletek mi van? Hogy vagytok? – kérdeztem.

– Teljesen kimerültem. Minden időnkét gyűléseken töltjük, vagy tacepaókat (nagybetűs plakátokat) pingálunk. A tanítás szünetel. Néhány professzort meg orvos szakértőt már megvádoltak. Súlyosabbnak látszik a helyzet, mint 1957-ben, amikor a „jobboldal-ellenes” kampány kezdődött.

– Lehet, hogy téged is megbírálnak? – kérdeztem.

– Ezt persze sose lehet tudni. De nem hiszem, hogy elég nagy ember lennék hozzá. Tizenhat éve egyszerű oktató vagyok, sose léptem előbbre, sose emelték a fizetésemet. Mindig szerényen kikértem a párttitkár utasításait, és sose engedtem meg magamnak azt a luxust, hogy kezdeményezzek. Végrehajtom az utasításait, még ha tudom is, hogy rosszak. Soha nem szólaltam fel az ideológiai továbbképzéseken, csak ha felszólítottak rá, és akkor is csak azt ismételtam, amit a csoportvezetőnkől vagy a párttitkárunktól hallottam. Azt hiszem, kifogástalan a viselkedésem. Mindenesetre, arra következtethetünk, hogy minél magasabb pozícióban van valaki, annál nagyobb az esélye, hogy bajba kerüljön. Igaz a mondás: a nagy fa fogja fel a szelet.

– És Henry?

– Ómiatta aggódom. Félek, „ökördémonnak, és kígyószellemnek” fogják minősíteni, mint a többi professzort, és harci gyűlést szerveznek ellene – mondta Winnie kétségbeesetten. Aztán lehunyta a szemét, és felsóhajtott.

– Én meg azt hittem, semmi más nem érdekli, csak a tanítás – mondtam –, és a tantermen kívül meg sem mukkan.

– Így is van. Tanult a barátai példájából, akiket jobboldalinak minősítettek. De mégiscsak professzor. Másrészt a családja azelőtt nagyon gazdag volt. És a nővére Tajvanon él.

– De ti nem érintkeztek vele. Nem leveleztek.

– Nem számít. Ott él Henry nővére, és kész. Ha a párt ügyet akar csinálni belőle, semmit se tehetünk.

Öreg Csao bejött, hogy újratöltse csészéinket.

– Szakács mondani akar valamit, mielőtt hazamenne – mondta.

– Jól van. Szólj neki, hogy bejöhet. A szakáccsal együtt jött vissza.

– A Shell szakszervezet alelnöke, Csi volt itt ma este, nem sokkal azelőtt, hogy asszonyom hazaérkezett. Megkért, hogy adjak át egy üzenetet – mondta a szakács.

– Mit mondott? – kérdeztem.

– Azt mondta, mondjuk meg, legyen óvatos, ha pártfunkcionáriusokkal beszél. Azt mondta, ma este, azután, hogy eljött a gyűlésről, azok panaszkodtak, hogy goromba volt hozzájuk. Csi tudatni akarja, hogy a pártfunkcionáriusok dühösek voltak.

– Csi rendes ember – vetette közbe Öreg Csao.

– Rendes ember? Látnod kellett volna, mikor Tao Penget gyalázta a harci gyűlésen! – Felháborító viselkedése még most is élénken előttem állt.

– Nem tehet róla – védte Öreg Csao. – Azt kellett tennie, amit parancsoltak neki. Nem törte volna magát, hogy idejöjjön, és figyelmeztesse magát, ha nem volna rendes ember.

– Igazad van, Öreg Csao. Majd óvatos leszek. Szép dolog Csitől, hogy vette a fáradságot, és eljött. Mindkettőtöknek köszönöm, hogy elmondtátok.

Miután a szolgák kimentek, Winnie így szólt:

– Igazuk van, óvatosnak kell lenned. Nem éri meg felbőszíteni éppen azokat, akiknek ki vagy

szolgáltatva egy politikai kampányban. Minden hatalmuk megvan hozzá, hogy eldöntsék a sorsodat. Ha munkatáborba akarnak küldeni, akkor oda is kerülsz.

— Hogy küldhetnének munkatáborba, Winnie? — ellenkeztem. — Még csak nem is dolgozom a kormánynak. Különben is, nem szegtem meg a törvényt!

— Ugyan, ne légy naiv! Megtehetik, ha úgy tetszik nekik. Itt élsz, és nem hagyhatod el az országot. Az egyetlen haszna annak, hogy nem vagy állami alkalmazott az, hogy nem csökkenthetik a fizetésedet.

Winnie menni készült. Kikísértem a kapuhoz.

— Miért nem mentél tavaly Hongkongba, mikor a Shell indítványozta az iroda bezárását? — kérdezte.

— Hogy kérhettem volna ilyet? Az igazgatónak szüksége volt rám a tárgyalásokon. Nem tudott kínaiul. Az összes megbeszélés kínaiul folyt. Nem hagyhattam itt, hogy egyedül tartsa a frontot. A Shell jól bánt velem, nem hagyhattam cserben őket, mikor szükségük volt rám.

— Remélem, méltányolják a kötelességtudatodat. Most úgyse tehetnek érted semmit. El kellett volna menned! — mondta Winnie.

— Remélem, te meg Henry ezt is átvészelitek, mint a jobboldal-ellenes kampányt — mondtam.

— Néha nagyon rossz előérzetem van — mondta Winnie szomorúan. — Ha belegondolok, hány meg hány évet töltöttünk csak azzal, hogy megpróbáljuk túlélni!

Kinn álltunk a kapu előtt, és elbúcsúztunk. Pár lépés után Winnie visszafordult, és azt mondta:

— Lehet, hogy nem tudok majd jönni, míg nem tisztázódnak a dolgok. Hívj fel, ha szükséged van valamire!

— Megértelek — mondtam. — Vigyázz magadra!

— Te is — mondta, és búcsút intett.

Bezártam a kaput, és visszasétáltam a házhoz. A felhőtlen égbolton ezernyi csillag ragyogott. Gyönyörű nyáréjszaka volt.

Fáradt voltam és kedvetlen, a hálósobámba mentem, és lefekvéshez készültem. Mikor a lányom hazajött, már az ágyban feküdtem, de képtelen voltam elaludni, lelki szemeim előtt még mindig a nap eseményei peregtek.

– Anyu, anyu! – kiabálta, és kettesével rohant fel a lépcsőkön, mint egy kamasz. Kiszóltam neki, hogy a hálósobában vagyok. Csen Ma is bejött utána egy pohár tejjel meg tálcára rakott szendvicsekkel.

– Úristen, de éhes vagyok! – mondta Meiping. – Reggel óta egy falatot se ettem. – Fölkapta a pohár tejet, és megitta. Láttam, tintásak az ujjai.

– Nézze meg az ember ezeket az ujjakat! – korholta Csen Ma. – Hát így akarja megenni a szendvicset, tintás kézzel? Huszonhárom éves ifjú hölgy létére úgy viselkedik, mint egy gyerek. Az én időmben a lányok ebben a korban már rég férjnél voltak, és szültek két-három gyereket. – Csen Ma Meiping kicsi korától fogva nálunk volt, úgy beszélt vele, mint régi hűséges cseléd.

– Jaj, te drága, régimódi Csen Ma! Sose térnek már vissza azok az idők – ellenkezett Meiping, de bement a fürdőszobámba kezét mosni.

Csen Ma lerakta az asztalra a szendvicseket, és menni készült, de aztán visszafordult, és azt mondta:

– Miattunk ne aggódjon. Öreg Csao, Szakács meg én mindig maga mellett állunk.

– Köszönöm, Csen Ma, hogy gondolnak rám. Mondja meg Öreg Csaonak meg Szakácsnak is, hogy ne féljenek – feleltem mélyen meghatódva.

– Magát féltjük, mert olyan egyedül van. Bárcsak velünk lenne még az úr – mondta, és becsukta az ajtót maga mögött. Csen Ma igazán régimódi volt. Komolyan hitte, hogy válságos időkben segít a férfiak felsőbbrendűsége. És valóban, mielőtt a lányom megjött, a férjemre gondoltam a sötét szobában.

Mióta meghalt, most először éreztem megkönnyebbülést. Hálás voltam, hogy megmenekült a zaklatásoktól és üldöztetésektől, amelyekben része lenne, ha még élne.

A zárt ajtó mögött, a víz zuhogásában a lányom nem hallhatta iménti beszélgetésünket. Úgy hallottam, zuhanyozik.

Meiping elbűvölő és okos fiatal lány volt. A kommunista Kínában nőtt fel, látta, hogyan tűnik le az a társadalom, amelyben a hozzá hasonló tanult és gazdag gyerekek annyi előnyt élveznek. Nem egyenlőségen alapuló társadalom lépett a helyébe, amelyben mindenki azonos jogokat és lehetőségeket kap, hanem új diszkrimináció rendszere, amely éppen a hozzá hasonló gyerekeket és családokat sújtja. Ifjú élete minden szakaszában eleve hátrányos helyzetből indult a származása miatt. Ahhoz például, hogy bekerüljön egy jobb középiskolába, 80 százalékot kellett teljesítenie a felvételi vizsgán, míg munkások és parasztok gyerekeitől a 60 százalék is elég volt.

— Nem igazság! — háborogtam akkor, dühösen, hogy ilyen hátrányos megkülönböztetés éri a lányomat. — Mi értelme egy ilyen igazságtalan rendeletnek?

— Ne búsulj, anyu! Meg tudom csinálni! Könnyedén megcsinálom a 80 százalékot! — csipogta a kis tizenkét éves.

— Akkor sem igazságos — füstölögtem tovább.

— De anyu, a tanító azt mondta nekünk, hogy a munkások meg a parasztok gyerekeinek tanítás után házimunkát kell végezniük otthon, vagy vacsorát főznek. És a szüleik nem tudnak segíteni a házi feladataikban. Ha ezt is figyelembe, vesszük, tulajdonképpen igazságos, ahogy bánnak velem.

— Lám, milyen korán meg kellett tanulnia, hogy filozofikusan fogja fel a dolgokat.

Akármibe fogott, végigkísérte ez a fajta megkülönböztetés. Ahányszor csak szembekerült vele, büntudatot és szégyent kellett éreznie a

származása miatt. Neki és a hozzá hasonlóknak mindenért keményebben kellett megküzdeniük, mint a munkások és a parasztok gyerekeinek. Korán megtanulták, hogy a kommunizmus osztály nélküli társadalmában valójában merevebbek az osztálykorlátok, mint a sokat szidalmazott kapitalizmusban, ahol azért van lehetőség egyéni erőfeszítéssel a felemelkedésre. Mivel a lányomra a szokásosnál keményebb próbák vártak, megtanult jól helytállni.

Diákvezető lett a rangos 2. sz. Városi Leánygimnáziumban, jutalmakat és díjakat nyert. Úgy látszott, boldogan alkalmazkodik a körülményekhez, és sok barátja volt, köztük néhány munkásszármazású is. Bár természettől fogva együtt érző és nagylelkű volt, azt hiszem mégis inkább a kommunista propaganda – amely szerint a gazdagok kizsákmányolják a szegényeket – oltotta belé a bűntudatot, ezért ébredt benne a vágy segíteni ezeket a gyerekeket. Sokszor hazahozta őket, hogy megossa velük az ételét, segített nekik a tanulásban, sőt még az otthonaikba is elment, hogy részt vegyen a házimunkákban. Dicséretesnek tartottam a buzgalmát, ellentétben Csen Mával, aki haragudott miatta, főleg, mikor Mejing kölcsönadta ruháit az osztálytársainak, aztán hazahozta piszkosán, hogy Csen Ma mossza ki.

Kisgyerekkora óta szerette a zenét. Vettünk neki zongorát, és iskola után különórákra jártunk. Tízéves korában bekerült a sanghaji úttörőpalotába – afféle gyerekklub volt ez, válogatott iskolás gyerekek számára, akik kiváló tanulmányi és magatartási osztályzatokat szereztek. Színdarabokban játszott ott, és zenei rendezvényeken vett részt. Kétnyelvű lévén, ő lett az egyik kis tolmács, mikor angolul beszélő külföldi vendégek látogatták meg az úttörőpalotát. Ausztráliában tanult meg úszni, még típegő korában, így aztán ő lett az osztály nem hivatásos úszásoktatója. Tizenöt évesen, még

középiskolás korában a Sanghaji Atlétikai Szövetség evezőstrénernek kérte fel hétvégekre, és ő lett Sanghaj első női evezőscsapatának kormányosa.

Bár meg-megisméltődő politikai felfordulások közepette éltünk, amelyek némely barátaink és szomszédaink körében elszomorító személyes tragédiákat is okoztak, a lányom miatt sosem aggódtam. Biztos voltam benne, hogy be fog kerülni valami jobb egyetemre, diploma után a jó jegyei okán tűrhető állást kap, és hozzámegy egy rendes fiatalemberhez. Nem érdekelt, mennyi lesz a fizetése, bőséges zsebpénzt adtam volna, hogy kiegészítsem a jövedelmét: sok szülő csinálta ezt Kínában.

Reméltem, hogy diploma után Sanghajban kap állást, és velem marad. De ebben nem lehettem biztos. Tudtam, hogy a hozzá hasonló származású fiatalokat gyakran célzatosan távoli tartományokba helyezik, ahol az életkörülmények elmaradtak és roppant szegényesek. Több barátom gyerekével megesett ez már. Míg figyeltem, hogyan cseperedik a lányom nyakigláb kamaszból gyönyörű felnőtt nővé, sokszor eltűnődtem, mit tartogat számára a sors. Arról álmodoztam, mikor optimista hangulatban voltam, hogy külön lakást alakítunk ki neki és a családjának a házam második emeletén. Nagyon is kedvemre volt az a kilátás, hogy nagymamaként majd az unokámmal foglalkozhatom. Boldogan ábrándoztam a rózsás jövőről, és néha szinte már a karjaimban éreztem a meleg kis testet.

Így aztán meglepődtem egy kissé, mikor Mejping bejelentette, hogy megkereste két ismert filmszínésznő, akik egyúttal az újonnan alapított Sanghaji Filmművészeti Főiskolán is tanítottak, és rábeszéltek, hogy próbáljon felvételizni az iskola tehetségkutató vizsgáján. Láttam rajta, hízeleg neki, hogy rá gondoltak. Nem egészen ilyen jövőt képzeltem neki, inkább olyan munkát, amelyben fontosabb az intelligenciája, mint a külseje.

– A főiskola a régi golfklub mellett van, a Hung Csiao úton. Hétvégén könnyen haza tudok járni. És a két tanár azt mondta, hogy minden végzős diák állást kap a Sanghaj Filmstúdiónál. Az iskolát tulajdonképpen a filmstúdió támogatja. Tehetségkutatókat küldtek szét az egész országba, hogy jelentkezőket keressenek a felvételi vizsgákra. Óriási lehetőség ez, hiszen mindenki Sanghajban szeretne élni – mondta Mejing.

– És te tényleg filmszínésznő akarsz lenni? – kérdeztem.

– Nem mindegy? Meg tudom csinálni. Könnyedén.

– Minden problémára ez volt a szabvány válasza.

– Nem kétlem, hogy képes vagy rá. De akarod-e?

– Hittem, hogy ez fontos szempont. Csak az a munka teheti boldoggá az embert, amelyet szeret csinálni.

– Sose gondolkozom azon, mit szeretnék csinálni igazán. Nincs értelme ezen töprengeni, mikor tudom, hogy úgylis a kormányzat jelöli ki, hol dolgozzam. Ha azon törném a fejem, hogy mit szeretnék igazán csinálni, az csak csalódáshoz vezetne. Egyetlen barátom se gondolkozik így – mondta. – Azt fogom szeretni, amit a kormányzat kijelöl nekem. Ha igyekszem, hogy jól csináljam, a végén meg fogom szeretni.

Gondolom, a körülmények sugallták a lányomnak ezt az életfilozófiát. De mégis, hogyan szeretheti meg a munkáját, dolgozzék bármilyen keményen, akinek például a trágyahordást jelölték ki életre szóló foglalkozásul?

– Tehát eldöntötted, hogy részt veszel a felvételi vizsgán? – kérdeztem.

– Igen, ha nincs ellene kifogásod. Az a két tanár hivatalosan keresett meg. Nehéz lenne nemet mondani anélkül, hogy tapintatlannak látszanék. Azonkívül tetszik is, hogy Sanghajban maradhatok. Szörnyű volna itthagyni téged egyedül, hogy évente csak egyszer látogathassalak meg, néhány napra holdújévkor.

– Igazad van, drágám, ez fontos szempont. Én sem bírnám ki, ha a belső tartományokba mennél dolgozni. – Teljes szívemből egyetértettem vele.

Így tehát a Filmművészeti Főiskolára került. Három év múlva diplomázott, és rögtön állást kapott a Sanghaj Filmstúdióban, amelyet a Kulturális Minisztérium Filmigazgatósága tartott fenn.

Még a kommunista Kínában is volt bizonyos varázsa a színészetnek, de akik benne éltek, semmivel sem kaptak több fizetést, vagy jobb munkakörülményeket, mint az ugyanolyan korú gyári munkások vagy tanítók. A színésznő fő feladata, amellett, hogy néha filmszerepeket játszott, az volt, hogy szórakoztassa a tömegeket, ezért Mejping gyakran lépett fel gyárakban, falusi kommunákban, szénbányákban, olajmezőkön, és csoportjával keresztül-kasul bejárta Kínát. Kimerítő élete volt. De hitte, hogy közben jobban megismeri és megéri hazáját és népét, hitte, hogy azzal kell szolgálnia az embereket, hogy szórakozást nyújt nekik. Számára ez az élet tartalmas volt.

Míg a szendvicseket majszolta, elmesélte, mi volt aznap a filmstúdióban.

– Egész nap tacepaókat írtam a Nagy Proletár Kulturális Forradalomnak. Azt mondták, minél több tacepaót ír meg valaki, annál jobban bizonyítja forradalmi lelkesedését, így aztán mindenki csak írt és írt, míg csak be nem telt az összes falfelület a részlegünkön.

– Ezért nem jöttél haza vacsorázni?

– Meg azért, mert lemondtunk az ebédről meg a vacsoráról, hogy kimutassuk forradalmi elszántságunkat. Mindenki éhes volt, de senki se akart elsőnek eljönni.

– Miket írtatok?

– Ó, hát jelszavakat, meg elítélő szövegeket azokról, akiket „ökördémonnak és kígyószellemnek” bélyegeztek, meg Kína ellenségeiről, Tajvanról,

Japánról, Angliáról, az Egyesült Államokról, a Szovjetunióról,

– Honnan tudjátok, hogy mit kell írni? Magatok találjátok ki?

– Van, aki megpróbálja. De ez elég veszélyes. Legtöbbsen a körzetparancsnokunktól kapjuk az anyagokat. Én az ellenséges országokkal foglalkozom. A körzetparancsnokunk megengedte, mert azt hiszi, hogy én jobban ismerem az idegen országokat, mivelhogy külföldön születtem. Nem akarok személyekről írni. Nem sokat tudok a megbírált személyekről. Hazudni vagy rágalmazni meg nem akarok. Az idősebb színészek, színésznők, igazgatók, forgatókönyvírók mind önkritikákat írnak. Legtöbbjüket megbélyegezték. Időről időre „harci” gyűlésekre viszik őket az aktivisták, hogy „leharcolják” őket, vagy lehajtott fejjel kell állniuk, vagy térdelniük a napon.

– De hát ez szörnyű! – mondtam.

– Bizony, szörnyű! Sajnálom azokat az embereket. Hallottam, hogy legtöbbsen Csiang Csing ellenségei voltak a régi időkben. Azt mondják, Mao elnök teljhatalmat adott a feleségének, Csiang Csingnek a kulturális életben mindenki fölött.

– De a modern pekingi operákat pártolja, nem?

– Igen, úgy látszik, egy ideje nem mindenben ért egyet a kulturális vezetőkkel. Mindenesetre azt mondják, hogy azok az öreg színésznők, akik a régi időkben, mikor még Sanghajban játszott, jobb szerepeket kaptak, mint ő, már mind összecsomagoltak, és várják, hogy mikor viszik őket munkatáborba. Azt mondják, nagyon kegyetlen és féltékeny. Ne is beszéljünk róla.

– Azért ez nyilván túlzás. Ő most Kína első asszonya. Minek törődne egy pár öreg színésznővel?

– Talán mert túl sokat tudnak a régi életéről. Azt mondják, jó néhány szeretője, sőt néhány férje is volt, mielőtt Jenanba ment, és hozzáment Mao elnökhöz.

– No és. Mao elnöknek is több felesége volt már. Miért ne lehetett volna neki is több férje? Akár egy igazi hollywoodi filmsztárnak? – nevettem. – Látszik, hogy Kínában nőttél fel, nagyon puritánul gondolkozol ezekről a dolgokról. És veled mi a helyzet? Téged nem fognak megbírálni?

– Ne bolondozz, anyu! Nem vagyok én ahhoz elég fontos. Csak egy kis statiszta. Persze a származásom meg a külföldi születésem miatt még megbírálhatnak. Még szerencse, hogy Ausztráliában születtem, és nem Angliában vagy az Egyesült Államokban.

– Bizony, Ausztrália aligha nevezhető imperialista hatalomnak.

– Nem, sőt a filmstúdióban a legtöbben úgy tudják, hogy angol gyarmat, ahol elnyomják a népet. Nem tudják, hogy az ausztrálok igazából britek, és csak a kenguruk bennszülöttek. – Szívből felnevetett.

Végzett a szendvicsekkel, és fölállt, hogy a szobájába menjen. Szórakozottan megkérdezte:

– Mit csináltál egész nap, anyu?

– El kellett mennem egy harci gyűlésre a volt főkönyvelőnk ellen. Úgy látszik, nekem is ki kell vennem a részem a kulturális forradalomból. Sőt, még célpontja is lehetek egy támadásnak – mondtam.

– Úristen! Ez rettenetes! Miért nem szóltál hamarabb? Mejping egészen megrendült. Újra leült, és sürgetett, hogy meséljek el mindent. Nagyon felzaklatta, amit elmondtam. Azt kérdezte: – Minden rendben volt a cégnél? Nem történt semmi szabálytalanság?

– Nem, természetesen semmi – feleltem.

– Miért éppen a főkönyvelőt szemelték ki? Megsértette volna a valuta-előírásokat? Vagy nem fizettétek be az adót?

– Teljesen rendben voltak az adóügyeink. És mindig a legnagyobb figyelemmel voltunk a valuta-előírásokra.

Nem értettük a dolgot, de abban egyetértettünk, hogy nem érdemes töprengni rajta. Sürgettem, hogy feküdjön már le. Egy darabig hallgattunk, aztán jó éjszakát kívánt, és kiment. Más emberként hagyta el a szobát, mint ahogy bejött; évekkkel öregebbnek látszott.

Eloltottam a lámpát, de nem jött álom a szememre. Belegondoltam, hogy a Proletár Kulturális Forradalom az első politikai mozgalom a lányom életében. Nem tudtam, mit hoz számunkra a jövő. Nemsokára halkán nyílt a hálószobám ajtaja. Felgyújtottam a lámpát. Meiping állt az ajtóban, pizsamában.

– Anya, nem tudok elaludni. Hadd menjek le egy kicsit zongorázni, jó?

– Én is megyek – mondtam, és felkeltem.

Fluffy, Meiping nagy perzsamacskája kinn ült a teraszon. Ahogy meglátott minket, nyávogva kért bebocsáttatást. Kinyitottam a zsalut. Meiping kilépett, felkapta a macskát, és behozta a dolgozószobába. Aztán letette, felnyitotta a zongora fedelét, és leütött néhány akkordot.

– Mit játszszak? – fordult hozzám.

– Bármit, csak forradalmi dalokat ne – mondtam. Egy Chopin-noktúrnt kezdett játszani. – Jó lesz? – kérdezte.

Bólintottam. Fluffy elnyújtózkodott a zongora alatt, Meiping lábainál. Békés, nyugalmas családi jelenet volt, de a levegőben láthatatlan fenyegetés lebegett.

2. Vihar előtti csend

Az első gyűlést követő hetekben ugyanazok a férfiak többször is beszélgetésre hívtak be. A beszélgetések alig különböztek a legelsőtől. Egyszer azt kérték, adjam meg az összes amerikai meg európai ismerőseim jegyzékét, foglalkozásukkal együtt, és írjam le, hol és milyen körülmények között találkoztam velük. Máskor meg a cégünk működéséről kellett írnom. De amikor átadtam nekik

az anyagot, érdeklődés nélkül bámultak rám. Semmilyen kérdést nem tettek fel, csak nógattak, hogy jelentsem fel a volt munkaadómat. Soha nem jutottak túl azon, hogy a Shellt gyanúsították valami meg nem nevezett gázzal, amelyben, bármi volt is az, én is részt vettem.

Tulajdonképpen az volt az érzésem, hogy húzzák az időt, felsőbb utasításokra várnak, mielőtt tovább lépnének. Nekem és a többi kínainak halvány sejtelmünk sem volt róla, hogy a mozgalom lefékeződése a Kínai Kommunista Párt vezetői között dúló ádáz hatalmi harcnak volt köszönhető. A vita azon folyt, ki vezesse a kulturális forradalmat; a hivatalos pártapparátus, vagy egy speciális bizottság, amelyet Mao Ce-tung mint a központi bizottság elnöke jelölne ki megbízható maoistákból.

Csak később derült ki, hogy a központi bizottság augusztus eleji gyűlésére Mao Ce-tung tacepaót írt, ezzel a címmel: „Bombázzuk a főhadiszállást”. Ebben azzal az elképesztő váddal állt elő, hogy az állami vezetés (élén Liu Sao-csivel, a köztársasági elnökkel) és a párt titkársága (élén Teng Hsziao-ping pártfőtitkárral) a kínai tőkésosztály főhadiszállása lett, mert, mint mondotta, a politikájuk a tőkésosztály érdekeit védte és szolgálta. Igen súlyos és megdöbbentő vád volt ez a kommunista Kína egész párt- és kormányapparátusa ellen. Mao csak azért kockáztathatta meg a vádat Teng és Liu ellen, mert védence, Lin Piao hadügyminiszter révén megszerezte az ellenőrzést a hadsereg felett. Ebben a helyzetben, hogy menteni próbálja a pozícióját, Liu Sao-csi formálisan önkritikát gyakorolt, és kijelentette, hogy gazdaságpolitikája, amely megengedte a parasztnak, hogy háztáji földjeik legyenek, és a városi szükségletek kielégítésére engedélyezte a szabad piacot, a kapitalizmus újjáéledését ösztönözte Kínában, és visszalépést jelentett a szocialista úttól. Liu Sao-csi talán azt hitte, Mao tekintélyét óvja egy ilyen beismeréssel. Az

igazság persze az, hogy Liu Sao-csi gazdaságpolitikája vezette ki az országot abból a csődhelyzetből, amelybe Mao Ce-tung 1958–60-as „nagy ugrás előre” kampánya juttatta. Liu önkritikája azonban taktikai hibának bizonyult. Saját helyzetét rendítette meg vele, és teret adott a maoistáknak, hogy fokozzák támadásaikat ellene és követői ellen a kormányban.

Mao győzelme a központi bizottság ülésén lehetővé tette, hogy a maoista balszárny kijelölt bizottsága vegye át a kulturális forradalom irányítását. Ahogy telt-múlt az idő, és a pártot meg a kormányzatot egyre jobban megbénították a vörösgárdisták meg a „forradalmárok” támadásai, ez a bizottság lett a kormányzás legfőbb szerve, és tagjai, Csiang Csinget, Mao feleségét is beleértve, rendkívüli hatalomra tettek szert; valamennyien bekerültek a párt politikai bizottságába. A kulturális forradalom során Csiang Csing, Mao felesége arra használta fel helyzetét, hogy Mao képviselőjeként és szószólójaként lépjen fel, elvben azért, hogy közvetítse az elnök rendeleteit és kívánságait, valójában azonban, hogy a saját tetszése szerint értelmezze azokat. Ez a könyörtelenül ambiciózus asszony, aki évtizedeken át kiszorult a kínai politikai életből, most semmiféle ellenvéleményt nem tűrt meg, akár valódi volt az, akár csak képzelt. Pártfunkcionáriusok, művészek, írók, tudósok, közemberek tízezrei szenvedtek kegyetlen üldöztetést, ha felkeltették a gyanakvását. Rengetegen haltak meg hűségese „forradalmárai” kezétől.

Azon az augusztusi központi bizottsági ülésen Lin Piao hadügyminiszter volt Mao leglelkesebb támogatója. Maóról szóló dicshimnusa bekerült a gyűlés záródokumentumába, amelyet az újságok is közöltek. Lin kijelentette, hogy Mao elnök „korunk legnagyobb élő marxistája”, és ezzel egy csapásra a szovjet vezetők, sőt Sztálin fölé helyezte őt, mint Lenin leghűségesebb követőjét. A maoisták a

kulturális forradalom teljes tíz éve alatt fenntartották ezt az állítást, még akkor is, mikor Lin Piao már kegyvesztett volt.

Nem sokkal a központi bizottság üléséről kiadott záródokumentum megjelenése után meglátogatott Hu úr, néhai férjem barátja. Mivel a feleségek Kínában általában ki vannak zárva férjük baráti köréből, a férjem halála után a barátai elmaradtak a háztól.

Csak Hu úr jött el továbbra is minden Holdújévkor hagyományos udvariassági látogatásra. Nem szokott sokáig maradni, érdeklődött hogy létünk felől, aztán jó egészséget és boldogságot kívánt az új évre. Mindig megemlítette, mennyire becsülte a férjemet, és hogy milyen sokat jelentett neki a barátsága. Aztán távozni készült, de előtte még letett az asztalra egy piros borítékot, amelyben borra való volt a szolgálaim számára. A kommunista hatalomátvétel óta már csak kevesen tartották ezt a régi szokást Kínában. Ezek a látogatások mindig jó érzéssel töltötték el, és Hu úrról az volt a véleményem, hogy ha régimódi is egy kicsit, azért kedves a szentimentalizmusa.

Meglepődtem, amikor öreg Csao bejelentette, de azért azt feleltem, hogy ültesse le a nappaliban, és kínálja meg teával.

Hu úr egy festékgyár tulajdonosa volt, Kína-szerte jól ismerték a termékeit, és Hongkongba meg Délkelet-Ázsiába exportált. A kommunista hatalomátvétel után a kormány felügyelete alatt működött tovább. 1956-ban, a „tőkésvállalatok társadalmi tulajdonba vételére” indított kampányban üzemét átvette a kormányzat, amely minden tőkésnek azt ígérte, hogy tíz éven át évente 7 százalékát kapják a vállalatuk becsült értékének. Bár a vállalatok becsült értéke töredéke volt csak a valódi értéküknek, a tőkésnek nem volt más választásuk, mint hogy elfogadják a feltételeket. Szakmai tudására való tekintettel a kormányzat felkérte Hu

urat, hogy főmérnökként és igazgatóhelyettesként maradjon a gyárban, míg a párt káderei – az igazgató és a párttitkár – vezették az üzemet.

Hu úr, a művelt kínai, teljesen érintetlen volt a nyugati civilizáció befolyásától. Gyönyörű kalligráfiával írt, és a társalgást hagyományos irodalmi fordulatokkal fűszerezte. Nem zavarta a kommunista rendszer idegenellenessége, mert tudása és érdeklődése nem terjedt túl Kína határain. Mindent összevetve kevesebbet szenvedett a politikai kampányoktól, mint azok, akik külföldön nevelkedtek, mert a pártfunkcionáriusok kevésbé gyanakodtak az olyan emberekre, akiknek nem voltak külföldi kapcsolataik. Mindig csodáltam filozofikus nyugalomát, amellyel tudomásul vette, hogy elvesztette a gyárát és egyik napról a másikra alárendelt helyzetbe került. A férjem elmondta egyszer, hogy míg a legtöbb kapitalista rettentő nehezen tud boldogulni a gyárához beosztott káderekkel, Hunak sikerült barátságos kapcsolatot kiépítenie a párttitkárával, akit fölébe helyeztek.

– Hallom, hogy a legújabb politikai mozgalom, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom önt is érinti – mondta Hu úr, felfedve látogatása okát. – Hogyan megy a sora?

– Sajnos, nem túl jól. A Shell sanghaji fiókja után nyomoznak. Kikérdeztek, és részt kellett vennem egy harci gyűlésen a volt főkönyvelőnk ellen. Akik kihallgattak, úgy látszik, valami szabálytalanságra gyanakszanak a cég ügyeiben. De meg nem mondanák, mire gondolnak. Igazán tanácstalan vagyok. Még soha nem kerültem politikai mozgalomba.

Öreg Csao behozta az ezüst teáskészletet meg a legszebb porcelánt, mellé egy nagy tálcán cukormázás süteményt és vékony szendvicseket, a legjobb brit szokás szerint, csupa olyasmit, amit angol és ausztrál barátainak szoktam adni, ők tudják értékelni a délutáni tea finomságait. Öreg

Csao tudta, hogy Hu úrral mint kedves vendéggel kell bánni. Alig tette le a tálcát a dívány előtti kávézóasztalra, megszólalt a telefon a hallban. Kiment, hogy felvegye. Szinte azonnal visszajött, és azt mondta;

– Megint azok telefonáltak. Azt akarják, hogy azonnal menjen oda, újabb beszélgetésre.

– Mondd meg, hogy nem érek rá. Majd holnap elmegyek – mondtam. Öreg Csao kiment. Hallottam, hogy hevesen vitatkozik valakivel. Aztán visszajött.

– Ragaszkodnak hozzá, hogy azonnal menjen. Azt mondják, nagyon fontos.

– Szabad kérdezniem ki hívta? – kérdezte Hu úr. – Ha olyan fontos, ne zavartassa magát miattam.

– A funkcionáriusok, akik ki szoktak hallgatni.

– Ó, akkor rögtön indulnia kell. Hogy is juthatott eszébe, hogy vonakodjék, mikor ők hívják magát? Kérem, igyekezzék, megvárom itt. Tudnom kell, mi történik önnel. Kedves régi barátomnak, a férjének, tartozom azzal, hogy segítsem a tanácsaimmal. Ez kötelességem. Nem tudja még, hogyan kell viselkedni ezekkel az emberekkel. Hitványok és rosszindulatúak. Nem szabad ingerelnie őket – mondta Hu úr. Úgy látszott, komolyan aggódik.

Örültem, hogy hajlandó megvárni, nagyon szerettem volna hallani a véleményét a kulturális forradalomról és a központi bizottság legutóbbi üléséről. Valamivel négy után mentem el otthonról. Mire hazaértem, nyolc óra volt, de Hu úr még várt rám. Amint beléptem a házba, eléem jött a nappaliból, hogy üdvözljön, és szinte sugárzott az örömtől és a megkönnyebbüléstől.

– Ne haragudjék, hogy olyan sokáig tartott.

– Üljön le, és pihenjen. Mondjon el mindent.

Öreg Csao hozott egy csésze forró teát. Míg kortyolgattam, elmeséltem Hu úrnak, hogyan zajlott a beszélgetés a káderekkel.

Az eddigi kettőn kívül egy harmadik személy is ott volt, a másik kettő a szokásosnál is gorombább.

Amint beléptem a helyiségbe, szigorúan rámszólt az egyik:

– Miért nem akart jönni?

– Dolgom volt. Reggel kellett volna telefonálniuk. Máskor ilyenkor helyel kínáltak, most azonban hagyták, hogy álljak.

– Ez nem vacsoraparti – mondta gúnyosan.

– Vizsgálatot folytatunk. Bármikor hívjuk magát, azonnal jönnie kell.

Úgy döntöttem, mégiscsak leülök.

– Nézze csak végig ezt a hosszú listát a külföldi barátairól! Hogy szedett össze ennyi külföldi barátot? Biztosan kedveli őket, és bámulja a kultúrájukat.

Vádlón nézett rám, aztán így folytatta:

– Azt mondja, ezek mind barátságot éreznek Kína meg a kínai nép iránt, sőt némelyikük Kínában született és nevelkedett. Azt állítja, van köztük, aki nagyra becsüli a kínai kultúrát, és beszéli a nyelvünket. Csakhogy azok is köztük vannak, akiknek az ősei az ópiumkereskedelmen gazdagodtak meg. Gyáraik, áruházaik, hajóik voltak Kínában, minden, amit csak el lehet képzelni. Aztán mindent elvesztettek. Hogy lehetnének baráti érzéseik a népi kormány iránt? Lehet, hogy szerették Kínát, amíg a Kuomintang itt volt, amíg kizsákmányolhatták a kínai népet, ahogy csak akarták és hatalmas vagyont gyűjthettek. De most határozottan nem szerethetik Kínát! És maga arról beszél, hogy a diplomaták baráttan éreznek Kína iránt! Egyszerűen nevetséges. A diplomaták kémek, és azért küldte ide őket a kormányuk, hogy információkat gyűjtsenek, amelyeket fel lehet majd használni ellenünk. Hogyan lehetnének barátságos érzelmeik irántunk? Semmi értelme, hogy maga itt arannyal mázolja be a képüket, mintha csupa Jóindulatú Buddha lennének. Ők az ellenségeink. Magának viszont a barátai. Nos, elég világos, hogy kinek az oldalán áll, nem?

– Én nem úgy ismertem meg ezeket az embereket, hogy különösebben törtem volna magam az

ismeretségük vagy a barátságuk után. Legtöbbjükkal akkor találkoztam, amikor a férjem diplomata volt, meg amikor a külügyminisztérium sanghaji irodáját vezette a régi időkben.

— A reakciós Kuomintang kormány külügyminisztériumának irodáját! A férje a reakciós Kuomintang kormány vezető tisztségviselője volt, aztán egy külföldi kapitalista cég ügyvezető igazgatója lett. Semmi oka, hogy büszke legyen a férje karrierjére — mondta a férfi szarkasztikusan.

— A népi kormány* sanghaji ipari és kereskedelmi felügyelőségének jóváhagyásával kapta meg az igazgatói állást a Shell sanghaji fiókjánál. A felügyelőségnek jóvá kellett hagynia a megbízatását az állás betöltésére. Ami meg a Kuomintang szolgálatát illeti, 1949-ben Sanghajban maradt, ahelyett, hogy követte volna a Kuomintang kormányt Tajvanra. Nem azt bizonyítja-e ez, hogy támogatta a kommunista forradalmat, és kész volt üdvözölni a népi kormány létrejöttét?

** Kínában a városok vezetőségét is „népi kormány”-nak nevezik. A továbbiakban a félreértések elkerülése érdekében inkább a „városi vezetőség”, „városháza” kifejezéseket használjuk.*

— Más oka is lehetett, hogy maradt. Az ő ügyével majd később foglalkozunk. Most azt akarjuk, hogy ítélje el a brit imperializmust, és valljon be mindent, amit a Shell hűséges ügynökeként elkövetett.

— Minden, amit a Shellnél tettem, összhangban volt a törvényekkel és a népi kormány előírásaival — jelentettem ki nyomatékosan.

— Az új ember mindaddig nem szólt, csak egyfolytában dohányzott, és az ócska dohány bűze betöltötte az egész szobát. Most elnyomta a csikket a padlón, majd széttaposta a lábával. Pár pillanatig merőn a szemembe nézett, hogy megfélemlítsen, aztán így szólt:

– Teljesen makulátlan életet élt? Egész életében külföldiekkel érintkezett, főleg angolokkal. Azt akarja elhíttetni, hogy soha nem mondott vagy tett semmi helytelen dolgot?

– Akár mondtam vagy tettem bármi helytelent, akár nem, egyben biztos vagyok: soha semmit nem tettem a népi kormány ellen – mondtam meggyőződéssel.

– Ezt majd mi döntjük el. Annyit legalább elismert, hogy elkövetett helytelen dolgokat – mondta mosolyogva.

– Ostobaság! Semmi ilyet nem mondtam!

Ez az új ember intelligensebb volt, mint a másik kettő. Bár nyugodt hangon beszélt, nem kiabált, biztos voltam benne, hogy csak az alkalmat lesi, mikor ejtethet csapdába. Most témát váltott:

– Foglalja össze, mivel foglalkozott a cége – mondta.

Röviden beszámoltam neki a hivatalunk munkájáról. Amint befejeztem, megállapította:

– Amit most elmondott, az majdnem szóról szóra egyezik azzal, amit már leírt. Szerintem maga vette a fáradságot, hogy betanulja a szöveget. Mire ez az óvatosság?

– Hogy miért egyezik annyira az írásos meg a szóbeli beszámolómmal? Csak azért, mert a tények ugyanazok maradnak, akárhányszor beszélünk róluk – mondtam. Úgy éreztem, jó sok időt töltöttünk már ezzel a beszélgetéssel. Hu úrra gondoltam, aki otthon vár rám, és az órára néztem.

– Siet valahová? – kérdezte az ember, érezve, hogy a maga hasznára fordíthatja a kis közbjátékot. – Talán kényelmetlennek találja a beszélgetésünket?

– Csak azt gondolom, vesztegeti az idejét.

– Mi nem sajnáljuk az időnket. Türelmesek vagyunk. Huszonkét évünkbe tellett, hogy megbuktassuk a Kuomintang kormányt. De végül sikerült. Ha mi magunk elé tűzünk egy célt, azt el is érjük.

Súlyos csend támadt. Patthelyzetbe kerültünk. Aztán az az ember, aki a gyűlésen elnökölt, hirtelen visszatért a korábbi taktikához, és üvöltözni kezdett:

– Ezt nem viszi el szárazon! Jelentést kell adnia ellenséges cselekedeteiről és kijelentéseiről, hogy megmutassa, őszintén megváltoztatta a magatartását. Különben súlyos következményekkel számolhat. Biztosan tudjuk, hogy maga az angolok kéme.

Ez volt az első alkalom, hogy a „kém” szót használták. Eddig csak célozgattak rá. A férfi talán csak a vita hevében szegte meg az előírást, mert a másik kettő meglepetten nézett rá.

Nevettem a kitörésén, nyugodtan feleltem:

– Maga alapvetően téved. Úgy vagyok én kém, ahogy maguk.

Az új ember gyorsan közbevágot:

– Talán nem mindenre emlékszik így hirtelenében, amit tett vagy mondott. Menjen haza és gondoljon át mindent, írjon le mindent, amit csak tett és mondott, a legtriviálisabb és legjelentéktelenebb dolgokat is. Elég időt adunk hozzá. Mit szólna két héthez?

– Ha két évet ad, az se számít. Nem akarok valótlan történeteket kitalálni – mondtam.

– Jó, legyen két hét. Nehéz a hibánkat bevallani, de meg kell tenni. Nagy Vezetőnk az operációhoz hasonlította a beismerő vallomást. Az operáció fájdalmas, de utána új emberré válhatunk. Jó polgára akar lenni a szocialista társadalmunknak? Akkor nem maradhat le a többiek mögött. Azt akarjuk, hogy vallomást tegyen, nem mintha nem ismernénk már a tényeket, hanem hogy lehetőséget adjunk magának az őszintesége bizonyítására.

Legszívesebben megmondtam volna, hogy bolond, de összeharaptam a számat, és csendben maradtam, remélve, hogy nem folytatódik ez az értelmetlen párbeszéd.

Hallgatásomat a beleegyezés jelének vette, úgy vélte, kész vagyok teljesíteni, amit követel, így elbocsátott.

— Későre jár. Menjen haza, és gondolja át, amit mondtam. Két hét múlva újra hívjuk.

Forrt bennem a düh és a sértettség, míg elhagytam az épületet. Riksa nem volt. Sokáig vártam a buszmegállóban, végül gyalog kellett hazamennem.

Hu úr csendben végighallgatott. Öreg Csao jött be, hogy bejelentse a vacsorát. A szakácsom finom kínai ételeket főzött, mert tudta, hogy Hu úr nem szereti az európai konyhát. Vacsora alatt mellőztük a kulturális forradalom kellemetlen témáját, helyette a gyerekeinkről beszélgettünk. Mindketten büszkék voltunk, hogy a gyerekeink, mindazon hátrányok ellenére, amelyeket a származásuk jelent, jól megállják a helyüket a szocialista Kínában.

Mikor újra a nappaliban ültünk, feltettem Hu úrnak a kérdést, amely vallatásom egész ideje alatt nem hagyott nyugodni.

— Az volt a benyomásom, ezek az emberek beismerő vallomást akarnak tőlem, az se baj, ha nem igaz. Lehetséges ez?

— Ó, igen. Nem érdekli őket, hogy igaz vagy nem, csak meglegyen a vallomás. Ez kell nekik.

— De hát miért? — kérdeztem. — Hiszen teljesen összezavarodnak, ha mindenki hamis vallomást tesz! — Teljesen el voltam képedve.

— Az a dolguk, hogy vallomásokat csikarjanak ki. Ha ezt nem teljesítik, megvádolják őket, hogy nem segítik a kampányt. Ezért aztán valahányszor megkezdődik egy politikai mozgalom, nagyon sok embert támadnak meg, és sok vallomás készül. Később, mikor a nagyja már lezajlott, szelektálnak. Néhány tévesen elítélt embert esetleg még rehabilitálnak is.

— És meddig kell várniuk a rehabilitációra?

— Általában néhány évig. De lehet, hogy sose kapják meg. Minden intézményben az emberek 3-5

százalékát kell „ellenségnek” nyilvánítani, mert Mao elnök ezt az arányt említette az egyik beszédében.

– Rettenetes! – mondtam.

– Igen, tényleg az. Valójában a népnek ilyen nagy százaléka nem ellenzi a népi kormányt. De fel kell tölteni a kvótát, ezért a pártfunkcionáriusok gyakran azokat is az ellenségek listájára teszik, akiket nem szívlelnék, például az elégedetlenkedőket és a bajkeverőket. De senkinek sem volna szabad hamis vallomást tennie, bármekkora nyomás nehezedjék is rá.

Hu úr ezt teljes komolysággal mondta. Figyelmesen rámnézett, hogy lássa, megértettem-e az üzenetet, és még hozzátette: – Ez volt az elvem mindig, mindegyik politikai mozgalom alatt.

Megértettem, azért kellett eljönnie, hogy ezt a tanácsot adhassa nekem. Nem mondta ki nyíltan: ne tegyek hamis vallomást, bármilyen súlyos a kényszer, mivel a kínai házaknál a jól nevelt személyzet mindig hallótávolságban van, szolgálatra készen, különösen, ha vendég van. Hu úr nem akarta, hogy Öreg Csao hallja, amint lebeszél a vallomástételről. Óvatos ember volt, senkiben sem bízott.

– Mindig eljön az a pillanat, amikor az ember majdnem elérkezik a túróképessége határára és kísértésbe esik, hogy bármit aláírjon, akár a hazugságot is, hogy inkvizitorait kielégítse és megszabaduljon a túrhetetlen kényszertől. De ezt nem szabad megtenni. A pártfunkcionáriusok soha nem elégszenek meg a vallomással. Aki egyszer vallani kezd, annak egyre több vétket kell beismernie, és egyre nagyobb nyomást gyakorolnak rá, hogy megkapják, amit akarnak. Végül a hazugságok olyan szövevényébe keveredik, amiből többé nem tud szabadulni. Láttam, hogyan történt néhány ismerőssel. Hu úr még mindig általánosságban beszélt, és nem mondta azt, hogy „ne tegye!”

A tanács jókor jött és értékes volt. Hálás voltam, amiért idefáradt, hogy barátsága néhai férjem iránt arra készítette, hogy segítő kezet nyújtson. Mikor már úgy érezte, hogy felfogtam, amit közölni akart, a politikai mozgalmakról kezdett beszélni, általánosságban. Elmondta, hogy sok ilyen mozgalmat átélt már, és keserű tapasztalatok során tanulta meg, milyen a helyes magatartás velük szemben.

— Mi a véleménye A központi bizottság ülésének záródokumentumáról? — kérdeztem.

Hu úr megrázta a fejét, és sóhajtott.

— Mao elnök győzött — mondta pillanatnyi szünet után. — De ez várható volt. Egy politikai mozgalomnak mindig a kezdete a legrosszabb — tette hozzá. — Pár hónap múlva aztán a vihar elveszti az erejét, és nagyjából egy év alatt többnyire lecsendesül.

— Egy év! Milyen hosszú idő!

Hu úr megmosolyogta kitörésemet.

— Mit számít egy év nekünk, kínaiaknak? — mondta. — Sok ezer éves történelmünkben csak egy szempillantás. Más az idő jelentése nekünk, mint az európaiaknak, akiket maga persze jól ismer.

— Kémkedéssel vádolnak, mert úgy gondolják, jól ismerem az angolokat.

— A vád csak ürügy, amellyel bolondítják a tömegeket. Előbb-utóbb mindenkire sort kerítenek, akiben nem bíznak, és alighanem úgy gondolják, itt az ideje, hogy magával is foglalkozzanak.

Hu úr menni készült, és megkért, hogy hívjam fel bármikor, ha találkozni akarok vele, hogy megbeszéljük a dolgokat. Utolsó jó tanácsként ezt mondta még:

— Majdnem mindegyik alacsonyabb rangú pártfunkcionárius kisebbségi komplexusban szenved. Bár hatalmukban vagyunk, mégis mélységes kisebbségi érzés él bennük. Ami elég baj, mert sokan szükségét érzik önbizalmukat erősíteni azzal, hogy

hatalmukat kihasználva életünket megnehezítsék és megalázzanak. A vallatások alatt legyen eltökélt, de udvarias. Ne ingerelje őket. Gonoszsággal és rosszindulattal felelhetnek. És nagyon kegyetlenek is tudnak lenni.

— Nem vagyok megalázkodó természet. De köszönöm a figyelmeztetést. Észben fogom tartani. Úgy elfoglaltak a saját gondjaim, hogy csak akkor jutott eszembe érdeklődni a helyzete felől.

— Én már a munkások közé tartozom — mondta Hu úr higgadtan, egy kis rezignációval. A régi helyemre mást neveztek ki. Mikor átadtam a lemondólevelemet a párttitkárnak, arra hivatkoztam, hogy úgy érzem, volt kapitalistaként nem lehetek alkalmas ilyen felelős irányító pozíció betöltésére.

Fejbe kólintott a gondolat, hogy közönséges munkásként dolgozik a saját gyárában. De úgy látszott, nem bánja.

— Nem olyan szörnyű — mondta. — A Szovjetunióban, mikor győzött a Kommunista Párt, azt hiszem, minden kapitalistát agyonlőttek. Én viszont élek, és gondoskodni tudok a családom mindhárom generációjáról. Arra kértem a párttitkárt, hogy a legalantasabb segédmunkára osszon be. Most aztán csak egy kuli vagyok, cipelem a festékeshordókat, meg szenet talicskázom. Senki se irigy vagy féltékeny olyan emberre, aki ezt a munkát végzi. Tudja, mikor ezt a munkát kértem, úgy tűnt, mintha sajnálkozna a párttitkár. Elégé jó viszonyban voltunk.

Emlékszem, a férjemnek erről az volt a véleménye, hogy azért jönnek ki olyan jól egymással Hu úr meg a párttitkár, mert Hu úr végezte a munkát, a párttitkár meg learatta az elismerést. A gyárunk Vörös Zászlót nyert a munkaversenyben, hála a jó vezetésnek, meg az egyre jobb termelési mutatóknak.

— Nem maga végzett minden munkát helyette? — kérdeztem.

– Hát igen, azt hiszem, a legtöbb munkát én végeztem. De tudja, én az egész életemet erre a gyárra áldoztam. 1930-ban, mikor belevágtam, még csak néhány munkásom volt. Mikor 1956-ban államosították a gyárat, már ezerötszázán voltak. Laboratóriumunk is volt, meg központunk fiatal technikusok képzésére.

– Miért ment el kulinak? A maga szaktudásával, tapasztalatával- még szakmunkásként is hasznosabb munkát végezhetett volna.

Nemet intett a kezével.

– Ilyen időkben nem rossz dolog kulinak lenni. A gyárépületen kívül dolgozunk, és barakkokban alszunk. Ha bármi tönkremegy bent a gyárban, senki sem vádolhat szabotázzsal. Egy politikai kampányban mindig a volt kapitalisták az első számú gyanúsítottak, mikor mindenki reszket.

Ezzel a bölcs észrevétellel távozott. Mikor kezét ráztunk, annyit mondott még:

– Legyen erős, és próbáljon meg sokáig élni. Ha elég sokáig él, még megérheti a fordulatot országunkban.

A cselédeim viselkedéséből, meg a felkínált étel minőségéből láthattam, hogy megtiszteltetésnek vették Hu úr látogatását. Mire felértem a hálósobámba, Csen Ma már kikészítette a pongyolámat és a papucsomat. Arra kért, fogadjam meg Hu úr minden tanácsát, mert ő jó barát és igazi úriember.

Megnyugtató volt végre együtt érző emberrel beszélni. El voltam szánva, jobban, mint bármikor, hogy semmi hazugságot nem fogok leírni a pártfunkcionáriusok kedvéért.

Az a pár nap, amíg nem hallottam üldözőim felől, elég volt, hogy visszanyerjem az életkedvemet. A lányom születésnapja augusztus 18-án volt. Elhatároztam, hogy szerény vacsorapartit rendezek, megünnepelni az eseményt, és szétoszlatni kissé a házunkra telepedett mélabút. Szóltam a lányomnak,

hogy hívja meg néhány barátját, én pedig felhívtam régi barátnőmet, Li Csent, hogy jöjjön el ő is.

Li Csennél 1935-ben találkoztam először, mikor egyetemistaként Londonba érkeztem. Ő akkor diplomázott a Royal College of Music-ban. Hamarosan férjhez ment egy kínai kormánytisztviselőhöz, és visszatértek Kínába. Egykori iskolájában, a sanghaji konzervatóriumban lett professzor és a zongoratanszék vezetője. A férje, Szu Lej, gazdag hongkongi kínai kereskedő fiaként, angol középiskolában és egyetemen liberális nevelést kapott. Gyűlölte Hongkong gyarmati légkörét, amelyben felnőtt, az új szovjet társadalomról szóló lelkes beszámolók pedig, amelyekkel kiváló brit írók és nevelők a harmincas évek elején szinte elárasztották az egyetemeket, mély benyomást tettek rá. Harcos nacionalista hazafi lett, ugyanakkor hitt a marxizmusban.

Mikor a kommunista hadsereg Sanghaj felé közeledett, Szu Lej örvendezett, és kijelentette, hogy nemzeti újjászületés és tisztességes kormányzás fog virradni Kínára. Megtagadta, hogy Tajvanra kövesse a Kuomintang kormányt, és másokat is igyekezett meggyőzni, hogy maradjanak, a kommunista hatalomátvételt lelkesen üdvözölte. Az 1950-es „Szabadítsuk fel a gondolkozást” mozgalom idején a felesége, Li Csen elvesztette tanszékvezetői állását a konzervatóriumban. Szu Lej igencsak meglepődött, mikor megtudta, hogy a helyére kinevezett párttag még a kottát sem ismeri. Még nagyobb csapás következett 1953-ban, amikor Mao Ce-tung meghirdette a „három és öt-ellenes” mozgalmat a korrupció és a vesztegetés ellen, elsősorban a sanghaji gyáriparosokat és a Szu Lejhez hasonló, korábban a Kuomintang szolgálatában állt gazdasági tisztviselőket véve célba. Hiába szólt minden bizonyíték Szu Lej becsületessége mellett, mégis áldozatnak szemelték ki. A hivatalában vették

őrizetbe, ahol a funkcionáriusok hosszasan vallatták, és harci gyűléseket szerveztek ellene.

Az olyan embert, mint Szu Lej, nem érthették meg az átlagos kínai kommunisták, szerintük a forradalmi változás vágya a szegények és a jogfosztottak kizárólagos joga. A koreai háború és az USA Kína-ellenes bojkottja miatt azonban a népi kormány rá volt szorulva, hogy fejlessze kereskedelmi kapcsolatait Hongkonggal. Szu Lej jómódú rokonai a brit kolónián felhasználták az alkalmat a kiszabadítására Pekinggel való közvetlen tárgyalás útján. A sanghaji hatóságoknak nem volt más választásuk, mint hogy két gyermekével együtt engedjék Hongkongba távozni, mivel Peking beleegyezett, hogy teljesíti a család kérését.

A sanghaji kommunista funkcionáriusokat azonban bosszantotta, hogy nem tudták megbüntetni a gazdag ember fiát, aki még a marxista köntöst is viselni merete, ezért azzal az ürüggyel, hogy konzervatóriumi feladatai miatt Sanghajban kell maradnia, megtagadták a kiutazási engedélyt Li Csentől, és nem csatlakozhatott a férjéhez meg a gyermekeihez. Nem is látta többé élve a férjét. 1957-ben azonban, mikor a férje Hongkongban meghalt, az 1956-os nyolcadik pártkongresszust követő liberálisabb légkörben megkapta az engedélyt, hogy kiutazzon a temetésre és találkozzon gyermekeivel. 1960-ig Hongkongban maradt, akkor azonban elfogadta a sanghaji konzervatórium meghívását, mert életre szóló kapcsolat kötötte ehhez az intézményhez. A gyermekeit közben egy nagybácsi vitte magával Ausztráliába.

Amikor Li Csen visszatért Sanghajba, a városban súlyos élelmiszerhiány volt az 1958-ban Mao Ce-tung által meghirdetett „nagy ugrás” kampány katasztrofális gazdasági sikertelensége következtében. Kora hajnaltól hosszú sorok álltak a sanghaji rendőrkapitányságok előtt, hogy kivándorlási engedélyért folyamodhassanak. Ez

szégyenletes dolog volt a sanghaji hatóságokra, ezért úgy tekintették Li Csen visszatértét a gazdag Hongkongból az éhező Sanghajba, mint propagandalehetőséget. A helyi újságban olvastam a hazatéréséről, pedig abban csak a magas rangú pártvezetők és külföldi méltóságok látogatásáról szoktak hírt adni. A sanghaji kormányzat igazi hazafiként üdvözölte, és a Népi Politikai Tanácskozó Testület* küldöttjének jelölték ki. Ez a szervezet a kormányzat által kiválasztott művészekből, írókból, vallási vezetőkől, jelentősebb gyárosokból, régi Kuomintang-tisztviselőkből állt, és az volt a dolga, hogy visszhangozza és támogassa az éppen aktuális kormánypolitikát, példát mutasson a hasonló származásúaknak, és segítsen azt a látszatot kelteni, hogy a Kommunista Párt politikáját a társadalom minden rétege támogatja. Viszonzásképpen a kormány is biztosított néhány kisebb kedvezményt a szervezet tagjainak, így például jobb lakásokat kaptak, és látogathattak egy speciális éttermet, amelyben, élelmiszerjegy nélkül ritka ételeket lehetett kapni.

**** A Népfront kínai megfelelője***

A kommunista funkcionáriusok mindig aszerint jutalmazták az embert, hogy mennyire tudták felhasználni; nem pedig erkölcsi értéke alapján, bár rengeteget beszéltek róla. Li Csen hat évvel korábban lett a Népi Politikai Tanácskozó Testület tagja, mikor az ország még gazdasági nehézségekkel és élelmiszerhiánnyal küzdött. Most, mikor mindez már a múlté volt, Li Csen nem volt többé fontos a kommunista hatóságoknak. Ezenkívül a párt azokat kedvelte, akik szolgai alázattal fejezték ki lojalitásukat, és hangosan dicsérték a párt politikáját. Li Csen erre teljességgel képtelen volt. Tulajdonképpen untatták a gyűlések, és csendben maradt, mikor Mao zenei és oktatási politikája előtt kellett volna lerónia a tiszteletét. Lévén tagja a Népi

Politikai Tanácskozó Testületnek, lelkesedésének hiánya óhatatlanul irritálta a párt funkcionáriusait. Ez járt a fejemben, míg telefonáltam neki. Nagyon örültem, hogy olyan készséggel elfogadta a vacsorameghívásomat.

Mikor a lányom születésnapján, augusztus 18-án korán reggel fölkeltem, Csen Ma nem volt már otthon. Mint hívó buddhista, Meiping minden születésnapján elment a Csing-an-sze templomba, hogy különleges imát mondjon érte, mert nagyon szerette őt. Azt hitte, helyteleníteném templomlátogatásait, mert keresztény vagyok, ezért többnyire nagyon korán osont ki a házból, és a legnagyobb csendben lopózott vissza, remélve, hogy nem veszem észre a távollétét. Én meg úgy tettem, mintha semmit sem vennék észre, és nem szóltam neki.

Míg az ebédlőben rendezgettem a virágokat, visszatért, és hallottam, hogy a tálalóban szokatlanul feldúlt hangon beszél a szakáccsal. Aztán bejött a haliba, és láttam, hogy zsebkendőjével törölgeti a szemét.

– Mi történt, Csen Ma? – szólítottam meg. Nem felelt, de bejött hozzám az ebédlőbe.

– Mi történt a templomban? – kérdeztem. Leült egy székre, és újra kitört belőle a sírás.

– Feldúlták a templomot! – zokogta.

– Ki dulta fel a templomot? Csak nem a hatóságok?

– Valami fiatalok. Talán diákok. Azt mondták, Mao elnök megparancsolta, hogy számoljanak le a babonasággal. Azt mondták, a papok ellenforradalmárok és Mao elnök ellen harcolnak.

– És mit csináltak a papok?

– Semmit. A diákok körülvették őket. Néhányat megvertek. Mikor odaértem, a földre borulva találtam őket a templom udvarán. Rengeteg báméskodó volt. Az egyik elmondta, hogy a diákok azért jöttek, hogy feldúlják a templomot és elégessék a szent könyveket, ahogy máshol is tették. Én magam is láttam, hogy néhányan felmásztak a tetőre, és

ledobálták a cserepeket — mondta Csen Ma, és könnyeit törölgette.

— Csen Ma, kérlek nyugodj meg! Itthon is imádkozhatsz. A keresztény templomokat már évekkel ezelőtt bezárták. A keresztények mind otthon imádkoznak. Ezt te is megteheted, nem? Különben is, nem illik sírnod Mejping születésnapján.

— Igen, igaza van, nem sírhatok Mejping születésnapján, csak annyira elkeserített ez az értelmetlen rombolás! — Eltette a zsebkendőjét, és kiment a szobából.

Aztán a szakács jött, és közölte, hogy néhány dolgot, ami a vacsorához kellett volna, nem tudott beszerezni. Hozzátette még, hogy a piacon hangosan szidalmazták őt, meg még néhány más szakácsot, akik jómódú családoknál szolgáltak.

— Nyilván nem látták szívesen, hogy többet vásárolsz, mint amennyit ők megengedhetnek maguknak. Kérlek, ne izgasd magad. Ami a vacsorát illeti, használd azt, amit kaptál a piacon. Biztos vagyok benne, hogy így is nagyszerű vacsorát tudsz főzni Mejping születésnapjára — próbáltam megnyugtatni.

Megértettem, hogy a szakácsom piaci tapasztalata háttérben a propaganda által a kapitalista osztály ellen szított osztálygyűlölet van, ez a köznép számára egyszerűen „a gazdagok”-at jelenti. Viszont képtelen voltam felfogni, mi történhetett a templomnál, amely állami jóváhagyással működött. A szerzetesek valójában állami alkalmazottak voltak. Ha a kormányzat elhatározta, hogy politikát változtat, egyszerűen bezárhatta volna a templomokat, a szerzeteseket pedig más területekre irányítja, ahogyan azt tette már korábban is, a „nagy ugrás” kampánya idején. Ráadásul a Csing-an-sze-templom a hivatalos délkelet-ázsiai látogatók számára fenntartott kötelező látványosság is volt, bizonyítandó, hogy Kína engedélyezi a buddhizmust. Emlékszem, az újság is megírta, hogy a „nagy ugrás”

kampánya után újra megnyitották a templomot, és visszahozták a szerzeteseket. Tűnődtem, miért engedték meg a diákoknak, hogy azt tegyék, amit tettek, és vajon tudott-e a sanghaji városi vezetőség mindarról, ami a Csing-en-sze-ben történt.

Hatkor megérkezett Li Csen. Hófehér hajával, szelíd mosolyával számomra ő testesítette meg a legjobban a tekintélyes, bölcs és rendíthetetlen tudóst. Csak régi barátai tudták róla, hogy a nyugodt külső mély érzékenységet takar, s olyan események is megrendítik vagy fellelkesítik, amelyek a közönséges embereket kevésbé indítják meg.

Li Csen nagy előadóművész és tehetséges tanár volt. Kínában időtlen idők óta különleges megbecsülés övezi a tanítókat. A jó tanárt, aki a nevelésnek szenteli az életét, gyümölcstermő fához hasonlítják, és ez a hasonlat kétségkívül jól jellemzi Li Csent. Kína-szerte sok növendéke koncertezik szólistaként, kísérőként és dolgozik zenetanárként. Néhányan nemzetközi zongoraversenyeket nyertek és külföldön is hírnevet szereztek. Nagyon szerettem Li Csent és csodáltam odaadását a zene és tanítványai iránt.

Sokszor összejöttünk, mióta visszatért Hongkongból. Gyakran zongorázott nálunk, vagy hallgattuk a lemezeimet. Tudtam, hogy magányosnak érzi magát, és hiányoznak neki a gyerekei. Szerencsére, mióta 1959-ben Liu Sao-csi lett a kínai népköztársaság elnöke és Mao Ce-tung visszavonult az aktív kormánytevékenységtől, Kínában mindaddig nem volt nagyobb politikai mozgolódás, így Li Csen legalább levélben érintkezhetett Ausztráliában élő gyermekeivel.

Miután Öreg Csao felszolgált a jeges teát, megkérdeztem Li Csent.

— Hogy mennek a dolgok a konzervatóriumban?

— Nem valami jól, sajnos — mondta szomorúan. — Az oktatás szünetel. Azt akarják, hogy minden időnket a kulturális forradalomnak szenteljük.

Mindenkinek tacepaókat kell írnia. A professzoroknak – nekem is – önkritikákat kell írniuk, és olvasniuk az ellenünk szóló tacepaókat.

– Sokat írnak ellened? – kérdeztem aggodalmasan.

– A professzorok ellen többet írnak, mint mások ellen. Nem tudom, hogy állok a többi professzorhoz képest. Nem számolgomat őket. Mindenesetre harci gyűlést még nem szerveztek ellenem. Az én esetem viszonylag egyszerű. Soha nem csináltam semmit azon kívül, hogy tanítottam a konzervatóriumban.

– És a többi professzor ellen sok harci gyűlést szerveznek? – kérdeztem.

– Volt már néhány. Az egyik egy volt Kuomintang-tisztviselő ellen, a másik egy egykori „jobboldali” ellen. A többiek más tanszékekről valók, így nem ismerem a személyes történetüket. Ezt a két embert már a korábbi politikai mozgalmakban is elítélték – magyarázta Li Csen. – Gyűlölöm a harci gyűléseket. Mindenki úgy viselkedik olyankor, mint a vademberek.

– Mit gondolsz, biztonságban vagy?

– Soha nem kerültem összeütközésbe a kommunista párttal. Soha nem politizáltam. Miután elvégeztem a konzervatóriumot, Angliába mentem tanulni. Mikor visszajöttem, rögtön tanítani kezdtem a konzervatóriumban. A párt minden lépésemről tud. Biztonságban kellene lennem, ugye? És mégsem tudom, mire számítsak. Van ebben a politikai kampányban valami, ami az eddigiekből hiányzott.

– Micsoda? – kérdeztem.

– A pártfunkcionáriusok magatartása. Az összes előző kampányban nagyon magabiztosak voltak. Bátran és elszántan vetették bele magukat. Most meg idegesek, mintha legszívesebben nem csinálnának semmit. Az a tény, hogy támadásaikat csak a már korábban is vádolt személyek ellen intézik, arra utal, hogy nem is akarják kiterjeszteni a tisztogatásokat. Mao elnök elvetélt „nagy ugrás” kampánya után talán

már nem annyira biztosak benne, hogy a politikai kampányok mindig elegendők a haladáshoz.

Nagyon érdekes volt, amit Li Csen mondott. Ekkor persze még nem tudhattuk, hogy a Proletár Kulturális Forradalom nem egyéb, mint a maoisták meg a Liu Sao-csi és Teng Hsziao-ping vezette mérsékeltebb irányvonal közötti hatalmi harc. Később derült ki, hogy a konzervatórium pártvezetőségének titkára a Liu Sao-csi frakciót képviselte. Csiang Csing „forradalmárai” gyilkolták meg, miután Csiang Csing elhatározta, hogy egy fiatal védencét ülteti a helyére.

— A Mao javallta tacepaók írása szerintem tiszta pazarlás. A konzervatóriumban már óriási tömeg papírt, sok ezer üveg tintát meg íróecsetet használtunk el. De ha több lámpát akarunk a tantermekbe, vagy új hangszereket vennénk, arra nincs pénz.

— Miről szólnak az ellened írt transzparenszek? — kérdeztem.

— Rendszerint az angliai tanulmányaimról, meg, hogy Ausztráliába küldtem a gyerekeimet, és a tanítási módszereimről. Amíg jóban voltunk a Szovjetunióval, arra biztattak, hogy tanítsuk a nyugati zenét, és készítsük fel tanítványainkat külföldi művek előadására. Miután szakítottunk a Szovjetunióval, Mao elnök kritizálni kezdte a nyugati zenét. Kizárólag kínai kompozíciókból taníthattunk. De nagyon kevés a kínai zenemű. Az időm felét azzal töltöttem, hogy tananyagot keressek. Elég nehéz ma már tanítani. Most a növendékeimet ellenem fordították. Képzeld el, az egyikük szemrebbenés nélkül közölte velem, hogy azért írják ellenem a tacepaókat, hogy magukat mentse.

— Hát persze. Ne is törődj vele! Kár emiatt megbántódni. Szegények kénytelenek ezt csinálni.

— Nagyon bánt a dolog. Szinte olyan, mintha elvesztegettem volna az életemet — sóhajtott.

— Ne vedd a szívedre! A „nagy ugrás” kampánya idején, 1958-ban Mejping iskolájában a kapitalista

származású diákoknak a saját családjukat kellett bírálniuk. Megmondtam neki, csinálja csak, bátran kritizáljon engem is. Megtette. A tanár és a diáktársai megdicsérték. Formalitás volt az egész, színjáték, nem több. Ne emészd magad!

– Sajnos, nem tudom olyan könnyedén venni, mint te – mondta Li Csen. Annyira bectelen dolog ez!

– Nem nyújt védelmet, hogy tagja vagy a Népi Politikai Tanácskozó Testületnek? – kérdeztem?

– Úgy tudom, a maoisták fel akarják számolni a testületet. Azt mondják, olyanok vagyunk, mint a retek: kívül vörös, de belül fehér. Azt állítják, az összes küldött úgy beszél, mintha támogatná a pártot, de közben áskálódik ellene.

– És ez igaz?

– Ki tudja? Mióta ennyire kockázatos őszintén beszélni, senki sem tudhatja, hogy a többiek mit gondolnak – mondta Li Csen. Igazat kellett adnom neki. Oly sok éven át éltem a kommunista Kínában, hogy rá kellett jönnöm: a demokratikus társadalmak egyik nagy előnye a szólásszabadság; a kormányzat így pontosan tudja, hogy ki áll mellette és ki van ellene, míg a totalitárius államban semmit sem lehet tudni arról, hogy valójában mit is gondol a nép.

Mikor elmondtam Li Csennek, hogy engem is elővettek a kulturális forradalom kapcsán, ugyanúgy reagált, mint Winnie.

– Most, hogy a Shell bezárta sanghaji fiókját – mondta – a pártfunkcionáriusok úgy érzik, ki kell használniuk a kampány nyújtotta alkalmat, hogy rádijesszenek, és a jövőben könnyebben kézben tartsanak. – Úgy vélte azonban, nem kell komoly következményektől tartanom. – Nem nyerhetnek a fizetésed csökkentésével, mivel nem kapsz bért az államtól, s ki sem dobhatnak az állásodból, hiszen nem vagy alkalmazásban. Szerintem nem sokat tehetnek ellened azon kívül, hogy rádijesztenek.

– Bárcsak igazad lenne – mondtam.

– Tudod, néha annyira elbátortalanodom, hogy úgy érzem, nem vagyok képes tovább csinálni – mondta Li Csen.

– Miért nem kéred a nyugdíjazódásodat? Sokan csökkentett nyugdíjjal is beérik, és visszavonulnak, csak hogy ne kelljen politikával foglalkozniuk.

– Csak akkor tehetem meg, ha véget ér a kulturális forradalom – mondta Li Csen.

Megérkezett a lányom is, és négy barátja: Kung, a jóképű fiatal színész a filmstúdióból, az apja híres filmrendező volt a harmincas években, Csang, hegedűművész a Városi Hangversenyzenekartól; Sun Kaj, matematikatanár a Műszaki Főiskolán, a lányom udvarlója, és Huan, a keresztlányom, aki Mejping gyermekkori barátnője volt Ausztráliában. Mindannyian zenekedvelők voltak, gyakran összegyűltek nálunk lemezt hallgatni.

A fiatalok jókedve kimeríthetetlen. Bár mindannyian olyan családból származtak, amelyik sorsát valószínűleg sérelmesen befolyásolja a kulturális forradalom, szóba sem hozták a politikát. Vacsora alatt nevetgéltek, és zenéről, könyvekről fecsegték. Mikor Mejping kivitte a konyhába a nagy születésnap tortát, hogy megossa a cselédekkel, még Csen Ma is visszanyerte jó kedélyét, és szeretettel korholta Mejpinget, amiért lenyalta a csokoládét az ujjairól. Vacsora után a fiatalok visszavonultak Mejping szobájába, hogy kedvenc szórakozásuknak hódoljanak: lemezeket hallgassanak.

Li Csen és én kimentünk a kertbe. Öreg Csao két nádszéket állított a pázsitra, meggyújtott egy szúnyogűző füstölőt, és a két szék közé tette egy tálkában. Az ablakon át egy hegedűverseny megnyugtató hangjai áradtak. Befészkeltem magam a székembe, és a csillagos nyári égboltra bámultam.

– Igazán kellemesen élsz – mondta Li Csen. – Épp úgy élvezed a nyugatot, mint a kínai kultúra áldásait,

igaz? Csodálnám, ha nem ez ingerelné a pártfunkcionáriusokat.

– Lehet, hogy igazad van: Mindenesetre akik vallatnak, azok nyilvánvalóan gyűlölnék engem. Szerinted ezek tényleg azt hiszik, hogy a mi hibánk, hogy a munkások és a parasztok szegények Kínában?

– Szerintem csak irigykednek. Nem élhet minden ember egyformán. Nekem tágas lakásom van. A konzervatórium biztosította nekem. Ez is azt mutatja, hogy szerintük sem kell mindenkinek egyforma körülmények közt élnie – mondta Li Csen. Most egy kissé nyugodtabbnak látszott.

– A te eseted persze különleges. Te olyan sokat tettél ezért az országért! Száz és száz növendék tanult a kezed alatt. Mindegyik vitt magával valamit, amire te tanítottad. Hát nem csodálatos ez? – Őszintén tiszteltem őt.

– A konzervatóriumban senki nem így beszél rólam. Mindig azt hallom, a dekadens nyugati zenét tanítottam, hogy mérgezzem az ifjúság szellemét. Nem gondolják végig, hogy nem csinálhattam volna, ha az állam megtiltotta volna. Minden tananyagot előzetesen ellenőriznie kellett a párttitkárunknak, mielőtt használhattuk a növendékekkel. És úgy látszik, azt már elfelejtették, hogy éppen ők biztattak az ötvenes években, mikor még jóban voltunk a Szovjetunióval, hogy tanítsam a nyugati zenét. – Li Csen sértett volt és zavarodott. Már bántam, hogy szóba hoztam a munkáját. Hogy felvidítsam, a gyermekei iránt érdeklődtem.

– Olyan távolinak érzem őket – mondta. – Különösen amióta megházasodtak.

– Nem vágyódsz meglátogatni őket?

– Dehogynem! De mi értelme, hogy erről beszéljünk! Soha nem fogok útlevelet kapni, hogy Ausztráliába utazhassam. A gyerekek meg aligha jönnek ide.

– Talán nem kellett volna visszajönnöd Hongkongból – mondtam.

– Akkor ez látszott a legjobbnak. Tudod, nagyon ragaszkodtam a konzervatóriumhoz. Itt tanultam, aztán meg itt tanítottam. A gyerekeimen kívül ez volt a legfontosabb az életemben. A legtöbb kollégám egyúttal iskolatársam is volt. Mind írtak nekem. A volt növendékeim is írtak. A párttitkár is. Mindenki azt írta, hogy a konzervatóriumnak szüksége van rám.

– Mit szólt Szu Lej családja, hogy vissza akarsz jönni?

– Nem nagyon törődtek velem, miután Szu Lej meghalt. Legtöbbjük ma már Ausztráliában él. Összetartó család. A nagybácsiknak az a véleménye, hogy a gyerekek inkább a családhoz tartoznak mint én. Persze törődtek volna velem, ha nem tudtam volna gondoskodni a megélhetésemről. De azért egy kicsit fojtogató volt náluk a légkör.

Li Csen utolsó szavait hirtelen dobok és gongok zaja szakította félbe, az utcáról. Öreg Csao kijött a kertbe és közölte:

– Diákok vonulnak fel a ház előtt.

A fiatalok is előjöttek. A teraszon állva Kung, a fiatal színész így szólt:

– Ezek alighanem a vörösgárdisták. Csiang Csing néhány napja fogadta a képviselőiket Pekingben, a Népi Gyűlés épületében. Ami azt jelenti, hogy az elnök is jóváhagyta a szervezkedésüket.

– Ki kezdte szervezni őket? – kérdeztem. – Sose hallottam még Vörös Gárda nevű szervezetről.

– A kulturális forradalom újítása, és Csiang Csing támogatja. Úgy hallottam, beszervezett néhány diákot a Csing Hua egyetemen, aztán úgy tüntette fel a dolgot, mintha a tanulók spontán kezdeményezése lenne. Mivel ő az elnök felesége, az ötlet megfogant. Most az elnök képviselőjében a hivatalos elismerést is megadta a vörösgárdistáknak – mesélte Kung. Aztán elnevette magát, és hozzátette: – Apám azt mondta, igen középszerű színésznő volt annak idején. Úgy látszik, azóta feljavult. – Közbevetőleg: mikor

Csiang Csing elbánt az „ellenségek”-kel a filmvilágban, Kung apjára igen rossz idők jártak, hajszálon múlt, hogy túlélte az üldöztetést. Kung pedig évekig nem kapott filmszerepet az apja miatt.

A másnapi újságban azt olvastam, hogy augusztus 18-án Mao Ce-tung Pekingben megszemlélte a vörösgárdisták első hadoszlopát. A címlapon hatalmas fotó, amelyen Mao a Népi Felszabadító Hadsereg kekiszínű tiszti egyenruháját viseli, vörös karszalaggal, rajta a saját kezűleg festett három írásjegy: Hung Vei Ping – Vörös Gárda. A Tienanmen – a Tiltott Város Mennyei Béke Kapuja – mellvédjén állt mosolyogva, és integetve fogadta a lent gyülekező fiatalok viharos ovációját. A Vörös Gárdának szóló külön üzenete így szólt: vigyék el a kulturális forradalom fáklyáját az ország legtávolabbi zugaiba is, és vigyék a végső győzelemre a forradalmat. A fiatalság egész Kínában úgy fogadta ezt az üzenetet, amelyet istenített vezérük küldött, mintha fegyverbe szólítaná őket. A kulturális forradalom kezdeti szakaszában még csak a „tőkésosztály” volt a célpont. A vörösgárdisták erre összpontosították támadásaikat.

Aznap este egyre újabb csoportok vonultak el a házunk előtt, dobokat és gongokat püfölve és jelszavakat kiáltozva. Mejping és a barátai kimentek, hogy nézzék a parádét, Li Csen és én visszavonultunk a dolgozószobámba. Az utcai zaj olyan hangos volt, hogy beszélgetni sem tudtunk. A vörösgárdisták jelszavai között egyszerre csak mintha azt hallottam volna: „Megvédjük Mao elnököt!” Mikor Mejping egyedül visszatért, elmondta, hogy a diákok Mao-portrékat cipelnek, és azt kiabálják: „Megvédjük Mao elnököt”, meg hogy „Életünk árán is megvédjük Mao elnököt”.

– Ugyan kitől kellene megvédeni? – kérdeztem. El sem tudtuk képzelni a választ. Félisteni helyzetében Mao érinthetetlennek látszott.

Sztálinra gondoltam, aki élete utolsó éveiben már mindenkire gyanakodott, azt hitte, meg akarják ölni. Li Csen ekkor így szólt:

– A szenilitás jele, mikor az ember mindenkire gyanakodni kezd, és paranoiássá válik.

– Istenem! – suttogtam.

Li Csen, Mejping és én szótlanul álltunk a dolgozószobámban. Hirtelen ránk tört a félelem, mert felismertük, hogy mint Kínában mindenki, mi is Mao kegyétől függünk, kiszolgáltatva szeszélye csapásainak.

– Mennem kell – mondta egy idő után Li Csen. – Biztos, hogy idővel mindent megtudunk.

– Hazakísérem Li nénit – mondta Mejping. Aligha járnak a buszok. Tüntetőkkal vannak tele az utcák.

Kikísértem őket a kapuig. Tizenévesek csapatai masíroztak a házunk előtt Mao arcképeivel és jelszavakat hirdető színes zászlókkal. Mások dobokat és gongokat verve kísérték őket. Néhány méterenként egy-egy vezérszónok jelszavakat olvasott fel egy darab papírról, a többiek harsányan visszhangozták. Mindegyik felvonuló vörös karszalagot viselt, amelyen Mao kézírásának stílusában a „Vörös Gárda” felirat volt olvasható. Számomra úgy látszott, a felvonulást alaposan megszervezték és gondosan irányítják, nem a fiatalok spontán kezdeményezéséről van szó. A hivatalos szervek lehetnek a háttérben, gondoltam.

Elbúcsúztam Li Csentől. Elindult Mejpinggel, aki a biciklijét toltta mellette. Ott álltam a kapuban, míg Li Csen hófehér haja el nem tűnt a felvonulók tömegében.

Ekkor láttam őt utoljára. Egy hónappal később, mikor már házi őrizetben voltam, öngyilkosságot követett el egy különösen megalázó harci gyűlés után. A vörösgárdisták alig méteres magasságban egy rudat fektettek keresztbe a konzervatórium kapujában, és Li Csennek át kellett másznia alatta, hogy bemutassa, angliai tanulmányai idején hogyan

alázkodott meg csahos kutyaként az imperialisták előtt, aztán az ezt követő harci gyűlésen arra kényszerítették, hogy bevallja „vonzódását a nyugati zenéhez”. Másnap holtan találták a zongorája mellett, a gázcsapból ömlött a gáz. A búcsúlevele egyetlen mondatból állt: „Minden tőlem telhetőt megtettem a tanítványaimért”.

A cselédeim már lefeküdtek, így egyedül vártam a lányomat a földszinten. Mikor megjött, szótlánul felmentünk. A lépcsőfordulón átölelt, hogy jó éjszakát kívánjon. Annyi mindent szerettem volna mondani neki, hogy megnyugtassam és szeretetemről biztosítsam, de képtelen voltam rá; a szomorúságtól és valami megmagyarázhatatlan félelemérzettől elszorult a torkom.

— Az biztos, hogy ezt a születésnapomat soha sem fogom elfelejteni — mondta a lányom, humorérzékét megőrizve.

Miután aludni ment, becsuktam az ablakokat, hogy kizárjam az utca zaját. A zaj tompább lett és távolibbnak tűnt, viszont ahogy kizártam a hűvös szellőt, rettenetes hőség lett a házban. Odakint egymás után vonultak el a tüntető csoportok. A fiatal férfiak és nők lépései forradalmi elszántsággal dübörögtek, lelkes kiáltozásuk továbbra is áthatolt a falakon.

Bementem a dolgozószobámba, levettem egy könyvet a polcra, és olvasni próbáltam. De nyugtalan voltam, és nem tudtam a könyvre figyelni. Céltalanul jártam szobáról szobára, megigazítottam a virágokat, kidobtam a hervadtakat, és vizet töltöttem a vázákba. A festményeket nézegettem a falon, és fölvettem egy-egy elefántcsont figurát, hogy megcsodáljam finommivű faragását. Odakint egész idő alatt folyt a felvonulás! A dalok és gongok hangját még akkor is hallottam, amikor nem volt tömeg a ház előtt. Miután az egész házat bejártam, végül Meiping szobájánál kötöttem ki. Halk kopogásomra nem felelt. Óvatosan benyitottam, és láttam, hogy már alszik. Fekete haja

széttért a fehér párnán, édes, fiatal arca békésen pihent. Az ajtóresen át férjem ezüstkeretes fotójára esett a fény az éjjeliszekrényen. Csendben becsuktam az ajtót.

Ez a két ember állt a világon a legközelebb hozzám. Egyikük már meghalt. A másik még csak most kezdett volna igazán élni.

„Vigyázz magadra, és viseld gondját Mejingnek. Fáj, hogy ilyen hamar el kell hagynom benneteket”. Újra hallani véltem férjem gyenge hangját, ahogy ezeket az utolsó szavakat mondja, mielőtt mély kómába esett, melyből többé már nem tért magához. Majdnem kilenc év múlt el azóta.

Rám bízta a lányunkat, hogy viseljem gondját, így is tettem, és gyönyörűséggel néztem, ahogy cseperedik. Okos volt, szép és melegszívű. Soha nem kellett aggódnom miatta. Most azonban, a kulturális forradalom kezdetével sötét felhő borult az életünkre. Mélységes bizonytalanságérzet fogott el, ha a jövőt próbáltam kifürkészni. Életemben először éreztem úgy, hogy nem vagyok képes irányítani a sorsomat, és támaszt nyújtani a lányomnak. Riasztó érzés volt.

Úgy éltem eddig, hogy határozottsággal és optimizmussal mindig legyőztem a nehézségeket. Amikor 1957-ben meghalt a férjem, összeroppantam a veszteség súlya alatt, és a bánattól szinte félholtan vegetáltam. De csakhamar rájöttem, hogy gyógyító hatással van rám, és segít visszanyerni a bátorságomat, ha szembenézek a problémákkal, és egymás után megoldom őket.

A régi Kínában az asszonyok, ha elvesztették a férjüket, elvesztették az identitásukat is. Nem vették őket emberszámba, céltáblái lettek a szomszédok gúnyolódásának és pletykáinak. Bár a Népi Kormány 1952-es házassági törvénye általában védi az asszonyok jogait, és tiltja a diszkriminációt, még mindig élnek a régi előítéletek az özvegyek és a pártában maradt nők iránt. A kínai társadalmat még

mindig zavarta, ha egy asszony megpróbált megállni a maga lábán.

Mikor a Shellnél kezdtem dolgozni, a vezető kínai kollégák fel voltak háborodva, hogy egy adminisztrációban gyakorlatlan, nőt helyeztek rangban föléjük. Újra és újra bizonyítanom kellett, hogy elnyerhessem a megbecsülésüket és a bizalmukat. Semmit sem élveztem jobban, mint az élet kihívásait, és hogy képes vagyok legyőzni a nehézségeket. Arra is büszke voltam, hogy férjem elvesztése után is fenn tudtam tartani a régi életstílusomat. Soha nem kerültem még ilyen kiismerhetetlen szituációba, mint most a kulturális forradalomban. Tudtam, hogy kínai nemzetiségűek csak a sanghaji városi vezetés ipari és kereskedelmi osztálya engedélyével vállalhatnak el vezető beosztást külföldi cégeknél. És mivel a rendőrség mindenkiről dossziét vezet, rólam is mindent tudniuk kell. Semmi értelmes okát nem láttam, hogy éppen most kezdjenek vádaskodni ellenem. Miközben Winnie, Li Csen és Hu úr egyaránt valószínűnek tartotta, hogy üldöztetéseknek leszek kitéve, fogalmam sem volt, hogyan viselkedjem a következő napokban, leszámítva, hogy semmiféle nyomásra nem leszek hajlandó hamis vallomást írni. Ezzel pedig elkerülhetetlenül összeütközésbe fogok kerülni a káderekkel. Mi lehet a következménye ennek az összeütközésnek? Milyen hatással lesz a lányom életére? Ott álltam a hálósobája ajtaja előtt, és olyan tanácstalanság és kétségbeesés fogott el, hogy Istenhez fohászkodtam útmutatásért.

Azután, hogy Mao Ce-tung megszemlélte a Vörös Gárda első egységeit, és áldását adta a mozgalomra, Sanghajban vörösgárdisták özönlöttek el az utcákat. Az újságok szerint az volt a küldetésük, hogy megtisztítsák az országot a „Négy Régi”-től: a régi kultúrától, a régi szokásoktól, a régi életmódtól és a régi gondolkodásmódtól. Nem határozták meg pontosan, mi számít réginek, a vörösgárdistákra volt

bízva, hogy eldöntsék. Mindenekelőtt megváltoztatták az utcák neveit. Sanghaj tengerparti főútja, a Bund a Forradalom Sugárútja nevet kapta. Egy másik főutcat a hadsereg napja tiszteletére Augusztus 1. útnak kereszteltek át. Az az utca, ahol a szovjet konzulátus volt, az Anti-revizionizmus útja lett, a régi brit konzulátus utcája pedig az Anti-imperializmus útja. Az utca, amelyben laktam, egyik napról a másikra Ou jang Haj nevét vette fel, egy katonáét, aki életét vesztette, miközben egy öszvért próbált megmenteni a közelgő vonat elől. A vörösgárdisták még a forgalmi lámpák rendjét is megakarták változtatni, mondván, hogy a piros szín nem jelenthet megálljt, csak haladást. Addig is, míg a vita folyt, kikapcsolták a lámpákat.

Összetörték a virágüzleteket meg a régiségboltokat, mert szerintük csak a gazdag embereknek telik ilyen léhaságokra. Feltúrták a többi boltokat is, és mindazt az árut, ami szerintük értelmetlen vagy felesleges a szocialista társadalomban, megsemmisítették vagy elrekvirálták. Igen szigorú elveik voltak. Mivel a szocialista ember szerintük nem ül díványon, minden dívány tabu lett. Az olyan dolgokat, mint a rugós ágybetét, a selyem, a bársony, a kozmetikumok, a nyugati divatot követő ruhák, mind kiszórták az utcára, aztán elszállították vagy felgyújtották. A régi Kínában a boltok jól csengő neveket viseltek, így például a ruházati boltokat gyakran „Gazdag és Szép”-nek, az éttermeket „Finom íz”-nek, a cipőboltokat „Kényelem”-nek hívták, az idősebb emberek részére kalapot áruló bolt neve „Jó Szerencse és Hosszú Élet” volt, a bútorboltoké pedig „Boldog Otthon”. Mikor 1956-ban államosították a boltokat, a nevüket meghagyták. Most a Vörös Gárda parancsára forradalmibban hangzó nevekre kellett őket átkeresztelni. Mivel a legtöbb boltvezető nem tudta, mi lenne a legszívesebben fogadott változat, igen sok bolt „A Kelet Vörös” nevet kapta, annak a Maót dicsőítő dalnak a címét, amely a kulturális

forradalom alatt a nemzeti himnusz szerepét töltötte be. Mivel a vörösgárdisták a kirakatokból is eltávolítottak minden árut, és Mao hivatalos portréit rakatták ki, a vásárlónegyedekben teljesen elbizonytalanodott az ember, mert nemcsak a cégtáblák voltak egyformák, de a kirakatokból is száz és száz Mao-arc figyelte minden lépését.

A cselédeim napról napra beszámoltak a vörösgárdisták elképesztő akcióiról. Olyan kíváncsi lettem, hogy elhatároztam, saját szemmel is látni akarom a változásokat.

A bevásárlónegyed egy bankjában volt két tartósan lekötött betétem, amely már felvehető volt. Úgy döntöttem, kiveszem az egyiket, hogy legyen készpénz a háznál, mert tapasztalatból tudtam, hogy a politikai kampányokat mindig élelmiszer- és áruhiány szokta követni. Ha életben akarunk maradni, a feketepiacra szorulunk, ott pedig csillagászati árak voltak. Emlékszem, Mao „nagy ugrás” kampányának csődje után a szakácsom 50 jüant fizetett egy akkora adag disznóhúsért, ami a normális időkben 2-3 jüanba került.

Öreg Csao is, Csen Ma is a lelkemre kötötte, hogy öltözzem megfelelően, ha az utcára megyek, mert a szomszédunkban lakó hölgynek is kellemetlen találkozása volt a vörösgárdistákkal: elszedték a cipőjét és felvágták a pantallója szarát, mikor egy barátjához ment látogatóba, így hát mielőtt a bankba indultam, régi kopott blúzt vettem fel, tornacipőt, és egy lötyögő nadrágot, amit Csen Mától kaptam kölcsön. Az augusztusi nap hevesen tűzött, ezért Csen Ma egy széles karimájú szalmakalapot is adott, amelyet a lányom hozott vidékről, mikor az évfolyamtársaival mezőgazdasági munkán volt egy népi kommunában.

Az utcákon pezsgett az élet. Vörösgárdisták voltak mindenütt. Sok volt a tétlen báméskodó is. A kulturális forradalomnak e szakaszában még csak a tőkésosztály volt az „ellenség”, így az emberek

többsége teljes biztonságban érezte magát. Ezek látványosnak és szórakoztatónak találták a vörösgárdisták akcióit. Sokan csak azért csellengtek az utcákon, hogy nézzék a mókát.

Vörösgárdisták csoportjai magyarázták a bámészkodóknak a kulturális forradalom eszméit és céljait. Hallgattam egy darabig őket, és meglepődtem, hogy a szónok szerint a kulturális forradalom fogja „felszabadítani” a népet. Hát nem szabadultak fel 1949-ben, amikor a kommunista párt átvette a hatalmat? Nem volt elég jó az a felszabadítás, hogy most újra fel kell őket szabadítani? Majdnem úgy hangzott, mintha a kommunista párt önkritikát gyakorolna. Dehát az elképzelhetetlen volt. Nem törődtem tovább a dologgal, azt hittem, csak a szónok nyelvbötlése volt. Azonban a proletariátus felszabadítását valójában újra célul tűzte ki a kulturális forradalom. Mao kijelentette, hogy ellenzéke a pártvezetésben, Liu Sao-csi és Teng Hsziao-ping vezetésével, vissza akarta állítani a kapitalizmust Kínában. Ez azonban csak jóval később került nyilvánosságra.

Más vörösgárdisták buszokat állítottak meg, röpcédulákat osztogattak, kioktatták az utasokat, és megbüntették azokat, akiknek a ruházata nem tetszett nekik. A legtöbb bicikli kormányára vörös táblácskák voltak tűzve, Mao-idézetekkel: azt a néhány kerékpárost, akinek nem volt ilyen, megállították, és figyelmeztették. Az úttesten vörösgárdisták vezényletével jelszavakat kiabáltak az emberek. Mindegyik csoport fel volt szerelve nagy, hordozható Mao-portrékkal, dobokkal és gongokkal. A beszédek szüneteiben az utcasarkokon hangszóróból ontották a forradalmi dalokat. Proletár külsőmmel, hála a régi blúznak meg a bő nadrágnak, jól beleolvadtam a háttérbe, és nem keltettem feltűnést. Fürgén siettem a bank felé.

Hirtelen megtorpantam, mert láttam, hogy egy csapat vörösgárdista egy csinos fiatal nőt ragadott

meg éppen előttem. Míg az egyikük lefogta, a másik lehúzta róla a cipőt, egy harmadik pedig felhasította a nadrágja szarát. A többiek hangosan szidalmazták:

– Miért viselsz túsarkú cipőt? Miért hordasz szűk nadrágot?

– Munkás vagyok! – tiltakozott a lány, szabadulni próbálva. – Nem vagyok kapitalista! Eresszetek!

A dulakodás hevében az egyik vörösgárdista a báméskodó tömeg nagy gyönyörűségére egészen lerántotta róla a nadrágot. Mindenki nevette és gúnyolta. Egy vörösgárdista pofonütötte, hogy abbahagyja a küzdelmet. A lány lecsücsent a porba, és a tenyerébe rejtette az arcát. Könnyek között mormolta: „nem vagyok kapitalista!”

Az egyik vörösgárdista belekotort a táskájába, megnézte a munkásigazolványát, aztán odahajította mellé a földre a nadrágjával együtt. A lány rögtön felkapta a nadrágot. Meg sem várta, hogy visszakapja a cipőjét, zokniban elszaladt onnan. A vörösgárdista szinte ugyanabban a pillanatban elkapott egy fiatalembert, és ráordított:

– Hát te miért brillantinozod a hajadat?

Nem vártam meg, mivé fajul az ügy, egyenesen a bankhoz mentem. Kínában minden bank az állami tulajdonban levő Népi Bank fiókja volt. Itt nem voltak rézkorlátok meg szűk pénztáráblakok. A pénztárosok sima fapult mögött ülve intézték a betétesek ügyeit.

Odamentem az egyik nőhöz, és leraktam elé a pultra a betétkönyvem.

Mielőtt elindultam, fontolgattam, hogy mennyi pénzt vegyek ki. Két betétem volt lekötési határidőn túl, az egyik 6000 jüanról (kb. 1000 font, akkori árfolyamon), a másik 20 000 jüanról (kb. 3000 font) szólt. A megélhetési költségek alacsonyak voltak Kínában, akárcsak a bérek és a fizetések. 1966-ban a 6000 jüan jókora összegnek számított, a 20 000 pedig egész kis vagyonnak. A bank tulajdonképpen államhivatal volt. Akik itt dolgoztak, meg voltak bízva, hogy buzdítsák az embereket, tegyék bankba a

pénzüket, hogy visszaáramolhassék az államkasszába. Politikai kampányok idején viszont jogukban állt megtagadni a nagyobb összegű kifizetéseket, még akkor is, ha a betét lekötési határideje már lejárt. Néha munkahelyi igazolást követeltek a betétestől, amelyben a munkáltató megerősíti a kivét szükségességét. Hogy elkerüljem az esetleges visszautasítást, úgy döntöttem, hogy csak a kisebbik, 6000 jüanos összeget veszem ki, a 20 000 jüanos betétet pedig újabb egy évre lekötöm. De semmiféle probléma nem merült fel. A pénztáros szó nélkül kezembe nyomta a pénzt és még meg sem számoltam, már újra előkapta a kötését. Bár a kis bank falai is tele voltak a kulturális forradalom jelszavaival és tacepaóival, a benti léghőmérséklet ellentéte volt a vörösgárdisták által szított forrongó utcai hangulatnak.

Mikor kiléptem a napsütötte járdára, már bántam, hogy nem mertem nagyobb összeget kivenni. Ugyanakkor annak is örültem, hogy semmi nehézség nem adódott. Hazaindultam, és már az első utcasarkon majdnem ledöntött a lábamról egy csapat izgatott vörösgárdista; kötélen vezettek egy öregembert. Üvöltöztek és bottal ütötték szegény öreget. Hátraléptem, a fal mellé lapulva, hogy elengedjem őket. Az öreg hirtelen összeesett, mintha ereje végére ért volna. Szakadt ingében, félig hunyt szemébe hulló gyér ősz hajával szárnalmas látvány volt. A vörösgárdisták megrántották a kötelet. Mikor erre sem állt fel, rávetették magukat. Az öreg felüvöltött fájdalomában.

— Mocskos kapitalista! Munkások kizsákmányolója! Rászolgáltál a halálra — kiabáltak a vörösgárdisták.

A szívem vadul zakatolt. Ez a váratlan és közeli találkozás a vörösgárdisták erőszakosságával és az öreg kiszolgáltatottságával elborzasztott, és Hu úrra kellett gondolnom. Nem tudtam, mi lehet vele. Közel két hét telt el azóta, hogy meglátogattam. Mindenképpen fel kell hívnom, gondoltam, hogy

megtudjam, nem történt-e baja. Elővakodtam onnan és hazafelé siettem. Az utcákon még többen voltak, mint egy órával azelőtt. A vörösgárdisták válogatás nélkül inzultáltak az embereket. Az áldozatok hangosan tiltakoztak, és könnyek közt bizonygatták ártatlanságukat. Láttam, hogy lefogják a dauerolt hajú nőket, levágják a hajukat; hálás voltam Csen Mának a szalmakalapért, amely eltakarta a göndör hajamat. Rengeteg rendőr volt az utcákon, de tétlenül szemlélték az eseményeket.

Megkönnyebbülve hagytam magam mögött a forgalmas bevásárlónegyedet. A lakókerületek nyugalmasabbak voltak. Mikor azonban befordultam az utcánkba, nagy csődületet láttam a házunk előtt. Egy tacepaót bámultak a szemközti szomszédom kapuján. A sanghaji alumíniumkombinát főmérnöke volt, az eredetileg svájci céget néhány éve államosította a kínai kormány. A tacepaót a gyár munkatársai szögezték ki a szomszédom kapujára ezzel a szöveggel: „A svájci imperializmus csahos kutyája”. A tacepaó mellett volt egy kisebb is, gyerekes írással. A szomszédom két gyereke írta alá, az állt benne, hogy csatlakoznak az apjukat elítélőkhöz, és megfogadják, hogy megszakítják vele a kapcsolatot. Ez a szokatlan tacepaó vonzotta oda a tömeget, egy tizenegy meg egy tízéves gyerek írta.

Amikor Öreg Csao kinyitotta a kaput, megkérdeztem, mit tud erről a gyerekkéz írta tacepaóról. Elmondta, hogy a szomszédék inasától hallotta: az apjuk ötlete volt, hogy megóvjá a gyerekeket a zaklatástól.

A vörösgárdisták aktivitása az idő multával csak fokozódott. Már másnap megjelentek a szemközti szomszédom házánál. A felesége nem akarta kinyitni a kaput, és a kerti öntözőcsővel próbálta távoltartani a vörösgárdistákat. Erre azok egyszerűen betörték a kaput, elvették tőle a slagot és lelocsolták. Aztán leütötték és megverték, mert ellenállt a forradalmi akciónak. A gyerekek, hogy védjék az anyjukat,

nekiestek a vörösgárdistáknak, mire azok „a svájci imperializmus csahos kuttyája kölykeinek” nevezték őket, és arra kényszerítették, hogy segédkezzenek az apjuk könyveinek elégetésében.

Éjjel-nappal dobok és gongok zajától volt hangos a város. Mindenfelől erőszakos betörésekről, otthonok kifosztásáról érkeztek hírek. Nem sikerült telefonon elérnem Hu urat. Ugyanúgy jártam a többi barátommal is. Úgy látszott, a vörösgárdisták tevékenysége tovább fokozódik. Megalázott, megfélemlített áldozatokról hallottam lépten-nyomon, sőt gyakran meg is ölték azt, aki megpróbált ellenállni. Vezető maoisták bátorították újságcikkeikben és beszédeikben a vörösgárdistákat, és megdicsérték őket a vandalizmusukért. Kijelentették, hogy ők a proletárforradalom igazi zászlóvivői, és buzdították őket, hogy félelem nélkül, minden nehézséget legyőzve munkálkodjanak a régi világ lerombolásán és az új világ felépítésén Mao tanítása szerint.

Teljesen kiszolgáltatottnak éreztem magam. Semmit sem tehettem, hogy megelőzzem az otthonom lerombolását és mindenem elvesztését. A lányom nagyon félt. Elsősorban attól, hogy nem tudunk majd megélni az ő kis fizetéséből. Elérkezettnek láttam az időt, hogy beszéljek neki a hongkongi meg egyéb bankbetétjeimről, melyek bőven fedezik majd a megélhetésünket. Én inkább amiatt aggódtam, mi lesz vele a kulturális forradalom után. Ha tényleg felépül az új társadalom, amelyben az egykori kapitalisták leszármazottai állandó jogfosztottságban fognak élni, mint Indiában a páriák, akkor elképzelhetetlen sors vár rá. Ez jobban aggasztott, mint az anyagi veszteség.

Elhatároztam, hogy gondoskodom a cselédeimről, és szétosztom közöttük a 6000 jüant, amelyet éppen azt megelőzően vettem fel a bankból, hogy a vörösgárdisták megérkeztek a házunkhoz. Először nem akarták elfogadni a pénzt, megismételték a

kívánságukat, hogy velünk maradhassanak és gondot viseljenek Mejingre és rám. Azt is felajánlották, hogy elrejtik otthonukban az ékszereimet meg a többi értékeimet. Nem akartam, hogy kockázatot vállaljanak miattam, ezért nem egyeztem bele. Behívtam a dolgozószobámba Csen Mát, Öreg Csaot és Szakácsot, és megvitattuk, hogyan osszam el a pénzt hármójuk között. A kertész csak alkalmanként dolgozott nálam, ezért neki 400 jüant szántam. Csen Ma kijelentette, hogy ő kevesebbet kér, mint a két férfi, mert mint mondotta, nekik a feleségükről is gondoskodniuk kell. Miután elosztottam a pénzt, a kertész 400 jüanját betettem egy borítékba, és meghagytam, hogy adják oda neki, ha legközelebb jön.

Megmondtam a cselédeknek, hogy bármikor elmehetnek, ha félnek. Ha vége lesz a kulturális forradalomnak, és marad még pénzem, további jutalmat adok nekik, amiért olyan sok éven át hűségesen szolgáltak.

Miután ezzel is megvoltunk, már csak a vörösgárdistákat vártam.

3. A vörösgárdisták

Ahogy felgyorsult a Proletár Kulturális Forradalom tempója, a különböző szervezetek gyakran egész éjszaka szemináriumokat tartottak. Augusztus 30-án este, mikor a vörösgárdisták eljöttek, hogy kifosszák a házamat, a lányom éppen egy ilyen gyűlésen volt a filmstúdióban. Egyedül ültem a dolgozószobámban, és *A Harmadik Birodalom tündöklése és bukásá-t* olvastam, az utolsó londoni könyvcsomagban jött, amelyet még megkaptam. Az évek során, míg a Shellnél dolgoztam, rendszeresen küldtettem magamnak könyveket a cég címére, mivel a sanghaji vámtisztviselők a vállalatoknak szóló küldeményeket nem bontották fel. Rengeteg tudományos irodalmat kaptunk, hogy kínai kutatóintézetek között osszuk

szét, így az én kis csomagjaim nem keltettek feltűnést.

Mély csend honolt a házban. Tudtam, hogy Öreg Csao a kamrában ül, mint rendesen. Csen Ma a szobájában van, és valószínűleg ébren fekszik az ágyán. Sehol egy hang, egy moccanás, mintha az egész ház lélegzetviassafojtva várná pusztulását.

Dolgozószobám ablakai nyitva voltak. A magnólia keserű illata a kertben és a nyirkos, hűvös esti levegő ősziesse tette a léghőrt. Az utca felől, eleinte halkán, majd egyre hangosabban valami nehéz jármű hangja hallatszott. Vártam, hogy majd felgyorsul, és elhalad a ház előtt. De nem, éppen hogy lelassított, majd megállt. Tudtam, hogy a bal oldali szomszédom is számíthat a vörösgárdisták látogatására. Ölembé ejtettem a könyvet, és feszülten figyeltem, vajon melyikünk házát vették célba.

Hirtelen megszólalt a kapucsengő, és szólt egyfolytában. Ugyanakkor dühös ökölcsapások záporoztak a kapura, és hisztérikus hangon elkandált jelszavak egymásba folyó lármája hallatszott. A kakofónia elárulta, hogy a várakozás ideje lejárt, és szembe kell nézmem a vörösgárdisták fenyegetésével, a házam feldúlásával. Öreg Csao lélekszakadva rohant fel a lépcsőn. Bár tudta, hogy a vörösgárdisták előbb-utóbb mindenképpen megjönnek, és éjszakáról éjszakára várta őket, akárcsak én, most mégis hamuszürke volt az arca.

— Megjöttek! — mondta, félelemmel vegyes tisztelettel.

— Kérlek, nyugodj meg, Öreg Csao! Nyisd ki a kaput, de ne mondj semmit. Vidd magaddal Csen Mát a szobádba, és maradjatok ott.

Öreg Csao szobája a garázs fölött volt. Nem akartam, hogy útban legyenek, vagy olyasmit találjanak mondani irántam való lojalitásból, ami a vörösgárdistákat sérti.

Odakint felerősödtek a hangok.

– Kinyitni! Kinyitni! Mi van, mindenki meghalt odabent? Nyissák már ki!

Hallottam, néhányan szitkozódnak és rugdossák a kaput. A teherautó kürtje is állandóan tülköl.

Őreg Csao lerohant. Felálltam, visszatettem a könyvet a polcra, és közben a Népköztársaság Alkotmányának egy példányán akadt meg a szemem. Kezembe vettem, a ház kulcsaival együtt, amelyeket már rég kikészítettem az asztalra, aztán én is lementem.

Százsor is elképzeltem már ezt a pillanatot, most mégis vadul kalapált a szívem. Egy életen át gyakorolt önfegyelmem azonban segített, hogy megőrizsem nyugodt külsőmet. Mire leértem a lépcső aljába, akár a kínai fatalizmus jelképe lehettem volna.

Ebben a percben a vörösgárdisták belökték a kaput, és benyomultak a házba. Harminc-negyven felsőbb éves diák tódult be, tizenöt-húszévesek lehettek. Két férfi és egy nő vezette őket, jóval idősebbek. Mindannyian vörösgárdisták karszalagját viselték, de a három idősebb valószínűleg tanár volt. A tanárok általában csatlakoztak a vörösgárdistákhoz, mikor magánlakásokat kellett kifosztani. Ahogy bezúdultak a haliba, az egyikük levert egy cserép jázmint a Fen Caj porcelánasztalkáról. A gyenge fehér szirmokat türelmetlen lábak taposták szét a padlón.

A vörösgárdisták vezetője, egy dühös tekintetű, nyakigláb ifjú előrelépett, és így szólt:

– Vörösgárdisták vagyunk. Azért jöttünk, hogy forradalmi akciót hajtsunk végre maga ellen.

Tudtam ugyan, hogy sok értelme nincs, mégis felmutattam az alkotmányt, és higgadtan így feleltem:

– A Kínai Népköztársaság Alkotmánya szerint házkutatási parancs nélkül nem léphetnek be magánlakásba.

A fiatalember kikapta a kezemből a könyvecskét, és a padlóra dobta.

— Az alkotmányt eltöröltük — mondta villogó szemmel. — Az a kommunista párton belüli revizionisták műve volt. Mi csak Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanításait ismerjük el.

— Csak a parlamentnek van joga megváltoztatni az alkotmányt — mondtam.

— Mi mégis eltöröltük, és maga semmit sem tehet ellene — felelte agresszíven, és támadó állásba helyezkedett.

Egy lány furakodott közénk, és az arcomba kiabált:

— Hagyja a trükköket! Magának itt egyetlen lehetősége van, az, hogy alázattal fejet hajtson. Különben nagyon megbánja! — Az öklét rázta az orrom előtt, és a padlóra köpött.

Egy másik fiatal a botjával belevágott a bejárattal szemközti tükörbe, amely az ébenfa komód fölött lógott. A szekrénykén álló kék-fehér Kang Hszivázára üvegcserepek záporoztak, de a tükör faragott kerete épségben maradt. A vörösgárdista leakasztotta a kampójáról, és a lépcsőkorláthoz vágta. Azután átvett egy kis fekete táblát az egyik társától, és a tükör helyére akasztotta. A táblán egy Mao-idézet állt: „A fegyveres ellenséget már megsemmisítettük, de a fegyvertelen ellenség még közöttünk van. Őt sem szabad lebecsülnünk”.

A vörösgárdisták hangosan is felolvasták az idézetet, olyan hangon, mintha ünnepélyes esküt tennének, majd velem is felolvastatták. Végül az egyik rámkiabált:

— A fegyvertelen ellenség! Ez maga! Ide a kulcsokat!

Letettem a kulcscsomót a szekrényre, az üvegtörmelék közé. Egyikük felvette. A vörösgárdisták szétszéledtek a ház minden részében. Egy lány betuszkolt az ebédlőbe, és rámmárta az ajtót.

Leültem az asztalhoz, és körülnéztem a szobában. Furcsa volt elképzelni, hogy többé soha nem látom már az eredeti formájában. Soha nem tűnt még ilyen szépnek az ebédlő, mint most. A polírozott ébenfa asztal szebben ragyogott, mint valaha. A fehérre lakkozott paraván büszkén állt a sarokban, berakott elefántcsont díszével a finom kézművesmunka dicséretét hirdette. Az ébenfa polcokon az antik porcelántányérok és vázák mind olyan szögben álltak, hogy szépségük a legjobban érvényesüljön. Még a függönyök is hibátlan redőkben omlottak alá. A vitrinben fehér jadeszobrocskák, rózsakvarc tömjénégetők, féldrágakő díszek, sokévi szenvedélyes gyűjtőmunka gyümölcsei. Szépséges faragásuk, bonyolult díszítésük avatott mesterek keze munkája. Búcsúzóul mindet végigsimogattam tekintetemmel. Winnie-től hallottam, hogy Ling Feng-min, a festő is kegyvesztett lett, számítottam rá, hogy a pohárszék felett függő kékruhás hölgyet is irgalmatlanul el fogják pusztítani. De mi lesz Csi Paj si tusfestményével? Csi Paj si a hagyományos stílus egyik nagy művésze volt. Fiatal korában ácsként dolgozott, ezért a kommunista párt is megbecsülésben részesítette.

Ismerik-e vajon a vörösgárdisták Csi Paj Si életét, és ha igen, megkímélik-e ezt a képét? Hosszasan szemléltem minden egyes művészi ecsetvonását. A kép lótuszt ábrázolt. A lótusz a kínai művészek kedvelt témája, mert a tisztaságot jelképezi. A költő Tae Jüan ming (376-427) híres poémájában a becsületes ember metaforája a lótusz, mert az iszaból nő ki, de ő maga makulátlan marad.

Felidéztem magamban a költeményt, és eltűnődtem, vajon lehetséges-e, hogy valaki ne szennyeződjön be a környezetétől. A marxizmus éppen ellenkező véleményen van, azt állítja, hogy az embert a környezete formálja. Túlságosan idealista lehetett a költő, gondoltam, és hallgattam a vörösgárdisták nevetgélését az emeleten. Úgy

látszott, felhőtlen boldogsággal tölti el őket romboló munkájuk, és meg vannak győződve róla, hogy istenüknek, Mao Ce-tungnak tetsző dolgot cselekszenek. Viselkedésük egyenes következménye volt annak, hogy a kommunista Kínában nőttek fel. A propaganda, amelyet magukba szívtak, megfosztotta őket a szabad akaratuktól.

Odafönről tompa zuhanás hangja szakította félbe gondolataimat. Hallottam, ahogy föl-alá rohangálnak a lépcsőn, üvegeket tördelnek és a falakat püfölik. A zaj erősebb lett. Gyakran úgy látszott, mintha a vörösgárdistákat jobban érdekelné egy ház szétverése, mint hogy kirabolják. Aggódni kezdtem, és elhatároztam, hogy csellem próbálok kiszabadulni.

Kopogtam az ajtón, de akkora lárma volt a házban, hogy senki nem hallotta meg. Egyre hangosabban dörömböltem. Amint mozgást hallottam az ajtó előtt, kiabálni kezdtem: – Nyissák ki!

A kilincs lassan elfordult és az ajtó résnyire nyílt. Egy copfos vörösgárdista lány nézett be, és megkérdezte, mit akarok. Mondtam neki, hogy a mosdóba szeretnék menni. Kiengedett, de figyelmeztetett, hogy ne próbáljam akadályozni forradalmi akciójukat.

A vörösgárdisták előráncigálták a kamrából apám könyvesládáit, és harapófogókkal fészegették őket a hallban. A nappali nyitott ajtaján át láttam, hogy egy lány létrán állva a függönyöket szedi le. A szoba közepén két bridzsasztal állt, rajtuk halomba rakva a fényképezőgépek, karórák, vekkerek, távcsövek meg az ezüstnemű, mindaz, amit a vörösgárdisták a ház különféle zugaiból összehordtak. Ezek voltak azok az „értékek”, amelyeket az államnak kívántak adományozni.

A lépcsőn felérve döbenten láttam, hogy néhány vörösgárdista kirámolja a porcelángyűjteményem kincseit a bélelt dobozokból. Egyikük sorban kirakott a padlóra egy négy darabos Kang Hsi-boroskupakészletet, és két lábbal ugrált rajtuk. Még

idejében érkeztem, hogy halljam a finom porcelán recsenését a cipőtálpak alatt. A hang a szívembe mart. Ösztönösen előreugrottam, és elkaptam a lábát, mielőtt a következő csészére taposhatott volna. Megtántorodott, és egymásra zuhantunk. Gyorsan körülpillantottam, hogy lássam, nem törtük-e össze estünkben a maradék csészéket, de közben, míg nem figyeltem rá, a fiú visszanyerte az egyensúlyát és mellbe rúgott. Felkiáltottam a fájdalomtól. A vörösgárdisták abbahagyták, amit csináltak, és körénk csoportosultak, dühösen ordítva, hogy ellenszegülök a forradalmi akciójuknak. Az egyik tanár felemelt a padlóról. A fiatal férfi magából kikelve rázta az öklét, és nagy veréssel fenyegetőzött. A tanár felemelte a hangját, hogy rendet teremtsen.

— Mit képzelsz magad? — szólt rám. — Azt hiszi, megvédeheti a vagyonát?

— Nem, dehogya, azt csinálhatnak a dolgaimmal, amit akarnak. De nem törhetik össze ezeket a műkincseket. Értékes, régi, pótolhatatlan darabok — feleltem küszködve; a mellkasomban fájdalom lüktetett.

— Hallgasson! Fogja be a száját! — üvöltöttek kórusban.

— Minden erőmet össze kellett szednem”, hogy hallani lehessen a hangom:

— Nagy Vezetőnk azt mondta: „Vizsgáljátok meg a tényeket, és vonjátok le a következtetéseket!”

A tanár felemelte a kezét, hogy csendre intse a vörösgárdistákat.

— Tessék — mondta —, vizsgálja meg a tényeket, és vonja le a következtetéseket. — A vörösgárdisták mind rámbámultak.

Kezembe vettem az egyik megmaradt boroskupát, és eléje tartottam.

— Ez a boroskupa csaknem háromszáz éves. Maguk értékesnek tartják a fényképezőgépeket, az órákat, a távcsöveket, de évről évre jobb fényképezőgépeket,

jobb órákat, erősebb távcsöveket gyártanak. Ilyen boroskupát azonban soha senki nem tud már csinálni. Ez a mi kulturális örökségünk darabja. Minden kínainak kötelessége, hogy büszke legyen rá.

A fiatalember, akinek forradalmi romboló munkáját az imént megzavartam, dühösen közbevágott:

— Fogja be a száját! Ezek a holmik a régi kultúra darabjai. A feudális önkényurak meg a modern kapitalisták haszontalan játékszerei, és semmi értékük nincs a proletariátus számára. Össze sem hasonlíthatók a fényképezőgépekkel, meg a távcsövekkel, amelyek háború esetén segítségünkre vannak a harcban. Nagy Vezetőnk, Mao elnök arra tanít minket: „Rombolás nélkül nem lehet építeni.” Le kell rombolnunk a régit, hogy utat nyissunk az új szocialista kultúrának.

Egy másik vörösgárdista hozzátette:

A Nagy Proletár Kulturális Forradalom célja, hogy lerombolja a régi kultúrát. És maga nem fog ebben megakadályozni minket!

Reszkettem az aggodalomtól, és kétségbeesetten kutattam az agyamban valami meggyőző érv után, amellyel megállíthatnám ezt az esztelen pusztítást. De mielőtt még újabb szavakat kiálthattam volna a pusztába, megjelent egy fiatal ember a lépcsőn, kezében Kuan Jin, az irgalom istennője fehér porcelánszobrával.

— Mit akar azzal a figurával? — kérdeztem tőle balsejtelemmel.

— Ez a buddhista babonaság egyik alakja — mondta, óvatlanul hadonászva a szoborral. — Ki fogom dobni a szemétkébe.

— Ez a Kuan Jin tökéletes példány volt, a fucsieni Tó Hua műhelyéből. A Ming-korszak híres szobrása, Csen Vej készítette a tizenhetedik században, a kézjegye ott volt a szobor hátulján. A krémfehér figura szépségét nem lehet leírni. Az arc derűs kifejezését olyan tökéletesen ragadta meg a művész, hogy a szobor szinte élni látszott. A köntös redői oly

természetességgel omlottak alá, hogy az embernek eszébe sem jutott, hogy kemény anyagból faragták. A felület selymes csillogása azt a benyomást keltette, mintha a figura lágy tapintású lenne. Ezt a Kuan Jint mindig a párnázott dobozában tartottam, mert túl értékes volt ahhoz, hogy kiállítsam. Csak akkor vettem elő, ha műértő barátaim kérték, hogy mutassam meg.

— Ne tegye, kérem! Nem teheti meg! Könyörgök! — Kétségbeesésemben már szinte-sírtam. A vörösgárdista kőkemény tekintettel nézett rám, és továbbra is hanyagul lóbálta a Kuang Jint, már csak két ujjával fogva.

A könyörgés azonban nem indította meg a vörösgárdistákat. Ha szót akartam érteni velük, a saját nyelvükön kellett szólnom hozzájuk. Itt az ideje, gondoltam, hogy elővegyem diplomáciai érzékemet. Ha ezek azt hiszik, hogy ellenük vagyok, soha nem fogom megmenteni a műkincseket. Ettől fogva már nem úgy gondoltam rájuk, mint saját vagyontárgyaimra. Nem érdekelt, kinek a tulajdonába kerülnek, csak megmenthessem őket a pusztulástól.

— Kérem, vörösgárdisták! Higgyenek nekem! Nem akarok ellenkezni. Nagy Vezetőnk képviselőjében jöttek ide. Hogyan is ellenkezhetnék Mao elnök képviselőivel? Megértem a kulturális forradalom céljait. Önként átadtam a házam kulcsait, ugye?

— Igen, átadta — ismerte el a tanár, és bólintott. A vörösgárdisták egy kissé megnyugodtak.

Felbátorodva folytattam:

— Ezek a régiségek mind az elmúlt korokban készültek.

Ami elmúlt, elmúlt. Át kell adja helyét az új szocialista kultúrának. De el lehet venni anélkül is, hogy azonnal elpusztítanák. Ne feledjék, ezeket a műtárgyakat nem a kapitalisták készítették. Mindet a régi korok munkásainak keze alkotta. Nem érdemelne több tiszteletet azoknak a munkásoknak a munkája?

Valahol hátul egy vörösgárdista türelmetlenül közbevágott:

– Ne dőljetek be neki! Csak össze akar zavarni minket. A vagyonát akarja menteni.

Rögtön feléje fordultam.

– Nem, dehogy! – mondtam. – Hiszen a jelenlétük máris növelte szocialista éberségemet. Rosszul tettem, hogy ennyi szép és értékes műkincset halmoztam fel magamnak. Ez mind a nép jogos tulajdona. Kérem, vigyék el a sanghaji múzeumba. Kérdezzék meg a múzeum szakértőit. Ha ők is azt tanácsolják, hogy pusztítsák el ezeket a tárgyakat, még akkor is megtehetik.

– A sanghaji múzeum zárva van – mondta egy lány. – A szakértők ellen nyomozás folyik. Némelyikük szintén osztályellenség. De mindenesetre értelmiségiek. Nagy Vezetőnk azt mondta: „Ha a tőkésosztály a bőr, az értelmiség rajta a szőr. Ha elhal a bőr, nem nő rajta többé szőr.” A tőkésosztály támogatja az értelmiséget, így ugyanazon az oldalon állnak. Mi pedig szét fogjuk zúzni a tőkésosztályt. És velük együtt természetesen az értelmiséget is.

Ez a Mao-idézet számomra új volt, de nem volt időm töprengeni rajta. Tovább haladtam céloim felé:

– Hát akkor tanácskozzanak valaki mással, akiben megbíznak, valakivel a hatóságoktól. Talán valamelyik alpolgármesterrel. Biztos, hogy sok magánygyűjtmény van a városban. Biztosan van politikai elgondolás arra, hogy mit tegyenek velük.

– Szó sincs róla! Maga csak egy buta osztályellenség, nem ért semmit! Arra akar minket rávenni, hogy más osztályellenségekkel konzultáljunk, vagy revizionista kormánytisztviselőkkel. Maga itt hivatalos politikáról beszél. Egyetlen hivatalos politika van, ez a könyv – mondta a fiatalember, és elővette a zsebéből a Mao-idézetek gyűjteményét. Magasba emelte a könyvecskét és így folytatta; – Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítása az egyetlen hivatalos politika.

Megváltoztattam érvelésem irányát.

– **Láttam egy plakátot, az állt rajta: „Éljen a világforradalom”. Nagy Vezetőnk Mao elnök vörös zászlaját az egész világon ki akarják tűzni, ugye?**

– **Hát persze! De mi köze hozzá? Maga akkor is csak osztályellenség – mondta a lány gúnyosan. A többiekhez fordult, és figyelmeztette őket.**

– **Vigyázzatok, ez egy alattomos nő! Ne hallgassátok a sületlenségeit!**

– **Hát nem tudják felfogni, hogy ezek roppant értékes dolgok? – mondtam reményvesztetten. Óriási pénzekért adhatnák el őket Hongkongban. Pénzelhetnék belőle a világforradalmukat.**

Ezzel az utolsó megjegyzésemmel célba találtam. A vörösgárdisták elhallgattak. A csábító lehetőség, hogy hősi szerepet játszhatnak a széles világ színpadán, hízelgett a hiúságuknak, különösen most, hogy hatalmuk tudata a fejükbe szállt.

Kihasználta a lélektani pillanatot, és folytattam:

– **Kérem, rakják vissza ezeket a porcelánokat bélelt dobozaikba, és vigyék biztos helyre. Adják el őket, vagy helyezték el a múzeumban, ahogy helyesebbnek tartják, Nagy Vezetőnk tanítása szerint.**

A tanárnő, talán mert idősebb volt, mint a többiek, érezhetett valami felelősségtudatot.

– **Biztos, hogy az a gyűjtemény értékes? – kérdezte.**

– **Maga szerint mennyit érhet?**

– **Van egy jegyzetfüzetem, amelyben fel van írva a vételi időpontja és a vételára valamennyi darabnak. Az értékük hónapról hónapra emelkedik a világpiacon. Durva becslés alapján annyit mondhatok, legalább egy millió jüant érnek.**

Bár a proletároknak nem volt érzékük az értékekhez, az árakat jól megértették. A vörösgárdistákra mély benyomást tett az egymillió összeg. Most már a tanárnő is aggódni kezdett a mükincsekért, mint azelőtt én, de ajtói is félt, hogy

esetleg kompromittálja magát a vörösgárdisták előtt. Végül azonban megtalálta a módját, hogyan vonuljanak vissza nagyobb presztízsveszteség nélkül.

— Kis forradalmi generálisaim! Tartsunk gyűlést, és beszéljük meg ezt a dolgot — mondta. Ezzel a „kis forradalmi generálisaim”-mal, a vörösgárdisták hiúságát próbálta legyezgetni, ugyanis vezető maoisták ezt a megszólítást szokták alkalmazni, ha rá akarják venni valamire a vörösgárdistákat. Most is tetszett nekik a hízelgés, és készségesen elfogadták az indítványt. A tanárnő levitte őket az ebédlőbe.

Letérdeltem, felszedtem a megmaradt csészéket, és visszaraktam őket a dobozaikba. A Kuan Jint az asztalon hagyták. A többivel együtt felnyaláboltam, és fölvittem a második emeleti lépcsőfordulón álló nagy pohárszékre, ahol egyébként is lenni szokott a gyűjtemény. Láttam, hogy minden dobozt kiszedtek. A padlót elborították a vérvörös, császársárga, salátazöld és kék-fehér porceláncserepek. Elszorult a szívem a gondolattól, hogy kétségbeesett mentőakción elkésett. Sok doboz üres volt. A második emelet olyan volt, mintha földrengés döntötte volna romba, épp csak a holttestek hiányoztak. A törött üvegekből szétömlött bor azonban vérfoltokként vöröslött a fehér ágyneműn.

Állandó áruhiány közepette éltünk, ezért minden család, ha csak tehette, vérszertalékokat halmozott fel olyan létszükségleti cikkekből, mint a liszt, a cukor, a húskonzerv. Valahányszor Hongkongba mentem, mindig hoztam magammal élelmet és szappant, hogy kiegészítsem szűkös fejadagunkat, bár csillagászati összegű vámot kellett fizetnem utána.

A vörösgárdisták kiürítették az élelmiszertárolót.

A szekrényekből, ládából és fiókokból kiszedett és halomba rakott ruhák tetejére öntötték a lisztet, a cukrot és a kinyitott konzervek tartalmát. Néhány bőröndöt ugyan békén hagytak, de a bundáimat és az estélyi ruháimat ollóval összevagdosták. A

mennyezeti ventilátor forgott. Szőrme- és selyemfoszlányok, selyempapír-darabkák keringtek a szobában.

Minden bútort elmozdítottak a helyéről. Az asztalokat és a székeket egymásra tornyozták. Nyár lévén a szőnyegek kitisztítva, molyirtóval beszórva, felgöngyölve heverték egy üres hálószobában. A legnagyobb göngyöleg mögött bevásárlószatyrot találtam, s benne két kasmír kardigánomat és még néhány új fehérneműt. Úgy látszik, egy előrelátó vörösgárdista vette őket gondjaiba, saját használatra.

A legnagyobb vendégszobában, ahol a vörösgárdisták a legnagyobb pusztítást végezték, egy rádió állt bekapcsolva, és egy helyi adó Mao-idézetekre írt forradalmi indulókat sugárzott. „A marxizmus lényege egyetlen mondat; igaza van annak, aki lázad” – énekelte egy női hang. Sürgetés volt a hangban, szinte nógatta a hallgatót. Ez a dal lett a harci indulója nemcsak a vörösgárdistáknak, hanem a proletárforradalmároknak is, mikor később megalakult a szervezetük. Ki akartam kapcsolni a rádiót, de nem értem el, meg kellett volna másznom a szoba közepén álló roncsalmazt.

Reményvesztetten, de indulat nélkül szemléltem, mi lett a holmijaimmal. Úgy éreztem, életem régi korszakához tartoznak, amely végérvényesen lezárult, mikor a vörösgárdisták átlépték a házam küszöbét. Bár nem láthattam a jövőbe, a múlton nem akartam rágódni. Gondolom, a vörösgárdisták jól szórakoztak. Hiszen mindannyiunkban ott élnek a romboló ösztönök. A civilizáció máza oly vékony! És alatta ott lapulnak az állati ösztönök. Ha fiatal lennék, és munkásszármazású, ha Mao kultuszában nőttem volna fel, amelyben minden az ő tévedhetetlenségét hirdeti, nem ugyanúgy viselkednék-e, mint a vörösgárdisták?

A porcelán fölötti huzakodás kimerített. A mellkasomban lüktetett a fájdalom. Attól féltem,

talán a bordám is eltört. Megnéztem magam a fürdőszobai tükörben, és csúnya zúzódást láttam a jobb oldalamon. Lementem az első emeletre, hogy lepihenjek valahol. Benyitottam a hálószobámba. Ugyanúgy fel volt dűlva, mint a második emelet. A nyitott ajtón át beláttam a dolgozószobámba, ahol az asztalon halomban heverték az ékszereim. Mivel a vörösgárdisták még mindig az ebédlőben vitatkoztak, hogy mi legyen a porcelánnal, gyorsan visszavonultam, nehogy azzal gyanúsítsanak, vissza akarok szerezni valamit. Benyitottam a lányom hálószobájába, és láttam, hogy azt még nem forgatták fel. A huzat meglódította a vékony függönyöket a nyitott ablakon. Átvágtam a szobán, hogy rögzítsem őket, és közben megláttam a kertben felcsapó lángokat. A gyepek közepén raktak máglyát, körülállták, és egyenként hajigálták rá a könyveimet. Elszorult a szívem. Elfordultam a látványtól, lehunytam a szemem, és az ablakkeretnek támaszkodtam. Hogy eltávolítsam magamtól az elmúlt órák szörnyűségeit, egy pillanatnyi békeért magamba fordultam, és imádkoztam.

Egy vörösgárdista lány jelent meg hirtelen az ajtóban, és felkattintotta a villanyt.

— Mit keres maga itt? Ki engedte meg, hogy ide jöjjön? Miben mesterkedik már megint? — Kérdései záporára nem várt választ. — Gyerünk — mondta. — Szükségünk van magára.

Követtem a dolgozószobámba. Néhány vörösgárdista az íróasztalom körül álldogált. A széken egy rövid hajú, sovány lány ült, fakó, kinőtt kék pamutblúzban. Ebben a társadalomban, ahol az élelem jutalomszámba ment, mindenki kiéhezettnek látszott, akinek nem voltak meg a titkos kis jövedelmei vagy a feketepiaci kapcsolatai. Ez a lány is éppen ilyen volt. Nyilván munkás családból származott, szűkössé lehetett a jövedelmük, és egyik szülője sem volt elég ügyes, hogy párttag legyen. Lehajtott fejjel, feszült tartásban ült a széken,

gondolom, a többiek, akik elhallgattak, mikor beléptem, éppen őt faggatták. Az egyik tanár, aki mellette állt, így szólt hozzám:

– Fogjon egy széket, és üljön le!

Néhány vörösgárdista székeket hozott a szomszédos szobából, és a tanár is, meg én is leültünk. Én a lánnyal szemben foglaltam helyet, az asztal másik végén. Amint leültem, a lány ideges pillantást vetett rám, amelyben félelem és könnyörgés volt. Az asztalon ott feküdt az ékszerdobozom, meg az írómappán még néhány ékszer.

– Ez az összes ékszere? Nézze át, és nyilatkozzék, hogy mind megvan-e? – mondta a tanár.

Kinyitottam a dobozt, és láttam, hogy hiányzik néhány gyűrű, karperec és egy gyémánt óra. A tanár újra megkérdezte:

– Ez az összes ékszere? Mondja meg az igazat! A cselédeit is ki fogjuk kérdezni. Nem dugott el semmit? Egyik-másik kapitalista a kertjében ásta el az ékszereit, a virágok alá.

Feszült pillanat volt. A fiúk, akik a szoba másik végében a lemezeket pakolták ki a lemezszekrényből, most megálltak, és várták a válaszomat. Rögtön átláttam a helyzetet. Mind a lányt gyanúsították, aki bizonyára egyedül maradt egy percre, és ezalatt elrejtethetett néhány darabot. A jelek szerint valóban így is tett. Ha most hazudnék, hogy mentsem a lányt, és a cselédeim, akik ismerik az ékszereket, megmondják az igazat, kitenném magam a gyanúsításnak, hogy én rejtettem el a hiányzó darabokat. Nem tehettem mást, mint hogy megmondjam az igazat. Mégis, annyira megszántam a lányt, hogy nem akartam bajba keverni.

– A legértékesebb darabok megvannak – mondtam. – A jade nyaklánc és ez a gyémánt mellű. Néhány kevésbé értékes darab hiányzik. – így próbáltam könnyíteni a lány helyzetén.

– Mi hiányzik? – kérdezte a tanár türelmetlenül.

– Egy óra, meg néhány gyűrű és arany karperec.

– Milyen volt az óra? Milyen gyártmány? Olyan, mint ez? – kérdezte, miközben levette a sajátját, és elé tartotta. Import svájci órája volt, a kommunista Kína státuszszimbóluma. Azt hitte, én is ilyen férfiórát hordok, mint a legtöbb kínai nő, aki ezzel is az egyenjogúságát akarta hangsúlyozni. De én sose követtem ezt az új divatot.

– Nem. Az elveszett óra kicsi volt, gyémánt berakással, és platina pánttal. Francia gyártmány, Ebei márkájú.

– Remélem, nem hazudik – mondta a tanár. – Honnan szerzett ilyen ritka fajta órát? A svájci órák a legjobbak, nem? – Mialatt hozzám beszélt, intett az egyik vörösgárdistának, hogy menjen be a nappaliba, és nézze meg, nem keveredett-e az óra a fényképezőgépek és a látcsövek közé. A vörösgárdista hamarosan visszajött, és a fejét rázta.

– Az Ebeit Hongkongban vettük, mikor 1957-ben néhai férjemmel ott jártunk. Ez volt az utolsó ajándéka, amit kaptam tőle. Kérdezzék meg Csen Mát. Mindent tud a dologról, és minden holmimat jól ismeri, az ékszereket is.

Senki sem szólt többet. Az a szerencsétlen lány majdnem sírt, sápadt arca csupa szomorúság és rettegés volt. A tanár a gyűrűről és a karperecekről kérdezett. Míg leírtam őket, támadt egy ötletem. A dolgozószoba padlóját, főleg az íróasztal körül, térdig érő papírhegy borította; csomagolópapír, gombócokba gyúrt selyempapír, széttépett, régi magazinok, a légipostán küldött londoni Times-számok, tankönyvek, jegyzetömbök, meg az üres levélpapírok az asztalfiókomból. Köztük a könyvkupacok, amelyek arra vártak, hogy a kertben eltüzeljék őket. Mikor befejeztem a hiányzó ékszerek leírását, a szemben ülő lány szemébe néztem.

– Nézze, micsoda szemétdombot csináltak itt ebből a rengeteg papírból. Talán azok az elveszett gyűrűk, karperecek meg az óra is ebben keveredett el.

A lány sápadt arca elvörösödött. Egy pillanat alatt lebukott az asztal alá. A többi vörösgárdista is követte. A tanár ülve maradt, és töprengő arccal meredt rám. Alighanem átlátott a cselvetésem, de nem értette, miért fedezem a tolvajt. Konfuciusz szerint „minden emberi szívben él a könyörület”. Csakhogy ez már nem volt érvényes Kínában: mióta a társadalom a materializmus mellett kötelezte el magát, az emberek viselkedését egyre inkább az önérték mozgatta. A tanár biztosan arra gondolt, hogy valamiképpen el akarom nyerni a vörösgárdisták rokonszenvét.

Rövid keresgélés után megtalálták a papírhalom alatt a gyűrűket és a karpereceket. A lány mosolygott. Az óra azonban nem lett meg. Talán valaki más vette magához.

A szomszédos hálószobában is vörösgárdisták ténykedtek. A szemem láttára tördelték szét a lemezeimet. Felálltam, és a tanárhoz fordultam;

– Ezeken a lemezeken tizenharmadik és tizenkilencedik századi európai mesterek klasszikus zenéje van. Semmiféle tiltott tánczene vagy dzsessz. Ezt a fajta nyugati zenét a mi akadémiánkon is tanítják, Miért nem viszik magukkal és adják a Zenei Társaságnak?

– Hol él maga? – mondta a tanár. – Nem megmondta Nagy Vezetőnk, hogy a nyugati zene minden fajtája dekadens? Csak egyes kompozíciók egyes részei elfogadhatók, de egyetlen mű sincs, amely teljes egészében helyes lenne.

– Miért, hát létezhet egy mű töredéke az egész nélkül? – mondtam.

– Hallgasson! Különben is, kell a parasztoknak meg a munkásoknak Chopin, meg Mozart, meg Beethoven, meg Csajkovszkij? Majd mi megkomponáljuk a magunk proletár zenéjét. Ami meg a Zenei Társaságot illeti, azt feloszlatták.

Soha nem akart vége lenni ennek az éjszakának. Olyan fáradt voltam, hogy alig álltam a lábamon. Engedélyt kértem a tanártól, hogy pihenni mehessek.

— A lánya szobájában lefekhet — mondta. Ő független filmipari dolgozó, aki saját fizetéséből él. Az ő szobája ellen nem indítunk forradalmi akciót.

Bementem tehát a lányom szobájába, és lefeküdtem az ágyába. Sötét volt még, de az ablakon át láttam a hajnal első fényeit a keleti horizonton. Lehunytam a szemem, és lassan álomba merültem.

Mikor felébredtem, a nap már betűzött a szobába. A ház sokkal csendesebb volt. A rádióban híreket mondtak, de a bútortologatás zaját már nem hallottam főnről. Lezuhanyoztam a lányom fürdőszobájában, és fölvettem a nadrágját meg a blúzát. Odakint a vörösgárdisták ültek a székeken meg a lépcsőn, és forró lepényt ettek, az iskolából küldték nekik. Úgy látszott, mintha kevesebben lennének, és egyik tanár sem volt a láthatáron. Lementem a konyhába, hogy reggeli után nézzek.

A szakács éppen az ételmet szedte ki a frizsiderből, mert el akarták vinni. Megkértem, hogy készítsen kávé és pirítóst.

Leültem a konyhaasztalhoz, a szakács pedig elém rakta a kávéfőzőt, a pirítóst, a vaját és egy üveg Cooper lekvárt.

Egy csinos, karcsú, copfos lány jött be, és leült velem szemben az asztalhoz. Amint megittam a kávé, és letettem a csészét, fölvette. Volt még benne egy csepp kávé. Az orrához emelte a csészét és beleszagolt.

— Mi ez? — kérdezte fintorogva.

— Kávé — feleltem.

— Az mi?

Megmagyaráztam, hogy a kávé olyan ital, mint a tea, csak erősebb.

— Külföldi holmi? — kérdezte, és lecsapta a csészét az asztalra.

— Gondolom, maga külföldinek nevezné — mondtam, és megvajaztam a következő szelet kenyeret.

A lány megnézte a vaját, majd kézbe vette az angol címkéjű lekváros üveget. Aztán előredőlt a székén, és égő fekete pillantását az enyémbe fúrta.

— Miért kell magának külföldi italokat innia? Miért eszik külföldi ételt? Miért hordott össze annyi külföldi könyvet? Egyáltalán, miért él ennyire külföldi módra? Az egész háza tele van külföldi holmival, de szeretett Nagy Vezetőnkéről egyetlen arcképet se látni sehol. Sok kapitalista házában jártunk már. Valamennyi közül a magáé a legrosszabb, a legreakciósabb. Kínai maga még egyáltalán, vagy már külföldi?

Elmosolyodtam ezen a kitörésen. Igencsak másmilyennek láthatták a házamat, mint a többi, amelyeket kifosztottak. A kulturális forradalom kezdetén Öreg Csao figyelmeztetett, hogy jó lenne ha kiakasztanánk egy Mao Ce-tung portrét. Csakhogy ez másoknak is eszébe jutott, és a boltban már egy darabot sem kaptam, így elvettem az ötletet. Ezzel együtt szerettem volna rávezetni ezt a csinos lányt, hogy helyes szemszögből lássa a dolgokat.

— Szokott maga paradicsomot enni? — kérdeztem.

— Persze — mondta. A paradicsom mindennapos étel volt Sanghajban. Amikor érett, egy csín paradicsom — ez valamivel több, mint fél kiló — csak néhány jenbe került. Felnőttek, gyerekek egyaránt fogyasztották, gyümölcsnek is, zöldségnek is.

— Márpedig a paradicsom külföldi eredetű. Idegenek hozták be Kínába. Akárcsak a görögdinnyét, az meg Perzsiából jött, a selyemúton. Ami a könyveket illeti, Marx Károly például német volt. Ha az emberek nem olvastak volna külföldi könyveket, nem létezne a nemzetközi kommunista mozgalom. Sohasem lehetett a dolgokat és az eszméket bezárni egyetlen ország határai közé. Így volt ez már a régi időkben is, pedig akkor még nagyon nehéz volt a kommunikáció. Manapság meg

egyenesen lehetetlen. Teljesen biztos vagyok benne, hogy ma már a világ minden népe tudja, hogy a középiskolásokat Kínában vörösgárdista osztagokba szervezik.

— Igazán? — mondta, és elgondolkodott. Látszott rajta, hogy új távlatok nyíltak meg előtte. Majd nemsokára így szólt: — Maga olyan jól meg tudja magyarázni a dolgokat. Egyetemre végzett?

Tele volt a szám pirítóssal, így csak bólintottam.

— Én is egyetemre akartam menni a középiskola után — mondta sóvárogva. — De most semmilyen egyetemre nem lehet menni. Mi, fiatalok, mind katonák lettünk.

— Maga lány. Nem csinálhatnak magából katonát.

— A lányoknak még rosszabb! — Elkeseredés volt a hangjában.

— Mindenesetre nem lesz háború, nem kell aggódnia — próbáltam vigasztalni.

Gyorsan az ajtóra nézett, aztán gyanakvó pillantást vetett a szakácsra, aki épp a zöldséget mosta a mosogató fölé hajolva. A lány a karomra tette a kezét, suttogva figyelmeztetett: — Ne mondjon ilyeneket! Veszélyes dolog ilyet mondani! Nagy Vezetőnk már közölte velünk, hogy népi háborúra kell készülnünk az amerikai imperialisták, a szovjet revizionisták, meg a tajvani Kuomintang ellen. Ne terjesszen ilyen békepropagandát, mert Nagy Vezetőnk szavaival kerül ellentétbe!

Elmosolyodtam, és egyetértően bólintottam.

Kinyílt a konyhaajtó. Egy fiú dugta be a fejét, hogy megkérdezze a szakácstól, kiürítette-e már a hűtőszekrényt. A lány gyorsan elkapta a kezét a karomról, és felállt. Bár a fiú már nem volt ott, hangosan rámszólt:

— Maga osztályellenség. Nem hallgatom tovább a zagyvaságait. — Menni készült. Az ajtóban azonban még visszafordult, és kedvesen rámosolygott.

— Azért nem mindegyik vesztette el az eszét — mondta a szakács a mosogatónál.

Eszembe jutott, hogy a legkisebb fia középiskolás, és megkérdeztem, ő is tagja-e a Vörös Gárdának.

— Ó, igen. Mi mást tehetne? Különben árulónak tekintenék, és megbüntetnék. Meg aztán a fiatalok mindig azt csinálják, amit a többi fiattól látnak. De mikor hazajön, a feleségem mindig átkutatja, hogy lássa, nem vett-e el valami idegen holmit.

— Sokat lopnak?

— Igen. Nagy a csábítás. Némelyik szülő még biztatja is a gyerekeit. De én nem fogom hagyni, hogy a fiam megrögzött tolvaj legyen — mondta a szakács.

— És mi van a kapitalista származású gyerekekkel?

— Nehéz idők járnak rájuk. Éreztetik velük, hogy kirekesztettek, és megkövetelik, hogy tagadják meg a szüleiket. Tudja, a fiatalok nagyon kegyetlenek tudnak lenni egymáshoz. Egyre több az öngyilkosság.

Kint a konyha előtt egy férfit láttam, aki előző este nem volt a vörösgárdistákkal. Magabiztos fellépése alapján pártfunkcionáriusnak néztem, talán a polgárháború veteránja lehetett, mivel láthatólag elmúlt már negyvenéves.

— A városi népi kormány összekötő tisztje vagyok — mutatkozott be. — A vörösgárdisták forradalmi akcióit felügyelem. Megverték, bántalmazták?

Kellemes meglepődéssel nyugtáztam, hogy a város vezetősége megpróbálja fékezni a vörösgárdisták kilengéseit. Ezt a törekvést azonban a pekingi pártvezetés maoistái igen hamar elfojtották. Az összekötő tiszt megbízatása rövid életű lett. De mikor velem beszélt, még nem sejtette közeli bukását, és a modora tiszteletet parancsoló volt.

— Nem, egyáltalán nem — feleltem. Ezek a vörösgárdisták pontosan Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítása szerint hajtották végre a forradalmi akciót. Azt is megengedték, hogy egyem és aludjam. — A vörösgárdisták elégedetten álldogáltak körülöttünk.

— Jól van — jelentette ki a tiszt. — A proletariátusnak nem célja, hogy magát fizikailag

összetörje. Mi meg akarjuk menteni a lelkét, a gondolkodásmódjának átalakításával.

Bár Mao Ce-tung és hívei ateisták voltak, nagyon szerettek a „lélek”-ről beszélni, írásaiban Mao gyakran emlegette az emberi lélek megmentését. Néha Lin Piao hadügyminiszter állt ki a Mennyei Béke kapujának mellvédjére, és Mao Ce-tung nevében arra biztatta a lent összegyűlt vörösgárdistákat, hogy engedjék a lelkükhöz férkőzni a forradalom szellemét. Mivel senki sem kérdezte meg Mao Ce-tungot vagy Lin Piaót, mit is értenek pontosan a lélek fogalmán, igencsak próbára tette a marxista újságírók leleményességét, hogy megmagyarázzák a népnek a vezetők szavait.

Az összekötő tiszt meglendítette a karját, mintha az egész házat magához akarná ölelni.

— Igazságos-e — mondta —, hogy maga meg a lánya ketten birtokolnak egy kilenc szobás házat négy fürdőszobával, mikor ilyen súlyos lakáshiány van Sanghajban? Igazságos-e, hogy az összes szobájuk tele van gyapjuszőnyegekkel, ében- meg rózsafabútorokkal, mikor hiánycikk a fa, és mások még az alapvető bútorokhoz sem jutnak hozzá? Joguk van-e selyemben és szőrmében járni, pihelypaplan alatt aludni? Joguk van-e három szolgát tartani a saját kényelmükre?

Egy pillanatra rámnézett. Mikor látta, hogy nem akarok vitába szállni vele, folytatta:

— Mint már említettem, nem akarjuk magát fizikailag tönkretenni. Elegendő ruhát és bútort tarthat meg, hogy normális életet éljen, de azt nem engedjük, hogy az életszínvonala magasabb legyen, mint egy átlagos munkásé.

Megint rámnézett, hogy lássa, mit szólok mindehhez. Nem szóltam semmit, tehát folytatta.

— Most még elég meleg van, de hamarosan itt a tél. A vörösgárdisták felkísérik, hogy összepakolja a holmiját egy bőröndbe. Meleg vattakabátot is csomagoljon. A házban ki fogják kapcsolni a központi

fűtést. A szénre az iparnak van szüksége, kapitalisták luxusigényeire nem telik.

Bement a nappaliba és becsukta maga után az ajtót. Követtem a vörösgárdistát a harmadik emeletre, hogy kiválogassam a ruháimat a romhalmazból. Közben visszaérkezett egy másik vörösgárdista fiú, aki az éjszaka itt volt, de közben hazament. Kettesével vette a lépcsőket, és a lányhoz fordult, aki segített nekem csomagolni.

— Az eszem megáll! Ez képtelenség! Tudod, mit találtam otthon? Kifosztották a házamat! Hogy csinálhattak ilyet? Az apám is, de még a nagyapám is munkás.

Ez csakugyan különös volt. Abbahagytuk a ruhaválogatást, és kértük, magyarázza meg.

— A nagynéném az oka. A japán megszállás alatt mindenét elvesztette, mikor a japán megszállók felégették az otthonát, Nantao városban. A háború után pénzt kölcsönzött, hogy zöldséges standot nyithasson. Elég jól ment neki, el tudta tartani magát meg a gyerekeit, de már két éve abbahagyta, túl öreg volt hozzá. Most meg azt mondják, kapitalista, mert saját üzlete volt.

Kirámolták az otthonunkat, mert velünk él, mióta a gyerekei elmentek Sanghajból.

A fiatalember majdnem sírva fakadt a méltatlankodástól. Az incidens szörnyű csapást mért a büszke vörösgárdista, a harmadik generációs munkás önérzetére. De nekem is felnyitotta a szemem. Úgy látszik, gondoltam, kapitalisták és kapitalisták között is vannak, akik egyenlőbbek, mint a többi. Ha már a zöldségárusokat is odasorolják, akkor igencsak megszorodik a vörösgárdisták dolga Sanghajban.

Újabb vörösgárdisták csapódtak hozzánk, hogy meghallgassák a fiatalember esetét. Észrevettem, hogy később néhányan csendben lelépnek, kétségkívül azért, hogy körülnézzenek otthon.

A lányomra gondoltam, és megkérdeztem a vörösgárdistákat, mi legyen az ő téli ruháival.

— Rá nem vonatkozik a forradalmi akciónk — felelték. — Be sem mentünk a szobájába.

— De a téli ruhái nem a szobájában vannak. A nyáron ide hoztuk fel őket.

A fiú, akinek a házát kifosztották, okulván az otthoni tapasztalatokból, kegyesen beleegyezett, hogy a lányomnak is bepakoljunk egy bőröndöt. Egy-egy bőröndnyi ruhát és egy vászonzsákra való ágyneműt hagytak meg nekünk.

Miután romboló munkájukat befejezték, a vörösgárdisták összekészítették az elszállításra váró holmikát. Délutánra már csak tucatnyian maradtak a házban. Egyikük behívott az ebédlőbe.

Két tanár és az összekötő tiszt ült az ebédlőasztalnál, előttük egy halom régi levél, amelyeket nagyapám írt apámnak, mikor az Japánban tanult a Tengerészeti Akadémián, még az 1911-es kínai polgári forradalom előtt. Ezek a levelek a többi családi irattal együtt 1962-ben kerültek a házhoz, mikor anyám megözvegyült, és Nankingba költözött. Soha nem nyitottam ki a dobozokat, mert azok Pekingben élő fivéremet illették meg. Ő volt a legidősebb fiú a családban. A borítékok és a levélpapírok megsárgultak már, de nagyapám kézírása nem halványult el.

Leültettek egy üres székbe, és az összekötő tiszt a levelekre mutatott.

— Olvasta ezeket a leveleket? — kérdezte.

— Apám mutatta őket egyszer, még tizenéves koromban — feleltem.

— A nagyapja jó hazafi volt, még ha nagybirtokos volt is. Legidősebb fiát, a maga apját Japánba küldte, a Tengerészeti Akadémiára, mert az 1895-ös tengeri ütközetben Kína vereséget szenvedett Japántól. Részt vett abban az elvetélt alkotmányreformban is. Mikor az alkotmányreform megbukott, visszament a

szülőföldjére, és tudományos munkának szentelte az életét.

Meglepett az összekötő tiszt nagyvonalúsága, amellyel nagybirtokos létére jó hazafinak nevezte a nagyapámat, az 1950-es földreformmozgalomban ugyanis az összes nagybirtokost az állam ellenségének nyilvánították, és sokukat agyonlőtték. Senki sem próbált hazafiakat keresni köztük. Emlékszem, apám akkor azt mondta, szerencse, hogy a nagybátyám, aki a birtokot örökölte, meghalt még a kommunista hatalomátvétel előtt, így legalább azt a méltánytalanságot nem kell elviselnie nagyapámnak a mennyben, hogy egyik fiát kivégzik.

Minden kínai tiszteli az őseit. Soha nem láttam ugyan a nagyapámat, de én is szerettem őt. Az összekötő tisztnek így feleltem:

– Természetesen tisztelem és szeretem a nagyapámat.

– Miért vállalt akkor munkát külföldi cégnél? Nem tudja, hogy az idegenek soha nem voltak jó szándékkal irántunk? Vagy gazdaságilag zsákmányoltak ki, vagy politikailag próbálták leigázni a kínai népet. Csak söpredék dolgozik idegeneknek. Ezt magának is tudnia kellene. Felajánlottak magának egy angol tanári állást az Idegen Nyelvek Intézetében. Mégis a Shellhez ment dolgozni. Miért?

Nem mondhattam el neki, hogy azért döntöttem így, mert attól féltem, áldozatul esem Mao Ce-tung akkori politikai kampányának. 1957-ben, amikor választás elé kerültem, hogy az Idegen Nyelvek Intézetében tanítsak-e, vagy fogadjam el a Shell ajánlatát, teljes gőzzel folyt a jobboldal-ellenes kampány. Ez elsősorban az értelmiség ellen irányult, közülük is főleg a külföldön végzetek ellen, akiket kommunista-ellenes eszmék behozatalával gyanúsítottak. Sok barátom és ismerősöm ellen indult akkor eljárás. Egyesek munkatáborba kerültek, mások börtönbe. Az összes egyetemeken és kutatóintézetekben kaotikus állapotok uralkodtak; az

Idegen Nyelvek Intézetében is. Ilyen körülmények között istenkísértés lett volna oda szerződni, így aztán nem haboztam elfogadni az állást a Shellnél, bár tisztában voltam vele, hogy aki külföldi cégnél dolgozik, az sem megbecsülésre, sem pozícióra nem számíthat a kínai társadalomban.

— Biztosan a magas fizetés vonzotta, amit tőlük kapott — mondta a tiszt. Rögtön tudtam, hogy veszélyes vizekre evezünk. Az állandó propaganda következtében az volt az általános hiedelem Kínában, hogy a kapitalisták pénzért bármit megtesznek, még bűncselekménytől sem riadnak vissza.

— Nem — feleltem. — Akkor már vagyonos voltam. Főleg a munkakörülmények vonzottak, a rövidebb munkaidő, az autóhasználat, meg a többi. Talán lusta vagyok — tettem hozzá, mert úgy éreztem, valamiféle önkritikus megjegyzést várnak el tőlem. A lustaságot is a kapitalisták jellemző tulajdonságának tartották.

A tiszt felállt, és az órájára nézett.

— Még máshová is el kell mennem — mondta. — Jobban tenné, ha felülvizsgálná a külföldieknek tett szolgálatait, és készséggel közelítene a nép véleményéhez. Mi nem akarjuk fizikailag megsemmisíteni a kapitalista osztály tagjait. Szeretnénk magát átnevelni. Nem szeretne csatlakozni a dicsőséges proletariátushoz? Csak előbb le kell mondani a felesleges holmijairól, és meg kell változtatnia az életmódját. A proletárforradalom osztályok nélküli társadalmat akar létrehozni, amelyben mindenki a közösségért dolgozik, a közös munka gyümölcseiből részesül, és senki sem helyezheti magát a többiek fölé.

Szép és vonzó perspektíva volt ez. Egyetemista koromban magam is hittem benne. A kommunista Kínában leélt tizenhét év után azonban tudtam már, hogy ilyen társadalom csak az álmok világában létezik, mert akik magukhoz ragadják a hatalmat, óhatalanul új uralkodó osztállyá válnak. Hatalmukban áll ellenőrizni a nép életét, és befolyásolni a nép

akarát. Mivel az állam nevében ők felügyelik a javak termelését és elosztását, arra is megvan a lehetőségük, hogy olyan luxusban éljenek, amely messze meghaladja a köznép életszínvonalát.

A kommunista Kínában a vezetők magánéletének részleteit államtitokként őrizték. De azért minden kínai tudta, hogy a pártvezetők tágas házakban laknak, nagy személyzettel, a szükségleteiket különleges boltokból szerzik be, ahol jelképes áron jutnak a luxuscikkekhez, és nap mint nap sofőr szállítja a gyerekeiket a speciális iskolákba, ahol válogatott tanárok tanítják őket. De noha köztudomású volt, hogyan élnek a vezetők, senki sem mert róla beszélni. Ha a honvédség vagy a funkcionáriusok egy-egy ilyen speciális boltja előtt haladtunk el, gondosan átnéztünk az utca túlsó oldalára, mintha nem is tudnánk a létezéséről.

Köztudott volt, hogy maga Mao Ce-tung is a Csing dinasztia császárainak téli palotájában lakott, és válogatott ifjú hölgyek csapata állt a személyes szolgálatára. Utasíthatta a vörösgárdistákat, hogy függesszék fel az alkotmányt, üssék az embereket, hatoljanak be otthonaikba, és fosszák ki őket, és senki, még a többi pártvezető sem mert vele szembeszállni. Még az összekötő tiszt, ez az egészen alacsony rangú kis pártfunkcionárius is előírhatta nekem, hogy hány kabátot tarthatok meg a saját ruhatáramból, és hogyan kell élnem a jövőben. Önkényes döntéseket hozhatott a sorsomról, kioktathatott, sőt kitalált bűnökkel vádolhatott meg, pusztán azért, mert ő káder volt, én meg csak egy közönséges állampolgár. Neki volt hatalma, nekem nem. Semmiféle értelemben nem voltunk egyenlők.

Miután az összekötő tiszt elhagyta a házat, a vörösgárdisták rájöttek, hogy aznap már nem tudnak kocsikat szerezni, hogy elvigyék a zsákmányt, ezért az ékszereimet meg az értékeket behordták Meiping dolgozószobájába, és lepecsételték az ajtót. Meghagyták továbbá a cselédeimnek, hogy tartsanak

szemmel, nehogy megpróbáljak valamit visszaszerezni.

Késő délután volt már, mire az utolsó vörösgárdista is elment, és becsapta maga után a kaput. Öreg Csao és a szakács el akarta takarítani a romokat: az üveg- és porceláncserepeket, a képkereteket, az összetépett papírok hatalmas kupacait. Azt ajánlottam, inkább ne nyúljanak hozzá, és ne dobjanak ki semmit, mert ha olyasmi vész el, amit a vörösgárdisták maguknak akartak, meg fognak gyanúsítani, hogy szándékosan tüntették el. Végül csak egy-egy keskeny folyosót tettek szabaddá mindegyik szoba közepén, a törmeléket pedig a sarokba söpörték.

Felmentem a hálósobámba, hogy ott is felmérjem a pusztítást. Csen Ma már ott ült az öltözőasztalomnál, és némán szemlélte körös-körül a felfordulást. Megkértem, segítsen összeszedni a széttépett ruhákat, és szórjuk őket az egyik sarokba, hogy meg tudjunk mozdulni a szobában. Az ágyterítőt a vörösgárdisták lábnyomai borították. Mikor levettük az ágyról, láttuk, hogy az ágybetétet felhasogatták. Az ágyam felett, a falon, ahol egy virágcsendélet függött, most rúzzsal odamázolt felirat éktelenkedett: „Le az imperializmus csahos kutyájával!” A lakkozott paravánba a gárdisták lyukakat ütöttek, a keretére pedig jelszavakkal teleírt színes papírszalagokat tűztek, olyanokat, hogy „Éljen a proletariátus diktatúrája”, meg „Vesszen a tőkésosztály”. Összehajtogattam a kilyuggatott paravánt, és kivittem a folyosóra, jelszavastól. Aztán összeszedtem az összegyűrt fehér selyem lámpaernyőket, Csen Ma pedig összesöpörte az összetört porcelán lámpák darabjait.

A fürdőszobában szennyes törülközők álltak halomban. A fürdőkád félig volt színes vízzel, mert a vörösgárdisták kiürítették a gyógyszeres szekrényt, és a tartalmát a kádba öntötték. Kihúztam a dugót.

Hirtelen ismét megszólalt a kinti csengő. Öreg Csao rohant fel a lépcsőn, és azt kiabálta:

– Újabb vörösgárdisták!

Sietve megtöröltem a kezem, és kimentem a lépcsőfordulóra.

– Engedd be őket, és légy hozzájuk barátságos – mondtam.

– A szakács már eléjük ment – lihegte. Lementem a földszintre. Nyolc férfi állt a hallban, a parasztok és rakodómunkások durva kék vászonruhájában. Bár középkorúak voltak, mindannyian a vörösgárdisták karszalagját viselték. Vezetőjük, egy férfi, bőrkorbáccsal a kezében, elém állt, és azt harsogta:

– Vörösgárdisták vagyunk! Forradalmi akciót fogunk végrehajtani maga ellen!

Olyan abszurd volt a helyzet, hogy képtelen voltam megőrizni a komolyságomat.

– Vörösgárdisták, csakugyan? Azt hittem, a szülei – mondtam a legelső lépcsőfokon állva.

A korbács a csupasz karomon csattant, közvetlenül a könyököm felett. Beharaptam az ajkam az éles fájdalomtól. A férfiak idegesnek látszottak, válluk felett a bejárati ajtó felé pislogtak.

– Ide a kulcsokat! Nincs időnk itt fecsegni magával – kiáltotta a vezetőjük.

– A kulcsokat elvitték a vörösgárdisták, akik tegnap éjjel jártak itt.

– Hazudik! – A férfi újra ütésre emelte a korbácsát, de aztán csak a hegye érte a vállamat.

– Mindent elvittek? – kérdezte egy másik aggodalmasan.

– Nem, nem mindent – feleltem.

Egyikük betuszkolt minket a konyhába, és ránk zárta az ajtót. Ott is maradt előtte őrködni, míg a többiek összeszedtek néhány bőrdöngre való holmit. Olyan sebbel-lobbal távoztak, hogy még minket is elfelejtettek kiengedni a konyhából. A szakácsnak kellett kimásznia az ablakon a kertbe, s a házba bejutva kinyitnia a konyhaajtót.

Csen Ma visszament a hálósobámba, hogy megágyazzon. Leültem a konyhaasztalhoz, és megittam egy csésze teát. A szakács is odaült az asztalhoz, és borsót kezdett fejteni.

– Mi jöhet még? – sóhajtott. – Biztos, hogy jogtalanság lesz és anarchia. Bárki fölvehet egy vörös karszalagot, kijelentheti, hogy vörösgárdista, aztán bemehet bárki házába, és kiszolgálhatja magát.

– A vörösgárdisták kiraktak egy tacepaót a kapura – mondta Öreg Csao. – Megnézzem, mi van rajta?

– Igen, légy szíves – mondtam.

Öreg Csao visszajött, és közölte, hogy idegen nemzetekkel való összeesküvéssel vádolnak, ami a kulturális forradalom alatt annyit jelentett, hogy külföldi kém vagyok. A négy kínai írásjegy, a Li Tung Vaj Kuo szó szerinti fordításban annyit jelent: „belső kommunikálni külföldi országok”*. Ez szinte bárhol másutt normális és ártatlan dolog. A maoista Kínában azonban a hivatalos csatornákon kívül bármiféle kommunikáció idegen országokkal bűnnek számított.

** A négy kínai írásjegy jelentése: „külföldiek belső kapcsolata” vagy: „aki belülről külföldi országokkal kommunikál”.*

Éppen azon gondolkoztam, milyen eufemisztikus tud lenni a kínai nyelv, mikor hallottam, hogy a lányom nyitja, majd csukja a kaput, és betolja a biciklijét a garázsba.

– Megjött Mej-mej! Ó, hogy fel lesz dúlva! – kiáltott szinte egyszerre Öreg Csao és a szakács. (A kínai házaknál a régi, hűséges szolgák gyakran beceneveket adnak a gyerekeknek. Az én lányomat Mej-mejnek hívták a cselédek, mikor még kicsi volt.)

Összeszedtem magam, hogy legalább nyugodtnak látszódjam, és elébe mentem.

Benyitott az ajtón, aztán bénultan megállt a felfordulás láttán. Ahogy meglátott, rohant felém, átölelte a vállam, és azt mormolta:

– Jaj, anyu, anyukám, jól vagy?

– Ne izgulj – mondtam olyan derűsen, ahogy csak tellett tőlem. – Ha elmúlik a kulturális forradalom, új otthont rendezünk be. Éppen olyan szép lesz, nem, sokkal szebb, mint a régi.

– Nem, anyu, többé senkinek sem fogják megengedni, hogy olyan otthona legyen, mint a mienk volt – mondta tompán.

Szótlanul, egymás derekát átölelve mentünk fel a lépcsőn. Bekísértem a hálósobájába. Itt legalább minden úgy volt, mint régen. Leültem a fotelbe, míg a fürdőszobába ment. Öreg Csao csinált egy kis helyet a dolgozószobámban, felállított egy kis kártyaasztalt, és vacsorához terített. A szakács főtt tésztát szolgált fel finom húsos mártással és zöldborsóval. Észre sem vettem, míg le nem nyeltem az első falatot, hogy mennyire éhes és kimerült voltam.

Míg ettünk, elmondtam a lányomnak, hogy az összekötő tiszt megígérte, megtarthatjuk a legfontosabb bútorokat meg a konyhafelszerelést, legalábbis annyit, amennyi olyan egyszerű életvitelhez, mint egy átlagos munkásé, elegendő. Kérni fogom a hatóságoktól, hogy a második emeletet hagyják meg nekünk, a többit pedig adják ki más családoknak, így nekünk maradna a hálósobám meg a fürdőszobám, Mejping hálósobája és fürdőszobája, meg a dolgozószoba. Ennyi elég is lenne. Jó volt, hogy képesek voltunk még tervezni és a jövőre gondolni. Beletörődtem, hogy szerényebben fogunk élni. Újdonság lesz és talán még könnyebbség is, hogy nem lesz annyi holmink, amivel törődni kell. Az emberi lélek rugalmas, és én természettől fogva mindig optimista voltam.

Észrevettem, hogy amíg a terveimről beszélek Mejpingnek, szemlátomást megnyugszik. Elmesélte, hogy a sanghaji városi vezetőség és a pártbizottság nem csupán a vörösgárdistákat felügyelő összekötő tiszteket nevezett ki, de közzétett egy tízpontos felhívást is, amelyben figyelmeztetnek a kulturális értékek védelmére, és leszögezik, hogy a

magánlakások kifosztása alkotmányellenes. Öreg Csaó abbahagyta a munkáját, úgy figyelt, Csen Ma pedig csatlakozott hozzánk, és tapsolt a végén. Egészen felderültek a jó hírek hallatán. A vörösgárdisták viselkedése azonban, akik nemrég hagyták el a házat, és megjegyzéseik a városháza revizionista hivatalnokairól kétségeket ébresztettek bennem a tízpontos felhívás megvalósíthatóságát illetően.

A lányom tekintetén láttam, hogy még mindig aggódik értem. Hogy megnyugtassam, elmeséltem neki, hogyan vesztettem el minden ingóságomat Csongkingban, a kínai-japán háború idején.

– 1941 nyarán történt. Úgy volt, hogy apuval együtt a kínai diplomaták első csoportjával Canberrába megyünk, hogy megnyissuk az új kínai nagykövetséget. Két nappal az indulás előtt hosszú, súlyos légitámadást kaptunk. Egy bomba éppen a házunk előtti tenispályára esett. A légnyomás levitte a tetőt, és a ház félig összedőlt.

– Úristen! És ti hol voltatok?

– Én a házunk óvóhelyén, apa meg a hivatali óvóhelyen. A csungkingi óvóhelyek a hegyoldalba vájt mély üregek voltak, nagyon mélyek, és teljesen biztonságosak.

– Minden elpusztult a házban?

– Szerencsére a teli bőröndöket a lépcső alá raktuk, mikor elhangzott a riasztás. A lépcső összedőlt, és maga alá temette a bőröndöket. Hármat tudtunk kiásni, persze siralmas állapotban voltak. Mikor Hongkongba értünk, mindenből újat kellett vennünk. Arra sem volt időnk, hogy a bútorokat kiássuk a romok alól. Máig sem tudom, mi lett velünk. Látod, egyszer már tényleg majdnem mindenünket elvesztettük.

– Soha nem meséltél még erről.

– Nagyon régen történt, még meg sem születtem. Alig voltam idősebb, mint most te. Tulajdonképpen

már szinte el is felejtettem. A vörösgárdisták garázdálkodása juttatta megint az eszembe.

– Ugyan, anya, hogy lehet elfelejteni ilyen szörnyű dolgot? Hiszen mindent elvesztettél!

– Márpedig elfelejtettem. De akkor háború volt. Mindenkit mindenhol kibombáztak. A nagy baj könnyebben viselhető el, ha mindenki osztozik benne.

– Én viszont soha nem fogom elfelejteni, milyen most a házunk, ha millió évig élek, akkor sem.

– Mindig jobb a jövőbe nézni, mint a múltba. A tulajdon nem fontos. Gondolj a gyönyörű porcelánjainkra. Hány ember kezén megfordultak, hány háborút, természeti csapást átvészelték, mielőtt hozzánk kerültek! Csak azért lehettek az enyémeik, mert valaki elvesztette őket. Míg nálam voltak, örültem nekik; mostantól majd valaki más örül nekik. Maga az élet is csupán átmeneti. A tulajdon nem fontos.

– Örülök, hogy ilyen filozofikusán fogod fel – mondta, és elmosolyodott, először azóta, hogy hazajött. – Igazad van, nem múlhat a boldogságunk a tulajdonon. Egymást még nem veszítettük el. Együtt még boldogok lehetünk, akár szegényen is.

– Nem leszünk szegények – feleltem. – Mondtam már, hogy van pénzünk külföldön. Mindig is jobban fogunk állni, mint a legtöbben Kínában. Fáradt vagy. Karikás a szemed. Menj, próbálj meg pihenni.

Mejping sokáig ült csendben, s gondolataiba mélyedve. Mikor végre felállt, kijelentette:

– Anyu, együtt ki fogjuk bírni ezt a vihart. Én még hiszek a hazánk jövőjében. Meg fognak változni a dolgok. Nem mehetnek örökké ilyen igazságtalanul, mint most. Vannak jó vezetők is a pártban, mint Csou En-laj miniszterelnök, meg még jó páran.

– Jól van, de hát hogyan tűrhetik, hogy annyi ártatlan embert meghurcoljanak?

– Ne csüggedj el! Biztosan tesznek majd valamit, ha itt lesz az ideje. Én szeretem Kínát! Szeretem a

hazámat, még ha nem is mindig jó vagy igazságos – mondta eltökélten.

Szavai könnyeket csaltak a szemembe. Hiszen én is mély és örök szeretetet éreztem őseim földje iránt, mégis, osztályhelyzetem miatt kiközösített lettem.

4. Házi őrizetben

Felhőszakadás zajára ébredtem. Egy idő után az eső elcsendesedett, és már csak finoman szemerkélt. A lucskos hamuval, félig égett könyvekkel beszenyezett kert szomorú képet mutatott. A teraszon állva tűnődtem a lehangoló látvány felett, és nem tudtam mihez fogjak.

Nehezen telt az idő. A vörösgárdisták nem mutatkoztak. Céltalanul járkáltam fel-alá a házban. Nem maradt könyvem, amit olvassak. A dolgozószobám két falát betöltő polcokon csak a Mao Ce-tung összegyűjtött művei négy karcsú kötete állt, meg a kis piros műanyag borítójú idézetgyűjtemény. Még varrni vagy kötni sem tudtam; a vörösgárdisták úgy felforgattak mindent, hogy nem tudtam, hol keressem a kötőtűket, a fonalat meg a cérnát. Levelet sem írhattam, képet sem festhettem; minden papír és boríték szét volt tépve, és a tollamat sem találtam. Nem hallgathattam a rádiót, mert a készülékeket, mint „értékeket”, elzárták. Csak üldögélhettem a szobákban, és bámulhattam a törmelékhalmozatot, amelyeket nem mertünk elmozdítani.

Délután elállt az eső, és kisütött a nap. Néhány felvonuló csoport haladt el a ház előtt, de egyetlen vörösgárdista sem jött vissza. Öreg Csao elhozta a *Sanghaji Csiefan-Zsipao aznapi számát, amely bár reggeli lap volt, mindig délután jelent meg. A címoldalán kövér betűkkel szedve a pekingi *Zsenmin Zsipao*** vezércikke volt olvasható; ez utóbbi a kommunista párt központi bizottságának lapja. Mivel Kínában az összes újság a kormány tulajdona és a kormánypolitika szócsöve volt, ez meg különösen,**

tudtam, hogy ez a cikk fontos, és gondosan tanulmányoztam. A szokásos forradalmi stílusban íródott, és első pillantásra az látszott fő céljának, hogy gyűlöletet keltsen a kapitalista osztály ellen és mozgósítsa a tömegeket, hogy csatlakozzanak a kulturális forradalom akcióihoz. De olyan állítást is találtam a cikkben, amely szerint a párt- és kormányzati apparátus számos tisztségviselője Kína legkülönbözőbb részeiben olyan kapitalista politikai vonalat folytat, amely ellentétes Mao Ce-tung tanításával. A cikkíró „kapitalista úton járók”-ként emlegette ezeket a meg nem nevezett tisztségviselőket. „A forradalmi tömegeknek”, írja a cikk, „azonosítaniuk kell ezeket az ellenségeket”, mert Nagy Vezetőnk, Mao elnök bízik a forradalmi tömegekben, mondván, hogy „szemük fényesen és tisztán ragyog, akár a hó”.

** szó szerinti fordításban: „Sanghaji Felszabadulási Újság”*

*** szó szerinti fordításban: „Népi Napilap”*

A cikk figyelmeztette a „forradalmi tömegek”-et a kapitalisták alattomoságára, azt állítván, hogy házaikban aranyat halmoztak fel és titkos fegyverraktárakat létesítettek, hogy egy külső támadás esetén, mint ötödik hadoszlop, együttműködhessenek az ellenséggel. Dicsérte a „kis forradalmi generálisok”-nak nevezett vörösgárdisták forradalmi akcióit. Véggkövetkeztetésében a cikk megemlítette, hogy létezik egy bizonyos „ellenáramlat” a kulturális forradalommal, a vörösgárdistákkal szemben. Mindenkit óvott attól, hogy ennek az „ellenáramlat”-nak a hatása alá kerüljön. A „forradalmi tömegek”-nek felelősségre kell vonniuk azokat a „kapitalista úton járók”-at, akik megrögzött „revizionista” szemléletükkel „védeni” próbálják a tőkésosztályt; és a történelem szemétdombjára kell söpörni őket.

Ijesztően felelőtlen cikk volt, egyrészt, mert nem határozta meg pontosan, kik azok a „forradalmi tömegek”, akiknek azonosítaniuk kell és meg kell büntetniük az ellenséget, de a „kapitalista úton járók”-at sem, akiknek az áldozat szerepét kell betölteniük. A cikk után nem maradt kétségem afelől, hogy Mao Ce-tungnak a kulturális forradalom irányítására választott bizottsága hamarosan kiszélesíti tevékenységi körét, és fokozza a terrort az áldozati listán szereplők ellen. A cikk dermedt hangját nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Mivel egy *Zsenmin Zsipao* vezércikk felért egy nyílt paranccsal, biztosra vettem, hogy a kulturális forradalom tempója felgyorsul Sanghajban. A pártbizottság és a városháza nem lesz képes érvényt szerezni a tízpontos felhívásnak. Számítottam rá, hogy rövidesen újra itt lesznek a vörösgárdisták, mégpedig az eddiginél is ellenségesebben és könyörtelenebbül. Úgy véltem, az egyetlen helyes lépés, amit tehetek, hogy elbocsátom a cselédeimet, és hazaküldöm őket.

A szakács azt felelte, hogy mivel ő nem lakik a házban, szabadon jöhet-mehet, míg csak a vörösgárdisták el nem küldik. Öreg Csao azt mondta:

– Én nem félek itt maradni. Kell valaki, aki eljár a piacra bevásárolni. Magának nem biztonságos kimennie. Szegény paraszti családból származom. A fiam párttag és a hadseregben szolgál. Igazi proletárok vagyunk. A vörösgárdisták már mindent elvittek vagy összetörtek. Mit tehetnek még? Ha elküldenek, úgymint mennem kell. De addig maradok.

Csen Ma csak sírt, és kijelentette, hogy a lánnyal akar maradni.

Ilyen időkből a szolgák hűsége igen nemes érzületre vallott. Mélyen meghatódtam. Nem erőltettem tovább, hogy menjenek, mert jobb volt a házban tudni őket, mint egyedül várni a vörösgárdistákat. Mindenesetre, mikor a szakács szerzett papírt a piacon, levelet írtam Csen Ma

lánynak, aki másik tartományban élt. Megírtam neki, hogy jöjjön el, és vigye haza az anyját. Csen Ma sorsa jobban aggasztott, mint a szakácsé vagy Öreg Csaóé.

Már nem lepett meg a hír, amellyel a lányom hazajött, hogy a vörösgárdisták elfoglalták a városházát, és a tízpontos felhívás azonnali visszavonását követelték, azt állítva, hogy a dokumentum a tőkésosztály érdekeit védi. A lányom azt is elmondta, hogy Sanghajban Mao feleségének, Csiang Csingnek egy régi bizalmasát jelölték ki a kulturális forradalom vezetésére.

— Csang Csun-csiao a neve — mondta. — Azt beszélik a stúdióban, újságíró volt a harmincas években, amikor Csiang Csing itt volt színész. Akik ismerték őket, mindkettőjüktől rettegnek. Egyesek már össze is csomagoltak, és várják, hogy mikor viszik őket a börtönbe. Úgy látszik, azt képzelik, hogy Csang Csun-csiao lecsukatja őket, nehogy kibeszéljék Csiang Csing meg az ő viselt dolgait a harmincas években. Anyu, szerinted tényleg börtönbe kerülhetnek ezek az ártatlan emberek? — A lányom nem értette a stúdióban hallottakat, de megrémült tőlük. Magam sem tudtam semmit a 30-as évek sanghaji viszonyairól, így fogalmam sem volt arról, mitől félhet annyira Csiang Csing és Csang Csun-csiao, mit tudhatnak róluk a stúdió színészei és színésznői, ami ilyen veszedelmes.

— Itthon maradsz ma este? — kérdeztem, remélve, hogy végre nyugodtan együtt lehetünk és megbeszéljük az eseményeket.

— Sajnos, nem, anyu. Csak azért rohantam haza, hogy lássam, hogy vagy, meg hogy nem jöttek-e vissza a vörösgárdisták. A többiek mind a stúdióban maradtak. Sürgősen összehívtak egy gyűlést, hogy megvitassuk a *Zsenmin Zsipao* egy fontos cikkét. Azt mondták, olyan ember írta, aki közel áll Mao elnökhöz, tehát a téma fontos, és Mao elnök álláspontját képviseli. — Sietve az órájára pillantott. — Atyaisten, rohannom kell:

Öreg Csao egy tálka főtt tésztát nyomott a kezébe.

– Egyen valamit – mondta. – Már egészen elhűlt. Nem mehet el éhesen.

A lányom felkapta az evőpálcikáit, bekapott néhány falatot, és azt mondta Öreg Csaonak:

– Nagyon köszönöm. De most már igazán mennem kell.

Sebtében átölelt, és kirohant a házból. Annyi mindent szerettem volna mondani neki, de semmire nem volt időnk. Öreg Csao hozott egy zsebrádiót, így meghallgathattam az esti híreket. Az összes adón a *Zsenmin Zsipao* vezércikkét tárgyalták. A bemondó izgatott, patetikus hangja, amelyen beolvasta a cikket, a következő évek elmaradhatatlan tartozéka lett. Nem kapcsoltam ki a rádiót, reméltem, hogy egyéb híreket is hallok, de semmi más nem jött. Mire nagy nehezen elaludtam, már annyiszor hallottam a cikket, hogy szinte kívülről fújtam.

Másnap reggel a szakács olyan híreket hozott, hogy a piacon alig van élelem, mert a környékbeli parasztok, akik azelőtt a zöldséget, a halat meg a rákot hozták, megfogadták Mao elnök felhívását, és csatlakoztak a „forradalmi tömegek”-hez, hogy részt vehessenek a kulturális forradalomban. Nagy számban özönlöttek a városba, és elfoglaltak néhány szállodát Sanghaj üzleti negyedében. A vezetőik ingyen ételmezt és ellátást követeltek a megrettent igazgatóktól, és meg is kapták. Amikor a hideg-meleg folyóvíz, a rugós ágybetét meg a padlószőnyegek híre visszaszivárgott a kommunákba, az asszonyok meg a gyerekek is felkerekedtek, hogy csatlakozzanak a férfiakkhoz, és élvezzék az ingyenüdülést. Közben vörösgárdisták érkeztek vonaton Pekingből és más északi városokból, „forradalmi tapasztalatcserére”. Ugyanakkor a sanghaji vörösgárdisták meg Pekingbe utaztak, abban a reményben, hogy talán Mao elnök szeme elé kerülhetnek. Vonatokat és hajókat foglaltak le maguknak, míg a rendes utasok meg a szállítmányok az állomásokon vesztegeltek. Senki

sem mert szembeállni a vörösgárdistákkal. Mióta a *Zsenmin Zsipao* vezércikkében megemlézték a „kapitalista úton járó”-kat, a hivatalnokok megbénultak a félelemtől.

A tízpontos felhívás elítélése óta a sanghaji városháza védekezésre kényszerült. Nehogy további panaszra adjanak okot a Vörös Gárdának, ingyen ételt biztosítottak az érkező és távozó gárdistáknak. A vasútállomáson és a kikötőkben büféket állítottak fel. A lepényárus boltokat és az állami tulajdonba került egykori fehérorosz pékségeket mind a vörösgárdisták ételmezésére állították át. Hogy belekössenek a sanghaji hivatalnokokba, a vörösgárdisták elítélték a pékségekben sütött „nyugati” kenyeret, mint „idegen táplálékot”, és nem fogyasztották. Ugyanakkor a gyári munkások is elhatározták, hogy csatlakoznak a „forradalmi tömegek”-hez, és megszervezték a maguk kulturális forradalmi csoportjait. Képtelen anyagi követelésekkel szorították sarokba a sanghaji kormánytisztviselőket. Azok, hogy védjék magukat és elnyerjék a munkások rokonszenvét, jóváhagyták a jutalmak és osztalékok kiutalását a munkásoknak. Néhány nap kellett csupán, hogy a helyi bankok összes készpénztartalékai kimerüljenek. Azok a munkások, akiknek a követeléseit már nem tudták teljesíteni, úgy megdühödtek, hogy a vörösgárdistákkal szövetkezve megtámadták a városházát és annak vezető tisztviselőit. A vörösgárdisták meg a munkások ezen akcióit Csang Csun-csiao irányította a háttérből, a Béke szállóban berendezett lakosztálya kényelméből. Ez a szálló lett a Sanghajba érkező maoista vezetők ideiglenes főhadiszállása, amíg a következő év januárjában a forradalmárok fölébe nem kerekedtek a városi pártbizottságnak, és a sanghaji népi kormánynak.

A lányom barátai között középiskolai tanárok is voltak. Mivel ők is viselték a vörös karszalagot, feltűnés nélkül meglátogathattak minket. Öreg Csao

is élt az alkalommal, hogy forradalmi akciójuk után a vörösgárdisták érdeklődése lanyhult iránta, és elment a barátaihoz, el-elvegyült az utcai tömegben. A szakács fia, egy gyári munkás látogatóba jött az apjához, és elmesélte, milyenek a viszonyok a munkahelyén. Olyan hihetetlen dolgokat meséltek a látogatók és annyira szokatlan volt a sanghaji pártfunkcionáriusok és kormányhivatalnokok vonakodása a hatalomgyakorlástól, hogy kezdtem arra gondolni, a kulturális forradalom deklarált céljai, a kapitalizmus maradványainak felszámolása, a funkcionáriusok és az értelmiségiek körében végzendő tisztogatás mögött talán valami más is lappang.

Egyik nap Mejping egy tanár barátja, Hsziao Hszü jött látogatóba, de Mejping a stúdióban volt. Hsziao Hszü elmondta, hogy a vörösgárdisták lebontották a katolikus székesegyház kettős tornyát, amely pedig Sanghaj egyik jellegzetes látványossága volt. Aztán éjszaka betörték a városi könyvtárba, és elpusztítottak egy csomó értékes könyvet. Majd a történeti múzeumhoz mentek, de nem tudták betörni a nehéz vaskaput. Ezért elmentek az igazgató lakására, kirángatták szegény öreget a betegágyából, és harci gyűlésre vitték.

— Most kórházban van az öreg — mondta. — Egyesek szerint már meg is halt. A vörösgárdisták teljesen megvadultak. Szerintem Mejpinggel együtt Hongkongba kellene menekülniük.

— Azt hiszi, velem jönne? — kérdeztem. Emlékeztem, hogy régebben, mikor a hongkongi utazásra készültem, s éppen nálunk járt, ő is, meg a lányom is kijelentették, soha nem mennének a gyarmati helyzetű Hongkongba, másodrendű állampolgárnak.

— Most más a helyzet — felelte. — A kulturális forradalom után Kínában semmiféle jövő nem vár arra, aki nem munkásszármazású. Azelőtt, ha kétszer olyan keményen dolgoztunk, mint a

munkásszarmazású fiatalok, és nem számítottunk felemelkedésre, még eléggé boldog magánéletet élhettünk. Most viszont olyanok leszünk, mint az indiai páriák, a gyerekeinkre meg a gyerekeink gyerekeire is csak szenvedés vár. Nincs más megoldás, szökni kell. Maguknak sok barátjuk van külföldön. Vágjanak neki Mejpinggel! — sürgetett.

— Azt hiszem, késő már elszökni — feleltem. — Tudja, milyen súlyos büntetés jár a szökési kísérletért Hongkongba. Tíz-húsz évi börtön.

— Még nem késő, utánanéztem. Az egész vasúton káosz uralkodik. Senki se vesz már jegyet, senki nem törődik az utazási engedéllyel. A vörösgárdisták csak felszállnak egy-egy vonatra, és utazgatnak szerte az országban. Senki semmit nem kérdez. Az állomáson is voltam, meg a kikötőben is. Egyik helyen sincsenek már jegyellenőrök. Semmiféle hatóság nem működik.

— Biztos, hogy felismernek, ha vonatra próbálok szállni, és lerángatnak róla, vagy megvernek.

— Öltözzenek be vörösgárdistának. Szerzek vörös karszalagokat. Ráírom a Vörös Gárda írásjegyeit. Jó néhányat csináltam már a tanítványaimnak.

— Túl öreg vagyok én már ahhoz, hogy vörösgárdistának nézzenek.

— Nem kell mást tennie, csak vágja le a haját, vegye a kezébe Mao elnök idézeteinek gyűjteményét, és tegyen úgy, mintha elmélyedne benne. Esetleg sapkát is hordhat, hogy eltakarja a haját. Ha megkérdezik, mondja azt, hogy tanár. Ami Mejpinget illeti, ő simán elmegy vörösgárdistának — mondta türelmetlenül.

Megint csak megráztam a fejem, mire kijelentette:

— Bolond, ha nem próbálja meg. Mindenesetre beszélje meg Mejpinggel, ha hazajön.

(Hsziao Hszüt 1980-ban láttam újra, Hongkongban, mikor elhagytam Kínát. Elmondta, hogy visszaküldték a határról, mikor vonaton próbált átjutni. Később azonban átúszott Macaóra. Pár év múlva sikerült Hongkongba jutnia, ahol keményen dolgozott és

takarékoskodott. 1980-ban már társtulajdonosa volt Kowloonban egy játégyárnak, amely a világ minden részébe exportál. Mivel a kínai viszonyok Mao halála után javulni kezdtek, azt fontolgatta, hogy elmegy Sanghajba, meglátogatni az anyját).

A fürdőszobában voltam, mikor ismét dühödten dörömböltek a kapun. A lépcsőn egy tizenöt év körüli lánnyal kerültem szembe. Kekiszínű uniformist, egyenesen fejébe csapott sapkát viselt. A szemöldökét eltakarta a sapka pereme, alóla kémlelt a tekintete. Vékony derekát széles bőrszíj fogta át, fényes csattal. A kezében bőrkorbácsot tartott.

— Maga az osztályellenség ebben a házban? Elég jóltáplálnak látszik. Milyen sima a képe, milyen kihívó a tekintete! A munkások meg a parasztok vérén-verejtékén hízott meg ennyire. De mostantól más idők jönnek. Az összes bűneiért meg fog fizetni! Jöjjön velem! — A dialektusból megállapítottam, hogy pekingi vörösgárdista.

Követtem le a lépcsőn. Hasonló öltözékben még néhány fiú és lány álldogált a hallban, az ebédlő ajtajánál. A lány belépett, én pedig utána.

— Letérdelni! — kiáltotta az egyik fiú. Ugyanabban a pillanatban a botjával végigvágott a hátamon. Egy másik a vitrinbe csapott bele. Az üvegajtó összetört. Az első újra meglendítette a botját, és hátulról a térdizületembe ütött. Ezzel ki is vette a döntést a kezemből, hogy engedelmeskedjem-e a parancsnak. Térdre estem.

— Hol a pénz? — kérdezte az egyik.

— A vörösgárdisták, akik először jártak itt, már elvitték — feleltem.

— Semmit sem hagytak?

— Csak pár száz jüant, a megélhetésemre.

— Hol van?

— Az íróasztalom fiókjában.

A fiú a lábamba rúgott, ahogy elhaladt mellettem, és a társaival együtt felment. A korbácsos lányt hátrahagyták őrizetemre. Suhogtatta a korbácsát

előre, hátra, hajszálnyira a fejem mellett. A többiek visszajöttek a fiókkal, és az ebédlőasztalra borították a pénzt. Aztán megparancsolták, hogy forduljak a fal felé. Hallottam, ahogy számolják a bankjegyeket.

Újabb emberek léptek a házba. Úgy látszik, nyitva maradt a kapu, gondoltam, aztán egy férfi hangját hallottam, amint utasítja Öreg Csaot, hogy hívja Csen Mát és a szakácsot a haliba. Aztán valakinek azt mondta:

– Vidd fel és kérdezd ki őket!

A vörösgárdisták kimentek a haliba, aztán valamennyien bejöttek az ebédlőbe.

– Itt van – mondta valaki.

– Elmehettek. Majd mi foglalkozunk vele – mondta az előbbi férfihang.

Hallottam, hogy a vörösgárdisták a falat meg a bútorokat csapkodva elhagyják a házat. A nagy kaput úgy vágták be, hogy beleremegett a ház.

– Felállni! Ide hozzám! – üvöltötte a férfi.

Felálltam, és szembe kerültem az újabb betolakodókkal. A férfi, aki beszélt, középmagas volt, vézna testalkatú és napszemüveget viselt. Két másik férfi és egy nő is volt vele. Bár mindannyian a munkásosztály vászonnadrágját és bő ingét-zubbonyát viselték, a beszédük alapján iskolázottabbnak véltem őket. A karszalagjukon olvasható három kínai írásjegy azt hirdette: „Forradalmárok”.

Félkörben helyet foglaltak körülöttem. A férfi így szólt:

– Ebben a házban maga az osztályellenség. Idegen hatalmakkal való összeesküvésben bűnös. Ez áll a kapujára kifüggesztett tacepaón. Tagadja?

– Persze, hogy tagadom! Kicsoda maga, és mit akar?

– Proletárforradalmárok vagyunk.

– Sosem hallottam erről a szervezetről.

– Még sokat fog rólunk hallani. Mi vagyunk a forradalmárok, akik a munkásosztályt, Kína uralkodó osztályát képviseljük— mondta, és felszegte az állat.

– Azt hittem, a Kínai Kommunista Párt képviseli a munkásosztályt — mondtam.

– Hallgasson! — mondta a nő. — Nem tartozunk magának magyarázattal. Nagyon szemtelen osztályellenség maga! Nincs joga azon vitatkozni, ki képviseli a munkásosztályt Kínában. Mi Mao elnök felhívására veszünk részt a Nagy Proletár Kulturális Forradalomban, erről elég is ennyi.

– Maga osztályellenség és az angol-amerikai imperializmus csahos kutyája — folytatta a férfi. — Egy amerikai alapítvány egyetemén tanult Pekingben, aztán angol egyetemre ment Londonba, korán megtanulta kiszolgálni az imperialistákat.

Hallgattam, nem láttam értelmét, hogy vitatkozzam vele.

– Szégyelli magát, azért nem szól? — kérdezte a nő.

– Nincs mit szégyellnem. A kommunista párt vezetői közül is sokan végeztek a Jencsing egyetemen. Hogy ott voltam egyetemista, nem jelenti azt, hogy bárkinek a csahos kutyája vagyok. A londoni Közgazdasági Egyetem pedig baloldali intézmény, amelyet a brit fabiánus szocialisták alapítottak. Tény, hogy ott olvastam először Marx és Engels Kommunista kiáltványát.

– Haha, ez jó vicc! Egy osztályellenség, az imperializmus csahos kutyája olvasta a Kommunista kiáltványt! Legközelebb majd azzal jön, hogy be akar lépni a kommunista pártba — mondta gúnyosan a napszemüveges.

– Lenin elítélte a fabiánus szocialistákat, mert reformisták voltak — mondta a nő. — Nem voltak igazi szocialisták, mert nem voltak hívei a forradalmi erőszaknak. Ne próbáljon a kegyeinkbe férkőzni. Csak töredelmes vallomással segíthet magán.

– Törvénytisztelő polgár vagyok – mondtam. Külföldi cégnél dolgoztam, nem férközhettem államtitkokhoz. Egyetlen idegen kormánnyal sincs kapcsolatam, és nekik sincs velem.

– Szép számmal ismert külföldi kormányhivatalnokokat, és baráti viszonyban volt velük – mondta a másik férfi.

– Ne legyen úgy felháborodva – mondta a harmadik. – A külföldi cégek minden vezető alkalmazottja kém. Nem maga az egyetlen.

– Ugyan miért bíznának bennünk az idegen kormányok? – kérdeztem. – Mivel tarthatnának a kezükben minket, akik itt élünk Kínában?

– Hogy mivel? Magának majdnem minden pénze külföldön van. Nem tagadhatja, hogy van pénze külföldön – mondta a férfi.

– Ezzel tartják a markukban – tette hozzá a nő. – Hogy elvehetik a pénzét.

– Ezt maguk nem értik. Külföldön a kormányok nem avatkozhatnak a bankok ügyeibe. Senkitől nem vehetik el a betétjét.

– De miért tartja külföldön a pénzét? Mi oka lehet egy becsületes kínainak, hogy külföldön tartsa a pénzét?

– A hongkongi utazásaimra kell a pénz, hogy kifizessem a szállodaszámlámat meg az étkezéseimet. Kínai pénzt nem vihetek ki, ezt maguk is tudják. Valutaellenőrzés van. Ahányszor külföldre mentem, összesen öt dollárt vihettem magammal. Azonkívül Kínába is valutát kell behoznom, ha szemet vagy egyebet akarok vásárolni a Tengerentúli Kínaiak Boltjában* – magyaráztam. – Van pénzem külföldön, de a nagyobb része itt van Sanghajban. Itt van a házam. Itt van az egyetlen gyermekem. Ő drágább nekem, mint bármi más. Tagja az Ifjúkommunisták Szövetségének. Miért fordulnék szembe a kommunista párttal és a népi kormánnyal?

** huacsiao – tengerentúli kínai, így nevezik a külföldön élő kínaiakat. Hasonló nevű bolthálózat minden nagyobb kínai városban működik.*

— Maga akkor is a kommunista párt ellensége lenne, ha a lánya párttag volna — mondta a napszemüveges, aki a vezetőjüknek látszott. — Ezt diktálja az osztályösztone.

Néhány férfi és nő lépett a szobába, majd mögöttük a szolgálaim. A férfi az újonnan jöttekre nézett. Azok megrázták a fejüket. Nyilván nem kapták meg a személyzettől, amit akartak.

A napszemüveges szigorú hangra váltott, és azt kérdezte:

— Hová rejtette az aranyat meg a fegyvereket?

— Miféle aranyat meg fegyvereket? — kérdeztem döbbenten, aztán eszembe jutott a *Zsenmin Zsipao* vezércikke, amely azzal vádolta a kapitalistákat, hogy aranyat és fegyvert rejtegetnek, és ötödik hadoszlopként várják, hogy az idegen hatalmak megtámadják Kínát.

— Tudja jól, miféle aranyat meg fegyvereket! Jobban teszi, ha bevallja!

— Nincs aranyam, sem fegyverem. A vörösgárdisták már jártak itt. Végigmentek az egész házon. Sem aranyat, sem fegyvert nem találtak.

— Mert maga ravaszul elrejtette őket. Nagy Vezetőnk, Mao elnök megmondta, hogy az osztályellenségek elrejtik az aranyukat és a fegyvereiket. Ő sohasem téved.

— Akkor is meg fogjuk találni az aranyat meg a fegyvereket, ha maga nem akar vallani —, mondta a vezető. Akkor pedig keményen megbüntetjük. Gyerünk! — szólt a többieknek. — Itt kell lenniük valahol a házban.

Nem tudtam eldönteni, igazán ennyire hisznek-e a vezércikknek, vagy csak a látszatot igyekeznek őrizni. Az volt a helyzet, hogy rögtön a kommunista hatalomátvétel után, 1949-ben megtiltották a lőfegyverek birtoklását. Akinek volt, be kellett

szolgáltatnia a hatóságoknak és a rendőrség még házkutatásokat is tartott. A volt Kuomintang-katonákat és rendőröket letartóztatták és munkatáborokba zárták, „átnevelésre”. Még a családjuknak is el kellett hagyniuk az otthonukat. Teljesen abszurd állítás volt, hogy Kínában, 1966-ban még tarthat valaki fegyvert a házában.

A forradalmárok ennek ellenére végighurcoltak a szolgálkával együtt az egész házon. Feltépték a matracokat, felvagdosták a székek és a díványok kárpitját, leszedték a csempét a fürdőszobában, bemásztak a kandallóba, és a kéményben kotorásztak, felszedték a padlódeszkákat, fölmentek a tetőre, átkutatták a víztartályt, és a padló alá is behatoltak, hogy ellenőrizzék a lefolyócsöveket. Közben egész idő alatt figyeltek bennünket, hátha előrül valamit az arckifejezésünk.

Elvesztettem az időérzékeimet, de a sötétség már rég leszállt a városra, mikor úgy döntöttek, hogy felássák a kertet. Az ég borult volt, és az éjszaka sötét. Felgyújtották az összes villanyt a teraszon, Öreg Csaonak pedig megparancsolták, hogy lámpával világítson nekik. Mikor a szénraktárhoz értek, a cselédekkel meg velem átlapátoltatták a szentet a kertnek abba a sarkába, amellyel már végeztek. A lucskos hamuval borított pázsitot sártengerré taposták; felásták az összes virágágyást, és körbedöfködték ásókkal a bokrokat. Még a cserepekből is kihúzgálták a virágokat. De nem találtak semmit, mert nem volt mit megtalálni. A forradalmárok, a cselédek meg én nyakig sárosak és kormosak voltunk, és úsztunk a verejtékben.

Végül a fizikai kimerültség győzött a forradalmi buzgóságon. Visszaparancsoltak a házba. Tomboltak a dühtől és a megszegyenüléstől, hogy nem találtak semmit. Tudtam, ha nem találok ki gyorsan valamit, amivel visszaszerezhetik az önbecsülésüket, rajtam fogják levezetni a dühüket. Ha csak egy akkora darabka aranyat tudnék produkálni, mint egy gyűrű

vagy egy karperec! Eszembe jutottak az ékszereim, amelyek Meiping dolgozószobájában voltak elzárva.

— A vörösgárdisták a lepecsételt szobában helyezték el az ékszereimet. Talán ki tudják nyitni, de szóljanak a vörösgárdistáknak is — mondtam a nőnek.

— Ne játssza a hülyét — mondta. Nekünk aranyrudak kellene.

A hallban álltunk. A napszemüveges most levette a napszemüvegét és megpillantottam vérekes szemét. A cselédeimre pillantott, akik a konyhaajtó előtt kuporogtak, majd körbehordta tekintetét forradalmártársain. Végül rám bámult. Hirtelen elkiáltotta magát:

— Hova dugta az aranyat meg a fegyvereket? — és fenyegetően lépett egyet felém.

Olyan fáradt voltam már, hogy alig álltam a lábamon.

— Nincsenek — nyögtem ki. — Ha lennének, már megtalálták volna őket, nem?

A tudat, hogy felsült, elviselhetetlen volt számára. Gyűlölködve pillantott rám.

— Nem feltétlenül — mondta. — A falakat még nem bontottuk le.

Szorosan előttem állt. Közvetlen közelről láthattam megvető arcát. Bár roppant visszataszítónak találtam, és legszívesebben hátraléptem volna, nem mozdultam, mert nem akartam, hogy azt higgye, félek tőle. Egyszerűen és tagoltan beszéltem hozzá, nyugodt, barátságos hangon.

— Ezt nem gondolja komolyan. Ha a falba rejtettem volna valamit, azt nem tudtam volna egyedül megcsinálni. Kőművest kellett volna hívnom, hogy visszarakja a falat. Minden kőműves állami vállalatnál dolgozik. Jelentették volna a párttitkáruknak, ha ilyen munkát végeztetek velük. — Olyan fáradt voltam már, hogy a beszéd is nehezemre esett.

A férfi magánkívül volt dühében, hogy kétségbe vontam a józan ítélőképességét. Elsápadt és az ajka

remegett. Láttam a kidagadt ereket a homlokán. Felemelte a karját, hogy megüssön.

Ebben a pillanatban Mejping macskája, Fluffy surrant be a konyhaajtón, hátulról a férfi lábára ugrott, és belemélyesztette a fogait a lábikrájába. Az felordított a fájdalomtól, és fél lábon ugrálva próbálta lerázni a macskát. A többiek is megpróbálták elkapni, de a fürgé macska villámsebessen elhagyta a házat a franciaablakon át, amelyet nyitva hagytunk magunk mögött, mikor bejöttünk a kertből. Mind utána rohantunk. Fluffy már biztosságos magasságban trónolt a magnoliafán. Kedvenc ágán ülve bámult ránk, és nyávogott. A sebesült férfi szinte eszét vesztette. Bár a lábszárán csordogált a vér, szakadt nadrágjában nekiugrott a fának, és megpróbálta lerázni a macskát. Fluffy magasabbra ugrott, majd megfordult, utálkozó pillantást vetett ránk, átfutott a szomszéd ház tetejére, és eltűnt az éjszakában.

Visszamentünk a házba. A nappaliban a férfi leült a díványra, amelyet a vörösgárdisták törtek össze és nemrég ő maga hasított fel. Szóltam Csen Mának, hogy hozzon szublimátot vagy jódot, de emlékeztetett, hogy a vörösgárdisták mindent kiöntöttek.

A forradalmárokat kellemetlenül érintette vezetőjük hősieznek éppen nem mondható megjelenése; teljesen magába roskadva egy zsebkendővel törölgette a lábát. A cselédek tapintatosan visszahúzódtak a konyhába. Egyedül én maradtam ott a férfi siralmas helyzetének tanújaként. Az egyik nő kitéssékelt a nappaliból, és az ebédlőbe vezetett.

— Nem kell a segítsége meg a rokonszenve — mondta közben. — Maga vadállatot tart a házában, hogy megtámadja a forradalmárokat. Ezért megkapja a büntetését! Ami a macskát illeti, megkeresztetjük a körzeti bizottsággal, és kivégezzük. Nagyon téved, ha azt hiszi, hogy feladjuk, mert ránk uszította a macskáját. Tovább keressük az aranyat meg a

fegyvereket. — Elfordította a kulcsot, aztán körbement, és a haliba nyíló ajtót is rám zárta. Újra be voltam zárva az ebédlőbe.

Tényleg azt hitték, hogy arany vagy fegyver van nálam? Nem tudtam elképzelni. Vagy csak szigorúan tartják magukat Mao elnök parancsához, hogy keresniük kell? Elég szorgalmasak voltak, ha ez utóbbi esetről van szó.

Hallottam, hogy Öreg Csao a nevemet suttogja a kertben. Odamentem és láttam, hogy az ablak alatt áll.

— A szakács elment a filmstúdióba, hogy szóljon a kisasszonynak, ne jöjjön ma haza. Jól tettük?

— Köszönöm, Öreg Csao. Nagyon bölcs dolog volt tőletek. Valóban az a legjobb, ha ő nincs itt.

Hirtelen újra dörömböltek a kapun. Öreg Csao elrohant, hogy kinyissa. Mikor visszajött, közölte, hogy a múltkori vörösgárdisták vannak itt.

— Menj a szobádba kérlek, és Csen Mát is vidd magaddal — mondtam, további bajokra számítva.

Hallottam, hogy egy sereg ember rohángál fel-alá a lépcsőn, és hangosan ordítognak. Odafönt heves vita tört ki, aztán verekedés zaját hallottam. Nem volt mit tennem, beletörődtem, hogy esetleg teljesen szétverik a házat. Egymás mellé toltam három széket és lefeküdtem. Olyan kimerült voltam, hogy a nagy csatazaj ellenére is elszundítottam.

Hajnaltájt néhány vörösgárdista és forradalmár rántotta fel az ajtót. Akármi volt is köztük a vita tárgya, úgy látszott, egyezsége jutottak.

— Ébresztő! Keljen fel! — kiabált rám egy lány. Egy forradalmárnő azt mondta, egyek valamit gyorsan a konyhában, aztán menjek fel, és tegyem magam hasznossá. Beléptem a lépcső alatti takarítókülkébe, hogy kezet mossak. Hátrahőköltem, mikor a tükörben megpillantottam magam, zilált hajjal, puffadt arccal, sárpettyekkel a homlokomon és az arcomon. Hátralépve láthattam, hogy a ruhám is csupa sár. Olyan voltam, mint az a hulla, amelyet a kínai-japán

háborúban, egy légitámadás után láttam Csungkingban; akkor ásták ki a romok alól. Napokig kísértett annak a halott nőnek az emléke. Olyan befejezettnek tűnt a sorsa, amint ott feküdt, képtelenül arra, hogy bármit tegyen, vagy akár egy parányi gesztussal tiltakozzék végzete igazságtalansága ellen. Ennek a holttestnek az emléke ébresztette most fel az élni akarásomat. Tudtam, hogy a kulturális forradalom harcot jelent számomra, amelyben tisztán kell megőriznem a nevemet. Nem csupán életben kell maradnom, de erősnek is kell lennem, mint a gránit, hogy akármilyen csapások érnek is, ne törjek meg. Az arcom azért volt puffadt, mert rég nem ittam vizet, s egyetlen megmaradt vesém elégtelenül működik. Sürgősen orvosolnom kellett a helyzetet.

A konyhában megittam két pohár vizet, mielőtt elfogyasztottam a csészényi zöldséges párolt rizst, amelyet Öreg Csao készített. Bámulatós volt, milyen gyorsasággal adta vissza az étel az energiámat, és a szellemi eltökéltség mennyire felbátorított. Máris sokkal jobban éreztem magam.

Egy vörösgárdista nyitott be a konyhába, és rámkiáltott.

– Mi ez az ünnepi lakoma? Meddig akar még vacakolni? Siessen már!

Öreg Csaóval felmentünk a vörösgárdista után. Csen Ma is csatlakozott hozzánk. Kiderült, hogy a vörösgárdisták, meg a néhány forradalmár, aki ott maradt, azt akarják, hogy segítsünk nekik összecsomagolni a holmijainkat, hogy elvihessék. Szerettem volna már a házon kívül tudni őket, ezért készséggel segítettem. Kevésbé viseltem el a vörösgárdisták meg a forradalmárok jelenlétét, mint a tulajdonom elvesztését. Számomra egy másik világ kreatúrái voltak, nem beszéltünk közös nyelvet.

A vörösgárdisták és a forradalmárok szemében Öreg Csao nem volt osztályellenség, bár nyilván úgy tekintettek rá, mint aki eltévelyedett, és

cserbenhagyta a szocialista ébersége, hogy beállt hozzám dolgozni. Fesztelenül társalogtak velem, és láttam, ők is elkövet mindent, hogy barátságosnak lássák. Míg a padlón ülve szedtük össze a szerteszét heverő tárgyakat, hallottam, hogy a vörösgárdisták izgatottan tárgyalják küszöbönálló utazásukat Pekingbe, ahol Mao elnök előtt díszszemlén vesznek részt. Az a néhány, aki ott volt az augusztus 18-i szemlén Pekingben, amikor Mao elnök a Mennyei Béke Kapujának mellvédjéről üdvözölte őket, büszkén mesélte élményeit. Elmondták, hogyan szervezte meg a hadsereg pekingi fogadásukat, hogyan kaptak tőlük szállást és kekiszínű egyenruhákat, és hogyan tanították be őket a felvonulásra. Az idézeteket és jelszavakat is, amelyeket skandálniuk kellett, a hadsereg tisztjei válogatták össze nekik.

Érdekelt, amit a vörösgárdisták beszéltek. Úgy látszott, a színpalak mögül a hadsereg támogatja és irányítja a vörösgárdisták működését.

Mire mindent összecsomagoltunk, megérkeztek a teherkocsik. Legnagyobb bosszúságomra azonban a vörösgárdisták továbbra is a házban maradtak, miután a teherautók elhajtottak.

— Itt kell maradnia a házban — mondta egy forradalmár. — Nem léphet ki innen. A vörösgárdisták váltott örökkel fogják őrizni.

Dühös voltam és meglepett.

— Miféle hatóság nevében akar bezárni a házba? — kérdeztem. Úgy eluralkodott rajtam a felháborodás, hogy reszkettem.

— A Proletár Forradalmárok Szervezete nevében.

— Látni akarom az írásos parancsot — mondtam, és uralkodni próbáltam a hangom remegésén.

— Minek akarna kimenni innen? És hová? Egy ilyen asszonyt, mint maga, agyonvernének az utcán. Magának teszünk szívességet azzal, hogy házi őrizetben tartjuk. Öreg Csao itt maradhat és

bevásárolhat magának. Nem látja, mi zajlik odakint? Totális forradalom van.

– Nem azért, mintha annyira ki akarnék menni. Ez elvi kérdés.

– Miféle elvi kérdés? Ha úgyse akar kimenni, akkor mit vitatkozik velem? Itt marad, míg eldöntjük, hogy mi legyen magával. Ez parancs.

A nő kisietett a házból. Dühös voltam, de nem tehettem semmit. Az ágybetét, a saját ágyamból, a padlóra volt téve, azon alhattam. Az üres pohárszékekben egy váltás ruha és egy szvetter lógott. A szoba sarkában egy bőröndben voltak a téli ruháim, a zöld vászonzsákban pedig egy paplan és néhány takaró a hideg napokra. A konyhai asztalon meg székeken kívül csak két széket és egy kis kávézóasztalkát hagytak meg nekem. Az őrzésemre rendelt vörösgárdisták ezen a két széken ültek a szobám előtt, így nekem már csak az ágybetét maradt a földön. Egyik-másik időnként rámnyitotta az ajtót, hogy lássa, mit csinálok. Az egyetlen hely, ahol valamelyest egyedül lehettem, a fürdőszoba volt.

A lányomnak megengedték, hogy továbbra is a szobájában lakjék, de azt már nem, hogy bemehessek hozzá, vagy beszéljek vele, ha itthon van, ami egyébként egyre ritkábban esett meg, mert mind több éjszakát töltött a filmstúdióban a kulturális forradalom szolgálatában. Esténként csendben résnyire nyitottam a szobám ajtaját, remélve, hogy válthatok vele egy pillantást, amikor feljön a lépcsőn. Azokon az éjszakákon, amikor ez sikerült, mindig jobban éreztem magam és megnyugodtam. Az ilyen éjszakákon békés álmom volt.

Őreg Csao kijárt a piacra élelemért, de sem ő, sem a lányom nem ehetett velem. A vörösgárdisták szabályosan váltották egymást, ők otthon étkeztek. Egy vagy kettő minden éjszaka ott aludt a szobám előtt egy tábori ágyon.

Két nappal azután, hogy házi őrizetbe kerültem, megérkezett Csen Ma lánya, hogy hazavigye az

anyját. Könnyes búcsút vettünk egymástól. Csen Ma itt akart hagyni nekem egy kardigánt, amelyet maga kötött, de a vörösgárdisták megrótták, amiért hiányzik belőle az osztályöntudat, és nem engedték meg, hogy nekem adja.

– Nincs elég ruhája télire. Értsék meg, gyöngé az egészsége – könnyögött nekik Csen Ma.

– Maga meg értse meg, hogy ő a maga osztályellensége. Mit törődik vele, hogy van-e elég ruhája?

Csen Ma lánya szemmel láthatóan félt a vörösgárdistáktól, és sürgette az anyját, hogy menjenek már. De Csen Ma ellenkezett.

– Még Mej-mejtől is el kell búcsúznom – mondta, és könnyek patakzottak az arcán.

Az egyik vörösgárdista erre elvesztette a türelmét és harciasán Csen Mára támadt:

– Nem volt még eleget ebben a házban? Az a lány egy osztályellenség lánya! Miért kellene elbúcsúzni tőle?

Mikor utoljára átöleltem Csen Ma vállát, hangos zokogásban tört ki. A vörösgárdisták lefejtették róla a karomat, és a lányával együtt kituszkolták a házból. Öreg Csao követte őket Csen Ma poggyászával, és még hallottam, ahogy riksát szerez nekik.

Hogy megtudjam, mi folyik odakint, mindennap mohón elolvastam az újságot, amelyet Öreg Csao hagyott a konyhaasztalon. Egyik este, mikor vacsorázni mentem, egy *Vörösgárdista Hírek* című, durva papírra nyomtatott rölapot találtam a konyhaszéken. Rögtön felkeltette a kíváncsiságomat a főcím: „Irgalmatlanul visszaverjük az osztályellenségek ellentámadását”. Többet akartam tudni. Senki nem volt a közelben, így felkaptam a kis lapocskát, és a zsebembe dugtam. Később aztán fürdőszobám magányában végigolvastam. Ettől kezdve vadásztam minden összegyűrt papír után, amit a vörösgárdisták dobtak el. A röpcédulák persze többnyire a szokásos frázisokkal voltak tele a

kapitalistákról és a revizionistákról, néha azonban, az osztályellenségek denunciálása során olyan tények is felszínre kerültek egyes pártvezetőkéről, amelyet a közvélemény előtt mindaddig titokban tartottak. Különösen érdekes volt megtudni például, hogy a sanghaji városi vezetőség és a pártbizottság egyes tisztségviselői megpróbálták „ignorálni” és „szabotálni” Mao rendeleteit. Úgy látszott, a politikai nézetkülönbségek miatt a konfliktus a pártvezetésben sokkal mélyebb, mint gondoltam. Mivel ezeket a vörösgárdista röplapokat nem cenzúrázták, hanyagságból olyan tényeket árultak el a pártvezetésen belüli hatalmi harcról, amelyek széteszlatták az eddigi mítoszt, hogy a pártvezetés felszentelt emberek csoportja, akik egy nagy közös cél érdekében egyesültek:

Egyheti bezártság után megkérdeztem a vörösgárdistákat, meddig maradok még szobafogságban, és kértem őket engedjenek ki néha a kertbe. Telefonáltak valahova, aztán megengedték, hogy sétáljak egyet-egyed a kertben, vagy Fluffyval az ölemben kiüljek a terasz lépcsőjére. Fluffy „bűne”, hogy megharapta a forradalmárok vezetőjét, úgy látszik, nem esett latba súlyosan a vörösgárdistáknál, mert ők maguk is gyakran eljátszottak vele.

Mejping is hamarosan észrevette, hogy elég gyakran vagyok a kertben, különösen kora reggel. Valahányszor hazajött éjszakára, üzeneteket írt nekem, és az összegyűrt papírgalacsinokat reggeli sétáim során felszedtem az ablaka alól. De ha éjszaka esett az eső, ami szeptemberben nem ritkaság, a papír elázott, és szétfoslott a kezemben. Túl sokat amúgy sem lehet írni a kis papírszeletekre, de az efféle üzenetek, hogy „Szeretlek, anyu”, „Vigyázz magadra”, „Erősek leszünk és túléljük a vihart”, meg a többi, nagy jóérzéssel töltöttek el, és enyhítették az elszigeteltség nyomasztó érzését.

Ha Öreg Csao éppen a konyhában volt, mikor étkezni mentem, mindig ott volt egy vörösgárdista is,

és vigyázott, hogy ne beszélhessünk egymással. Öreg Csao és a vörösgárdista azonban szabadon társaloghattak egymással. Egy idő után észrevettem, hogy sok minden, amit Öreg Csao mond ilyenkor, az én fülemnek van szánva. Egyik nap például azt kérdezi a vörösgárdistától:

– Gyakran megveritek a tanáraitokat?

Megdöbbsentett a kérdés. Mikor augusztus 30-án éjszaka a vörösgárdisták kirabolták a házamat, még úgy látszott, hogy egészen jóban vannak a tanáraikkal. Lélegzetviassafojtva vártam a választ.

– Nem – mondta szinte mellékesen a gárdista –, csak akkor, ha úgy találjuk, hogy kapitalista eszmék vannak, vagy ha erőltetni akarják, hogy tanuljunk, és ne folytassunk annyi forradalmi aktivitást. Egyik-másik mintha nem fogná fel a kulturális forradalom jelentőségét. Még mindig fontosnak tartják, hogy könyvekből tanuljunk. Nagy Vezetőnk, Mao elnök azonban azt mondta: „úszni csak úszva tanultok meg”. Mi is csak a forradalmi cselekvésből és az aktív munkából tanulhatunk. Nincs szükségünk többé a régi típusú iskolákra. Azok a tanárok, akik még mindig hisznek a könyvekben, nyilvánvalóan ellentétbe kerültek Nagy Vezetőnkkel, ezért ellenséggként kell kezelnünk őket.

Máskor meg azt kérdezte Öreg Csao a vörösgárdistától, részt vett-e a városháza körülzárásában?

– Persze – felelte az. – És nem először, de nem is utoljára. Az egész sanghaji városi vezetőség büzlik a revizionizmustól.

Az Öreg Csao által kezdeményezett beszélgetésekből meg a vörösgárdisták röpcéduláiból olyan benyomásom alakult ki, hogy nap mint nap ezrével csatlakoznak új forradalmárok a Vörös Gárdához meg a szaporodó munkásszervezetekhez, amelyek úgy bújnak elő a földből, „mint a bambuszajtások a tavaszi eső után”. Akár, mert személyes előnyöket reméltek, akár mert féltek, hogy

politikailag fejletlennek minősülnek, minden arra ösztönözte az embereket, hogy részt vegyenek a kulturális forradalomban.

A kapitalisták házáinak kifosztása meg az értelmiségiek elleni támadások sikere önteltté tette a vörösgárdistákat, és fokozta vérszomjukat. Nem találták elég gyorsnak az eddigi tempót. Számomra úgy látszott, a maoista vezetők ezt a lélektani mozzanatot használták ki, hogy a vörösgárdisták indulatait és energiáját a sanghaji pártbizottság és a városháza ellen fordítsák; mindkettőt azzal vádolták, hogy védelmezik a tőkésosztályt, és ellenzik Mao politikáját. Azt állították róluk, hogy évek óta önkényesen figyelmen kívül hagyják Mao utasításait. De a sanghaji városi és pártfunkcionáriusok sem voltak kezdő játékosok a politikában. Kipróbált kommunisták voltak, akik számos politikai vihart és tisztogatást átvészeltek már. Azonkívül Mao taktikája sem volt ismeretlen számukra. Ha Mao a tömegeket használta fel, úgy döntöttek, ők is így tesznek. Gyorsan megszervezték a maguk vörösgárdistáit és proletárforradalmárait, hogy kivehessek a részüket a kulturális forradalomból. Versenyt futottak a maoista vörösgárdistákkal és proletárforradalmárokkal, hogy megszerezzék az ellenőrzést a sanghaji helyzet felett. A siker érdekében mindegyik fél egyre vörösebb, egyre forradalmibb, egyre kegyetlenebb és egyre balosabb lett jelszavaiban és tetteiben, így aztán nemcsak hogy roppant nehéz volt megállapítani, míg a véres polgárháború ki nem tört, hogy egy-egy csoport melyik oldalon áll, de ráadásul az úgynevezett kapitalisták és az értelmiségiek is két tűz közé kerültek, mert a versengő csoportok egymást felülmúlva zaklatták őket, hogy autentikusságukat igazolják.

Ahogy terjedt az erőszak, és tágultak a kulturális forradalom dimenziói, úgy nőtt szinte a végtelenségig az osztályellenségek száma. Ekkor találtak ki egy új jelmondatot, hogy hangsúlyozzák, mennyire nem

kívánatos elemek a kapitalista családok gyermekei, így szólt: „A sárkány sárkánynak születik, a főnix főnixnek, és az egérnek is születésétől fogva megvan az a képessége, hogy lyukat rágjon a falba”. Röviden, ha a szülők osztályellenségek, feltétlenül azok lesznek a gyermekeik is. Eléggé meglepőnek találtam ugyan, hogy egy marxista materializmusnak elkötelezett országban forgalomba kerülhet egy ilyen jelmondat, amely abszolutizálja az átöröklést, de sem időm, sem kedvem nem volt töprengeni rajta. Nem sokkal a jelmondat megjelenése után Mejping kicsöppent a „tömegek” sorából, és az „ököristállóba” került, ahol a filmstúdióban dolgozó megvádolt osztályellenségeket gyűjtötték össze. Az „ököristálló” elnevezés Mao Ce-tungnak abból a metaforájából származott, amellyel az osztályellenségeket „ökördémonnak” és kígyószellemnek” minősítette. Az „ököristállóban” az áldozatok vallomások és önkritikák szakadatlan írásával töltötték az idejüket, hogy megszabaduljanak a Mao Ce-tung eszméivel ellentétes öröklött gondolkodásmódjuktól. Ezt is célzatos beszélgetésből tudtam meg, amelyet Öreg Csao kezdeményezett az egyik vörösgárdistával. A hálósobám előtt hangosan engedélyt kért tőle, hogy elvihesse a lányomnak az ágyneműjét meg a ruháját a filmstúdió „ököristállójába”. Ebből tudtam meg, hogy a lányomat nem engedik haza többé. Öreg Csao később sem okozott csalódást, mikor lementem a konyhába vacsorázni. Nem ment le falat a torkomon, de úgy tettem, mintha ennék, hogy halljak valamit a lányom hogylétéről. Amint leültem, Mejpingről kezdett beszélni a gyanútlan vörösgárdistának.

– Láttam őt, amikor bevittem a holmiját a stúdióba. Jól nézett ki, és nem volt letörve. Azt mondta, önkritikát írt magáról, meg a származásáról. Azt is elmondta, hogy az ököristállóban mindenki barátságos hozzá. Végül is teljesen jól van, és filozofikusan fogja fel a dolgokat. Csak azt nem

értem, miért kell neki önkritikát írnia? Hiszen tagja az Ifjúkommunisták Szövetségének, és ahol csak megfordult, mindenütt elismerik az érdemeit. Mindig is rokonszenvezett a proletariátussal. Egyszer még egy szegény parasztasszony életét is megmentette, mikor levezett vele a folyón a megyei kórházba, mert az asszony hirtelen rosszul lett.

— Külföldön született, méghozzá egy ilyen családból, mint ez. Csak természetes, hogy önkritikát kell írnia — mondta a vörösgárdista. — Biztosan ő is olyan, mint a retek, kívül vörös, de belül fehér. Különben is, az Ifjúkommunista Szövetség fel van oszlatva. Hu Jao-pang, a főtitkár, revizionista.

Nem sokkal később egy csapat proletárforradalmár jött a stúdióból, hogy átkutassák Mejping szobáját, és elvigyék a hátrahagyott holmiját. Nagyon elkésérített az eseményeknek ez az új fordulata. Könnyedén túltettem magam a dolgon, amíg csak engem támadtak, de most, hogy a lányom ellen is irányult a hajsza, mély depresszióba estem.

Szeptember 27-én késő délután egy vörösgárdista és egy proletárforradalmár elvitt ugyanabba az iskolaépületbe, ahol júliusban már voltam. Nagy csődület várt ránk. Ezúttal én voltam a harci gyűlés célpontja, a közönséget a házunkban járt vörösgárdisták és proletárforradalmárok csoportja, valamint a Shell korábbi alkalmazottai alkották. A Shell-dolgozók átnevelő tisztje kérdezett ki, ez pedig nem volt más, mint a napszemüveges férfi.

A termet közben átrendezték. A pódium felé néző széksorok helyett most szabálytalan körben álltak a székek. Középre kellett állnom, jobbról-balról egy-egy vörösgárdistával. A napszemüveges férfi jó szónok volt. Ő is az ópiumháborúnál kezdte, és élénk szavakkal ecsetelte, hogyan ágyúzta a brit inváziós flotta a kínai partokat. Beszámolójával, amely tele volt pontatlanságokkal, ellenem próbált gyűlöletet kelteni, személy szerint engem téve felelőssé a száz év előtti brit agresszióért. Úgy beszélt, mintha én

magam vezetem volna fel a brit flottát a Gyöngy-folyón. Ezután kijelentette; hogy a Shell multinacionális cég, amely behálózta az egész világot. Utalt Leninre, aki megállapította, hogy az ilyen cégek a szocializmus legádázabb ellenségei. Elmondta a hallgatóságnak, hogy a Shell időtlen idők óta ügynököket küldött Kína elmaradott belső vidékeire, azzal az ürüggyel, hogy petróleumot adnak el a parasztnak, valójában azonban azért, hogy információkat gyűjtsenek az imperialistáknak. Számadatokkal támasztotta alá, micsoda hatalmas profitra tettek szert a Kínával való kereskedelemből, és ezt úgy nevezte, hogy „a kínai nép kereskedelmi kizsákmányolása”. Elmondta, hogy a brit imperialisták alattomosabbak, mint az amerikaiak. Míg az USA kormánya nyíltan ellenséges viszonyban áll a Népi Kínával, és a Kuomintangot támogatja Tajvanon, a britek diplomáciailag elismerték a Népi Kínát, míg az ENSZ-ben az Egyesült Államokkal együtt szavaztak, mert meg akarták akadályozni, hogy a népi kormány képviselje Kínát a szervezetben.

Ezután a családi háttérre ismertetésére tért át, tudatva a hallgatósággal, hogy nagybirtokos családból származom, amely mintegy tízezer mű* termékeny földet birtokolt. Ellentétben a városháza összekötő tisztjével, aki elismerte, hogy a nagyapám jó hazafi volt, a szónok népnyzó földbirtokosnak nevezte őt, és a feudalizmus védőügyvédjének, mert történelmi munkáiban elismeréssel írt néhány régi császárról. Az irataiban arra is bizonyítékot találtak, hogy egyik alapítója és résztulajdonosa volt a Jeping Acélműveknek, amelynek birtokában volt az az Anjüan-i szénbánya, ahol a Nagy Vezető Mao elnök egykor személyesen szervezte a munkások harcát a kapitalisták ellen. Úgy vélte, ez már konkrét bizonyíték annak, hogy a nagyapám Mao elnök ellen harcolt; valójában még csak nem is tartoztak azonos generációhoz. Azzal folytatta, hogy apám a pekingi kormány vezető tisztségviselője volt, és ifjúkorában

éveket töltött Japánban. Mindenkit emlékeztetett arra, hogy Japán bűnös a Kína elleni agresszióban, és a háború meg a megszállás nyolc éve alatt tízmilliónyi ártatlan kínai férfit, nőt és gyereket gyilkoltak le. Azt a tényt azonban gondosan elhallgatta, hogy apám a század első évtizedeiben járt Japánban, jóval az 1937-es invázió előtt; ehelyett azt a benyomást próbálta kelteni, hogy apám a japánok gonosztetteinek tudtával és ellenére ment oda. Ezután én következtem, és elmondtam, húszéves koromban Angliába mentem, ahol is az angolok „hűséges csahos kutyájukká” képezték ki az egyik egyetemükön. A férjemet „a dekadens Kuomintang-rezsim maradványa” minősítéssel illette, akinek szerencséje, hogy idejében meghalt, és így elkerülhette a forradalmi igazságszolgáltatást.

A beszéd alatt a hallgatóság jelszavak kiabálásával fejezte ki egyetértését és támogatását. A kulturális forradalom szokásos jelszavai mellett jó néhány személyesen ellenem szólt, kémnek neveztek, aki idegen hatalmakkal konspirált Kína ellen, vagy egyszerűen „a britek csahos kutyája” voltam.

** kb. 1 hektár = 15 mú*

Miután a beszéd véget ért, a házamban járt vörösgárdisták vezetője lépett a mikrofonhoz, és leírta, micsoda „luxussal” találkozott a házamban. Egy másik előadta, hogyan próbáltam „aláaknázni forradalmi akciójukat”, mikor a „régikultúra” emlékeinek megmentéséért küzdöttem. Egy proletárforradalmár makacs arroganciámról beszélt, és megvádolt, hogy szándékosan „vadállatot” tartok a házamban, hogy megsebesítsem a forradalmárokat.

Ezután a volt Shell-alkalmazottakat szólították, hogy további bizonyítékokkal szolgáljanak ellenem. Láttam, mennyire meg vannak félemlítve, és megpróbáltam elképzelni, mi mindenben mehetnek keresztül. Sápadt arccal emelkedtek szólásra, és

reszketett a kezük, amelyben az előre megírt vallomást szorongatták. Egyikük sem nézett rám. Nagyon kevés konkrétum volt abban, amit mondtak, de minden mondatukkal megerősítették azt a képet, hogy meleg, baráti viszonyban voltam a Sanghajban élő angolokkal. A gyanú szövedékét finom szálakból szőtték körém. Az egyik volt liftkezelő elmondta például, hogy az igazgató mindig maga elé engedett, amikor beszálltunk a liftbe. Egy sofőr tanúsította, hogy ha az igazgatóval közösen használtam a kocsit, az mindig előre engedett, és segített beszállni. Úgy gondolták, ez is azt mutatja, milyen fontos és értékes voltam a brit imperialisták számára, a kommunista Kínában ugyanis egy magas rangú férfinak álmában sem jutna eszébe, hogy a liftben vagy a kocsiban maga elé engedje egy női beosztottját.

Mások elmondták, hogy bizonyos aktákat az igazgatói iroda melletti szobában tartottunk, és ezekbe csak az igazgatónak és nekem volt betekintésünk. Egy volt vezető munkatárs, aki sok éven át dolgozott a Shellnél, közölte, hogy Kína geomorfológiai térképeit, rajtuk a potenciális olajlelőhelyekkel, rendszeren az igazgatói irodában tartottuk, mert értékesek voltak az imperialisták számára. Egy másik felszólaló a polgárháború (1946-49) idejéből származó részleteket olvasott fel a Kína más tartományaiban működött Shell-cégvezetők jelentéseiből. Abban az időben a kommunisták és a Kuomintang-hadsereg között heves harcok dúltak. A jelentésekben mindkét fél csapatmozdulatairól szó esett. Ezzel azt az állításomat vélték megcáfolni, hogy a Shell kizárólag kereskedelemmel foglalkozott.

Néhai férjemet is súlyosan megbírálták. Azt állították, hogy valahányszor érdekütközések voltak a Shell és az állam között, ő – akárcsak én – mindig a Shell oldalára állt. Minden egyes vallomás tények és fikciók, túlzások és félreértések kiszámított keveréke volt, amely alkalmas arra, hogy félrevezesse a tájékozatlan és hiszékeny hallgatókat.

A gyűlés elhúzódott. Az est már rég leszállt a városra. Bukásom drámája azonban olyan lebilincselő volt, hogy egyetlen vörösgárdista vagy proletárforradalmár sem hagyta el a termet. Gondolom, a legtöbbször azt hitte, hogy itt most egy valódi nemzetközi kémnőt lát. A többieknek meg egyszerűen úgy kellett tenniük, mintha elhinnék a vádakot. A cirkusz rendezői már előre örültek a sikerüknek.

Évekkel később tudtam meg, hogy ennek a harci gyűlésnek az időpontját többször el kellett halasztani, mert a szervezők abban bíztak, rá tudják venni a lányomat, hogy ő is vegyen részt a bírálatomban. Ő azonban a minden képzeltet felülmúló nyomás ellenére is megtagadta ezt. Közeledett azonban a nemzeti ünnep, október elseje*. A maoista vezetők utasították a sanghaji forradalmárokat, hogy produkáljanak konkrét eredményeket, a győzelem szellemében ünnepelni a napot. Ezért döntött úgy az esetemmel megbízott felelős vezető, hogy megtartja a gyűlést a lányom részvétele nélkül is.

** 1949-ben ezen a napon kiáltották ki a népköztársaságot.*

Mikor a napszemüveges úgy vélte, hogy elegendő ellenséges érzületet sikerült felkeltenie irántam a jelenlevőkben, köszönetet mondott az ellenem tanúskodóknak magas szintű szocialista éberségükért. Volt kollégáimhoz is volt jó szava, megállapította, hogy legtöbbször jelentős haladást ért el az átnevelés során. De nem feledkezett meg azokról sem, akiknek még mindig zavaros a gondolkodásuk, felszólította őket, hogy kétszerezzenek meg erőfeszítéseiket az önkritikában, és igyekezzenek lerázni magukról a kapitalizmus bilincseit. Ezután hozzám fordult:

— Hallotta, milyen hatalmas mennyiségű bizonyíték gyűlt össze maga ellen. Különlegesen súlyos bűnt

követett el a kínai néppel szemben. Ezt csak töredelmes vallomással teheti jóvá, amelyben elmondja nekünk, hogyan vett részt a brit imperialisták összeesküvésében, a népi kormány aláaknázásában. Készen áll a vallomásra?

– Soha semmit nem követtem el a kínai nép és a népi kormány ellen. A Shell nem maradhatott volna itt, ha a kormány nem akarja. Nem kisebb személyiség, mint Csou En-laj miniszterelnök írta alá azt az államtanácsi rendeletet, amely megengedte a Shellnek, hogy megtartsa sanghaji irodáját. A Shell mindig jó szándékkal volt Kína és a kínai nép iránt, aggályosan ügyelt a törvények és szabályok betartására. Sohasem volt szokása a Shellnek, hogy beleavatkozzék a politikába...

Bár hangosan beszéltem, a teremben senki sem hallott egyetlen teljes mondatot sem, szavaimat elfojtotta a hallgatóság üvöltözése: „Vallomást! Vallomást!” „Fojtsátok bele a szót!”. Közben a hisztérikus vörösgárdisták és proletárforradalmárok fenyegetően körülvettek, öklüket rázták az orrom előtt, leköpték a ruhámat, és egyfolytában üvöltöttek: „piszkos kém”, „átkozott csahos kutya”, „kinyírunk”, és így tovább. Néhányszor igencsak meg kellett vetnem a lábamat, hogy fel ne lökjenek.

A dobogón ülő férfiak mosolyogva nézték a pokoli színjátékot; a napszemüvegesnek különösen tetszett, hogyan viaskodom a felbolydult tömeggel. Mit tehettem? Fölösleges volt magyarázkodni, még rosszabb lett volna ellenállni. Egyetlen rossz mozdulat, és a tömeg rám veti magát. A szemközti falra szegezett tekintettel mozdulatlanul álltam, és reméltem, hogy a lincshangulat hamarosan elmúlik. Végül egy kissé lecsendesedtek. A férfi így szólt:

– Vége a türelmünknek. Maga bűnös. Halálbüntetést is kiszabhatunk magára. Mégis adunk egy utolsó lehetőséget. Megteszi a vallomását?

Mindenki feszült várakozással nézett rám. Oly régóta álltam már ott, tűrve a rosszindulatú

támadásokat, hogy alighanem meg kellett volna gyűlölnöm mindannyiukat. De ha visszagondolok, elsősorban nagy-nagy szomorúságot éreztem abban a percben. És nagyon szerettem volna látni a lányomat. Azért voltam szomorú, mert semmit sem tehettem, hogy megértessem ezekkel az emberekkel az ártatlanságom, és hogy tévedésben vannak. Az osztályharc propagandája, amely még csak nem is a kulturális forradalom találmánya, hanem már az 1949-es kommunista fordulat óta átítatja őket, áthatolhatatlan falat emelt közénk, és ezt pillanatnyilag semmi módon nem tudtam áttörni.

A férfi várt néhány másodpercig, de mivel nem feleltem, bólintott egy fiatalembernek, aki a tömeg mögött állt. A tömeg szétvált, hogy utat nyisson neki. Fényes kézibilincset tartott a kezében, és magasra emelte, hogy jól lássam. Mikor odaért mellém, a gyűlés vezetője ismét megkérdezte:

– Hajlandó vallani?

– Soha semmit nem követtem el a népi kormány ellen. Egyetlen idegen kormánnyal sem álltam kapcsolatban.

– Kövessen – mondta a bilincses fiatalember. Kimentünk az épület elé, az utcára. A többiek is mind utánunk jöttek. A hűvös éjszakai levegő felfrissített, és csodálatosan kitisztult a fejem.

Az iskola előtt fekete rendőrségi dzsip állt. Megszokott látvány volt a sanghajiak számára. A politikai mozgalmak csúcspontján sokszor látták, ahogy, üvöltő szirénával rohan az utcákon, és viszi az áldozatokat a börtönbe. Ott álltunk a dzsip mellett a vörösgárdisták, a proletárforradalmárok, a volt Shell-alkalmazottak és a báméskodók gyűrűjében.

– Vallja be! – nógatott újra a napszemüveges.

A huszonharmadik zsoltárt mormoltam magamban: „Az úr énnekem őriző pásztorom...”*

* *Szenczi Molnár Albert fordítása*

– **Megnémult?**

- Szóljon már!
- Beszéljen!
- Vallja be! – kiabálták.

A napszemüveges és a rendőrségi ember elgondolkozva néztek rám. A hallgatásomat félreértették, azt hitték, összeroppantam. Tudtam, hogy ki kell mutatnom az ellenkezőjét. A zsoldár szavai segítettek, sikerült magamat összeszednem. Egész este szenvedtem a félelemtől, de most, ahogy a dzsip mellett álltam, mint a kiszolgáltatottság élő jelképe, nem volt már bennem semmi félelem.

Felszegtem a fejem, és határozottan így feleltem:

- Nem vagyok bűnös! Nincs mit bevallanom.

Ekkor már senki sem kiabált. A vörösgárdisták, a proletárforradalmárok és a báméskodók talán átéreztek a pillanat komolyságát. Amint befejeztem, a napszemüveges jelt adott, a fiatal rendőr pedig a hátam mögött rákattintotta a bilincset a csuklómra. Egy idősebb férfi mélyet sóhajtott. A tömegből hirtelen egy lány nyomakodott elő.

– Valljon! Vallja be gyorsan! – hadarta rábeszélő hangon. – Börtönbe fogják csukni.

Tiszta, fiatal hangja harangként csengett az utca moraja felett. Ő volt az a sápadt, rövid hajú lány, aki az ékszereimet őrizte, mikor a vörösgárdisták átkutatták a házamat. Indulatos mentőakcióját azonban félbeszakította egy asszony, és visszahúzta a tömegbe, majd bekísérte az iskolaépületbe.

A dzsip sofőrje beindította a motort.

- Szálljon be – lódított meg a fiatal rendőr.

Jólesett végre leülni. Visszapillantottam a drámai jelenet nézőire, és megkönnyebbülést láttam a volt Shell-alkalmazottak szemében. Talán azt hitték, csökken majd a rájuk nehezedő nyomás, ha már nem leszek útban. Mások inkább élénknek látszottak, mintha csak egy izgalmas darab utolsó felvonását néznék, amelyben maguk is szerepet játszottak.

A rendőrség fiatal alkalmazottja és a sofőr beszállt a kocsiba. A napszemüveges mellém ült. A dzsip nekivágott a sötét utcáknak.

II. RÉSZ

A fogházban

5. Magánzárka

Sanghaj utcái, amelyek máskor este kilenc felé már néptelenek szoktak lenni, most tömve voltak emberekkel. A derült őszi ég alatt, a hűvös szeptemberi szélben ezrek tolongtak az utcákon, és figyelték a vörösgárdisták megélenkült tevékenységét. Mindenütt ideiglenes pódiumokat emeltek, amelyeken fiatal vörösgárdisták harsány és vad retorikával tüzelték a népet, hogy csatlakozzék a kulturális forradalomhoz, és rögtönzött kis harci gyűléseket tartottak a tömegből véletlenszerűen kiragadott férfiak és nők ellen, akik otthon felejtették kis piros könyvecskéjüket a Mao-idézetekkel, vagy egyszerűen nem tetszett a ruházatuk a vörösgárdistáknak. A magánházak és az elegánsabb bérházak kertfalai mögül füst szállt, és égő papír bűze töltötte be a levegőt, mert a vörösgárdisták továbbra is válogatás nélkül égették a könyveket.

Utcahosszat megrakott kocsik álltak indulásra várva, rajtuk magasra tornyozva mindaz, amit a vörösgárdisták elkoboztak a kapitalista családoktól. Az autóbuszok és a biciklik csak lépésben haladhattak a zsúfolt utakon minden irányban a hullámzó tömegben. A város normális élete átadta helyét a kulturális forradalomnak, amely rohamosan terjedt és egyre intenzívebbé vált.

Az utcasarkokon hangszórók harsogták a legújabb forradalmi indulókat; „A marxizmus lényege egy mondat: a forradalom jogos”, „A Nagy Kormányos vezet minket az óceánon; Mao Ce-tung eszméi

vezetnek a forradalomban”, meg hogy „Mao Ce-tung eszméi aranyfényel ragyognak”. Aki nem figyelt a harcias szövegre, csak a zene pattogó ritmusára, és nem nézte az áldozatokat, csak a kavargó tömeget, akár azt is hihette, népünnepélyt lát az őszi éjszakában, a nép szórakoztatására, nem pedig megtervezett politikai kampányt, a kölcsönös bizalmatlanság – s az osztálygyűlölet szításának alapszólamaival.

Testem-lelkem bénult volt a fáradtságtól, nem csupán a harci gyűlés, hanem az elmúlt két és fél hónap megpróbáltatásai következtében. Fogalmam sem volt, hova visznek, de nem is törődtem vele. De sértett és felháborított, ahogyan bántak velem, hiszen soha nem vétettem a népi kormány ellen. A vád, hogy bűnt követtem volna el a hazám ellen, annyira nevetséges volt, hogy csak ürügynek tartottam, hogy megbüntessenek, amiért jól mertem élni. Világos, hogy az osztályharcnak lettem áldozata, ahogy Winnie barátnőm mondta, és mivel a Shell bezárta sanghaji irodáját, a maoista pártfunkcionáriusok úgy vélték, most már a tömegek létszintjére kényszeríthetnek.

A rendőrségi kocsi, amelyben ültem, megszokott látvány volt a város utcáin. Valahányszor meg kellett állnunk, kíváncsi tömeg bámulta meg a bent ülő „osztályellenséget”, egyesek tapsoltak, hogy a proletariátus újabb ellenséget tett ártalmatlanná, mások meg csak kíváncsiskodtak. Néhányan azonban aggódni látszottak, és gyorsan elfordultak a szerencsétlen áldozat baljós látványától.

Mao Ce-tung Kínájában mást jelentett börtönbe menni, mint a demokratikus országokban. A gyanúsítottat eleve bűnösnek tekintették, ha csak be nem tudta bizonyítani az ártatlanságát. A vádlottat nem a tettei, hanem ősei földbirtokának nagysága alapján ítélték el. A volt uralkodó osztályok leszármazottai felett a gyanú felhője lebegett. Ráadásul Mao egyszer deklarálta, hogy a népesség

3–5 százalék a ellensége a szocializmusnak. Hogy szavait igazolják, az ismétlődő politikai mozgalmak során mindenféle szervezet tagjai között, lett legyen az állami hivatal, gyár, iskola vagy egyetem, kellett találni 3–5 százalékot, akik elmarasztalhatók politikai bűnökben vagy a szocializmus, illetve Mao eszméivel ellentétes eretnek nézetekben. Sokukat küldték munkatáborokba vagy börtönbe. Ilyen körülmények között nem volt ritka jelenség a teljesen ártatlan börtönlakó. A börtönviseltség többé nem jelentett erkölcsi megbélyegzettséget vagy törvényszegést. Valójában az emberek gyakran kétkeltek bárki bűnösségében, sőt azok körében, akiknek szerencsétlen sorsuk volt a kommunista Kínában, a politikai foglyokat meleg rokonszenv övezte.

Mióta június elején belekeveredtem a kulturális forradalomba, és elhatároztam, hogy nem teszek hamis vallomást, számolnom kellett azzal a veszéllyel, hogy börtönbe kerülök. Tudtam, hogy hivatalos nyomás alatt sokan tettek rituális bűnvallomást, köztük régi párttagok is, hogy elkerüljék a közvetlen konfrontációt a párttal, vagy hogy a beismeréssel enyhítsék a pillanatnyi szenvedést. Sokan mások a nagy nyomás alatt szellemileg zavarttá váltak, és azért tettek hamis vallomást, mert elvesztették az önkontrolljukat. A politikai kampányok végén néhányat rehabilitáltak, többségüket azonban nem. Sokan szenvedtek el kemény büntetést az ország elmaradott vidékeire, például Kanszuba és Csinghajba telepített átnevelő munkatáborokban, pusztán azért, mert hamis beismerő vallomást tettek. Úgy éreztem, butaság lenne ártatlan létemre elismernem a bűnösségemet. Logikusabb és intelligensebb magatartásnak látszott szembenézni az üldöztetéssel, bármit kelljen is elviselnem.

Helyzetemet értékelve rá kellett jönnöm, hogy az ellenem irányuló hajsza előkészítő szakasza a

végéhez közeleg. Bármi vár rám, meg kell kettőznöm erőfeszítéseimet, hogy üldözőim ne bizonyíthassák rám a bűnösséget. Nem szabad feladnom, míg meg nem ölnek. A dzsipben ülve nem a félelem és a beletörődés, hanem az elszántság kerekedett felül bennem.

Mikor a dzsip beért az üzleti negyedbe, a tömeg olyan sűrű lett, hogy csak lépésben haladhattunk, és szinte minden háztömbnél meg kellett állnunk. A napszemüveges utasította a sofőrt, hogy kapcsolja be a szirénát. A sziréna ritmikus vijjogása túlharsogta a forradalmi indulókat, és minden más zajt elnyomott. A fejek felénk fordultak, és a tömeg szétvált, hogy utat nyisson a dzsipnek. A sofőr felgyorsított, és ettől fogva akadálytalanul haladtunk az utcákon. A dzsip hamarosan egy kétszárnyú fekete vaskapu elé ért, amelyet két fegyveres őrzött, feltűzött szuronyaik megcsillantak az utcai lámpák fényében. A kapu mellett fehér fatáblán nagy fekete írásjegyek hirdették: 1. számú Gyűjtőfogház.

A kapu szélesre tárult, és a dzsip behajtott. Odabent teljes sötétség honolt. A fényszórók sugarában fűzfákat láttam az út két oldalán. Aztán az út jobbra fordult, és balról kosárlabdapálya tűnt fel, a másik oldalon pedig valamiféle oszlopok mellett ember nagyságú bábuk heverték az oldalukon. Gondatlanul otthagytak emberi testeknek látszottak. Hónapokkal később, mikor a börtönkórházba vittek, s napvilágnál láttam a bábukat, jöttem csak rá, hogy céltáblául használják őket a börtönőrök.

Tudtam, hogy Sanghajban a politikai foglyokat elsősorban az 1. számú Gyűjtőfogházban őrzik, időről időre katolikus püspökök, vezető Kuomintang-tisztviselők, ismert gyáriparosok, híres írók és művészek kerültek ide. A sors iróniája, hogy ezt a börtönt még csak nem is a kommunisták építették; régi intézmény volt, amelyben 1949 nyara előtt a Kuomintang-kormányzat kommunista párttagokat és szimpatizánsokat tartott fogva.

A politikai elítéltek gyűjtőfogháza minden tekintélyuralmi rendszernek lényeges eleme. Mostanáig csak otthonom kényelméből, külső megfigyelőként tanulmányoztam a kínai kommunizmust. Most tálcán kaptam a lehetőséget, hogy egészen más szemszögből és igen közlelről megismerkedjem vele. Perverz módon izgatott a lehetőség, és pillanatnyilag még helyzetem súlyosságáról is megfeledkeztem.

A dzsip a fegyőrök barakkjait elhagyva egy másik vaskapuhoz érkezett, és megállt a főépület előtt. A két férfi kiugrott, és eltűnt az épületben. Egy fegyőrő, kekiszínű sapkáján a vörös nemzeti címerrel csupasz szobába vezetett, ahol egy másik egyenruhás nő várt.

Bezárta az ajtót, levette rólam a bilincset, és rámszólt: – Vetkőzzön!

Leraktam a ruháimat az egyetlen bútordarabra, egy asztra. A két nő rendkívül alaposan átvizsgált minden darabot. A nadrágzsebemben megtalálták a 400 jüant tartalmazó borítékot, amelyet a kertészemnek szántam.

– Minek hord magával ilyen sok pénzt? – kérdezte az egyik ör.

– A kertészemé. Vártam, hogy eljöjjön és odaadhassam neki, de nem jött. Valaki eljuttathatná hozzá – mondtam.

Visszakaptam a ruhámat, a melltartót kivéve, mert azt a maoisták dekadens nyugati találmánynak tartották. Amint felöltöztem, a fegyőrő egy rosszul világított, keskeny folyosón át egy másik szobába kísért.

Az íróasztal mögött egy férfi ült, megjelenése, arcberendezése olyan volt, mint egy észak-kínai paraszté; a feje fölött csupasz villanykörte lógott. A fegyőrő egy székre ültetett, szembe az asztallal. Lerakta a borítékot, és valamit mondott a férfinak. Az felnézett és szemügyre vett. Aztán meglepően szelíd hangon megkérdezte a nevemet, a koromat és a

lakcímemet. Mindent beírt egy könyvbe, lassan és nehézkesen, mintha nem lenne jó barátságban a tollal, és az emlékezetéből kellene előkotornia az írásjegyek egyes vonásait. Kétségkívül nehézségei voltak az írással, de ez nem lepett meg, mert tudtam, hogy a kommunista párt inkább a politikai megbízhatóság, mint az iskolai végzettség alapján osztogatja az állásokat.

Mikor a férfi végre befejezte az írást, így szólt:

– Amíg a börtönben van, számot fog viselni. Nem használhatja többé a nevét, még az öröknek sem mondhatja meg. Megértette?

Bólintottam.

Egy fiatalember lépett be fényképezőgéppel és vakuval.

– Álljon fel! – mondta.

Különböző szögekből fényképeket csinált rólam, aztán kisétált a szobából. Újra leültem, és reméltem, hogy gyorsan végzünk, mert már holtfáradt voltam. A férfi az asztal mögött nehézkesen folytatta:

– 1806 lesz a száma. Mától fogva maga az 1806-os. Próbálja megjegyezni.

Ismét bólintottam.

A fegyőrnő a falra ragasztott papírlapra mutatott, és hangosan felolvastatta velem.

A börtönszabályzat egy példánya volt. Az első pont szerint minden fogoly naponta köteles Mao Ce-tung munkáit tanulmányozni, hogy ezzel is keresse az utat a helyes gondolkodáshoz. A második pont szerint mindenki feltétel nélkül köteles bevallani bűneit, és elárulni mindazokat, akik ugyanabban a bűnben részesek. A harmadik pont szerint mindenki köteles jelenteni az öröknek, ha észreveszi, hogy bármelyik cellatársa megsérti a börtönszabályokat. A többi rendelkezés az étkezés, a mosoda és a börtön napi életének egyéb ügyeire vonatkozott. Mikor végeztem a felolvasással, a fegyőrnő így szólt:

– Próbálja megjegyezni a szabályokat és tartsa be őket!

A férfi utasított, hogy mártsam be a jobb hüvelykujjam a ragadós vörös masszába, a lapos tintatartóban, helyezzem el az ujjlenyomatomat a nyilvántartó könyvben. Megtettem, aztán kértem tőle egy darab papírt, hogy megtöröljem a kezem.

— Siessen már! — kiáltott rám az ajtóból türelmetlenül a fegyőrnő. A férfi azonban jóindulatú volt. Kihúzott egy fiókot, és adott belőle egy darab gyűrött papírt. Gyorsan megtöröltem a hüvelykujjam, és követtem a nőt, ki a szobából, majd az épületből.

Bebocsáttatásom az 1. számú Gyűjtőfogházba simán ment; a férfi és a női fegyőrök felületes közönnyel bántak velem. Megérkezésem rutinmunka volt számukra. Számomra azonban a börtön küszöbének átlépése életem új szakaszának kezdete volt, amelyben a túlélésért és az igazságért folytatott harcban lelkiileg erősebbé és politikailag érettebbé váltam. Magányos óráimban, mialatt újra végiggondoltam az életemet, és mindazt, ami Kínában 1949, a kommunista hatalomátvétel óta végbement, nem csak a magam indítékait értettem meg jobban, de a politikai viszonyokat is, amelyek közt éltem. Nem láthattam ugyan a jövőbe 1966. szeptember 27-én, amikor a Gyűjtőfogházba kerültem, de azért nem féltem. Hittem az igazságos és könyörületes Istenben, és bíztam benne, hogy ki fog vezetni a nyomorúságomból.

Koromsötétben, hepehupás kövezeten botladoztunk. A fegyőrnő mögött haladva mélyen beszívtam a friss éjszakai levegőt. Megkerültük a főépületet, átléptünk egy gyéren megvilágított, kopott, fakult festésű vörös kapun, és egy kisebb udvarba kerültünk, ahol kétszintes barakkot láttam. Ez volt a női foglyok részlege.

A bejárat melletti szobából egy másik fegyőrnő bújt elő ásítózva. Az első szó nélkül átadott neki.

— Gyerünk — mondta az őr álmosan, és végigvezetett egy folyosón, amelyet kétoldalt súlyos rezesekkel és lakatokkal lezárt ajtók szegélyeztek. A

börtönfolyosó látványát soha nem tudtam elfelejteni. Az elkövetkező években lidérces álmaimban újra és újra láttam a tompa fényben az ajtók hosszú sorát a baljós reteszekkel és lakatokkal, újra éreztem a zárt ajtók mögött élők tehetetlenségét és kilátástalanságát.

Amint elértük a folyosó végét, az őr kinyitott egy üres cellát a bal oldalon.

– Menjen be – mondta. – Van holmija? Megráztam a fejem.

– Holnap értesítjük a családját, hogy hozzák be. Na, menjen aludni.

Kértem, hogy vécére mehessek. Az őr egy betoncsöbörre mutatott a sarokban.

– Kölcsönzők egy kevés vécépapírt – mondta. Hangos csattanással a helyére tolt a retest, és bezárta az ajtót. Hallottam távolodó lépteit a folyosón. Elszorult szívvel néztem körül. A plafonról pókhálók csüngtek; a valaha fehérre meszelt fal megsárgult, és csíkokban ülepedett meg rajta a por. A csupasz villanykörtét légyiszok lepte be, és alig-alig világított. A cementpadlón foltokban ütközött ki a nedvesség. Nehéz, dohos szag ülte meg a levegőt. Megpróbáltam kinyitni a rozsdás vasráccsal fedett kis ablakot. Lábujjhegyre kellett állnom, hogy elérjem. Ahogy elfordítottam a kilincset, és kitértam az ablakot, száraz festékdarabkák hullottak a padlóra, és porfelhő támadt. Három keskeny deszkapriccs alkotta a cella bútorzatát, egyik a fal mellett állt, a másik kettő egymás tetején. Soha nem láttam még, sőt el sem tudtam képzelni ilyen sivár és piszkos helyet.

Visszajött az őr, és a kicsi, négyszögletes kémlelőablakon át benyújtott néhány lapnyi legdurvább fajta vécépapírt.

– Tessék! Ha megkapja az ellátmányát, ugyanennyit vissza kell adnia az államnak. És most menjen aludni. Fejjel az ajtó felé feküdjön, ez a szabály.

Nem tudtam rászáni magam, hogy hozzáérjek a piszkos ágyhoz. Mégis le kellett feküdnöm, mert a lábam már nagyon feldagadt. Elhúztam az ágyat a mocskos fától, és letörölgettem a vécépapírral. A piszok azonban olyan mélyen beleette magát, hogy csak a legfelső porréteget sikerült eltávolítanom. Aztán mégiscsak lefeküdtem, és lehunytam a szemem. A mennyezetről lógó csupasz villanykörte épp a fejem fölött volt. Akármilyen gyéren világított, mégiscsak zavart. Körülnéztem a cellában, de sehol sem láttam kapcsolót.

— Kérem, jöjjön vissza, kérem! — szóltam, és kopogtam az ajtón.

— Csend legyen! — kiáltott az ő, miközben az ajtóhoz rohant, és félrehúzta a kémlelőnyílás fedelét.

— Nem találok a villanykapcsolót — mondtam.

— Éjszakára égve marad a villany. A jövőben, ha beszélni akar az őrral csak azt mondja: Jelenteni szeretnék. Ne dörömbölgjön az ajtón! És ne mondjon semmi mást.

— Tudna adni egy seprűt, hogy kitakaríthassam a cellát? Nagyon piszkos — mondtam.

— Maga megbolondult. Éjjel két óra van. Feküdjön le rögtön — mondta, és becsapta a kémlelőablakot, de ott maradt, és a kukucskálólyukon át figyelte, hogy teljesítem-e a parancsát.

Újra lefeküdtem hát, és a falnak fordultam, hogy ne tüsszön rám a fény. Lehunytam a szemem, hogy ne lássam a mocskos falat, de a nyirkos és dohos levegőt mégiscsak be kellett szívnom. A messzeségből ideszűrődött a tömeg morajlása az utcáról. Engem már nem fenyegetett, de a lányoméért aggódtam. Reméltem, hogy a letartóztatásom felszabadítja a kényszer alól, hogy bevádoljon engem. Ha valóban így lenne, és úgy bánnának velem, mint a „tömegek” egyszerű tagjával, bármit elviselnék.

Hirtelen kiéhezett szúnyogok hada rontott rám. Felültem, és megpróbáltam elhajtani őket, de olyan

kitartóak és elszántak voltak, hogy sikerült jól összezsípnüik. A viszkető csípések csak fokozták helyzetem nyomorúságát.

Kevéssel hajnalhasadás előtt kikapcsolták a villanyt. A sötétség fátylat borított a cella csúfságára és piszkára. Máshová képzelhettem magam. A megnyugvás és a magány percei voltak ezek, úgy éreztem, mintha meglazulna rajtam valami fojtogató kötelék. De ez nem tartott sokáig. Az égbolt keskeny csíkja hamarosan szürkébe, majd fehérbe ment át. A napfény csakhamar elárasztotta a cellát és újra kiemelte undorító sivárságát. Mégis, az évek során, amelyeket ebben a cellában töltöttem, a lámpaoltás és a napkelte között ebben a pár percnyi sötétségben mindig feléledt bennem a létezés méltósága, s úgy éreztem, megújulok, pusztán a szabadság értékes pillanatától, amelyben nem volt rajtam az örök figyelő tekintete.

A folyosón lépések közeledtek. „Ébresztő! Ébresztő!” Ugyanaz a hang kiáltott minden cella ajtajában. Hallottam a felbolygatott emberek sokféle hangját a házban, a mozgás és suttogás nesztét a fölöttem levő cellában.

Kinyílt a kémlelőablak, és egy fiatal nő bekiáltott: „Víz”, majd bedugta a vizeskanna csőrét. Közöltem vele, hogy nincs vizesedényem, erre visszahúzta a kannát, és fiatal, sápadt arcát a kémlelőnyíláshoz szorította, hogy szemügyre vegyen. Ahogy a pillantásunk találkozott, rám mosolygott. Pár nappal később észrevettem a zubbonyára varrt fehér négyzetet, ebből a jelből tudtam, hogy ő is fogoly, átnevelő munkaszolgálatát tölti a börtönben. Ettől fogva ahányszor csak alkalom adódott, mindig egymásra mosolyogtunk, jelezve fájdalmas sorsunk közösségét az állam fogságában. Börtönéveim alatt nagyon sokat jelentett nekem ez a néma kapcsolat, és az arcán fel-felvillanó mosoly. Mikor eltűnt – talán letöltötte a büntetését – napokig levert voltam a veszteség érzetétől.

Megint nyílt a kémlelőablak. Hosszúkas alumíniumedény jelent meg benne.

– Gyerünk, vegye már el! – mondta egy női hang türelmetlenül.

Elvettem az edényt. A nő kioktatott:

– Legközelebb álljon az ajtónál, ha étkezési idő van – mondta és átnyújtott egy pár nedves evőpálcikát is; a sok használatból már egészen vékonyra koptak.

Az ütött-kopott csajka langyos, híg rizskását tartalmazott, amelynek a tetején néhány szál pácolt zöldség úszkált. Megtöröltem az edény szélét egy darab vécépapírral, és elszántan belekóstoltam. A rizs kozmás volt, és a sós zöldségtől keserű. Rosszabb volt, mint amire számítottam, de legyűrtem a felét. Mikor az őr újra kinyitotta a kémlelőablakot, visszaadtam a csajkát meg az evőpálcikákat.

Kis idő múlva megjelent egy másik fegyőr, és megkérdezte:

– Miért nem ette meg a rizsét?

– Ettem belőle – mondtam. – Beszélhetnék valaki illetékessel? – A kínai kommunista tisztviselők nem szerették, ha funkcionáriusnak nevezték őket; megszólításkor pontosan kellett használni a címüket, mint „Vang miniszter” vagy „Csang igazgató”. Ha általánosságban beszéltünk róluk, a *ganbu* megjelölést használtuk, ami a hivatalos kínai-angol szótár szerint annyit jelent: káder. Az alacsonyabb rangú tisztviselőket pedig „illetékes”-nek, „felelős személy”-nek neveztük, ez kádert, vagy egyszerűen hivatalnokot jelent.

– Hová siet? Még csak most hozták be. Úgyis hívják majd, ha esedékes lesz a kihallgatása. Addig gondolja át a bűneit. És ha behívják, tanúsítson őszinte megbánást, tegyen teljes vallomást, hogy kiérdemelje a jobb bánásmódot. Azt is beszámítják, ha mások ellen tesz bejelentést.

– Semmit sem követtem el – mondtam őszintén.

– Ó, ezt sokan állítják, akik először vannak itt. De elég buta álláspont. Gondolja csak meg, ebben a városban tíz millió ember él. Miért hoznák be magát inkább, mint bárki mást? Biztos, hogy elkövetett valami bűnt.

Nem láttam értelmét, hogy vitatkozzam vele. De a szavai meggyőztek, hogy jó darabig itt maradok. A cella elviselhetetlenül piszkos volt. Valamit tennem kellett ellene, ha már itt kell töltenem a következő éjszakát. Ezenkívül azt is tapasztaltam már, hogy a fizikai munka jót tesz a túlfeszített idegeknek, márpedig a magam letartóztatása és a lányom sorsa miatt bőségesen volt aggódnivalóm, ezért kértem egy seprűt, hogy kitakarítsam a cellát.

– Seprűt csak vasárnap kaphat – mondta az őr. – De mivel most érkezett, kivételesen adok egyet.

Pár perc múlva visszajött, és begyömöszölt egy kopott, öreg seprűt a kémlelőablakon. Az ágyat körbe tologattam a cellában, mert csak arra állva értem el a mennyezetet, hogy leszedjem a pókhálókat. Mikor a falakat sepertem le, sűrű porfelhő lepte el a cellát.

Ismét kinyílt a kémlelőablak. Egy papírt nyújtottak be. Kinéztem és láttam, hogy egy férfi őr áll odakint.

– A pénzt, amit behozott, bankba tettük. Tessék, a nyugta. A pénzen vehet magának szükségleti cikkeket, vécépapírt, szappant, törülközőt – mondta.

– Éppen ez kell nekem. Máris megvehetem?

– Azt vesz, amit akar.

– Kérem, hozzon akkor egy mosdótálat, két zománcedényt ételnek, italnak, aztán cérnát, tűt, szappant, törülközőt, fogkefét, fogkrémet, vécépapírt. Arckrémet is vehetek?

– Nem, csak ami szükséges.

Nemsokára visszajött, és hozott egy mosdótálat, nagy festett rózsákkal, hat tarkacsíkos törülközőt, egy tekercs vécépapírt, hat darab mosószappant a legolcsóbb fajtából, két fedeles zománcedényt, fogkefét, fogkrémet, meg két spulni durva cérnát. Tűt

nem lehet tartani a cellában, mondta, de vasárnaponként kérhetek kölcsön az öröktől.

Aztán kinyitotta az ajtót, hogy átadja a mosdótálat, közben pedig egy másik fegyőr elhozta a ruhát és az ágyneműt, amelyet a vörösgárdisták meghagytak a házamban; nemkülönben Mao Ce-tung összegyűjtött műveit, és a kis piros könyvecskét a Mao-idézetekkel. Miután aláírtam az átvételi elismervényt, a két őr bezárta az ajtót, és távozott.

Mindent alaposan átvizsgáltam, remélve, hogy a lányom elrejtett valahol egy üzenetet. De nem találtam semmit. Sokáig ültem az ágy szélén, csalódottan és szomorúan. A lányomnál időztem gondolatban, és a biztonságaért imádkoztam. Egy idő után megnyugodtam, és elhatároztam, hogy megküzdök a szennyel a cellában. Vízre volt szükségem. Az ajtóhoz mentem, és elkiáltottam magam:

– Jelenteni szeretnék!

Egy újabb fegyőrnő nyitotta ki a kémlelőablakot, és szigorúan rám szólt.

– Ne kiabáljon! Mit akar már megint? Megéreztem a hangján, hogy bármit kérjek is, el fogja utasítani. Hogy ennek elejét vegyem, Mao-idézzel kezdtem:

– „Tisztának lenni dicsőség, piszokban élni szégyen” –, majd gyorsan hozzátettem: – Kaphatnék egy kis vizet, hogy felmossam a cellát?

A nő szó nélkül otthagzott. Sokáig vártam. Végül az átnevelő munkára ítélt lány jött, és hozott annyi vizet, hogy feltölthessem az új mosdótálam is, meg a régit is, amelyet a lakásomról hoztak el. Először az ágyat mostam meg alaposan, aztán felálltam az összecsavart ágyneműmre, hogy elérjem az ablakot, és letöröljem róla a vastag porréteget, hadd jöjjön be több fény a cellába. Miután lemostam a betonvécét is, már arra is maradt elég hideg vizem, hogy megmosakodjam és kiöblítsem a blúzomat. Már a tiszta ágy szélén ültem, mikor megkaptam a forró

vizemet; nagy élvezettel kortyolgattam. Soha még ilyen jól nem esett üres forró víz.

Ebédre főtt rizst meg vízben főtt káposztát kaptam. A rizs egy részéből ragacsos masszát csináltam, és az ágyam mellé vécépapírt ragasztottam, hogy az ágyneműm ne érjen hozzá a piszkos falhoz. Máris jobban éreztem magam. Mikor jött az őr, és megparancsolta, hogy testgyakorlási céllal járkáljak a cellában, kiszóltam:

– Visszaadhatom a seprűt?

Kinyitotta a kémlelőablakot, hogy átvegye és észrevette a falon a vécépapírt.

– Tilos megváltoztatni a cella berendezését — mondta. Nem feleltem, nem tudtam, hogyan viselkedjem, ha megparancsolja, hogy leszedjem a papírt. De nem szólt többet, csak elvette a seprűt, és becsukta az ablakot. Egy perccel később hallottam, hogy a fölöttem levő emeleten celláról cellára jár, és mindenhová bekiabál:

– Séta! Séta!

Hallottam, hogy a fölöttem lévő cellában sokan járkálnak körbe-körbe. Mikor a séta végén az őr leülést vezényelt, hallatszott, amint az elítéltek lehuppannak a padlóra. Nyilvánvaló, hogy a közös cellákban nincs ágy; a rabok a puszta földön ültek és aludtak. A szomszédos cellából nem hallottam semmit, mert túl vastag volt a fal, a fölöttem lévőből viszont minden hangos szó tisztán lehallatszott. A női foglyok mozgolódása odafent, meg a hangjuk mormolása, ha nem volt őr a közelükben, valamelyest enyhítette a magány és az elszigeteltség érzését.

A színek, formák, hangok ingerlő sokfélesége, ami az ember érzékeit gyönyörködteti a mindennapi életben, a börtönben teljességgel hiányzott. Bárhová néztem, csúnya formákat és lehangoló, szennyes szürkeséget láttam. A nyomasztó csendet csak az őrök parancsoló, rideg hangja törte meg időnként. A cellában ülve gyakran azon kaptam magam, hogy az ablakot nézem. Órákon át bámultam az ég keskeny

csíkját a rácsokon át. Nemcsak az éltető fény meg a levegő miatt, hanem azért is, mert ez az ablak volt az egyetlen vékony szál, amely még a külvilághoz kötött. Míg a cellában ültem, lélekben az ablakon túl jártam, a szabadság birodalmában. Börtönéletem egyik lelegezenebb emléke az ablakrácsok árnyékának haladása a cementpadlón. Figyeltem a lassú mozgást s vele az idő múlását, miközben vártam és vártam, nap nap után, év év után hol a következő étkezésre, hol a következő kihallgatásra, de mindenekfölött valamilyen politikai változásra, ami megfékezhetné a maoista forradalmárok hatalmát.

Odakint besötétedett, és a villany kigyulladt. Megettem a következő adag káposztás rizst. Az éjszakai őr megint egy másik asszony volt. Beadta az újságot. Amint benézett a kémlelőablakon, felkiáltott:

– Mit csinált a cellájával?

– Kitakarítottam, hogy tiszta legyen, Mao elnök tanítása szellemében – feleltem.

– Ha így követi Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítását, miért van börtönbe zárva – vágott vissza az őr. – Netán arra is Mao elnök utasította, hogy bűnt kövessen el?

– Semmiféle bűnt nem követtem el. Tévedés történt. Tisztázódni fog, ha kivizsgálják a tényeket – mondtam.

– Igencsak fölvtágták a nyelvét, hallja-e? Még itt is a régi, kapitalista életmódját folytatná, mi? Azt ajánlom, kevesebbet foglalkozzon a személyes kényelmével, inkább gondolja át a bűneit. És vegye komolyan a dolgot. Ha behívják, legyen kész a teljes vallomásra, akkor jobb bánásmódra számíthat. – Már is becsukta az ablakot, nem is válaszolhattam.

Igencsak lehangolt ez a beszélgetés a teljes vallomásról meg az ezzel nyerhető könnyítésekről. Igaz lehet, gondoltam, hogy a bűnösök enyhébb ítéletet kapnak, ha önként vallanak. Csakhogy én nem voltam bűnös. Bőszítő volt, hogy állandóan

bűncselekménnyel vádolnak, miközben nem követtem el semmit.

Kézbe vettem az újságot, és a gyöngé villanykörte alá álltam vele. Akár a többi napilapot, a *Sanghaji Felszabadulás*-t is teljes egészében a népi kormány adta ki, tartotta fenn és ellenőrizte. Az újságírók tisztviselők voltak, akiket a párt propagandaosztálya alkalmazott, az volt a feladatuk, hogy a propagandacéloknak megfelelően válogassák, akár meg is hamisítsák a híreket, főleg a külföldieket, és hogy a kormánypolitikát magasztaló cikkeket írjanak. Az újságok Kínában mindenütt arra szolgáltak, beleértve a börtönt is, hogy neveljék a népet.

A kínai nép jó ideje megtanulta már, hogy csak úgy érdemes újságot olvasnia, ha a sorok között is olvas, és az elhallgatott tényekre legalább annyira figyel, mint a kinyomtatott szövegre. De valójában nem is az újságokból szereztek a legtöbb információt, hanem a szájról szájra suttogott politikai pletykákból, amelyek gyakran a szimbólumok és jelek nyelvén szóltak, nevek említése nélkül. „Ösvényújság”-nak nevezték, arra utalva, hogy ezek a hírek soha nem jutottak ki a „főút”-ra, a hivatalos tömegtájékoztatásba. A múltban, a hatalomátvétel előtt a kommunista párt illegális szervei is éltek ezzel a suttogó propagandával, hogy aláaknázzák a nép bizalmát a Kuomintang-kormányzatban. Most azonban ők maguk szenvedtek tőle. Mivel a nép kiábrándult a hivatalos sajtóból, és nem juthatott szabadon a hírekhez, felfokozott várakozással figyelt bármi politikai pletykára, és hitt benne.

A fogházban a *Sanghaji Felszabadulás* volt az egyetlen hírforrásom arról, hogy mi történik a börtönfalakon túl. Mindent gondosan elolvastam, egyes híreket kétszer is, hogy nyomon követhessem a kulturális forradalom fejleményeit, és értékelhessem a végbemenő politikai változásokat. A hírek előadásának módjából, bizonyos cikkek tárgyából, a vezércikkek hangvételéből, s az aznapra

választott Mao-idézetekből gyakran következethettem, hogy mit szeretnének elérni a maoisták vagy miben vallottak kudarcot a terveikhez képest. Mindazonáltal a kommunista pártban folyt hatalmi harc számos részletét csak kiszabadulásom után értettem meg teljesen. Akkor sikerült csak összegyűjtenem a vörösgárdisták jó néhány cenzúrázatlan kiadványát, és kikérdezni a forradalmi akciókban részt vett fiatalokat.

Vasárnap kölcsönkértem egy tüt az őrtől. Két új törülközőből takarót varrtam a betonvécére, néhány réteg vécépapírból borítót csináltam az egyik mosdótálra, amelyet víztárolónak használtam, és szétvágtam egy zsebkendőt, hogy éjszakára bekössem vele a szemem. Mikor ollót kértem, az ő a kémlelőablakhoz állt, és onnan figyelte ténykedésemet, majd azonnal visszavette az ollót, amint végeztem. Most, hogy végre tehettem valamit a helyzetem javításáért, jobban éreztem magam. Különösen a varrást találtam megnyugtató elfoglaltságnak.

Eltelt néhány nap. Mindennap kértem, hogy vezessenek a kihallgatóm elé, eredménytelenül. Egy napsütéses reggelen megparancsolták a foglyoknak, hogy készüljenek sétára az udvaron. Az őr végigment a folyosón, és minden cellába beszólt: — *Feng feng!* („Gyerünk levegőzni”).

Napfényre és levegőre kiéhezetten rögtön ugrottam, letettem a Mao-könyvet, amelyet olvastam, és az ajtóhoz siettem. De sokat kellett várnom, mire kiengedtek. Az 1. számú Gyűjtőfogházban alapos rendszabályokat dolgoztak ki, hogy a különböző cellák foglyai ne találkozhassanak egymással. Meg kellett várnom, míg az előttem levő cella lakója befordult a sarkon, és kikerült a látóteremből, és csak azután engedtek ki. Az egész útvonalon végig örök álltak, figyelték a rabokat, és a sétálóudvarra vezették őket.

A sétálóudvar, ahová kerültem, tágas volt ugyan, de lehangolóan elhanyagolt. A falakról hullott a vakolat, és alóla előtűnt a csupasz téglá. Hulladék- és homokkupacok mindenfelé. Az egyik sarokban megpillantottam valami zöldet; egy szúrós gyomnövény próbált ott megkapaszkodni és életben maradni. Örültem, hogy valami élő láthatok ezen a barátságtalan helyen. Odamentem, hogy közelebről szemügyre vegyem, és megláttam az apró, rózsaszín virágokat a hajtások végén. Minden egyes virágnak öt tökéletesen formált szirma volt, nem nagyobbak, mint egy rizsszem. A szenny és a sivárság közepén büszkén állt a kis növény a napfényben, mint az élet jelképe az általános pusztulásban. Hihetetlenül gyönyörűnek találtam az apró virágokat, és emelkedett érzés fogott el.

— Menjen tovább! Lehajtott fejjel menjen tovább! Séta közben tilos megállni! — kiáltott rám egy őr a fal tetején emelt őrhelyről. Két pavilon volt az emelvényen, egy nyitott és egy üvegezett. Jó időben az őrök a nyitott őrhelyről figyelték a rabokat.

Körbesétáltam az udvaron; a mellkasomról lassan elmúlt a nyomás, és könnyebben lélegeztem. Az őszi levegő hűvös volt és száraz, a napsugár melegítette az arcom. A börtönben végtelen lassúsággal vánszorgott az idő, kivéve az udvari séták tartamát. Még tél közepén is, mikor a ruhám már nem tudta melegen tartani leromlott testemet, és egyfolytában reszkettem a csípős északi szélben, számomra túl gyorsan múlt a séták ideje.

Az őr, aki visszakísért a cellámba, nem találta a megfelelő kulcsot. Míg egyiket a másik után próbálgatta, újra előadtam a kérésemet, hogy szeretnék a kihallgatómmal találkozni.

— Már régóta itt vagyok — mondtam. — Mikor visznek kihallgatásra?

— Régóta? — Felegyenesedett, és az arcomba bámult. — Ne vicceljen. Tudom, hogy még egy hónapja sincs itt. Egy hónap semmi. Vannak itt

emberek, akik már évek óta bent vannak, és még mindig nem került sor az ügyükre. Miért olyan türelmetlen? Folyton a kihallgatójával akar beszélni. Mit mond neki, ha majd eléje kerül? Készen áll már a beismerő vallomásra?

– Arra akarom kérni a kihallgatót, hogy vizsgálják ki az ügyemet, és tisztázzák a félreértést.

– Miféle félreértést? – Őszintén meglepettnek látszott.

– A félreértést, amelynek következtében itt vagyok.

– Maga azért van itt, mert bűnt követett el a népi kormány ellen. Nincs itt semmiféle félreértés. Ne beszéljen rébuszokban!

– Soha életemben nem követtem el bűnt – mondtam határozottan.

– Mi másért lenne ide bezárva, minthogy bűnt követett el? Éppen az bizonyítja, hogy bűnös, hogy itt van.

Ez a logika megdöbentett. Azon a feltételezésen alapult, hogy a párt és a kormány tévedhetetlen. Nem vitatkozhattam vele anélkül, hogy a párt és a népi kormány ellenségének szerepébe kerüljek, ezért csak annyit mondtam:

– Becsületszavamra nem követtem el semmit. Tévedés történt.

– Talán van valami, amit elfelejtett. A foglyoknak sokszor a kihallgató segítségére és irányítására van szükségük a vallomáshoz.

– Nem hiszem, hogy el tudtam volna felejteni, ha bűnt követtem volna el – mondtam. Eszembe jutott, hogy hallottam esetekről, amikor a kihallgató adta a fogoly szájába a tényeket, amelyeket be kellett vallania. Mindezt jegyzőkönyvezték, és végül felhasználták a vádlott ellen.

– Annak idején talán észre sem vette, hogy bűnt követ el. És úgy látszik, még most sincs vele tisztában – mondta az őr. Teljesen őszintének látszott. Hát lehetséges, hogy amit én teljesen

ártatlan viselkedésnek gondolok, azt egyesek államellenes cselekedetnek értelmezhetik? Bár mindig gondosan tanulmányoztam a kínai politikai és gazdasági fejleményeket, és megpróbáltam ésszerű magyarázatát találni az eseményeknek, de soha nem olvastam még a kommunista kormány büntető törvénykönyvét. Úgy gondoltam, sürgősen pótolnom kell ezt a mulasztásomat.

– Ebben az esetben meg kellene néznom egy törvénykönyvet, hogy lássam, nem követtem-e el valamit öntudatlanul. Kölcsön tudná adni a magáét?

– Miféle törvénykönyvet? Maga pontosan úgy beszél, mint azok a kapitalista értelmiségiek, akiket a kulturális forradalom elítél. Maga is törvénykönyvekben, szabályokban, rendeletekben gondolkodik. Mi proletárok vagyunk, semmi ilyesmire nincs szükségünk. – Úgy látszott, mélyen megsértettem a feltételezéssel, hogy egyáltalán van törvénykönyvük.

– Ha nincs törvénykönyvük, mi szerint járnak el? Hogyan döntenek el, hogy bűnt követett-e el valaki, vagy nem?

– Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítása alapján ítélünk. Az ő szavaihoz tartjuk magunkat. Ha ő azt mondja, hogy egy bizonyos embertípus bűnös és maga ehhez a típushoz tartozik, akkor maga is bűnös. Sokkal egyszerűbb ez, mint bármiféle törvénykönyv – mondta az őr. Az ő számára teljesen logikus és jó volt, hogy önkényesen döntsenek emberek sorsáról Mao Ce-tung szavai alapján, amelyek időről időre változtak az adott időszak politikai prioritásai szerint, és gyakran olyan homályosak voltak, hogy a helyi funkcionáriusok tetszésük szerint értelmezhatték őket. Mao abszolút tévedhetetlensége is része volt személyi kultuszának. De azért kíváncsi voltam, hogy érezné magát az őr, ha nem én, hanem ő lenne az áldozat.

Miután újra rámozgatta a cellaajtót, nem kértem többé találkozást a kihallgatómmal. Inkább

nekiültem Mao Ce-tung összegyűjtött művei tanulmányozásának. Tudni akartam, hogyan használhatják fel ellenem a szavait, és hogy nem tudnám-e az ő szavaival megcáfolni vádlóimat. Elhatároztam, hogy megtanulok Mao nyelvén beszélni, és mire eljön az idő, hogy vallatómmal találkozam, folyékonyan fogom alkalmazni a megfelelő idézeteket.

Sok hét múlt el így. A napok egymásba folytak. A hosszú elszigeteltség fokozta depressziómat. Vártam, hogy hírt kapjak a lányomról. Rettenetesen hiányzott, és állandóan aggódtam érte. Sokszor a lélegzetem is elakadt, úgy megrohantak az érzelmek. Máskor meg a gyomrom szorult össze annyira, hogy alig bírtam lenyelni az ételt.

A börtön falain kívül fokozódni látszott a kulturális forradalom intenzitása. A szomszédos középiskola hangszórója egész nap üvöltött. Forradalmi indulók helyett helyi funkcionáriusok és prominens tudósok gyalázatát zengte. Hegyeztem a fülem, hogy elkaphassak egy-egy mondatfoszlányt, mikor jó irányból fúj a szél. A homályos cellában mindennap órákon át böngésztem Mao könyveit, míg csak össze nem folytak a betűk a szemem előtt a gyér világításban.

Egyik nap, kora délután, mikor a szemem már túl fáradt volt az olvasáshoz, felnéztem az ablakra. Egy kis pókot pillantottam meg, amint a rozsdás ablakrácson mászik felfelé. A pici teremtmény nem volt nagyobb egy borsószemnél; észre sem vettem volna, ha a deszka, amely kívülről volt az ablakra szögezve, és eltakarta az ablak alsó felét, nem lett volna feketére festve. Figyeltem, ahogy lassan, de biztosan feljut a vasrács tetejére; jókora séta egy ilyen kis lénynek, gondoltam. Amint elérte a rács tetejét, hirtelen kilendült, és a testéből kibocsátott vékony selyemfonálon visszamászott oda, ahonnan indult, és egy hasonló fonál végén függve másik irányba lendült el. Növekvő gyönyörűséggel

figyeltem, hogyan dolgozik a kis teremtmény. Úgy tűnt, pontosan tudja, mit kellene tennie, hova kell húznia a következő fonalat. Nem tétovázott, nem hibázott és nem kapkodott. Tudta, mi a dolga, és magabiztosan csinálta. Mihelyt elkészült a kerettel, kör alakú hálót kezdett szőni, amely bonyolultan szép és tökéletesen szabályos lett, minden szála egyenletes távolságban sorakozott. Amint ezzel is megvolt, bemászott a közepébe, és megtelepedett.

Csak bámultam ezt a művészi színvonalú építészeti alkotást, és kérdések rajzoltak az elmémbe. Ki tanította a pókot a hálózövésre? Megszerezhető-e az ilyen tudás az evolúció révén, vagy Isten teremtette a pókot, és áldotta meg a hálózövés képességével, hogy ennivalót zsákmányolhasson, és fenntarthassa a fajtáját? Mekkora lehet egy ilyen apró lény agya? Pusztán az ösztön működteti, vagy megtanulta valahogyan a hálózövés tudományát? Egyszer talán megkérdezhetek majd egy rovartan tudóst. Pillanatnyilag azonban csak azt tudtam, hogy valami rendkívüli szépet és felemelőt látok. Akár Isten teremtette a pókot, akár nem, hálát adtam neki, amiért ebben az élményben részesített. Az élet csodája mutatkozott meg előttem. Segített újra hinnem, hogy Isten mindenütt ott van. Mao Ce-tung és forradalmárai kevésbé látszottak fenyegetőnek. Újjáéledt bennem a remény és a hit.

A cellám délnyugatra nézett. A lenyugvó nap sugaraival egy pillanatra a szivárvány színeiben ragyogtatta fel az új pókhálót, majd továbbhaladt, és lebukott a láthatár mögé. Nem mertem az ablak felé mozdulni, féltem, hogy elijesztem a pókot. A helyemen maradtam, és tovább figyeltem. Hamarosan észrevettem, hogy nem csupán a zsákmányt lesi a háló közepén, de örökké éberrel figyel. Mihelyt a huzat összekuszálta vagy eltépte a háló valamelyik sarkát, rögtön ott termett, hogy kijavítsa. És ahogy múltak a napok, a pók időről időre

teljesen felújította a hálóját; néha csak egy részét, de néha az egészet újra szőtte.

Cselekedeteit figyelve és természetét megértve nagyon megszerettem ezt a kis teremtményt. Reggel első dolgom volt odapillantani, napközben sokszor s végül este is megnéztem és megnyugvással töltött el a tudat, hogy megvan még. Ez a kicsi pók lett a társam. A lelkem derével telt meg. Az elszigeteltség nyomasztó érzése megtört, mióta egy másik élőlény volt velem, ha mégoly kicsi és válaszra képtelen is, mint ez a pókocska.

Nemsokára eljött a november. A szél északnyugatira fordult. Minden esős nappal hidegebb lett. Aggódva figyeltem a pókomat, nem akartam becsukni az ablakot, mert kizártam volna. Továbbra is javítgatta a szélszaggatta hálót, és türelmesen szőtte az újabbakat. Egyik reggel azonban, mikor felébredtem, nem láttam sehol.

Elhagyott hálója romokban hevert. Szomorú voltam, de azért nyitva hagytam az ablakot, hátha visszajön. Aztán véletlenül felnéztem a cella mennyezetére, és megláttam kis barátomat egy vadonatúj háló közepében ülve az egyik sarokban. Gyorsan becsuktam az ablakot, és megkönnyebbültem, hogy kis barátom nem hagyott el. November vége felé egy reggel erős meghűléssel és fejfájással ébredtem. Egyfolytában az orromat fújtam, és nyomorúságos állapotban ültem az ágyam szélén, s közben azon töprengtem, vajon kérjek-e valami orvosságot. A vizes rizst még csak megittam, remélve, hogy a meleg folyadék enyhülést hoz, de délben a száraz rizst meg a főtt káposztát már nem tudtam legyűzni. Érintetlenül adtam vissza a konyhaszolgálatosnak. A délután folyamán a szolgálatos ör gyakran benézett a kémlelőnyíláson. Estig nem próbált szólni hozzám, akkor azonban hirtelen benyomta a kémlelőablakot.

– Maga sír! – mondta.

– Ugyan, dehogy – feleltem. – Meg vagyok fázva.

– Igenis sír. Sír, mert nincs hozzászokva az itteni körülményekhez. Itt minden kibírhatatlan, ugye? Észrevettük, hogy mindent meg akar javítani. És azért is sír, mert hiányzik a lánya. Nem tudja, mi van vele.

– Nem, igazán, csak meg vagyok fázva. Adna egy aszpirint?

– Az aszpirin magán nem segít. Az elméjében fészkel a baj. Gondolja csak át a helyzetét. Álljon megfelelően a dolgokhoz. Legyen alázatos – mondta.

Ültem tovább a cellában, az arcomat elfordítottam az ajtótól, és igyekeztem minél ritkábban orrot fújni és a szemem törölgetni. Az esti rizsemből ettem valamennyit, a többit a vécébe borítottam és vízzel leöblítettem. Az örök azonban olyan szilárdan hitték, hogy nem bírom a börtönélet megpróbáltatásait, azért sírtam, s úgy gondolták, meg kell ragadniuk gyengeségem lélektani pillanatát, és másnap kihallgatásra vittek.

6. Vallatás

Ragyogó, napsütéses reggelre ébredtem. Kinyitottam az ablakot, és friss, fagyos levegő áramlott a cellába. Hamarosan itt a tél, gondoltam. Az ör celláról cellára járt és beszólt, hogy mindenki készítse ki mosásra az ágyneműjét; erre havonta egyszer, napos időben került sor. Jéghideg vizet hoztak minden cellába. A foglyok beáztatták az ágyneműjüket, a nedves lepedőket bedörzsölték, aztán a vizes ruhát kinyomkodták a kémlelőablakon, a munkaszolgálatos lányok összeszedték, és a mosodában befejezték a mosást.

Éppen a vizes lepedőmet szappanoztam, mikor egy ör kinyitotta és szélesre tárta az ajtót.

– Gyerünk! – kiáltotta.

– Látja, hogy mosok – feleltem.

– Ne vitatkozzon! Ha azt mondom, hogy jöjjön, azonnal jöjjön.

A szolgálatos fegyőrő is odajött az ajtóhoz.

– Később is kimoshat. Most kihallgatásra megy – mondta.

Kihallgatás! Végre szemtől szemben állhatok az ellenfelemmel. Gyorsan megtöröltem a kezem.

– Siessen – mondta türelmetlenül a fegyőr. – Hozza a Mao-idézetgyűjteményét is.

Követtem őt a börtönfolyosón, majd a női börtönudvaron át a fogház hátsó traktusáig. Az épület előtt hatalmas fehér táblán fekete írásjegyek: „Az őszinte vallomástevőknek enyhe bánásmód. A makacskodóknak súlyos büntetés. Az együttműködőknek jutalom.”

A szívem a torkomban dobogott. Lépéseim önkéntelenül is meggyorsultak. Itt volt a rég várt alkalom, hogy megfeleljek a kérdésekre, és elfogulatlanul kivizsgáltsam az ügyemet. Bízam benne, hogy az állami nyomozó nem fog úgy viselkedni, mint egy hisztérikus vörösgárdista, vagy forradalmár. Nyilván rutinos szakember lesz, felelősségérzettel, és meg tudja különböztetni a bűnöst az ártatlantól.

A bejárat melletti szobában néhány ór üldögélt. Egyikük átvette a kíséretemet, és végigvezetett egy hosszú folyosón, amelynek mindkét oldalán kihallgatóhelyiségek sorakoztak. A legtöbb ajtó zárva volt, de némelyik mögül fojtott beszédhangokat hallottam, és néha egy-egy kiáltást. Az egyik ajtó előtt az őr megállt, kitérte, és rámszólt: – Lépjen be!

A szoba hosszú volt, keskeny és eléggé sötét, egyetlen kis ablaka, akárcsak a cellámban, magasan a szemközti falban. Az ablak alatt, egy asztal mögött két férfi ült, mindkettő a maoisták fakókék, esetlen vászonegyenruháját viselte. A magasabb rangú funkcionáriusokat kivéve szinte mindenki ilyenben járt Kínában. Vagy két méterre az asztaltól, szemben az ablakkal, súlyos faszék állt a fogoly számára. Az egész szoba sötét volt, de a kevés fény, ami bejött az ablakon, nagyrészt a vádlott székére esett. Feltűnt,

hogy a falak porosak, a betonpadló a nyirkosságtól fekete, az asztal és a szék szennyes szürkére kopott.

Beléptem a szobába, az egyik férfi megszólalt: Olvassa fel Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítását az idézetgyűjteményből! Az általa választott idézet ugyanaz volt, mint amelyet a vörösgárdisták alkalmaztak, amikor feldúlták a házamat.

– „Ha a fegyveres ellenséget megsemmisítettük, még mindig itt marad a fegyvertelen ellenség. Ezt az ellenséget sem szabad lebecsülnünk.” – Nyugodt hangon olvastam fel az idézetet, tudtam, hogy a két férfi minden rezdülésemet figyeli. Az izgalom legkisebb jelét sem akartam mutatni, nehogy a bűnösségem bizonyosságának tekintsék.

– Üljön le – mondta a férfi, és a székre mutatott. Amint megfordultam, hogy leüljek, a szék mögötti falban észrevettem egy kis ablakot, hasonlót, csak kissé nagyobbat, mint amilyen a cellám ajtaján volt. Rájöttem, hogy a szobában folyó kihallgatást a folyosóról is figyeli valaki.

Leültem a súlyos faszékbe, és szembenéztem a pult mögött ülő két férfival. Az arcuk sápadt volt, mint akik keveset vannak szabad levegőn. Azzal ellentétben, aki érkezésemkor lajstromba vett, e két emberről ápolatlan külsejük ellenére is sugárzott a hivatal adta magabiztosság és a fölény. Teljesen nyugodtak voltak, csaknem közönyösek; persze a kihallgatás rutinmunka volt számukra. Gondolom, az lehetett a kihallgató, aki megszólított, míg a másik, aki előtt papírok heverték, valószínűleg a titkára volt.

Miután leültem, a kihallgató tiszt elnézett a vállam felett, és alig észrevehetően bólintott. Úgy látszik, helyes volt az első benyomásom, valaki figyelte odakintről a kihallgatást. Egy pillanatra úrrá lett rajtam a csalódás. Úgy látszott, a kihallgatóm csak közbenső láncszem, és most sem fogok találkozni igazi ellenfelemmel. Pedig mennyire vártam már, hogy szemtől szembe lássam azt az embert, aki ilyen

igazságtalanul bánt el velem; egy életre meg akartam jegyezni az arcvonásait!

A kihallgató halkán, unottan kikérdezte a személyi adataimat. Aztán felnézett, és emelt hangon megkérdezte:

– Tudja egyáltalán, hol van?

– Gondolom, valamiféle börtönben vagy gyűjtőtáborban.

– Pontosan. Ez az 1. számú Gyűjtőfogház, a politikai foglyok börtöne. Itt tartjuk fogva azokat az ellenforradalmárokat, akik bűnt követtek el a népi kormány ellen, és itt vizsgáljuk ki az ügyüket.

– Akkor engem nem kellett volna idehozni – jelentettem ki határozottan.

Nem zavartatta magát, türelmesen folytatta.

– Pontosan azért hoztuk ide, mert bűnt követett el a népi kormány ellen.

– Biztos, hogy tévedés van a dologban – mondtam.

– A népi kormány nem szokott tévedni.

– Maga a kormány képviselője, nem felelőtlen vörösgárdista. Nem illethet ilyen képtelen váddal.

– Ez nem képtelen vád.

– Ezt bizonyítania is kellene – mondtam. Mélységes csalódás volt számomra, hogy a rég várt kihallgatás megint csak olyan komolytalan fordulatot vesz, mint az a gyűlés, amelyet a vörösgárdisták rendeztek a bebörtönzésem előtt.

– Természetesen vannak bizonyítékaink – blöffölt szégyentelenül a kihallgató.

– Akkor mutassa be őket – mondtam gúnyosan. – Ne vesztegessük az időt a kihallgatással. Mutassa be a bizonyítékait, és büntessen meg, ha bűnös vagyok.

– Ne becsülje le a tömegeket. A vörösgárdisták és a forradalmárok meg tudnak szerezni minden bizonyítékot, amire szükségünk van. Semmi nem marad rejtve. Akik hibát vagy bűnt követtek el, vallani fognak, és rávállanak a bűntársaikra is.

Tudják, hogy a vallomásért jobb bánásmód jár, mások leleplezéséért pedig jutalom.

– Nem hiszem, hogy volna bizonyítéka ellenem. Nem mintha nem fognám fel a Proletár Kulturális Forradalom céljait, vagy alábecsülném a tömegek erejét, de sem ön, sem senki más nem rendelkezhet bizonyítékkal, mert az egyszerűen nem létezik. Soha nem követtem el bűnt, hogyan lehetne hát bizonyítéka rá? – Tudtam, hogy hazudik a bizonyítékok ügyében; ez erkölcsi fölényt biztosított nekem, és megerősítette az önbizalmam.

– Mi sem könnyebb annál, hogy bizonyítékokat találjunk maga ellen, és megbüntessük. De Nagy Vezetőnk politikája nem ez. Ennek a kihallgatásnak az a célja, hogy segítsünk megváltoztatni a gondolkodásmódját, és alkalmat adjunk, hogy őszinte vallomással kiérdemelje az enyhébb bánásmódot, szakítani tudjon bűnös múltjával, új emberré váljék.

– Nem vagyok varázsló. Nem vallhatok be olyasmit, ami nem történt meg.

– Talán még nem készült fel rá. Mi türelmesek vagyunk. Tudunk várni – mondta lassan, és közben rámszegezte pillantását, amelyből kiolvashattam a fenyegetést, hogy hosszú rabságra számíthatok.

– Millió évig is várhat rá – mondtam. – Ha valami nem történt meg, akkor nem történt meg. Nem változtathatja meg a tényeket, akármeddig vár is. – Én is lassan és határozottan beszéltem, hogy lássa, nem sikerült megfélemlítenie.

– Az idő megváltoztatja az emberek magatartását. Egy ilyen asszony, mint maga, öt évig sem bírja ki ezen a helyen. Az egészsége meg fog gyengülni. A végén majd maga könyörög, hogy vallomást tehessen. Ha meg nem, akkor biztosan meghal.

– Inkább meghalok, minthogy hazudjam.

– Szó sincs róla. Az élőlények legerősebb ösztöne az életösztön, ez alól az ember sem kivétel.

– Én viszont Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítását követem. Ő azt mondta: „Először is ne féljünk a

nehézségektől, másodszer pedig ne féljünk a haláltól.”

— Ez az idézet nem a magafajtajúaknak szól — mondta a vallató méltatlankodva, — hanem a felszabadító hadsereg katonáinak.

— Lin Piao marsall pedig azt mondta — folytattam — hogy, Nagy Vezetőnk tanítása általános érvényű, és minden helyzetre alkalmazható. — Mióta úgy éreztem, hogy erkölcsi fölénybe kerülök vallatóm hazugsága miatt, alig észrevehető változás állt be viselkedésemben. Élvezni kezdtem a kihallgatást. Még mindig jobb volt, mint némán ülni egyedül a nyirkos cellában.

Percnyi csend támadt. A kihallgató megint a hátam mögé nézett, aztán így szólt:

— Maga nagyon vakmerő. De ezzel nem megy semmire. Egyetlen esélye van, az, hogy végre őszinte megbánást tanúsítson. Kötelességem, hogy segítsek megértetni magával kormányunk politikáját, és rávezessem, hogy nincs más lehetősége, mint az őszinte alázat és a töredelmes vallomás. Ne becsülje le a proletárdiktatúrát! A kihallgató teremben mintha a népbíróságon lenne! Igen komolyan kell vennie mindent, ami itt elhangzik.

— Nem várhatok tehát igazságot a népi kormánytól?

— Igazságot! Mi az igazság? Csak egy szó. Egy absztrakt fogalom, aminek semmiféle általános jelentése nincs. A különböző társadalmi osztályok számára az igazság mást és mást jelent. A kapitalisták meg vannak győződve arról, hogy jogukban áll kizsákmányolni a munkásokat, míg a munkások határozottan igazságtalannak érzik, hogy kizsákmányolják őket. Különbözik is, kicsoda maga, hogy igazságot követeljen? A jól fűtött házában üldögélve, miközben mások a hóban dideregtek, gondolt valaha az igazságra?

— Maga összekeveri a társadalmi igazságosságot a jogi igazsággal. Közölhetem, hogy a férjem és én

éppen azért maradtunk Kínában 1949-ben, és nem követtük Tajvanra a Kuomintangot, mert abban bíztunk, hogy a népi kormány majd megjavítja az életkörülményeket, és többé senkinek nem kell éheznie és fáznia.

– Mindenesetre minket nem érdekel az elvont igazság fogalma. A hadsereg, a rendőrség és a bíróságok csupán eszközök arra, hogy az egyik osztály a másikat elnyomhassa. Semmi közük az igazsághoz. Ebben a cellában, ahol most maga raboskodik, a reakciós Kuomintang kormány napjaiban kommunistákat tartottak fogva. Most a proletárdiktatúra ugyanezekkel az eszközökkel nyomja el a saját ellenségeit. A kapitalista országok csak a köznép elbolondítására használják az olyan tetszetős kifejezéseket, mint „igazság” meg „szabadság”, ezzel akarják elaltatni az emberek forradalmi éberségét. Minden ilyen szemetet ki kell söpörni az agyából, ha helyesen akarja látni a dolgokat. Máskülönben nem jut sehová.

Az okfejtés nem volt új számomra, sem senki más számára, aki 1949 után Kínában élt, és követte az eseményeket. Ez az osztályharc bevett marxista elmélet volt. „A hadsereg, a rendőrség és a bíróságok eszközök arra, hogy az egyik osztály a másikat elnyomhassa” – ezt Mao Ce-tung írta, „A népi demokrácia diktatúrája” című tanulmányában. Az ötvenes években Mao Ce-tung és propagandagépezete „a népi demokrácia diktatúrájának” nevezte a kínai kommunista rendszert. A történelmi tények azonban azt bizonyítják, hogy a kommunista rendszer Mao Ce-tung diktatúrája volt, egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig. „A népi demokrácia diktatúrája” című brossurát 1949. július elsején tették közzé, a Kínai Kommunista Párt 1921-es alapításának évfordulóján. Tulajdonképpen ez a brossura előhírnöke volt és igazolója lett számos későbbi politikai kampánynak és tömeges

letartóztatásnak, amelyekben a kommunista rendszer vélt ellenfeleit börtönözték be.

Rájöttem, hogy ez a kihallgatás nem vezet sehova. Amíg nem tesznek fel konkrét kérdéseket, semmi sem tisztázódhat. Semmi értelme nem volt, hogy elvi vitába bonyolódjak a marxizmus fölött. Abban vagy hisz valaki, vagy sem. Középut nincs. Az én világnézetem és értékrendem már rég kialakult. Nem hittem abban, hogy merev osztályokra oszthatók az emberek, és abban, hogy az osztályharc valóban előmozdíthatja a haladást. Szerintem Kínának nem permanens forradalomra, hanem békés körülményekre és társadalmi egységre van szüksége, hogy a háborús évek oly hosszú sora után végre újjáépíthessük az országot. Nem tudtam változtatni ezen a hitemen. A kihallgatóm viszont sajnos képtelen volt ezt belátni, legalábbis pillanatnyilag. Csakis abban bízott, hogy összezavarhat, és hogy érveléssel és fenyegetéssel legyőzheti az ellenállásomat. A kihallgatás túl hosszúvá nyúlt, és meddővé vált. A fejem majd szétrobbant a náthától. Hagytam, mondjon, amit akar a kihallgatóm, úgy döntöttem, nem vitatkozom vele.

Pillanatnyi szünet után így folytatta:

– A vallomás első feltétele, hogy elismerje a bűnösségét. El kell ismernie, hogy nem csupán a népi kormány, de saját maga ellen is vétkezett. A bűnösség beismerése olyan, mintha felhúzná a zsilipeket. Ha már őszintén beismerte a bűnösségét, és hogy a népi kormányt ellenezte, még ha próbálta is leplezni, attól fogva könnyen megy majd a vallomás.

Rövid szünetet tartott, és fürkészően pillantott rám, hogy lássa a hatást. Azt mondta, elleneztem a népi kormányt. Persze, hogy ellene voltam a népi kormány egyes intézkedéseinek, így az ártatlanok tömeges letartóztatásának, meg hogy egyes embereket ellenségnek nyilvánítanak, pusztán a származásuk alapján... De soha senkinek nem

beszéltem ezekről a dolgokról. És bizonyos, hogy semmit nem próbáltam tenni ellene. Csak abban bíztam, hogy a rendszer megszerzi majd a kellő tapasztalatot, eljut az érettség megfelelő fokára, s akkor meg fog enyhülni. A vallatóm megpróbálta elültetni bennem a bűnösség érzését, mert tudta, hogy minden állampolgár, bármelyik országban él, egyszer-egyszer ellenzi bizonyos mértékig kormányának intézkedéseit. Azt hitte, lélektani nyomást gyakorolhat rám. De keresztülláttam rajta, és kifejezéstelen arccal ültem előtte. Gondolatban sorra vettem a népi kormány minden olyan intézkedését, amelyet tiszta szívből támogattam, például a közegészségügy megjavítását, vagy a hajléktalanok letelepítését. Mindent összevéve úgy gondoltam, hogy a népi kormány mellett állok. Pozitív magatartásom a kommunista rezsim iránt így mérlegelve, erkölcsi bátorságomat erősítette, hogy ellenálljak kihallgatom bűntudatébresztő igyekezetének. Ez a tartás felbecsülhetetlen volt börtönéveim során.

— Át kell gondolnia eddigi életét és származását — folytatta a kihallgató. — Meg kell találnia a helyét szocialista társadalmunk gazdasági és politikai struktúrájában. Melyik oldalon áll? A dolgozó nép és a forradalmárok, vagy az osztályellenségek oldalán? Nem újság számunkra, hogy földbirtokos családból származik, amely hatalmas, gazdag termőföldet birtokolt. A családja nemzedékeken át kizsákmányolta a parasztokat, és felélte mindazokat a javakat, amelyeket ők termeltek. A nagyapja, az apja, a férje mind vezető hivatalnokai voltak a reakciós rendszernek, amely együttműködött a külföldi imperializmussal, kizsákmányolta a népet, és harcolt a kommunista párt ellen. Mikor felajánlottuk, hogy egy népoktatási intézményben dolgozzék tanárként, maga is úgy döntött, hogy inkább egy multinacionális külföldi cégnél vállal munkát. Tizenhét éve már, hogy a kommunista hadsereg

felszabadította Sanghajt. A magáéhoz hasonló származású kínaiak tucattal változtatták meg életmódjukat, és csatlakoztak hozzánk. És maga? Úgy tett, mintha mi sem történt volna. Arrogáns módon folytatta régi életstílusát, viselte a régi burzsoá ruháit, sőt angolul mert beszélni nyilvános helyen, és rengeteg idegennel tartott fenn baráti kapcsolatokat itthon és külföldön. Azt hiszi, a hajthatatlansága észrevétlen maradt? A proletariátus évek óta figyeli magát. Nemrég jelentette ki Nagy Vezetőnk: „A tömegek tekintete tisztán ragyog, mint a hó”. Még mindig azt képzelem, hogy bármi rejtve maradhat előttünk?

Maga értelmes nő. Tényleg azt hiszi, hogy kiengedjük innen, mielőtt teljesen átalakítanánk a gondolkodásmódját? Lassan két hónapja már, hogy itt van. Őszintén szólva meglepődtünk, hogy milyen jól alkalmazkodott a körülményekhez. De bármilyen könnyednek igyekszik látszani, a börtönéletet igen kemény megpróbáltatásnak találja. Nemsokára itt a tél. Nem hiszem, hogy valaha is átélt volna egy telet fűtetlen helyiségben. A cellában nagyon hideg lesz. És itt van a hitvány étel, amit sokszor nem bír legyűzni. Ezt is megfigyeltük. És a lánya? Nem hiányzik? Nem érdekli, hogy mi van vele?

Ismét elhallgatott, de mivel nem feleltem, folytatta.

— Mindenekelőtt önéletrajzot kell írnia. Szinte mindenki megírta már az önéletrajzát, de a maga dossziéjában semmi ilyesmit nem találtunk. Mindent világosan le kell írnia. Ne próbálja tisztára mosni magát. Semmit ne próbáljon elhallgatni. Mindent ellenőrizni fogunk adataink alapján. Ha kihagy valamit, tudni fogjuk, hogy nem őszinte. Időrendben írjon, kezdje a családjával. A politikai nézeteit és az őszinteségét abból fogjuk megítélni, amit leír.

A jegyzőkönyvvezető felállt, és egy tekerecs papírt adott át. Miután átvettem, a kihallgató tiszt folytatta:

– Ha nem elég a papír, a szolgálatos őről kérhet még. Ő adja majd a tollat és a tintát is. Nem csinálhat piszkozatot. Nem dobhatja ki az elrontott lapokat. Ha készen van, mindent le kell adnia, a maradék papírt is.

Nagyon komolyan a szemembe nézett.

– Alaposan gondoljon át mindent, amit mondtam. Ha befejezte az írást, adja oda a szolgálatos őrnek. Majd újra hívjuk.

Kinyílt a kihallgató szoba ajtaja, és megjelent egy őr. Követtem a hosszú folyosón át a celláig. Nem tudtam, mennyi ideig voltam távol, de évszázadoknak tűnt. Éhes voltam, fáradt és csalódott.

Nedves lepedőm a felfordított ágyra volt terítve, amelyet asztalnak használtam. Felkaptam, a szappanomat és beszappanoztam. Amint elkészültem vele, szóltam a szolgálatos őrnek:

– Jelenteni szeretnék!

Odajött a kémlelőablakhoz, és benyújtott egy tollat meg egy üveg tintát.

– Ki lehetne mosatni a lepedőmet? – kérdeztem.

– A mosoda már bezárt. Majd legközelebb leadja.

– De hát csurom víz, és már beszappanoztam. Nem higiénikus, hogy egy hónapon át nedvesen tartsam a cellában.

Meg sem várta, hogy befejezzem, becsapta a kémlelőablakot, és elment.

A délután folyamán azonban többször is visszajött, és benézett a kukucskálolyukon. Végül kinyitotta a kisablakot, és megkérdezte:

– Miért nem ír?

– Hogyan írhatnék? Aggódok a nedves ágyneműm miatt. Meg fog dohosodni. Nincs másik ágyneműm.

Talán annak érdekében, hogy hozzáfogjak az önéletrajz írásához, amelyet a kihallgató várt, hajlott a szóra, és a munkaszolgálatos lányt utasította, hogy vigye el és mossa ki a lepedőmet. Másnap kaptam vissza, tisztán és szárazon.

Az őr továbbra is rendszeresen visszatért a kisablakhoz, és be-benézett a cellába. Hogy úgy lássák, mintha írnék, ölembe vettem Mao egyik könyvét, rátettem, egy lapot, és magam mellé helyeztem a tintásüveget. Ettől fogva az őr békén hagyott.

Mielőtt bármit leírtam volna, megpróbáltam kitalálni, mit akar a kihallgató tiszt elérni az önéletrajz íratásával. Az ürügy, hogy már minden kínai megírta az önéletrajzát, nem volt meggyőző. Bár soha nem írtak velem önéletrajzot, tudtam, hogy a körzeti rendőrség részletes adatokkal rendelkezik egész addigi életemről, mint ahogy mindenki másról is részletes információi voltak. A kihallgató nyilván arra számított, hogy az önéletrajzomban majd talál valamit, amit kiforgathat és ellenem fordíthat.

Sehogy sem értettem, miért éppen engem szemeltek ki, és börtönöztek be, mikor Sanghajban sok más kínai nő is polgári jómódban élt, hagyományos kínai ruhákat viselt a Mao-zubbony helyett, és voltak külföldi barátai. Nem kétséges, hogy a vörösgárdisták őket is bántalmazták, és valószínűleg kifosztották az otthonaikat. Egyeseket talán meg is vertek. Azt azonban nem tudtam elképzelni, hogy mindet letartóztatták volna. Tulajdonképpen még mindig rejtélyesnek tűnt számomra a helyzet. Ostobaság lett volna a közepébe vágva őszintén megírni mindent magamról és az életemről, feltárni legbelsőbb gondolataimat és nézeteimet. Ezenkívül hallottam esetekről, mikor az emberrel újra és újra leírták az életrajzát, aztán súlyos gyanúba keveredett, ha ellentmondásokat találtak benne. Nyilvánvalóan csak egyet tehettem, a pusztá tényekre szorítkozva időrendben leírni az élettörténetemet. Ha újra kell írnom, nem okoz majd gondot, hogy ugyanazt a változatot adjam elő.

Estére hirtelen hideg lett a cellában. Alkonyatkor erős szél támadt. Az ablak olyan gyatrán illeszkedett,

hogy hangosan zörgött a keretében. Hideg szél süvített be a réseken. Vécépapírt hajtogattam össze, hogy betömjem őket, és kizárjam a huzatot. Addigra már kis barátom, a pók hálója szét volt szaggatva. Ő meg ahelyett, hogy rögtön szőtt volna egy másikat, mint eddig tette, most leereszkedett a mennyezetről egy hosszú selyemfonálon. Amint leért, nagy keservesen mászni kezdett a padlón. Lekuporodtam, hogy közelebbről figyelhessem; kíváncsi voltam, mit fog csinálni. Kis barátom nagyon gyengének látszott. Dülöngélve haladt, és pár lépésenként megállt. Megbetegedhet-e egy pók, vagy csupán a hideg ártott meg neki? Aggódva figyeltem, amint egyik saroktól a másikig vonszolja magát, nyilván szélvédett helyet keresve. Végül a betonvécé és a fal közötti beszögellésben bújt el. Itt, ezen a menedékhelyen kis hálót szőtt, nem olyan szép szabályosat, mint máskor, de a háló rétegei vastagabbak voltak, és az egész leginkább egy gubóra hasonlított. Úgy láttam, kis barátom biztonságban van. Ezentúl ha a vécét kellett használnom, óvatosan mindig a másik oldalára ültem, hogy ne zavarjam.

Másnap reggel gyorsan nekiláttam az önéletrajzomnak, és néhány oldalon el is készültem vele délutánra. Aztán odamentem a kémlelőablakhoz és kiszóltam:

— Jelenteni szeretnék!

A tegnapi ór jött az ablakhoz. Áadtam neki, amit írtam, meg a megmaradt üres lapokat.

— Már elkészült vele? — kérdezte kétkedve, és az öt teleírt oldalra szegezte tekintetét.

— Igen, készen vagyok — feleltem.

— Nagyon kevésnek látszik. Mindent leírt?

Nem szólt többet, elment. Félig-meddig azonnali reakcióra számítottam. De nem történt semmi, így egy idő után megkönnyebbültem. Egész este a pókocskát figyeltem, amely elhagyta új otthonát, és dülöngélve, meg-megállva megint összevissza mászkált a cellában. Végül egyenesen felém indult.

Gondoltam, felmászik majd a lábamra, meleget keresve. De továbbhaladt, és eltűnt az ágy alatt. Vártam, hogy újra előmászik, de teltek-múltak az órák, és nem történt semmi. Lehet, hogy az ágy alja volt a cella legvédehetőbb helye, és kis barátom úgy határozott, ott húzza ki a telet.

Másnap reggel, mikor az őr felébresztett, gondosan átvizsgáltam a cella padlóját, mielőtt letettem a lábam, nehogy véletlenül rálépjek a kis pókra. Egész idő alatt, míg a rizslevesem ettem, a betonpadlót fürkésztem az ágy körül, hátha új erőre kapva előbukkan a pókocska. De nem történt semmi. Felnéztem a mennyezetre, még a szakadt pókháló is eltűnt. Semmi nyoma nem volt már, hogy a pókocska valaha is létezett, akár képzelhettem is az egészet. De akárhogy is, míg itt volt, szakadatlanul dolgozott, komoly erőfeszítéseket tett a túlélésért, újra és újra megszötte a hálóját. Természetes életösztönének engedelmeskedett. Nekem is ezt kell tennem. Elszántan és keményen küzdenem kell, legjobb képességeim szerint, míg itt vagyok az 1. számú Gyűjtőfogházban.

Gondolataimat a cellaajtó nyílása szakította félbe. Egy őr kiáltott be:

– Jöjjön!

Felkaptam a kis piros könyvecskét a Mao-idézetekkel, és követtem az őrt, felkészülve arra, hogy heves összecsapásom lesz a kihallgató tiszttel, aki minden bizonnal osztja az őr véleményét, miszerint az önéletrajzom nem kielégítő.

Most másik kihallgató szobába vezettek, de ez is ugyanolyan volt, mint az előző. Ugyanaz a két ember éppúgy foglalt helyet, mint először, csak most a zubbonyuk kidagadt az alája vett pulóvertől, a pulóver ujja és gallérja ki is látszott. A szoba jéghideg és nyirkos volt. Odakint dühöngő északnyugati, szibériai szél ostromolta a várost, rázta az ablaktáblákat és átsüvített a réseken. A kihallgató tiszt összevonta a szemöldökét. Éles hangon

rámparancsolt, hogy olvassam fel a kiválasztott Mao-idézetet, és közben szigorúan figyelt, nem látja-e rajtam a vonakodás jeleit. Tudtam, hogy a viselkedése kiszámított, és meg akar felemlíteni.

Nem törődtem vele, gyerekesnek és mulatságosnak találtam, és éppoly tisztán és érthetően olvastam fel az idézetet, mint tegnap. „Az imperialisták és csahos kutyáik, a hazai reakciósok, nem hajlandók elfogadni, hogy vereséget szenvedtek Kínában. Továbbra is konspirálnak, és minden eszközt felhasználnak, hogy ártsanak a kínai népnek. Például ügynököket küldenek Kínába, hogy zavart keltsenek. Ez bizonyos. És nem fognak felhagyni ezzel a tevékenységükkel” — olvastam az idézetet a kis piros könyvecskéből. Nem ültettek le, ehelyett a kihallgató azt kérdezte:

— Megértette, miről szól az idézet?

— Azt hiszem, ez teljesen világos.

— Mondja el, hogyan értelmezi.

— Ez az idézet, amelyet minden kínai jól ismer, Mao elnök 1949. június 15-i beszédéből való, amelyet az Új Politikai Tanácskozó Testület* előkészítő gyűlésén mondott Pekingben. Éberségre szólította a kínai népet, mert úgy vélte, hogy az imperialisták és a Kuomintang nem törődnek bele a vereségbe, hanem ügynököket fognak küldeni Kínába, hogy zavart keltsenek.

** A később létrehozott parlament, a Népi Gyűlés elődje.*

— Pontosan. És az utóbbi tizenhét év eseményei bebizonyították, hogy Nagy Vezetőnk szavai nagyon is időszerűek és igazak voltak. — Egy pillanatra rám nézett, és azt kérdezte: — Mi a véleménye?

Azt nyilván nem felelhettem, hogy Mao szerintem paranoid személyiség, és betegesen gyanakvó. Ugyanakkor nem adhattam neki igazat anélkül, hogy elismerjem, a rendszer ellenségei tényleg folytatnak ilyen tevékenységet.

– Hát persze, hogy hiszem Nagy Vezetőnk, Mao elnök minden szavát, bármit mondjon is – feleltem diplomatikusan. – Neki mindig igaza van, nemde?

A kihallgató csodálkozva nézett rám. Aztán egy pillanat múlva így szólt:

– Üljön le.

Hallottam, hogy a hátam mögött kinyitják a fatáblát a kémlelőablakon. A kihallgató meg engem figyelt, hogy észrevettem-e a halk neszt. Egyenesen magam elé néztem, mintha a gondolataimba merültem volna. Nem akartam vele tudatni, hogy éberem figyelek minden hangra. A viselkedése elárulta, hogy nem szeretné, ha tudnék róla, hogy a folyosóról figyelik a kihallgatásomat.

Az önéletrajzom ott hevert előtte. Kézbevette, és így szólt:

– Azt állítja, hogy ez komoly erőfeszítés az önvizsgálatra?

Erre nem volt mit felelni. Csendben maradtam.

– Olyan statisztikai beszámolót adott az életéről, mintha csak a napi kiadásait sorolná fel. Ezt nevezi maga önéletrajznak? – Meglóbálta a lapokat az orrom előtt.

– Nem felel meg? – kérdeztem ártatlanul. – Sajnos, még soha nem írtam önéletrajzot.

– Lehet, hogy még egyet sem írt, de épp eleget olvasott. A könyvespolcai tele voltak önéletrajzokkal, kínaiakkal is, meg külföldiekkel is.

– Igen. Igaz, hogy sok önéletrajzot olvastam, amelyeket fontos emberek írtak. Mindegyikük nagyot alkotott valamilyen területen. Én azonban semmi említésre méltót nem vittem véghez. Az utolsó kilenc év kivételével, mikor a férjem már nem élt, egyszerű háziasszony voltam.

– Egyszerű háziasszony? Csak nem? – kérdezte gúnyosan a kihallgató. Felhorkant, és így folytatta: – Varrással, kötéssel, főzéssel, töltötte az idejét? Szó sincs róla, a marxizmust tanulmányozta, elolvasott minden újságot és magazint, lemásolta az állami és

pártvezetők beszédeit, külön dossziéja volt a központi bizottsági határozatokról. Mikor a vörösgárdisták megjelentek a házában, hogy forradalmi akciót hajtsanak végre, a könyvespolcai tele voltak politikai könyvekkel, a fiókjai pedig sajátkezü feljegyzésekkel. A hálószobájában ott állt a rövidhullámú rádió. A cselédei elmondták, hogy rendszeresen hallgatta a külföldi adásokat. Miféle háziasszony csinálja ezt? Egy háziasszony a családjáért, az otthonáért él. Maga ehelyett politikával foglalkozott. Soha nem volt maga háziasszony, semmiféle értelemben.

– Én nem szégyellem, hogy a családomon és az otthonomon kívül más is érdekelt. Mindeddig úgy tudtam, hogy a népi kormány és a kommunista párt arra ösztönzi az asszonyokat, hogy tanulmányozzák a marxizmust, és vegyenek részt a politikai életben. Én csak azt tettem, amit helyesnek láttam, mióta a kínai nőket is felszabadította a kommunista párt.

– Az asszonyoknak a mi útmutatásaink és irányításunk mellett kell tanulmányozniuk a marxizmust. Ha már olyan lelkesen érdeklődött a marxizmus iránt, és annyira fejleszteni akarta a politikai öntudatát, miért nem iratkozott be egy továbbképző tanfolyamra? Tudjuk, hogy egyetlen politikai továbbképző tanfolyamon sem vett részt, amelyet a lakóbizottság szervezett a körzetében lakó nőknek. Ha azért érdeklődött a politika iránt, hogy jó polgár lehessen, miért késett teljes két órát a sanghaji népi gyűlés küldötteit megválasztó szavazásról? Így viselkedik egy öntudatos, felszabadult nő? Hiába az aranyozás, az álarc nem változtatja ártatlan Buddhává! A maga politikai érdeklődésének minden jel szerint titkos indítékai voltak.

– A lakóbizottsági továbbképző tanfolyamokon csak azért nem vettem részt, mert egyedül jobban tudok tanulni. Azonkívül mindig délutánonként tartották őket. Mióta a Shellnél dolgoztam, nem

mehettem el délutánonként. Ami pedig a szavazásról való késésemet illeti, elismerem, hogy egyszerűen megfeledkeztem róla, míg végül valaki figyelmeztetett. Nem gondoltam volna, hogy ennyire fontos a szavazatom. Azt meg végképp nem tudtam, hogy a Shell dolgozóinak együttesen kell szavazniuk, és az én késésem miatt mindenkinek ott kell várakoznia. Végülis egyetlen jelölt volt, az, akit a párt állított. Akár szavazok rá, akár nem, mindenképpen megválasztják – magyaráztkodtam.

– Gyalázni meri a népi kormány választási rendszerét! – támadt rám gyűlölködve a kihallgató. Azt mondja, nem tartotta fontosnak! Hát mi fontos magának azon kívül, hogy elvégezze a piszkos munkát az imperialistáknak?

– Ez képtelen és felelőtlen vádaskodás – tiltakoztam.

Ismét felkapta az ötlapos irományt.

– Azt mondtam, hogy önéletrajzot írjon. Ehelyett ideáik ezzel. Miért? Nyilván rejtegetnivalója van.

– Mondja el, kérem, mire gondol. Én semmit nem akartam eltitkolni. Ha bármi van az életemben, amit tudni akar, a legnagyobb örömmel felelek.

– Helyes. A kihallgatás kezdete óta ez az első alkalom, hogy őszinteséget mutat. Remélem, felismerte már, mennyire kilátástalan a helyzete, és megteszi a beismerő vallomást.

– Már megint rejtvényekben beszél. Azt mondtam, szívesen elmondok az életemről bármit, mert az a véleményem, hogy a tények többet számítanak, mint az érvek. Hiszem, hogy ha birtokában lesz minden ténynek, maga is látni fogja, hogy ártatlan vagyok. Soha semmit nem követtem el a népi kormány és a kommunista párt ellen.

– Teljes és őszinte válaszokat várok a kérdéseimre – figyelmeztetett. – Semmit sem szabad elhallgatnia, ha könnyített bánásmódot akar.

– Megígérem, hogy semmit sem hallgatok el. Tökéletesen tisztában vagyok a népi kormány

hatalmával, és tudom, hogy maga, mint kihallgató, képes kinyomozni az igazságot. Tulajdonképpen számítok is rá, hogy tisztázni fog az igazságtalan vádak alól, és helyreállítja a becsületemet.

– Hiszek az őszinteségében. Most visszamehet a cellájába. Délután elmondhat nekem mindent a két angol ügynökkel, Scottal és Austinnal való kapcsolatáról, továbbá a cége valódi tevékenységéről, és arról, hogy ki mutatta be a főnökének a fehérorosz kettős ügynököt.

Nem akartam hinni a fülemnek. Válaszolni akartam, de a kihallgató egy kézmozdulattal elhallgattatott, és felállt.

– Ne mondjon most semmit! Délután bőven lesz alkalma, hogy megtegye a vallomását.

A nyitott ajtóban már ott állt az őr, hogy visszakísérjen a cellámba.

Annyira elkábított, amit a vallatom mondott, hogy azt se tudtam, hogyan kerültem vissza a cellába.

A szolgálatos őr kint, a hideg szélben várta, hogy átvehesse a kíséretemet, ahelyett, hogy a bejárat melletti fülkében ült volna. Zsebredugott kézzel, előreejtett vállal, türelmetlenül toporgott. Attól a pillanattól kezdve, hogy a látóterébe kerültem, végig a börtönfolyosón az arcomat fürkészte. Akkor is a kukucskálólyuknál maradt, és figyelt, mikor már bezárta mögöttem az ajtót. A viselkedéséből megértettem, az a feladata, hogy figyelje meg, hogyan reagálok a kihallgató tiszt szavaira. Nyilván ezért kaptam haladékokat, és ezért küldtek vissza a cellámba. Teljesen megdöbbenett, hogy a kihallgató „angol ügynökök”-nek nevezte a barátaimat, és a Shell sanghaji ügyvezető igazgatójának fehérorosz titkárát „kettős ügynök”-ként említette, de tudtam, életbevágóan fontos, hogy most normálisan viselkedjem. Ha a legcsekélyebb jelét is látják, hogy izgulok, azt biztosan a bűnösség bizonyítékaként értelmezik.

Vizet töltöttem a mosdótálba, és megmostam a kezem meg az arcom. Aztán kézbe vettem egy Mao-kötetet, odaültem vele az ablakhoz, föléje hajoltam, és lapozgattam, mintha elmélyülten tanulmányoznám. Az őr még jó sokáig ácsorgott a kémlelőlyuknál, de aztán elment. Egy perc múlva azonban egy másik nő foglalta el a helyét. Délben gyorsan megettem a rizsből és káposztából álló ebédet, mert már éhes voltam. Mikor a konyhaszolgálatos összeszedte az edényeket, hallottam, hogy közli az őrral: „Mindent megevett”. A foglyok elvégezték szokásos tízperces sétájukat a cellában, aztán az őr sorra járta az ajtókat, és megparancsolta, hogy üljenek le. Végül az én cellámhoz érkezett, és elfoglalta helyét a kukucskálólyuknál. A lehető legcsendesebben mozgott, de elég időt töltöttem már a börtönben, hogy bármilyen zajra felfigyeljek, és megállapítsam, van-e kint valaki. Mindenesetre úgy tettem, mintha nem vettem volna észre az őrt. Hátamat a feltekert ágyneműnek vettem, és lehunytam a szemem, mintha aludnék. Az alvást napközben szigorúan tiltotta a szabályzat, és aki vétett ellene, rögtön magára vonta az örök haragját. Sokszor hallottam, ahogy szidalmazták a foglyokat, mert megszegették az előírást. Az én öröm azonban mindenáron leplezni akarta, hogy figyel, ezért inkább nem keltett fel.

Nagyjából egy óra múlva ismét kihallgatásra szólítottak. Ugyanazt az idézetet kellett felolvasnom, amelyet reggel.

— Kezdjük az MI 5-ös ügynökkel, Scott-tal — mondta a kihallgató tiszt. — Hogyan találkozott vele? Ismerte már azelőtt is, hogy Kínába jött volna? Milyen információkat adott át neki?

— Mielőtt beszámolnék arról, hogy milyen körülmények között találkoztam Scott-tal, szeretném leszögezni, hogy én csak annyit tudtam róla, hogy angol diplomata.

– Azt szögez le, amit akar. Hogy elhisszük-e, vagy sem, az más kérdés. Folytassa a beszámolóját.

– 1961 szeptemberében találkoztam először Scotttal egy vacsorán. Nem emlékszem már, ki volt a házigazda.

– Az indiai főkonzul volt a házigazda. Megszereztük a meghívottak listáját. De ez nem lényeges. Ismerte Scottot, mielőtt az indiai főkonzul vacsoráján találkoztak?

– Nem.

– Maga nem sokkal ezután Hongkongba utazott. Ott aztán érintkezésbe lépett egy másik MI 5-ös ügynökkel, aki a második világháborúban a brit légierő tisztje volt. Hongkongban mindenki tudta róla, hogy angol kém, bár ő üzletembernek álcázta magát. Azért küldte oda magát Scott, hogy utasításokat kapjon ettől az embertől?

– Sok emberrel érintkeztem Hongkongban. Egyikről sem gyanítottam, hogy ügynök lenne. Az utazásomat már jóval azelőtt megszerveztem, hogy Scotttal találkoztam volna. Kétévenként rendszeresen elutaztam Hongkongba. Tudja jól, hogy ehhez kiutazási engedély kell a rendőrségtől. Sokkal előbb benyújtottam az engedélykérelmet, mint ahogy Scotttal találkoztam.

– Azt akarja velem elhítenni, hogy véletlenül találkozott Scotttal, pedig a tények mást mutatnak. Scott röviddel azelőtt érkezett Sanghajba, hogy maga Hongkongba utazott. Mihelyt maga elutazott, ő rögtön visszament Pekingbe. És mielőtt maga visszaérkezett, ő már újra itt volt, és itt töltött néhány hónapot. Míg a maga hajója a folyón vesztegelt a tájfun miatt, többször is meglátogatta a fedélzeten. Nem így viselkedik egy futó ismerős, egy egyszeri vacsorapartner. És amíg Sanghajban volt, nagyon sokszor találkoztak. Ilyenkor mindig ő maga vezette a kocsit, ha viszont másokkal volt, a sofőrje vezetett. A Sanghajban élő külföldiek azt beszélték, hogy dekadens szerelmi kapcsolat van maguk között,

de ezt egyetlen olyan emberünk sem erősítette meg, aki magát figyelte. Szerintünk a maga kapcsolata Scott-tal politikai jellegű volt. Szándékosan keltette azt a látszatot, hogy viszonyuk van, hogy félrevezesse a környezetét. Az angolokban túlteng a faji gőg. És a szervezeteikben megkövetelt fegyelem nem engedi az ügynöknek, hogy érzelmi kapcsolatba keveredjen egy bennszülött nővel abban az országban, amelyikben működik. És végül, tudjuk azt is, hogy míg Sanghajban volt, Scottnak törvénytelen viszonya volt egy angol bankigazgató feleségével. Láthatja, mennyi mindent tudunk erről a mocskos ügyről, nem remélheti, hogy tovább titkolhatja az igazságot. Mondja el, mire kérte Scott, és mit teljesített ebből! – összegezte a vádakát a kihallgató, és keményen a szemembe nézett.

– Rosszhiszeműen értelmezi ezt a teljesen mindennapi szituációt – feleltem. – Csak azért találkoztam olyan sűrűn Scott-tal, mert mozgalmas társasági életet élt, és szeretett szórakozni. Vacsora után sokszor angol filmeket vetített nekünk. Ez mindig különleges alkalom volt, hiszen máshol nem láthattunk ilyen filmeket. Emlékszem, néhányszor a külügyi szolgálat munkatársait is meghívta ezekre a vetítésekre. A vendégszeretetét illet viszonzom. Nekem porcelángyűjteményem volt. Vacsorapartit rendeztem és meghívtam néhány barátomat, köztük Scott-tot is, hogy nézzék meg az új szerzeményeimet. És a hanglemezeim közül is sokat átvett magnószalagra. A vörösgárdisták is beszámolhatnak róla, hogy nagy hanglemezgyűjteményem volt. És szerintem azért vezetett sokszor ő maga, mert tudott kínaiul, nem úgy mint a többi európai Sanghajban, és nem félt, hogy eltéved. Az meg pusztán véletlen, hogy épp akkor jött Sanghajba, mielőtt elutaztam, és akkor jött vissza újból, amikor visszaérkeztem. Amikor a tájfun miatt a folyón vesztegeltünk, feljött ugyan a hajóra, de nem hozzám, hanem a kapitányhoz. És volt ott egy másik sanghaji ismerőse is, azt hiszem, egy

dán üzletember. Vele is beszélt, és iszogattak. Én nem csatlakoztam hozzájuk. Ha idegen hajó tartózkodik a folyón, sok határőr és vámtiszt van a fedélzeten. Kérdezze meg őket, hozzám jött-e Scott, vagy a kapitányhoz?

– A maga kapcsolata Scott-tal több volt, mint alkalmi ismeretség – mondta a kihallgató.

– Bármilyen volt is, maga akkor is elrugaszkozik a tényéktől, és tévesen értelmezi a helyzetet.

A kihallgató tiszt erősen a szemembe nézett, és így felelt:

– Mégis azt tanácsolom, ne próbáljon úgy szabadulni a nehézségektől, hogy azt állítja, szerelmi kapcsolata volt Scott-tal. Egy kínai nő szégyent hoz a hazájára, ha szerelmi ügybe keveredik egy barbár nyugatival, és megérdemli, hogy átnevelő munkatáborba zárják.

A kínaiak évszázadokon át faji előítéletben szenvedtek. Azok, akik soha nem hagyták el az országot, nem volt közelebbi kapcsolatuk más nemzetiségűekkel, más országok lakóira gyakran úgy gondoltak, mint idegen, ennél fogva civilizálatlan lényekre, furcsa szokásokkal, s „idegen”-nek,* sőt „külföldi ördögök”-nek nevezték őket. A Mao-korszak önként vállalt elszigetelődése, továbbá a kapitalizmus bűneiről szóló pártpropaganda csak megerősítette a kínai népet szerencsétlen önáltatásában. Mikor Teng Hsziao-ping szélesre tárta a kapukat a külvilág előtt, és jószándékú, gazdag külföldiek özönlöttek el Kínát, hogy befektessék a pénzüket, és megosszák velünk az eszméiket, a kínaiak döbbsen ébredésükben előbb mélységesen szégyenkeztek, s aztán siettek megszabadulni mindentől, ami kínai, csak hogy „civilizáltabbnak” érezhessék magukat.

** Lefordíthatatlan szójáték, kínaiul ugyanis a külföldi „vajkuo”, ami szó szerint annyit jelent, hogy az országon, azaz Kínán kívüli.*

Nem volt mit felelnem, bár észrevettem a magatartásából, hogy számára nem volna kielégítő megoldás, ha munkatáborba küldene, csak ha mint „kém”-et küldhet oda. Ezt különösnek találtam, és kerestem a miértjét. A párt általában nem sokat törődött azzal, hogy megfelelő ürügyet találjon az ítélethez, ha áldozatnak szemelt ki valakit, és meg akarta büntetni. Az ürügy sokszor elképesztően gyenge volt, sőt néha teljesen hiányzott. A büntetés volt a cél. A kihallgatóm viselkedéséből ítélve azonban engem csakis „kémkedés” miatt kellett elítélnie, nem valami más okból. Miért? Nem jöttem rá, csak sokkal, sokkal később.

– Látom, megeleégelte a hazudozást – mondta a kihallgató. – Vallja be végre, mit mondott Scott, amikor együtt voltak.

– Nem várhatja el tőlem, hogy emlékezzem olyan beszélgetésekre, amelyeket évekkel ezelőtt folytattam. Semmi különösen jelentősről nem beszélgettünk. Könyvekről, zenéről, kínai porcelánokról volt szó, helyekről, amelyeket mindketten ismertünk, a családjainkról, meg effélékről.

– Politikáról egyáltalán nem beszéltek?

– Nyilván beszélünk néha az aktuális dolgokról, főleg nemzetközi ügyekről. Scott diplomata volt. Gondolhatja, hogy a kínai belügyeket nem tárgyalta volna meg egy kínaival.

Ahány európaival csak találkoztam, diplomatákkal, üzletemberekkel, mind élénken érdeklődött Mao Ce-tung Kínája iránt, elsősorban a kommunista párt elzárkózási politikája miatt, amely titokzatosság ködébe burkolta az országot. Voltak, akik azért jöttek Kínába, mert érdekelte őket a kínai kultúra. Természetes, hogy amint alkalmuk nyílt beszélgetni egy kínaival, kérdéseket tettek fel. De ezek a kérdések nem államtitkokra vonatkoztak. Mint kínai, hittem, hogy segítenem kell más országok polgárait, hogy jobban megértsék Kínát, történelmét, kulturális

örökségét és céljait. A kommunista párt radikális szárnyához tartozó funkcionáriusok azonban másként látták a dolgot. Szerintük minden kínai, aki nem szajkózta engedelmesen a hivatalos propagandát, a rendszer ellensége volt, és minden külföldi, aki Kínába jött, csak azért jött, hogy kipuhatolja a kommunista rendszer gyengeségeit. Ezért aztán minden kínai gyanús volt nekik, aki idegen cégeknek dolgozott, és európaiakkal tartott kapcsolatot.

A kulturális forradalom előtt azon alapult a biztonságérzetem, hogy egyetlen magasabb beosztású kínai funkcionáriust sem ismertem, és nem voltam olyan pozícióban, hogy bármit megtudjak, ami államtitoknak tekinthető. Arra pedig különösen vigyáztam, hogy soha ne tegyek fel kényes kérdéseket kínai barátaimnak és rokonaimnak, főleg, ha még párttagok is voltak. (Ez az óvatosság végül a kulturális forradalom alatt térült meg, mikor keresztül-kasul kikérdezték a barátaimat és rokonaimat, és ők őszintén vallhatták, hogy soha nem érdeklődtem államtitkok iránt.)

– Scott hírszerző tiszt volt. Az volt a feladata, hogy kiszaglásszon dolgokat. Mit kért magától? Nem kérte meg, hogy információkat szerezzen neki? – erőltette a kihallgató.

– Soha! – feleltem. – Hogyan szerezhettem volna neki információkat? Külföldi cégnél dolgoztam, a Shellnél. Csak arról tudtam, amiről a külföldiek is tudtak.

– Kizárt dolog, hogy egy hírszerző tiszt ne próbáljon információkat szerezni a kormányának.

– Biztos maga abban, hogy hírszerző tiszt volt? – kérdeztem.

– Ne vonja kétségbe az információinkat.

– Akkor miért nem tartóztatták le, vagy utasították ki az országból, mint nem kívánatos személyt?

– Mert nekünk hasznosabb volt, ha nem tudja, hogy tudunk róla. Rajta tartottuk a szemünket, és minden lépéséről tudtunk. A britek nemcsak a saját

országuknak dolgoztak, hanem az Egyesült Államoknak is, mert az amerikaiak nyíltan nem jöhetnek Kínába. És mivel az Egyesült Államok szorosan együttműködnek a Kuomintanggal, a britek a Kuomintangot is segítették.

Felemelte a hangját, és kizökkent eddigi tárgyyszerű modorából.

— 1962-ben, amikor Scott másodszor jött Sanghajba — folytatta — a Kuomintang támadásra készült ellenünk. Scott azért kereste a kapcsolatot magával, mert maga a Kuomintanggal állt kapcsolatban.

— Ostobaság! Soha nem volt kapcsolatom a Kuomintanggal.

— A férje a Kuomintang-kormányzat vezető tisztviselője volt. És ez még nem minden. Magának már a származása is azt diktálja, hogy a Kuomintanggal szimpatizáljon. Nagy Vezetőnk tanítása az osztályharcról olyan, mint a távcső és a mikroszkóp együttvéve. Mao Ce-tung eszméivel felfegyverkezve átlátunk a dolgok felszínén, és eljutunk a lényeghez.

Tudtam, hogy a hivatalos pekingi propaganda 1962-ben azt hangoztatta, hogy a Kuomintang támadásra készül az anyaország ellen. Viszont egyetlen újság vagy folyóirat, amelyet külföldről kaptam, sem írt arról, hogy bármiféle háborús készülődés folyna Tajvanon. És abban is biztos voltam, hogy Tajvan nem vállalkozna támadásra az anyaország ellen az Egyesült Államok beleegyezése nélkül, márpedig akkor, 1962-ben, nem látszott valószínűnek, hogy az Egyesült Államok megengedjen egy ilyen kalandorakciót. Ezzel szemben Sanghajban gyakran hallottam, hogy Fucsienben, a Tajvannal szemközti területen kínai csapatokat vonnak össze, és a katonák családjait kiköltöztetik onnan. Sokan úgy vélték, hogy Mao tervez katonai akciót Tajvan ellen, nem pedig fordítva. Sanghajban azt beszéltek, hogy csak a Mao-

féle „nagy ugrás előre” kampány gazdasági csődje meg a pártvezetésen belüli nézeteltérések hiúsították meg a tervet.

Gondolataimba mélyedtem, mert megpróbáltam felidézni, hogy kérdezett-e akkoriban Tajvanról Scott, vagy bárki más a külföldiek közül. A kihallgató tiszt mindvégig figyelt, és hallgatásomat félreértve azt mondta:

– Akár bevallja, akár nem, pontosan tudjuk, hogy mit mondott Scottnak.

– Akkor azt is tudniuk kell, hogy sohasem beszéltünk politikáról – feleltem.

– Látom, nem készült még fel a vallomásra. Időre van szüksége, hogy összeszedje a gondolatait. Semmi kifogásunk ellene. Elég időt adunk, hogy felkészüljön a teljes és őszinte vallomásra. Mától fogva tudja már, hogy a tagadásnak nincs értelme. Most térjünk át Austinre, az ügynöknőre. Mondjon el mindent a kapcsolatukról.

– Mint tudja, Mrs. Austin egy üzletember felesége. A kapcsolatunk kizárólag társasági volt. Együtt szoktunk bridzselni és vacsorázni.

– És maga összeismertette egy volt Kuomintang-katonatiszttel!

– Micsoda? Kiről beszél? — kérdeztem döbbenten, őszintén meglepődve. A kihallgató láthatóan elégedett volt.

– A kínai orvos, a hagyományos orvoslás doktora, akit maga vitt el a lakására, a Kuomintang-hadsereg tisztje volt, mielőtt praktizálni kezdett.

– Erről semmit nem tudtam. Csak azt tudtam róla, hogy nagyon jól ért a hagyományos kínai orvosláshoz. Mrs. Austin elárulta nekem, hogy nagyon boldogtalan, mert nem lehet gyereke. Az európai orvosok semmi szervi rendellenességet nem találtak nála. Megsajnáltam, és megkérdeztem a doktort, hogy valami kínai módszerrel tudna-e rajta segíteni. Azt felelte, nem tud biztosat mondani, míg meg nem vizsgálta, ezért bemutattam őket

egymásnak. Könnyen ellenőrizheti, kérdezze meg a doktort.

– A doktor öngyilkos lett, miután a vörösgárdisták forradalmi akciót indítottak ellene.

Csak nem azért kínozták a vörösgárdisták, mert érintkezésbe lépett egy angol „ügynökkel”? Úristen, miért is mutattam be őket egymásnak! Milyen ostoba voltam, hogy nem fogtam fel teljesen, milyen bonyolult az élet Mao uralma alatt! A jószándék és az együttérzés mások iránt gyakran sodorta bajba az embereket, így a kínai nép új közmondást talált ki: „Minél többet teszel, annál több bajod lesz. Minél kevesebbet teszel, annál kevesebb lesz a gondod. Ha egyáltalán semmit nem csinálsz, akkor leszel mintapolgár”. Miért is nem követtem a közös bölcsességet? Mélyen elszomorított ennek az embernek a halála.

– Azonkívül, hogy a doktort bemutatta neki, még Pekingbe is elutazott vele. Mit csináltak ott, és kikkel találkoztak?

– 1959-ben újra megnyitották Van Li, a Ming dinasztia császára sírját Pekingben. 1960-ban utaztunk oda, hogy megnézzük. Mivel külföldivel utaztam, jó szállodában lakhattam, egyszerű kínai polgárként meg csak harmadosztályú vendégházban szállhattam volna meg. Ezért csatlakoztam Mrs. Austinhoz és egy másik angol barátnőkhöz. Számukra előnyös volt, hogy velük mentem, mert jól ismertem Pekinget, ott töltöttem a gyermekkoromat, és beszéltem a nyelvet.

– Bemutatta valakinek Pekingben?

– Nem, én magam sem ismerek sok embert Pekingben.

– És a bátyja? Tudjuk, hogy meglátogatta magát a szállodában.

– Amikor a bátyám jött, a két angol hölgy nem volt a szállóban, a Jade-templomot nézték meg. A bátyám nem akart velük találkozni.

Halk zajt hallottam a hátam mögött. A kihallgató tiszt is odanézett, majd az órájára pillantott. Néhány szót suttogott a jegyzőkönyvvezetőnek, majd felállt, és így szólt:

– Most menjen vissza a cellájába. Mikor legközelebb hivatjuk, arról fogjuk kérdezni, hogy milyen piszkos munkákat végzett a cégének, és hogy miért alkalmazták titkárnőnek azt a fehérorosz nőt, aki mellel szovjet ügynök is volt. Azt hiszem, nemigen tagadhatja, mennyire belebonyolódott a cége ügyeibe.

Pillanatnyi szünetet tartott, majd folytatta:

– Jól gondolja át a Scott-tal való viszonyát! Ne felejtse el, tudjuk, hogy információk szerzésére használta fel magát, és arról is van fogalmunk, hogy maga miket mondott neki.

– Senkinek sem mondhattam többet, mint amennyit magam is tudok. És mivel semmit sem tudok, nem tudom, hogyan használhatott volna fel.

– Nos, szerintünk a maga kedvéért jött Sanghajba mind a kétszer, a hongkongi utazása előtt is, meg a visszaérkezésekor is. Nem tette volna, ha nem lett volna fontos neki.

Egy ór nyitott be. A kihallgató tiszt elbocsátott. Feltűnt, hogy miután a kis ablak előtt hallgatózó ember eltávozott, már nem érdekelt a kihallgatás folytatása.

Miután visszatértem a cellába, állandóan figyeltek az örök. Kétségbe voltam esve, felelősnek éreztem magam szegény doktor haláláért. És azt kívántam, bárcsak soha ne találkoztam volna Scott-tal és Austinnal. Tényleg brit ügynökök voltak? Még ha azok voltak is; az se magyarázná meg, miért vagyok én most bebörtönözve. A Sanghajban élő külföldiek és a külföldi cégeknél dolgozó vezető beosztású kínaiak állandó megfigyelés alatt álltak, otthon a cselédek, a munkahelyükön kínai beosztottaik tartották szemmel őket. A nyilvános helyeken mindig ott voltak a rendőrök és az egyenruhás örök, de a civilruhás

nyomozók és a lelkes önkéntesek is folyton azt lesték, hogy bármilyen szokatlan viselkedést jelenthessenek. Magánélet, ahogyan az a világ más városaiban van, Sanghajban nem létezett. Ha a népi kormánynak gyanús lett volna a Scott-tal és Austinnel való kapcsolatom, a sanghaji rendőrségnek már évekkel ezelőtt akcióba kellett volna lépnie. Sok mindent nem értettem. Nagyon valószínűnek látszott, hogy a kihallgatóm sorra fogja venni az összes külföldi barátomat, és mindegyikről kijelenti, hogy titkos ügynök. Ebben az esetben Scott és Austin csak az első két név, amellyel meg akarnak félemlíteni. Rájöttem, hogy ingoványos talajra kerültem, és minden lépésemet meg kell fontolnom, hogy alá ne merüljek.

Mióta csak behoztak az 1. számú Gyűjtőfogházba, egyfolytában azon törtem a fejem, miért tartóztattak le. Ez volt számomra a legfőbb rejtély. Ki állhatott a letartóztatásom mögött? Tényleg azt hitték, hogy bűnt követtem el, vagy csak abban bíztak, hogy eléggé meg tudnak félemlíteni, és hamis vallomást teszek, amit aztán felhasználhatnak ellenem? Abból, hogy Shell bezárta sanghaji fiókját, Winnie arra következtetett, hogy rajtam a sor a büntetésben. Lehet, hogy igaza volt?

Ültem a cellámban, a kihallgatómmal való szóváltásra gondolva, s akaratlanul felidéztem mindazokat az eseteket, amelyekről hallottam, amelyben ártatlan embereket ítélték börtönbüntetésre vagy munkatáborra. Bátorságom cserbenhagyott, és komolyan megijedtem, nem mintha büntudat terhelt volna, hanem mert attól féltem, meghaladja az erőmet, hogy megvédjem magam.

Este, mikor a napi imádság nyugodt perceire összpontosítottam, a kihallgató tiszt szigorú hangja kísértett. Elveszettnek és boldogtalannak éreztem magam, mintha még Isten is elfordult volna tőlem.

Aznap éjjel lidérces álmot láttam, az elsőt, amelyet még sok másik követett börtönéveim során. Azt álmodtam, hogy keskeny, meredek sziklapárkányon állok a tengerparton. A közalgó dagály hullámai egyre magasabbra csapnak, és már-már elsodornak. Koromsötét van, rettenetesen magányos és tehetetlen vagyok.

Ösztönösen az arcom elé rántottam a takarómat, hogy elfojtsam a félelem kiáltását. Felébredtem, és a villanyfény egyenesen a szemembe tűzött. A kendő, amellyel be szoktam kötni a szemem, lecsúszott, és a padlóra esett. Eszembe jutott, hogy az őr állandóan figyel a kukucskálóllyukon át, és a nyugtalanság legkisebb jelét is kész bűnösségem bizonyítékának tekinteni, megdermedtem a félelemtől és a bosszúságtól. De egy retesz súlyos csattanása a felső szinten elárulta, hogy öröm jelenleg máshol van, új foglyot helyez el a cellájában.

7. A januári forradalom és a katonai ellenőrzés

Vártam, hogy újból kihallgatásra visznek, de eltelt néhány nap, és nem történt semmi. A levegőben feszültség vibrált, az őrök hajszoltnak látszottak, ahogy fel-alá rohangáltak a folyosón. Biztosra vettem, hogy történik valami odakint. Gyakran álltam az ajtóhoz, remélve, hogy elcsíphetek néhány szót abból, ami az őrök szobájában, a folyosó túlsó végén elhangzik, de csak annyit tudtam megállapítani, hogy szokatlanul izgatottan, emelt hangon beszélnek. Néha mintha vitatkoztak volna valamiről, máskor meg alig hallható suttogásra váltottak. Még akkor sem tudtam kivenni, miről beszélnek, mikor a börtön már teljesen elcsendesült. Megrémített, hogy nem tudok rájönni, mi történik valójában.

December elején, nem sokkal az első kihallgatásom után az őrök nem adtak többé újságot. Ez roppant különös volt, hiszen az újság a foglyok politikai nevelésének fontos eszköze volt, és az őrök mindig a

lelkünkre kötötték, hogy alaposan végigolvassuk. Vártam egy pár napig, majd kértem a lapot. Az őr eleinte tudomásul sem vette a kívánságomat. Mikor megismételtem a kérést, türelmetlenül csak ennyit mondott:

– Hát nem tudja, hogy forradalom van?

December közepére a tél keményebbre fordult. Átható északi szél jeges rohamai söpörtek végig a városon, és a hőmérséklet naponta süllyedt, végül a fagypont körül ingadozott. Minden erősebb szélrohamba belerázkódott a cella ajtaja és ablaka. A vécépapírcsíkokat, amelyekkel megpróbáltam a réseket betömni, gyakran a földre sodorta a huzat. Már mindkét pulóveremet magamra vettem, s fölé még a vattakabátomat is, de még így is reszkettem a hidegtől, és vacogott a fogam.

A jéghideg szobában fehér párafelhőket lélegeztem ki, és toporognom kellett, meg a kezeimet dörzsölni, hogy a végtagjaim el ne gémberedjenek. El tudtam képzelni, mennyire gyűlölhettek az őrök otthagyni a kályhát egy-egy ilyen napon, mikor szabadtéri sétára szólítják a rabokat.

Valójában a szél ellenére is melegebb volt egy kissé a szabadban, mint a nyirkos cellában. Azonkívül a vérkeringésnek is jót tett a séta. Viszont a szél föl kavarta a port meg a homokot, alig tudtam a szemem nyitva tartani.

Egyszer csak láttam, hogy az összes őr kitódul az emelvényen az őrpavilonból, ahonnan szemmel szoktak tartani minket, aztán lerohannak a lépcsőn és eltűnnek. Ugyanakkor egyre erősebb lett az utcáról behallatszó zaj, mintha párezer fős tömeg ostromolná a börtönt. A katona, az udvarra néző őrbódében, szoroson fogta a puskáját, és a börtönkapu felé nyújtogatta a nyakát, de nem hagyta el a posztját. A szomszédos sétálóudvaron egy nő izgatottan suttogta, de azért elég hangosan, hogy az összes foglyok hallják: — Ezek biztosan a

vörösgárdisták, ki akarják szabadítani a bajtársaikat, akiket a városi vezetőség fogatott le!

Rögtön ezután egy fiatal lány kiáltotta el magát valamelyik sétaudvaron:

– Eresszenek ki! Eresszenek ki! Vörösgárdista vagyok! Éljen Nagy Vezetőnk, Mao elnök! – S hogy sürgető szabadságvágyának nyomatékot adjon, öklével dörömbölt az udvar kapuján.

A börtönkapu előtti viharos jelenet folytatódott, míg végül lövéseket hallottunk; valószínűleg a fogházat őrző katonák tüzeltek. A tömeg moraja alábbhagyott. Egy idő után visszajöttek a fegyőrök, és kiengedték a rabokat a sétálóudvarokról. A vörösgárdisták kísérlete, hogy betörjenek a börtönbe, nyilvánvalóan megrázta az őröket. Mikor az őr kinyitotta a sétálóudvarom ajtaját, eléggé megtörtnek látszott, és nem kiabált rám, mint máskor, hogy „gyerünk”!, hanem csendben megvárta az ajtónál, míg kísétálok.

A következő napokban észrevehetően megváltozott az őrök viselkedése. Elhanyagolták a kötelességeiket, és gyakran nem voltak a helyükön. Sokszor órákon át semmi jele nem volt, hogy a közelben lennének. Szerencsére a konyhaügyeletes továbbra is hozta az élelmünket meg a forró ivóvizet, a szolgálatos lány pedig adta a mosáshoz a hideg vizet, mint rendesen. Az őrök, ha éppen szolgálatban voltak, a kis szobájukban gyűltek össze, és izgatott vitákba merültek. Elejtett szavaikból arra következtettem, hogy őket is bevonták a kulturális forradalomba, és megalakították saját forradalmi szervezeteiket, hogy csatlakozhassanak a forradalmárok egyre növekvő táborához. A rabok úgy érezték, hatalmas súly gördül le róluk, mióta az őrök kevesebbet törődnek velük. Hallottam, hogy a foglyok suttogása sokszor a normális hangerőig emelkedik, sőt néha még nevetni is hallottam őket.

Miután december másodikától kezdve nem jött az újság, halvány vonalakat karcoltam a falba, hogy

jegyzzem a napok múlását. Mire elértem a huszonharmadik vonást, tudtam, hogy karácsony estéje van. Elmúlt már a lefekvés ideje, de egyetlen őr sem jött, hogy ágyba parancsolja a rabokat. Ültem a dermesztő hidegben, mikor valahonnét a felső szintről hirtelen fiatal szoprán hang csendült fel, eleinte tétován, majd nekibátorodva, és a „Csendes éj” kínai változatát énekelte. Tiszta, dallamos hangja ide-oda szárnyalt a börtönfalak között, és betöltötte a sötét folyosókat. Mélységes elragadtatás és megindultság fogott el, míg hallgattam. Az előadás módjából rájöttem, hogy hivatásos énekes, aki valamivel nyilván magára vonta a maoisták haragját. Soha karácsonyesti koncert nem jelentett számomra olyan sokat, mint a jeges cellában hallgatott „Csendes éj”, amelyet egy rabtársam énekelt, akit nem is láthattam. Mikor már bízhatott benne, hogy nincsenek ott az őrök, nem szakítják félbe, gyönyörűen énekelt, hangját nem remegtette a félelem. A börtönre áhítatos csend ereszkedett. Az összes fogoly lélegzetviassafojtva hallgatta.

Alig haltak el az utolsó hangok, feldübörögtek az őrök léptei a betonpadlón. Celláról cellára jártak és mindenhová bekiabáltak:

— Ki volt az? Ki énekelt? Ki szegte meg a szabályokat? De nem felelt senki.

Az Új év egyik első napján bekapcsolták a hangszórókat a folyosón és felszólították a rabokat, hogy figyelmesen hallgassák meg a következő fontos közleményt.

A Sanghaji Munkások Forradalmi Főhadiszállásának kiáltványát olvasta be egy férfihang. Közölte, hogy a kulturális forradalom pekingi operatív központjának jóváhagyásával a vörösgárdisták és a forradalmárok január 4-én átvették a hatalmat Sanghajban, és megbuktatták a „reakciós” párttitkárságot és a városi népi kormányt, amelyek már régóta „ellenezték” Nagy Vezetőnk, Mao elnök egyedül helyes politikáját

és revizionista irányvonalat követtek, hogy visszaállítsák a kapitalizmust Kínában.

Az újságcikkekből aztán az is kiderült, hogy ennek a harcnak Vang Hung-ven volt a főhőse, egy textilgyári főrendész, akinek sikerült az összes forradalmi tömegszervezetet, ami csak létrejött a városban, egyetlen szervezet, a Sanghaji Munkások Forradalmi Főhadiszállása néven egyesítenie, saját vezetése alatt. Fő pártfogója Csang Csun-csiao volt, Mao feleségének, Csiang Csingnek régi barátja, aki a kulturális forradalom pekingi operatív központjának volt a sanghaji képviselője. Történetesen Csiang Csing, Csang Csun-csiao, Vang Hung-ven, és a közismert ultrabaloldali író, Jao Ven-jüan alkották azt a szűk politikai csoportot, amely a „négyek bandája” néven vált ismertté.

A jelek szerint bárki csatlakozhatott a forradalmi szervezetekhez, és forradalmár lehetett, aki csak nem osztályellenség, de a szervezetek vezetése immár egyértelműen a kipróbált maoisták kezébe került.

A férfihang ezenkívül beolvasta az államtanács közleményét is, amely jóváhagyta a lázadók akcióit, de egyszersmind figyelmeztette a munkásokat, hogy ne hagyják abba a termelést. Az államtanácsnak – Csou En-laj miniszterelnök hivatalának – ez a közleménye a törvényesség látszatát adta a radikális maoisták példátlan forradalmi akcióinak. Megdöbbsentem, hogy Csou En-laj miniszterelnök is támogatja és igazolja a lázadókat. Egyszerűen képtelen voltam elhinni, hogy őszintén egyetért az akcióikkal. Mindenesetre azt, hogy a termelés folytatására szólítja fel a munkásokat, a józanság jelének értelmeztem az általános örület közepette. Csak kiszabadulásom után szereztem tudomást arról, milyen rendkívüli nyomást gyakoroltak a radikálisok Csou En-lajra, állandóan arra törekedve, hogy elmozdítsák miniszterelnöki tisztségéből. Csakis a szituáció ügyes és érzékeny kezelésének

köszönhette, meg annak, hogy mindig azonosult Mao célkitűzéseivel, hogy túlélte a kulturális forradalmat, és meg tudta védeni a párt néhány régi harcosát.

A hatalomátvételtől szóló közlemény után néhány nappal újra megkaptam az öröktől a *Sanghaji Felszabadulást*, amelyet új, forradalmi kiadó adott ki. Öles, piros betűs főcímek alatt jelentette be, hogy hosszas küzdelem után december másodikán a vörösgárdisták és a forradalmárok átvették az újságot, hogy előkészítsék a városi népi kormány megbuktatását.

Figyelmesen tanulmányoztam a híreket és a riportokat, megtudtam, hogy a forradalmárok végső győzelmét csak az tette lehetővé, hogy sikerült meggyőzniük a város két vezető tisztviselőjét, működjenek velük együtt. Ez a két köpönyegforgató egy nyilvános gyűlésen megvádolta a városi párttitkárt és a polgármestert, s hogy a maoistákkal elfogadtassák magukat, azzal bizonyították szilárd helytállásukat Mao oldalán, hogy felpofozták volt kollégáikat az összegyűlt vörösgárdisták és forradalmárok heves tetszésnyilvánítását váltva ki. (Ez a két hivatalnok, Ma Tien-sui és Hszu Csinghszien kormányozta Sanghajt a „négyek bandája” képviselőiben egészen Mao haláláig és a „négyek bandájá”-nak letartóztatásáig. 1982-ben mindkettőjüket hosszú börtönbüntetésre ítélték, bűneik között gyilkosságok is szerepeltek, amelyeket a „négyek bandája” parancsára követtek el. Ma Tien-sui végül is megőrült.)

Miután a radikálisok megbuktatták a sanghaji városi vezetőséget, a maradék reményem is szétfoslott szorongatott helyzetem gyors megoldására. Beláttam, hogy az ügyemben nem lesz előrehaladás, míg újra nem szerveződnek a sanghaji városi hivatalok, köztük a közbiztonsági hivatal, amely törvényességi felügyeletet gyakorolt az 1. számú Gyűjtőfogház felett. Ehhez pedig idő kellett, különösen, ha a sanghaji közhivatalok új

birtokosaival szemben nyílt és burkolt ellenállás alakulna ki. Azt is beláttam, hogy az új sanghaji adminisztráció életképessége és zavartalan működése azon múlik, milyen gyorsan szerzik meg a hatalmat a forradalmárok az ország többi része felett. A rengeteg gyalázkodó újságcikkből, amelyek más kínai városok funkcionáriusait vádolták, láthattam, hogy a vörösgárdisták és a forradalmárok másutt erősebb ellenállásba ütköztek, mint Sanghajban.

1967 tavaszán a *Felszabadulás* közölte Mao C Tung felhívását, amelyben felszólította a hadsereget, hogy támogassa a balosokat. Benne volt az a Mao-idézet is, mely szerint a Népi Felszabadító Hadsereg nem csupán katonai, hanem politikai szervezet is. Ez a megállapítás tette nyilvánvalóvá, hogy a vörösgárdisták és a forradalmárok Kína más tartományaiban sok helyütt képtelenek a maguk erejéből átvenni a hatalmat. De még a katonai beavatkozás sem hozta meg rögtön a kívánt eredményt. A katonák sokszor nem tudták megkülönböztetni a maoisták által vezetett vörösgárdista és forradalmár szervezeteket azoktól, amelyeket azok a pártfunkcionáriusok szerveztek, akiket Mao le akart gyűrni, mert mindkét fél hithű maoistának vallotta magát. További problémát jelentett, hogy sok katonai parancsnok egyúttal helyi közigazgatási vezető is volt, például Tibetben és Hszincsiangban. Ezek egyszerűen kijelentették, hogy ők az igazi baloldaliak, és csapataikat a vörösgárdisták meg a forradalmárok ellen fordították. Az elkeseredett harcok rengeteg véráldozattal jártak. Sok tartományban a hadsereg, attól félve, hogy politikai hibát követ el, inkább tétlenül tűrte, hogy különböző önjelölt baloldali csoportok fosszák ki a fegyverraktárait. Végül azonban, ahogy a helyzet tisztázódott, kiderült, hogy az ország legnagyobb részén hatékonyan segítette a hadsereg a lázadók

egyik vagy másik csoportját a hatalom megragadásában.

A vörösgárdisták és forradalmárok hatalomátvételében játszott kiemelkedő részvétele nagyban emelte a hadsereg és fővezére, Lin Piao hadügyminiszter tekintélyét. Megerősödött helyzetét jelezte, hogy számos fénykép jelent meg róla a sajtóban, amelyeken Mao mellett áll, vagy halad. Úgy emlegették, mint „Nagy Vezetőnk, Mao elnök legközelebbi fegyvertársát”, ez a frázis emelte a párhierarchiában a második helyre Mao után, megelőzve Csou En-laj miniszterelnököt, akit a fotósok ettől fogva mindig a harmadik helyen, Lin Piao mögött haladva kaptak le. Lin Piao nem vesztegette az idejét, azonnal megkezdte a tisztogatást a hadsereg vezetésében, és eltávolította potenciális ellenfeleit, helyükre pedig régi barátait ültette a kulcspozíciókba. A sajtó is hírül adta a Mao-ellenes elemek sikeres eltávolítását a legfelső hadvezetésből. Új nevek sora jelent meg a hadsereg, a flotta, a légierő és a hadtáp vezető pozícióiban. A lázadók által ellenőrzött sajtó melegen gratulált a személyi változásokhoz Lin Piaónak.

A vörösgárdisták és a forradalmárok egymás után vették át a kisebb hivatalokat Sanghajban. A naponta megjelenő újsághírek nemcsak arról számoltak be, hogy a hatalomátvétel során milyen kemény ellenállással és szabotázsokkal kellett megküzdeniük, de arról is, hogy milyen belső harcok törtek ki a versengő frakciók között a hivatalok elosztásáért. A város minden kerületében voltak összetűzések. Az intézmények ellenőrzése egyre-másra változott. A városban állandósult a zűrzavar. Az ordító tömegek lármája még a cellámba is behatolt az utcákról. A sétálóudvaron tisztán hallottam a rágalmazó rádióbeszédeket. A tömeghisztéria hangjai a halál és rombolás rémképeit idézték fel előttem, és rettentően aggódtam a lányom biztonságáért.

A lázadók vezetői meg sem próbáltak úrrá lenni a zűrzavar és a vérontás felett, sőt inkább bátorították. Egy napon ilyen című újságcikket olvastam: „Dicséretes, ha az ellenség vére szennyezi be a kezünket”. Máskor meg egy Lin Piaónak tulajdonított kijelentés jelent meg, miszerint: „Minden forradalom áldozatokkal jár, ezért nem kell túldramatizálni a helyzetet. Sokan öngyilkosságot követtek el, sok embert megöltek. De még mindig kevesebben haltak meg, mint a Japán elleni háborúban, vagy a polgárháborúban, vagy akár a természeti katasztrófák nyomán. Mindent összevéve nagyobb a nyereségünk, mint a veszteségünk”. Ezek a cinikus szavak kétségbe ejtettek a lányom biztonságát illetően. Attól fogva nem tudtam rendesen enni és aludni.

Egyik este, mikor újra érintetlenül adtam vissza a rizsemet, odajött az őr a cellámhoz, és belökte a kémlelőablakot.

– Mi van? – mondta. – Beteg talán?

– Aggódom a lányom miatt. Nem lehetne idehozni, hogy velem legyen?

– Persze, hogy nem! – felelte az őr. – Ő nem követett el semmit. Miért zárnák börtönbe?

– Én sem követtem el semmit, mégis börtönbe csuktak – mondtam.

– Nincs időm erről vitatkozni. Nem tudom, hogy bűnös-e, vagy sem. Sőt még azt sem tudom, mi számít bűnnek, és mi nem. De minthogy már itt van, várnia kell. Valaki előbb-utóbb kézbe veszi az ügyét. Igazán nincs rossz dolga. Mindennap nyolc órát alhat, és mindennap kap rizst. Nekünk viszont munka után gyűlésekre kell járnunk, és nem alhatunk napi nyolc órát! – Becsapta az ablakot és elment.

Az őr viselkedése meglepett. Ez volt az első eset, hogy normális emberi lényként mutatkozott meg előttem. Biztosan elkeseredett volt és rosszkedvű. Arra a következtetésre jutottam, hogy a pártvezetőségen belüli harcok demoralizálják az

őröket. Akiket olyan bizalmi állásra választottak ki, mint a börtönőri, azok bizonyára szilárd hívei voltak a pártnak és vezetőségének. Valóban kiábrándító lehetett megtudniuk, ha ugyan nem sokkoló, hogy Mao Ce-tung szerint korábbi vezetőik közül igen sokan csak annyira voltak hívei a kommunista eszméknek, mint az utca embere, sőt némelyikük egyenesen a kapitalizmus visszaállításán munkálkodott. Elvesztették a munkakedvüket. A börtön fokozatosan lezüllött, és megszűnt benne a fegyelem, a foglyok kiabáltak, sírtak, verekedtek, és dobogtak a padlón, ha nem voltak jelen az őrök. Egyik éjjel halk, hisztérikus nevetésre ébredtem, amely a folyosó sötét szakaszáról, egy másik magánzárkából jött. A szolgálatos őr, ha ugyan jelen volt egyáltalán, meg se próbálta elhallgattatni a foglyot.

Kezdtém jobban megfigyelni, és egyéneknek tekinteni az őröket. Észrevettem, hogy sokan közülük boldogtalanok és megtörték, míg néhány fiatalabb őr felvette a forradalmárok vörös karszalagját. Ezek a fiatalok öntelten, pöffeszkedve jártak föl-alá. A hatalom légkörét árasztották, nemcsak a foglyokkal szemben, parancsokat kiabálva, hanem akkor is, mikor fensőbbes hangnemben beszéltek társaikkal.

1967 során, miközben Sanghajban anarchia uralkodott, az 1. számú Gyűjtőfogházban a fegyelem fokozatosan szétilálódott. Őszre az őrök rivális frakciókra oszlottak, egymás ellen harcoltak. Az udvari sétákon láttam a kövezetre és a falakra festett polgárháborús jelszavaikat. Cellámból gyakran hallottam a női börtön fegyőreinek jól ismert hangját, amint más, ismeretlen hangokkal vitatkoznak, sőt egyszer vagy kétszer még verekedés zaját is. A fő kérdés, úgy látszik, az volt, hogy mi alkotja Mao politikáját, és kiket tekintsenek a testületben „kapitalista úton járóknak”, akiket tehát ki kell buktatni.

Az őrszolgálatot gyakran adminisztrátorok vagy kihallgatók látták el, akik „értelmiségiek” lévén nem vehettek részt a forradalmi szervezetekben. A kulturális forradalom ideje alatt minden értelmiségi, függetlenül attól, hogy párttag volt-e vagy sem, a „bűzös kilencedik kategória” vádját vonta magára. Az ellenség nyolc kategóriájába az alábbiak sorolódtak: földbirtokosok, gazdag parasztok, ellenforradalmárok, megbízhatatlan elemek, jobboldaliak, árulók, külföldi ügynökök, és a „kapitalista úton járók”. A kilencedik kategóriába az értelmiségiek tartoztak, és nem csupán a professzorokat és a tudományos kutatókat sorolták ide, hanem a tanárokat, a technikusokat és a fehérgalléros hivatalnokokat is. A „bűzös” szó a kínai szlengben azt is jelenti: „méltatlanul gőgös”. Az értelmiségieket gyakran arrogánsnak látták, akik büszkéek a magasabb képzettségükre vagy tudásukra, és mivel megbecsült helyet foglaltak el a hagyományos kínai társadalomban, ezért a forradalmárok a „bűzös” kilencedik kategóriába sorolták őket, hogy kifejezzék megvetésüket irántuk, és az őket nagyra értékelő kínai tradíció iránt.

A második tél kezdetén, amelyet a börtönben töltöttem, megint nagyon megfáztam, és ezen a fiatal börtönorvostól kapott aszpirintabletták sem segítettek. A megfázásból hörghurut lett, és szörnyű köhögőrohamok jöttek rám, különösen éjszakánként, amikor a cellában nagyon hideg volt. Egyik éjszaka csaknem teljesen felöltözve feküdtem a takaróm alatt, két pulóverben és hosszú kötött pizsamában, és nem bírtam legyűzni a köhögésemet. Jóval elmúlt már éjfél. A börtön rég elcsendesült. Akárhogy is próbáltam elhelyezkedni a hideg, kemény ágyon, képtelen voltam abbahagyni a köhögést és a tüszögést. Hogy csillapítsam az ingert, ittam egy kis vizet a bögrémből. De a hideg folyadék csak rontott a dolgon. Betakartam az arcom, hogy elfojtsam a

köhögést, és reméltem, hogy a takaró melegében majd csak megnyugszom.

Hallottam, hogy nyílik a kémlelőablak. Másként szólt, mint eddig; az örök hangos csattanással szokták kinyitni. Egy férfihang szólt be csendesen:

– Jöjjön ide!

Fölkeltem, belebújtam a nadrágomba, a vállamra borítottam a vattakabátomat, és azon töprengtem, mit akarhat az éjszaka közepén. Odamentem a kémlelőablakhoz, és megdöbbenve láttam, hogy egykori kihallgatóm áll ott egy termoszsal a kezében.

– Van bögréje? – kérdezte. – Hozza ide! Odavittem a bögrémet az ablakhoz, ő pedig forró vizet töltött bele.

Akkor már több mint egy éve vártam, hogy folytatódjak a kihallgatásom. Úgy láttam, itt az alkalom.

– Mikor tisztázzák már az ügyemet? – kérdeztem a köhögőroham szünetében.

Pillanatnyi hallgatás után a kihallgatóm így felelt:

– A forradalmárok hívják majd, amint készen lesznek. Most fontosabb dolguk van. Legyen türelemmel. Igyon egy kis forró vizet. Az jót tesz a köhögésnek. Holnap pedig jelentkezzen a doktornál. Ő majd ad orvosságot.

Úgy látszott, mintha azt mondaná, hogy már nem ő foglalkozik az ügyemmel. Kíváncsi voltam, még mindig bűnösnek tart-e, annak tartott-e valaha is. Hirtelen arra gondoltam, milyen irtózatos dolog ilyen körülmények között vallatóként dolgozni, mikor tudja, hogy valaki ártatlan, mégis bűnösnek kell nyilvánítania. Gyorsan lenyeltem a forró vizet, de újabb köhögőroham fogott el, és kihánytam az egészet.

– Hagyja csak, ne törődjön vele! – mondta a kihallgató, miután ismét kinyitotta a kémlelőablakot. – Hozok még forró vizet.

Egy másik férfi is volt vele, sötét keretes szemüveggel, akit Liang igazgatónak szólított.

– Kaphatnék felmosórongyot? – kérdeztem a köhögés szünetében.

– Majd holnap felmossa – mondta Liang igazgató.
– Nincs ott semmi szenny. Tiszta víz az egész, nem?

Lenéztem a padlóra. Tényleg csak víz volt, azt is nagyrészt beitta már a betonpadló. Liang igazgató aztán igazán tudhatta, milyen üres egy fogoly gyomra. Hiszen ő volt az 1. számú Gyűjtőfogház igazgatója, mielőtt a vörösgárdisták és a forradalmárok őrszolgálatra fokozták le. Megvárták, míg megiszom a következő adag vizet, aztán becsukták a kis ablakot, és elmentek.

Én is lefeküdtem és elgondolkoztam, milyen furcsa jelenséget produkál a kulturális forradalom. Az egyik ilyen furcsaság mindenképpen az volt, hogy a gyűjtőfogház igazgatója és kihallgató tisztje a saját termoszából forró vízzel kínál egy foglyot. Egy ilyen emberi gesztus szöges ellentétben állt azzal az álláspontjukkal, hogy az 1. számú Gyűjtőfogház „egyik osztálynak a másik által való elnyomására szolgál”, amint azt a kihallgatóm oly szépen kifejtette. Úgy látszott, a vörösgárdisták és a forradalmárok akcióik kiterjesztése közben elidegenítették lehetséges szövetségeseiket és a pártértelmiséget az ellenség táborába taszították.

Másnap reggel a doktor szulfadiazin tablettákat adott. Éjszaka mégis felébresztett a köhögés, mikor a cellában már elviselhetetlen lett a hideg. Kora hajnalban suttogó beszélgetést hallottam a cellám előtt. Aznap éjjel egy volt kihallgatónő volt szolgálatban. Este beadta az orvosságomat, és aludni küldött. Most az ő hangját hallottam, amint a szemközti cella foglyával beszél. Nagyon halkán beszéltek, de a börtönben néma csend volt, így nagyjából megértettem a beszélgetésüket. Megdöbbenett, hogy a cellában levő asszony azelőtt a közbiztonsági hivatalnál dolgozott, és iskolatársa volt a kihallgatónak a közbiztonsági tiszti iskolán. Arról beszéltek, milyen heves harcok folytak a

sanghaji közbiztonsági hivatal körül, miután Mao felesége, Csiang Csing arra biztatta a vörösgárdistákat és a forradalmárokat, hogy „zúzzák szét a rendőrség, az ügyészség és a büntetés-végrehajtás szervezeteit”. Elmondták, hogy ez kiugrott az ablakon, amazzt agyonverték, a harmadik meg kórházba került... Nyilvánvaló volt, hogy a közbiztonsági hivatalban káosz uralkodik, és működésképtelen.

Ahogy hallgattam a beszélgetésüket, egyre inkább úgy éreztem, hogy a kulturális forradalom hosszadalmas ügy lesz, és a pártfunkcionáriusok, akiktől Mao meg akar szabadulni, ravaszul és elkeseredetten fognak küzdeni a fennmaradásukért. Egyelőre úgy látszott, hogy a radikálisok győznek, mert élvezik Mao és a hadsereg támogatását. De a félreállított funkcionáriusok, ha csak meg nem ölik valamennyit, ami képtelenség, csak a megfelelő alkalomra várnak, hogy visszatérjenek. És valószínű, hogy addig is mindent megtesznek, mi hatalmukban áll, hogy szabotálják a radikálisok bármiféle kezdeményezését. Úgy láttam, a helyzet rendkívül bonyolult és hosszú időre megoldatlan marad.

Néhány nap múlva, röviddel a takarodó előtt, a szolgálatos őr megint végigjárta a cellákat, és felszólította a foglyokat, hogy csendben hallgassák végig a következő rádióadást. A hangszórókon át egy férfihang bejelentette, hogy az 1. sz. Gyűjtőfogház katonai ellenőrzés alá került.

– Minden fogoly figyelmébe! A forradalmi helyzet rendkívüli! Nagy Vezetőnk, Mao elnök igazi támogatói, valamint legközelebbi fegyvertársa Lin marsall követői minden akadályt legyőztek és megbuktatták a reakciós városi népi kormányt! Az egész országban átvesszük a hatalmat, és folytatjuk az ellenség felszámolását. A régi társadalom maradékát és szennyét a történelem szemétdombjára hajítottuk. Mindent megnyertünk, mindent, mindent! A veszteségünk elenyésző, elenyésző! Egyesek

szerint káoszt csináltunk. A káosz azonban az osztályharc kifejeződése. Nagy Vezetőnk, Mao elnök szerint „a forradalom nem díszebéd, nem írásmű megalkotása, nem képfestés, és nem hímzés; nem lehet olyan kifinomult, olyan illedelmes, olyan gyengéd, kedves, udvarias, tartózkodó és nagylelkű. A forradalom lázadás, erőszakos cselekedet, amelyben egyik osztály megdönti a másikat”. Igenis helyes zűrzavart kelteni, ha ezzel összezavarjuk az ellenséget. Egyesek azt mondják, túl sok embert öltünk meg. Ostobaság! Kevesebb a halott, mint a japán imperialisták elleni háborúban volt, vagy a felszabadító hadjáratban. Az az igazság, hogy nem öltünk eleget. Még mindig sok a sötétben bujkáló ellenség. Kézre kerítjük őket. Nem szabad alábecsülni elszántságunkat, sem erőnket, hogy leszámoljunk ellenségeinkkel. Forradalmárok vagyunk! Nem riadunk vissza a káosztól és a gyilkosságtól! Ez a forradalom természetes velejárója. Ez lelkesít minket, és ez lop félelmet ellenségeink szívébe. Akkor sem rettenünk meg, ha az ég ránk szakad. Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítása még az eget is feldúcolja.

Kedves elvtársunk, Csiang Csing azt mondta: „zúzzátok szét a rendőrség és a büntetés-végrehajtás szerveit”. Megtettük! A sanghaji közbiztonsági hivatal és a neki alárendelt szervezetek a mi ellenőrzésünk alatt állnak. Ezt a fogházat is a közbiztonsági hivatal revizionistái és „kapitalista úton járói” vezették. Lehetetlen állapot, hogy az itt bebörtönzött rabok ilyen jó bánásmódban részesülnek. Ti naponta háromszor esztek rizst. Jobban éltek, mint a szegényparasztok. Ez bizonyítja, hogy a közbiztonsági hivatal revizionistái számára kedvesebbek az ellenforradalmárok, mint a szegényparasztok. Ez azért van így, mert ők maguk is ellenforradalmárok. Mostantól fogva az adagotokat konzervgabonára csökkentjük. Nem dolgoztok, két étkezés is elég lesz naponta. És rizs helyett

édesburgonyát és egyéb gabonát kaptok. Nem fogtok belehalni. Vagy ha igen, az se veszteség a forradalomnak. Vagyunk elegen kínaiak. Néhány ellenforradalmár senkinek se fog hiányozni! Sokan régóta itt vannak már a börtönben. De egyesek közületek még mindig nem vallottak. Azt hiszitek, kicsúszhattok a hálóból. Meddő vágyálom! A proletárdiktatúra vasökle irgalmatlanul lesújt mindenkire, aki nem tesz vallomást. A figyelmeztetés mindenkinek szól! Nagy Vezetőnk, Mao elnök politikája az, hogy „könnyített bánásmód a vallomástevőknek, szigorú büntetés a megátalkodottaknak, jutalom a szolgálatkészeknek, akik másokra vallanak”. Ma este néhány kirívó esettel foglalkozunk, hogy demonstráljuk Nagy Vezetőnk, Mao elnök politikáját.

Pillanatnyi szünet után sorolni kezdte azoknak a foglyoknak a nevét, akiket halálra ítélték, mert nem vallották be bűnüket. Részletezte a korukat, lakcímüket, foglalkozásukat, „reakciós” származásukat, a „bűnüket”, amelyeket elkövettek, és amelyek mindegyikét a „proletariátus elleni bosszú” kategóriájába sorolták. Ezek az úgynevezett bűnök valójában nem voltak többek, mint kulturális forradalom-ellenes megnyilvánulások, vagy Csiang Csinget, Lin Piaót, sőt magát Mao Ce-tungot becsmérlő kijelentések. A végén a férfi már torkaszakadtából üvöltött: Hozzátok ki őket! Azonnali kivégzés!

Vadállati ordítását vérszomj fűtötte. Hiába igyekeztem uralkodni magamon, akaratlanul is összeborzadtam.

A kivégzésre szántak listája hosszan folytatódott. Ezt követte a „szigorú büntetés”-re, életfogytiglani, vagy huszonöt, esetleg több évi börtönre ítélték névsora, akiknek nem volt teljes a vallomása, nem felelt meg, vagy nem találták őszintének. Végül azok következtek, akik elnyerték a „könnyített bánásmódot”, mert nem csupán vallottak, hanem

mások bűneinek felfedésével is jó szolgálatot tettek. Egy nőt például azonnal szabadon engedtek, mert a vallomása alapján le tudtak tartóztatni néhány embert, akik Hongkongba akartak szökni. Másokat rövid – háromtól öt évig terjedő – büntetéssel jutalmaztak.

A bemondó hangjából áradó fenyegetés még akkor is visszhangzóit bennem, mikor a hangszórót már rég kikapcsolták. Soha életemben nem hallottam még ilyen felháborító beszédet. Megdermesztett a gondolat, hogy most ez az ember az 1. számú Gyűjtőfogház parancsnoka, és ennek vagyok kiszolgáltatója. Úgy éreztem, még hidegebbre fordul a már amúgy is hideg éjszaka. Egész testemben reszkettem, míg vártam az őr utasítására, hogy lefekhessem. Gondolom, a többi foglyok is bénultak lehettek a félelemtől, mert a börtönben a leghalkabb nesz és mozgás sem hallatszott.

A folyosó végén kivágódott az ajtó, és bakancsos léptek dobogása hallatszott. Sorra nyíltak és csukódtak a cellák kémlelőablakai. Mindegyiken bekiabáltak: „Mi van? Vallott már? Mindent bevallott már?” A súlyos léptek egyre közelebb jöttek. Összeszedtem magam, hogy felkészüljek a kellemetlen találkozásra. A lépések a cellám elé értek. Belökték a kémlelőablak tábláját. Papírzörgést hallottam, és egy férfi fegyőr hangját:

– Ő az.

– Jöjjön ide! – Az őr hangja még a szokásosnál is szigorúbban csattant, talán azért, hogy kedvében járjon a felügyelő katonatisztnek.

A nyíláson át csak fekete csizmáját láttam és a légierők tisztí egyenruháját, arcát, fejét nem. Lelki szemeimmel azonban olyannak képzeltem, mint amit mi kínaiak „sötét képű” bűnözőarcnak* nevezünk. Hiszünk abban, hogy az emberek arca híven tükrözi az életmódjukat, és egy gonosztevő arca végül visszataszítóvá válik. Valahogy felbátorított, hogy így

gondoltam rá; úgy éreztem, mondhat most már akármit, nem tud megtörni vele.

** „horizontal flesh” (vízszintes hús) az angol megfelelője a kínai kifejezésnek a magyarban a sötét képű, rossz arcú adja talán vissza a jelentés lényegét.*

– Miért nem tett még vallomást? – Megismertem a hangját, ő olvasta be a rádióközleményt.

– Semmilyen bűnt nem követtem el – feleltem. – Mit valljak be?

– Ugyan már! Maga az imperialisták kémje. Azt akarja, hogy agyonlőjük?

– Abban bízom, hogy a gyűjtőfogház új vezetősége majd elenged, miután kivizsgálja a tényeket, és ártatlannak talál.

– Erről ne is álmodjon. Bolondnak néz minket? Sose kerül ki innen, ha nem tesz vallomást. Nem hallotta, mi történik azokkal, akik nem vallottak? Halottak! – ordította dühösen. – Halottak, érti? – Odaszólt az őrnök, mire az elővette a kulcscsomóját, és kinyitotta az ajtót.

– Jöjjön ki! – kiáltott az őr.

Kiléptem a cellából. Nem tudtam, mi a szándéka velem a légierő-egyenruhásnak. Már félúton járt a kijárat felé. Az őr kíséretében követtem, de alig tettünk párt lépést, mikor föntről tompa zuhanás, majd tülekedés zaja hallatszott. „Jelenteni! Jelenteni!” – kiabálták néhányan. „Jöjjenek gyorsan! Mindjárt elvérzik!” – zajongtak mások.

A másik irányból halk, hisztérikus kacagás hangzott fel, majd visító sírásba csapott át. Az árnyékokkal szabdalt, tompán megvilágított folyosó baljós hangulatot árasztott. A fegyőr hirtelen megállt, visszalökött a cellába, rámozgatta az ajtót, és felrohant az emeletre.

Hallottam az őrnök lábdobogását, amint a fölöttem levő cellához rohannak.

– Hozzák ki! – harsogta túl a zajt a légierő tisztjének hangja. – Hogy meri öngyilkossággal

zsarolni a proletárdiktatúrát? Mit képzelsz, elkerülheti a vallomást, ha a betonvékébe veri a fejét? Ez a tette is azt bizonyítja, hogy bűnös. Irgalmatlanul megbüntetjük.

Egy lány zokogása és mormolása hallatszott, majd elvonuló emberek zaja. Végül minden elcsendesedett.

Nemsokára jött egy fegyőrnő, és mindenkit ágyba parancsolt.

– Miért áll az ajtónál? – kérdezte, mikor odaért hozzám.

– Várom, hogy kihallgatásra szólítsanak – feleltem.

– Ma már nincs kihallgatás. Feküdjön le! – mondta.

Úgy látszott, megfeledkeztek rólam a fönti zűrzavarban. El sem tudtam képzelni, milyen balsors várt volna rám, ha az a fenti lány nem épp azt a percet választja, hogy a betonvékébe verje a fejét. Ha nem sikerült is általa megmenekülnie az üldöztetés elől, tette bizonyította, hogy mennyire kétségbe ejtette az a rádióközlemény. Az öngyilkossági kísérletek általában nem sikerültek az 1. számú Gyűjtőfogházban. Az egyetlen kivétel, amelyről hallottam, egy fiatal, tehetséges sebész, a sanghaji polgármester-helyettes fia, Dr. Szung esete volt. Azt mondják, addig koptatta a fogkeféje nyelét a betonpadlón, míg elég éles lett, aztán felvágta vele az ütőerét. Mao halála után derült csak ki, hogy a forradalmárok juttatták börtönbe az ifjú doktort, és megkínózták, hogy valljon az apja ellen.

Másnap késő délelőttig nem kaptak ételmezt a foglyok. Akkor száraz rizs és főtt káposzta érkezett. Délután vízben főtt édesburgonyát löktek be az ablakon. A következő napokon ugyanezt váltogatták vízben főtt, szárított, dohos édeskrumpli-szeletekkel. Mivel ezt képtelen voltam legyűzni és megemészteni, az ilyen napokon kénytelen voltam beérni a délelőtti étkezéssel. Egy idő után állandósult az éhségem, és nem volt már többé különleges élmény, hanem

örökké kínzó hiányérzet. Lassan minden hús lefogyott rólam, a látásom megromlott, és kimerített még az olyan egyszerű tevékenység is, mint a ruháim kimosása.

Egyik-másik ór eltűnt. Újak jöttek helyettük, akik a forradalmárok vörös karszalagját viselték. Kora reggeltől késő estig harsogtak „Éljen Nagy Vezetőnk Mao elnök” – köszöntéseik és az elskandált Mao-idézetek. Az újság a kínaiak új rítusáról számolt be; „reggel kérj instrukciót, délben ellenőrizd, hogy Mao elnök tanítása szerint jársz-e el, és este jelents mindent”. Úgy látszott, mindenki végigcsinálja ezt a ritust Mao elnök hivatalos portréja előtt. Az instrukciókérés abból állt, hogy szakaszokat olvastak fel a kis piros könyvecskéből, az ellenőrzés azt jelentette, hogy megint ebből a könyvből kellett felolvasni, és az esti jelentéstétel ismét a könyvecske olvasásából állt. Vagyis napjában háromszor, minden áldott nap, minden egyes kínainak – a csecsemőket kivéve – Mao idézeteket kellett olvasnia. Az újság vitacikkeket közölt, hogy köteles-e az is felolvasni, aki egyedül tartózkodik otthon, vasárnap. A konklúzió az volt, hogy senki sem vonhatja ki magát a rituáléból, még ha ágyban fekvő beteg, akkor sem. Szerencsénkre ez az örült gyakorlat csak a megbízható „tömegek” előjoga volt, és a börtönbe zárt osztályellenségeknek nem volt megengedve.

A katonai felügyelet helyreállította a fegyelmet. Nem volt többé verekedés vagy vita az örök között. És késedelem nélkül álltak szolgálatba. Ugyanakkor rideggé vált a légkör. Nem csevegtek többé egymással, mint azelőtt. Ha egy ór egyedül volt a rabokkal, valamelyest nyugodtabbnak látszott, de ha már ketten voltak, mindegyik éberré vált, mintha csak attól félne, hogy a társa jelenti a viselkedését a katonai felügyeletnek.

Az étkezési idők változásán kívül egyéb új börtönszabályok is életbe léptek. Az egész börtönnek minden reggel meg kellett hallgatnia a híreket, előbb

a pekingi központi adást, majd rögtön utána a sanghaji rádióállomást. Gyakran leckéztették a rabokat a hangszórókon át. Ilyenkor felolvasták a „könnyített bánásmódot nyertek” és a „szigorú büntetésre ítélték” újabb listáját, hogy ezzel is vallomásra ösztönözzék a többieket. Valahányszor be voltak kapcsolva a hangszórók, örök jártak celláról cellára, hogy lássák, minden fogoly hallgatja-e az adást.

Az egyik hangszóró éppen az ajtóm előtt volt. A hangerőtől szinte megsüketültem. Nem tehettem a kezem a fülemre, hogy kizárjam a zajt, mert az ör figyelt. A következő vasárnap aztán ollót kértem, levágtam egy vászondarabkát, két kis golyócskát gyúrtam belőle, amelyeket fűldugóként használhattam, ha bekapcsolták a rádiót. Ha nem szűrte is ki teljesen a zajt, legalább elviselhető szintre csökkentette.

Időről időre valamelyik kihallgatósobába rendelték különleges oktatásra vagy kihallgatásra, a legharciasabb fegyőrök, akik a jelek szerint élvezték a katonai felügyelet bizalmát. Észrevettem, hogy csak néhány kiválasztott fogollyal csinálják ezt. Nem tudtam rájönni, azért-e, mert mi voltunk a leggyűlöltebb osztályellenségek, vagy mert mi voltunk a leghajthatatlanabbak. Az örök minden alkalommal szidalmaztak, mocskos parasztnyúzonak, külföldi imperialisták csahos kutyájának neveztek. Támadtak a származásom és a Shellnél betöltött állásom miatt, meg azért is, mert „ellenállók az átnevelésnek”, és nem vallom be készségesen a „bűnömet”. Kérdésekkel bombáztak, de meg sem várták, hogy válaszoljak. Hol azzal fenyegettek, hogy hamarosan agyonlőnek, hol meg azzal, hogy egész hátralévő életemet a gyűjtőfogházban tölthetem.

Hamarosan rájöttem, hogy nincs más dolgom, mint hogy hallgassak, az örök ugyanis szünet nélkül beszéltek, míg a szobában voltam. Néhány ilyen ülés után felderengett bennem, hogy alakításuk egyetlen

célja, hogy elkötelezett forradalmároknak tüntessék fel magukat. Én csak egy szükséges kellék vagyok, amelyen eljátszhatják szerepüket. Rájöttem, hogy még ezek a fanatikus gárdisták is, akik oly magabiztosnak tünnek, elbizonytalanodnak a kulturális forradalom keltette gyanakvó légkörben, amelyben kipróbált pártvezetőket egy-kettőre „a kommunizmus titkos ellenségedként bélyegeznek meg, akik „csak azért emelik magasba a vörös zászlót, hogy harcoljanak ellene”.

Egy napon szabadtéri sétára engedték ki a foglyokat. Amint kiléptem a női börtön ajtaján, Liang ex-igazgató urat pillantottam meg, amint néhány társával éppen a virágágyakat ássa fel. Nem lepődtem meg, előző nap olvastam az újságban, hogy Mao elnök szerint a virágok és a dísznövények látványa ellágyítja az embert, és aláássa a tömegek forradalmi elszántságát. Ugyanaz a cikk kitért arra is, hogy Mao saját kertjében, a volt császári palota, a Csungnanhaj kertjében csakis almafák vannak, és napraforgó terem, mert ezeknek gyakorlati gazdasági értékük van. A kulturális forradalom e szakaszában Mao személyi kultusza már olyan erős volt, hogy minden szavát, még a legjelentéktelenebbeket is, azonnal átültették a gyakorlatba. És fordítva is, semmit sem lehetett tenni, ha Mao nem mutatta az utat.

Kissé távolabb újabb férfiakat és nőket láttam, amint az utat söpörték, vagy vizet hordtak a konyhára. Megjelenésükből és gyakorlatlan mozdulataikból megállapíthattam, hogy ők is, mint Liang ex-igazgató, a börtön értelmiségi párttagjai, és éppen fizikai átnevelő munkán vesznek részt. Mao szerint minél több tudást halmoz fel az ember, annál reakciósabbá válik, hacsak nem tisztítja meg magát kemény fizikai munkával.

Évekkel később tudtam meg, hogy a kulturális forradalom alatt férfiak és nők millióinak kellett elhagyniuk városi állásaikat, és vidékre költözniük,

hogy a mezőgazdaságban kemény fizikai munka nevelje át őket. Még azoknak az értelmiségieknek is alantas munkákat kellett végezniük a munkahelyükön, akiknek megengedték, hogy a városokban maradjanak. Azokban az időkben bevett gyakorlat volt, hogy a kórházakban orvosok üritették az ágytálakat, professzorok takarították a vécéket az egyetemeken, színészek és zenészek kőművesmunkát végeztek, vagy utat építettek. S miközben ezt kellett művelniük, harci gyűlésekre és politikai átnevelő tanfolyamokra kellett járniuk, amelyeken „bűneik bevallásával” kellett megalázkodniuk. Az értelmiség meggyalázása Mao kulturális forradalma alatt a könyörtelenség példátlan fokát érte el. Majdnem teljesen sikerült lerombolni a műveltség tiszteletének kínai hagyományát. Akkoriban Kína bármely részén a Mao-ellenesség vádját kockáztatta, aki más könyvet mert olvasni, mint az ő négy vékony kötetét.

Amint a sétálóudvarra értem, az őr megparancsolta, hogy húzkodjam ki pusztá kézzel a növényeket. Tél volt, már csak egy kis folt zöldellt a napsütötte fal lábánál. A talaj azonban át volt fagyva. Lassan haladtam a munkával, semmiféle szerszámom nem volt. Mikor az őr visszatért, szétrúgta a gazkupacot, és rámordított:

— Ennyi az egész? Miért nem szedte ki a gyökereket?

— Nincs szerszámom, amivel kiássam a gyökereket.

— Van keze. Szedje csak ki a gyökereket az ujjaival. Ne lustálkodjon! — Még egyszer belerúgott a gazkupacba, hogy az szerterepült.

Mire fölegyenesedtem, elsötétült előttem a világ, és szédelegtem. Valahogy mégis sikerült az őrt követve a cellámig támolyognom.

A folyosón két katona állt. A cellám ajtaja nyitva volt. Egy harcias fegyőrnő felforgatta a holmimat. A lepedőm, a takaróm és a pokrócom már a mocskos

padlón hevert. A nő most a vászontáskából hajigálta ki a dolgaimat. Amint meglátott, elkapta a vattakabátom elejét, és gorombán berántott a cellába.

– Gombolja ki a kabátját! – parancsolta, miután átkutatta a kabátot.

– Engedje meg, kérem, hogy magamra vegyem a kabátot, amíg levetem a nadrágomat. Nagyon meg vagyok hűlve.

– Dehogy, csak elpuhult és kényeskedik. Nem tett jót a börtönélet, mi? Maga semmit sem változott. Nem fog belehalni a hidegbe, ha leveti a nadrágját is, meg a kabátját is. Gyerünk, vesse le!

Tüsszögtem és köhögtem, míg átkutatta a nadrágomat. Aztán ledobta a földre, és megmotozott. Leszaggatta a vécépapírt az ágy melletti falról, közben szándékosan összetaposta az ágyneműmet. A szemkendőmet végighúzta a földön a lábával, majd kirúgta a folyosóra, és rázárta az ajtót. Hallottam, ahogy kinyitja a szomszédos cella ajtaját, és bekiabál: „Gyerünk!”.

Összeszedtem a vattakabátomat meg a nadrágomat, és felöltöztem. Aztán le kellett ülnöm az ágy szélére, hogy lecsillapodjam, és megvárjam, míg a szívem újra normálisan ver; csak ezután kezdhettem el összeszedni a holmimat a földről és megtisztítani, amennyire tudtam. Másnap, mikor megkaptam a rizsemet, néhány szemet megint szétkentem, hogy visszarakasszam a vécépapírt a falra; súlyos áldozat volt ez, hiszen most már minden szem rizsre szükségem volt a túléléshez. A szemkendő készítésével várnom kellett vasárnapig, amikor tút kölcsönözhettem.

A cellák átkutatása ettől fogva rutineljárás lett. Rendszeretlen időközönként csinálták, vagy az alábbi őr, vagy más, hozzá hasonló militáns fegyőrök. Sokszor ragasztottam fel a vécépapírt, és sok szemkendőt csináltam; sokszor számolgattam a rizs szemeket, hogy elegendő legyen a ragasztó, de ne

használjak el egy szemmel se többet, mint amennyi szükséges.

Egész éjjel köhögtem, és képtelen voltam aludni a szörnyű fejfájástól. Reggel alig bírtam felkelni az ágyból. Az ajtóhoz vánszorogtam, és kiszóltam:

— Jelenteni szeretnék!

Egy jóindulatú őr nyitotta ki az ablakot.

— Beteg vagyok — mondtam. — Idehívná az orvost? Egy lázmérővel jött vissza, és a számba dugta. Pár perc múlva megnézte, és kijelentette:

— Láza van, méghozzá elég magas. — Adott két aszpirint, és azt ajánlotta, hogy sok vizet igyam. Vártam az orvost, de nem jött. Mielőtt lejárt volna az őr szolgálata, még egyszer megkértem, hogy hívja a doktort. Pillanatnyi habozás után így felelt:

— A doktor vidéken van, átnevelő fizikai munkán. Nem tudom mikor jöhet vissza. Talán majd jön valaki, aki helyettesíti. Holnap tegyen megint jelentést. Ha rosszul van, lefekhet. — Adott még két aszpirint.

Jó volt, hogy lefekhettem, de a szaggató fejfájás tovább kínozta. Mikor ismét rámjött a hidegrázás, tudtam, hogy felszökött a lázam.

Hallottam, hogy megérkezik az éjszakás őr, és köszöntik egymást a társával: „Éljen Nagy Vezetőnk, Mao elnök!”. Aztán az éjszakás őr elindult a folyosón a cellám felé, hogy ellenőrizze a foglyokat. Fürgén haladt cellától celláig, és egy-egy pillanatra megállt mindegyik kukucskálólyuknál. Aztán az én cellámhoz ért.

— Mi ez? Már lefeküdt? — kiáltotta. — Maga aztán tudja, mi a kényelem! Keljen fel rögtön! Még nincs itt a pihenés ideje. — Megismertem a hangját, ő kutatta át a cellámat az előző napon.

— Beteg vagyok. Az előző őr megengedte, hogy lefeküdjem. — El voltam szánva, hogy nem kelek fel, hacsak ki nem rángat az ágyból. De nem vesződött azzal, hogy bejöjjön. Egy pillanat múlva már hallottam, hogy odafent szidja a rabokat.

Másnap, kérésemre, hogy orvosi segítségre van szükségem, megjelent egy fiatalember. Elmondtam neki, hogy lázas vagyok, és már csaknem két hónapja köhögök, mire kijelentette:

– Talán fertőző májgyulladás van. Sokan megkapják ebben a fogházban. Vérmintát fogok venni magától.

Elképedtem. Különösebb orvosi ismeretek nélkül is bárki megállapíthatta, hogy hörghurutom van, amiből még tüdőgyulladás is lehet, de semmiképpen nem májgyulladás, amelynek teljesen mások a tünetei. Miféle „doktor” lehet ez a fiatalember? Lehajoltam, hogy jobban szemügyre vehessem a kémlelőablakon át. Alig húsz éves falusi legényt láttam, katonai egyenruhában. Rájöttem, szó sincs arról, hogy képzett orvos lenne, csupán azért jutott ehhez az álláshoz, mert Mao Ce-tung szerint „úgy tanulunk meg úszni, ha megpróbálunk úszni”, és ennek értelmében tudatlan, de politikailag megbízható embereket ültettek képzettséget igénylő állásokba. A fiatalember csupán Mao utasítását követte azzal, hogy „ha ki akarjuk tanulni az orvostudományt, orvosként kell működnünk”.

Akkoriban az újságok tele voltak olyan hírekkel, hogy tanulatlan kórházi segéd munkások sikeres operációkat hajtottak végre Mao idézetei alapján. Egy-egy ilyen operáció alatt a forradalmárok bent maradtak a műtőben, s Mao szavainak mágikus hatását elősegítendő, idézeteket recitáltak a kis piros könyvecskéből, miközben a képzetlen „doktor” küszködött a pácienssel. Mégis, mikor Mao vagy valamelyik másik radikális pártvezető olyan orvosi ellátásra szorult, amelyet a saját orvosai nem nyújthattak nekik, előszedték azokat a specialistákat, akik a kommunista hatalomátvétel előtt nyugati egyetemeken tanultak, és különgépeken repítették őket Pekingbe, gyakran egyenest a vidéki száműzetésből, ahol kemény átnevelő munkára voltak ítélve.

Az ifjú „doktor” bekísért az örök szobájába. A meleg szobában, a forró kályha mellett kitisztult a fejem, és elmúlt a reszketésem. A doktor előszedte a műszereit, elővett egy fecskendőt, és felszólított, hogy gyűrjem fel a kabátom ujját. Beledöfte a tűt a karomba, de nem találta el a vénát. Többször is próbálkozott, a bőröm alatt véraláfutás jelent meg, és nagyon megfájdult a karom. A doktor szemmel láthatóan kínos zavarban volt. A homlokán kiütött az izzadság, a keze reszketett.

Sajnáltam szegényt, hogy olyasmivel kell foglalkoznia, ami meghaladja a képességeit. Tudtam, hogy ha meg nem nyugtatom, még komoly kárt okozhat a karomban.

— Tudja, nagyon vékonyak a vénáim — mondtam, hogy visszaadjam az önbizalmát, és elállítsam a keze remegését. — Az orvosok mindig bajban vannak, ha vért kell venniük tőlem.

Olyan pillantást vetett rám, amit akár hálásnak is nevezhetnék, és újra próbálkozott, én meg visszafojtottam a lélegzetemet. Végül aztán eltalálta a vénámat és megtöltötte a fecskendőjét.

Eltelt néhány nap; a lázam olyan magasra szökött, hogy nem éreztem többé a cella hidegét. Az ör megengedte, hogy ágyban maradjak. Az örök figyelő tekintete előtt, nyitott ajtó mellett naponta kétszer bejöhetett hozzám a munkaszolgálatos lány, hogy rizkásával megetessen, és forró vízzel megitasson. Többször félöntudatlan állapotban szenderegtem, fantasztikus álmaimban úgy röpködtem ki-be a rácsos ablakon, mint egy testetlen kísértet.

Egyik reggel ismét jött az ifjú doktor, és kijelentette:

— Mégsincs májgyulladás. Valószínűleg TBC-s. Sok fogolynak van TBC-je. Öltözzön. Elmegyünk a kórházba, és megröntgenezzük.

Biztos voltam benne, hogy nem vagyok tüdőbajos, de örültem az ötletnek, hogy a kórházba megyünk.

Délután egy fegyőrnő kinyitotta a cellát, és kikísért. Támolyogtam, és gyenge voltam, de az ő nem kiabált velem, és nem sűrgetett. A gyűjtőfogház bejáratánál egy férfi őt kézibilincssel várt. Kísérom megrázta a fejét, és odasúgta neki: „Nagyon beteg”. Nem tudom, mit akart ezzel mondani, azt-e, hogy nincs elég erőm megszökni, és felesleges a bilincs, vagy hogy annyira beteg vagyok, hogy kíméletet érdelek. Mindenesetre a férfi eltette a bilincset.

A második kapun belül fekete dzsip várakozott. A fegyőrnővel együtt beszálltam.

Mennyire megváltozott a gyűjtőfogház az eltelt tizenhat hónapban, mióta behoztak! Mindenütt csupa szín és nyüzsgés. Póznákra erősített piros táblák emelkedtek az útszéli fűzfásor mentén, rajtuk az osztályellenségek visszaszorításáról szóló Mao-idézetek. Az idézeteket nagy, sárga írásjegyekkel írták. Mindegyik tábla szembefordult a főbejáratnál, talán azért, hogy megfélemlítse az újonnan érkező foglyokat. A katonák barakkja fölött nagy vörös zászló lengett, rajta fehér írásjegyekkel három jelszó: „Le az amerikai imperialistákkal!” „Le a szovjet revizionistákkal!”, „Felszabadítjuk Tajvant!”. Nyugati ruhába öltöztetett bábuk álltak faoszlophoz kötözve, az amerikai elnök, a szovjet pártfőtitkár és a tajvani Kuomintang-vezető neve volt a kabátjukra tűzve. A katonák a szuronyrohamot gyakorolták rajtuk. Az egyenruhás alakok egymás után rohanták meg a bábukat, és döfték beléjük a bajonettjüket, miközben a bajtársaik üvöltve biztatták őket: „Öld meg!”.

Borús volt az idő, és Sanghaj utcái csaknem néptelenek voltak. A gyűjtőfogháztól a Ti Lan Csiaó-i börtönkórházig vezető hosszú úton alig néhány embert láttam, téli vattakabátjaikba burkolózva nekifeszültek a szembefúvó goromba északi szélnek. Nagyon rosszul voltam ugyan, de oly régóta nem láttam a várost, hogy minden erőmmel próbáltam megfigyelni a kulturális forradalom okozta változásokat. Valahogy azt reméltem, abból, amit

látok, megsejthetem, hogyan élhet a lányom az új körülmények között.

A rombolás ténye mindenütt nyilvánvaló volt: kiégett épületek fekete ablakszemekkel, gyökerestől kifordult fák és cserjék, elhagyott járművek. Szemét kavargott a szélben. Görnyedt, szürke alakok turkáltak reménykedve a törmelékhalmbokban. A forgalmi lámpák nem működtek. Minden fal tele volt jelszavakkal és idézetekkel, amerre elhaladtunk. Még a buszok és a teherautók oldalára is jutott belőlük, a kövezetre pedig krétával írtak fel néhányat. Rendőrök helyett fegyveres katonák járőröztek az utcán. Elhagytuk néhány teherautót, amelyek jelszavakat kiabáló, vasdorongokkal felfegyverzett, sisakos forradalmárokkal voltak megrakva; talán valamelyik rivális csoport ellen indultak forradalmi akcióra. A nagyobb útkereszteződésekben hatalmas Mao-portrék álltak magas táblákon. Hihetetlenül fiatalnak, egészségesnek és kövérnek ábrázolták az öreget (ez utóbbi a jólét jele Kínában), a képek gúnyos kontrasztot alkottak az alattuk elhaladó sovány, sápadt, rosszkedvű járókelőkkel.

Ti Lan Csiao a neve annak a Sanghaj-i kerületnek, amelyben a város központi börtöne található. Egy idő után magát a börtönt is ez a három írásjegy jelölte. A börtönkomplexum hatalmas kiterjedésű, sok-sok hektár területű. Azok a foglyok, akiket már elítéltek, mind idekerülnek a város gyűjtőfogházaiból. Politikai foglyok éppúgy voltak itt, mint köztörvényes bűnözők; mindazok, akiket nem akartak munkatáborba küldeni, mert túl öregek vagy betegek voltak, vagy mert a szakképzettségüknek jó hasznát vették a börtön különféle műhelyeiben. Senki sem tudta biztosan, hány rabot tartanak fogva a börtönkomplexumban, de legalább húszezerre becsülték azoknak a férfiaknak és nőknek a számát, akik a műhelyekben dolgoztak, és gyártottak mindenfélét a gomboktól a primitív számítógépekig, még exportra is termeltek.

A börtönkórház is a Ti Lan Csiao komplexumban volt. Felfigyeltem rá, itt szigorúbbak a biztonsági előírások, mint az 1. számú Gyűjtőfogházban. Két ellenőrző ponton is áthaladtunk, és mindkettőn alaposan megvizsgálták a kocsipapírjait, mielőtt átengedték volna a nehéz vaskapun, amelyet számos katona őrzött. Az örök, akik benéztek az autóba, pisztolyt viseltek az oldalukon.

A börtönkomplexum rettentően sivárnak tűnt, az egész területen egyetlen fát vagy növényt sem láttam. A műhelyekből gépek zaja hallatszott, a kihallgató és adminisztrációs épületek sora írásos közleményekkel volt tele, köztük számos rikító felirat, amely az osztályellenséget vádolta és a megfeszített termelőmunkára ösztönzött, az átnevelés eszközére. Távolabb, magas kerítéssel övezve hat terjedelmes épület magasodott, ablakaikat éppen olyan fekete deszkatábla fedte, mint az én cellám ablakát; ezek lehettek a rabok lakóépületei.

Az őr a kórházépületbe kísért. Odabent is tele voltak a falak jelszavakkal, idézetekkel és hatalmas Mao-arcképekkel. A dekoráció készítője alapos munkát végzett, még az ablaktáblákra is Mao-portrékat festett. Némelyik arckép alatt nyíllal átszúrt piros szív, mások alatt a hűséget ábrázoló kínai írásjegy – Csüing – volt látható.

A börtönkórház váróterme a pokol látványát nyújtotta, noha senkit sem szaggattak szét vadállatok, égtek lángfolyamok, fojtottak forró tengerek. Az elesettség és a néma szenvedés pokla volt ez, ahol elnyűtt ruhákba öltözött, csontig soványodott emberi lények, fásult arcukon a fájdalom és a végkimerülés jeleivel beletörődve várták a véget. Akár a betegség, akár az éhezés, akár a kettő együtt tette, mind azon a végső ponton voltak, ahonnan az orvosi segítség már soha nem hozza vissza őket egészen. Hallottam, milyen magas a halálozási arány Ti Lan Csióban. Most saját

szememmel láthattam azokat a szerencsétleneket, akik nemsokára gyarapítják a statisztikát.

A padokon ülő görnyedt emberek mellett mások foltos takarókba burkolva, piszkos hordágyakon feküdtek a betonpadlón. Közvetlenül előttem egy kopasz öregember feküdt egy ilyen hordágyon. Ziháló, görcsös lélegzésétől eltekintve már halottnak látszott, lehunytt szeme mélyen besüppedt az üregébe, áttetsző, viaszos bőre ráfeszült az arcára.

Minden ablak csukva volt, a fertőtlenítő és az emberi rothadás szaga émelyítő elegyet alkotott. Lehunytam a szemem, hogy kizárjam a lehangelő látványt, és amennyire lehetett, visszatartottam a lélegzetemet, míg vártam, hogy sorra kerüljek.

– 1806-os! – szólított a nővér. Köpenye valaha fehér lehetett, de a használatától és a sok mosástól kopott szürkére fakult.

Követtem a rendelőbe, ahol a kísérőm egy középkorú doktornővel beszélt. A tágas terem közepén kályha állt, azon pedig egy teáskannában forrt a víz. A kályha körül asztalkák, az asztalkák mögött pedig orvosok vizsgálták a betegeket. Semmi engedményt nem tettek a hagyományos kínai szeméremnek. Meztelen férfiak és nők álltak ott egymás előtt, az orvosok kérdéseit és a páciensek válaszait mindenki hallhatta. Akkor azt hittem, azért alakult ki ez a kegyetlen gyakorlat, mert a foglyokat általában nem vették emberszámba. Kiszabadulásom után azonban rá kellett jönnöm, hogy a kulturális forradalom idején Sanghaj összes kórházában idáig süllyedt a színvonal.

Míg lázasan törtem a fejem, hogy hogyan kerüljem el a levetkőzést, a doktornő egy lázmérőt nyomott a kezembe. Bedugtam a számba. Szerencsére semmi egyebet nem akart tenni. Amint rápillantott a lázmérőre, így szólt az örömhöz:

– Jobb, ha itt marad néhány napig. Nagyon magas a láza. A kórterem az ötödik emeleten van. Nem

hiszem, hogy a saját lábán fel tud menni. Jobb lesz, ha hordágyon viszik.

— Kérem, hadd próbáljak magam felmenni — kérleltem a doktornőt. Irtóztam a gondolattól, hogy ráfeküdjek egy olyan mocskos hordágyra.

A doktornő arcán mély ráncok húzódtak, a haja már őszült a halántékánál. A tekintete csupa kedvesség és megértés volt. Észrevehette, mennyire húzódozom attól, hogy hozzáérjek a piszkos hordágyhoz, mert így szólt az őrhöz:

— Menjenek a szolgálati lifttel. Hamarabb felérnek, mintha hordágyra várnának. Ez az asszony nagyon beteg, valószínűleg tüdőgyulladásos van.

A fegyőr felkísért az ötödik emeleti kórterembe. Figyelmeztetett, hogy senkivel ne beszéljek az ügyemről, aztán megígérte, hogy a mosdótálam és a törölközőm elhozzák a gyűjtőfogházból, ha legközelebb beteget kísérek be. Végül átadott egy fiatal nőnek, aki az átnevelő munkán lévők jelvényét viselte a kabátján. A szolgálatos katona pár lépésnyi távolságból figyelt.

A kórterem ötágyas kis szoba volt. Két ágyon az ajtó mellett már feküdtek. A fal mellett, a legbelső ágyat kaptam, így két üres ágy választott el a másik két nőtől. A szolgálatos lány utasított, hogy vetközzem le, és feküdjek ágyba.

Milyen jó is volt a lázas, fájó testemmel újra igazi ágyban pihenni! A fehérítetlen vászonlepedő durva tapintású volt, de teljesen tiszta. A szoba jéghideg volt ugyan, de a takaró jó vastag volt. Levettem a kabátomat és a nadrágomat, pulóverben és kötött alsóban bújtam be az ágyba. A lány hozott még egy pokrócot, és ráterítette az ágyra. Hamarosan álomba zuhantam.

A következő napokban hol eszméletemnél voltam, hol nem, néha tökéletesen érzékeltem a környezetemet, de többnyire álmovilágban éltem. Mikor újra magamhoz tértem, láttam, hogy a karom az ágyhoz van kötözve. A vénámból kiálló tú hosszú

gumicsőben folytatódott, a végén lefelé fordított üveggel, amely magas állványra volt erősítve. Intravénásán tápláltak, cseppenként, gumicsövön át. A munkaszolgálatos lány hőmérőt nyomott a számba, hogy megmérje a lázamat. Amint észrevette, hogy teljesen ébren vagyok, eloldozta a karomat, kihúzta a tűt, és elvitte az egész berendezést. Látszólag ugyan visszanyertem az eszméletemet, de álmosnak és bágyadtnak éreztem magam.

A lány nemsokára egy csésze gőzölgő italt hozott.

– Igya meg! – mondta.

A karom még zsibbadt volt, de azért egészen jól tartottam a csészét. Felemeltem a fejem a párnáról és megittam a folyadékot. Nagyon furcsa íze volt. Aztán rájöttem, hogy szójatej, alaposan megcukrozva. Olyan régóta nem ízleltem már cukrot, hogy az első pillanatban fel sem ismertem.

Sokkal jobban éreztem magam. A kábulat elmúlt, a fejem tiszta volt. A homlokomra tettem a kezem. Hűvösnek éreztem, és nedvesnek az izzadságtól. A fiatal nő visszajött egy kis fecskendővel, benne tejszerű folyadékkal. Megkért, hogy forduljak az oldalamra. Összeszedtem a bátorságomat, mert eszembe jutott a fiatal katonaoorvos. De semmi fájdalmat nem éreztem, olyan gyorsan és rutinosan adta be az injekciót. Mindent úgy csinált, mint egy hivatásos ápolónő, épp úgy tartotta a tűt, még a hetyke járása is épp olyan volt, mint egy magabiztos hivatásos ápolónőé. Biztos voltam benne, hogy a korábbi életében is hivatásos ápolónő volt. Mélyen elszomorodtam, mikor arra gondoltam, hogy vajon miért osztották be átnevelő munkára a börtönkórházba.

Vacsorára egy csésze puhára főtt rizst hozott, meg egy tányér zöldséget, a tetején egy egész olajban párolt gyöngyhagymával, fokhagymával ízesített szójaszósszal, hallal. Soványka volt a hal, alig tizenöt centi hosszú, de jobban ízlett, mint bármi életemben. Mindent megettem. A tisztálkodó-szereim ott voltak

az ágyam melletti széken. A padlón egy mosdótál és egy kancsó. Sikerült felkelnem, és megejtenem a régóta esedékes mosakodást.

Miután a fiatal nő elvitte az üres edényeket, a katona bezárta a kórterem súlyos vasajtáját és visszavonult a szobájába. Az egyik ágyszomszédom odajött hozzám beszélgetni.

— Hat napig nem volt magánál — mondta. — Azt hitték, meg fog halni. Jobban van már? — Vékony volt, mint a nádszál, az arca beesett, de a szeme tűzben égett. A vattakabátja csupa folt volt. Hatvanévesnél is többnek látszott, de a hangja egy fiatal, harmincas nőé. Halkan, suttogva beszélt, állandóan az ajtó felé pillantott.

Bólintottam, és rámosolyogtam. Örültem a társaságának, de túl gyenge voltam még, hogy élvezhessem a beszélgetést. Leült az ágyam szélére.

— Most hozták Ti Lan Csiaóba? Mikor ítélték el? — kérdezte.

Nem feleltem, csak mosolyogtam rá, emlékeztem még az őr intelmére, hogy senkivel ne beszéljek az ügyemről.

— Ne féljen, nem fogom jelenteni. Mi, foglyok, itt összetartunk — mondta. Pillanatnyi szünet után azt kérdezte: Tébécéje van? Ez tébécés kórterem. Ezért jobb itt az élelmezés. De én holnap visszamegyek a cellámba, mert már nem köhögök vért. Ha romlik az állapotom, és megint vért köhögök, visszaengednek ide, hogy pihenjek, és sztreptomycin-injekciókat kapok. Nem akarnak meggyógyítani, de azt sem akarják, hogy meghaljunk — sóhajtotta.

— Ó, sajnálom, hogy tébécéje van — tört fel belőlem az együttérzés.

— Itt előbb-utóbb szinte mindenki megkapja. Ez tulajdonképpen elkerülhetetlen. Egymástól kapjuk el. Húszan alszunk egy cellában, alig pár centire egymástól, hogy is kerülhetnénk el? Hozzá még a hitvány étel, meg a kemény munka...

– Dolgozik? – kérdeztem kíváncsian. – Mivel foglalkozik?

– Varrók. Napi tíz órát, vagy még többet; hetente hat napon át gombokat meg gomblyukákat varrók kardigánokra. Exportra mennek, jól kell csinálni. Kapok érte pár jüant havonta, ez elég szappanra meg vécépapírra. A férjem nem küldhet pénzt, három gyermekünk van. Elkomorult, míg magáról beszélt. Lehajtotta a fejét, és majdnem elsírta magát. De továbbra is ott maradt az ágyam szélén. Úgy éreztem, szüksége van valakire, akihez szólhat. Ami engem illet, olyan régóta éltem már magánzárkában, hogy közellétét különösnek, de megnyugtatónak éreztem.

– Könyvelő voltam egy gyárban, a férjem is ott dolgozott, mint technikus. Jó állás volt, de én gondatlanul eljátszottam.

– Elszámolási problémái voltak? – kérdeztem.

– Dehogy, semmi ilyesmi. Bíráltam a párttitkárunkat. Valaki feljelentett az ellenforradalmárok felszámolására indított kampányban. Megbíráltak, de nem hagytam magam. Ahelyett, hogy bocsánatot kértem volna a párttitkártól, csak még jobban megmondtam a magamét. Milyen tapasztalatlan voltam! A párttitkár megdühödött, és felírt az ellenforradalmárok listájára, amelyet ő állított össze a gyár dolgozóiról. Letartóztattak, aztán tizenkét évre ítélték.

– Nem tudott fellebbezni? Egy párttitkárt megbírálni nem olyan komoly vétek. Tizenkét év nagyon súlyos büntetés!

– Mi haszna lett volna? A felsőbb bíróság is csak visszautalta volna az ügyet a párttitkáromhoz. A közbiztonsági hivatal mindig együttműködik a párttitkárokkal. Ismeri a kínai mondást, egyik funkcionárius a másiknak mindig pártját fogja.

– Hát, mindenesetre régóta itt van már. A legrosszabbakon túl van. Nemsokára újra találkozik a családjával – próbáltam megnyugtítani.

– Igen, már nem tart soká. Remélem, megismernek majd a gyerekeim, és a férjem se keresett másik asszonyt.

– Nem szoktak bejönni látogatási napokon? — Tudtam, hogy ha már elítéltek valakit, és a Ti Lan Csiaóba került, akkor egy családtagja havonta egyszer meglátogathatja. Sőt, sokszor éppen azért tettek hamis vallomást a gyújtófogházakban régóta raboskodók, hogy végre elítéljék őket, és láthassák a családtagjaikat.

– Nem, megkértem őket, hogy amint elítélnek, szakítsanak meg velem minden kapcsolatot. Csak így érhattük el, hogy a férjem megtarthassa az állását, és hogy megvédjük a gyerekeket. Tudja, milyen rosszul bánnak az ellenforradalmárok családjaival. A férjem és én nagyon szerettük egymást. Minket nem házasságszerző hozott össze. Mikor megkértem, hogy váljon el tőlem, és soha többé ne jöjjön, zokogásban tört ki, és megígérte, hogy a látszat kedvéért elválík ugyan, de várni fog rám.

Rettentően megsajnáltam, de semmi vigasztalót nem tudtam neki mondani. Megint elkalandoztak a gondolatai. Kis idő múlva témát váltott:

– Szerencséje van, hogy ehhez a csodálatos doktornőhöz került — mondta. — Hallottam, nagyon nagy tudású asszony, az Egyesült Államokban végzett, egy világhírű orvosi egyetemen. Olyan kedves és megértő mindenkivel! Mikor idekerültem, még ő is fogoly volt, akárcsak mi. Miután kiszabadult, ide jött vissza dolgozni. Úgy hallottam, saját kívánságára. A börtön után nagyon nehéz újra beilleszkedni a kinti világba. A kintiek nem szívesen állnak szóba a börtönviseltekkel. A főnökök nem mernek jó beosztást adni, előmenetelre pedig semmi reményed. Megbélyegzett leszel, örökös célpontja a bántalmaknak és a kritikáknak. Egy ellenforradalmár mindörökre ellenforradalmár marad. Szenvedtél miatta a börtönben, de szenvedsz utána is. A családod is szenved miatta. Láttam, hogy így bántak

az emberekkel a gyárunkban. Most már én is egy vagyok közülük. Néha rettegés fog el, hogy újra ki kell mennem a világba.

Mélyen megdöbbenett, hogy a doktornő is raboskodott a Ti Lan Csiaóban. Szelíd arcára tekintve eszembe se jutott, hogy ilyen szomorú sorsa lehet, bár a szemében különös kifejezést fedeztem fel. Nem egyszerűen kedvesség vagy megértés volt ez, inkább mintha különleges életismeret birtokában volna, amely végtelenül bölccsé és türelmessé teszi.

– Akkor jött vissza Kínába, mikor a népi kormány felhívta a hazaszerető kínaiakat, hogy térjenek haza az Egyesült Államokból, és szolgálják a népet. Biztos vagyok benne, hogy nagyon jó állása volt odakint. Mégis otthagyta és hazajött. Még akkor is nyíltan beszélt mindenről, akár egy külföldi, mikor először találkoztam vele. Persze bajba is került miatta.

Az 1950-es évek elején a népi kormány ügynökei és szimpatizánsai csendes propagandakampányba kezdtek a tengerentúli kínaiak körében, hogy rábeszéljék az Egyesült Államokban élő kínai értelmiségieket, térjenek haza, és „segítsék a nemzeti újjáépítést”. A kormány valódi célja az volt, hogy hazacsalogassák azokat a fizikusokat, akik segíthetnek Kínának saját atombombája elkészítésében, a propaganda azonban általánosságokban beszélt, hogy elterelje a figyelmet Peking valódi céljáról. Minden külföldön élő kínai értelmiséginek a hazafias érzéseire apelláltak szerte a világban, de különösen az Egyesült Államokban. Sokan válaszoltak, a legkülönbélebb hivatásúak. Jó állásokat és kényelmes életet hagytak oda, hogy a szülőföld hívására felelve visszatérjenek Kínába, ahol azt kellett látniuk, hogy valójában nem kívánt személyek. A visszatértek nehézségeit fokozták a kommunista pártfunkcionáriusok értelmiség-ellenes előítéletei, és mélységes gyanakvásuk minden „külföldi kapcsolatokkal rendelkező” iránt. Mivel a Washington és Peking közötti feszült viszony

lehetetlenné tette, hogy visszamenjenek az Egyesült Államokba, el kellett viselniük a kínai állapotokat, ahogy tudták. Néhányan, a szerencsésebbek, Hongkong felé vették útjukat. A többség azonban Kínában maradt, és elfogadott bármilyen állást, amit a párt kegyeskedett nyújtani. Sokukat meghurcolták az egymást követő politikai kampányokban, különösen az 1957-es jobboldal-ellenes kampányban. Akik megérték 1966-ot, lényegében mind fennakadtak a Proletár Kulturális Forradalom hálójában. Csupán a kínai nukleáris fegyverkezési programban részt vevő fizikusok élvezték Csou En-laj miniszterelnök védelmét. Az emberi jogok közönyös semmibe vételének szomorú története ez, és újabb példája annak, milyen készségesen áldozza fel az egyéneket a Kínai Kommunista Párt politikai célok elérésében.

Hallgatagon ültünk a kórteremben, gondolatainkba mélyedve. A másik ágyon fekvő beteg nyögdecselni és köhögni kezdett. Egy távoli ajtócsapódás hangjára az ágyam szélén ülő fogoly összerezszent. Jó éjszakát mondott, és bebújt az ágyába.

Teljesen éberem feküdtem. Gondolataim a lányom körül jártak. Hol lehet most, ebben a pillanatban? Jól van-e, sikerül-e megbirkóznia a kulturális forradalom bonyolult viszonyaival? Istenhez imádkoztam, hogy óvja őt, és adjon neki útmutatást.

Másnap felkeltem az ágyamból, csakhogy végre földet érezzék a lábam alatt. Nagyon gyenge voltam még, és a szívem is vadul zakatolt, amint mozogni kezdtem. Ezután mindennap tettem néhány lépést, míg végre könnyedén körül tudtam járni a kórtermet. A tápláló ételtől és az orvosi ellátástól lassan megerősödtem.

Már csak ketten voltunk a kórteremben. A másik asszony nagyon beteg volt, és soha nem hagyta el az ágyat. Egyszer odamentem hozzá, de a szeme csukva volt, és úgy látszott, nincs tudatában a jelenlétemnek. A párnája mellett a tálka félig volt

vérrel és köpettel. Az arca pergamenszínű volt, és mozdulatlanul feküdt, mikor nem köhögött. Ebédidőben az átnevelő munkán lévő lány etette kanállal.

Soha nem tettem fel kérdéseket a lánynak, és ő sem kezdeményezett beszélgetést. De mindig egymásra mosolyogtunk, hogy kimutassuk baráti érzéseinket. Bár a tápláló ételeket ő hozta nekem, azt észrevettem, hogy ő maga a szokásos káposztás rizst és főtt édeskrumplit kapja. Rosszul volt öltözve, és úgy látszott, mindig fázik; az ajka kék volt, és a vállát összehúzta. Neki akartam adni az egyik szvetteremet. Levettem, mikor nem volt a szobában, és mikor bejött, szó nélkül át akartam neki adni, a katona ugyanis hallótávolságban volt. A lány azonban túlságosan rettegett, hogysen elfogadja. Idegesen a kórterem túlsó végében heverő magatehetetlen alak felé nézett, és a kezembe nyomta a szvettert.

Egy évvel később, mikor ismét beteg voltam, és visszakerültem a börtönkórházba, már nem volt ott. Szerettem arra gondolni, hogy egy rendes kórteremben dolgozik valahol Sanghajban, fürgén lépked, kezében a fecskendővel, és gondoskodik a betegekről.

Eltelt még egy hét, a hőmérsékletem újból normális lett, és a doktornő közölte, hogy visszamehetek az 1. számú Gyűjtőfogházba. Szelíden beszélt, és a pillantása tele volt nyájassággal, mintha valami különösen szépet és jót látna bennem, minek magam sem vagyok tudatában. Azt hiszem, volt valami a szentek méltóságából ebben az asszonyban. Kétlem, hogy azért jött vissza a börtönkórházba, mert a börtönévek után nem tudott megküzdeni a kinti körülményekkel. Hiszem, hogy azért jött vissza, mert tudta, hogy a raboknak szükségük van rá. Megtalálta azt a küldetést, amelyre az egész életét fölteheti, mégha a külvilág szemében nem tiszteletre vagy jutalomra érdemes is a feladat. Látszott, hogy

hatalmas lelkiereje van. Nyilvánvaló, hogy a megpróbáltatások tették különb emberré.

Néhány nappal később egy ör újabb foglyokat hozott a kórházba, engem pedig visszavitt az 1. számú Gyűjtőfogházba.

8. Pártviszályok

Az 1967 telén átélt tüdőgyulladás csak első jele volt gyors fizikai leromlásomnak. A tápláló étel, a napfény és a friss levegő tartós hiánya lehetetlenné tette, hogy teljesen visszanyerjem egészségem, és meggyorsította testem öregedési folyamatait. Szellemi képességeim is oly mértékben csökkentek, hogy gyakran nehezemre esett hosszan koncentrálni egy dologra. A logikus és analitikus gondolkodás komoly tudatos erőfeszítést kívánt. Kezdtém megérteni, miért bámulnak maguk elé olyan üresen a kilátástalan nyomorban élők, és miért olyan letargikus a mozgásuk. Tudtam, hogy mindezek tünetei a szellemi és fizikai kimerültségnek, amely könnyen összeomláshoz vezethet. Az a lehetőség, hogy elvesztem a világos gondolkodás képességét, jobban megrémített, mint az, hogy csomókban hull a hajam, vérzik az ínyem, és nagyon lefogytam. A teljes elszigeteltség lélektani hatása is megtette a magáét. A hangulatom gyakran kétségbeesett volt. Sokszor még azt a kevés ételt sem tudtam legyűrní, amit adnak, pedig rettentően éhes voltam.

Odakint, a börtön falain túl továbbra is áttekinthetetlen volt a helyzet. A hadsereg bevetése ellenére 1968-ban is folytatódtak a vörösgárdisták és a forradalmárok frakcióharcai és az erőszakos cselekmények. Úgy látszott, Mao Ce-tung, miután politikai céljai érdekében szabadjára eresztette, többé nem képes megfékezni őket. A gyűjtőfogház sem térhetett vissza normális működéséhez, míg a politikai helyzet megoldatlan maradt. Senki sem volt abban a helyzetben, hogy komolyan foglalkozzék az

üggyemmel, így aztán várhattam tovább a cellámban. Most már valóban attól féltem, meghalhatok, mielőtt az ügyem tisztázódnék.

Egyik nap, miután megkaptam a hideg vizet a szolgálatos lánytól, alig bírtam odavinni a tele mosdótálat a helyére, pár lépésnyire az ajtótól. A kezem reszketett, a szívem pedig vadul vert. A lábam annyira elgyengült, hogy kénytelen voltam letenni a tálat, és leülni.

Míg az ágy szélén ültem, és lélegzethez próbáltam jutni, arra gondoltam, hogyha túl akarom élni a kulturális forradalmat, fizikailag és szellemileg edzenem kell magam. Az elhatározástól fellelkesülve kissé hirtelen próbáltam felállni. Minden elsötétült előttem és vissza kellett ülnöm. De azért ettől fogva naponta kétszer tornáztam, testem minden részét megmozgattam a fejemtől a lábam ujjáig. Eleinte kimerítettek a gyakorlatok, sűrűn meg kellett pihennem közben. Azonkívül el kellett kerülnöm az örök fürkésző tekintetét is, mivel az étkezések utáni néhány perces séta kivételével minden egyéb mozgás tilos volt. Ennek ellenére mindennap sikerült végigcsinálnom a gyakorlatokat, és néhány hónap múltán valamelyest visszanyertem fizikai erőm, és jó közérzetem.

Szellemi edzésül eleinte próbáltam megtanulni néhányat Mao írásai közül, gondoltam, ez segít, hogy jobban megértsem a mentalitását, és folyékonyabban használhassam az idézeteit, ha újra szembekerülök a vallatómmal. Az összes Mao-tanulmány közül a gerillaharcról szóló tetszett a legjobban, amelyben amellettt érvel, mennyire fontos, hogy ahol és amikor csak lehet, magunkhoz ragadjuk a kezdeményezést, így egy gyengén felfegyverzett és kis létszámú gerillacsapat is nagy pusztítást okoz, és meg tud verni egy jól felfegyverzett hadsereget. Bár Mao gyűlöletes diktátor volt, aki kínaiak millióit gyilkoltatta le, még többet bebörtönöztetett a politikai kampányok során, és katasztrófális

gazdaságpolitikájával néhányszor a tönk szélére juttatta az országot, azt el kellett ismernem, hogy zseniális stratégája volt a gerillaháborúnak. A marxizmus alapelveiről szóló tanulmányai gyakran éretlenek voltak, de a gerillaháborúról szóló írása a világos okfejtés mesterműve volt, amely a kommunista hadsereg tapasztalatain alapult. Végeredményben azonban eléggé lehangoló foglalatosság volt számomra, hogy én, az áldozata, naponta több órán át foglalkozzam az ő műveivel, amelyekben minden arra emlékeztetett, hogy mindenestől ki vagyok szolgáltatva gonosz hatalmának, és semmit nem tehetek ellene.

Inkább áttértem a Tang-kori* költészetre, amelyet még az iskolában tanultam. Meglepően sok verset tudtam előásni emlékezetem mély tárnáiból, ahol évtizedek óta szunnyadtak. Élveztem, hogy elfelejtettnek vélt költeményeket próbálok felidézni. Nagy sikerélmény volt, valahányszor hiánytalanul össze tudtam rakni egy egész költeményt. A nagy Tang-kori költők halhatatlan szavai nem csupán a memóriámat erősítették, hanem át is emeltek a börtöncella csúf valóságából a szépség és a szabadság világába.

** A Tang dinasztia uralmának idején virágkorát élte nemcsak a költészet, a többi művészet is.*

Állandó erőfeszítésem, hogy megőrizsem egészségem, többnyire sikerrel járt. Mégis voltak pillanatok, mikor annyira nyomasztott az éhség és a nyomorúság, hogy kísértést éreztem elengedni a gyenge fonalat, amely az élethez kötött.

Ilyenkor össze kellett tűznöm az örökkel, hogy felfrissítem küzdőszellememet. Odasétáltam a cellaajtóhoz, és teljes erőmből kikiáltottam:

— Jelenteni szeretnék! Csoszogó lépések közeledtek.

— Mit akar? — kérdezte az őr unottan. — Hányszor mondjam még, hogy ne kiabáljon?

– Meddig várjak még, hogy kivizsgálják az ügyemet? Törvénytelen dolog ártatlan embereket börtönbe zárni. Ez ellentétes Mao elnök tanításával. – Ilyesmíró! Valójában sehol sem esett szó a négy kötetben, de eléggé biztos voltam benne, hogy a félalnfabéta őr nem nagyon ismeri Mao könyveit.

– Hallgasson! Ne ordítson! Ki fogják vizsgálni az ügyét, ha itt lesz az ideje. Nem maga az egyetlen.

– De én már olyan régóta itt vagyok! Találkozni akarok s kihallgatóm! – Szándékosan felemeltem a hangom.

– Csendesebben! Ne kiabáljon! A kihallgató nem ér rá!

Tudtam jól, hogy akkoriban egyetlen kihallgató sem volt munkában. Az őr is tudta, hogy tudom, de azért óvtuk a látszatot.

A börtön szokatlanul csendes volt. Szóváltásunk az egész épületben hallható volt. Tudtam, hogy az összes fogoly ránk figyel, hiszen amúgy sincs más dolguk. Azt is tudtam, élvezik, hogy egyik társuk fel mert lázadni, én is mindig örültem, ha hallottam, hogy egyik-másik fogoly vissza mer felelni az őröknek. A tudat, hogy a többi fogoly is hallja az őrrel való szóváltásomat, kapcsolatot teremtett közöttünk. Nem éreztem magam többé magányosnak. Tudtam, hogy elnyertem néma helyeslésüket, és ez felbátorított, hogy folytassam újult erővel, bár a kiabálásba már belefáradtam.

– Ártatlan vagyok. Soha semmi bűnt nem követtem el. Soha semmit nem tettem a népi kormány ellen. Nincs joguk bebörtönözni egy törvénytisztelő polgárt! Rehabilitációt követelek és bocsánatkérést! – kiáltottam teljes hangerővel.

– Megbolondult? Nyughasson már! – most már az őr is dühödten ordított.

– Nem vagyok bolond. Az a bolond, aki lecsukatott.

– Azt akarja, hogy megbüntessék rendzavarásért? Sietős lépteket hallottam. Újabb őr csatlakozott az előzőhöz.

– Most is bünt követ el ezzel a rendzavarással – mondta a második ór.

– Nagy Vezetőnk, Mao elnök arra tanít, „tárjuk fel a tényeket és érveljünk okosan”. Én csak az ő instrukcióit követem. Ártatlan vagyok. Nem követtem el bűnt. Ezt meg kell mondanom – érveltem emelt hangon.

– Jöjjön ki!

Az ór kinyitotta a cellaajtót, és átkísért egy kis szobába a börtön távoli sarkába, ahol folytathattuk a kölcsönös ordítózást, anélkül, hogy a foglyok hallották volna. Csak akkor adtam fel, és akkor hallgattam el, mikor már végleg kimerültem. Kitartásom azonban néha felülmúlta az örök türelmét. Ilyenkor fizikai erőszakhoz folyamodtak, hogy elhallgattassanak, a testemet ütötték, vagy a lábamat rugdalták. Hisztérikus vénasszonynak neveztek, és gyakran megszántak „őrült roham”-aim miatt, de soha nem jöttek rá, hogy tulajdonképpen miért is provokáltam őket. Magánzárkám hat és fél éve alatt sokszor csináltam ilyen jeleneteket. Valahányszor annyira úrrá lett rajtam a depresszió, hogy képtelen voltam enni és aludni, ösztönösen kerestem az összetűzést az örökkel.

Bár a karomon és a lábamon nyomokat hagytak a súlyos bakancsok, egy időre mégis megnyugodtam és jó kedélyű lettem az ilyen összecsapások után. Azután a feszültség fokozatosan újra nőtt bennem. Hittem, hogy leginkább emberi kapcsolatokra van szükségem, és még az örökkel való huzakodás is jobb volt, mint a teljes elszigeteltség. Azonkívül a küzdés legalább pozitív cselekedet volt, ami sokkal inkább erősíti a lelket, mint a megpróbáltatás türelmes elviselése, ez a hagyományos kínai erény. Sok barátom és ismerősöm ennek az erénynek köszönhette, hogy túlélte a kínszenvedést a kulturális forradalom idején. Nekem azonban csak az ellenállás pozitív ösztönzése segített megőrizni lelki épségemet.

Augusztus 6-án, egy különösen bágyasztó, forró nyári napon igen későn kaptunk újságot. Meghallottam, amint az őr, aki az újságot szokta hozni a nők részlegébe, így szól a szolgálatos fegyőrnőnek: „Nagyon fontos hír!” Kíváncsi voltam, mi lehet az. Mégis, majdnem a takaródóig kellett várnom, míg eljutott az újság a cellámig.

A címoldalon, a főcím hatalmas vörös írásjegyei alatt a következő hír állt: Előző nap Mao Ce-tung egy kosár mangót küldött azoknak a munkásoknak és parasztnak, akik a híres pekingi Csinghua Egyetemen a hallgatók átnevelését végezték. A mangót Mao eredetileg a pakisztáni külügyminisztertől kapta, aki hivatalos látogatást tett nála. Az újság beszámolt a munkások lelkesedéséről és örömről, mikor megkapták Mao ajándékát. A riport szerint a munkások és a parasztnak ujjongtak örömben, és sírtak a meghiúsulástól. Mao-idezeteket szavalva fejezték ki hűségüket a Nagy Vezető iránt.

Nem tudtam ugyan, hogy Mao megvonta volna bizalmát a vörösgárdistáktól, mikor pár nappal korábban összehívta vezetőiket Pekingben, és megróttá őket erőszakos cselekedeteik miatt, de azt rögtön láttam, hogy a nagy nyilvánosságot kapott gesztusnak fontos politikai jelentősége van. Nem lehetett kétséges, hogy azért küldték a munkásokat és parasztnak a Csinghuára, Kína egyik legjobb egyetemére, hogy visszaszorítsák az ifjú forradalmárokat. A vörösgárdisták ugyanis különösen harciasak és fegyelmezetlenek voltak ott. Az a tény, hogy a munkások és a parasztnak kapják az ajándékot, nem pedig a vörösgárdisták, világos és beszédes figyelmeztetés volt az utóbbiak számára, hogy ne álljanak ellent a munkások fegyelmező akcióinak, akiket éppen az ő megfélemlítésükre küldtek oda.

A következő napokban az újságok arról adtak hírt, hogy szerte az országban megalakultak a „Mao Ce-

tung eszméinek propaganda osztagai". Naponta közöltek fotókat, amelyeken ezek az emberek bevonultak az egyetemekre és az iskolákba. Bár munkás-paraszt osztagoknak nevezték őket, egyetlen paraszt sem volt a csoportokban, és munkás is csak elvétve. Főleg civilruhás katonák alkották őket, meg olyan pártfunkcionáriusok, akiket a maoista vezetők, Csiang Csing és Lin Piao megbízhatónak tartottak.

Bár a kommunista totalitarizmus Kínában alapvetően katonai jellegű volt, Mao és a kommunista párt kezdettől fogva, 1949 óta gondosan igyekezett a háttérben tartani a fegyvereket, és olyan benyomást próbáltak kelteni, hogy meggyőződéssel alapuló civil rend van érvényben, nem pedig katonai diktatúra. A nép akaratának befolyásolására elsősorban a politikai propagandát használták. Különleges esetekben vetették csak be a hadsereget, olyankor, amikor az ország nemzetiségek lakta belső területein fegyveres felkelés tört ki. A munkás-paraszt osztagok felhasználása a vörösgárdisták visszaszorítására, a gyorsabb katonai módszerek helyett nem katonai eszközök alkalmazása a rend helyreállítására újfent azt bizonyította, mennyire igyekszik Mao megőrizni a jóindulatú kormányzat látszatát. Miközben a vörösgárdistákat megfékezni igyekeztek, a pekingi maoista vezetés folytatta erőfeszítéseit, hogy megszervezze a tartományi és városi „forradalmi bizottságokat”, ahogyan az új helyi közigazgatást nevezték, és sorra alakította az új pártbizottságokat. Az újság gyakran közölt vezércikkeket, amelyben kifejezte azt a reményét, hogy kellően felgyorsulnak ezek a folyamatok, és hamarosan kedvezőek lesznek a feltételek a kilencedik pártkongresszus összehívására. Rájöttem, hogy a maoisták, akik magukhoz ragadták a hatalmat, most hivatali státust is igényelnek, igyekeznek bevásztatni magukat a központi bizottságba és a politikai bizottságba, és azokat a régi funkcionáriusokat, akiket a tisztségeikből már elmozdítottak, megpróbálják

kizártni a pártból, hogy a jövőben semmi ne fenyegethesse hatalmukat.

Telt-múlt az idő, és megint ősz lett. Minden esős nappal csökkent néhány fokkal a hőmérséklet. Arra számítottam, hogy ha rendszeresen végzem fizikai és szellemi gyakorlataimat, elejét vehetem egészségem gyors romlásának, így aztán nagyon megrázott egy váratlan és riasztó esemény. A menstruációk alkalmával szokatlanul sok vért veszítettem. Mikor a köztes időszakok is kezdtek lerövidülni, és az elvesztett vér mennyisége is egyre nőtt, úgy, hogy már tíznaponként jött a vérzés, és napokig eltartott, nagyon megijedtem. Orvosi segítséget sem mertem kérni, mert még emlékeztem a tanulatlan, botcsinálta orvossal való esetemre.

Megint úrrá lett rajtam a kétségbeesés; gyakran voltak lidérces álmaim, amelyekből verejtékezve és levegő után kapkodva ébredtem.

Egy októberi estén, mikor megint az egészségi problémáimmal küszködtem, az űr végigjárta a cellákat, és mindenkinek megparancsolta, hogy figyelmesen hallgassa végig a következő rádióközleményt. Férfihang szólt a hangszóróból, és azt a megdöbbenő közleményt olvasta be, hogy a Mao elnökletével megtartott ülésen Liu Sao-csi, a Kínai Népköztársaság elnökét kizárták a kommunista pártból, és minden tisztségétől megfosztották.

Liu Sao-csi, a veterán kommunista pártvezető, a párthierarchiában közvetlenül Mao Ce-tung után következett. A harmincas évek elején, mikor Mao vezette a fegyveres harcot a kínai kommunista övezetből, a Csingkang hegységből, Liu irányította a földalatti kommunista mozgalmat a Kuomintang által ellenőrzött területen. 1949 után Mao lett a Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Kínai Népköztársaságnak az elnöke, Liu Sao-csi pedig a párt főtitkára. Mindenben szorosan együttműködtek, és semmi jele nem volt, hogy Liu el akarná bitorolni a hatalmat Maótól. Tulajdonképpen még a „Mao Ce-

tung eszméi” fogalmát is Liu Sao-csi vezette be főtitkári beszámolóján a hetedik pártkongresszuson, 1945-ben. De 1959-ben, Mao „nagy ugrás” kampánya sikertelensége után, mikor Kína törékeny gazdasága a csőd szélére jutott, Mao Ce-tung lemondott a köztársasági elnöki pozícióról Liu Sao-csi javára. Országszerte beszéltek, hogy heves viták voltak a párt vezetésében és Mao arra a megalázó gesztusra kényszerült, hogy önkritikát gyakoroljon a hétezer pártvezető előtt.

Liu Sao-csi rögtön tett egy sor politikai ellenintézkedést, hogy megállítsa a gazdaság gyors hanyatlását. Miután gazdaságpolitikája sikeresnek bizonyult, Maóé pedig kudarcot vallott, Liu Sao-csi egyre népszerűbbé vált a párttagság és a kínai nép körében, olyannyira, hogy még Mao Ce-tung befolyását és jelentőségét is elhomályosította, és ekkor Mao megrettent. Gondosan kitervelte, hogyan szabaduljon meg attól az embertől, aki veszélyeztette a pozícióját, attól félt, hogy mindent elveszíthet, amiben hitt és amiért élt, még a történelemben betöltött helyét is.

Miközben a Nagy Proletár Kulturális Forradalom mást és mást jelentett a különböző emberek számára, a tíz teljes éven át tartó gigantikus küzdelem lényegében a pártpolitika két versengő irányzata között folyt, amelyeket Mao Ce-tung és Liu Sao-csi személyesített meg. A sors iróniája, hogy bár Mao Ce-tungnak sikerült a halálba üldöznie Liu Sao-csit, és látszólag győzött a kulturális forradalom során, halála után Teng Hsziao-ping a gazdasági liberalizálódásnak arra az útjára vezette az országot, amelyen Liu Sao-csi indította el húsz évvel azelőtt, és sokkal tovább ment, mint ahogy Kínában vagy bárhol a világon képzeltek volna a kulturális forradalom idején.

A központi bizottság határozatában Liut „árulónak, titkos ügynöknek, és aljas hitszegőnek” nevezték. Ugyanakkor nem hoztak nyilvánosságra semmiféle

bizonyítékot, ami alátámasztotta volna a vádat, és amint az bevett szokás volt a kommunista Kínában, a vádlottnak sem engedték meg, hogy védekezzen. Ezenkívül az sem volt egészen törvényes, hogy Liu Sao-csit a központi bizottság zárta ki a pártból, nem pedig a pártkongresszus. Hatalma csúcsán azonban Mao semmibe vehette az ilyen finom árnyalatokat.

A Liu Sao-csi ellenes központi bizottsági határozat nyilvánosságra hozatala után mozgásba lendült az országos propagandagépezet is, hogy lejárassa őt. Az újságok nap nap után tele voltak „bűnei” felsorolásával, amelyek között a legfőbb mindig az volt, hogy „ellenezte a Nagy Vezető politikáját”. Hírt adtak az országban mindenfelé megtartott tömeggyűlésekről, amelyeken a nép „teljes erejével és egyöntetűen támogatta” a határozatot, és kifejezte mély gyűlöletét Liu iránt. Úgy véltem, a radikálisok ellenőrizte sajtónak az volt a fő célja, hogy megfélemlítse és elhallgattassa azokat, akik Liu Sao-csival rokonszenveztek. Ezért aztán, bár az újság azt a benyomást keltette, hogy az egész nép gyűlöli Liu Sao-csit, tudtam, hogy ez nem igaz; sok honfitársammal egyetemben rég megtanultam már, hogyan kell olvasni a kommunista sajtót. A kommunista hatalomátvétel óta Kínában éltem, tudtam hát, hogy a pártonkívüliek többségét valószínűleg teljesen hidegen hagyja az ügy, mivel sem Mao Ce-tung, sem Liu Sao-csi iránt nem viseltetnek különösebb érzelmekkel, míg a párttagok számára, a maoisták kis csoportját leszámítva, kétségkívül kínos lehetett ez a fejlemény, amelyben megmutatkozott a pártpolitika valódi természete.

Mikor a hideg szél ismét lezúdult északról, és a fagyos éjszakák után dér csillogott az ablak vasrácsain, egy munkás-paraszt propaganda osztag érkezett a gyűjtőfogházba, hogy segítse a kulturális forradalom irányításában a katonai vezetőket. Érkezésüket nem jelentették be a hangosbeszélőn, mint annak idején a börtön katonai felügyelet alá

helyezését. Mikor azonban sétára vittek az udvarra, a börtönépület falain színes transzparenszeket láttam, amelynek a jelszavai üdvözölték a csoport érkezését. A „munkás-paraszt propagandaosztag” érkezését hírül adó marxista jelmondat — „A munkásosztálynak mindenben vezető szerepet kell gyakorolnia” — feltűnő helyen díszelgett.

Néhány héttel később a foglyokat ismét kihallgatásra kezdték szólítani. Reményteli várakozással hallgattam a súlyos rezesek jól ismert csattanását. Engedélyt kértem az őrtől, hogy levelet írassak a Mao Ce-tung eszméit propagáló munkás-paraszt csoportnak, bár félig-meddig arra számítottam, hogy visszautasítja. Meglepetésemre azonban adott papírt, tollat és tintát. Udvarias levelet írtam, amelyben kértem, hogy vizsgálják ki az ügyemet, és a kis piros könyvecskéből vett Mao-idézeteket alkalmaztam, ahogy ez akkoriban szokás volt, igazolandó a levélíró helyes politikai álláspontját. Minden újságcikk ilyenekkel volt megtűzdelve. Átadtam az őrnek a levelet, és vártam, hogy folytatódjék régen félbeszakadt kihallgatásom.

Egyik nap megint vérzésem volt, és beszennyeződött az alsóneműm. Éppen azt mostam, mikor egy fegyőrnő nézett be a kukucskálóablakon, kinyitotta a kisablakot, és beszólt:

— Mi történt magával? Mitől véres a nadrágja?

— Itt a havi vérzésem.

— Nagyon sok vért látok. Normális ez? — Kinyitotta az ajtót és bejött a cellába. A vécé tele volt véres toalettpapírral, a mosóvízzel akartam leöblíteni, miután kimostam az alsóneműt.

— Miért nem jelentette, hogy rosszul van? — kérdezte. Fürkészőn végignézett, mielőtt elhagyta volna a cellát, és újra rázárta az ajtót. Később visszajött a fiatal orvossal, aki úgy látszik visszakarta az állását. A doktor megkérdezte, hány éves vagyok, aztán így szólt:

– Valószínűleg a menopauzája kezdődik. De az is lehet, hogy daganata van. Meg kellene vizsgáltatnia egy nőgyógyással, de nincs egy sem a börtönkórházban. Injekciókat adok, hogy elálljon a vérzése.

Az injekciók hatásosnak bizonyultak, mégis elfogott a rettegés, hogy daganatom lehet, s az esetleg rosszindulatú. Jobban, mint bármikor, kívántam elhagyni az 1. számú Gyűjtőfogházat.

1969 januárjában, egy csípős hideg napon, több mint két évvel 1966-os utolsó kihallgatásom után ismét mozgásba lendültek a dolgok.

A szokásos helyzetben ültem az ágyon, ölemben egy Mao-kötettel, mikor nyílt a cellaajtó, és két lány lépett be. Mögöttük az ajtóban csípőre tett kézzel az a harcias fegyőrnő állt, aki annak idején átkutatta a cellámat. Mögötte egy másik őr körözött a homályban. A munkaszolgálatos lányok leszedték és a földre rakták a holmimat a felső ágy tetejéről, amelyet asztalnak használtam. Aztán a felső ágyat leemelték és az ablak alá állították.

– Szedje össze a holmiját! Arra vár, hogy a régi cselédei majd összeszedik maga helyett? – kiáltott rám gúnyosan a fegyőrnő.

Míg összeszedtem, és az ottmaradt alsó ágyra raktam a holmimat, a szolgálatos lányok behoztak egy matracot meg egy mosdótálat. Egy harminc év körüli fogoly követte őket a cellába. A lány lehajtott fővel, lassú léptekkel járt, ahogy azt a foglyoktól megkövetelték; a kezében néhány ruhadarabját tartotta.

Miután a szolgálatos lányok elhagyták a cellát, az őr ránk zárta az ajtót.

A hosszú elszigeteltség után úgy vágyódtam már társaságra és emberi kapcsolatra, mint vízre a sivatagban eltévedt vándor. Első reakcióm a másik fogoly érkezésére a megkönnyebbülés volt, és a vágy, hogy üdvözljem. Jól tudtam azonban, mennyire kedvelik a maoisták az alattomos praktikákat, és ez

óvott attól, hogy a szituációt a látszat alapján ítélem meg. Visszaültem a helyemre, a könyvem fölé hajoltam, és megpróbáltam átlátni ezt a meglehetősen váratlan fejleményt. Mióta bevezették a katonai felügyeletet, és a kulturális forradalom új szakaszába lépett, a gyűjtőfogháznak mintha kevesebb lett volna a dolga. Nem sok új fogoly érkezett. Inkább úgy észleltem, mintha csökkent volna a rabok létszáma, mert a fölöttem lévő cellából kevesebb láb dobbanását hallottam, mikor sétáltatták őket. Aligha lehetett a túlsúfoltság következménye, hogy másik rabot tettek a cellámba. Vártam tehát valami eseményre, amitől majd tisztábban látok.

Az új fogoly a holmiját rendezgette az ágyon, de időről időre lopva felém nézett, mintha csak a pillantásomat akarná elkapni. Végül aztán elszánta magát, és mellém telepedett az ágyra.

— Mióta van itt? — suttogta. — Nagyon rossz? Verik a foglyokat?

Meglepődtem a kérdésein. Nem úgy festett, mint akit mostanában tartóztattak le, nem látszott rajta a szabad élet meg a jóltápláltság frissessége. Az arca egészségtelenül sápadt és szürke volt, mint azoké, akik már jó ideje börtönben ülnek. Barnás haja a fehérséhiánytól vékony volt és töredezett, vézna testén éppúgy lötyögött a ruha, mint rajtam. Fénytelen szemében reménytelenség és félelem tükröződött.

— Nem beszélgethetünk. Tilos — feleltem. A kukucskálólyuk felé pillantottam, és még láthattam az ő fekete szemét, mielőtt gyorsan elkapta onnét. Szokatlan volt, hogy nem lökte be a kisablakot, és nem szólt rá a társamra, mikor észrevette, hogy átül az ágyamra.

Az esti étkezésnél igen gyorsan megette az édeskrumpliját. Mikor látta, hogy én csak néhány falatot teszek a csészembe, megragadta a csajkát, és a maradékot átöntötte a magáéba.

– Nem szabad kidobni az ételt – mormolta evés közben.

Nem kifogásoltam, hogy megeszi, amit az édeskrumpliból hagytam, az epizód azonban ékesen bizonyította, hogy hazudott, amikor azt sugallta az első kérdéseivel, hogy nemrég tartóztatták le; ahhoz túlságosan éhes volt.

Ha ismertem volna a börtön gyakorlatát, rögtön kitaláltam volna, hogy milyen szerepet szántak neki. De csak évekkel később tudtam meg, hogy a közbiztonsági hivatal előírása alapján soha nem tettek két foglyot egy cellába. A többszemélyes cellában három volt a legkisebb létszám, mert a börtönhatóságok úgy vélték, három ember már nehezebben tud összeesküvést szőni, mint kettő.

Ültem az ágyamon, és vártam, mi lesz a cellatársam következő cselekedete. De csupán a szappanomat és a vécépapíromat vette használatba, és nem kezdeményezett további beszélgetést.

Másnap reggel, a rádióhírek után megint csak mellém ült.

– Gyűlölöm ezt a szörnyű kulturális forradalmat, maga nem? Azok az átkozott vörösgárdisták kifosztották az otthonomat. A magáét is?

Annyiszor elmondta már a hangosbeszélő, hogy a kulturális forradalom és a vörösgárdisták akcióinak bírálata milyen hosszú börtönbüntetést von maga után, hogy tudtam jól, egy efféle bírálat igen súlyos bűnnek számít. Különös volt, hogy ez a nő ilyen nyíltan mer beszélni az érzéseiről, hacsak nem éppen az öröktől kapta a megbízatást, hogy egyetértésem kifejezését így sugallja. Ezért csupán azt feleltem:

– Ne háborogjon! Olvassa inkább a Mao-könyvét, beszélgetés helyett. Ha az őr észreveszi, hogy beszélgetünk egymással, büntetést kapunk.

Körülnéztem a cellában, és felfedeztem, hogy a nő nem hozta magával a Mao-könyveit. A saját Mao-könyv a kulturális forradalom kezdete óta oly elválaszthatatlan tartozéka lett minden kínainak,

akár az inge vagy a nadrágja, és éppúgy védelmét szolgálta, mint a ruha, mert megléte vagy hiánya a politikai megbízhatóság próbaköve volt. Emlékeztem továbbá a börtön szabályzatra is, amelyet megérkezésem éjszakáján hangosan fel kellett olvasnom; ebben az állt, hogy minden fogoly köteles Mao munkáit tanulmányozni. Hogy lehet, hogy ez a nő nem kapott Mao-könyveket, mikor bekerült a börtönbe? Az egyetlen lehetséges magyarázatnak az látszott, hogy egy másik cellából tették át hozzám, méghozzá elég sietősen. Nem volt rá ideje, hogy mindenét összeszedje. Valószínűleg azért volt kénytelen használni a szappanomat és a vécépapíromat a múlt éjszaka.

— Hol vannak a Mao-könyvei? — kérdeztem. — Nem hozták magával, mikor bekísérték a gyűjtőfogházba? Hogy feledkezhetek meg róla?

A nő elvörösödött. Felajánlottam, hogy adok kölcsön egyet a magaméból, de elhárította.

— Nem akarom olvasni a könyveit. Gyűlölöm őt. Elpusztította az otthonomat. Gondolom, a Kuomintang sokkal jobb lehetett, mint a kommunista párt, nem?

Ösztönösen a kukucskálólyuk felé pillantottam. Senki sem figyelt minket. A Kuomintangot dicsérni olyan súlyos vétek volt, hogy most már biztosabb voltam benne, mint bármikor, hogy a harcias fegyőr — nyilván vakbuzgó maoista — adott megbízást a lánynak, nagy igyekezetében, hogy bűnösnek találhasson.

— Ne beszéljen ilyen gátlástalanul. Bármikor feljelenthetem.

De nem törődött a figyelmeztetéssel, és tovább próbálkozott, hogy szóra bírjon.

— Nem Sanghajban élt 1949 előtt? Ugye sokkal jobb volt a Kuomintang alatt? — erősködött.

— Igazán fogalmam sincs, milyen volt itt az élet 1949 előtt. Külföldön voltam.

– Ó, milyen szerencsés, hogy külföldön élhetett! Én gyűlölök a kommunista Kínában élni. Semmi szabadságunk nincs. Maga nem gyűlöli a kommunista pártot? – próbálkozott újra.

– Én keresztény vagyok – mondtam. A kereszténynek pedig csak szeretnie szabad, és soha senkit nem gyűlölhet. Mi azoknak is megbocsátunk, akik ellenünk vétettek.

Fölényes mosolyán láttam, nemigen hiszi, hogy meg tudok bocsátani azoknak, akik vétenek ellenem. Később azonban, talán hogy elnyerje a bizalmam, hirtelen kijelentette:

– Én is keresztény vagyok!

– Nagyszerű! – feleltem. – Akkor most mondjuk el együtt az Úr imáját. „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben...” – Nem csatlakozott hozzám, mélységes zavarban volt.

– Ne adja ki magát kereszténynek, ha nem az – mondtam. – No, nem baj, megtanítom a Miatyánkra.

Megrázta a fejét, s elszalasztotta az alkalmat, hogy feljelentsen vallásos eszmék terjesztéséért. Gondolom, nem volt annyira intelligens, hogy felfogja, a maoisták, akik ideküldték, éppúgy örültek volna, ha imádságtanításon kapnak, mint ha a kommunista pártra teszek becsmérítő megjegyzéseket. Miközben a kommunista párt azt hirdette, hogy Kínában vallásszabadság van, már a kulturális forradalom előtt is tilos volt a vallásos propaganda, azaz a vallásos tárgyú beszélgetés és a szertartások tanítása. A kulturális forradalom kezdete óta pedig minden vallásos megnyilvánulásért igen szigorú büntetés járt. A vörösgárdisták egyik legelső akciója az volt, hogy az összes szentélyt és templomot lerombolták, és megbüntették az apácákat meg a szerzeteseket.

Délután ugyanaz a goromba fegyőrnő nyitotta ki az ajtót, és a cellatársam számát kiáltotta.

– Kihallgatásra!

Izgatottan vártam, mi lesz most, ha rájönnek, hogy nem sikerült provokálniuk. Pár óra múlva a nő visszajött, és a szemét törölgette, mintha sírt volna. A síró emberek látványa mindig felzaklatott; sajnáltam, hogy meg kellett szenvednie, amiért nem estem bele a csapdába. Mégsem próbáltam megnyugtatni, nem akartam alkalmat adni neki, hogy olyasmit csaljjon ki belőlem, amit nem kellene mondanom. Számítottam rá, hogy újra próbálkozik, de meglepődve tapasztaltam, hogy már nem érdekli a velem való beszélgetés.

Másnap egész nap nem próbált beszélgetést kezdeményezni, csak bámult ki az ablakon, mintha teljesen a gondolataiba merült volna. Néhányszor azonban, mikor úgy vélte, hogy a könyvembe mélyedek, észrevettem, hogy felém pillant.

Délután megint kihallgatásra szólították, és megint a szemét törölgetve jött vissza. Ez még három egymást követő napon át megismétlődött. A negyedik napon aztán nem jött vissza. Az esti vacsoraosztásnál a konyhaszolgálatos már csak egy adag édeskrumplit hozott. Mikor megkérdeztem, hol a másik adag a cellatársamnak, a konyhás csak a fejét rázta. Ennek ellenére félretettem neki néhány szem krumplit a csészében.

Megszólint a hangosbeszélő. Az örök egymás után jöttek a kisablakomhoz, hogy megbizonyosodjanak róla, figyelmesen hallgatom-e az adást. A délután hozott ítéleteket ismertették. Beolvastak egy „azonnal végrehajtott” halálos ítéletet is. Az elítélt száma megegyezett a cellatársam számával. A bemondó közölte, hogy a lány az imperialisták és a Kuomintang kéme volt, és éveken át „bujkált közöttünk”, de a kulturális forradalom során a vörösgárdisták és a forradalmárok leleplezték. Megkapta a lehetőséget, hogy vallomással könnyítsen a sorsán, de nem vallott, mert abban bízott, hogy „átcsúszik”. Most aztán megbűnhődött, mert „a proletárdiktatúra vasökle porrá zúzta”.

Az első reakcióm a megdöbbenés volt; tulajdonképpen minden halálos ítélet elborzasztott. Fölemeltem a fejem, és elkaptam a kukucskálólyukra tapadó szem figyelő pillantását. Villámcsapásként ötlött fel bennem a felismerés, hogy nem volt az a lány senki kémje, és nem is vádolta őt senki ilyesmivel. Ha most félelmet vagy idegességet mutatok a közlemény hatására, azt a maoisták a bűnösségem jelének fogják tekinteni. Egyenesen az ajtóra néztem, mintha figyelmesen hallgatnám a közleményt, és az összetekert matracnak vettem a hátam.

Amint a hangszórót kikapcsolták, az őr kinyitotta a kisablakot, és odaszólitott az ajtóhoz.

— Hallotta a közleményt a halálos ítéletről? — kérdezte.

— Igen.

— Mi a véleménye a volt cellatársáról?

— Az imperialisták és a Kuomintang kéme volt, tehát rászolgált a halálra — mondtam közönyösen.

— Levonhatja belőle a tanulságot a saját helyzetére — jelentette ki az őr.

— Nem látom az összefüggést — feleltem. — Ő igazi kém volt, én meg nem vagyok az. Bízom benne, hogy a népi kormány tisztázni fogja az ügyemet, és teljes rehabilitációt kapok.

— Maga elrugaszkozik a valóságtól — mondta az őr.

— Szó sincs róla. Mi lehetne valóságosabb, mint a bizalom a népi kormányban?

Becsukta a kisablakot, de továbbra is ott maradt a kukucskálólyuknál. Kézbe vettem az egyik Mao-kötetet, leültem szokásos helyemre az ágy szélére és békésen olvastam.

Közvetlenül a takarodó előtt a harcias fegyőrnő benyitott a cellába. A munkaszolgálatos lányok bejöttek, és elvitték volt cellatársam holmiját. Az ágyakat megint egymásra rakták, és távoztak. Ez is arra utalt, hogy a lány valóban él. Csikorgóan hideg

éjszaka volt, szüksége volt a takaróra, ha nem akart megfagyni.

Az őrök biztosak lehettek benne, hogy ellenőrizni és manipulálni tudják, ha annyira megbíztak benne, hogy vállalhatta a provokálásomat. Valószínűleg ígértek neki valami kedvezményt, ha sikerrel jár, és rávesz, hogy magamra nézve terhelő dolgokat mondjak. Mikor ezzel kudarcot vallott, taktikát változtattak, úgy tettek, mintha halálra ítélnék, hogy megijesszenek.

Miután a szolgálatos lányok elhagyták a cellát, bejött a militáns fegyőrnő.

– Álljon fel! – kiáltotta fenyegetően, szorosan elém állva.

Mikor felálltam, visszakézből pofonütött. A fájdalom könnyeket csalt a szemembe, de igyekeztem visszatartani őket. Egyenesen álltam, mereven magam elé bámultam, mintha mi sem történt volna, és az őr ott sem lenne. Úgy látszik, ettől még jobban feldühödött. Újra megütött, és súlyos bakancsával a lábamat rugdosta.

– Maradjon állva! Most megbüntetem! Nagyon ravasznak képzelem magát, mi? Jól kitanították az imperialisták, mi? Akkor sem viszi el szárazon! A proletariátus majd megtöri. Maradjon állva!

Bevágta a nehéz ajtót, bezárta, és végigdübörgött a folyosón a női börtön kijárata felé.

Megérkezett az éjszakás őr, és szokás szerint benézett minden cellába. Mikor az enyémhez ért, megkérdezte:

- Minek ácsorog itt?
- A másik őr büntetést rótt ki rám.
- Miféle másik őr? A nappalos?
- Nem, egy másik.
- Képzeldik. Feküdjön le.

Úgy látszott, semmit sem tud. A csapda tervét talán csak a gyűjtőfogház néhány maoistája főzte ki. Soha nem fogom megtudni, mi az igazság,

gondoltam. Mindenesetre örültem, hogy nem kell egész éjszaka állnom.

Az egyik rúgás bokán talált, ahol nem védett a bélelt nadrág. A bokámban lüktetett a fájdalom, és a bőröm felrepedt. A gyapjúzoknim nem volt valami tiszta, a másik meg még nem száradt meg a nyirkos cellában. Félttem, hogy a sérülés fertőződhet. Mihez kezdjek, töprengtem, miközben a tekintetemmel végigpásztáztam a csupasz cellát és szegényes holmimat. Megpillantottam a fogkrémet, és arra gondoltam, biztosan van benne valami fertőtlenítő, így aztán vékonyán bekentem fogkrémmel a sebet, és rátettem a darabka vásznat, amelyet egy régi blúzomból hasítottam le, majd az egészet átkötöttem az utolsó megmaradt zsebkendőmmel.

A bokám annyira fáj, hogy aludni sem tudtam rendesen, gyakran felriadtam szaggyalag almáimból, amelyekben hol nyomorék és mozgásképtelen voltam, hol meg újra meg újra el kellett szenvednem a fegyőrnő rúgásait.

Az éhezés és a hideg gyötrelme, a várakozás végeérhetetlen napjai, az állandó szabadságvágy, a heves aggodalom a lányoméért, és végül a fegyőrnő erőszakossága összegeződött és heves dühöt keltett bennem. Másnap, mikor felkeltem, nem voltam többé letört; úgy éreztem, valami robbanni készül bennem. Meggyőztem magam, hogy a jelen körülmények között az olyan civilizált erények gyakorlása, mint a türelem, a megbocsátás, de még a humorérzék is fölösleges fényűzés, nem engedhetem meg magamnak. A maoisták halálosan komolyan gondolták, hogy elpusztítanak. Nekem is ugyanilyen komoly erőfeszítéseket kell tennem, hogy meghiúsítsam a szándékukat.

Bár a rossz alvás kimerített, nagyon is éber voltam. A bokám feldagadt és fáj, mégis hosszú léptekkel járkáltam fel-alá a cellában, és türelmetlenül vártam, hogy megvívjak a maoistákkal. Minél többet gondoltam arra, mi mindent követett el Mao Ce-tung

ellenem, a barátaim ellen, annál dühösebb lettem. Megfogadtam, hogy valamiképp visszavágok a maoistáknak.

Hirtelen kinyílt a cellaajtó. Mintha csak meghallgatta volna Isten a kérésemet, hogy összecsaphassak a maoistákkal.

– Kihallgatásra! – kiáltotta egy fegyőr.

Gyorsan felkaptam a Mao-idézetek kis piros könyvecskéjét, és sietve sántikáltam az őr után, végig a folyosón, hogy lépést tartsak velem.

A hangszóró a *Zsenmin Zsipao* vezércikkét ismertette, amely Mao legújabb direktíváját magyarázta: „Ássatok mély alagutakat, halmozzatok fel gabonát mindenütt, és soha ne törekedjetekek hegemoniára”. A bemozdó patetikus hangja végigkísért az őr nyomában az egész börtönépületen. Míg a Maót dicsőítő szavakat hallgattam, Mao félelmetes hatalmára gondoltam, amely füstfelhőként lebeg Kína felett, és kész megfojtani bárkit, akit kiszemelt. Emlékeztettem magam, hogy semmi olyat nem mondhatok, amit úgy lehetne értelmezni, hogy ellene vagyok Maónak, a kommunista pártnak, vagy a népi kormánynak. Ha így tennék, ellenforradalmárnak minősülnék, és a maoisták máris ünnepelehetnék a győzelmüket felettem. Az a helyes taktika, ha ragaszkodom hozzá, az illetékesek az én ügyemben tévesen értelmezték Mao politikáját, bár ez a politika önmagában helyes. Ha szükséges, még hazudok is, és kijelentem, hogy támogatom Maót, vagy akár magasztalom is, mint ahogy oly sok kínai teszi nap nap után a túlélésért. Nem elég harcolni, figyelmeztettem magam, jól és ügyesen kell harcolni.

A kihallgatóépület bejáratát súlyos steppelt függöny takarta kék vászonból. Az örök már nem a bejárat melletti kis szobájukban lustálkodtak, hanem vigyázzban álltak, s fegyveres katonák vigyázták a folyosót. A kihallgatószobák nyitott ajtaján kék egyenruhás emberek jártak ki-be. Látszott, hogy éppen kezdődik a napi munka, és az első között

vagyok, akiket behívtak. Az előző estére gondolva tudtam, kellemetlen összecsapás elé nézek. A maoisták arra számítottak, hogy kelepcebe csalnak, vagy megfélemlítenek. Nem sikerült nekik. Elhatároztam, hogy óvatos leszek és bátor, de nagyon szerettem volna már hallani, mit várhatok tőlük. Bármi legyen is az, felfedik magukat előttem. És minél jobban felfedik magukat, annál több az esélyem, hogy rájöjjek, mit is akarnak tőlem és miért. Még mindig homályos volt előttem sok minden.

Az őr kinyitotta az egyik szoba ajtaját.

— Menjen be! — kiáltotta.

A kihallgatószoa falait frissen meszelték, a szoba sokkal világosabbnak és tisztábbnak látszott. Az ablak két oldalán vörös drapéria lógott, s rajta fehér írásjegyekkel a következő két jelmondat: „Éljen a proletárdiktatúra”, és „Éljen Nagy Vezetőnk, Mao elnök”. A falon pedig egy nagy, hivatalos Mao-portré függött.

Az ajtóval szemben öt férfi ült, egyikük katonai egyenruhában. Megpróbáltam felbecsülni háttérüket és beosztásukat. Mióta Lin Piao hadügyminiszter rendeletére 1963-ban eltávolították a rangjelzéseket a hadseregben, minden katona egyforma buggyos, rosszul szabott egyenruhát viselt, amely a partizánháború idejére emlékeztetett. Nehéz volt megállapítani a székén lovagló ülésben ülő, kerek arcú fiatal katona rangját, de azt megfigyeltem, hogy az egyenruháján négy zseb van. Ez pedig azt jelentette, hogy tiszt, mert a közkatonáknak csak két zseb lehetett a zubbonyukon. A többi négy férfi a szokásos fakókék Mao-zubbonyt viselte. Egyikük jóval idősebb volt, mint a többi. Az arcát mély ráncok szabdalták, az asztalon nyugvó keze pedig kérges munkáskéz volt. Feltételeztem, hogy az egyenruhás fiatalember a katonai ellenőrző bizottságot képviseli, az öreg munkás meg egy-két társa pedig a munkás-paraszt propagandaosztágot. Egyikük pedig a

forradalmárok képviselője lehetett, akik elfoglalták a sanghaji közbiztonsági hivatalt.

Végignézttem a szobában ülő öt férfin, és rögtön tudtam, hogy mindannyian az 1949-es kommunista forradalom haszonélvezői. Nem várhattam el tőlük, hogy viszonyuk Mao Ce-tunghoz és a kommunista párthoz olyan legyen, mint az enyém. Azt is tudtam, hogy az öreg munkásnak csak rossz emlékei lehetnek a kommunista hatalomátvétel előtti időkről, a többiek meg túl fiatalok ahhoz, hogy bármiféle világos emlékük legyen, így aztán számíthattam rá, hogy lévén a régi rendszer hivatalnokának özvegye és gazdag család leánya, ellenséget látnak bennem. Tudtam továbbá, hogy mivel Kína 1949 után bezárta kapuit, és elszigetelte magát a nyugati világtól, ezek az emberek csak annyit tudnak a nyugatról, amennyivel a hivatalos propaganda táplálja őket, ez pedig nem több, mint a kapitalizmus és az imperializmus ismétlődő bírálata, meg a heves kirohanások a nyugati nemzetek ellen általában, az Egyesült Államok ellen pedig különösen, a koreai háború, meg újabban a vietnami küzdelem miatt. Elszorult a szívem, mikor arra gondoltam, micsoda acélfalát kell áttörnöm az előítéleteknek és a tudatlanságnak. Márpedig, ha ki akarok szabadulni az 1. számú Gyűjtőfogházból, és tisztázni magam a vádak alól, meg kell próbálnom.

Beléptem a terembe, és kezemben a kis piros könyvecskével megálltam a vádlott széke mellett, várva, hogy megmondják, melyik idézetet olvassam. A kihallgató lendületesen a falon függő Mao-portréra mutatott:

– Hajoljon meg Nagy Vezetőnk, Mao elnök előtt, és kérjen tőle bocsánatot a bűneiért! – mondta.

Bocsánatot kérni Maótól a bűnömért? Úgy döntöttem, itt az alkalom, hogy kimutassam ellenkezésemet, és megakasszam a kihallgatás menetét.

– Nincs semmiféle bűnöm. Nem kérhetek bocsánatot olyasmért, amit nem követtem el – feleltem, és továbbra is egyenesen álltam.

– Micsoda? Meg meri tagadni, hogy fejet hajtson Nagy Vezetőnk előtt? Hogy merészeli? Egész Kínában mindenki meghajol előtte, minden reggel és este. Meg meri tagadni? – kiáltotta erélyesen a kihallgató, és félig felemelkedett ültéből. A többiek is döbbenet és rosszallóan bámultak rám. Reggel óta most először éreztem magam igazán jól.

– Félreértett. Én csak azt mondtam, hogy nem követtem el bűnt, és nem kérhetek bocsánatot olyasmért, amit nem követtem el. Egy szóval sem mondtam, hogy nem akarok meghajolni Mao elnök portréja előtt. Természetesen meghajolok előtte, hogy kimutassam iránta tiszteletemet. – Most, hogy engedett bennem a feszültség, már nyugodt hangon beszéltem.

– Akkor csinálja! Mire vár? – kiabált a kihallgató, és újra leült.

Meghajoltam a kép előtt. Ellenkezésem nem volt hiábavaló, a további kihallgatásokon már senki sem említette, hogy bocsánatot kellene kérnem a bűnömért. Valahányszor beléptem a vallatóterembe, a kihallgató szó nélkül a Mao-kép irányába lendítette a karját.

Az idézet, amelyet a kihallgató kijelölt, ugyanaz volt, mint amit már olvastattak velem, a kulturális forradalom lépten-nyomon használt, kedvenc idézete: „Ha a fegyveres ellenséget megsemmisítettük, még mindig itt van a fegyvertelen ellenség. Őket sem szabad lebecsülnünk.” Ezután még egy másikat is fel kellett olvasnom, a hadseregről, így szólt: „A Néphadsereg nélkül a népnek semmije sem lenne.” Ezt az idézetet is gyakran használták a kulturális forradalom e szakaszában, a hadsereg meg Lin Piao hadügyminiszter emelkedését mutatta a párt hatalmi struktúrájában.

Leültem a kihallgatószerkezetbe. Pár lányra előttem, a kihallgató asztalának belső oldalán, amely most fehérre volt festve, frissen mázolt, nagy írásjegyek hirdették: „Enyhített bánásmód a vallomástevőknek; súlyos büntetés a megátalkodottaknak.” A hivatalos Mao-portré két oldalán, a falon további jelmondatok ösztönözték vallomástételre a foglyokat.

Hallottam, hogy halkán kinyílik mögöttem a kis ablak, és láttam, hogy a kihallgató a vállam felett arrafelé pillant, majd alig észrevehetően bólint, mielőtt beszélni kezdene.

— Írt egy levelet, amelyben kérte, hogy találkozhasson a munkás propaganda osztaggal. Készen áll a teljes vallomásra?

— Azt kértem a munkás propaganda osztagtól, hogy vizsgálják ki az ügyemet, és tisztázzanak a hamis vádak alól. Tudom, hogy a munkás propaganda osztagok Mao elnököt képviselik. Remélem, végrehajtják Mao elnök helyes politikáját, amely szerint különbséget kell tenni bűnösök és ártatlanok között. Már több, mint két éve itt tartanak. Kicsit hosszú idő ez egy ártatlan embert fogva tartani a gyűjtőfogházban, nem?

— Több, mint két éve itt van, de a magatartása semmit nem javult. Még mindig abban reménykedik, hogy kicsúszhat a kezünkből. Nem akarja tudomásul venni, hogy a proletárforradalmárok hatalmas győzelmet arattak? Egészen más most a helyzet, mint volt az utolsó kihallgatásakor. Nem hallotta a közleményt a Liu Sao-csiről hozott központi bizottsági határozatról? Még ő sem tudott kicsúszni a proletárforradalmárok hálójából. Hogy képzeled, hogy maga megszökhet?

— Nincs rejtegetni valóm — mondtam. — Csak annyit kérek, hogy ragaszkodjék a tényekhez.

— Ragaszkodni fogunk a tényekhez, ugyanúgy, ahogy Liu Sao-csi esetében. Ő is külföldi imperialisták, a tajvani Kuomintang és a kínai kapitalista osztály ügynöke volt. Ő volt az első számú

„kapitalista úton járó” és a magafajtajúak titkos főnöke. Most már beláthatja, hogy az egész összeesküvés, amellyel szét akarták zúzni a szocializmust Kínában, lelepleződött, és vereséget szenvedett.

– Ki akarta szétzúzni a szocializmust Kínában? Nem tudom, miről beszél – mondtam.

– Mindenki, aki a kapitalista osztályhoz tartozik, tényleges vagy potenciális ügynöke az imperialistáknak és a Kuomintangnak – mondta a kihallgató. – Liu Sao-csi és klikkje titkos ügynökök voltak, akik beszivárogtak a kommunista párt vezetőségébe.

Érvelése és a Liu Sao-csi elleni vádja olyan abszurd és nevetséges volt, hogy elfogott az undor. Mao Ce-tung és a többi radikális vezetők intelligenciájában sértették meg a kínai népet, ha feltételezték, hogy elhiszi a Liu Sao-csi ellen hozott központi bizottsági határozatot. És megvetéssel tekintettem ezekre az emberekre is velem szemközt, akik szemmel láthatóan eléggé gyávák ahhoz, hogy statisztáljanak Mao alávaló cselszövéséhez Liu Sao-csi ellen. Pillanatnyilag egyetlen vágyam az volt, hogy feldühítsem őket.

– Én mindig a legnagyobb tisztelettel voltam Liu Sao-csi elnök iránt – mondtam tettetett naivitással. – Egyáltalán nem vagyok benne biztos, hogy bűnös az ellene felhozott vádakban. Talán tévedés történt. Mindenki tudja, hogy az életét kockáztatva harcolt az imperialisták, a Kuomintang és a tőkés osztály ellen.

Mintha bomba robbant volna a teremben, úgy érte őket látszólag ártatlan megjegyzésem, és ez nagy meglepődésemre szolgált. Mind felpattantak, és ordítottak:

– Hogy meri védeni a kommunista párt árulóját? Hogy mer vitatkozni a központi bizottság határozatával? Hogy mer szembeszállni Nagy Vezetőnkkel, Mao elnökkel?

Persze pontosan ilyen viselkedést lehetett várni tőlük, mint a „forradalmárok” képviselőitől, de furcsamód csak a fiatal munkás és a katonatiszt látszott igazán dühösnek. A másik három inkább kíváncsian és vidáman nézett rám, semmiképp sem dühösen vagy megrovóan. Úgy vettem észre, határozottan tetszik nekik, hogy védem Liu Sao-csit, és meglepettnek látszottak, hogy valaki, akit kommunistaellenesnek véltek, ilyen erősen érezhet leváltott vezetőjük iránt.

Kíváncsivá tett a felfedezés, hogy még a radikálisok fanatikus támogatói között is vannak, akik rokonszenveznek Liu Sao-csivel, és elhatároztam, hogy az eddigi mederben folytatom.

— Nem vitatkozom én a központi bizottság határozatával, és dehogyis szállók szembe Mao elnökkel. Ki is merne ilyet tenni? Mindössze arra utaltam, hogy talán nem egészen megbízhatóak a bizonyítékok Liu Sao-csi elnök ellen.

— Hallgasson! — kiáltotta hevesen a fiatal munkás. — Nem nevezheti „elnök”-nek az árulót! — A kihallgató tiszt és a jegyzőkönyvvezető az előttük levő papírokra bámultak. Az öreg munkás élvezni látszott a helyzetet. A szája sarkában mosoly árnyéka bujkált.

— Nem szabad „elnök”-nek neveznie olyan személyt, akit a központi bizottság elítélt — mondta a kihallgatótiszt.

— Megszokásból mondtam — feleltem. — Tizenhat év óta az újságokban, a napi rádióhírekben, a kormány által kiadott könyvekben Liu elnök... — elharaptam a folytatást, amint elkaptam a kihallgató tiszt pillantását, és észrevettem, hogy a fiatal munkás feláll.

— Liu Sao-csit — folytattam — mindig forradalmi hősként állították a kínai nép elé, aki oroszlánrészt vállalt a kommunista párt munkájának számos területén, beleértve a pártapparátus kiépítését és a párttagok képzését is. Mao elnök könyveiben számos

elismerő utalást találtam Liu Sao-csire. Olyan nehéz ezek után teljes fordulatot tenni és úgy nézni rá, mintha teljesen elvetemült volna. Lehetséges, hogy elkövetett valami hibát. Ha ez a helyzet, remélem, Mao elnök megbocsát neki. Végülis oly sok éven át közeli harcostársak voltak.

— Ne ábrándozzon! Mao elnök soha nem fog neki megbocsátani — mondta a fiatal munkás.

— Jó, akkor rajtunk fog nevetni az egész világ. Hogy lehet, hogy egy olyan fontos emberről, mint a Kínai Népköztársaság elnöke, egyszercsak kiderül, hogy évtizedeken át áruló volt? Ki hiszi el, hogy az összes többi vezetőt el tudta bolondítani, még magát Mao elnököt is, Nagy és Bölcs Vezetőnk? Ez felfoghatatlan. Nem hoz ez szégyent Mao elnökre is?

— Nem érdekel minket, mit mondanak más országok imperialistái és kapitalistái — folytatta gyűlölködve a fiatal munkás. — Amúgy se mondanak semmi jót rólunk. Nem tartozik rájuk, mi történik Kínában. Liu Sao-csit védeni pedig bűncselekmény. Ő ellenforradalmár, mint ahogy maga is az.

— Én nem vagyok ellenforradalmár, ezt biztosan tudom — mondtam nyugodtan, de elszántan. — Híve vagyok a népi kormánynak és a kommunista pártnak. A legnagyobb tisztelettel adózom Nagy Vezetőnknek, Mao elnöknek. Felszólítom magukat, mutassanak fel konkrét tényeket, amelyek azt bizonyítják, hogy bármit mondtam vagy tettem a népi kormány és a kommunista párt ellen!

— Ne higgye, hogy blöfföléssel megússza — mondta a kihallgató tiszt. — Mert ugye erre játszik? Mit képzelsz, kicsoda maga, hogy felszólítja a népi kormányt? Még ha soha semmi bűnt sem követett el, akkor is egy mocskos kizsákmányoló, aki egész életében a munkásosztály vérén és verejtékén élősködött. De ettől függetlenül is cáfolhatatlan bizonyítékaink vannak, hogy kémkedett az imperialistáknak — jelentette ki, és az asztalra csapott.

Elöntött a düh és az undor, odaléptem eléje, és én is az asztalra csaptam. Meglepetésükben mindannyian felugrottak. A katona előkapta a revolverét, és rámfogta.

– Hogy képzeli, hogy ilyen csinál! – kiáltott rám. Álltam a terem közepén és keményen szembenéztem vele.

– Majd ha konkrét bizonyítéka lesz, hogy bűnös vagyok, nyugodtan lelőhet.

Döbönt csend szállt a teremre.

– Nyugalom! Nyugalom! – mondta a kihallgató. – Maga egy hisztérika, akire rájön néha a bolondóra. Már hallottam róla. Próbáljon meg uralkodni magán. Üljön vissza a székébe. Ha még egyszer fel mer állni, odabilincseltetem. – Felemelte a karját, és utasított, hogy üljek le. A katona visszacsúsztotta a revolverét a tokjába, de még mindig engem bámult.

A felfordulás közepette egyetlen ember maradt nyugodt, az öreg munkás. Olyan arckifejezéssel nézett rám, ami már csaknem együtt érző volt. Talán kezdte felismerni, lehetséges, hogy valóban ártatlan vagyok.

Visszaléptem a vallatószékhez, és leültem. A kihallgató tiszteletet parancsoló arcot öltött, és rövid kioktatásban részesített.

– Igen súlyos bűn olyan személyt védelmezni, akit központi bizottsági határozattal ítélték el. Már pusztán ezért néhány évi börtönre ítélném. Tekintettel azonban az enyhítő körülményre, hogy nem volt lehetősége követni a kulturális forradalom fejleményeit, így nem tarthat lépést az eseményekkel, pillanatnyilag eltekintünk ettől a baklövésétől. A forradalmárok Nagy Kormányosunk, Mao elnök vezérletével el vannak rá szánva, hogy felderítsék a szocializmus összes közöttünk rejtőző ellenségét, bármilyen magas is legyen a rangjuk, bármilyen ügyesen álcázzák is magukat. Efelől semmi kétsége ne legyen. Mondjon le az illúzióiról, és vegye tudomásul, hogy nem menekülhet.

– Tisztában vagyok a helyzettel – mondtam őszintén. – És szerintem is helyénvaló megbüntetni az igazi ellenséget. De ne nézzen ellenségnek olyan ártatlan embereket, akik a népi kormány mellett állnak. Kérem, folytasson alapos vizsgálatot az ügyemben, ítéljen halálra, ha valódi bizonyítékot talál rá, hogy hazudtam, és tényleg bűnöket követtem el a népi kormány és a kommunista párt ellen. De ha az derül ki, hogy ártatlan vagyok, a népi kormánynak kell bocsánatot kérnie tőlem, és ezt az újságban is nyilvánosságra kell hozniuk, hogy mindenki tudjon róla.

– Még maga akar bocsánatkérést? – fintorgott a fiatal munkás. – Mégis, mit képzelsz magáról? Igencsak túlbecsüli a fontosságát.

– A törvény előtt mindenki egyenlő. Ha nem is vagyok tisztségviselő, azért még polgára vagyok ennek az országnak.

– Ezzel a revizionisták álláspontját ismételteti – mondta a kihallgató. – Nem csoda, hogy védelmébe vette Liu Sao-csit. Valóban ő irányította a háttérből. Az emberek nem egyenlők. Szembenálló osztályokba tartoznak. A győztes osztály érvényesíti akaratát a legyőzött osztály felett. Mindaddig, míg osztályok lesznek, nem lesz igazi egyenlőség.

– Azt akarja mondani, hogy nem vesz tudomást a törvényről, és megbüntet egy ártatlan embert, pusztán azért, mert a burzsoá osztályhoz tartozik?

– Miért ne? Ha valakit szükségszerű büntetni, mi okvetlenül megteesszük. A burzsoá osztály ellenségünk. Reméljük, legtöbb tagját át tudjuk nevelni, és meg fognak dolgozni a megélhetésükért. Akik azonban vonakodnak, és ellenkeznek velünk, azokkal leszámolunk. Mindenesetre a győztes proletariátus úgy alkalmazza a jogot, hogy megfeleljen céljainak, és szolgálja érdekeit.

– Hát akkor ez nagyban egyszerűsíti a dolgot. Minthogy a burzsoá osztály tagjának minősítettek, és túl öreg és gyenge vagyok, hogy megdolgozzam a

táplálékomért, lőjenek agyon, és el van intézve. Minek vesztegetjük az időt kihallgatásra?

– Azért akarjuk, hogy vallomást tegyen, mert mások is benne vannak az ügyben. Nem maga a fontos nekünk. Kisebb gondunk is nagyobb annál, hogy maga él vagy meghal – mondta a kihallgató közönyösen.

Azt mondta, mások is benne vannak az ügyben. Kire gondolhatott? Most még kevésbé értettem a helyzetet, mint eddig bármikor.

– Kik vannak benne? – kérdeztem. – A Shell sanghaji fiókjának volt hivatalnokaira céloz?

– Nem, dehogy! Ők egyáltalán nem fontosak, akárcsak maga. Minket azok érdekelnek, akik lehetővé tették magának meg másoknak, hogy aláaknázzák Kína biztonságát az imperialisták érdekében.

– Kire céloz? Liu Sao-csiről beszél? Biztosíthatom, soha nem találkoztam vele.

– Liu Sao-csi is közülük való volt. De ő már nem számít többé. Vannak azonban, akik még mindig „magasra emelik a vörös zászlót, de közben harcolnak ellene”. Ezeket még nem lepleztük le. Az ő politikájuk tette lehetővé, hogy piszkos munkát folytasson Kína ellen, az imperialisták javára.

Elképesztő! Ezek szerint nem csupán osztályharcos elkötelezettségből és az idegenek iránti ellenszenvből üldöztek engem és vádolták a Shellt. Sokkal bonyolultabb a helyzet, mint elsőre gondoltam. Most már láttam, azokat a pártfunkcionáriusokat vették célba, akik lehetővé tették, hogy külföldi cégek működjenek Kínában. Ha sikerül rávenniük, hogy másokkal együtt külföldi kémnek valljam magam, kijelenthetik, hogy a külföldi cégek engedélyezése Kínában biztos fedezéket nyújtott a külföldi ügynökök hírszerző tevékenységének. Akár tetszett, akár nem, tehetetlen eszköz voltam csupán a kommunista párt két kibékíthetetlen frakciója közötti harcban. Ha védekeztem, és ellentámadásba lendültem,

kommunista pártfunkcionáriusokat védtem, akiket nem is ismertem, és ők sem ismertek engem. Ez a bizarr helyzet már-már nevetséges volt. Akár egy szurrealista festmény, amely csak a beavatottak számára érthető. A kihallgató hangja szakította félbe gondolataimat.

– Nos, emlékezzék vissza 1949-re, a Népi Felszabadító Hadsereg Sanghajba való bevonulását megelőző időszakra. Milyen körülmények között utasította a férjét a Kuomintang, hogy maradjon Sanghajban? Utasították-e, hogy épüljön be a népi kormányba, és belülről próbálja bomlasztani?

– A férjem azért maradt Sanghajban, mert azt remélte, hogy a népi kormány kivezeti az országot a háborús évek utáni gazdasági káoszból és politikai zűrzavarból, és erős, virágzó államot hoz létre az egész kínai nép számára. Mindketten idealisták és tudatlanok voltunk. Semmit sem tudtunk az osztályharcról. Sanghajban kézről kézre jártak Mao elnök tanulmányai, amelyeket az illegális kommunista párt terjesztett. A barátainktól, különböző egyetemek professzoraitól jutottunk hozzájuk, hogy elolvassuk. Egyetlen tanulmány sem említette az osztályharcot. Mao elnök egységfrontról beszélt, és minden hazaszerető kínai együttműködéséről – jelentettem ki.

– Akkoriban ez volt a helyes politika. A célja az volt, hogy megnyerjük a burzsoázia támogatását, és aláaknázzuk a Kuomintangot. Miután sikeresen megbuktattuk a Kuomintangot, természetesen nem volt már szükség erre a politikára. Mi mindig szövetkezünk a kisebb ellenségekkel, ha a fő ellenség ellen harcolunk. Aztán ha legyőztük a fő ellenséget, valamelyik kisebb ellenség válik fő ellenné. Ez a dialektikus materializmus.

Ehhez nem volt mit szólnom. A kihallgató tiszt Mao filozófiáját foglalta össze dióhéjban. Kizárólag az én hibám, hogy nem értettem meg már régebben. Egy pillanat múlva a kihallgató megkérdezte:

– Megtárgyalta valakivel a férje, hogy Kínában akar maradni? Esetleg valamelyik külföldi barátjával?

– Nem, teljesen a saját ötlete volt. 1949 elején a lányom és én Hongkongban voltunk. A férjem megkért, hogy jöjjünk vissza Sanghajba. Mikor megérkeztünk, közölte, úgy döntött, Kínában maradunk. Úgy látszik, a Demokratikus Ligában* levő régi egyetemi barátai voltak rá befolyással. Mint tudja, a Demokratikus Liga támogatta a kommunista pártot, és szorosán együttműködött vele; segített rokonszenvet ébreszteni a párt iránt az értelmiségiek és a liberális Kuomintang-tisztviselők körében. Sok értelmiségit ismertem, aki akkoriban a Demokratikus Liga vezetőinek rábeszélésére határozta el, hogy Kínában marad.

** Egyike az 1949 után is engedélyezett, bár „népfrontos” szerepbe szorított nyolc pártnak.*

– A Demokratikus Liga az amerikai imperialisták eszköze volt – mondta a kihallgató. A vezetői a parlamenti demokráciát akarták bevezetni Kínában, és osztozni akartak a hatalomban a kommunista párttal. Álmodozók voltak, képtelen ötletekkel. Hadsereg nélkül mit érhetnek el a politikusok? 1957-ben a jobboldal-ellenes kampányban a Liga legfőbb vezetőit jobboldalinak bélyegezték. Meg is érdemelték.

– 1949-ben szolgálatot tettek a kommunista pártnak – emlékeztettem a kihallgatót. A Demokratikus Liga vezetőinek sorsa is riasztó példája volt Mao módszereinek, ahogy felhasználta az embereket, majd könnyörtelenül leírta őket, mikor már nem volt rájuk szüksége.

– Változtak a körülmények... kezdte újból a dialektikus materializmust fejtegetni a kihallgató.

– Értem – mondtam sietve, hogy ne kelljen végighallgatnom egy újabb magyarázatot. – Ez is egy példája annak, hogyan kell alkalmazni a dialektikus materializmust a való életre.

– Arra a következtetésre jutottunk, hogy a férje a Kuomintang és az imperialisták utasítására maradt Sanghajban, hogy beszivárognon a népi kormány külügyminisztériumába.

– Csang Han-fu, a későbbi külügyminiszter-helyettes volt az, aki átvette a férjem hivatalit, mikor a felszabadító hadsereg bevonult a városba. Mielőtt Pekingbe utazott, hogy eleget tegyen új megbízatásának, és elfoglalja a miniszterhelyettesi posztot, megkérte a férjemet, hogy csatlakozzék a népi kormányhoz, és menjen vele Pekingbe a külügyminisztériumba. A férjem elhárította Csang Han-fu felkérését. Ha be akart volna szivárogni a külügyminisztériumba, nem utasította volna vissza, hogy Pekingbe menjen 1950-ben.

Míg mindezt elmondtam, azokra az egykori Kuomintang-diplomatákra gondoltam, akik Pekingbe mentek, és beléptek a kommunista külügyminisztériumba. Egy korábbi burmai nagykövet börtönben ült, mint ellenforradalmár, de az összes többit is meghurcolták az egymást követő politikai kampányokban. Sokszor mélységes hálát éreztem néhai férjem iránt, hogy nem fogadta el Csang Han-fu ajánlatát.

– Csang Han-fu is Liu Sao-csi piszkos klikkjének a tagja. Mikor a felszabadulás előtt a Kuomintang letartóztatta, titkos információkat árult el a kommunista pártról. Jelenleg letartóztatásban van.

Megdöbbsentett a hír, mert tudtam, Csang Han-fu Csou En-laj miniszterelnök híve volt.

– Akkor is tény, hogy külügyminiszter-helyettes volt, mikor hívta a férjemet, hogy dolgozzék Pekingben, a népi kormány külügyminisztériumában. A férjem nemet mondott. Ellenőrizheti a jelentésekben. Ha a férjem be akart volna szivárogni a külügyminisztériumba, nem hagyta volna ki ezt a lehetőséget.

Érvem olyan egyszerű és logikus volt, hogy egy pillanatra még a kihallgató szava is elakadt.

Kihasználta az alkalmat, hogy egyszer s mindenkorra lezárja a témát.

– Végül is azzal, hogy Sanghajban maradtunk és nem követtük a Kuomintangot Tajvanra, a férjem a kommunista párt iránti jóakarátát mutatta ki. A Kuomintang-kormány tisztviselője volt, mégsem engedelmessé vált a parancsainak. Ha valakinek, hát a tajvani Kuomintangnak lenne rá oka, hogy kifossa az otthonunkat, és börtönbe zárjon minket. Csak éppen nincs hozzá elég hatalmuk. Maguk megteszik nekik ezt a szívességet. Akkor most melyikünk szolgálja a Kuomintang érdekeit?

A vád, hogy a Kuomintang érdekeit szolgálják, túrhetetlen sértés volt a forradalmárok számára. Láttam, hogy a kihallgató elsápad, és halántékán kidagadnak az erek az erőfeszítéstől, hogy fékezze magát. Mégis a katona volt az, aki felugrott, és újból a pisztolytászához kapott.

– Kuss! – üvöltötte.

Az öreg munkás azonban békítőleg közbeszólt:

– Nos, rendben van, kifejtette az álláspontját. „Tárjuk fel a tényeket, és érveljünk okosan”, mondta Nagy Vezetőnk. Megengedjük, hogy védje magát. De nem szabad rágalmaznia a forradalmárokat, és azzal vádolni őket, hogy a Kuomintangnak dolgoznak.

A kihallgató az órájára nézett, és összesúgott a többiekkel. Aztán így szólt:

– Visszamehet a cellájába. Délután folytatjuk.

Mikor reggel behívtak, éppen az első étkezés előtt voltunk. Éhes voltam már, és kimerült. Mikor felálltam, a szoba megpördült velem, és minden elsötétült előttem. A vallatószék karfájába kellett kapaszkodnom, hogy tartani tudjam magam. A lábam úgy elgyengült, hogy azt hittem, nem fogok tudni szilárdan járni. Nem akartam azonban, hogy a többiek félreértsék és az idegesség jelének tartsák gyengeségemet, ezért dagadt bokámra mutattam, és így szóltam:

– Panaszt szeretnék tenni az egyik őr ellen, aki tegnap este bejött a cellámba, és belém rúgott.

– Képtelenség – mondta a kihallgató. – Az őröknek tilos verni vagy rugdosni a foglyokat.

– Márpedig ez éppen azt tette. – Kisántikáltam a fegyőr nyomában.

Ki voltam éhezve, és attól féltem, hogy elmulasztottam a napi egyetlen adag rizst. Az esti édeskrumpli mindig elrontotta a gyomromat. De amint visszakísértek a cellába, a szolgálatos fegyőrnök szólt, hogy az adagomat melegen tartotta, becsavarta a pokrócumba.

– Forró vizet is hozok, ha kér – mondta.

Habár a rendesebb őrök közül való volt, akiket magamban „mérsékeltek”-nek hívtam, az efféle emberi gondoskodás példátlan volt. A csajka a káposztás rizzsel be volt bugyolálva a törölközőmbe és a pokrócumba. Nem hűlt még ki egészen. Az őr visszajött a kisablakhoz a saját termoszával, és bőséges adagot töltött a csészémbe. Leültem az ágy szélére, hogy megegyem a rizset, és közben megpróbáltam megszerezni délelőtti benyomásaimat.

Az öt ember közül kétségkívül a kihallgató volt a legműveltebb és legértelmesebb. Önbizalma mértékéből úgy ítélem meg, hogy tapasztalt pártfunkcionárius lehet. Nem tudtam volna megmondani, valódi maoista-e, vagy sem. De a maoisták nyilván megbíztak benne, ha megtették kihallgatónak. Az öreg munkás nem volt igazi maoista. Gondolom, azért került be a munkás propaganda osztagba, mert sok éve kipróbált, régi gyári munkás volt, és jól mutatott a kirakatban. A fiatal férfi, aki jegyzetelt, jelentéktelen szereplőnek tűnt. Csakis titkári teendőket végzett, nyilván ez volt a dolga. Sem a hangjában, sem az arckifejezésén nem fedeztem fel valódi rosszallást, mikor Liu Sao-csiről beszéltem. Az igazi maoista a fiatal munkás meg a katonatiszt volt. Éppen olyanok voltak és úgy viselkedtek, mint a Mao Ce-tung korszak többi

szegény származású fiatalja, akik annyi politikai agitációt szívtak már magukba, hogy teljesen elvesztették az önálló gondolkodásra való képességet.

A legkülönösebb azonban a szolgálatos fegyőrnő viselkedése volt. Mivel nyerhettem el a jóindulatát aznap? Ezen a rejtélyen töprengtem egész idő alatt, míg a szívós káposztaleveleket rágcsáltam. Az egyetlen rendkívülinek számító dolog, amit aznap mondtam, az a néhány szó volt, amit szegény Liu Sao-csi védelmére hoztam fel. Talán azért jutalmazott, mert kimondtam, amit ő is gondolt, csak az állása miatt, lévén börtönőr, nem hangoztathatott?

Az évezredes hagyomány alapján Kínában mindig nagyon fontosak voltak a személyes kapcsolatok. Ez alól a kommunisták sem voltak kivételek. Ha egy kommunista vezető kegyvesztett lett, mindenki, aki vele dolgozott, vele együtt bukott, még ha egészen távoli volt is a kapcsolatuk. Mivel a maoisták az egész közbiztonsági hivatalt elítélték, az 1. számú Gyűjtőfogházban is bizonyára számos férfi és nő sorsa kapcsolódott Liu Sao-csiéhez, és ezek nyilván vele éreztek együtt. Ha annak köszönhetem a jobb és emberségesebb bánásmódot, hogy védelmére keltem Liu Sao-csinek, akkor érdemes volt. A legfőbb feladatomban az, hogy javítsam túlélési esélyeimet. De erre nem számítottam, mikor indulatosan megvédtem Liu Sao-csit, csupán az igazságérzetem kerekedett felül.

Mikor délután újra kihallgatásra rendelték, a kihallgató Mao portréjára mutatott. Meghajoltam. Ezután a következő idézetet jelölte ki: „Minden reakciós papírtigris. A reakciós klikk látszólag erős, de a valóságban a reakciós klikknek nincs nagy ereje”.

Miután felolvastam, a kihallgató így szólt:

— Folytassa a beszámolóját, írja le, milyen körülmények között lépett a férje az angol kém szervezet szolgálatába.

– A férjem soha nem lépett semmilyen kémszervezet szolgálatába – feleltem. – A Shell jóhírű nemzetközi olajtársaság.

– A sanghaji irodájuk kémközpont volt.

– Nem volt az.

A kihallgató elővett a pult alól egy aktacsomót, és csendben olvasni kezdte, miközben a két munkás engem figyelt. Valahányszor lapozott egyet, a kihallgató rápillantott, és rosszállóan csóválta a fejét, mintha megdöbbenő dolgokat talált volna rólam a papírjaiban. Tudtam, hogy megjátssza magát, és a szöveg, amit látszólag oly buzgón olvas, akár asztrológiai értekezés is lehet, ezért kifejezéstelen arcot vágtam, és nyugodtan vártam, hogy ismét megszólaljon.

Egy idő után lerakta a papírjait, és azt mondta:

– A volt beosztottai tisztábban látják a helyzetet. Tudják, mi szolgálja a javukat. Már mindent bevallottak. – Rámutatott a papírra, és folytatta: – Itt van néhány vallomásuk. Különböző részlegvezetők írták őket, többek között a volt főkönyvelőjük: igen érdekes részleteket közölnek az iroda kémtevékenységéről.

– Akkor jó. De ha már úgyis megkapta, amit akart, minek vesződik velem, hogy hamis vallomásra kényszerítsen?

– Mindegyiküknek személyesen kell beszámolnia.

– Ha azt akarja, hogy beszéljek, csak az igazat mondhatom. A Shell kereskedelmi cég. Semmi köze a politikához. Azért volt Kínában, mert fejleszteni akarta velünk a kereskedelmét. Mindenesetre azért működhetett Sanghajban, mert a népi kormány megengedte neki. A férjem is, én is arra következtettünk a hivatalnokok viselkedéséből, akikkel dolgunk volt, hogy a népi kormány bátorítja a Shellt, hogy megtartsa a sanghaji irodáját.

– Pontosan – mondta a kihallgató. – A kommunista párt „kapitalista úton járói” így

próbálták fedezni a külföldi kémszervezetet. Ez nyilvánvaló.

– Azt ajánlom, gondolja meg, mit beszél. Maga az államtanács adott engedélyt a Shellnek, hogy Sanghajban maradjon.

Azt viszont nem említettem, hogy Csou En-laj miniszterelnök írta alá az engedélyt, miszerint a Shell megtarthatja központi irodáját. Erről a kihallgatónak is tudnia kellett. El kellett tűnődnöm rajta, nem éppen Csou En-laj miniszterelnök-e egyike azoknak a vezetőknek, akiket a maoisták legközelebb meg akarnak buktatni. Amíg azonban ő a miniszterelnök, senki sem merné nyíltan megvádolni.

– A Shell egy multinacionális társaság. Mint ilyen, a marxizmus szerint a kapitalista vállalkozás legveszélyesebb formája. Sok ország munkásosztályát zsákmányolja ki. Politikai szempontból az ilyen társaságok kivétel nélkül a leginkább antikommunisták és a legreakciósabbak. Soha nem lett volna szabad megengedni, hogy Kínában maradjanak a felszabadulás után.

– Nem értek egyet magával – mondtam. – Szerintem rendkívül okos és finom lépés volt megengedni egy brit olajtársaságnak, hogy Kínában maradjon, miközben az Egyesült Államok olajembargót hirdetett meg Kína ellen. Ez nézeteltérést okozott az ellenség táborában. Mi lehetett volna ennél okosabb lépés? Mao elnök műveiből megértettem, ő is amellett van, hogy a széthúzás és súrlódás keltése az ellenség táborában hatékony taktikája az osztályharcnak. A fiatal munkás is bekapcsolódott:

– Nagy Vezetőnk, Mao elnök arra tanít, hogy önellátók legyünk – mondta. – Nincs szükségünk idegen cégekre.

– Nagy Vezetőnk, Mao elnök azt mondta: „Nem utasítjuk vissza a külföldi segítséget, de főleg a magunk erejére támaszkodunk”. Nem zárta ki a lehetőséget, hogy baráti segítséget elfogadjunk.

– Nem nevezheti baráti segítségnek az olyan társasággal való kereskedést, mint a Shell – mondta a kihallgató.

– A Shell évekig nem kereskedett Tajvannal, és nem tartott fenn ott irodát. Mi lehetne barátabb gesztus a népi kormány iránt, mint ez?

– Magának nagyon éles a nyelve – mondta a kihallgató. – Először Liu Sao-csit védi, most meg egy reakciós multinacionális szervezetet. Még ha semmi egyéb bűnt nem követett is el, pusztán az, amit ma itt elmondott, elég ahhoz, hogy elítéljük.

– Mindaz, amit elmondtam, tiszta igazság. Amit viszont maga mondott, nem egyéb, mint képzelődésen alapuló hamis vádaskodás. És még maga itt a felvilágosult forradalmár, a népi kormány és a kommunista párt képviselője, én meg csak egy maradi öregasszony vagyok.

A kihallgató dühében megint az asztalra csapott.

– Megfeledkezik magáról! Ez itt a proletárdiktatúra kihallgató terme!

– Álljon fel! Álljon fel! – csatlakozott hozzá izgatottan a fiatal munkás. – Maradjon állva! Meg kell büntetnünk, mert megvetést tanúsít a proletárdiktatúra iránt!

Felálltam.

– Mondja el, milyen körülmények között állt a férje a brit kémszervezet szolgálatába – mondta a kihallgató.

– Ha így teszi fel a kérdést, egyszerűen nem tudok rá felelni.

– Milyen elővigyázatos! – mondta a kihallgató. – Jól kiképezték az imperialisták, ugye? Egy jöttányit sem enged.

– Feleljen a kihallgató kérdésére – mondta az öreg munkás. – A kémszervezet ügyét egyelőre hagyjuk későbbre.

– Úgy van – mondtam. – A következtetés majd a vizsgálat után jöhet. Mao elnök is erre tanít minket. „Vizsgálat nélkül nincs jogotok beszélni”, mondta.

A kihallgató megint az asztalra csapott és rám kiáltott:

– Nem kértünk magától kioktatást! Szemtelen! Úgy látszik, elfelejti, hogy fogoly, és a népi kormány képviselői előtt áll.

– Elvárom, hogy a népi kormány képviselői ésszerűek legyenek, ragaszkodjanak a törvényhez, és derítsék ki az igazságot az ügyemben – mondtam.

– Éppen ezen fáradozunk. De maga nem akar vallani.

– Felelőtlenség lenne, ha hamis vallomást tennék. Nem hiszem, hogy a hamis vallomás a népi kormány vagy bárki más érdekeit szolgálná. Csak zavart okozna. Soha nem követtem el törvénybe ütköző dolgot. Hogy segítek kideríteni az igazságot, örömmel válaszolok minden kérdésre, amit feltesznek. Igazat fogok mondani. Ha hazudnék, vagy elhallgatnék valamit, szigorúan megbüntethetnek. Ezt szívesen írásba is adom, ha kaphatok egy darab papírt – mondtam.

A titkár, miután engedélyt kapott a kihallgatótól, átnyújtott egy papírlapot. Odamentem az asztalhoz, és a következőket írtam: „Hazaszerető kínai és törvénytisztelő polgár vagyok. Soha semmit nem követtem el a népi kormány ellen. Ha csak egyetlen olyan embert is találnak egész Kínában a népi kormány nyomozói, akitől bizalmas információkat próbáltam megszerezni, kész vagyok elfogadni a halálos ítéletet. Ha viszont tökéletesen ártatlannak bizonyulok a vizsgálat végén, a népi kormány teljes rehabilitációval és bocsánatkéréssel tartozik nekem, amit az újságokban is közzé kell tenni”. Aláírással és dátummal láttam el a papírt, és átnyújtottam a kihallgatónak. Elolvasta, és továbbadta a többieknek. Az öreg munkás elővette a szemüvegét, gondosan megtörölgette, majd az orrára tette. Elolvasta a kötelezvényemet, és egyetértően bólintott. A kihallgatószékre mutatott:

– Üljön le, üljön le – mondta.

Sem a katona, sem a fiatal munkás nem akarta elolvasni a kötelezvényemet.

— Csak blöfföl, mint a pókerjátékos — mondta fitymálva a fiatal munkás.

A kihallgató átadta a nyilatkozatomat a titkárnak, aki elhelyezte azt egy dossziében.

— Milyen körülmények között lett a férje a Shell sanghaji irodájának vezetője? — kérdezte a kihallgató.

— A második világháború után az volt a Shell politikája minden országban, ahol működött, hogy az adott ország szülőtteit hívta meg irodája vezetésére — mondtam.

— Nem inkább azért alkalmazták a férjét, mert kínai születése révén könnyebben juthatott értesülésekhez, mint egy angol?

— A férjemnek az volt az egyetlen előnye egy esetleges brit igazgatóval szemben, hogy nem volt szüksége tolmácsra, amikor a népi kormány külkereskedelmi képviselőivel tárgyalt — feleltem.

— A férje többször is Hongkongba utazott, 1956-ban pedig mindketten Angliába és Európába utaztak — mondta a kihallgató. — Különösen az európai útjuk érdekelne, mert tudjuk, hogy akkor instrukciókat kapott a brit hírszerző szervezet főhadiszállásától.

— Maga összekeveri a dolgokat — mondtam. — Azért mentünk Londonba, hogy meglátogassuk a Shell központját. Aztán Hágába utaztunk, ugyanezért, tudniillik a Shell központi vezetésének egy része ott székel. A férjem a kínai kereskedelmi kilátásokról tárgyalt az igazgatókkal. A pekingi külkereskedelmi tárca, csakúgy, mint a vegyipari, nagyon szorgalmazta ezt az utazást. Sok mindenhez szerettek volna hozzájutni a Shelltől. A kereskedelmi lehetőségek ígértesek voltak, és a kínai vállalatok brit szakértőket hívtak meg, hogy segítsenek a kutatómunkában. De nem sokkal azután, hogy hazaértünk, megindult a jobboldal-ellenes mozgalom. Aztán jött a „nagy ugrás” kampány. Minden leállt. A

pekingi tisztségviselők, akik annak idején annyira lelkesek voltak, ettől fogva nem hoztak több döntést. A brit szakértőknek, akik már útban voltak Kína felé, vissza kellett fordulniuk. Nem lehetett már tenni semmit.

— Hogyan szereztek útlevelet? — kérdezte a kihallgató. — Ki adott engedélyt, hogy Európába menjenek? Magánemberek általában nem utazhatnak külföldre.

— A férjem a sanghaji külügyi irodához folyamodott útlevéért — mondtam. — Megadták az engedélyt, gondolom azért, mert a kormányzat úgy vélte, hogy az utazásunk Kína érdekeit szolgálja.

Emlékszem, elkísértem a férjemet Pekingbe, mikor az import- és exportvállalat behívta, hogy megtárgyalja vele, hogyan lehetne a Shelltől beszerezni Kína rovarirtó- és műtrágyaszükségletét. Mao Ce-tung drámai növekedést szeretett volna elérni a gabonatermelésben, hogy igazolja a mezőgazdasági termelőszövetkezetek fölényét, amelyeket 1955-ben a kollektivizáció első lépéseként hoztak létre. A Sanghajba való visszautazásunk előtti napon a férjem még egy utolsó megbeszélésre az import- és exportvállalathoz ment. A férfi, akivel egész héten át kellemes üzleti tárgyalásokat folytatott, közölte vele, hogy az útleveleinket érvényesítették, és a sanghaji külügyi irodán átvehetjük őket. Bizalmasan még azt is hozzátette: „A miniszterelnök személyesen hagyta jóvá az útlevelek kiadását”.

A pártfunkcionáriusok rendszerint csak a legszükségesebb információkat közölték, ha egy olyan kívülállóval volt dolguk, mint a férjem. Arra gondoltunk, azért említette Csou miniszterelnök személyes közbenjárását, hogy bátorítsa a férjemet, próbáljon meg mindent megszerezni a Shelltől Londonban, amit a vállalat szeretne megvásárolni tőlük.

A kihallgató úgy állította be, mintha londoni utazásunk „a brit hírszerző szervek főhadiszállásán tett látogatás” lett volna, „hogymint instrukciókat kapjunk”. Ha valóban úgy lett volna, és rá tudtak volna venni ennek a bevallására, akkor a miniszterelnök közbenjárása, hogy megkapjuk az útlevelet, enyhén szólva azzal lett volna egyenértékű, hogy támogatta a kémtevékenységet. Elképzelhető, hogy a maoisták Csou En-laj miniszterelnököt akarták kompromittálni? Az egész dolog abszurdnak és erőltetettnek hatott. Dehát a Liu Sao-csi elleni állítások is épp ilyen abszurdak és erőltetettek voltak. Mikor a kihallgató azzal akart vallomásra készíteni, hogy mások is belekeveredtek az ügybe, és hogy vannak még olyan funkcionáriusok, akik csak „azért emelik a magasba a vörös zászlót, hogy harcoljanak ellene”, vajon közjük számította Csou En-laj miniszterelnököt? Csak találgathattam. Valószínűleg soha nem fogom megtudni, mondtam magamnak. De úgy gondoltam, nem idegen sem Lin Piao, sem Csiang Csing, Mao felesége jellemétől, hogy megpróbálja eltenni az útból Csou En-lajt. Lin Piao pedig valószínűleg ambícióinak akadályozóját látta a miniszterelnökben.

A kihallgató hangja térített vissza megint a kihallgató terembe.

— Az utazásuk nem hajtott hasznot Kínának — mondta.

— A funkcionáriusok, akikkel a férjem Pekingben tárgyalt, értésére adták, hogy nagy szolgálatot tenne Kínának, ha meg tudná szerezni a Shelltől, amire az országnak szüksége van. És azt is mondták, hogy a külfölddel való kereskedelem előnyös Kína számára — mondtam.

— Ez a párt „kapitalista úton járóinak” a politikája volt, és ellentétben állt Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanításaival — mondta a kihallgató.

— Nem várhatja el tőlünk, kívülállóktól, hogy ezzel tisztában legyünk — mondtam. — Nekem és a

férjemnek a népi kormány jelentette a kormányzatot, a kormányzatot képviselő funkcionáriusokra pedig feltétel nélkül hallgatnunk kellett, és hinnünk nekik.

– Számoljon be őszintén az Angliában és az Ön által meglátogatott európai országokban végzett tevékenységéről, és vallja be, milyen információkat adott ki!

– A férjem a Shell irodáit látogatta meg Londonban és Hágában. Igazgatókkal és távol-keleti ügyekkel foglalkozó szakértőkkel találkozott. Gyárakat és üzemeket is meglátogatott. Voltunk néhány régi barátunknál is.

– Találkozott brit kormánytisztviselőkkel?

– Igen, néhány régi ismerősünk diplomata volt.

– Nem kérdezték a kínai viszonyokról?

– A kínai viszonyok 1956-ban és 1957-ben, a jobboldal-ellenes kampány előtt nagyon jók voltak. Örültünk, ha beszélhettünk róluk. A háború hosszú évei után először sikerült megfékezni az inflációt. Az első ötéves tervet sikeresen teljesítettük. A nép elégedett volt. Béke volt. Ezt mindenki tudta.

– Csak mondott olyasmit is, amit nem tudott mindenki – mondta a kihallgató. – Mindent be kell vallania.

– Mit mondhattunk volna nekik? Ha alaposabban megnézné, kikkel barátkoztunk és érintkeztünk Kínában, rájönne, hogy senkit nem ismertünk, aki valamennyire is fontos információk birtokában lett volna. Mivel mi semmiképpen nem juthattunk be a kormányhivatalokba, hogy okmányokat lopjunk, minden, amiről tudtunk, csakis a barátainktól származhatott. Márpedig, ha nem ismertünk senkit, akinek bizalmas információi lettek volna, akkor ugye a briteknek sem árulhattunk el semmi fontos információt.

– Nem maga dönti el, hogy fontos-e valami vagy sem. Azt majd mi döntjük el. Azt akarom,“ hogy részletes beszámolót írjon az 1956-57-es európai útjáról. Adja meg a nevét mindazoknak, akikkel csak

találkozott, és írjon le mindent, amit nekik mondott. Mi majd megállapítjuk, hogy mondott-e nekik valami fontosat.

– Lehetetlent kíván, és nincs is semmi értelme. Hogyan emlékezhetnék vissza minden mondatra, amit tíz évvel ezelőtt mondtam? Azonkívül nem is voltam a férjemmel, mikor az irodákba, az üzemekbe meg a gyárakba ment. Honnan tudnám, miket mondott ott? És hogyan ellenőrzik, amit leírok? Nem terjeszthetik ki a nyomozásukat Angliára! Csak annyit tehet, hogy megvizsgálja a kínai kapcsolatainkat, hogy megtudja, volt-e bármilyen lehetséges forrásunk Kínában titkos információk megszerzésére. És biztosíthatom, nem ismertünk senkit, aki nekünk bármi olyasmit mondhatott volna, amit „hírszerzési anyag”-nak lehetne nevezni.

– Ki vezeti a nyomozást, maga vagy én? – kérdezte sértetten a kihallgató.

Persze tudtam jól, mibe akar belerángatni. Egy látszólag mégoly ártatlan beszámolót is gyanússá lehet tenni, ha kiemelnek belőle egy szót, egy mondatot. És ha társasági ügyekről ír az ember, nem figyel eléggé. Ezért csak annyit feleltem:

– Természetesen maga a kihallgató, és mint mondotta, a népi kormány képviselője. Mindent megteszek, amit mond. Csak elvesztegetett időnek tartom.

– Mi viszont nem tartjuk elvesztegetett időnek, ha imperialista ügynököket leplezhetünk le. Meggyőződésünk, hogy minden Kínában működő idegen cégnek kettős szerepe van. Egyrészt kereskednek, hogy pénzt keressenek, mert a pénz a kapitalisták istene. De ezen kívül információkat is szereznek a kormányaiknak.

– A kapitalista országok soha nem fognak felhagyni a kísérleteikkel, hogy felforgassák Kínát, mert Kína szocialista ország. Most erősek vagyunk. Nem remélhetik, hogy katonai erővel legyőzhetnek, ezért a belső zavarkeltéshez fűznek reményeket.

Minden magafajtájú, aki az egyetemeiken tanult, vagy a hivatalaikban dolgozott, potenciális szövetségeseük. Nagy-Britannia volt az első imperialista hatalom, amely betört Kínába. Még mindig uralma alatt áll Hongkong. Miközben elismeri a népi kormányt, az ENSZ-ben együtt szavaz az Egyesült Államokkal, megakadályozandó, hogy Kína elfoglalja helyét a világszervezetben. Míg az Egyesült Államok nyíltan támogatja a Kuomintangot, az angolok kettős játékot játszanak, ami veszélyesebb, mert elbolondítja az embereket – mondta a kihallgató.

– Eltúlozza a dolgot – mondtam.

– Jobban teszi, ha nem védi a brit imperialistákat – mondta a kihallgató, – mert még annál is rosszabb helyzetbe kerül, mint amiben most van.

Nyilván hiábavaló lett volna vitába bocsátkozni vele a nemzetközi viszonyokról. Nyugton maradtam, és vártam, mivel hozakodik még elő.

– Mielőtt megírná a vallomását, helyesbítene kell a véleményét Liu Sao-csiről. Tudomásul kell vennie, hogy a „kapitalista úton járók”-nak befellegzett. Akiket lelepleztünk, azoknak már soha nem lesz módjuk újra színre lépni, s kézrekerítjük mindazokat, akiket még le kell leplezni. A győzelem Nagy Vezetőnk politikájához tartozik. Magának nincs más kiútja, mint hogy mindent bevalljon és átálljon a proletárforradalmárok oldalára. Nagyon téved, ha azt hiszi, hogy Kína visszatérhet a kulturális forradalom előtti viszonyokhoz, és maga meg a társai, akiknek külföldi összeköttetések vannak, újból a „kapitalista úton járók” védelmét élvezik majd – mondta a kihallgató.

Elégedett voltam a kihallgatás eddigi menetével, mert lehetőséget kaptam, hogy beszéljek, és úgy éreztem, sikerült tisztáznom néhány pontot. Úgy döntöttem, kihasználom az alkalmat, és tovább védem Liu Sao-csit. Tudni akartam, igazam volt-e, mikor azt gyanítottam, hogy a gyűjtőfogházban a

maoisták mellett szép számmal vannak Liu hívei is. Ismét felöltöttem az ártatlan korlátoltság álarcát és így szóltam:

– Őszintén szólva még mindig nem értem, mi rosszat követett el Liu Sao-csi, és miért akarja Mao elnök megbüntetni. Mao elnök a könyveiben több helyen is dicséri Liu elnököt. Számba vettem ezeket a részeket, mikor Mao elnök könyveit tanulmányoztam. Igazán remélem, hogy Mao elnök meg fog bocsátani Liu Sao-csi elnöknek. Nem gondolják, hogy ez lenne a legjobb megoldás Kína és a kommunista párt számára? Különben is, nem Liu elnök volt az, aki először használta a „Mao Ce-tung eszméi” megjelölést, és sürgette a párttagokat, hogy tanulmányozzák Mao elnök könyveit? Ez mindenképpen azt mutatja, hogy tiszteli Mao elnököt.

– Nem nevezhet elnöknek egy árulót!

– Tilos védenie Liu Sao-csit! – Kiabáltak.

Amint lecsillapodtak, folytattam:

– Természetesen nem védem Liu Sao-csit, ha valóban bűnös. De nem tudom, valóban megbízható volt-e az az anyag, amelynek alapján a központi bizottság meghozta ítéletét. Tudják, milyen könnyű embereket megfélemlíteni, hogy hamis vallomást tegyenek. Felteszem, hogy ez mindig megtörténhet.

Nem bírtam megállni, hogy oda ne szúrjak nekik. Apró visszavágás volt mindazért, amit műveltek velem. Amit mondtam, tényleg érzékenyen érintette őket. A mindannyiuk arcán megjelenő félelemből, meg abból, hogy milyen hevesen igyekeznek elhallgattatni, biztosra vettem, ők is tudják, vagy legalábbis gyanítják, hogy a Liu Sao-csi elleni úgynevezett bizonyítékokat a maoisták gyártották.

(1976 szeptemberében, Mao halála és özvegye, Csiang Csing ezt követő letartóztatása után központi bizottsági dokumentum tudatta a kínaiakkal, hogyan hozott létre Csiang Csing és Lin Piao hadügyminiszter egy speciális bizottságot, amely a Liu Sao-csi elleni bizonyítékokat állította elő. A dokumentum szerint

Csiang Csing és Lin Piao válogatott maoista aktivistái összeszedték Liu munkatársait, és kínzásokkal vették rá őket, hogy a szükséges hamis bizonyítékokat szolgáltatassák. A speciális bizottság maoista aktivistái, hogy bizonyítsák Csiang Csingnek és Lin Piaónak, milyen hűségesen végrehajtották utasításaikat, magnószalagra vették megkínzott áldozataik jajkiáltásait és lejátszották nekik.)

– Hallgasson! Hallgasson, maga örült! – kiabált a kihallgató, szemlátomást megrettenve őszinte megjegyzéseimtől. – Liu Sao-csi bűnös, és maga is az – tette hozzá sietve.

– Én nem vagyok bűnös, ezt biztosan tudom – mondtam. – És úgy érzem, Liu Sao-csi elnök is ártatlan.

– Csend legyen! Fogja be a száját! Nem engedem meg, hogy még egyszer megszólaljon – rendelkezett.

Hangos csattanást hallottam a hátam mögött. Most nem törődtek velem, hogy halkán csukják be a székem mögötti kis ablakot. Úgy látszott, a kint hallgatózó ember megelégedte a játékot. Nemtetszésének adott hangot azzal, hogy becsapta a kisablakot. A kihallgató gyorsan felállt, és kisietett a teremből.

Mikor visszajött, már nem ült le, csak átnyújtott egy tekercs papírt.

– Menjen vissza a cellájába, és írja le az angliai és európai utazását. Mindenkinek, akivel beszélt, adja meg a nevét, és írjon le mindent, amit mondott nekik. Teljes vallomást adjon.

Az őr már ott állt a nyitott ajtóban. Követtem.

Míg odavoltam, forró ivóvizet osztottak. Melegen tartották az adagomat, akárcsak a rizst délelőtt. Az effajta szívesség és gondoskodás példátlan volt. Vajon jól sejtettem, kedvességük annak köszönhettem, hogy Liu Sao-csit védtem? Vagy a maoisták gondolták úgy, hogy szívélyes gesztusuktól majd megváltozom, és jobban együttműködöm velük? Ilyen gondolatok jártak a fejemben, miközben ültem az ágy szélén, és ittam a forró vizemet. Rendes

körülmények között nincs nagy bece a forró víznek, de abban a börtöncellában, a tél kellős közepén igazán jólesett.

Hirtelen kinyílt a kisablak a cella ajtaján. A fiatal orvos hangját hallottam.

– Jöjjön ide! – mondta. – Mi a baj a bokájával?

Micsoda meglepetés! Még soha nem hallottam olyan esetről, hogy az orvos odament volna egy rabhoz, anélkül, hogy az hívta volna. Annál gyakrabban hallottam egy-egy fogoly aggódalmas, sürgető hangját, amint ismételten kéri az orvosi vizsgálatot. Az őr odakint állt. Miután elmagyaráztam, hogy a bokámon zúzódás van, amely úgy látszik, begyulladt, kinyitotta az ajtót. A doktor belépett. Megvizsgálta a bokámat, és megnyomkodta a duzzanatot.

– Csontja nem tört – mondta. – A gyulladás csak felületi. Adok kötszert meg kenőcsöt.

Később a szolgálatos őr hozott egy tubus aureomycin kenőcsöt meg egy tekercs gézt. És még mielőtt magamhoz térhettem volna a meglepetéstől, egy csajka rizst és káposztát kaptam vacsorára a szokásos édeskrumpli helyett. Mikor visszaadtam a csajkát meg az evőpálcikákat a konyhaszolgálatosnak, azt mondta: „A doktor rendelte magának a rizst.”

Újragondolva a nap eseményeit és a kihallgatás menetét, teljesen elégedett voltam. Az új kihallgató pártfunkcionárius volt, de nem hivatásos nyomozó, mint az elődje. Úgy találtam, a körülményekhez képest eléggé értelmes. Legalább végighallgatott mindent, amit el akartam mondani, és mindent lejegyeztetett. Tudtam ugyan, hogy a maoisták mindent el fognak követni, ami csak hatalmukban áll, hogy olyasmit vallják be, amit nem tettem, mégis reménykedtem, legalább abban, hogy azok, akik nem megátalkodott maoisták, előbb-utóbb belátják az ártatlanságomat. Mikor a lefekvéshez készültem, nyugodtabb voltam, mint hosszú ideje bármikor. Az

egész napos kihallgatás fáradalmi és izgalmai meg a kihallgatóval való viaskodás túl sok volt elgyengült testemnek. Azon az éjszakán minden addiginál súlyosabb vérömlésem volt. Hamarosan elhasználtam az összes vécépapíromat, és törölközőmet; vér borított mindent, még a betonpadlót is. Megijedtem, és hívtam az őrt, aki gyorsan előkerítette az orvost. Az adott egy injekciót meg egy műanyag lepedőt, amelyen teljesen mozdulatlanul kellett feküdnöm. Hajnalban mentővel vittek a börtönkórházba.

9. Folytatódik az üldözés

Az ósdi mentőkocsi végigrobogott Sanghaj utcáin, miközben szüntelenül és hangosan csengett a kis harang az oldalán. Hordágyon feküdtem a jármű padlóján, a fegyőrő pedig a lehajtható ülésen gubbasztott. A mentőkocsi belseje tisztának semmiképp nem volt nevezhető. Lehunytam a szemem, egyrészt, hogy ne lássam az őrt, aki fölöttem imbolygott a szűk térben, másrészt, hogy egyedül maradhassak a gondolataimmal.

Mélységesen elkiserített, hogy éppen most jött az újabb vérömlés, mikor a rég várt kihallgatás látszólag komolyan elkezdődött. Azon töprengtem, nincs-e rosszindulatú daganatom. A halálra gondoltam. Nem töltött el félelemmel. A halálom végül is természetes és elkerülhetetlen folyamánya annak, hogy élek. Mint minden kínai, én is hittem, hogy a halálom csupán egy intervallum az élet szakadatlan folyamatában, hiszen az életem folytatódik a gyermekemben és az ő gyermekeiben, generációk során át, akár egy végtelen, hömpölygő folyam. De ha a lányomra gondoltam, a szívem mindig összeszorult a fájdalomtól és az aggodalomtól. Hogy mehet a sora? Miféle jövő vár rá a kulturális forradalom után?

A mentő hirtelen rándulással megállt. A távolból egy hangszórót hallottam, amely Mao-direktíváját sugározta: „Ássatok mély alagutakat, halmozzatok fel

gabonát mindenütt, és soha ne törekedjetekek hegemóniára". Mikor a hordágyat kiemelték a kocsiból, láttam, hogy egy csapat borotvált fejű fiatal rabot vezet egy űr a kórház előtt. Ásót, lapátot és nagy kosarakat vittek, kis piros könyvecskéjük a vállukon átvetve egy madzagon lógott. Úgy látszott, éppen „mély alagutat” készülnek ásni valahol a börtönkórház mögött; Mao direktíváit mindig szóról szóra azonnal végre kellett hajtani. De olyan véznák voltak, el sem tudtam képzelni, hogyan végezhetnek nehéz fizikai munkát. Szánalmas megjelenésük és beletörődést sugalló, leszegett fejük látványa kényszerítő erővel juttatta eszembe, hogy én is csak olyan vagyok, mint űk, jogaitól és személyiségétől megfosztott ember, aki képtelen arra, hogy a sorsát irányítsa. Elfordítottam a fejem, hogy ne lássam a szomorú emberi roncsokat, és először örültem annak, hogy nem lévén tükör magányos cellámban, könnyebben megőrizhetem az önbecsülésemet.

Sebészeti kórterembe kerültem. A kis teremben alig pár hüvelyknyi hely volt az ágyak között. Az ágyam az ajtó mellett volt, de még az állandó hideg huzat is hiába erőlködött, hogy kivigye a vér, a vizelet, a fertőtlenítő és a mosdatlan emberi testek szagát. Az ágyam másik oldalán egy asszony nyögdécselt és mormogott félöntudatlan állapotban, nyilvánvalóan nemrég hozták vissza a mütöböl. Nem értettem, miért kerültem a sebészeti kórterembe, hacsak azt nem jelenti ez az elrendezés, hogy a börtönkórház orvosai meg akarnak operálni. Nagyon megrettentem ettől a lehetőségtől; a mereven rétegezett kommunista társadalomban szükségszerűen a rabok kapták a legrosszabb orvosi ellátást.

Mindazonáltal néhány napig csak injekciókat kaptam. A vérzéseket sikerült mérsékelni, és úgy éreztem, erősödöm az ágynyugalom és a jobb étkezés hatására. Egyik este a vacsorám mellett egy aprócska, megbarnult és szottyadt banánt találtam.

Meglepett, mennyire tudok örülni ennek a nyomorúságos kis banánnak, és milyen jól esik megenni.

Pár nappal azután, hogy a vérzésem megszűnt, bejött hozzám a kórterembe az a doktornő, kit 1967-ben, a tüdőgyulladásom idején ismertem meg. Bevezetett egy kis irodába, és elmondta, hogy megpróbálta elintézni nőgyógyászati kivizsgálásomat a városi kórházban. Jelenleg azonban a sanghaji kórházak a vörösgárdisták és a forradalmárok ellenőrzése alatt állnak, és „osztályellenségeknek” nem adnak orvosi ellátást.

– Mit gondol, mi bajom van? – kérdeztem.

– Daganat is lehet, de lehet, hogy egyszerűen a menopauza okozza.

– Rosszindulatú is lehet a daganat?

– Nehéz lenne megmondani biopszia nélkül – mondta.

– Nem félek a haláltól – mondtam. – De nem szabad meghalnom, mielőtt tisztázódnék az ügyem. Nem hagyhatom, hogy a lányom egész hátralevő életében a gyanú árnyékában éljen. Ez tönkretethetné a boldogságát. És szeretném, ha újra láthatnám. Anyyra hiányzik... – A hangom elfúlt, és nem tudtam folytatni.

Rokonszenve jeléül megfogta a karom.

– Jelenteni fogom az 1. számú Gyűjtőfogháznak – mondta –, hogy jobb élelmezést kell kapnia.

– Kérem, doktornő, adjon tanácsot, hogyan hosszabbíthatnám meg az életem?

– Mindent egyen meg, amit adnak. Még a legízetlenebb étel is tápláló valamelyest. És legyen optimista.

Akkora keserűség rágta a szívemet, hogy még sírni sem tudtam. A doktornőnek azonban könnyek csillogtak a szemében, amint elmormolta: Áldja meg az Isten!

Egy hét múlva visszavittek az 1. számú Gyűjtőfogházba. Naponta kétszer kaptam rizst, és a

délelőtti káposztás rizshez még egy darabka disznóhúst vagy halat is. A hús gyakran csupa zsír volt. A bőre néha jócskán szőrös maradt. A hal pedig sohasem volt igazán friss. De nem felejtettem el, amit a doktornő mondott, és mindent megettem.

A gyűjtőfogház fiatal orvosától írásos engedélyt kaptam, hogy az érkezésemkor letétbe helyezett pénzemen vitamintablettákat vehessek. Egy fegyőr a bankszámlám terhére csukamájolaj-kapszulákat és B-vitamin tablettákat vásárolt. A C-vitamin, ami annyira fontos lett volna a vérző ínyemre, beszerezhetetlen volt Sanghajban.

Az örök különbözőképpen reagáltak arra, hogy javult az ellátásom. A fanatikus maoisták nem titkolhatták nemtetszésüket, hogy a börtönhatóságok engedélyezték nekem az extra ételmezt és a vitaminokat. Ha csak tehették, mindig kiabáltak és durván bántak velem. Ha sétára vagy kihallgatásra kísértek, úgy taszigáltak, hogy szinte felbuktam, és keményen megszorongatták a karomat, vagy a lábamba rúgtak. Mikor engedélyt kértem tőlük, hogy utánpótlást szerezhessenek be a vitamintablettáimból, megtagadták.

— Úgy falja a vitamint, mint a rizst — kiabáltak. — Mit képzelsz, szanatóriumban van?

A kevésbé rosszindulatú örök kérdés nélkül engedelmessé váltak az orvos utasításainak. Ha elfogyott, mindig vettek nekem vitamintablettát. De egyszerre csak egy-két üveggel hoztak. Azok azonban, akiket magamban csak „liuisták”-nak hívtam, egyszerre mindig több üveggel vettek, ha éppen ők voltak szolgálatban. A vitamintabletták mellé néha még egy-egy csomag szőlőcukrot is hoztak, és gyorsan bedugták a kisablakon, hogy a többi őr észre ne vegye.

A börtönkórházból való visszatérésem másnapján a szolgálatos őr tollat és tintát adott.

— Írja meg a vallomását — mondta. — A kihallgató már várja.

Felvettem a papírtekeresztet, amelyet a kihallgatóm adott, és észrevettem, hogy nem üres lapokból áll, mint 1966-ban, amikor az önéletrajzomat kellett leírnom, hanem az első oldalon egy különleges Mao-idézet van. Piros keretbe volt foglalva, „Legfőbb direktíva” cím alatt, és így szólt: - „Alázatosnak és engedelmesnek kell lenniük; nem szabad másként beszélniük és cselekedniük, mint ahogy elő van írva.” A lap alján, ahol a fogoly aláírásának helye szokott lenni, ez állt: „a bűnös aláírása”.

Egy pillanatra elfogott a harag a sértő „bűnös” szóra, és elhatároztam, hogy nem írom alá. Néhány percnyi megfontolás után azonban kitaláltam a módját, miképpen fordíthatom javamra a helyzetet, és vághatok vissza a maoistáknak.

A nyomtatott Mao-idézet alá újabb keretet rajzoltam, s én is föléje írtam „Legfőbb direktíva”. A keretbe egy másik Mao-idézetet írtam. Nem volt benne a kis piros könyvben, de emlékeztem rá „A nép belső ellentmondásáról” című tanulmányából. Az idézet így szólt: „Ahol ellenforradalom van, azt mindenképpen elfojtjuk; amiben tévedünk, azt mindenképpen helyrehozzuk”.

Aztán beszámoltam a néhai férjemmel 1956-ban tett európai utazásunkról, felsorolva az országokat, amelyekben jártunk, az embereket, akikkel találkoztunk, és amennyire vissza tudtam emlékezni, mindazt, amit csináltunk. A beszélgetéseink általános témákról szóltak, írtam, amelyeknek nem voltak politikai vonatkozásaik. Már majdnem végeztem az írással, mikor hirtelen eszembe jutott, hogy két fontos esemény történt a világban, míg Angliában voltunk: az 1956-os magyarországi felkelés és a szuezi háború. Az előbbit nemigen tudtam kommentálni, de a másodikat nyugodtan megemlíthettem, mint baráti beszélgetések témáját, ugyanis nem volt semmi köze Kínához és a kommunizmushoz. A lap alján, a nyomtatott szavakat – „a bűnös aláírása” – az alábbiakkal toldottam

meg: „aki semmilyen bűnt nem követett el”, aztán aláírtam a nevemet.

Átadtam az írást a szolgálatos őrnek. Ugyanezen a délutánon kihallgatásra szólítottak.

A teremben ugyanazok ültek, akik a múltkor, csak a katona hiányzott. Sötét kifejezés ült az arcokon, de erre számítottam, mikor elhatároztam, hogy elvitatom a jogukat, hogy bűnösnek tekintsenek, mikor nem vagyok az. Nem vártam meg a kihallgató intését, rögtön meghajoltam a Mao-arckép előtt. Az idézet, amelyet a kihallgató felolvastatott velem, így szólt: „Az imperialisták csahos kutyái ellen, a földesurak és a reakciós Kuomintang-klikk érdekeinek képviselői ellen a diktatúra hatalmát kell alkalmaznunk, hogy elnyomhassuk őket. Alázatosan és engedelmesen szabad csak viselkedniük. Nem szabad másként beszélniük és cselekedniük, mint ahogy elő van írva”.

A kihallgató előtt ott feküdt a papír, amelyet írtam. Miután leültem, az asztalra csapott, és kitört:

— Mi ez itt? — mutatott a beszámolómrá. — Azt hiszi, játszadozunk magával?

Hallgattam.

— Komolytalan a magatartása — mondta az öreg munkás.

— Ha nem változtat a magatartásán, soha nem kerül ki innen — így a fiatal munkás. Mielőtt bármit felelhettem volna, a kihallgató a földre dobta a beszámolómat, hogy a lapok szétszóródtak, és felállt.

— Menjen vissza a cellájába, és írja meg újra — mondta.

Az ajtóban megjelent egy őr.

— Kifelé! — kiáltotta.

Követtem, vissza a cellába. Ugyanolyan papírt kaptam, mint az előző alkalommal. Az első oldal tetején ugyanúgy ott a piros keretbe zárt idézet, lent pedig „a bűnös aláírása” rovat. Ha már belevágtam, végig kell vinnem a küzdelmet, gondoltam. Nem haboztam: leírtam ugyanazt az idézetet, és az aláírás

helyét megint kiegészítettem az alábbi szavakkal: „aki semmilyen bűnt nem követett el”. A beszámoló, amelyet írtam, nem lehetett teljesen azonos az előzővel. De a memóriám nagyon jó, így a két változat többé-kevésbé mégiscsak egyezett. Harmadnap átadtam a papírt az örnek. Most is csaknem azonnal hívtak. A kihallgató most is a padlóra dobta az irományt, hogy a lapok szerteszálltak, és újra leíratta velem.

Még egyszer megisméltődött az egész. Akkor a kihallgató így szólt:

– Megbolondult? Elmegyógyintézetbe küldjük, és mehet az örültek közé!

– Nem vagyok bolond. Ha nem elégedett azzal, amit írtam, mutassa meg, hol hibáztam. Szívesen kijavítanám a hibákat.

– Minek írt még egy idézetet a nyomtatott idézet alá? – kérdezte a kihallgató. – És miért írt módosító kifejezést az aláírása elé?

– Csak azt akartam elérni, hogy a szöveg pontosabban tükrözze a tényeket – mondtam. Emlékeztetni akartam, hogy Nagy Vezetőnk, Mao elnök szerint ki kell javítanunk a hibáinkat. Remélem, követni fogja Mao elnök direktíváját, és jóváteszi a hibát, amelyet az én esetemben elkövettek. Ami meg a kiegészítést illeti az aláírásom előtt, az nagyon is odaülik. Nem követtem el semmi bűnt. Ha „bűnös”-nek kell nevezni, akkor én olyan bűnös vagyok, aki nem követett el semmi bűnt.

– Vitatkozik, ahelyett, hogy bevallaná a bűnét – mondta a kihallgató, de már nem kiabált.

– Soha semmilyen bűnt nem követtem el. De ha ragaszkodik hozzá, hogy bűnös vagyok, bizonyítsa be!

– Be tudjuk bizonyítani. Csak akarunk még egy esélyt adni magának, hogy valljon, és könnyített bánásmódot kaphasson.

– Százszor megmondtam már, hogy soha semmilyen bűnt nem követtem el! Írásos

kötelezvényt adtam, hogy agyonlövethet, ha be tudja bizonyítani, hogy bűnt követtem el, igaz?

— Maga csak blöfföl — mondta gyűlölködve a fiatal munkás. — De ne féljen, agyonlőjük, ha eljön az ideje.

— Menjen vissza a cellájába, és írja újra a beszámolót! — mondta a kihallgató.

A titkár újabb adag papírt adott, és az őr nyomában visszamentem a cellába.

Amint megnéztem a papírt, láttam, hogy hiányzik róla a nyomtatott idézet, meg a lap aljáról a „bűnös aláírása”. Mindegyik lap üres volt. Újra leírtam a beszámolómat. Két nap múlva odaadtam a szolgálatos őrnek.

Aki még nem találkozott a maoistákhoz hasonló emberekkel, fölöslegesnek és céltalannak találhatja állandó erőfeszitésemet, hogy megküzdjek üldözőimmel. De a maoisták lényegében szájhősök voltak. Ha engedtem volna, hogy tetszésük szerint sértegensenek, nekibátorodtak volna, hogy még tovább menjenek. A gyűjtőfogházban még inkább tűrhetetlen lett volna az életem, mint így. Azonkívül minden szót, amit a kihallgatóteremben elmondtam, feljegyeztek. Örök optimista lévén abban bíztam, hogy egyszer majd egy igazságos embert bíznak meg az ügyem felderítésével, és minden, amit mondtam, segít majd neki, hogy levonhassa a helyes következtetést.

Eltelt néhány nap. Minden nap vártam, hogy a kihallgató szólít, és folytatja a kihallgatásomat. De soha nem szólítottak. Végül egy reggel két militáns őr, egy férfi, meg az a nő, aki megrúgott, nyitott be a cellámba.

— Jöjjön ki! — kiáltották, és sarkig tárták az ajtót.

Lehajoltam, hogy felvegyem a kis piros könyvecskémet, közben a fegyőrnő belépett a cellába, és durván meglökött. Olyan váratlanul ért a dolog, hogy majdnem elestem.

— Erre ott nem lesz szüksége, ahová megyünk! — Kikapta a kezemből a könyvecskét, és az ágyra dobta. Aztán hátracsavarta a karomat. A fegyőr is bejött, és bilincset kapcsolt a kezemre. A nő ismét meglökött. Megtántorodtam. Mikor visszanyertem az egyensúlyomat, ismét megtaszított.

— Gyerünk, siessen! — kiabált.

Követtem az őröket a női börtönön és a központi börtönudvaron át a főbejáratig. A második vaskapunál a kihallgató, a fiatal munkás meg egy harmadik ember várt. Az úton egy fehér szedán állt, sofőrrel. A motorja járt.

— Szálljon be! — mondta a kihallgató. — Középre

Bemásztam a hátsó ülésre, és középen helyet foglaltam. Hátrakötött kezemmel csak egyenesen tudtam ülni. Az első benyomásom az volt, milyen puha az ülése ennek a kocsinak. Rég nem ültem már puha, rugós ülésen.

A kihallgató és a fiatal munkás közrefogtak. A harmadik férfi a vezető mellé ült. A kocsi lassan gördült végig az úton, majd felgyorsított, és kihajtott a börtönkapun.

Hová visznek? Beváltják a fenyegetésüket, és elmeógyógyintézetbe zárnak? Attól nem féltem, hogy kivégzésre visznek, mert úgy véltem, az ilyen végletes akciókat a börtönfalán belül és az éjszaka leple alatt intézik el. Ezenkívül, ha megölnek, reményük sem marad, hogy vallomást húzzanak ki belőlem. Valószínűleg az a céljuk, hogy megkeserítsék a sorsomat, de azért életben maradjak. Az elmeógyógyintézet látszott a valószínűbb változatnak. Egy elmeógyógyintézetből nem egykönnyen folytathatnám a harcomat. Az elmebetegek sírása és kiáltozása könnyen depresszióba kergetne. Nemsokára azt vettem észre, hogy a kocsi elkerüli a városból kivezető utat, amerre az elmeógyógyintézet van.

A csapkodó selyemfüggönyön át — ilyen fedte minden hivatali kocsi ablakát — láthattam, hogy

átszeljük Sanghaj belső üzleti negyedét, és a nyugati elővárosok felé tartunk. Kevés volt a gyalogos, és kicsi a forgalom. Az ismerős utcák emlékek özönét idézték fel. A házamtól alig egy háztömbnyire hajtottunk át egy kereszteződésen. És itt volt az 1. számú Egészségügyi Főiskola. Úgy éreztem, egy élet múlt el azóta, hogy 1966-ban, a kulturális forradalommal való első találkozásom után összefutottam Winnie-vel, amint kilépett a kapun az esti szürkületben. Szerettem volna tudni, hogy megy a sora, és el kellett-e mennie egy olyan káderképző iskolába, amilyenekről az újságban olvastam.

A kocsi lelassított, és behajtott a szakközépiskolába, ahol az első harci gyűlést láttam volt főkönyvelőnk, Tao ellen, és ahonnan 1966 szeptember 27-én éjszaka az 1. számú Gyűjtőfogházba vittek. Most 1969 márciusát írtuk, és az alaptalan vád, hogy elárultam a hazámat, még mindig a fejem felett lebegett.

Néhányan kint álltak a sápadt tavaszi napsütésben. Egyikük kinyitotta a kocsi ajtaját, és egy kis szobába vezetett. Egy másik férfi mögém került, és lenyomta a fejem, hogy csak az előttem lépkedő alak lábait láthattam. Mikor beléptem a szobába, hallottam, hogy megfordul a zárban a kulcs. Egyedül hagytak.

Egyetlen pad volt a poros helyiségben. Az ablakokra papírt ragasztottak, hogy ne lehessen kilátni. A falak a padlótól a mennyezetig nagybetűs transzparenssekkel voltak tele. Egy nagy halom transzparens volt feltornyozva a szoba sarkában is. A falon levőket nem mostanában festették. Némelyik elszakadt, és mindet hevenyészve rakták föl a falra, egyik a másikat takarta. Mikor kinyitották az ajtót, hogy beléphessek, a huzat néhányat a földre sodort.

Leültem a padra és átfutottam a transzparenszeket. Lassan rájöttem, hogy sebtében ragasztották fel őket, kifejezetten az én kedvemért. Régi tacepaók voltak, amelyeket az utóbbi két és fél év során használtak. Most újra kirakták őket, hogy aláássák

küzdőszellememet. Az aláírásaik a volt Shell-dolgozóktól származtak. Volt, amit egy ember írt alá, másokat többen is szignáltak. A feliratok megbélyegezték a Shellt, volt férjemet és engem. Számos „bűnünket” sorolták fel. Egyesek a tények elferdítésén és az események félreértésén alapultak. Mások szintiszta képzelgések voltak. Barátainkat és a három brit igazgatót, akik a férjem halála után léptek hivatalba, „külföldi hírszerző tisztek”-ként említették, akikkel szerintük szorosán együttműködtem. Egyik-másik poszteren Scott és Austin neve is megjelent. A fehérorosz nőt, akit titkárnőnek alkalmaztunk az irodában, angol-szovjet kettős ügynöknek bélyegezték.

Lehunytam a szemem, hogy kizárjam az utálatos hazugságokat. Sokáig váraкоztam, végül úgy döntöttem, meg kell tudnom, hogy mi történik odakint. Hallgatóztam. Amint lépéseket hallottam, kopogtattam az ajtón.

– Mit akar? – kérdezte egy férfihang.

– Szeretnék kimenni a mosdóba.

Egy nő nyitotta ki az ajtót, és egy hátsó udvarba vezetett. Áthaladtunk egy hálórészlegen, ahol a termekben tömött sorokban álltak az emeletes ágyak. Később tudtam meg, hogy a régi Shell-alkalmazottak voltak ide bezárva 1966 óta, végeérhetetlen átnevelő tanfolyamoknak alávetve, vallomásokat írtak, közben pedig fizikai munkát végeztek. Most egy sem volt a közelben. A távolból egy gyűlést vezető férfi hangját hallottam. Arra gondoltam, bárki lakik is a hálórészlegben, biztosan gyűlésen van.

Mikor kijöttem a mellékhelyiségből, nem a feliratokkal teli kis szobába vittek vissza, hanem abba a terembe, ahol a Shell volt főkönyvelője ellen, majd ellenem tartottak harci gyűlést 1966-ban. Megint egy férfi jött mögöttem, és kezével lenyomta a fejem. A karjaimat két nő tartotta előrefeszítve, hogy siettesse nek, ettől a bilincs fájdalmasan a csuklómba vágott. Túljátszott kíméletlenséggel

viselkedtek, mint oly sok nő Kínában, aki forradalmár benyomását akarta kelteni.

A terem elejébe vittek, és a padlóra ejtettek-löktek, mint egy zsákot. A férfi továbbra is a fejemen tartotta a kezét, így nem tudtam körülnézni. Amint a padlóra ültem, ő is szorosan mögém ült, és erősen lenyomta a fejem.

Mielőtt leültem, a szemem sarkából észrevettem, hogy a terem tele van a padlón ülő emberekkel. Ezt az elhelyezést sértésnek szánták, mert a kínai hagyomány szerint csak a rabszolgákat, az elítélt bűnözőket és a háborúban elfogott ellenséget ültetik a földre. A teremben ülő emberek jelszavakat kiabáltak, amelyeket már régóta jól ismertem. Vagy egy teljes percen át követelték, hogy le velem, és pusztuljak el. Közeledő lépéseket hallottam. Amint a jelszavak lármája elhalt, egy fiatal férfihang szólt az egybegyűltekhez.

— Hát itt van ő! — rikoltotta. Elképzelttem, amint lehajtott fejemre mutat. — Idehoztuk, hogy leleplezzük, ki is ő valójában. Megmutatjuk neki, hogy ismerjük minden titkát. Ti is mind belekeveredtetek az imperialisták összeesküvésébe, amellyel le akarták rombolni a szocializmust Kínában. Bizonyos mértékig ti is bűnösök vagytok, mert olyan cégnél dolgoztatok, amely a század elejétől fogva kizsákmányolta a kínai népet. Ezenkívül kémszervezet is volt, amely információkat gyűjtött az imperialisták céljaira. Bűnösségetek mértéke azonban különböző attól függően, milyen pozíciót foglaltatok el a cégnél, és mennyi munkát végeztetek az imperialistáknak. Minél magasabb beosztásban voltatok, annál bűnösebbek vagytok. Minél többre értékelte a munkátokat az igazgatóság, annál bűnösebbek vagytok. Mi forradalmárok, nagyon igazságosak vagyunk. Aki csak 30 százalékban bűnös, azt nem fogjuk 50 százalékban büntetni. A számításhoz persze a magunk mércéjét használjuk. Ezt a mércét Nagy Vezetőnk, Mao elnök tanítása

alapján állítjuk fel. Az elmúlt két és fél évben mindnyájatok fizikai munkával kombinált intenzív átnevelési programban részesült. Sokan közületek szép haladást értek el a szocialista éberség fejlesztésében. Leküzdöttetek gátlásaitokat, és eredményesen lepleztétek le az ellenséget. Ez dicséretes. Vannak azonban, akik még mindig haboznak. Olyanok vagytok, mint a fogkrémes tubus. Ha megnyomjuk, kijön belőle valamennyi. Ha jobban megnyomjuk, még több jön ki. De ha nem nyomjuk, nem jön ki semmi. Nos, aki továbbra is negatívan áll a dologhoz, azt addig facsarjuk, míg ki nem szárad. Néhányat közületek hamarosan hazaengedünk. Ez jó hír, aminek örülhettek. De ne feledjétek, csak azokat engedjük el, akik szerintünk már érettek rá. A többiek átnevelését folytatnunk kell.

A szónok számomra csak egy hang volt. De ez a hang egy tanulatlan fiatalember hangja volt, talán egy munkásé, aki a Mao eszméihez való ragaszkodása révén elért valamiféle rangot a forradalmárok körében. Ezek a forradalmárok a kulturális forradalom legelszántabb hívei voltak, mert a forradalom soha nem álmodott személyes felemelkedéséhez juttatta őket. Úgy tekintettek a maoista vezetőkre, például Csiang Csingre, mint megváltóikra, akik kiemelték őket a hétköznapi létből, amelyre közepes intelligenciájuk és képességeik ítélték őket.

A szónok szavaiból megtudtam, hogy a terem padlóján ülő emberek többnyire a Shell volt alkalmazottai. A szónok most felszólította őket, hogy a maguk tisztázása érdekében „leplezzenek le”. Készségesen megtették. Tudtam azonban, hogy előre megrendezték az egészet, kiválogatták a felszólalókat, és megtanították nekik, mit mondjanak. A felszólalásaik fogalmazványát pedig a forradalmárok hagyták jóvá. Kínában már a kulturális forradalom előtt sem léphetett fel senki nyilvánosan anélkül, hogy a mondandóját jóvá ne hagyta volna

előbb a párttitkára. A „Virágozzék száz szál virág, versenyezzen száz gondolat” kampányában, 1956-ban, majd 1978-79-ben, a „Demokrácia fala”^{*} idején a pártbeszéd tartására és tacepaók írására utasította a népet. A helyzet ellenőrzése mindkét alkalommal kicsúszott a párt kezéből, mert nem tudott vagy nem akart megcenzúrázni minden felszólalást és nagybetűs plakátot, az emberek pedig túlzásba vitték, amit a párt el akart mondani velük, így aztán újból meg kellett szigorítani az ellenőrzést.

** A reform meghirdetésekor, 78 decemberében állították fel a „Demokrácia falát”, amelyre mindenki felírhatta véleményét, bírálatát. Később a falat eltávolították, és a legszélsőségesebb ellenzékieket, főként értelmiségieket, bebörtönözték.*

Az emberek, akiket nyolc éven át nap mint nap láttam, akikkel nyolc éven át együtt dolgoztam, most egymás után álltak fel, és elismételték mindazt, amit a kis szobában a falragaszokon láttam. Tétova, félelemmel teli hangon olyan elképesztő hazugságokat adtak elő, olyan szavakat használtak, amelyek teljesen idegenek voltak számukra, úgyhogy tudtam, mardossa őket a szégyen és a fájdalom. Mélységes szomorúságot éreztem, hogy a maoista forradalmárok önkénye ennyire lealacsonyított mindnyájunkat. Mégis figyelmesen hallgattam és megpróbáltam kitalálni a maoisták szándékait abból, amit ezeknek az embereknek a szájába adtak.

A padló kemény volt, és fájt a nyakam a fejemet leszorító kéz nyomásától. Megváltottam a helyzetemet, és felhúztam az egyik lábam. Aztán a fejemet a térdemre hajtottam. Ebből a helyzetből csak a mellettem ülő férfi kék kabátjának sarkát láttam, semmi többet. Miután nem próbáltam felnézni, hanem úgy viselkedtem, mint aki a továbbiakban is kész lehajtott fejjel ülni, a mögöttem ülő férfi lassan lazított szorításán.

A volt Shell-alkalmazottak nyilatkozatai egyre fantasztikusabbak lettek. Olyan abszurd dolgokat állítottak, hogy azokat nem hitte volna el senki, aki egy kicsit is ismeri a Kínán kívüli világot. Az egész vádaskodás egy amatőr kémdrámára emlékeztetett, amelynek se eleje, se vége, se meggyőző központi témája nincs.

Hallottam, hogy a fiatal férfihang volt főkönyvelőnkét, Taót szólítja.

A kék kabát sarka eltűnt előlem, amint a mellettem ülő férfi felállt. Nem értettem, miért éppen mellém ültették a padlóra a maoisták.

Tao akadozó hangon beszélni kezdett.

– Mint mindannyian tudják, a kulturális forradalom kezdetén letartóztattak, és a 2. számú Gyűjtőfogházba kerültem. Míg ott voltam, a kihallgató és az örök a legnagyobb buzgalommal segítettek átnevelődésemben és szocialista éberségem felkeltésében. Fokozatosan tudatosult bennem, milyen komoly bünt követtem el a szocializmus és a párt ellen. Megszületett szívemben a vágy, hogy könnyített bánásmódot nyerjek. Ekkor a kedves és megértő forradalmárok idehoztak, és megengedték a családomnak, hogy meglátogassanak... — Láthatóan megrohanták az érzelmek, és nem tudta folytatni.

– A legidősebb fiam párttag, a menyem szintén. A fiam kizárólag a pártnak és a népi kormánynak köszönheti, hogy felsőbb iskolákba járhatott. Az egész családom örök hálával tartozik Nagy Vezetőnknek, Mao elnöknek. Nem tudom leírni, micsoda lelkipurdalás fogott el, mikor, megláttam a feleségemet, a fiamat, a menyemet meg a kisunokámat...

Mély lélegzetet vett, majd könnyekben tört ki, és felzokogott.

Halálos csend volt a teremben. A sápadt tavaszi nap fényfoltot vetett elém a padlóra. Figyeltem, ahogy lassan továbbkúszott. Nem tudtam, meddig

tart még a gyűlés. Elfáradtam és megéheztem, de figyelmeztettem magam, hogy nem lankadhat a figyelmem. Valahogy nem hittem, hogy csak azért citálták ide Taót, hogy intő példaként állítsák elém. Végülis az én gyermekemet nem a párt taníttatta.

Tao összeszedte magát, de látszott rajta, hogy erőfeszítést kíván tőle a beszéd, mintha rettentően kimerült volna. Bizonytalan hangon jelentette ki:

— A feleségem, a fiam, a menyem a lelkemre beszéltek. A forradalmárok a lelkemre beszéltek. A káderek, akik a pártot és Nagy Vezetőnk, Mao elnököt képviselik, a lelkemre beszéltek. Bebizonyították, hogy engedelmeknek kell Mao elnök tanításának. Nincs más lehetőség számomra. Nem hagyhatom cserben őket. Vallani fogok, és nyíltan szakítok a múltammal. Haza akarok menni, hogy a családommal lehessenek. Számomra a teljes vallomás az egyetlen kiút. — Ismét habozott egy pillanatig, mintha visszariadna attól, hogy folytassa. Aztán mégis belevágott, és erős, határozott hangon ezt mondta: — A brit imperialisták kéme voltam. Ennek az asszornynak a férje, a néhai Cseng igazgató szervezett be. Miután meghalt, ez az asszony lett a főnököm. A kulturális forradalom kezdetekor figyelmeztetett, hogy ne tegyek vallomást, és nagy pénzüsszeget ígért, ha ehhez tartom magam.

Nem lett volna semmi értelme, hogy tagadjak, vagy vitába szálljak Taóval. A komédiát azonban félbe kellett szakítanom. Fölszegtem a fejem, és harsányan felnevettem.

Senki sem számított tőlem ilyen reakcióra. Pillanatnyi döbbszent csend támadt. Aztán néhány férfi rohant hozzám. A hátam mögött ülő férfi megint lenyomta a fejem. Egy másik így kiáltott:

— Mit nevet?

— Hogy mer nevetni? — mondta megint más.

A terem végéből mozgolódást hallottam. Még olyasféle zajt is észleltem, ami fojtott kuncogásra

hasonlított. A feszültség egy pillanat alatt leeresztett, mint egy kiszúrt léggömb.

A gyűlést vezető fiatal férfi hangja túlharsogta a zajt.

– Miért nevetett? – kiáltotta. – Feleljen!

– Ha vígjátékot rendez, számíthat rá, hogy a közönség nevetni fog. Ez természetes reakció – feleltem. Leszorított fejemmel a padlónak kellett beszélnem. A hangomat azonban felemeltem, és olyan tisztán szóltam, hogy a teremben mindenki hallhatta. Meg akartam mutatni volt beosztottainknak, hogy nem kell megrémülni a maoistáktól.

– Vigyék ki! Vigyék ki! – üvöltötte a fiatalember. Aztán a többieknek vezényelt, hogy jelszavakat kiabáljanak ellenem.

Erőszakosan kivonszoltak a teremből, keresztülcipeltek az udvaron, akár egy zsákot, és belöktek a várakozó kocsiba. Egy forradalmár a számra tapasztotta a tenyerét, hogy ne szólhassak, közben a férfi is változatlan erővel nyomta le a fejemet. Lehetetlen helyzetben gyömszöltek be a kocsis hátsó ülésére, közben a nő az ülés szélén kuporgott, a férfi meg az első és hátsó ülés közti keskeny résben. Mégis felszabadult voltam. Alaposan kiélveztem, hogy tönkretettem a gondosan kitervelt gyűlésüket. Azon tűnődtem, mi történt volna, ha csendben ülök ott tovább. Nem zárhattam ki a lehetőséget, hogy Taót utasították, beszéljen hozzám, és valahogy bizonyítsa rám a vádat, hogy igazolja a hazugságait. Ez lehetett az oka, gondoltam, hogy a maoisták mellém ültették.

Balszerencsémre a vakbuzgó nő volt szolgálatban, mikor visszatértem a cellámba. Mondanom sem kell, a rizsemet nem tette félre. A bilincset sem vette le a kezemről. Alig nyitotta ki az ajtót, máris hevesen meglökött, hogy betántorodtam a cellába, majd az ágyra rogytam. Csaknem ugyanakkor futó lépések zaját hallottam a folyosón. Ugyanaz a fegyőr jött

vissza, aki a kocsitól a celláig kísért, és kihallgatásra szólított.

Az őr nagyon sietett, nehéz volt lépést tartani vele. Mire a kihallgatóteremhez értem, egészen kifulladtam, és a szívem vadul dobogott.

A kis szobában nem kevesebb, mint nyolc ember volt; négyen a Mao-portréval szemben, a fal mellé helyezett székeken ültek, míg a többiek a kihallgató köré tömörültek.

A kihallgató az arckép felé lendítette a karját. Meghajoltam, és kis híján elvesztettem az egyensúlyomat. A padló meglódult alattam, és lehunytam a szemem.

– Maradjon állva! – mondta valaki, de hangja mintha nagyon távolról jött volna.

– Magyarázza meg, miért nevetett! – szólt egy másik hang a messzeségből.

Mondani akartam valamit, de nem jött ki szó a számon. Valószínűleg elájultam az éhségtől. Mikor kinyitottam a szemem, a padlón ülve találtam magam, és egy fegyőrnő támogatott. A kezemről levették a bilincset. A ruhám ujja fel volt túrve. A fiatal doktor állt fölöttem és egy nagy fecskendőből csavarta ki az injekciós tűt. Bólintott a kihallgatónak, és kiment a szobából. A fegyőrnő felemelt, és a kihallgatószékbe ültetett, aztán ő is elhagyta a szobát.

A szívem még mindig hevesen dobogott, és a szám ki volt száradva, de azért jobban éreztem magam.

– Nos, feleljen a kérdésre. Nem látja be, hogy a többiek mennyivel felvilágosultabbak? Ők már készek a proletárforradalmárok oldalára állni. Bevallottak mindent. Maga mit akar tenni? Ugyanazt, amit ők, és beismeri a bűnösségét? – kérdezte a kihallgató.

Percről percre erősebbnek éreztem magam. Mit adhatott be a doktor? Intravénás glukózinjekció volt csak a fecskendőben, vagy valami más? Talán valami serkentőszer? Teljesen éber és harcra kész voltam.

Mielőtt még felelhettem volna, a kihallgató kérdésére, valaki közbevágott.

— Min nevetett? Miért nevetett? Ez a dolog egyáltalán nem mulatságos. A vád, hogy imperialistáknak kémkedett, igen súlyos — a hang a fiatal férfié volt, aki a gyűlést vezette a technikumban. Kíváncsian szemügyre vettem.

Meglepetésemre nem úgy festett, mint egy ipari munkás, akinek hittem a hangja meg a szókincse alapján. Olyasféle zubbonyt viselt, mint a katonatisztek, de a gallérjáról hiányoztak a vörös jelzések, amelyekről a felszabadító hadsereg tagjait lehetett felismerni. A nadrágja egészen sötét szürke volt, jó minőségű gyapjúból, amelynek métere legalább 30 jüan, egy ipari munkás húsznapos fizetése. A haja kenőccsel volt lesimítva, fekete bőrcipője fényesen ragyogott. Bal csuklóján aranyóra villant ki a kezelője alól. Huszonöt év körüli fiatalember lehetett, sugárzott róla az önteltség. Nem tudtam rájönni, ki lehet, és hogy mert ilyen jólöltözötten megjelenni a kulturális forradalom idején: a ruhákat, amelyeket hordott, elítélték, mint a kapitalista osztály jellegzetes viseletét. Nem félt, hogy osztályellenségnek nézik?

Évekkel később tudtam csak meg, hogy a magas rangú katonatisztek fiainak volt ez a tipikus öltözéke. A keki színű zubbony jelezte, hogy viselője a fegyveres erővel van kapcsolatban, és mint ilyen, fölötte áll a törvénynek. Az apjuk pozíciója biztosította az előjogot ezeknek a fiatalembereknek, hogy másként öltözzenek, mint a többi forradalmár, akiket irányítani próbáltak. Családi kapcsolataik révén egyenesen belecsöppentek a hatalomba, és ez elkülönítette őket. Idővel belőlük alakult a kommunista Kína maffiája, mert raboltak, nőket erőszakoltak meg, feketepiacot és szerencsejáték-hálózatot építettek ki.

Azok, akiknek az apja nagyon magasan állt a katonai hierarchiában, Kína legbefolyásosabb

„kijárói” lettek. Bármit el tudtak intézni, a lakás- és állásszerzéstől az import- és exportügyekig, mert személyes ismeretségi hálózatukon keresztül, az állami bürokrácia megkerülésével bonyolították az ügyeket. Még a hongkongi kereskedőknek is meg kellett vesztegetniük ezeket a beképzelt fiatalembereket, ha jó üzletet akartak kötni Kínában, gyakran azzal, hogy olyan „állásokat” kínáltak fel nekik, amelyek lehetővé tették, hogy a brit gyarmatra utazgassanak, s aranyat, ezüstöt, régiségeket csempésszenek ki Kínából, és televíziókat, magnetofonokat, órákat hozzanak be.

– Feleljen! Feleljen! – kiabálta a jólöltözött fiatalember. Ránéztem, aztán a kihallgatóra. Ez utóbbi azonban az irataiba mélyedt, láthatólag sértődötten, hogy a fiatalember átvette tőle a kikérdezésem jogát.

– Azért nevettem, mert mulatságos volt – feleltem.

– Mi volt mulatságos?

– Az egész, amit megrendezett, mulatságos volt.

– Magyarázza meg!

– Hát nem érti? Tao hazudott, méghozzá nagyon ügyetlenül. Maga mégis hitt neki, és kész volt hazaengedni a családjához. Hát nem vicces?

– Tao nem hazudott.

– Nem? Tehát azt hiszi, valódi kém volt? És ha így van, akkor maga hazaengedne egy igazi kémet a családjához, ahelyett, hogy halálra vagy súlyos börtönre ítélné? Hiszen ez még mulatságosabb.

– Ne törődjön azzal, mi lesz Taóval. Maga mit akar? Nem akar hazamenni?

– Természetesen haza akarok menni. Teljes rehabilitációt akarok. Azt akarom, hogy a népi kormány bocsánatkérése megjelenjen a sanghaji Felszabadulásban és a pekingi *Zsenmin Zsipao*-ban. De hazudni nem fogok. Mindezt úgy fogom elérni, hogy ragaszkodom az igazsághoz.

Jól megnéztem ezt a jólőtözött, de eléggé ostoba fiatalembert, és nem értettem, hogyan nem jött rá, hogy csak azért nevettem fel, hogy megzavarjam a gondosan megrendezett gyűlés menetét. Hirtelen felállt, és izgatottan rámkiáltott:

– Hajtsa le a fejét! Hajtsa le a fejét! Nem tűröm, hogy egy osztályellenség bámuljon rám a szemével, mint egy fényszóróval!

A mellette ülő férfi, nyilván a lakája felpattant, mellém sétált, és kinyújtotta a kezét, hogy lenyomja a fejem.

– A szemébe szoktam nézni annak, akivel beszélek, – mondtam. – De ha ez idegesíti, elnézését kérem. Majd hátat fordítok, jó? – Elfordítottam a törzsem, és a szemközti falon függő Mao-portréra néztem, mivel a kihallgatószerk a padlóhoz volt csavarozva, és nem lehetett megmozdítani. A szemem sarkából egy pillantást vettem a kihallgatóra. Beharapta az ajkát, hogy elfojtsa a mosolyát.

– Feleljen végre a kérdésekre! Kémkedett az angoloknak, vagy sem? Megteszi a vallomását, vagy nem? – kérdezte a fiatalember.

– Senkinek sem kémkedtem. Nincs mit bevallanom – mondtam határozottan a falnak, amelyről Mao arcképe nézett le rám. Míg Mao arcát néztem, amelyen jóságosnak szánt kifejezés honolt – valójában csak egy önelégült mosoly –, azon töprengtem, hogyan lehetett képes egyetlen ember ekkora nyomorúságot zúdítani Kínára. Biztosan van valami jellembeli fogyatékoságunk, gondoltam, ami lehetővé tette, hogy ördögi génusza uralomra jusson.

– Maga kém! – kiáltotta dühösen a fiatalember.

– Nem vagyok kém – ráztam meg a fejem.

– Bizonyítékunk van rá.

– Mutassa be – mondtam, és megint feléje fordultam.

– Nem hallotta a volt kollégáit ma délelőtt?

– Az nem bizonyíték. Csak vádaskodás, üres szavak, amelyeket kényszer hatására mondtak.

– Ne aggódjék. Konkrét bizonyítékot is mutatunk majd. Egyet, kettőt, hármat, négyet... hosszú listánk van mindarról, amit mondott és tett. De akkor már túl késő lesz, hogy könnyített bánásmódot nyerhessen.

– Egy igazi kémet nem részesíthetnek könnyített bánásmódban. Azt agyon kell lőni, akár vall, akár nem – jelentettem ki.

A kihallgató felállt, és átvette a szót.

– Menjen most vissza a cellájába, és gondoljon át mindent, amit a délelőtti gyűlésen hallott. Nem volt abban minden hazugság. Igen súlyos tények is elhangzottak. A helyzete egyáltalán nem mulatságos.

– Felállt, és kiment a szobából. Egy ór jött, hogy visszakísérjen a cellámba.

Amint a női börtön felé mentünk, megláttam a fehér kötényes konyhaszolgálatos nőt, ahogy tolja maga előtt a foglyok édeskrumplis csajkáival megrakott nagy kocsit. Két munkaszolgálatos lány segített neki. Úgy látszik, volt még egy fogoly, aki rizst kapott; az aranybarna édeskrumplival tele csajkák között két rizses káposztás adag virított. Amint visszaértem a cellámba, már be is nyújtották a rizsadagomat a kisablakon át. Az ínyem ekkoriban már csaknem szünet nélkül vérzett. Étkezés előtt ki kellett öblítenem a számat, különben az ételnek véríze lett. Egyre inkább nehezemre esett a rágás. A káposzta rendszerint igen szívós volt. Nagyon sokáig tartott, míg befejeztem az evést. Mivel az evőpálcikáimat a csajkáival együtt vissza kellett adnom, mielőtt még elkészültem volna az étkezéssel, megengedték, hogy vegyek egy műanyag kanalat a börtönüzletben. Az ágy szélén ülve átraktam a rizst és a káposztát az egyik tálkámba, elmostam az alumíniumcsajkát meg az evőpálcikákat, hogy visszaadhassam őket a konyhásnak, és enni kezdtem aznapi egyetlen fogásomat a műanyag kanállal. Míg

ettem, újra átgondoltam, mi minden történt a nap folyamán.

Annak ellenére, hogy össze-vissza hurcoltak, és megbilincseltek, nem éreztem kárba veszettnek a napot. Megtudtam, mi történt a társaság régi alkalmazottaival, és a magam helyzetét is tisztábban láttam. Bántott, hogy olyan sokan összeroppantak a nyomás alatt, ami bizonyára nagy volt, de még jobban aggódtam azok miatt, akiknek a nevét nem láttam a tacepaókon, és nem voltak az engem elítélő felszólalók között sem. Nem tudtam, ezen a világon vannak-e még egyáltalán.

Ami a főkönyvelőnkét, Taót illeti, alávalónak tartottam a viselkedését. Mégis, hittem, hogy meg kell neki bocsátanom. A zokogása még mindig a fülemben visszhangzott. Egy meggyötört lélek sírása volt az, aki a tűrőképessége végére ért.

Az idő határozottan melegebb lett, és néhány napja már nem reszkettem. Gondoltam, ki kellene mosnom a meleg gyapjúpulóvert, amit viseltem, és félretennem. Éreztem, hogy nagyon vigyáznom kell minden téli ruhámra, mert ilyesmihez nem lehetett hozzájutni a börtönüzletben. Isten a tudója, meddig maradok még a gyűjtőfogházban. A maoistákkal való küzdelmem valójában az állhatatosság háborúja volt. Egyszerűen nem volt szabad meghalnom.

Alig feküdtem az ágyamba, a szolgálatos őr odajött a kisablakomhoz. Halkan nyitotta ki, és suttogva szólt be:

– Akar egy meleg zuhanyt venni?

Micsoda váratlan és kellemes ajánlat! A foglyok havonta egyszer zuhanyozhattak meleg vízzel. A téli hónapokban, amikor túl hideg volt, hogy a cellában hideg vízben mosakodjam, mindig számoltam a napokat az egyik zuhanyozástól a másikig. Azon a délután, mikor visszajöttem a kihallgatásról, észrevettem, hogy az őrök egymás után mennek a zuhanyozóba, egész este. Most úgy látszik, mind

végeztek, és az őr felajánlotta, hogy elhasználhatom a maradék meleg vizet.

Kiugrottam az ágyból, felkaptam a szappantartómat meg a törölközőmet, és követtem az őröt a zuhanyzóba. Míg a meleg vízpermet alatt álltam, és a hajamat meg a testemet mostam, nem tudtam napirendre térni afölött, mennyire megváltozott irántam egyik-másik őr viselkedése, mióta azon a bizonyos napon voltam olyan bátor, hogy védelmembe vettem volt vezetőjüket, Liu Sao-csit. Kióvakodtam a zuhanyozóból, és besurrantam a cellámba. Nem sokkal később jött az őr, és bezárta az ajtót.

Másnap esett. Ez már nem a tél ónos esője volt, amely a talajra érve rögtön jéggé fagyott, de nem is a nyári zivatarok dühös zuhataga. Csendesen szitáit, lágyan áztatta a földet, ébresztette a fákat és virágokat, figyelmeztette őket, hogy közel a tavasz. Mindig szerettem a föld nedves illatát az esős tavaszi napok után. Úgy éreztem, reménnyel van tele, és az eljövendő illatos virágok, árnyat adó zöld levelek ígéretével. A tél távozása, a viszonylag jobb táplálkozás, a vitamintabletták, az őrök egy részének megenyhült viselkedése mind hozzájárult, hogy nem éreztem már olyan kétségbeejtőnek a helyzetemet. Úgy vettem észre, optimistábban ítélem meg esélyeimet, hogy túlélem a megpróbáltatást, és kevésbé aggasztott a jövő.

Eufóriám még másnap is tartott. Mikor újból szólítottak, csaknem táncos léptekkel mentem a kihallgatásra.

Az asztal mögött csak ketten ültek, a jól öltözött fiatalember meg a fiatal munkás.

Miután beléptem a terembe, és az őr ránk zárta az ajtót, a fiatalember Mao portréjára mutatott. Meghajoltam. A következő idézetet kellett felolvasnom: „A forradalom nem díszebéd, nem írásmű megalkotása, nem képfestés, és nem hímzés; nem lehet olyan kifinomult, olyan könnyed,

illedelmes, olyan gyengéd, kedves, udvarias, tartózkodó és nagylelkű. A forradalom lázadás, erőszakos cselekedet, amellyel egyik osztály megdönti a másikat.”

– Jobban szereti Angliát, mint Kínát? – kérdezte a fiatalember.

– Kínai polgár vagyok – feleltem. – Természetesen Kínát szeretem jobban.

– És ha az állampolgárságtól eltekintünk, akkor is Kínát szereti jobban?

– Az ereimben kínai vér folyik. Természetes, hogy Kínát szeretem jobban. Mindig hazaszerető kínai voltam.

– Volt az Egyesült Államokban 1940-ben?

– Igen, ott voltam néhány hónapig.

– Nyilatkozott valakinek, amíg ott volt?

– Igen, néhányszor nyilatkoztam a Kína elleni japán invázióról.

– Információnk van arról, hogy az angol háborús erőfeszítéseket dicsérő nyilatkozatokat is tett. A New York-i rádió műsorában beszélt. Hallotta néhány régi barátja a Jencsing Egyetemről, akik most vallottak és ezt az információt nyújtották nekünk. Valószínű, hogy másutt is tett nyilatkozatokat. Mindenesetre, amikor visszatért Csungkingba, propagandaadást tartott a Kuomintang rádiójában. Azt mondta, a brit imperialisták hősiess, bátor emberek, akik soha nem adják fel a harcot, míg ki nem vívják a végső győzelmet. A brit kormány kérésére folytatott propagandát? Már akkor szervezték az angolok, 1940-ben? Feleljen!

– Angliából mentem New Yorkba, egy angol utasszállító gőzösön. Sok utastól kértek interjút egy rádióműsorhoz. A riporter Angliáról tett fel kérdéseket. Természetesen őszintén feleltem.

– Propagandát csinált az angoloknak.

– A háború alatt Anglia és Kína ugyanazon az oldalon állt.

– De nem 1940-ben. Akkor az angolok a japánokat segítették. Amit tett, kétségtelenül azt bizonyítja, hogy már 1940-ben is angol kém volt.

– Badarság! Én csak egy kínai látogató voltam Angliában, és megindított az angol nép bátorsága és elszántsága, szemben a túlerővel, mikor egyedül Anglia állt ellen Hitler tervének, aki egész Európát el akarta foglalni.

– Hallgassuk csak! Ebben a pillanatban a brit imperialisták propagandáját visszhangozza! Szerintünk jobban szereti Angliát, mint Kínát.

– Azt hisznek, amit akarnak, de az ellenem felhozott vádakat bizonyítani kell.

– Bizonyítani fogjuk. Bebizonyítjuk, hogy az állítása, miszerint szereti a hazáját, hamis. Csak arra való, hogy leplezze gonosz tetteit.

Elővett egy kis barna dossziét a pult alól, és maga elé tartotta. Csak a hátulját láttam, nem tudtam, mi lehet az, amit olyan elmélyült figyelemmel szemlél. Hirtelen felém fordította. Láttam, hogy egy fekete-fehér fotó van benne, amely engem ábrázol, amint egy svájci barátommal táncolok, valamikor az ötvenes években, mikor a Francia Klub még működött Sanghajban. Egy állástalan fényképész csinált pillanatfelvételt a klub vendégeiről, és darabonként egy jüanért árulta a másolatokat. Mindannyian vettünk tőle képet, hogy segítsünk rajta. Mikor a vörösgárdisták a házamba érkeztek, a fotók a kamrában voltak. Nyilván elvitték az összesét. A svájci barátom kiválóan táncolt, és sok különleges lépést ismert. Ezen a képen éppen új lépéseket tanít nekem, és mindketten nevetünk.

– Ezt nevezi maga hazaszeretetnek? – mondta zordul a fiatalember, mintha valami szörnyűségen kapott volna.

– Mi köze a táncolásnak a hazaszeretethez? – kérdeztem őszinte értetlenséggel.

— Egy külföldivel táncolt. És egészen boldognak látszik, hogy egy külföldivel táncolhat. Ez határozottan hazafiatlan.

— Hazafiatlan dolog egy külföldivel táncolni? — Támadásának iránya eléggé váratlanul ért. De egy pillanat alatt magamhoz tértem, és kitaláltam, hogy fordíthatom a vitát a magam javára.

— Nem tudtam, hogy hazafiatlan cselekedet egy külföldivel táncolni — folytattam. — De el kell fogadnom véleményét, hiszen maga felvilágosult marxista és forradalmár. Mégis, ha már hazafias nem is, de legalább hasznos voltam. Ez a javamra szól, nem gondolja?

— Hogy érti azt, hogy hasznos volt?

— Nos, ahogy mondta, külföldivel táncolni hazafiatlan dolog. Azzal, hogy a svájci barátommal táncoltam, aláástam a hazafiságát, hiszen az ő számára én voltam a külföldi. Ha a tánc pusztán tényével másokat hazafiatlanná tehetnék, nem lennének hasznos? Gondolja csak el, micsoda lehetőségek nyílnak. Egyszerűen elküld, hogy vigyem táncba Kína összes ellenségeit, szerte a világon, és ezzel meggyengítem a hazafiságukat, így aztán mindet legyőzzük, egyetlen puska lövés nélkül. Lehetne bárki ennél hasznosabb? — A vége felé már annyira ingerelt a nevetés, hogy alig tudtam tisztán kimondani az utolsó szavakat.

A fiatalember azonban nem találta szórakoztatónak. Elfutotta a méreg. A kihallgatóterem ajtajára mutatott.

— Kifelé! — ordította. — Kifelé! Agyonlövetem! Olyan fenyegetően közeledett felém, hogy sietve kimenekültem a szobából. A folyosón azonban nem állt ő, hogy visszakísérjen a cellámba. Vártam, és megpróbáltam elfojtani a nevetésem. Úgy gondoltam, nem lenne okos dolog szabadjára ereszteni a nevetésem azon a baljós helyen. Még azt hinnék, tényleg bolond vagyok, és úgy éreznék, jogosan küldenek elmeegógyintézetbe. Mindazonáltal nem

volt kifizetődő hivatalos személy rovására nevetni. Ez már másnap igen világosan megmutatkozott.

Közvetlenül a délelőtti étkezés előtt szólítottak a kihallgatóterembe. A szokásos előkészületek után ugyanaz a fiatalember Mao Ce-tung összegyűjtött művei negyedik kötetét adta a kezembe, és azon a helyen nyitotta ki, ahol egy levél szövege található, melyet a kommunista hadsereg főhadiszállásáról a Kuomintang tábornokai egy csoportjának rádión sugároztak. A levelet 1948. decemberében írta Mao Ce-tung, mikor a kommunista hadsereg bekerítette a Kuomintang csapatait a Jangce folyó északi partján, a Kuomintang kormány fővárosa, Nanking közelében. Hangsúlyozta a Kuomintang helyzetének reménytelenségét, és megadásra szólította a tábornokokat.

– Maradjon állva, és olvassa fel hangosan a levelet – parancsolta a fiatalember.

Fennhangon felolvastam a szöveget. Mikor a végére értem, vissza akartam adni neki a könyvet, de azt mondta:

– Olvassa fel még egyszer! Vesse az egészet a buta fejébe!

Újra felolvastam. Mikor másodszor is befejeztem, így szólt:

– Az agyába véste már? Látja már, mennyire reménytelen a helyzete? Épp úgy körül van zárva, mint a Kuomintang-tábornokok. Sehonnan sem várhat segítséget! Egyetlen választása van, hogy megadja magát.

Nem feleltem. Egy pillanatig ráammeredt, majd elkiáltotta magát:

– Olvassa újra!

Mikor megint végeztem, egymásra bámultunk. Türelmetlenül rámkiáltott:

– Olvassa újra! Vessen be minden szót abba a kőkemény fejébe.

Aznap órákon át álltam a kihallgatóteremben, újra és újra felolvastam a levelet, míg már beleszédültem,

a hangom rekedt suttogássá lett, és a lábam kegyetlenül feldagadt. Késő délután már olyan megviselt voltam, hogy a hangomat alig lehetett hallani, és a szavakat akadozva olvastam. Ekkora már kívülről tudtam a szöveget, és nem kellett többé a könyvbe nézmem, lehunyt szemmel idéztem fel a szavakat. A könyvet tartó karom lassan leereszkedett. Valahányszor végére értem a szövegnek, vagy szünetet tartottam, a fiatalember felkiáltott:

– Megadja végre magát? – Várta, hogy feleljek. Mivel nem feleltem, rámkialtott: – Olvassa újra!

A fiatal munkás eleinte rámnézett, míg olvastam. Később láttam, hogy elvesztette az érdeklődését. Fejét összekulcsolt karjára hajtotta és szunyókálni látszott. Egymást váltva elmentek enni. Nekem élelem nélkül folytatnom kellett. Az éhségtől és a fáradtságtól szédelegtem. A szám úgy kiszáradt, hogy hangom halk mormogás volt csak. Mégis, ahányszor végére értem a felolvasásnak, a fiatalember elkiáltotta magát.

– Újra!

Csak akkor mehettem vissza a cellámba, mikor már besötétedett. Nem tudtam pontosan, mennyi ideig álltam a kihallgatóhelyiségben Mao levelét olvasva, de biztos, hogy több volt, mint hét óra. Az ételemet nem tették félre. Egész napra csak az a víz jutott, amit reggel, a kihallgatás előtt, meg este a cellámba visszatérve ittam. Hogy valami táplálékhoz jussak, lenyeltem egy marék csukamájolaj kapszulát és B-vitamin tablettát.

Három napon át ismétlődött ez a gyakorlat, leszámítva, hogy a második meg a harmadik napon visszamehettem a cellámba a délutáni étkezésre. A női börtön szolgálatos őre együttműködött a fiatalemberrel. Az esti testgyakorlás idejét meghosszabbította, és egész idő alatt a cellám előtt állt, figyelve, hogyan sétálok körbe-körbe egy álló órán át. Miután lefeküdtem, az éjszakás őr ismételten

odajött a cellámhoz, kinyitotta, majd hangos csattanással bevágta a kémlelőablakot, majd belerúgott az ajtóba súlyos bakancsával, hogy zavarjon az alvásban. Sikerült ugyan néhányszor felébresztenie, de általában mélyen átaludtam az éjszakát.

A harmadik nap végén megint az összeomlás szélére kerültem. Gondolom, ez a két fiatalember számára is nyilvánvaló volt. A délutáni kihallgatás végén mindketten megkérdezték:

– Megadja végre magát?

Szólni próbáltam, de nagyon gyenge voltam, és a torkom úgy kiszáradt, hogy csak rekedt suttogásra voltam képes.

– Beszéljen érthetően! Megadja magát? — kérdezte a jólöltözött fiatalember.

Minden erőmet összeszedtem. Nagy nehezen sikerült kinyögnöm:

– Nem vagyok bűnös!

– Agyon fogják löni!

Dühösen kisietett a szobából, és bevágta az ajtót. Leültem a vallatószékre, hogy pihenjek és vártam az őrt. A fiatal munkás összevont szemöldökkel töprengően bámult rám. Egy idő után így szólt:

– Min töri a fejét? Miben reménykedik?

Nem feleltem. Jött egy őr, és kivezetett a teremből.

Napok teltek el, de nem hívtak újra. Mindennap sokszor gondoltam az addigi kihallgatásokra, és a kihallgatókkal — köztük a jólöltözött fiatalemberrel — folytatott szóváltásaimra. Újra és újra átgondoltam a kérdéseiket, amelyeket feltettek, és a válaszokat, amelyeket adtam rájuk. Csinálhattam volna jobban? Csinálhattam volna másként? Arra a következtetésre jutottam, hogy bár néha úgy látszott, mintha valóban megtörtént tényeket próbáltak volna kideríteni, az összes kihallgatás csupán annak a törekvésüknek volt része, hogy bűnösnek találjanak. A kérdéseknek csak az volt a céljuk, hogy olyan válaszokat szedjenek ki belőlem, amelyeket ellenem

fordíthatnak. Ugyanakkor arra is felhasználták a kihallgatásokat, hogy megmutassák, mennyire a hatalmukban vagyok, és ettől megfélemlítve végül megadjam magam. A kihallgatások nem fogják segíteni az ügyem megoldását. Egyedül arra használták fel a vallatást, hogy tetézzék a nyomorúságomat. Tulajdonképpen semmi alapja nem volt, hogy reményeket fűzzek a további kihallgatásokhoz.

Ahogy melegeedett az idő, úgy látszott javulni valamelyest általános egészségi állapotom. Egyenként kimostam a téli kötött kabátjaimat és zoknijaimat, majd kiraktam őket száradni. Eltettem a vattakabátot, miután kitisztítottam a gallérját és a kezelőit. Fel kell készülnöm, hogy sokáig maradok a gyűjtőfogházban, mondtam magamnak. Míg életben tudok maradni, mindig van remény. Lao Ce, a bölcs azt mondta egyszer, hogyha az események már a szélső határig fejlődtek, akkor előbb-utóbb irányuk megfordul. Várnom kell. Végeztem a napi tornámat, és órákon át verseket idéztem fel magamban. Gyakran ültem a Mao-könyvvel a térdemen, mintha a tanulmányai olvasásában merülnék el, míg az elmém valójában Li Táj Po és Tú Fú stanzáival volt tele.

1969. április elsején, két és fél évvel a letartóztatásom után megkezdődött Pekingben a rég várt kilencedik pártkongresszus. Az újság megírta, hogy Lin Piao tartotta meg a nagy jelentőségű politikai beszámolót, amelyben magasztalta a kulturális forradalmat, és megígérte, hogy lankadatlan erőfeszítéssel folyik tovább az osztályharc. A közel tizenötezernyi küldött között nagy számban voltak jelen hívei a hadseregtől, a flottától, és a légierőtől. Az új pártszabályzatban Lin Piaót hivatalosan Mao örökösének nevezték. Lin Piaónak is, Csiang Csingnek is sikerült bejuttatnia híveit a 279 tagú új központi bizottságba. Sok régi, közismert funkcionáriust ejtettek. Néhányan, például Csou En-laj miniszterelnök és Csen Ji külügyminiszter

megtartották korábbi beosztásukat. De a régi gárda, mint csoport, nagymértékben elvesztette befolyását. Á zárásról készült fotón, melyet az újság közölt, Mao állt középen. A balján sorakoztak az összes maoista vezetők, mint Lin Piao és Csiang Csing. A jobbán állt néhány tagja a régi gárdának, Csou En-laj miniszterelnök vezetésével.

Míg a kilencedik pártkongresszus ülésezett, az újság naponta közölt beszámolókat a lakosság lelkesedéséről és támogatásáról. A gyűjtőfogházban a raboknak reggeltől estig hallgatniuk kellett a rádióközvetítést, beszédek és híreket, beleértve a küldöttek hosszú névsorait is. Az ismerős nevek eltűntek. Új nevek bukkantak fel, jelezve az átrendeződést, amely a pártvezetőség soraiban ment végbe. Azon a napon, amikor Lin Piao tartotta politikai beszámolóját, a rabokat felzavarták álmukból, megparancsolták nekik, hogy öltözzenek fel, és hallgassák meg a hangfelvételt.

Egy napon, éppen mikor nekiültem a reggeli rizsemnek, nyílt a cellaajtó.

– Jöjjön ki! – kiáltott egy fegyőr. Nem vettem róla tudomást, sietve tömtem a számba a rizst, és rágás nélkül nyeltem le.

– Jöjjön ki! – üvöltötte megint, de nem lépett a cellába.

Villámgyorsan dolgoztam az evőpálcikáimmal, szórtam befelé a rizst. El voltam szánva, hogy bármi vár is rám, nem üres gyomorral fogok szembenézni vele. Gyanítottam, hogy mindig úgy időzítik a kihallgatásokat, hogy elmulasszam az étkezést.

– Jöjjön már! – kiáltott harmadszor is az őr, és belépett a cellába. Nyugodtan elvette tőlem a rizses tálkát, és az asztalra tette. – Megeheti, ha majd visszajött – mondta.

Gyorsan megmerítettem a másik tálkát a tiszta vízzel tele mosdótálban, és ittam néhány kortyot, hogy leöblítsem a torkomban megakadt rizsgombócot.

– Siessen már! Ne legyen olyan lassú!

– Menjen ki, kérem! Vécére kell mennem. Elhagyta a cellát. A szolgálatos fegyőrő lépett be, hogy szemmel tartson. Megmostam a kezem, és megtöröltem a számat. Mikor magamhoz vettem a kis piros könyvecskémet, a jóindulatú fegyőrő megrázta a fejét.

– Nem kell hoznia – mormolta.

Visszatettem a könyvecskémet az ágyra, és kiléptem a cellából az őr nyomában.

A militáns fegyőrő rohant be a folyosóra, és kifulladásra kiáltotta:

– Mit vacakol? Miért ilyen lassú?

Követtem a női börtön udvarára. Egy másik férfi fegyőr várt egy kézibilincsel. A nő hátracsavarta a karom, és a csuklómra tette a bilincset. Aztán erősen meglökött, hogy megtántorodtam. Mihelyt visszanyertem az egyensúlyomat, és normálisan kezdtem lépkedni, újból megtaszított, így értem el, meg-megtorpanva, neki-nekilódulva a fogház bejáratát. Ugyanaz a fehér szedán várt, benne a sofőrrel. Ütemesen nyomkodta a dudát, míg észre nem vette, hogy jövök. A jól öltözött fiatalember fel-alá járkált, az öreg munkás a közelében állt.

Mindketten felém indultak, mikor megláttak. A fiatalember arcáról leolvashattam, hogy ami ma vár rám, az hajthatatlanságom büntetése lesz.

– Gyűlésre megy – szűrte a szót a foga között – amelyet a kilencedik pártkongresszus sikeres lebonyolítása és az új központi bizottság megválasztása tiszteletére rendeznek. Ügyeljen rá, hogyan viselkedik. Vesse le az arrogáns modorát, különben a forradalmárok széttépik. – Lecsillapodott egy kissé, mintha a kilátás, hogy a forradalmárok széttéphetnek, a kedvére való lett volna.

– Itt, az 1. számú Gyűjtőfogházban szabályok és előírások vannak rá, hogyan kell bánni a foglyokkal – mondta az öreg munkás. – Rendkívül türelmesek és mérsékeltek vagyunk magával. A kapun kívül

azonban más a helyzet. A forradalmi tömegek bármit megtehetnek, amit akarnak. Jobb lesz, ha vigyáz magára. Ne beszéljen, ha nem kérdezik. Legyen alázatos és engedelmes, különben megölik. Sok embert megöltek már így.

Igazán az életem megóvásáért aggódtak? Nem hittem. Egyszerűen attól féltek, hogy kritika éri őket, amiért nem tudták megtörni a rájuk bízott foglyot. Valószínűleg magas rangú funkcionáriusok is jelen lesznek az ülésen, és jó benyomást akarnak előttük kelteni.

– Megértette mi a helyzet? – kérdezte a fiatalember.

– Nem fogok visszabeszélni, ha nem provokálnak – mondtam.

– Alighanem mégis meg kellett volna leckéztetnünk, mielőtt elindulunk – mondta, és az öklét rázta az arcom előtt.

– Tudhatnák már, hogy fizikai erőszakkal engem nem lehet elhallgattatni. Minél jobban provokálnak, annál inkább vissza fogok vágni.

– Nem bánom, akkor majd hagyjuk, hogy a tömeg móresre tanítsa. De jobban teszi, ha vigyáz. Megölik, ha visszafelel.

– Azt mondja, hallgassak akkor is, ha kérdeznek tőlem valamit? – kérdeztem, hogy tisztázzam a helyzetet.

– Igen, hajtsa csak le a fejét, és vallja be a bűnét.

– Inkább meghalok, mint hogy olyasmit valljak be, ami nem igaz.

– Akkor hallgasson – mondta az öreg munkás, aki kettejük közül határozottan a rendesebb volt. – Akármit mondanak, maradjon nyugton.

– Rendben van. Csendben maradok, bármit mondanak. De ez nem jelenti azt, hogy elismerem a bűnösségemet.

– Nem a tömegek dolga eldönteni, hogy maga bűnös-e, vagy sem – biztosított az öreg munkás.

A fiatalember utasított, hogy üljek be a kocsiba. Beültem a hátsó ülésre az öreg munkással meg egy másik emberrel. A fiatalember a sofőr mellé ült. Mikor a kocsi kifordult a börtönből az utcára, egy másik szedán követte, benne ültek mindazok, akik az utolsó néhány kihallgatásomon részt vettek.

Sanghajban gyönyörű volt az április. A gyárak füstjétől szennyezett városi levegőt felfrissítették az utcákat szegélyező platánfa sorok zsenge levelei. A szigorú tél után olyan volt, mint az újjászületés. A kocsi ablakai nyitva voltak. A barna selyemfüggönyök csapkodtak a szélben, így láthattam valamicskét az utcákból. Északi irányban szeltük át a várost. Az útkereszteződésekben gyakran feltartottak a felvonulások, amelyeket a kilencedik pártkongresszus tiszteletére rendeztek. A vörös zászlók, a jelszavak, a színes transzparenszek, a dobok és a gongok, a Mao-portrék ugyanazok voltak, mint a kulturális forradalom kezdetén. Észrevettem azonban, hogy a résztvevők most nagyon is különböznek a felajzott tömegetől, három évvel ezelőtt. Emlékeztem a lelkesedésre és az izgalomra, most érdektelennek látszottak az emberek. Lépéseik lassúak és vontatottak voltak, a jelszavakat gyenge és lélektelen hangon kántálták. Néhányan nem is csatlakoztak a többiekhez. Úgy látszott, elérte őket a forradalmi kimerültség a háromévi szakadatlan osztályharcos buzgalom után. Vagy ami még valószínűbb, egyszerűen elvesztették illúzióikat a kulturális forradalom fejleményei láttán. Biztosan sokan voltak köztük, akiknek a gyerekei beléptek a Vörös Gárdába, és most küldhették utánuk vidékre az élelmet meg a ruhát, mostanra ugyanis csaknem minden egykori vörösgárdistát szétszórtak a mezőgazdasági településekre. Mások talán a kulturális forradalom okozta zűrzavart és nélkülözést találták súlyos tehernek a már amúgy is szűkös megélhetési lehetőségek közepette.

Normális körülmények között Sanghaj utcái lebzselő emberekkel voltak tele. Ezen a tavaszi napon azonban a felvonulókön kívül alig néhány bámészkodót láttam. Csodálkoztam ezen, mert még nem voltam egészen tisztában a vörösgárdisták és forradalmárok erőszakosságának mértékével, amely elűzte az embereket az utcáról. A polgárháborús frakcióharcokban számos áldozatot követeltek az eltévedt golyók, a vörösgárdisták és a forradalmárok pedig válogatás nélkül ütötték az embereket, csakhogy állandó készenlétben tartsák magukat a további akciókra.

Mikor a kocsi elérte az egyetemi negyed és a katonai repülőtér környékét a város szélén, a légierő felvonulása jött szembe velünk. A menet végén egy szakasz feltűnően szép, karcsú, fiatal lányt láttam egyenruhában. Inkább hasonlítottak egy, a repülőkről készülő film ragyogó statisztáira, mint valóságos lényekre. Később, szabadulásom után, mikor a Lin Piao-ügy már hivatalosan is nyilvános bírálat tárgya lett, megtudtam egyet-mást ezekről a fiatal nőkről. Arról tájékoztatták akkor a kínai népet, hogy mikor Lin Piao a légierő második emberének tette meg a fiát, Lin Li-kuot, aki akkor huszonöt éves volt, és éppen csak kikerült egy főtisztek fiai számára létesített katonai főiskoláról, Lin Piao hívei Kína minden részéből csinos lányokat küldtek Lin Li-kuonak, hogy a régi császári örökösök ágyasháza mintájára neki is meglegyen „a belső palota háromezer szépsége”. Csalétkül állást ajánlottak a lányoknak a légierőnél. Mivel a fegyveres erők tagjainak különleges megbecsülés és jó bánásmód járt, családjukra való tekintettel ezek a lányok mohón kaptak az alkalmon, és nem vették észre, hogy csak Lin Li-kuo szórakoztatására választották ki őket. Ezután Sanghajba kerültek, ahol Lin Li-kuonak titkos és jól kiépített szervezete volt. A lányokat fizikai alkalmassági vizsgálat ürügyén osztályozták. Akik

nem nyerték el Lin Li-kuo tetszését, a légierőnél kaptak állást. Ezeket láttam én a felvonuláson.

A kocsi befordult egy nagy vöröstéglás épületkomplexum kapuján. Semmiféle tábla nem jelezte a hely rendeltetését, és őrség sem állt a bejáratnál, csupán egy magányos férfi engedte be a kocsikat, és zárta be mögöttünk a kaput. Aztán ő is jött a kocsik után befelé. Elégé titokzatos volt a légkör, elhatároztam, hogy mindent alaposan megfigyelek. Szinte az volt a látszat, mintha nem akarnák, hogy megtudjam, miféle helyre hoztak.

Nyírott pázsit és rügyező fűzfák között hajtottunk el, majd a kocsi megállt az egyik épület előtt. Két tagbaszakadt nő várt ránk Mao-egyenruhában, karjukon a forradalmárok vörös karszalagjával. Egyikük kinyitotta a kocsi ajtaját. Az öreg munkás kiszökkent. Én is kiszállni készültem, mikor az egyik nő benyúlt a kocsiba, és durván kirángatott. A két nő a hónom alá nyúlt, és bevonszoltak az épületbe, mintha attól félnének, hogy megpróbálok elszaladni. Egy kis szobába léptünk, és betuszkoltak a sarokba.

— Forduljon a falnak! Ne mozduljon! — kiáltott az egyik nő.

Hallottam, hogy a két nő nehézkesen leül. Egyik sem szólt egy szót sem. Úgy éreztem, hosszú idő telt el, mikor hallottam, hogy nyílik az ajtó; egy férfihang valami ételt említett. Suttogva tanácskoztak, majd az egyik nő elhagyta a szobát. Mikor visszajött, a másik ment ki. Egész idő alatt arccal a falnak álltam.

Teljes csendben vártunk tovább. Már vagy századszor helyeztem át a súlyomat egyik lábamról a másikra. Hirtelen ismét kinyílt az ajtó. Egy férfihang szólalt meg, félelemmel és titokzatoskodva, ahogy a magas rangú kínaiak háziszolgái beszélnek hatalmas gazdájukról. „Lai-la!” — mondta. Ez azt jelenti, hogy valaki megérkezett. A küldönc hanghordozásából ítélve ez a valaki fontos személyiség lehetett.

A két nő villámgyorsan pattant fel a székéből, újra megragadták a karomat, és húzva-vonva kicipeltek az

épületből. Egy fasor szegélyezte gyalogúton elhaladtunk egy elhagyott kosárlabdapálya mellett, és beléptünk egy másik épületbe. A lábam alig érte a földet; a hónaljам sajgott a vasmarkok szorításától.

Percről percre nőtt a kíváncsiságom. Miféle hely lehet ez? Az épületek elrendezése egyetemi komplexumra emlékeztetett. A jól karbantartott épületek és a nyírott pázsit azonban azt sugallták, hogy nem közönséges felsőoktatási intézményről van szó. A férfiak, akik velem jöttek, pár lépéssel előttem haladtak. Visszafogottság és óvatosság látszott rajtuk. A fegyveres kapuőrök hiánya ellenére is úgy véltem, hogy valami fontosabb kormányhivatalba, vagy katonai intézménybe kerültem. A kínaiak ugyanis rendszerint óvakodva lépkednek a hatalom és a tűzfegyverek közelében.

Beléptünk egy gyűlésterembe, ahol vagy száz ember ült két, egymással szemben elhelyezkedő csoportban. A kettő között, a falnál, emelvény magasodott. Néhány civilruhás férfi ült félkörben az asztal mögött. Az 1. számú Gyűjtőfogházból érkezettek csatlakoztak hozzájuk. A falakon a kulturális forradalom szokásos jelszavai, fehér írásjegyekkel a piros vásznanon. A maoisták győzelmét és a párt „kapitalista-úton járóinak” végső vereségét hirdették. A kilencedik pártkongresszus „történelmi jelentőségű” ülését óriási sikernek nyilvánították a marxi-lenini-mao ce-tungi eszmék térhódításában. Megfigyeltem, hogy a hivatalos Mao-portré mellett megjelent kijelölt örökösének, Lin Piaónak a portréja is.

A teremben minden ízléses és tiszta volt, jelezve, hogy az épület olyan szervezeté, amelynek nagyvonalú a költségvetése, és magas szintű a fegyelme. Ez csak a katonaság lehetett. Szemügyre vettem a hallgatóságot. Az emberek öltözéke sokkal különb volt, mint az utcai járókelőké. Sok zakó és nadrág műszálból, vagy gyapjúszővetből készült, a

tengernyi fakókék vászonruha helyett, amelyeket a közönséges sanghaji gyűléseken viselnek.

A két nő egy mikrofon elé állított az asztallal szemben. Egyikük lenyomta a fejem, hogy kénytelen voltam a padlót nézni. Látóteremben összegubancolt drótok vezettek el a mikrofontól. Az egyik nyilván egy konnektorhoz, gondoltam, de vajon hová vezet a többi? Lehetséges, hogy egy másik teremben is hallgatják valakik a harci gyűlést? Kik lehetnek? Miért kell ilyen titokzatosan viselkedniük? Nem akarják, hogy lássam őket? A körzeti rendőrünket, meg a sanghaji ipari és kereskedelmi hivatal külföldi cégekkel foglalkozó osztályvezetőnőjét kivéve nem sok kormányhivatalnokot ismertem látásból. A Sanghajban működő nyugati kirendeltségek diplomáciai fogadásain, amelyekre meghívtak, láttam az egyik alpolgármestert, meg a külügyi hivatal néhány tisztviselőjét. Ezek bizonyosan a kulturális forradalom áldozatai lettek, mikor a sanghaji városi vezetőséget megdöntötték. Az egyetlen lehetséges magyarázat az volt, hogy Lin Piao emberei vették kézbe a vizsgálatot. A harci gyűlést kihallgató férfiak egyenruhások voltak. Nem az arcukat titkolták előlem, hanem a katonai megjelenésüket.

A terem közönsége jelszavakat kiabált, és a kis piros könyvecskékkel integetett. Az „Éljen Nagy Vezetőnk, Mao elnök” után a „Jó egészséget főparancsnok-helyettesünknek, Linnek, mindörökké jó egészséget!” következett. Úgy láttam, ez nem csupán Lin Piaónak a kilencedik pártkongresszus után megerősödött pozíciójára utalt, de annak is tanúbizonysága volt, hogy a gyűlést Lin Piaóhoz közel álló személyek rendezték, akik igyekeznek előmozdítani személyi kultuszát.

Két láb került szűk látóterembe. Egy férfihang szólalt meg előttem. Bemutatott a hallgatóságnak, összefoglalva családi-háttérmet és élettörténetemet. Már régebben észrevettem, hogy ahányszor csak elismételték az életrajzom a

forradalmárok, egyre gazdagabb lettem, életmódom pedig egyre fényűzőbb és dekadensebb. Mostanra a komédia már fantasztikus méreteket öltött. Mivel megígértem, hogy nem vitatkozom, hanem csendben maradok, sokkal nyugodtabb és közönyösebb voltam, mint az előző harci gyűlésen, 1966-ban. Mikor azonban a szónok közölte, hogy az imperialisták kéme voltam, a hallgatóság tagjai felugráltak helyükről. Úgy fejezték ki haragjukat és felháborodásukat, hogy körém gyűltek, és hangosan szidalmaztak.

Ennyi rosszindulatot már nem tűrhettem el. Ösztönösen felkaptam a fejem, hogy válaszoljak. Ekkor a nők hirtelen felrántották összebilincselte kezemet. Olyan éles fájdalom hasított a vállizületembe, hogy leszegett fejjel előre kellett hajolnom, ha enyhíteni akartam valamennyire. Ebben a helyzetben tartottak, míg a férfi be nem fejezte vádaskodását. Csak akkor engedték, hogy leeresszem a karom, amikor az emberek már újra jelszavakat kiabáltak. Később megtudtam, hogy amit csináltak velem, az az úgynevezett „repülőhelyzet”, a vörösgárdisták találmánya, amellyel makacsabb áldozataikat gyötörték, hogy a szolgálai alázat pózában hajtsanak fejet.

Egy másik férfi vette át a szót. Arról beszélt, hogy „engedetlenséget tanúsítok” a forradalmárok parancsaival szemben, akik a kommunista pártot képviselik; így nevezte azt, hogy nem vallók. Most először ébredtem rá, hogy ellenszegülésnek tekintik a párttal szemben, hogy nem vagyok hajlandó bűnösnek vallani magam. A hallgatóság még jobban feldühödött. Talán súlyosabb bűnnek tekintették a párttal szembeni engedetlenséget, mint a kémkedést? Nem volt időm rá, hogy ezen töprengjek, mert fellöktek, és a padlóra estem. A két óriásnő azonban talpra rántott, és újból elfoglaltatta velem előbbi helyzetemet a mikrofon előtt.

Egy harmadik férfi kezdett beszélni. Elítélte, hogy védelmembe vettem Liu Sao-csit. Miután a központi bizottság meghozta ellene határozatát, s a propagandagépezet „kétséget kizáróan bebizonyította”, hogy Liu Sao-csi elkövette mindazt, amivel a határozat vádolta, mindenkinek nagy haragot kellett mutatnia Liu iránt, ha nem akart politikai bajba keveredni. Mikor az ember olyan érzelmet próbál kimutatni, amelyet valójában nem érez, hajlamos a túlzásra. Ez a közönség sem volt kivétel. A két nő állandó készenlétben volt, hogy talpra állítson. Egyszer-kétszer még a karjukat is felemelték, hogy elhárítsák a nekem szánt ütések.

A hallgatóság tagjai hamarosan hisztérikus állapotba lovallták magukat. Kiáltásaik elnyomták a szónok hangját. Valaki hátulról erősen meglökött. Megtántorodtam, és feldöntöttem a mikrofont. Az egyik nő megpróbálta felállítani, de megbotlott a drótokban, és elesett, engem is magával rántva. Mivel a karjaim hátul össze voltak bilincselve, igen szerencsétlenül estem. Arcom a padlónak nyomódott; sokan egymásba gabalyodva ránk zuhantak. Mindenki üvöltött. Pokoli zűrzavar volt. Néhány perc telt el így. Végül újra talpra rángattak.

Halálos kimerültségemben már csak arra vágytam, lenne vége a gyűlésnek. De a beszédek folytatódtak. Úgy látszott, mindenki, aki a dobogón álló asztal körül ül, szóhoz akar jutni. Már nem is engem vádoltak, ehelyett abban versengtek, ki tudja Lin Piaóról a legmerészebb dicshimnusz zengeni, amit csak lehetővé tesz a gazdag kínai nyelv. Erőfeszítéseiket, hogy kinyilvánítsák Lin Piao iránti hűségüket, csak az magyarázhatta, hogy valamely szomszédos teremben valószínűleg Lin Piao hűséges tisztjei hallgatták a gyűlést.

Hirtelen nyílt mögöttem az ajtó. „Co-la!” — kiáltotta egy férfihang. Ez azt jelenti, valaki vagy valakik távoztak. Ez a két egyszerű szó áramütésként hatott. A szónok elhallgatott a mondat közepén. Mivel

a másik szobában hallgatózó fontos személy vagy személyek már elmentek, nem volt értelme tovább folytatni az előadást. A közönségből néhányan már felálltak, mások a kabátjukat meg a táskájukat szedték össze. A szónok sebtében jelszavakat vezényelt nekik. Nem igen törődtek vele. Alig néhányan csatlakoztak hozzá, miközben kifelé igyekeztek a teremből. Úgy látszott, az emberek már nem dühösek rám; nem mosolyogtak ugyan, de felém irányuló pillantásaik közönyt tükröztek. Egy voltam csupán a sok áldozat közül, akik ellen harci gyűlést tartottak. Megtették, amit elvártak tőlük. Túl voltak rajta. Mikor az egyik férfi belém ütközött, egy másik a háta mögül segédkezet nyújtott, hogy el ne essek.

Egy pillanat alatt kiürült a terem. Hallottam a gyűlésről távozó emberek csevegését, amint elhagyják az épületet. „Eléggé lehűlt az idő, ugye?” „Vacsorázni méysz?” „Remélem, nem esik”, és így tovább. Semmiben sem különböztek egy színházból vagy moziból távozó közönségtől. A légkörből elillant a feszültség, akár a levegő a kiszűrt léggömbből. A két nő a várakozó kocsihoz vezetett. Engedték, hogy a magam lábán járjak. Számukra is véget ért a műsor.

A kilencedik pártkongresszus ünneplése még néhány hétig eltartott. Néhány naponként különböző harci gyűlésekre vittek, és egyik-másik nem volt olyan jól megszervezve, mint az első. Sokat szenvedtem, ha nagyon erőszakos volt a hallgatóság. A gyűlések után a kihallgatóterembe vittek, és megkérdezték, kész vagyok-e vallani. Hol azt feleltem, hogy nincs mit bevallanom, hol azt, hogy nem vagyok bűnös, vagy egyszerűen csak hallgattam. Aztán vittek a következő harci gyűlésre. Ez a hercehurca egyik harci gyűlésről a másikra, amit ők úgy hívtak, hogy „harc váltott erővel”, bénító megpróbáltatás volt. Nap nap után dühödten vádaskodó hangokkal volt tele a fülem, ellenséges arcok ugráltak a szemem előtt, és fájt a testem a

durva bánásmódtól és a fizikai bántalmaktól. Nem éreztem már emberi lénynek magam, csak lélektelen tárgynak. Néha úgy éreztem, a lelkem kiszáll a testemből, és távolról figyeli az eseményeket. Bár egy idő után már nem gondolkoztam, és nem figyeltem arra, ami körülöttem történik, hanem magamba húzódtam, valójában sohasem fogott el a bizonytalanság vagy a félelem.

Személyes élményeim a „váltott erőkkkel való harc”-ról fájdalmasak voltak ugyan, de sokakéhoz képest még viszonylag mérsékeltek. Mao Ce-tung 1976-ban bekövetkezett halála után az emberek kezdtek beszélni a kulturális forradalomban szerzett tapasztalataikról. Találkoztam egy töpörödött öregemberrel, aki jó humorérzéssel beszélt arról, amit átélt. Elmondta, „száznál is több alkalommal” vitték harci gyűlésre, sokszor súlyos vasláncsal a nyakán, amivel azokat szokták büntetni, akik megtagadták, hogy önként fejet hajtsanak. Érzéseknek csak akkor adott hangot, amikor a harci gyűlések során meghalt barátairól és kollégáiról beszélt. Kérdeztem a „repülő helyzet”-ről, amellyel oly sok fájdalmat okoztak az áldozatoknak. Könnyedén legyintett és megjegyezte, hogy azt mindegyik áldozattal szemben alkalmazták.

10. Fivérem vallomása

Mire lezajlott a váltott erőkkkel folyó harci gyűlések sorozata, beköszöntött a nyár. Mielőtt komolyra fordult volna a júliusi nedves forráság, Sanghajnak volt még egy esős hónapja, amelyet az időjósok a júniusban érő sárga szilva után huangmeinek hívnak. Nyirkosság járta át a cellát és sötétítette el a betonpadlót. Egy különösen heves zápor után a víz kiöntött az épület körüli csatornából, beszivárgott a fal alján és sötét tócsákba gyűlt a szoba sarkaiban. Minden lélegzetvétel nehéz volt a doh és a bomlás átható szagától. Zöld penész ütközött ki elraktározott

télikabátomon, bélelt nadrágomon, sőt még a cipőmön is, melyet éjszakára a lucskos padlón hagytam.

Bár a melegebb időnek mindig nagyon megörültem, mert nem kellett többé reszketnem a hidegtől, és összes ruhámba beöltözve gubbasztanom, hogy melegen tartsam magam, rémülten tapasztaltam, hogy a nedvességtől az ízületeim megfájdulnak, kivörösödnek és feldagadnak. Ha még hideg szél is társult az esőhöz, úgy megmerevedtek az ízületeim, hogy reggelenként alig bírtam felkelni az ágyból. Ugyanakkor az ínogyulladásom is sokat rosszabbodott. Az ínyem állandóan vérzett, nem csak fogmosáskor. Minden étkezés előtt az ujjammal ki kellett nyomkodnom belőle a vért, majd kiöblíteni a számat. De még ekkor is fájdalom futott át az egész testemen, ha sós étel ért az ínyemhez. Hideg vízzel kellett leöblítenem a zöldséget, hogy a sót eltávolítsam róla. Mikor az ínyem már nagyon fájt, a fiatal orvos gyulladáscsökkentő gyógyszereket adott. De azt is közölte, hogy a börtönkórháznak nincs fogászati osztálya.

Az életem eddig sem volt könnyű, de mostantól szüntelen küzdelemmé vált, hogy egy lépéssel mindig megelőzzem a gyors testi leromlást. Soha még ilyen megerőltetőnek és értelmetlennek nem láttam az életet. Mégis, a fizikai fájdalmak és kellemetlenségek ellenére nyugodtabb voltam, mint az utóbbi időben bármikor. Ez annak volt köszönhető, hogy számos újabb kihallgatáson mentem keresztül, ami újra felcsillantotta a reményt, hogy az ügyem végül tisztázódik. Néhány napos időközökben szólítottak a kihallgatószobába, ahol a munkás propagandacsoport kihallgatója a rokonaimról és barátaimról kérdezett, sorban, egymás után. A kihallgatások között hosszadalmas beszámolókat kellett írnom mindegyikről, mindenfajta kapcsolatunkat részletezve. Tudtam, hogy mindent, amit leírok, összehasonlítanak azzal, amit a barátaim és a

rokonaim írnak rólam és a kapcsolatainkról, hogy mit mondtak nekem, és mit mondtam nekik, és így tovább. A kihallgató és a munkatársai összevetik amit írtunk, hogy eltéréseket találjanak, amelyeket felhasználhatnak arra, hogy kétségbe vonják a becsületességem. Ennélfogva ügyelnem kellett a pontosságra, és minden tényt meg kellett adnom, de nem túl részletesen, nehogy ellentmondásba keveredjem azzal, amit leírtam. Máskor meg arra nógatott, hogy szolgáltatassak terhelő bizonyítékokat egyik-másik rokonom vagy barátom ellen. Ebből arra következtettem, hogy a kérdéses személy komoly bajba került.

Végeredményben a rokonaimra és barátaimra vonatkozó kikérdezések és beszámolók alkalmat adtak, hogy szóljak érdeükben. Abból, amit a foglalkozásukról meg az előéletükről tudtam, általában ki tudtam következtetni, miféle összeütközésekbe kerülhettek a kulturális forradalom alatt. Kutattam az emlékezetemben, hogy mi olyat tettek vagy mondtak, ami a forradalmárok szemében javíthat a helyzetükön. És amit érdekesnek találtam elmondani, azt lefordítottam a maoisták nyelvére.

A nemzedékemhez tartozó művelt kínaiak egyik legfőbb jellemvonása a buzgó hazaszeretet volt, amely abból eredt, hogy ismereteket, tapasztalatokat szereztünk külföldön, s nyugtalanított bennünket Kína viszonylagos elmaradottságának felismerése. Fájdalmasan tudatában voltunk annak, hogy Kína jelenkori történelme már csak árnya egy nagy civilizációnak, amely az utóbbi évszázadban gyors hanyatlásnak indult. Valójában a naiv hit, hogy a kommunista forradalom kellő lökést ad a haladásnak, készítette sokunkat a maradásra vagy a visszatérésre 1949 körül. Beszámolóimban így őszintén hivatkozhattam barátaim és rokonaim mélységes hazaszeretetére, és Kínának tett szolgálataikra. Mindez azonban süket fülekre talált. Mivel hibát akartak találni, a forradalmárok nem voltak

hajlandók meglátni az erényt. A maoisták ezenkívül összekeverték a nemzet fogalmát, amelynek jelentése közös eredetű emberek összessége, az állam fogalmával, ami közös kormányzatnak alárendelt, szervezett politikai közösséget jelent. Ha valaki a Kommunista Párt hatalomátvétele előtt gyarapította Kína kultúráját valamilyen fontos tudományos vagy művészeti alkotással, azt úgy tekintették, hogy nem Kínát, hanem a Kuomintang-rendszert szolgálta, ennél fogva bűnös volt az ellenség uralmának fenntartásában. Ez a nézőpont olyannyira abszurd és korlátolt volt, hogy miatta gyakran vitába keveredtem a kihallgatóval. Hamarosan rájöttem azonban, hogy nem csupán az ügyemben illetékes néhány maoista előítéleteiről van szó, hanem az egész Kommunista Párt elfogadott irányvonaláról.

A kihallgatások sorozata az esős időszakban kezdődött. Gyakran nedves arccal, csapzott hajjal, átázott zokniban és cipőben érkeztem a kihallgatóterembe. Esőkabátom nem volt, de szerencsére elég hűvös volt ahhoz, hogy több réteg ruha legyen rajtam, így nem áztam bőrig. A kihallgatások áthúzódtak a forró nyári hónapokra is, mikor a nyirkosság és az eső fülledt hőséget és szúnyogtömeget hozott. Alkalmanként mások is csatlakoztak a kihallgatóhoz, és kérdezgettek, nyilvánvalóan olyan szervezetektől, amelyek azokkal a személyekkel foglalkoztak, akikről információkat kellett volna adnom. Ebből tudtam meg, hogy barátaim és rokonaim ellen éppen olyan nyomozás folyik, mint ellenem. Aggódtam értük, és alaposan odafigyeltem az idegenek szavaira és viselkedésére. Ha jóindulatúnak és megértőnek láttam őket, megnyugodtam; ha viszont különösen ostobák és fenyegetőek voltak, aggodalmam fokozódott.

Az ősz folyamán nehéz időket éltem át, mikor a Népszínház Katonai Ellenőrző Bizottságának egy tagja a színház igazgatójáról, Huang Co-lingről

faggatott. Huang és felesége, Tan-ni, a szép és tehetséges színésznő régi barátaink voltak még Londonból, egyetemista éveinkből. Mikor a kommunista hadsereg elfoglalta Sanghajt, Huang már híres és sikeres filmrendező volt. Sokan úgy tudták, hogy a Kommunista Párt sanghaji földalatti szervezete bírta rá a házaspárt, hogy Kínában maradjanak. Az új rendszer azonnal elfogadta őket; mikor a Népszínház megalakult, Huangot nevezték ki igazgatónak, és tagja lett a pártnak. A karrierjük felívelt, együtt vittek színre számos kiváló darabot, köztük Shakespeare-fordításokat, kortárs európai és amerikai szerzők szatirikus darabjait, amelyben a kapitalizmust bírálják. Nagyrészt kettejük erőfeszítésének volt köszönhető, hogy a kínai közönség ráébredt; más országok drámaíróinak szabad kritikai megvilágításban ábrázolni a társadalmi viszonyokat. Huangot a közönség is, meg a párt kultúrpolitikai vezetői is elsőrangú igazgatónak tartották. Az is nyilvánvaló volt, hogy különbözik azoktól, akik szigorúan a maoista vonalat követték, miszerint „a művészet a politikát szolgálja”, „a művészet a munkások, a parasztok és a katonák dicsőítésére való”.

Mielőtt még ebben az ügyben kezdtek volna kihallgatni, számos bírálatot olvastam az újságban Huang Küzdelem Sanghajért című filmjéről, amelyet az ötvenes évek elején készített a kommunista hatalomátvétel dicsőítésére. A film igen hatásos propagandadarab volt, mesteri kivitelezésben; annak idején lelkes fogadtatásban részesült. Most azonban, az újság néhány napon és sok hasábon át bírálta a filmet, azt állítva, hogy Huang „hősies”-nek állította be a város Kuomintang-védőit, és ezzel a kommunista katonákat alacsonyította le. Azt is állították a kritikák, hogy mikor lefesti a város pusztulását, és az emberek szenvedéseit, leleplezi magát, mint olyan ember, aki általában is ellenzi a fegyveres harcot, de különösen ellenzi a kommunista

hadsereg felszabadító hadjáratát. A sajtóban megszaporodó kritikákból világos volt, hogy áldozatnak jelölték ki.

Miért lett heves támadások célpontja egy olyan ember, mint Huang Cuo-ling, aki jól és hatékonyan szolgálta a kommunista rendszert? Mint sokan mások, ő is a kommunista párt vezetésében dúló belső hatalmi harc áldozata lett. Azok, akiktől pozícióját és párttagságát kapta, régi ellenségei voltak Csiang Csingnek a harmincas években, Sanghajban. Abban az időben Csiang Csing még csak egy érvényesülésért harcoló kezdő filmszínész volt, míg amazok a sanghaji baloldali kulturális mozgalomnak a vezetői, amely Kína baloldali íróinak és művészeinek gyülekező helye és a Liu Sao-csi irányította illegális kommunista párt egyik fedőszerve volt. Ezek a baloldali értelmiségiek láthatóan nem sokat törődtek Csiang Csinggel, mert könnyű erkölcsű és csekély tehetségű nőnek tartották. Csiang Csing éveken át dajkálta sérelmeit. Mikor a kulturális forradalom alatt hatalmat nyert a párt kulturális osztálya felett, ezeket az embereket mind letartóztatta és elítéltette, mint Liu Sao-csi frakciója tagjait. Mivel a kínai politikai élet része volt a protekcionizmus, minden funkcionárius bukása egyúttal az alárendeltjei bukását is jelentette.

— Ismeri Huang Cuo-linget, a komprádort? — kérdezte a Népszínház katonai ellenőrző bizottságának képviselője, aki a kihallgató mellett ült, azonnal, amint leültem a vallatószékre, miután felolvastam a kihallgató válaszoltta Mao-idézetet.

A kérdésből sejtettem, hogy Huang személyes viselkedésében nem találtak kivetnivalót, ezért most a származása körül kutakodnak.

A komprádor olyan ember volt, aki a külföldi cégek és a kínai hivatalnokok között közvetített. Ezt a rendszert eredetileg a múlt század végén a Csing dinasztia vezette be, hogy ellenőrzése alatt tartsa a külföldi kereskedőket. A modern üzleti módszerek

elterjedésével a rendszer a harmincas évekre fokozatosan elhalt. A nagy cégek azonban, mint például a Shell, nem bocsátották el a komprádoraikat. Egyszerűen nem alkalmaztak újakat a régiek halála után. A kínai kommunista rendszer az egykori komprádorokat a burzsoázia legreakciósabb tagjainak tekintette. Miután a kommunista hadsereg elfoglalta Sanghajt, mindazok, akiket a „komprádorburzsoáosztály” tagjainak minősítettek, börtönbe kerültek, vagy súlyos bírságokat fizettek. Huang apja a Shell komprádora volt Tiencsinben; a kínai-japán háború alatt halt meg.

– Ismerem Huang Co-linget, a neves színházi és filmrendezőt – feleltem.

– A Shell komprádora is volt! – mondta az egyenruhás férfi a Népszínháztól. – Tudunk magáról mindent. Megrögzött reakciós és az imperialisták kéme. Nem vagyunk meglepve, hogy igyekszik kitérni a válasz elől.

– Huang Co-ling komoly bajban van – mondta a kihallgató. – Osztályellenség, aki beférkőzött a pártba. Igen súlyos következményei lesznek, ha védeni próbálja. A saját helyzetén is sokat ront vele. Ha viszont józanul együttműködik velünk, a javára írjuk, mint a kulturális forradalomhoz való hozzájárulást.

– Az igazat fogom mondani! – jelentettem ki.

– Ha az igazat mondja, akkor azt kell mondania, hogy a Shell komprádora volt – szólt az egyenruhás.

– Az apja volt a Shell komprádora. Huang Co-ling szerencsétlen családi környezetből származik – feleltem.

– Folytatta, ahol az apja abbahagyta, mikor meghalt – mondta a férfi.

– A komprádorság intézményét már rég eltörölték. Mikor Huang apja meghalt, már nem is létezett.

– Akkor ez mi? – a férfi egy iratot dobott az asztalra. A kihallgató a kezembe adta. Egy tiencsini telek tulajdonát igazoló okirat volt, amelyen Huang

Co-ling szerepelt, mint tulajdonos. Láttam rajta az iktatószámot, és megállapítottam, hogy az irat egy Shell-iroda irattárából származik.

– Ez egy régi dokumentum – mondtam.

– Akár régi, akár új, azt mutatja, hogy Huang Coling a Shell komprádora volt, és ezt a tényt eltitkolta a párt előtt.

– Elmondhatom magának az egész történetet, ha meghallgatja – mondtam.

– Fogjon hozzá – mondta a kihallgató.

– Nem tudom a pontos dátumot, de jóval a háború előtt történt, hogy a Kuomintang-kormány új rendeletet hozott, amely megtiltotta, hogy idegenek földet birtokolhassanak Kínában. Az összes külföldi cég, amelynek földbirtoka volt Kínában, átíratá az okmányokat a komprádorai nevére. A Shell is így tett. Mikor Huang apja elhunyt, Huang örökölte a családi vagyont. Ez a háború alatt történt; Tiencsin japán megszállás alatt állt, és Huang Co-ling nem volt ott. A Shell sem volt ott, beszüntette a tevékenységét Pearl Harbor után. Szerintem bárki volt is Huang Co-ling ügynöke, egyszerűen csak ráütötte a pecsétjét az apja tulajdoni okirataira, beleértve azt a Shellhez tartozó ingatlant is. Ez még nem jelenti azt, hogy Huang Co-ling valaha is a Shell komprádora lett volna.

– A Shell megfizette a szolgálatait – mondta a Népszínház katonai ellenőrző bizottságának képviselője.

– Erről semmit sem tudok – mondtam.

– Éppen a férje intézte a kifizetést, mint a Shell ügyvezető igazgatója.

– Nekem soha nem említette – mondtam. Úgy döntöttem, legjobb lesz, ha letagadom, hogy tudok a tranzakcióról, így majd látják, hogy nem tudok nekik segíteni, bűnöket bizonyítani Huangra, és békén hagynak. Valójában a férjem említette, hogy a Shell fizetni akart Huangnak egy bizonyos összeget, hogy kifejezze háláját azért, amit az apja tett a cégért, bár

a telket a kommunista kormány elvette az 1950-es földreformmozgalomban. Egy ilyen nagylelkű gesztus a Shell részéről azonban nem illett bele a képbe, amelyet a kommunista propaganda az idegen kizsákmányolókról festett.

– Hazudik. A szolgálai elmondták, hogy mindent megbeszéltek a férjével.

– Ezt a dolgot nem mondta el – feleltem. – Talán nem tulajdonított neki jelentőséget. Biztos, hogy nem beszéltünk meg mindent, ami a hivatalában történt.

– Nem hiszünk magának.

– Ahogy tetszik. Semmiféle fizetségről nem tudok. De ez nem jelenti azt, hogy maguk nem bukkanhatnak ilyesmire. Átvizsgálhatják az irodánk irattárát, vagy megkérdezhetik a könyvelési osztályunkat.

– Már megtettük. Mit képzelsz, elmulasztunk bármi ilyesmit? Minden bizonyítékom megvan rá, hogy a férje fizetett neki.

– Akkor viszont nem számít, hogy semmiről sem tudok.

– Azt akarjuk, ismerje el, hogy Huang Co-ling a Shell komprádora volt. A szolgálatait megfizették. Maga a Shell kínai személyzetének legmagasabb rangú tagja. Megerősítheti, amit már tudunk. Huang Co-ling a komprádor-burzoázia osztály tagja. A komprádor-burzoázia a legreakciósabb osztály. Ki fogjuk zárni a pártból. Maga és a férje a barátai voltak. Jól ismerték. Maga értékes információkat nyújthat ellene – mondta a katona.

A pártból való kizárás a legrosszabb dolog volt, ami egy párttagot érhetett. Nem tartozhatott többé a tömegekhez. Társadalmi helyzete alig volt jobb, mint egy ellenforradalmáré; megkülönböztetetté vált örök időkre. És a családja is vele szenvedett. Beleértve a gyermekeit és azok gyermekeit is. Tragikusnak és igazságtalannak találtam, hogy ilyen jövő vár Huang Co-lingre, aki életét és tehetségét a kommunista ügynek szentelte. Dühített az egész szituáció.

– Amennyire tudom, Huang Co-ling hűségese tagja volt a kommunista pártnak – mondtam határozottan. – Soha nem volt komprádor. Miután az apja meghalt, a Shell nem alkalmazott többé egyetlen komprádort sem Tiencsinben.

– Nem valami segítőkész – mondta a kihallgatóm.
– Nem akar magának érdemeket szerezni?
– Csak az igazat mondhatom – feleltem.

Ettől feldühödtek. A színház katonai bizottságának képviselője vérbeborult arccal, csalódottan és utálkozva bámult rám. A kihallgatóm így szólt:

– Azt akarjuk, hogy írjon beszámolót Huang Colingről, a komprádorról, írjon le mindent, amit tud róla. Ha fedezni próbálja, igen súlyos következményeknek néz elébe. Ha viszont hasznos információkat ad róla, azzal a kulturális forradalmat segíti. És magának is érdemeket szerez vele. Próbáljon meg visszaemlékezni mindenre, amit magának meg a férjének mondott, és írja le, mit tud az életéről meg a nézeteiről. Ő osztályellenség. Magának kell őt leleplezni és elítélni. Itt a lehetőség, hogy kifejtse álláspontját. Ha a leleplezése hatékony lesz, tudni fogjuk, hogy haladást ért el az átnevelődésben.

– Ítélje el Huang Co-linget, ha érdemeket akar szerezni magának – tette hozzá a Népszínházról jött katona.

Amit mondtak, azzal a becsületemben sértettek meg. De ez volt a szokásos mondat, amellyel hazugságra biztatták az embereket az éppen aktuális politikai kampány céljainak érdekében.

Hány ember engedett az efféle kényszernek, nem tudtam. A jelen helyzetben azonban csak megerősítette elhatározásom, hogy csakis az igazat mondom.

Miután leírtam mindent, amit tudtam Huang Co-ling életéről és nézeteiről, és megemlítettem, milyen szilárdan hitte, hogy a kommunista párt a haladást és a felvilágosodást jelenti Kínának, visszadobták a

beszámolómat, és súlyos büntetéssel fenyegetőztek, mert nem voltam hajlandó kijelenteni, hogy Huang a Shell komprádora volt Tiencsinben. Viharos kihallgatásokon fenyegettek és ijesztgettek, és újra meg újra kellett írnom a beszámolómat. Ragaszkodtam azonban az eredeti változathoz, és nem engedtem a követeléseiknek. Pár hét múlva elejtették az ügyet, és a Népszínházból jött férfi eltűnt, éppoly hirtelen, ahogy érkezett.

Később, a szabadulásom után megtudtam, hogy a forradalmároknak végül nem sikerült rábizonyítaniuk Huang Co-lingre, hogy a komprádor-burzsoá osztály tagja, és a pártból sem sikerült kizáratniuk. Huangot csak a Liu Sao-csi klikkhez tartozása miatt ítélték el. Ellene és felesége ellen a kulturális forradalom éveiben számos harci gyűlést rendeztek, s közben mindenféle nehéz fizikai munkát végeztettek velük, például földet és téglát hordtak építkezéseken, a legkeményebb télen és a legforróbb nyárban. Huang egészsége tönkrement, szépséges feleségéből pedig öregasszony lett.

Mao halála és a Négyek Bandájának 1976-os letartóztatása után megváltozott a politikai helyzet Kínában. Huang Co-linget és feleségét rehabilitálták.

A kommunista Kínában a Mao-korszakban az élet egyik legcsúnyább vonása az volt, hogy a párt megkövetelte az emberektől, hogy följelentsék egymást a békés időszakokban és elítéljék egymást a politikai kampányok során. Ez a gyakorlat mélységesen romboló hatással volt az emberi kapcsolatokra. Férj és feleség árgus szemekkel figyelte egymást, és a szülők elidegenedtek gyermekeiktől. Ez a gyakorlat áthatotta az emberi érintkezés minden formáját, és az emberek többé nem vágytak barátokra. Titkolózásra és képmutatásra bátorított. Az embernek magában kellett tartania a gondolatait, ha meg akarta védeni magát. Ha beszélni kényszerült, gyakran a hazugság

volt az egyetlen lehetősége, hogy megvédje magát és a családját.

Miközben másokra vonatkozó terhelő információkat próbáltak kicsikarni belőlem, ugyanezeketől a személyektől rám vonatkozó terhelő információkat követeltek. A kihallgató kérdéseiből általában ki tudtam következtetni, hogy miket mondtak és írtak rólam a barátaim és a rokonaim. Nem volt nehéz megállapítani, hogy egy adott személy tartja-e még magát, és higgadtan viselkedik-e, vagy már összezavarodott és pánikba esett. 1969 vége felé meglehetősen nehéz helyzetbe kerültem Pekingben élő fivérem „vallomása” következtében. Ismét bebizonyosodott, hogy egy teljesen intelligens és művelt ember is úgy összeroppanhat a nyomás alatt, hogy nem látja többé a határvonalat a tények és fikció között.

Mao ekkor ünnepélyes külsőségek közepette ismét megnyilatkozott. Kijelentését piros színben hozta az újság, és közös vezércikkbe foglalták a két pártlap, a *Zsenmin Zsipao* és a *Hungcsi*, meg a hadsereg napilapja, a *Felszabadító Hadsereg* szerkesztői. Mao ezt mondta: „A Proletár Kulturális Forradalom és a proletariátus nagy politikai forradalma a kapitalista osztály ellen a proletariátus osztályharcának folytatása a kapitalista osztály ellen. És folytatása a Kommunista Párt osztályharcának is a Kuomintang ellen.”

Miután nyilvánosságra került ez a bölcsesség, kampány indult „a Kuomintang söpredékének eltakarítására”. Az újságok minden nap Kuomintang-ügynökök, bujkáló Kuomintang-katonatisztek és a Kuomintang-szimpatizánsok leleplezéséről számoltak be. Olyan rövid idő alatt olyan sok ellenség került napvilágra, hogy úgy tűnt, mintha Kína hirtelen megtelt volna Kuomintang után sóvárgó emberekkel. Mintha hasztalan lett volna a sokévi kommunista propaganda a régi kormányzat ellen. A tömeghisztériát szándékosan szították. Ez újabb

boszorkányüldözésre adott mentséget, és törvényesítette az osztályharc eszkálációját az egész társadalom megfélemlítésére. Az ember csak azzal bizonyíthatta ártatlanságát, hogy Mao és a párt fanatikus hívének mutatta magát, hangosabban kiabálta a jelszavakat, mint mások, pusztán önzetlenségéből, anyagi ellenszolgáltatás nélkül keményebben dolgozott, és különösen kegyetlen volt az osztályellenséghez. Az újság felszólította a proletariátus tagjait, hogy legyenek éberek, és figyeljék a szomszédaikat meg a munkatársaikat, nem tapasztalnak-e szokatlan tevékenységet vagy furcsa viselkedést. Tőlük várták, hogy fokozott mértékben szemmel tartsák a szabadlábbon lévő osztályellenségeket is.

Nem lepett meg, hogy megint kihallgatásra szólítanak. Üldözöm nem tehette meg, hogy kihagyjon az osztályharc újabb menetéből, ha bizonyítani akarta, hogy szigorúan tartja magát Mao direktíváihoz. Végül is egy Kuomintang-kormánytisztviselő özvegye voltam.

Miután beléptem a kihallgatóterembe, és fejet hajtottam a Mao-portré előtt, a kihallgató Mao legutolsó direktíváját olvastatta fel velem. Mikor a végére értem, újra felolvastatta. Ezek után így szólt:

– Le fogjuk leplezni a Kuomintang söpredékét. Maga is közējük tartozik.

Még két férfi volt a szobában. A fiatalabbik hirtelen rámkiáltott:

– Valljon!

– Miről? – kérdeztem.

– Ne játssza meg az ártatlant! A Kuomintanghoz való viszonyáról valljon!

– Nincs semmiféle viszonyom a Kuomintanghoz.

– Elkötelezett híve a Kuomintangnak.

– Alig hiszem, hogy a Kuomintang ezzel egyetértene – mondtam. Míg beszéltem, szemügyre vettem a két férfit. Ruhájuk és rövidre nyírt hajviseletük alapján úgy véltem, Észak-Kínából

jöttek. Általában azt hiszik, hogy minden kínai a pekingi nyelvjáráson alapuló nemzeti köznyelven beszél, amelyet „mandarin”-nak neveznek. Valójában Peking szülöttei, mint ez a fiatalember is, aki az imént beszélt, gyakran megőrzik eredeti dialektusuk néhány felismerhető vonását. Törtem a fejem, miért vesz részt a kihallgatásomon ez a két pekingi férfi. Ennek a kihallgatási sorozatnak egy korai szakaszában, mikor a családtagjaimat kellett sorra vennem, már írtam Pekingben élő fivéremről és sógornőmről, és beszámolót adtam át a kihallgatónak érintkezéseinkről az évek során.

– Eltökélt híve a Kuomintang-rendszernek. Nincs értelme, hogy tagadja.

– Kérem, bizonyítsa be, amivel vádol – mondtam.

– Természetesen van bizonyítékunk, különben nem tettünk volna meg ilyen hosszú utat, hogy kikérdezzük magát – mondta a két férfi közül az idősebbik, aki magasabb rangúnak is látszott. A külseje és a beszéde iskolázatlan ipari munkásra vallott, igazi proletárra. A fiatalabbik inkább diák lehetett.

– Lefényképeztette magát valamikor a Kuomintang-zászló előtt? – kérdezte a kihallgató.

– Lehetséges. Nem tudom biztosan – feleltem. Arra gondoltam, a második világháború napjairól kérdeznek, jóval a Kommunisták Párt hatalomátvétele előtti időkről, mikor néhai férjem a canberrai nagykövetség diplomatája volt Ausztráliában.

– Hogyhogy nem emlékszik? Azzal nem mászik ki a bajból, hogy emlékezetkiesésre hivatkozik – mondta a fiatalabbik pekingi.

– Olyan régen volt – mondtam. – Ha volt is ilyen fénykép, azt a vörösgárdisták vihették magukkal a házamból. Az összes fényképet elvitték.

– Biztosan megsemmisítette azt a képet – mondta az idősebbik. – Ezek között nincs.

– Minek semmisítenék meg egy ilyen képet? Mindenki tudja, hogy néhai férjem a Kuomintang-

kormány diplomatája volt, amikor Ausztráliában éltünk.

– Miről beszél? – Kérdezte türelmetlenül a kihallgató. – Ki kérdezte azokról az időkről?

– Hát nem az Ausztráliában töltött éveinkről kérdez?

– Ostobaság! A jelenről kérdezzük, a felszabadulás utáni időkről. Készült magáról fotó a Kuomintang-zászló előtt a felszabadulás után? Őszintén feleljen. Valljon be mindent – mondta a fiatalabbik pekingi, és előrehajolt.

Elképedtem, hogy ezek lehetségesnek tartják, hogy a Kommunista Párt hatalomátvétele óta bárki Kuomintang-zászló előtt fényképeztette volna le magát Kínában.

– Hogyan maradhatott akár egyetlen Kuomintang-zászló is Kínában a felszabadulás után? Hol van ilyen zászló?

– Ne törődjön a zászlóval – mondta a kihallgató.

– Csak azt vallja be, miért tette? Azért, hogy kimutassa a hűségét a Kuomintang iránt?

– Soha nem fényképeztek le Kuomintang-zászló előtt a felszabadulás után – jelentettem ki kategorikusan, mert elhatároztam, hogy egyszer s mindenkorra véget vetek ennek az abszurd társalgásnak.

– Ne legyen ebben olyan biztos. Meg fogja báni. Elmulasztja az alkalmat, hogy könnyített bánásmódot kapjon – mondta az idősebbik pekingi.

– Jobban tenné, ha komolyabban venné a dolgot – mondta a fiatalabb pekingi. – Valaki más már vallott, úgyhogy tudjuk, mit beszélünk. El vagyunk rá szánva, hogy a Kuomintang összes hívét leleplezzük. Maga sem menekül.

– Nem tudom miről beszélnek. Én nem vagyok a Kuomintang híve. Ha az volnék, most Tajvanon lennék, nem?

A kihallgatóm összesúgott a két férfival, majd így szólt:

– Menjen vissza a cellájába, és gondolja át az egész ügyet. Elég régóta itt van már, hogy ismerje a népi kormány politikáját. Tudnia kell, hogy semmi értelme tagadni valamit, ami bizonyítható.

Visszavezettek a cellámba, ahol tovább töprengtem ezen a rendkívüli ügyön. A férfiak komolynak látszottak. Biztosan van valami, amire a vádat alapozzák. Cselszövés az egész, hogy inkrimináljanak? Eddig azzal vádoltak, hogy az imperialisták kéme vagyok. Mitől ez a hirtelen fordulat?

Három nap múlva ismét hívtak. Megint azt követelték, hogy vallják; ugyanazokat a válaszokat adtam, mint az első alkalommal. Aztán visszaküldték a cellába, és azt mondták, gondoljam át még egyszer. Három héten át két-három naponként jártam kihallgatásra meg vissza. A kihallgatósobában igen feszültté vált a légkör, de képtelen voltam rájönni, mit forgatnak a fejükben.

Eközben, hogy fokozzák a nyomást, az örök megvonták tőlem a gyógyszert, amit az ínygyulladásom fékentartására szedtem. Gyorsan romlott az állapotom. Nem csupán az ínyem, de a szám egész belseje is begyulladt, és képtelen voltam megenni az ételt, amit kaptam. Híg rizskását kértem az öröktől, amit rágás nélkül is le tudtam nyelni, így jutottam annyi táplálékhoz, hogy életben maradjak. Az ínyem annyira fáj már, hogy másra se tudtam gondolni. Nehezemre esett az eseményekre figyelni, mikor a kihallgatósobában voltam. Meg tudtam érteni, hogy egyik-másik fogoly ilyen körülmények között megadja magát, egyszerűen, mert a fizikai szenvedés hatására meggyengül az akaratereje. Figyelmeztettem magam, hogy a fájdalom ellenére is meg kell őriznem józan ítélőképességemet.

Hogy híg rizskását kértem, alkalmat adott a maoistáknak, hogy csökkentsék az adagomat. Amit étkezéskor kaptam, nem volt több, mint egy fél csajka szürkés víz, néhány úszkáló rizsszemmel a

tetején. Pár napnyi ilyen diéta után egyszer csak elájultam. Egy jóindulatú fegyőrnő hívta az orvost. Intravénás glukózinjekciót kaptam tőle, és az őrel bekísértetett a börtönkórházba. Nem tudom, mit mondhatott az őrel a doktornak, de az írásos parancsot adott neki. Mikor visszakerültem a gyújtófogházba, újra elláttak a szokásos adag gyulladásgátlóval, és étkezésenként sűrű rizskását kaptam gőzölt kenyérral.

Mikor újból a kihallgatóterembe hívtak, a kihallgató háromszor felolvastatta velem Mao legutóbbi direktíváját. Miután végeztem, és leültem, a kihallgató megkérdezte:

– Teljes egészében megértette, miről beszél Nagy Vezetőnk, Mao elnök?

– Azt hiszem, igen – feleltem.

– Értelmezze!

– Szerintem Mao elnök azt akarja, hogy értse meg mindenki, a Nagy Proletár Kulturális Forradalom politikai forradalom, és nem csupán a kultúra területére korlátozódik – feleltem.

– Úgy van. És a két „folytatás”?

– A kulturális forradalom az osztályharc folytatása, amelyet a proletariátus a tőkésosztály ellen visel. Nem új harcról van szó, hanem ugyanannak a harcnak a folytatásáról, amely már régóta zajlik – magyaráztam.

– És a Kuomintanggal kapcsolatos rész?

– A kulturális forradalom annak az osztályharcnak a folytatása, amelyet a Kommunista Párt visel a Kuomintang ellen, immár 1927 óta.

– Igen, és ha ezt megértette, el kell ismernie a helyzet komolyságát. A Kuomintang az ellenségünk. Miután vereséget szenvedett a hadseregüinktől, Tajvan szigetére menekült, az Egyesült Államok védnöksége alatt. Míg Tajvant fel nem szabadítjuk, és nem egyesítjük az országgal Nagy Vezetőnk, Mao elnök zászlaja alatt, addig folytatódik a harc a Kuomintang ellen. A Kuomintangot szét kell zúznunk,

hogy teljessé váljék forradalmunk. Nagy Vezetőnk elhatározta, hogy felszabadítjuk Tajvant, és legfőbb parancsnokunk, Lin biztos benne, hogy sikerrel járunk. A Liu Sao-csi vezette „kapitalista-úton járók” azonban ellenük léptek fel. Azt mondták, Tajvan a jövő generáció problémája. Ez defetista hozzáállás. Nagy Vezetőnk hisz abban, hogy Tajvan a mi generációnk ügye. Addig kell megoldanunk, míg seregünket olyan tapasztalt katonai vezetők vihetik győzelemre, mint főparancsnokunk, Lin, akinek már van gyakorlata abban, hogyan lehet megverni a Kuomintangot. Az osztályharc a Liu Sao-csi klikk „kapitalista-úton járói” ellen összefügg a Kuomintang elleni osztályharccal. Most, hogy teljesen levertük a Liu Sao-csi frakciót, és a hatalom ismét Nagy Vezetőnk kezében összpontosul, újra foglalkozunk a Kuomintang ügyével. Ezért kell sorainkban minden Kuomintang-szimpatizánst lelepleznünk, hogy megelőzzük az ellenséget ötödik hadoszlopának kialakításában. El kell szigetelnünk és szoros megfigyelés alatt kell tartanunk a Kuomintang söpredékét, hogy ne tudjanak kárt okozni – mondta a kihallgató.

– A férje a Kuomintang vezető tisztségviselője volt – tette hozzá az idősebbik pekingi.

– Nem volt vezető, csak középszintű tisztviselő – hangsúlyoztam. – Mindenesetre úgy döntött, hogy itt marad, mikor a Kuomintang Tajvanra ment.

– Igen, tudjuk, sok Kuomintang-tisztviselő tett így. Egyeseket maga a Kuomintang telepített ide, hogy bajt keverjenek. Mindegyiket alaposan meg fogjuk vizsgálni.

– Mikor a férjem a Shell sanghaji irodájának igazgatója lett, a sanghaji városi vezetőség hagyta jóvá az alkalmazását. Biztos, hogy a párt is alaposan megvizsgálta az ügyét akkoriban – mondtam.

– Az nem elég. Aki a jóváhagyását adta akkor, az „kapitalista-úton járó” is lehetett – mondta a

kihallgató. Mi, forradalmárok, most mindenkit megvizsgálunk a párt nevében.

— Nagy Vezetőnk már a Hosszú Menetelés előtt, a kínai szovjet napjaiban megalkotott egy sor hatékony módszert, hogy hogyan kell foglalkozni az osztályellenségekkel, még mielőtt hadseregünk megindította volna támadását a Kuomintang-erők ellen. Akkoriban a főbb osztályellenségeket börtönbe zártuk, akárcsak most, a kulturális forradalom idején. A többieket pedig a forradalmi tömegek felügyeletére bízták. Ugyanezt tesszük most is, a kulturális forradalomban. — A fiatal pekingi nyilván diák volt, és meg akarta mutatni, hogy jól ismeri Mao műveit. Mao 1936-ban írott tanulmányára, „A kínai forradalmi háború stratégiájá”-ra utalt, amelyben összefoglalja azokat az előkészületeket, amelyeket a Kínai Kommunista Párt tett, mielőtt a Kuomintang bekerítő akciói ellen megkezdték a hadműveleteket.

— Látnia kell a helyzetét a Kommunista Párt és a Kuomintang közötti harcban — mondta az idősebbik pekingi. — A családi háttere és a férje kapcsolatai alapján maga a Kuomintang oldalán áll.

— Attól tartok, teljesen rossz nyomon járnak. Én egyáltalán nem vagyok benne a Kuomintang és a Kommunista Párt között folyó harcban. Sajnálom, hogy a Kommunista Pártnak és a Kuomintangnak egymással kell harcolnia, és eközben ártatlan kínaiakat ölnek meg, és tönkremegy az ország. Mint kínai, azt kívánom, hogy béke legyen, és a két politikai párt egységben dolgozzék az ország javáért — jelentettem ki.

— Majd ha szétzúztuk a Kuomintangot, megteremtjük az egységet — mondta a diák.

— Ha nem szimpatizál a Kuomintanggal, ha nincs benne, ahogy mondta, a Kommunista Párt és a Kuomintang közötti harcban, miért fényképeztette le magát egy Kuomintang-zászló előtt? — kérdezte a kihallgató.

– Fogalmam sincs, miről beszél – mondtam őszintén. – Minden erőmmel próbálok rájönni, de képtelen vagyok rá. Mondja már el, mi ez az egész! Biztosan valami félreértés.

– Gondoljon vissza 1962-re! Mi történt 1962-ben? – kérdezte a kihallgató.

– Nem tudom, mi történt 1962-ben, azon kívül, hogy akkor vesztettem el az anyámat.

– Ez az! – kiáltott fel a két pekingi. – Vallja be, és mondja el az egészet!

– Tényleg az anyám haláláról akarnak hallani? – kérdeztem hitetlenkedve.

– Igen, mondja csak el az egész történetet. Valljon be mindent – mondta a kihallgató.

Tanácsstalan voltam. Fogalmam sem volt, mire akarnak kilyukadni. De mivel ezt akarták tudni, beszéltem nekik az anyám haláláról.

– Az anyám szomszédja hívott fel telefonon, és kért, hogy utazzam Nankingba. Mire odaértem, az anyámat már öntudatlan állapotban találtam, hőgutát kapott. Július volt, és a hőmérséklet egyfolytában 35 fok körül volt. Mentőt hívtunk, és kórházba vittük. Először jobban lett, de aztán tüdőgyulladást kapott, és szívelégtelenségben meghalt.

– A fivérei is Nankingba mentek?

– Igen, a feleségeikkel együtt.

– Mit csinált, miután az anyja meghalt?

– A temetési szertartást szerveztem, mert én vagyok a legidősebb gyermeke.

– Tehát babonaságot űzött – mondta a fiatalabb férfi. – Újabb bizonyíték, hogy vérbeli reakciós.

„Babonaság” – általában ezt a szót használták a kommunista funkcionáriusok a vallásgyakorlás minden formájára.

– Az anyám hithű buddhista volt, ezért buddhista temetést szerveztem neki – mondtam.

– Ezt csak törvénytelen módon csinálhatta – mondta a kihallgató. – A Nagy Ugrás kampánya után az összes buddhista templomot bezárattuk, és a

szerzetesek szétszóródtak. Maga mégis kerített néhány szerzetest az anyja temetésére.

– A nankingi Buddhizmust Kutató Intézet vezetője segített szerzeteseket találnom,

– Ők csak külföldi, délkelet-ázsiai látogatóknak mutathatnak be szertartást, kínaiaknak nem.

– A férfi, akinél jártam, elhatározta, hogy segít, annyit könyörögtem neki – mondtam. Ó, milyen jól emlékeztem a hosszas alkudozásokra a nankingi Buddhizmust Kutató Intézetben! A szerzetesek közreműködését csak jelentős adomány ellenében nyertem el, és nem voltam benne biztos, hogy ez törvényes. A vezető végül beleegyezett, hogy ad hat szerzetest, akik elmondják a szutrát az anyám temetésén.

– Bűnös abban, hogy babonaságot élesztett újjá az anyja temetésén – mondta a fiatalember. – Bűnösök a fivérei és a sógornői is, hogy nem akadályozták meg. Az anyja sírkövére felvésette az Egyesült Államokban élő nővérei nevét is. Nem határolta el magát az árulóktól, akik úgy döntöttek, hogy külföldön élnek. Ez minden kétséget kizáróan bizonyítja, hogy reakciós.

– Az Egyesült Államokban élő nővéreim is az anyám lányai. Kínában az a szokás, hogy valamennyi gyermek neve felkerül a sírkőre.

– Erről majd még beszélünk – mondta a kihallgató. – Most azt mondja el, mit csinált az anyja temetése után? Hová ment, miután elhagyta a temetőt? – Úgy látszott, mindhárman izgalomba jöttek. A két pekingi feszülten figyelt rám.

– Visszamentünk az anyám házába, hogy szétosszuk a dolgait.

– És mielőtt visszamentek a házába, hová mentek?

– Sehová. Egyenesen a házához mentünk.

– Nem mentek el a Szun Jat Szen-émlékműhöz az anyja temetése után? – kérdezte az idősebbik pekingi.

– Nem, mindannyian nagyon kimerültek és szomorúak voltunk.

– Vallja be! – csapott hirtelen az asztalra a fiatalabb pekingi.

– Mit akar, mit vallják be. Az anyám temetésének semmi köze a politikához.

– Az anyja temetésének nincs köze a politikához, de annak a ténynek, hogy a fivéreivel elment a Szun Jat Szen-émlékműhöz, hogy lefényképeztesse magát a Kuomintang-zászló előtt, annak igenis nagy politikai jelentősége van. Ezzel akarta kimutatni hűségét a Kuomintang iránt. És akkor, 1962-ben a Kuomintang éppen támadást tervezett az anyaország ellen – mondta a fiatalember.

A vád olyan abszurd volt, hogy csaknem felnevettem. De tudtam, hogy a helyzet valójában igen komoly. Hiábavaló erőfeszítés volt ezeknek az elvakult embereknek a lelkére beszélni, és a nyomorúságos egészségi állapotom, meg az elégtelen táplálkozás miatt alig maradt már erőm. Nagyon megfájdult a szám mindegyik kihallgatáson. Olyan fáradt voltam már, hogy az ájulás környékezett. Mégis tovább kellett beszélnem, hogy megpróbáljam tisztázni magam, még ha fogalmam sem volt róla, hogyan alakulhatott ki bennük ez a képtelen gyanú.

– Kérem, gondolják meg! Először is, biztosak benne, hogy volt Kuomintang-zászló a Szun Jat Szen-émlékművön? Mert ha nem volt ott zászló azután, hogy a Kuomintang távozott Nankingból, akkor nem is csinálhattunk felvételt a zászló előtt. Másodszor, még ha feltesszük is, hogy ott volt a zászló, és igaz az az állításuk, hogy a Kuomintangra akartam jó benyomást tenni, arra az esetre, ha visszajönnek az anyaországba, mit gondolnak, elhitte volna a Kuomintang a hűségnyilatkozatomat egyetlen ilyen fénykép alapján? A Kuomintang-tisztviselők nem bolondok. Nem nézték volna különös gyanakvással az indítékaimat, jól tudva, hogy néhai férjem és én a

maradást választottuk 1949-ben, és nem követtük őket Tajvanra?

– Hittek volna magának. Maga már a Kuomintang ügynöke – jelentette ki a fiatalember.

– Ha tényleg a Kuomintang ügynöke volnék, nem kellene bizonygatnom nekik a hűségemet. Saját állításával került ellentmondásba.

Mindkét pekingi kiabálni kezdett:

– Be kell vallania, hogy tényleg csináltatott fotót magáról meg a fivéreiről egy Kuomintang-zászló előtt, a nankingi Szun Jat Szen-emlékműnél!

– Kérdezzék meg, kérem, a fivéreimet meg a sógornőimet! Ők majd elmondják, hogy nem történt ilyesmi. Soha nem jártunk a Szun Jat Szen-emlékműnél Nankingban.

– Megkérdeztük a fivérét a pekingi Külkereskedelmi Intézetben. Először ő is tagadni próbált mindent. De miután a forradalmárok megmutatták neki, hogy a helyes utat kell választania, mindent bevallott. Azt mondta, a maga ötlete volt, hogy a Szun Jat Szen-emlékműhöz menjenek. Azt is elmondta, hogy a maga fényképezőgéppel csinálták a képet. Még mindig tagadni meri? – kiabált a fiatalember.

A szívem elszorult. Persze merő koholmány volt az egész. Mit csinálhattak a maoisták szegény fivéremmel, hogy ilyen hazugságra kényszerítették? El tudtam képzelni, mennyi gyötrődésen mehetett keresztül, míg végül összeroppant a nyomás alatt.

Hogy kivédjem ezt a rendkívül súlyos helyzetet, Mao piros könyvecskéjéhez folyamodtam segítségért. Magasra emeltem, és így szóltam:

– Nagy Vezetőnk, Mao elnök arra tanít minket, hogy „egyszerre csak egy falásnyit kell enni a rizsből; egyszerre csak egy lépést kell tenni az úton”. Azt kérem, fogadják meg a tanítását ebben az ügyben. Azt kérem, menjenek el Nankingba, és nézzék meg maguk is a Szun Jat Szen-emlékművet. A Szun Jat Szen-emlékművet állami hatóság kezeli Nankingban,

és a külföldiek látogatják. Egyszerűen lehetetlen, hogy Kuomintang-zászló legyen rajta ennyi évvel azután, hogy a Kuomintang elhagyta Nankingot. Kérem, menjenek oda, és nézzék meg saját szemükkel. Ha Kuomintang-zászlót találnak ott, jöjjenek vissza és büntessenek meg. Megszökni úgysem tudok.

A két pekingi csak bámult rám, miközben a kihallgató felállt, és így szólt:

– Most menjen vissza a cellájába, és gondolja át a dolgot.

Úgy látszik, végül csak felfogta a logikáját annak, amit mondtam, és eldöntötte, hogy csak úgy lehet megoldani a problémát, hogy a két férfi elmegy Nankingba, és megnézi, mi a helyzet. Reméltem, hogy így is fognak tenni. Ha nem találnak Kuomintang-zászlót a Szun Jat Szen-emplékműnél, visszamennek Pekingbe, és jelentést tesznek. Bizonyára így is történt, mert sok hét múlt el anélkül, hogy újból szólítottak volna.

A kulturális forradalom idején a forradalmárok keresztül-kasul utazgattak egész Kínában, államköltségen, hogy „kivizsgálják az osztályellenségek bűneit”, akiknek az ügyében nyomoztak. Az alkalmat városnézésre, rokonok és barátok meglátogatására használták. Egyesek meghosszabbították utazásaikat, vagy körutakat csináltak, és híres látványosságokat ejtettek útba. Mivel Sanghaj minden kínainak kedvenc bevásárlóhelye volt, a forradalmárok mindig ide akartak jönni, vagy legalább átutazni a városon. Mikor a két férfi Pekingből Sanghajba jött, tulajdonképpen Nankingon is átutaztak. Gondolom, szándékosan mulasztották el, hogy megálljanak, és ellenőrizzék a Szun Jat Szen-emplékmű zászlajának ügyét, mert attól féltek, hogy vissza kell fordulniuk, ha nincs Kuomintang-zászló, és így elszalasztják a sanghaji utazást. A leghosszabb kihallgatásom sem vett igénybe egy pár óránál többet. A nap többi része

a pekingiek számára szabad volt. Mivel az utazásukat és a hotelszámlájukat a munkahelyük forradalmi bizottsága fizette, ingyen szabadságot élveztek egy hónapon át. Tulajdonképpen az utazási lehetőség volt az egyik olyan juttatás, amellyel erősítették a rámenősebb forradalmárok hűségét a maoista vezetők iránt.

Egyedül ülve a cellámban újra meg újra erre a különös epizódra kellett gondolnom. Eleinte bántott, hogy a saját fivérem ilyen méltatlanul viselkedett a kényszer hatása alatt. De ahogy jobban belegondoltam, milyen élete volt az ötvenes évek elejétől, mennyi nehézséget kellett elviselnie annyi éven át, és micsoda üdöztetésnek voltak kitéve a kulturális forradalom alatt az olyan emberek, mint ő, a haragom elpárolgott. Helyét mélységes szomorúság és szánalom foglalta el szívemben. Csak arra tudtam gondolni, hogy néhány túlbuzgó forradalmár találta ki az egész históriát, abbéli igyekezetében, hogy annyi Kuomintang-szimpatizánst leplezzen le, amennyit csak bír, és ők ültették el a fivérem agyába, hogy ilyen vallomást tegyen. De mielőtt ez sikerülhetett nekik, igazán meg kellett zavarniuk az ítélőképességét. Normális körülmények között a fivérem nem volt sem buta, sem aljas.

Az ötvenes évek elején gazdasági szakértőként dolgozott a Külkereskedelmi Minisztériumban, egyikeként azoknak a tehetséges fiatal közgazdászoknak, akiket angol és amerikai egyetemekről, kutatómunkájuk mellől hívtak haza a Kommunista Párt. Az volt a munkája, hogy elemzéseket és jelentéseket készítsen a világ gazdasági helyzetéről. Magas beosztást és jó fizetést kapott. Hamar kiderült azonban, - hogy bár a Külkereskedelmi Minisztériumban és annak külföldi kirendeltségein dolgozó többi gazdasági szakértő nagyra értékelte munkáját, nem tudott megfelelni a párt kívánalmainak, amely a munkahelyi pártbizottságon keresztül ellenőrizte hivatali

működését és magánéletét. A jelentései nem igazolták a párt propagandáját, amely a kapitalista világ közelgő összeomlását jósolta. Boldogtalan évek voltak ezek a fivérem számára. Mindig kompromisszumot próbált keresni a tények között, ahogyan ő látta őket, meg a hazugságok között, amelyeket a párt követelt tőle, hogy igazolja irányvonalát, ezért aztán igen hallgatag emberré vált, nagyon keveset beszélt, és nagyon ritkán nevetett. De nem számított, milyen elszántan igyekszik a kedvükbe járni, csak a párt irányvonalával való teljes azonosulást fogadták volna el, és a párttitkár mindig elégedetlen volt vele. Egyszer így fakadt ki ez az ember: „Egyszerűen nem engedhetem meg, hogy optimista jelentéseket továbbítson ebből a hivatalból bármelyik kapitalista ország gazdaságáról. A pártot forgatja fel, ha továbbra is ilyeneket irkái!”

Mikor 1957-ben elindult a jobboldal-ellenes kampány, a párttitkár érkezettnek látta az időt, hogy megszabaduljon az én önfejű fivéremtől. Sokat nyomott a latban az a tény, hogy a diplomamunkáját Angliában készítette, és rövid ideig az egyik vezető Kuomintang-miniszter személyes tanácsadója volt. Sok keserves órát élt át a harci gyűléseken, hónapokig nem hagyhatta el a hivatalát, és nem mehetett haza, éjjel-nappal vallatta őt a pártaktivisták egy csoportja; ezt hívták úgy, hogy a „kimerítő ösztűz” taktikája. Mégsem tudtak belőle „jobboldali”-t csinálni, főleg azért, mert nem találtak rá bizonyítékot, hogy bírálta volna a pártot, de a hajsza végén megtört ember lett belőle, és gyomorfekélyt szerzett. A mosoly utolsó nyoma is eltűnt az arcáról, a haja megőszült, és a tekintete révedezővé vált. Harminchét éves volt akkor.

Látva, hogy nemkívánatos személy a hivatalában, a fivérem kérte, hogy helyezték át máshová. A párttitkár, még mindig dühösen, hogy nem tudta őt jobboldalinak minősíttetni, kijelentette, hogy a fivérem túlságosan fennhéjázó, és parasztok között

kell dolgoznia egy ideig, hogy javuljon a szocialista öntudata. Egy Peking környéki faluba küldték, hogy csirkét tenyésszen. Az életkörülmények primitívek voltak; havonta csak egyszer mehetett haza. De legalább élvezte, hogy távol lehet a pártbürokráciától. Komolyan vette a csirketenyésztést, és hamarosan megalapozta tekintélyét, mert a csirkéi kövérebbek voltak és a tyúkjai többet tojtak, mint bárki máséi. Valahányszor visszatért a faluba, miután meglátogatta a családját a városban, a karja tele volt könyvekkel, és ládászám hozta a különféle kísérleti berendezéseket, amelyekkel javíthatta a munkáját. A parasztok odajártak a lakására, hogy tanácsokat kérjenek tőle, és megbeszéljék vele a problémáikat. A helyzet bosszantotta a falu párttitkárát. Sürgette a Külkereskedelmi Minisztériumot, hogy helyezték máshová a fivéremet.

Ez akkoriban történt, mikor a maoisták visszakoztak a Nagy Ugrás kampány csődje és az ezt követő súlyos gazdasági válság után. Amikor valódi nehézségek támadtak, mint ez is, a párt általában engedményeket tett az értelmiségnek. A minisztérium példátlan lépésre szánta el magát, mikor megkérdezte a fivéremtől, mit akar csinálni. A bátyám angoltanári állást kért, és kinevezték professzornak a Külkereskedelmi Intézet angol nyelvi tanszékére. Új munkakörét is ugyanolyan komoly figyelemmel látta el, mint minden mást, amivel addig foglalkozott. A kulturális forradalom idejére már az angoltanítás elismert szaktekintélye lett, és továbbképző tanfolyamokat vezetett fiatal tanárok számára. Könyveket és cikkeket is publikált a témában.

Később, a börtönből való szabadulásom után megpróbáltam vele érintkezésbe lépni. Nem volt hajlandó levelezni velem, mondván, korábbi nyugati kapcsolataim miatt még mindig „veszélyes személy” vagyok. Csak 1976 telén, Mao halála és a Négyek

Bandájának letartóztatása után hívott meg Pekingbe, hogy látogassam meg. Láttam; hogy teljesen összetörte a kegyetlen bánásmód, amelyet professzorként kellett elszenvednie a kulturális forradalom alatt. Ő is, a felesége is több évet töltöttek fizikai munkával egy káderiskolában, ahol az életkörülmények roppant nehezek voltak. Nem volt szívem megkérdezni tőle, mi vitte rá, hogy azt mondja, voltunk a Szun Jat-szen-emlékműnél, és lefényképeztettük magunkat egy Kuomintang-zászló előtt. Nem akartam, hogy azt higgye, hibáztatom, amiért engedett a kényszernek. Túl sokat szenvedett már, és túl sokáig.

Néhány évi zárva tartás után újra megnyitották a Külkereskedelmi Intézetet. A fivérem lelkesen dolgozott a többi professzorral együtt, hogy újra felállítsák az angol nyelvi tanszéket. Elégedettnek látszott, hogy annyi év után végre újra hasznos munkát végezhet. Kis lakása mindig tele volt emberekkel, akik jöttek, hogy beszéljenek vele. Nem akartam a kulturális forradalomra emlékeztetni. Távozásom előtt azonban ő maga hozta szóba a dolgot.

**– Ugye 1962-ben küldted nekem azt a fényképet?
– kérdezte.**

– Anyánkról küldtem neked egy képet, amit Sanghajban nagyítottam a Van Hsziang fotóstúdióban – mondtam. – Ez volt az egyetlen fénykép, amit 1962-ben küldtem neked.

– Csak az anyánk fényképe volt? Emlékszem, hogy küldtél nekem egy képet. A forradalmárok váltig állították, hogy a Szun Jat-szen-emlékműnél készült a kép, egy Kuomintang-zászló előtt. Nagyon biztosnak látszottak a dolgukban, és olyan pontosan el tudták mondani, mit csináltunk! Semmire nem emlékeztem. De annyiszor elismételték, újra meg újra, hogy a végén már szinte láttam a dolgot. És végül úgy éreztem, tényleg megtörtént, amit elmondtak.

– Nem – mondtam mérgesen. – Nem történt meg. Soha nem jártunk a Szun Jat-szen-émlékműnél. A forradalmárok hazudtak. Vádolni akartak minket. Azt akarták igazolni, hogy hűségesek voltunk a Kuomintanghoz, hogy aztán megbüntethessenek.

A karomra tette a kezét.

– Ne izgulj, ne mérgeledj – mondta nyugodtan, rezignáltan. – Fölösleges dühöngeni miattuk. Mindig az övék az utolsó szó. Ha valamire azt mondják, hogy megtörtént, akkor az megtörtént. Nincs értelme ellenkezni. A magam kárán tanultam meg. Biztosan te is megtanultad a börtönben.

– Egyáltalán nem. Én semmit nem tanultam meg. Mi több, nem is akarom megtanulni.

– Meg kell tanulnod beletörődni. Mint mindnyájunknak. Oly sok embert láttam, aki megtanulta. Ez történt velem is. És veled is ez fog történni.

– Nem hagyom, hogy ez történjék velem.

– Sajnálom, hogy ezt hallom tőled. Mélyen fájdalom. Baj ér, attól félek, komoly sérelem!

Ekkor belépett a sógornóm, és közölte, hogy megérkezett a taxi, amely a repülőtérre visz. Reszkettem, mikor elbúcsúztam a fivéremtől. Nem tudom, a dühtől-e, amiért ilyen szörnyű rendszerben kell élnünk, vagy a kétségbeeséstől, hogy a vak ellenálláson kívül semmi jobbat nem tehetünk, hogy megőrizzük méltóságunkat. A taxiban megfordultam, hogy búcsút intsek a fivéremnek, de már bement a házba. Valahogy úgy éreztem, csalódott bennem. Nem viselkedtem bölcs kínai módjára, aki „hajlik a széllel, hogy túlélje a vihart”.

1984 márciusában látogattam meg újra a fivéremet, Arizonában, ahol a pekingi Külkereskedelmi Intézet csereprofesszoraként tanított a Thunderbird Egyetem posztgraduális nemzetközi vezetőképzőjén. Tüdőtágulással öregemberként láttam viszont, aki tíz évvel idősebbnek látszik a koránál. A humor csillogása

azonban visszatért a szemébe, mikor elmesélte, hogy végre visszakapta közgazdász-professzori állását, és azért jött az Egyesült Államokba, hogy Kína új gazdaságpolitikájáról tartson előadásokat. Mikor megkérdeztem, mi lesz, ha a párt politikája ismét balra lendül ki, mint ahogy már több mint harminc éve ingaként mozog balról jobbra, aztán ismét jobbról balra, mély lélegzetet vett, és sóhajtott. Egy idő után így szólt:

– Nagyon beteg ember vagyok. Minden változási ciklus néhány év alatt válik teljessé. Reméljük, hogy mikor eljön az ideje a következő változásnak, már nem fogom látni.

11. A kínzás egy változata

A fivérémmel kapcsolatos epizód után a kihallgató tovább faggatott a rokonaimról és barátaimról. Ez a kihallgatási sorozat hét hónapon át folyt, egészen 1969 végéig. Ezután nem szólítottak többé a kihallgatószobába. Csak vártam és vártam. Elmúlt egy hónap, aztán még egy. Mikor ezután sem mutatkozott jele, hogy folytatódnék a kihallgatás, szóltam az őrnek, hogy találkozni akarok a kihallgatóval.

– Mit akar neki mondani? – kérdezte az őr.

– Meg akarom kérdezni, mikor folytatja az ügyem tisztázását.

– Ő nem tisztázhatja a maga ügyét. Ő csak kérdéseket tesz fel, és rendezi az anyagot. A kormányzat fog dönteni az ügyében.

– És mikor fog dönteni a kormányzat? Már olyan régóta itt vagyok! Nem vagyok jól, orvosi ellátásra lenne szükségem – mondtam.

– Nincs magának semmi baja. Kap gyógyszert, kap külön ételmezt.

– Igenis bajom van. Napról napra rosszabb az állapotom. Mostanában is voltak vérömléseim, és az ínyem nagyon fáj. A gyógyszer, amelyet szedek, árt a

vesémnek. Csak egy vesém van, tudja. Mikor megoperáltak, a doktor figyelmeztetett, hogy nem szabad sokat szednem ebből a gyógyszerből.

Az őr egy pillanatig hallgatott. Aztán így szólt:

– Csak magának köszönheti a bajait. Azért kell itt maradnia, mert nem tesz vallomást.

– Semmi rosszat nem követtem el. Mit akarnak, mit vallják be? A kihallgató már megvizsgálta az egész életemet, az összes rokonai és baráti kapcsolataimat. Mostanra a kormánzatnak már mindent tudnia kell rólam. Hogy gondolhatja bárki, hogy bármiben bűnös vagyok? – A csalódástól és a kiábrándultságtól magasba csapott a hangom. Az őr azonban csak becsapta a kisablakot, és elsétált.

Az elmúlt néhány hónapban, mikor annyi kihallgatáson estem át, az a határozott benyomásom támadt, hogy ha kivizsgálták az életemet és a cselekedeteimet, szabadon fognak engedni. Most viszont nem értettem, hol akadtak el a dolgok. Az őr azt mondta, hogy az ügyem felkerült a kormányzathoz elbírálásra. Ez érthető volt számomra, mert ez volt a Kommunista Párt szokásos munkamódszere. Csak azt nem tudtam, milyen szintű hatóságnak kell döntenie az ügyemben, és miért tart olyan sokáig. Ha nem ébredt volna fel bennem a remény, talán a csalódásom sem lett volna olyan nagy. De mivel így esett, újból úrrá lett rajtam a reménytelenség és a kiábrándultság.

Az életem nyomorúsága 1969-70 telén minden képzeletet felülmúlt. Ha visszaemlékszem ezekre a hónapokra, a heves hóviharakra, a kemény hidegre és az állandó fizikai fájdalomra, csodálom, hogy egyáltalán túléltem. Egyik nap, mikor megkértem az őrt, hogy vegyen nekem szappant, olyant hozott, amely nem habzott. Az őr elmondta, hogy a szappant adagolják, fejenként havonta csak egy darabot engedélyeznek. Mikor engedélyt kértem, hogy valamivel többet vehessek, mert az alsóneműmet

gyakrabban kell mosnom, az őr bosszús lett, és rámkiabált:

– Mikor hagy fel már végre azzal a kapitalista szokásával, hogy mindenből többet akar, mint mások? Még szerencsésnek mondhatja magát, hogy havonta kap egy szappant. Sok helyen az emberek családonként kapnak egyet.

A darált rizsszalmából készült vécépapír helyett valami még keményebb jött, régi újságpapírból, madzagból, rongyokból; az egyes alkotórészeket jól fel lehetett ismerni a deszkakemény lapokban. Ezt a vécépapírpótlót is korlátozták. A csukamájolaj és a vitamintabletták, amelyekre engedélyem volt, gyakran nem voltak kaphatók. A rizsemben gyakrabban találtam apró faggyúdarabkákat, mint húst. A súlyos áruhiány, úgy látszott, az öröket is érinti. Néhányan alaposan lefogytak, és még a militáns örök is, akik azelőtt energikus léptekkel járkáltak föl-alá, eléggé megviseltnek és nyúzottnak látszottak. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy az ország újabb gazdasági válságot él át, ami változatlanul bekövetkezett minden politikai fellángolás után.

Az újság megírta, hogy a parasztok „önként” csökkentették már amúgy is csekély fejadagjukat, a vidéki párttitkárok pedig felajánlották, hogy a kommunák az állami felvásárló-helyekre több gabonát szolgáltatnak be. Megismétlődött a hatvanas évek elejének éhínsége és áruhiánya, amely a Nagy Ugrás kampány csődje után sújtotta az országot. Az ilyen nehéz időkben az újság naponta számolt be azokról a hősokról, akik túlteljesítették a termelési normákat, és csökkentették táplálék és egyéb fogyasztásukat. A *Sanghaji Felszabadulás*-ban azonban még ekkor is jutott egy fél oldal a „kapitalista-úton járók”-at bíráló cikkeknek, akiket „revizionisták”-nak is neveztek. A vita tárgya most Mao Ce-tung elmélete volt, a „népi háború”-ról, szemben a hadsereg korszerűsítésének és modern fegyverekkel való felszerelésének „kapitalista”

koncepciójával. Két bukott és kegyvesztett katonai vezető volt a fő vádlott, Peng Tö-huaj volt hadügyminiszter és Ló Zsuj-csing volt vezérkari főnök. A napi újságcikkek, amelyeket a börtönrádióban olvastak fel nekünk, azzal vádolták őket, hogy a háború kimenetelének eldöntésében fontosabbnak tartják a modern fegyvereket, mint a Mao Ce-tung tanításával felvértezett embereket. Mivel ezt a két embert már néhány évvel korábban elmozdították tisztségükből, és a vörösgárdisták meg a forradalmárok kezére juttatták őket, a nézeteiket bíráló kampány folytatása csak azt jelenthette, hogy álláspontjukat mások is osztják a párt és a hadsereg vezetésében.

Az állandó szűkölködés és a megpróbáltatások ijesztően aláásták szellemi erőimet. Ügyem kivizsgálásának elakadása mély kétségbeesésbe döntött. Demoralizáló volt, hogy kevés szappannal és vécépapírommal nem tudtam tisztán tartani magam. Még a párt- és katonai vezetésben mutatkozó véleménykülönbségekre vagy talán heves harcokra utaló újságcikkek sem tudtak felrázni a letargiából. Naphosszat csak ültem a faágyon, hátamat az ágyneműnek vetve; túl fáradt és túl beteg voltam, hogy megmozduljak.

Kora tavasszal megint tüdőgyulladást kaptam, és a börtönkórházba vittek. Ott lassan felépültem. Mire visszatértem az 1. számú Gyűjtőfogházba, éppen május elseje előtt, az idő melegebb lett. Bár az életkörülmények továbbra is rendkívül nehezek voltak, az enyhébb idő elviselhetőbbé tette az életet. Éreztem, hogy újabb krízist éltem túl valahogy, és rejtélyes módon visszatértem az életbe a halál torkából. Mikor egy meleg és derült napon szabadtéri sétára engedtek ki, és megláttam a platánfa frissen kibomlott leveleit a falon túl, hálát adtam Istennek az élet csodájáért és legjobbkor jött felépülésemért.

A kilencedik pártkongresszus lezajlása és a tartományi és városi pártbizottságok megalakítása

helyreállította az élet minden területére kiterjedő szoros pártellenőrzést. Az újságokból nehezebb volt rájönnöm, mint eddig bármikor, hogy mi folyik a börtön falain kívül. A kulturális forradalom betetőzésének zavaros éveiben a „kapitalista-úton járók” elleni vehemens vádaskodások gyakran felfedték a pártvezetésen belüli harcokat. A „helyes” Mao-politikát magyarázva a forradalmi írók — gyakran pártonkívüliek — néha önkéntelenül is elárultak olyan tényeket, amelyeket a kínai nép előtt titokban tartottak. Az effajta cikkek most teljesen eltűntek a *Sanghaji Felszabadulásból*. Denunciációk továbbra is megjelentek, de láthatólag hivatásos pártpropagandisták írták őket. Ugyanazt a színtelen nyelvet, az elcsépelet idézeteknek ugyanazt a készletét használták a pártemberek, aggályosan ügyelve, hogy a megfelelő dolgot mondják, de arra még jobban, ne hogy olyasmit mondjanak, ami bármi módon bírálatot válthat ki.

Az első gyanúm, hogy a csúcson folyó hatalmi harc új szakaszába lépett, akkor támadt fel, amikor az újságban megláttam a politikai bizottság állandó tagjainak névsorát. Hiányzott közülük Csen Po-ta, egyike a radikális vezetőknek, akik letelejtől fogva megszábták a kulturális forradalom folyását. Hamarosan bíráló cikkek kezdtek megjelenni, egyelőre a neve említése nélkül. A cikkek egy „hamis marxista” ellen irányultak, aki „egyszerű közember”-nek nevezi magát. Ha egy prominens személyiség neve hirtelen minden magyarázat nélkül eltűnt, az majdnem mindig azt jelentette, hogy az illető kegyvesztett lett. A „hamis marxista” elleni bírálat olyan emberre vonatkozhatott, aki a marxizmus teoretikusaként volt ismert. Csen Po-ta éppen ilyen ember volt.

Erősen gondolkodóba ejtett ez a váratlan fejlemény, hiszen a kínai nép úgy ismerte Csen Po-tát, mint Mao hűséges követőjét és régi bizalmas titkárát. Sőt, még azt is suttozták, hogy jó néhány

Mao Ce-tung-nak tulajdonított esszé valójában Csen Po-ta tollából származik. Bár más radikális vezetőktől, például Csiang Csingtől vagy Lin Piaótól eltérően ő nem kereste a reflektorfényt, a kínaiak tudták, hogy egyik tagja a marxista teoretikusok kis elitcsoportjának, amelyre Mao támaszkodik.

Jóval azután, hogy kiszabadultam az 1. sz. Gyűjtőfogházból, megkérdeztem néhány barátomat és ismerősömet, mit tudnak Csen Po-ta bukásáról. Úgy látszott, a kilencedik központi bizottság második plenáris ülésén, Lusanban, 1970 augusztus végén a Kínai Népköztársaság új alkotmányát vitatták meg. Fontos döntésre váró kérdés volt, hogy eltöröljék-e a köztársasági elnöki címet, amely Liu Sao-csi bukása után betöltetlen maradt. Csen Po-ta azt javasolta, tartsák meg a posztot, és Lin Piaót nevezzék ki új elnöknek. Maót ekkor már aggasztotta, hogy az alig egy éve és négy hónapja lezajlott kilencedik pártkongresszus óta mennyire megnőtt Lin Piao hatalma, és nem szívesen adott volna neki további hatalmat és tisztségeket. Kijelentette, hogy ő a köztársasági elnöki poszt eltörlése mellett van, és javasolta, hogy az államfői funkciókat ruházzák át az Országos Népi Gyűlés* Állandó Bizottsága elnökére. Heves összecsapásban Mao ellenforradalmi akciónak bélyegezte Csen Po-ta javaslatát, amelynek célja a kulturális forradalom előtti állapot visszaállítása.

** a kínai parlament*

Másoktól megtudtam, hogy a központi bizottsági ülés egy másik vitatémája Kína és az Egyesült Államok viszonya volt, miután Nixon elnök harmadik országok közvetítésével kinyilvánította az Egyesült Államok készségét a Pekinghez való közeledésre. Csou En-laj miniszterelnök meggyőzte Maót, hogy ha rá lehet venni az Egyesült Államokat, hogy a Kínai Népköztársaságot ismerje el a tajvani Kuomintang-kormányval szemben, akkor a kommunista Kínát az ENSZ legtöbb tagországa elismerné. Ez nem csupán

azt tenné lehetővé, hogy Kína helyét a kommunista Kína foglalja el az ENSZ-ben, hanem végső soron Tajvan felszabadítását is megkönnyítené. Lin Piao is, Csen Po-ta is ellenezett bármiféle közeledést az Egyesült Államokhoz. Azzal érveltek, hogy mint a kapitalista világ vezetője, az Egyesült Államok lényegénél fogva legfőbb ellensége a szocialista Kínának.

Abban azonban mindegyik informátorom egyetértett, hogy Csen Po-ta megbuktatása valójában Mao figyelmeztetése volt Lin Piao számára. Az értett is belőle, és helyesen állapította meg, hogy napjai Mao oldalán meg vannak számlálva. Végül is ez készítette Lin Piaót sikertelen próbálkozására, hogy elragadja a hatalmat Maótól. Mindenesetre a későbbi fejlemények igazolták, hogy a kilencedik központi bizottság második plenáris ülése fontos esemény volt. Ez zárta le a rövid Lin Piao érá, és jelezte Lin Piao hatalmi pozíciójának rohamos hanyatlását Csou En-laj miniszterelnökéhez képest.

1970-ben, miközben még mindig a gyűjtőfogházban voltam, felismertem Csen Po-ta bukásának fontosságát, és olyan eseményekre vártam, amelyek valamelyest megvilágíthatják a helyzetet. Az év őszén, Kína nemzeti ünnepén az újságban egy fotó jelent meg, amely Edgar Snow amerikai író ábrázolta Mao mellett állva a Tienanmen, a Mennyei Béke Kapuja mellvédjén állva. Mao gyakran állt ott más prominens külföldi személyiségek társaságában, de ez volt az első eset, hogy amerikai részesült ebben a megtiszteltetésben. Snow régi barátja volt a Kommunista Pártnak és Mao Ce-tungnak. Könyve, a harmincas években megjelent Vörös csillag Kína felett, sokat tett azért, hogy a világ szemében a Kínai Kommunista Pártot legitimálja. Megtanultam már, hogy bármit mond vagy tesz Mao, a legcsekélyebb dolognak is van értelme, mégpedig gyakran nagyon ravasz jelentése van, ezért eltűnődtem, mi lehet a jelentősége, hogy Kína

nemzeti ünnepén egy amerikaival mutatkozik a Mennyei Béke Kapujának mellvédjén, miközben letekint a tíz- és tízezernyi lelkes férfira és nőre, kik az ő arcképeit hordozzák, jelszavait kiabálják, idézeteit kántálják.

Nem sokkal a nemzeti ünnep után az újság jelentette, hogy Kína megállapodást kötött Kanadával a teljes diplomáciai kapcsolatfelvételtől a békés egymás mellett élés öt alapelve alapján, melyek: a területi integritás és szuverenitás kölcsönös tiszteletben tartása, a meg nem támadás, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök, valamint a békés egymás mellett élés. Kanada kötelezettséget vállalt, hogy megszakítja diplomáciai kapcsolatait a tajvani Kuomintang-kormánnyal, és Pekinget ismeri el Kína egyetlen törvényes kormányának.

Azt gondoltam, Kanada esetét Mao arra használja, hogy közöljön valamit az Egyesült Államokkal. Úgy véltem, az üzenet azt jelenti, hogy kész baráti viszonyra az Egyesült Államokkal, ha az nem támogatja Tajvant. A diplomáciai kapcsolat felvétele Kanadával alkalmat adott Maónak arra, hogy kinyilvánítsa, milyen feltételek mellett hajlandó hasonló megállapodásra az Egyesült Államokkal. Csendes izgatottság és remény költözött belém. Túl szép volt ahhoz, hogy igaz legyen, hogy a kommunista Kína közelebb kerülhet a nyugathoz.

Ismét fújni kezdett az északnyugati szél, de most nem nyomasztotta a lelkemet. Mióta elkezdődött a kulturális forradalom, most először látszottak jó irányba mozdulni a dolgok. Mikor egy szélroham hullott leveleket sodort a cellámba a platánfáról, fölvettem egy ragyogó sárga levelet, és hosszan szemléltem, mint jó óment, a remény jelképét.

Aggodalmam helyét szelídebb érzések foglalták el, míg cellámban ülve újabb fejleményekre vártam. Úgy gondoltam, elértem már a szenvedés mélypontját, és

a dolgok már csak jobbra fordulhatnak, ha újra mozgásba lendülnek. Tévedtem.

1971 januárjában egyik délután a kihallgatósobába idéztek. Olyan váratlan volt a hívás, hogy a szívem hevesen dobogott, míg az őr nyomában átvágtam a börtönudvaron; alig vettem észre, hogy hóvihar készül. A kihallgatósoba ajtajában az őr hirtelen erősen meglökött, így minden ceremónia nélkül tántorodtam be a helyiségbe. Néhány őr volt odabent. Amint beléptem körém tódultak, és hangosan szidalmazni kezdtek.

— Imperialisták csahos kutyája! — mondta az egyik.

— Munkások és parasztok piszkos kizsákmányolója! — így a másik.

— Ellenforradalmár! — üvöltötte a harmadik.

A hangok összevegyültek és az arcok a gyűlölet maszkját vették fel, miközben egymással versengve haladtak végig a szidalmak jól ismert listáján, amelyet már megszoktam a kulturális forradalom alatt. Miközben kiabáltak, lökdöstek is, hogy kimutassák türelmetlenségüket. Körbe továbbítottak egyik őről a másikhoz, mint a labdát a labdajátékban. Tartani próbáltam az egyensúlyomat, de közben elszédültem és kifulladtam. Mielőtt még észhez térhettem volna, egy fiatal őr hirtelen elkapta a kabátom hajtókáját, és magához rántott. Az arca pár centire volt az enyémtől, láthattam a szadista élvezetet a szemében. Aztán elszántan beharapta az alsó ajkát, és keményen ellökött. Hátratántorodtam, és a falnak csapódtam. De még mielőtt a földre zuhantam volna, mint egy zsák, újra elkapta a kabátomat és előrerántott, majd megint a falhoz csapott. Ezt villámgyorsan, nagy szakértelemmel még néhányszor megcsinálta. A többi őr egész idő alatt tovább kiabált. Teljesen megzavarodtam. A fülem csengett, a fejem hasogatott, a testem reszketett. A gyomrom hirtelen felkeveredett, és elhánytam magam. A víz a számból az őr kezére és kabátujjára

fröccsent. Megdühödött. Belökött a kihallgatószékebe, és halkán káromkodott.

A szívem úgy zakatolt, mintha a torkomon akarna kiugrani. A lélegzet szaggatottan tört elő belőlem. Beroskadtam a székebe, és lehunytam a szemem, hogy megpróbáljam visszanyerni egyensúlyomat. Hirtelen csípős pofon csattant az arcomon.

— Tesz végre vallomást? — kiáltotta egy fegyőrnő. Újabb csattanós pofon ért a másik oldalról, és néhány hang csatlakozott az elsőhöz.

— Tesz végre vallomást?

Lehunyt szemmel ültem a széken, és nem vettem rólok tudomást. Ez volt az egyetlen módja a védekezésemnek.

Valamelyik hátulról megragadta a hajam, és felrántotta a fejem. Kényszerítettek, hogy felnézzek, és láttam, hogy mind az öten várakozóan bámulnak rám. Úgy látszott, tényleg azt várták, hogy meggondolom magam, csak mert megvertek. De aztán rájöttem, hogy aki erőszakhoz folyamodik, annak hinnie kell az erőszak hatalmában. Ám ezek az örök itt a gyűjtőfogházban elég ostobák lehetnek, ha annyi évi éjjel-nappali megfigyelés után sem ismertek ki jobban. Azonkívül tudtam, hogy csak valaki másnak a parancsait teljesítik.

Az egyik fegyőr az a harcias fiatal nő volt, aki már sok alkalommal okozott bajt nekem. Most azt mondta:

— Fog vallani, vagy további büntetést akar? Mikor látta, hogy nem felelek, újabb kiadós pofont adott, és hátrafeszítette a karom a szék támláján, amelyen ültem. A fiatal férfi, aki a falhoz vagdosott, összefogta a két csuklóm, és rácsattintott egy bilincset.

— Ez a bilincs lesz a büntetés a makacsságáért. Addig viseli, míg csak kész nem lesz a vallomásra. Csak akkor vesszük le. Ha most rögtön vall, máris levesszük. Ha holnap vall, holnap vesszük le. Ha egy

évig nem vall, egy éven át viselni fogja. Ha nem vall, a síríg viselnie kell! — mondta a harcias fegyőrnő.

— Gondolja meg! Gondoljon bele a helyzetébe! — kiabálta az egyik fegyőr.

— Ha úgy dönt, hogy máris vall, rögtön levesszük a bilincset, és visszamehet a cellájába — mondta egy másik fegyőrnő.

— Mire vár? Hajlandó végre vallani? Csak egy igent mondjon, és máris levesszük a bilincset — szólt az egyik férfi.

— Beszéljen! Beszéljen! — kiabálták többen. Sorban rájuk néztem, és gyenge hangon így szóltam:

— Semmi rosszat nem csináltam. Nincs mit bevallanom.

— Hangosabban! — üvöltöttek. — Hangosabban! Beszéljen hangosabban!

Bár halkán beszéltem, a szobában mindenki hallhatta, amit mondtam. Valakinek odakint, a folyosón kellett hallgatóznia. Azt akarták, hogy az a személy hallja a válaszomat. Onnan, ahol ültem, nem láthattam, hogy nyitva van-e a kihallgatószerkezet mögött a kisablak. Észrevettem azonban, hogy az őrk arra felé tekintettek, mikor körbetaszígtak a szobában.

Összeszedtem magam, és tiszta, erős hangon kijelentettem:

— Ártatlan vagyok. Hibát követtek el. Nincs mit bevallanom.

Hallottam, ahogy a kihallgatószerkezet mögött a kisablak hangos csattanással becsapódik. Kínzóim vártak egy darabig, mielőtt kinyitották az ajtót, hogy kipenderítsenek, talán biztosak akartak lenni, hogy a kinti személy már eltűnt a láthatárról. Mikor felálltam, a harcias nő mögém lépett, és néhány fokkal szűkebbre állította a bilincset, hogy szorosan illeszkedjék a csuklómra.

A hóvihár már teljes erővel tombolt. Kavargó hópelyhek hullottak az elsötétült égből, és az erős

szél majdnem fellökött, mikor kiléptem a kihallgatóépületből.

– Jöjjön utánam – mondta az őr.

Nem a női börtönbe kísért vissza, hanem egy másik irányba, a börtönudvar sarkában álló kis épületbe vezetett. Mikor kinyitotta az ajtót, és felkapcsolta a villanyt, láttam, hogy ez a hely még elhanyagoltabb, mint a börtön többi része. Vastag porréteg lepte a padlót és a falakat. Míg végighaladtunk a folyosón, pókhálók szálltak alá a mennyezetről. Az őr kinyitott egy kis ajtót, és így szólt: – Befelé!

A szoba nagyon sötét volt. Vártam, hogy az őr majd felkapcsolja a villanyt, de csak becsukta az ajtót. Már odakint állva megkérdezte:

– Megteszi a vallomást?

Miután nem válaszoltam, rátolta a reteszt az ajtóra, és elment.

Csak álltam odabent a teljes sötétségben, és megpróbáltam kitalálni, hol lehetek. Kellemetlen, áporodott, dohos szag csapott meg. Lassan rájöttem, hogy a kis szobának, amelybe zártak, nincs ablaka. Viszont az ajtó rosszul illeszkedett, és a résen át keskeny fénycsík szűrődött be. Mikor a szemem kezdett alkalmazkodni a sötéthez, halványan ki tudtam venni egy deszkát a poros padlón, meg egy betonvécét a sarokban. Csupán annyi tér maradt, amelyen álltam, a szoba ugyanis nem volt nagyobb, mint három négyzetméter. Valami puha dolog esett a homlokomra. Úgy megijedtem, hogy egy pillanatra pánikba estem. Mivel a kezem hátra volt kötve, nem tudtam lesöpörni azt a valamit. Hevesen megráztam a fejem, mire lecsúszott az arcomon, és a kabátomon kötött ki. Nem sok rovar élhet meg ezen a sötét helyen, gondoltam. Bizonyára egy pókháló volt, a mennyezetről.

A szívem még mindig sebesen vert. A kellemetlen szag ellenére mély és lassú lélegzeteket vettem, hogy megnyugodjam, és lecsillapítsam a szívemet. Amint jobban éreztem magam, leültem a deszkára, és

megpróbáltam körülnézni a sötétben. Megnyugtatott, hogy semmi olyasmit nem láttam, ami az előző foglyok vérére, ürülékére vagy hányadékára emlékeztetett volna. Olyan fáradt voltam, hogy felhúzott térdemre hajtottam a fejemet, és lehunytam a szemem, hogy pihenjek. Az az egyetlen előnye ennek a betondoboznak, gondoltam, hogy nincs ablaka, ami beeresztené a hideget meg a szelet, és határozottan melegebb van benne, mint a cellámban.

A bilincset másfélének éreztem, mint amelyeket eddig viseltem. Megtapogattam az ujjaimmal. Valóban másféle volt, sokkal súlyosabb, mint az eddigiek, és szögletes peremű, nem legömbölyített. A kezem égett, és az ujjaim elzsibbadtak. Megpróbáltam mozgatni a kezeimet, amennyire a bilincs engedte.

– Megteszi a vallomást?

Megriadtam a váratlan hangtól. Egész idő alatt kint állt az őr, vagy csak most lépett be az épületbe? Hogy lehet, hogy nem hallottam meg?

Igazán nem volt értelme, hogy tovább fecséreljem kevés erőmet, ezért nem feleltem, hanem maradtam, ahogy voltam, a térdemen pihentetve a fejem. Úgy próbáltam megfélelkezni a jelenről, hogy szép helyeket és kellemes élményeket idéztem fel a múltamból. Nagyon nehezen ment. A csúf valóság túlságosan reális, és leírhatatlan volt.

Időről időre újabb örök jöttek, és ugyanazt kérdezték. Figyeltem a lépéseiket. Egyesek lopakodva közelítettek, mások viszont nem törődtek velem, hogy lehalkítsák lépteiket. Mikor kinyitották az ajtót, és beléptek az épületbe, hallottam a szél fütyülését és az örök toporgását, ahogy a havat verik le a lábukról. Feltételezem, megparancsolták nekik, hogy nézzenek meg, megtörtem-e már az újfajta kényszer alatt. Egyik-másik várt egy kicsit, miután feltette a kérdését, a többiek viszontválaszt sem vártak tőlem, és szinte rögtön a kérdés után elmentek.

Az öröktől eltekintve semmiféle hangot nem hallottam. Bizonyosan én voltam aznap az épület egyetlen lakója. Ha lettek volna ott más foglyok is, ennyi idő alatt már mindenképpen hallanom kellett volna egy sóhajt, egy nyögést.

Nem tudtam, mennyi ideje ülök már ott. Egy sötét szobában, teljes elszigeteltségben az idő jelentése megváltozik, vagy talán meg is szűnik. Csak azt tudtam, hogy a lábam elzsibbadt, és fáj a fejem. De tartózkodtam a mozgástól, míg az örök folytatták a jövő-menést. Mikor az egyik ör távozásakor eloltotta a villanyt a folyosón, úgy gondoltam, visszavonultak éjszakára. De azért még vártam egy darabig, mielőtt felálltam volna. Sétálni nem lehetett, egyszerűen mert nem volt rá hely, és féltem, hogy a sötétben nekimegyek a piszkos falnak. Ezért csak egy helyben toporogtam, hogy megpróbáljam helyreállítani a vérkeringést a lábamban. A karjaim megfájdultak, mert már olyan régóta tartottam őket ugyanabban a helyzetben a hátam mögött, a kezemet pedig igen forrónak éreztem. Úgy próbáltam egy kis megkönnyebbülést szerezni, hogy fel-alá mozgattam a vállam.

Álldogáltam egy darabig, aztán újra leültem. Fejemet a térdemre hajtva pihentem. Lehet, hogy néha valóban el-elnyomott az álom, de az is lehet, hogy csak bóbiskoltam, miközben imádságokat mormoltam. Aztán újra felálltam, hogy megismételjem újonnan feltalált gyakorlatomat. Nagyon gyenge voltam. Természetes hajlandóságom az lett volna, hogy olyan keveset mozogjak, amennyit csak lehet, mégis kényszerítettem magam, hogy megcsináljam ezt az egyszerű gyakorlatot; tudtam, ez a legjobb módja, hogy kitartsak. Azelőtt soha nem szenvedtem klausztrófóbiától, de most voltak pillanatok az éjszaka folyamán, mikor rámtört a szorongás. Nehezemre esett a légzés, és úgy éreztem, mintha a falak rámdölnének. Hogy megóvjam magam a pániktól, gyorsan felálltam, hogy

megmozgassam a testem, amennyire csak lehet abban a szűk térben. És nagyon lassan és mélyeket lélegeztem, míg újra nyugodtnak nem éreztem magam.

A félelemtől mindig úgy tudtam a legkönnyebben megszabadulni, hogy valami pozitív dolgot kezdeményeztem. Még egy olyan egyszerű cselekedettől is, mint a testem megmozgatása, azonnal jobban éreztem magam. Ha csak ültem volna ott kétségbeesetten és szabadjára engedem a képzeletem, egy-kettőre szörnyen összezavarodhattam volna, és képtelen lettem volna helytállni az örökkel szemben. Természetesen éhes voltam, és a torkom kiszáradt. De mikor a poros, piszkos betonvécére gondoltam, örültem, hogy nem kaptam semmi ételt vagy vizet, ami arra kényszerítene, hogy használjam.

Nagyon lassan múlt az éjszaka. Egyre erősebb lett bennem az érzés, hogy betondobozban vagyok, mélyen a föld alá temetve. A kezem tüzelt és lüktetett. Mikor észrevettem, hogy nehezen tudom behajlítani az ujjaimat, tudtam, hogy feldagadtak. Már csak a kezemre tudtam gondolni, és nagyon aggódtam miatta. Félttem, hogy ezek a brutális és közönséges emberek, csak hogy megkapják, amit akarnak tőlem, pusztán véletlenségből megnyomorítanak. Tudtam, hogy ha egy kommunista pártfunkcionárius el akar érni valamit egy politikai kampány során, a végletekig hajtja parancsai keresztülvitelét, és nem törődik semmiféle lehetséges komplikációval. Féelve a habozás vagy vonakodás látszatának következményeitől, eltúloz mindent, amit tennie kell, mert olyan jelszavakkal nevelték azonnali engedelmességre, mint ez: „ahova Mao elnök mutat, arra rohanok”. Nem sokat számított, ha a kelleténél többet szenvedett az áldozat, vagy nyomorék maradt. Láttam, hogy ez történik, újra és újra. A kéz nagyon fontos. Ha a kezem megnyomorodik, hogyan tudok majd

megbirkózni a mindennapi étellel a kulturális forradalom után?

Sorjában megnyomtam az ujjaimat. Legalább nem voltak érzéketlenek. De azt megállapíthattam, hogy nagyon feldagadtak. Nem tudtam, meddig maradok még így megbilincselve, és meddig élhetek élelem és víz nélkül. Halványan emlékeztem egy cikkre, amelyben azt olvastam, hogy az ember hét napig bírja ki étlen-szomjan. Jelenlegi legyengült állapotomban talán öt napig, gondoltam. Mindenesetre alig huszonnégy óra telt el eddig. Az adott pillanatban nem az életemet kellett féltennem, hanem a kezemet. Mit csináljak, hogy csökkentssem a károsodást, amely érheti? Úgy véltem, a duzzadást a szoroson a csuklómra csatolt bilincs okozza, mivel akadályozza a vérkeringést. Mikor a harcias fegyőrnő szorosabbra állította, pontosan tudta, mit csinál. Ha nem vette volna szűkebbre, hanem úgy hagyja, ahogy föltették, talán nem lenne ilyen rossz állapotban a kezem. Az ő, aki az elején fölrakta rám a bilincset, nem szorította meg, tehát valószínűleg csak arra utasították, hogy tegye fel, de arra nem hogy szorítsa is meg. Ha ez a helyzet, akkor egy jóindulatú őrt rábeszélhetnék, hogy lazítson rajta egy kicsit. Elhatároztam, hogy ha reggel jön az ő, megmutatom neki a kezem, és megkérem, vegye lazábbra a bilincset.

Mikor végre meghallottam, hogy egy őrlép be a külső ajtón, és újra megláttam a keskeny fénycsíkot az ajtó körül, felálltam.

– Tesz vallomást? Átgondolta a dolgot? – Férfi őrl hangja volt.

– Beszélni szeretnék önnel egy percet – mondtam.

– Jól van. Csakhogy elszánta magát a vallomásra.

– Nem, nem a vallomásról akarok beszélni. Hanem a kezemről.

– Mi van a kezével?

– Nagyon feldagadt. A bilincs nagyon szoros. Meglazítaná egy kicsit? – kérdeztem.

– Kényelmetlenül érzi magát, ugye? Az a jó. Miért nem vall? Ha vallomást tesz, levesszük a bilincset.

– Nem lazítaná meg egy kicsit most?

– Miért nem vall, mint a többi fogoly? Csak magának köszönheti ezt. A bilincs nem tehet róla.

– Kérem, nézze meg a kezemet! Nagyon fel van dagadva.

– Nem tehetek róla. Majd ha elhatározta, hogy vallomást tesz, kinyitom az ajtót, és kiviszem innen. Ez minden, amit tehetek – mondta az őr.

– Nem jelentheti a felettesének, hogy a kezem nagyon feldagadt?

– Nem. Ha eldöntötte, hogy vallomást tesz, akkor kiengedem.

Hasztalannak látszott folytatni. Visszaültem a deszkára.

– Tesz vallomást? – kérdezte az őr még egyszer. Nem feleltem. Még egy pillanatig várt, mielőtt elment.

Nem lepte meg a tény, hogy a kezem feldagadt. Természetesen ismerte a bilincs hatását. Aligha én voltam az első ember, akivel ezt csinálták. Talán épp ebben a percben mondja a felettesének, hogy aggódni kezdtem a kezem miatt. A felettese ebből arra következtet, hogy közelebb kerültem ahhoz, hogy akarataknak engedjek. Soha meg nem lazítanak a bilincset, hiszen ezzel csak meghosszabbítanak azt az időt, amelyet ők várakozási időnek tekintenek, míg meg nem teszem a vallomásomat. Úgy döntöttem, nem érdemes tovább kérni az őröket, hogy lazítsák meg a bilincset. Istenben kell bíznom, hogy megőrzi a kezemet.

– Jöjjön ide – szólt egy női őr hangja. Felálltam. Máris az ajtónál voltam. Elég hamar előkerült, gondoltam.

– Azért jöttem, hogy néhány tanácsot adjak – mondta rendes hangon, mintha csak egy másik őrrel beszélgetne, nem pedig abban a durva tónusban, amelyet a rabokkal szemben szoktak használni. –

Maga nem buta nő. Miért nem viselkedik okosan, miért nem tesz vallomást? Miért bünteti magát a makacsságával?

Nem feleltem.

– Aggasztja a keze állapota. Ez természetes. Mindenkinek fontos a keze, különösen egy értelmiséginek, akinek írnia kell. Meg kellene próbálnia, hogy megóvja a kezét, és ne engedje megsérülni. Könnyen megteheti, csak bele kell egyeznie, hogy vallomást tesz.

Még mindig nem szóltam semmit.

– Tudja, mikor azt mondták, hogy soha nem veszik le a bilincset, ha bele nem egyezik a vallomástételbe, komolyan gondolták. Meg is teszik. Tudja, a proletárdiktatúrával nem lehet packázni.

Továbbra is csendben maradtam.

Elég soká várakozott. Aztán azt mondta:

– Nos, gondolja át alaposan, amit mondtam. Én csak jót akarok. Sajnálom magát. Gondolkozzon el azon, amit mondtam.

Hallottam a lépéseit, amint elmegy az ajtótól, és visszaültem.

Haragudtam magamra, amiért olyan ostoba voltam. Hogyan gondolhattam egy pillanatig is, hogy majd meglazítják a bilincset? Most, hogy kimutattam előttük a gyengeségemet, örülni fognak, és azt hiszik, tényleg engedek a kényszernek, mert féltem a kezemet. Nem szabad törődnöm a kezemmel, mondtam magamnak. Ha megnyomorodik, hát beletörődöm. Oly sok értékes ember él a világon, akinek nyomorék a keze, sőt egyáltalán nincs is keze. Emlékeztem: 1957-ben néhai férjemmel Hollandiában voltunk, és vettünk egy képet, amelyet egy második világháborús veterán festett; mindkét kezét elvesztette a háborúban. Az ecsetet a lábujjaival fogta, mondták. Úgy őriztem ezt a képet, mint az emberi tartás és találékonyság jelképét. A vörösgárdisták szétszakították, amikor feldúlták a házamat. De a művész példája, akivel egyébként

sosem találkoztam, elszántsággal töltött el, és segített beletörődnöm, hogy e megpróbáltatás után esetleg nem tudom többé használni a kezem.

A fegyőrnőt mások követték. Mindegyik kioktatott a proletárdiktatúrának való engedelmesség és a vallomástétel előnyeiről. Most, hogy már tudták, hogy szenvedek a kényelmetlenségektől, és aggódom a kezem miatt, nem rohantak el azonnal, hanem reménykedve ácsorogtak az ajtó előtt, és várták a válaszomat. Oly régóta voltam már élelem és víz nélkül, és olyan keveset aludtam, hogy nagyon gyengének és kábultnak éreztem magam. Egész bensőm tiltakozott, és fájdalmas hasgörcstől szenvedtem. De csak ültem tovább a deszkán, térdemre hajtott fejjel, és vártam, hogy az örök elmenjenek.

Úgy tűnt, soha nem lesz vége ennek a napnak. Türelmesen vártam, mi lesz a következő lépésük. Végre kinyílt az ajtó.

— Jöjjön ki! — mondta egy női hang.

A börtönudvaron a jéghideg, friss levegőtől csodálatosan kitisztult a fejem, és úgy éreztem, új élet költözik tántorgó lábaimba. Az őt ugyanabba a kihallgatóterembe vezetett, amelyben tegnap megverték.

Az asztal mögött, a kihallgató helyén a harcias fegyőrnő ült, meg a fiatal férfi, aki a kezemre tette a bilincset. Miután beléptem a terembe, és meghajoltam a Mao-portré előtt, a fegyőrnő felszólított, hogy mondjak el egy idézetet fejből.

— „Először is ne féljete a nehézségektől. Másodszor pedig ne féljete a haláltól” — mondtam. Ez jutott eszembe elsőnek a Mao idézetek közül, és eléggé illett is a körülményekhez.

— Ez az idézet nem a magafajtájúaknak szól! — mondta méltatlankodva a fegyőrnő — Mao elnök ezt a forradalom katonáinak mondta.

De azért elfogadták. Nem kértek újabb idézetet, pedig elmondhattam volna egy másikat is, ha

alkalmat adtak volna rá, a tízezer nehézségről, amelyet le kell gyűrnünk a végső győzelem kivívásáig.

– Mire gondol? – kérdezte a férfi őr.

– Semmi különösre – feleltem.

– Ne játssza a közönyöset. A kezei miatt aggódik. Szeretné, ha meglazítanánk a bilincset – mondta.

Nem szóltam semmit.

– Először is azon kellene gondolkodnia, miért viseli azt a bilincset. Kizárólag a maga hibája. Hát megbilincselünk mi minden foglyot? Persze, hogy nem. Ha kellemetlennek találja a bilincset, gondolkozzék el, hogy miért kell viselnie. Levesszük, ha hajlandó vallani. Csakis magán múlik.

– Hajlandó vallani? – kérdezte a fegyőrő.

Nem feleltem semmit, erre dühös lett, és kiabálni kezdett.

– Megérdemli, amit kapott! Úgy látom, megunta az életét. Soha nem láttam még ilyen ostoba és makacs foglyot, mint maga!

– Elment a józan esze? – kérdezte az őr. – Nem akarja már védeni magát? Maga elképesztően buta. Olyan, mint egy tojás, amelyik nekitámad a sziklának. Szét fog törni rajta.

Egy-két éve még visszakiabáltam volna, és élvezetet találtam volna benne. Most azonban túl fáradt voltam, és túl beteg. Nem érdekelt már.

Egymásra néztek, aztán elnéztek a vállam felett a vattatás mögötti kisablak irányába. Végül felálltak.

– Vigyék ki! Vigyék ki! – kiabálta az őr. – Menjen az Istenhez azzal a gránit fejével!

Talán meglepőnek látszik, hogy egy kommunista börtön őre Istenről beszélt, de amit mondott, az valójában egy Mao-idézet volt. A politikai átneveléssel és a munkatáborokban végzett kemény munkával kapcsolatban, amitől az értelmiségiek gondolkodásmódjának megváltozását várták, Mao kijelentette, hogy a Kommunista Párt célja inkább az

ellenségek átnevelése, mintsem elpusztítása. Aztán hozzátette: „és ha egyesek inkább az Istenhez akarnak menni a gránit fejükkel, az sem számít”. Mióta napvilágot látott ez a megjegyzése, az „elmegy az Istenhez a gránit fejével”, széltében-hosszában alkalmazták az olyan emberekre, akik nem akarták megváltoztatni a gondolkodásmódjukat, vagy elfogadni a Párt álláspontját.

Az őr kitérte az ajtót. Szédültem ugyan, de összeszedtem magam, és szilárd léptekkel követtem, ki a szobából. A kinti jeges hideg késként hatolt át a ruhámon. Görcsösen reszkettem. Az őr visszakísért a női börtönbe, a cellámba. Mikor elhaladtunk a kis szoba mellett, ahol az őrkök szoktak tartózkodni, láttam az órájukon, hogy csaknem huszonnégy órán át voltam bezárva abba a betonfülkébe a másik épületben.

Az őr kinyitotta a cellám ajtaját.

– Mostantól itt folytatja a bűnhődést.

Mikor előző nap kihallgatásra szólítottak, éppen ivóvizet osztottak a raboknak. A víz még mindig ott volt a zöld zománcos edényben, az asztal szélén, ahová sebtében letettem. Az edény fölé hajoltam, megragadtam a fogaimmal a fedelét, levettem, és az asztalra tettem. Aztán megfogtam a fogammal az edény szélét, lassan guggoló helyzetbe ereszkedtem, és a számba folyattam a vizet. Ezzel a módszerrel sikerült elég sokat innom belőle. Aztán odamentem a betonvéchéhez, háttal megálltam előtte, leereszkedtem, és összeláncolt kezemmel felemeltem a fedelét. Kifacsart kézzel lehúztam a nadrágomon a cipzárt. Így le tudtam ülni az ülőkére, amelyet két összevarrt törölközőből csináltam, és könnyítettem magamon. Míg azonban oldalra erőltettem a kezeimet, hogy kinyissam a cipzárt, a bilincs kegyetlenül a húsomba vágott. Igen fájdalmas volt.

Leültem az ágy szélére. A cellában nagyon hideg volt, és érezhetően egyre hidegebb lett. Az ismerős cella azonban mégsem volt olyan piszkos és dohos,

mint a betonfülke, amelyben az elmúlt huszonnégy órát töltöttem.

Mikor a napi második adag ételt hozták a raboknak, a konyhás a szokásos módon benyújtotta az alumíniumcsovját a kisablakon. Hiába voltam kiéhezve, vissza kellett utasítanom, egyszerűen azért, mert nem tudtam, hogyan egyem meg szorosan hátrakötött kézzel.

Senki sem jött megkérdezni, hogy akarok-e vallomást tenni. Tudtam azonban, hogy megfigyelés alatt állok, mert hallottam, amint az őrk a kukucskálólyukhoz jönnek, hogy benézzenek a cellába. Takarodókor az őr végigjárta a cellákat, és ágyba parancsolta a rabokat. Odaért a cellámhoz, és mintha mi sem történt volna, beszólt:

– Feküdjön le aludni!

Háttal az ágynak kigöngyöltem a takarómat és a paplanomat, és elteregettem a faágyon. Lassú és keserves munka ez olyan embernek, aki már oly régóta nem evett. Mégis megcsináltam. Aztán lefeküdtem az ágyra.

Először az oldalamon feküdtem, és a testsúlyom az egyik vállamra meg a karomra nehezedett. Rendkívül kényelmetlen volt; megfájdult tőle a karom. Aztán hason próbáltam feküdni, arcomat az egyik oldalra fordítva. Ezt a helyzetet is lehetetlennek találtam a kemény faágyon, mert a testsúlyom a melleimre nehezedett. Miután ekképp feküdtem egy darabig, fel kellett adnom. Mindenesetre nem tudtam betakarózni a takarómmal. Egész idő alatt reszkettem, míg ezeket az akrobatamutatványokat végeztem, összebilincseltem kézzel. A cellában metsző hideg volt. Végül letettem arról, hogy lefeküdjem. Ülve kellett megpróbálnom, hogy aludjak valamennyit. Felültem keresztben az ágyon, felhúztam a lábam, és a vécépapírral borított falnak vettem a hátam. Végül lehunytam a szemem, és reméltem, hogy sikerül elszenderednem.

Az éjszaka olyan hideg volt, hogy az ablaktáblákat jégkéreg borította, és az ablakra tapadt hó nem

olvadt el. A cellában a lámpa halvány fénye hideg ködben úszott. Minden lélegzetvételem nyomán fehér párafelhő szállt fel. A testem görcsösen reszketett. A lábam elgémberedett a hidegtől. Időről időre egyszerűen fel kellett kelnem, hogy körülsétáljak a cellában, és helyreállítsam a vérkeringést a végtagjaimban. A kezemet úgy lehúzta a bilincs, hogy az ujjaimmal kellett tartanom, miközben a cellában járkáltam. Úgy éreztem, egyre szorosabb és szorosabb, és a kezeim tűzben égtek. Olyan hamar kifáradtam, hogy már egy rövidke séta után egyszerűen le kellett ülnöm. Aztán hamarosan annyira fáztam, hogy megint sétálnom kellett. Lehet, hogy sikerült néha-néha egy kicsit aludnom, mikor felhúzott lábbal a falnak támaszkodva ültem, de ez az éjszaka a nyomorúság és a kínszenvedés éjszakája volt.

Végül azonban ez is véget ért, mint az életben minden egyéb, legyen az bármily csodálatos vagy kellemetlen.

Láttam, hogy világosság kúszik a cellába, és hallottam, hogy az őr minden cella előtt elkiáltja magát: „Felkelni! Felkelni!”

Nem sokkal később a munkaszolgálatos lány bedugta a kisablakon a vizeskanna csőrét, hogy hideg vizet adjon a mosakodáshoz. Mivel nem látta a mosdótálat, a kisablakon át bepillantott a cellába. Kérdően nézett rám. Elfordítottam egy kissé a törzsem, hogy lássa a bilincset. Gyorsan becsukta a kisablakot, és elment.

Ilyen körülmények között a mosdatlanság volt a legkisebb gondom. Míg az üres edényt oda tudtam vinni az ablakhoz, és az ablaknak hátat fordítva megvártam, hogy ivóvizet töltsenek bele, majd visszavittem, és fogaimmal tartva a szélét, lassan leguggolva a számba tudtam önteni a tartalmát, üres gyomrom heves görcsökkel tiltakozott, mert nem érte be a vízzel. A kezem úgy tüzelt, hogy állandó aggodalomban voltam miatta.

A harmadik napon a fájdalom csodálatos módon elcsitult a gyomromban. De nagyon gyengének éreztem magam. A tekintetem nem tudtam többé egy pontra irányítani, és a börtön megszokott hangjait egyre halványabban érzékeltem.

Azon az éjszakán megint a falnak támaszkodva ültem az ágyon, és keresztbe rakott kézzel, az ujjaimmal tartva próbáltam enyhíteni a bilincs súlyát. Reszkettem a hidegtől, de nem volt már erőm felkelni és járkálni a cellában.

Miután a foglyok aludni tértek, halkan kinyílt a kisablak. Nem is hallottam semmit, míg egy suttogó hang be nem szólt a nyíláson.

– Jöjjön ide! – mondta.

Először azt hittem, csak egy újabb őr jött, hogy vallomásra bíztasson. De ez szelíden beszélt, csaknem titkolózva, mintha nem akarná, hogy az épületben mások is meghallják.

Erőlködve odamentem a kisablakhoz, és az egyik idősebb őr arcát pillantottam meg. A nyíláshoz hajolva figyelte tántorgó lépteimet.

Fogságom kezdete óta úgy tapasztaltam, hogy ez az őr a legemberségesebb. Először sajátos járásával vonta magára a figyelmemet, amely azokra az asszonyokra jellemző, akiknek nyomorékká vált a lábuk az elköltözéstől; ez a régi szokás az 1930-as években Kína néhány elmaradott vidékén még fennmaradt. Mikor az asszonyok lábáról leveszik a kötést, a lábuk már jóvátehetetlenül károsodott. Ez az őr nem lehetett sanghaji születésű, mert az észak-kínai parasztok nyelvjárását beszélte. Úgy véltem, ő is egyike azoknak a vidéki nőknek, akiket a kommunista csapatok szabadítottak fel, mikor előzönlötték az észak-kínai síkságokat; ő aztán csatlakozott hozzájuk, és párttag lett. Megfigyeltem, hogy szakszerűen végzi a dolgát, és nem szeret üvöltözni a foglyokkal, mint a többi őr. Mikor az idő hidegre fordult, és ő volt éjszakai szolgálatban, gyakran hallottam, hogy kölcsön ágyneműt ajánl a

börtönraktárból azoknak a foglyoknak, akiknek nem volt elég takarójuk. Mikor legutóbb elájultam a hiányos táplálkozástól, ő volt az, aki kórházba vitt, és papírt szerzett a doktortól, hogy több rizst kaphassak. Mivel a fejadagomat a maoisták csökkentették, gondoltam, hogy ő nem tartozhat közéjük.

— Miért nem ette meg az ételét? — kérdezte. Micsoda ostoba kérdés, gondoltam, nem tudja talán, hogy bilincs van a kezemen?

— Tudhatná, hogy nem fogják leszedni a bilincset, csak mert nem eszik. És ha éhen halna, akkor ellenforradalmárrá nyilvánítanak. Ez a szokásos eljárás az olyan rabokkal, akik meghalnak, mielőtt az ügyüket tisztáznák — tette hozzá.

— Hogyan ehetnék, mikor nem tudom használni a kezem?

— Nem lehetetlen. Gondolkozzon csak rajta. Van rá mód. Van kanala.

Együttérzőnek és aggódónak látszott. Elhatároztam, megkérem, hogy lazítsa meg egy kicsit a bilincsemet, mert elszorított kezeimtől már nagyon szenvedtem. Állandóan izgalomban voltam miattuk. Minden egyébről megfeledkeztem már.

— A kezem feldagadt, és nagyon ég — mondtam. — Az egész testem fáj már tőle. Nem tudná egy kicsit meglazítani a bilincsemet, kérem?

— Nincs kulcsom a bilincshez — mondta. Valaki magasabb rangú őrzi. Próbáljon meg enni holnap. Jobban fogja érezni magát, ha lesz valami étel a gyomrában.

Hideg szélroham jelezte, hogy a folyosó másik végén nyílt a bejárati ajtó, és belépett egy másik őr. Az én öröm csendben becsukta a kisablakot, és elment.

Visszamentem az ágyhoz, és leültem gondolkozni. Az őrnek igaza volt. Meg kell próbálnom enni. A haláltól egyáltalán nem féltem. Amitől féltem, az volt, hogy annyira összezavarodhatok, hogy aláírhatok

valamit, aminek fel sem fogom a jelentőségét. De hogyan tudnék enni a kezem nélkül? Az őr azt mondta, van rá mód, csak erősen gondolkozzam. Azt is mondta, van egy kanalam. Pillantásom végigsiklott az asztalon. Először a műanyag kanalat láttam meg, aztán a szépen összehajtogatott tiszta törölközőket. Egy terv körvonalazódott az agyamban, és elhatároztam, megpróbálkozom vele, mihelyt ismét ételt kapok.

Az őr azt mondta, hogy a bilincsek kulcsa nem az öröknél van, hanem „valamelyik főnöknél”. Nem volt remény, hogy meglazítottassam a bilincset. Ki kellett találnom valamit, hogy könnyítsék a bilincs súlyán, mert már nemcsak a kezemet húzta le, hanem a vállizületem is csaknem kiugrott a helyéből. Nehezen és igen lassan, háttal az ágy felé felgöngyöltem a paplanomat, és a falhoz toltam. Aztán leültem a falhoz helyezett paplan elé, és felraktam rá a kezeimet. A súly alá volt támasztva, és ettől megkönnyebbültem.

Szinte új életereőre kaptam attól, hogy töprengtem, és kigondoltam valami módot a nehézségek legyőzésére. Bár továbbra is fáztam, éheztem és szenvedtem, úgy éreztem, a hosszú éjszaka gyorsabban múlt el.

Hajnalban, mikor az őr felkeltette a foglyokat, felálltam, hogy kinyújtóztassam a lábamat. Megpróbáltam az ujjaimmal tartani a bilincset, és nagy riadalmamra valami nedveset és ragacsosat éreztem. A paplanra néztem, amelyen egész éjszaka pihentettem a kezem, és vér- meg gennyfoltokat láttam rajta. Úgy látszott, a bilincs felhorzsolta a bőröm, és már a húsomba vágott. Elborzadtam a félelemtől, mert rájöttem, hogy nem áll módomban megelőzni a katasztrófát, és lehet, hogy nem tudom használni többé a kezem.

Mikor a konyhás benyújtotta a kisablakon a rizst az alumínium csajkában, odamentem, hogy elvegyem. Háttal álltam a kisablaknak, és a konyhaszolgálatos a

kezembe tette a csajkát. Letettem az asztalra. Háttal az asztalnak levettem egy tiszta arctörölt a törölközőhalom tetejéről, és szétteregettem. Aztán kézbe vettem a műanyag kanalat, és megpróbáltam vele kiszedni a rizst a csajkából. A sanghaji rizs ragacsos. Mikor megfőzik, összeáll az edényben. Keményen meg kellett dolgoznom a kanállal, hogy kiszedjem a rizst meg a káposztát az asztalra terített törölközőre. A bilincs minden kézmozdulatra mélyebben vágott a húsemba. Egész testem sajgott a fájdalomtól, és könnyek szöktek a szemembe. Meg kellett pihennem, hogy vegyek egy mély lélegzetet. Mégis folytattam erőfeszitésemet, hogy kikotorjam a rizst a csajkából. Mikor sikerült egy jó adagot kiszednem, megfordultam, a törölköző fölé hajoltam, és felhabzsoltam a rizst, mint egy állat.

Ezt még néhányszor megismételtem. Mikor a nő visszajött, hogy összeszedje a csajkákat, nem nyitotta ki rögtön a kisablakot, hogy visszakérje az edényt, hanem kint állt és figyelte, hogyan küszködöm a rizzsel. A fájdalom és a fertőzéstől való félelem arra kényszerített, hogy minden kanálnyi étel után megálljak és vegyek egy mély lélegzetet. Nagyon lassan haladtam. A konyhaszolgálatos nő mégsem szólt semmit, pedig máskor mindig nagy sietségben volt. Míg a könnyeimmel küszködtem, egyáltalán nem voltam benne biztos, hogy megéri-e az erőfeszítést az evés. Mégis folytattam, egyszerűen azért, mert úgy döntöttem, hogy életben maradok. Mikor már nem bírtam folytatni, és a rizsnek csaknem a fele a törölközőn volt, sebesült kezemmel a hátam mögött tartva visszavitettem a csajkát és kiadtam a nőnek.

Délután, mikor megint rizst kaptam, észrevettem, hogy a konyhaszolgálatos már fellazította. Elég volt felfordítanom a csajkát, és a rizs legnagyobb része kidőlt a törölközőre meg a csupasz asztalra.

A maoistákat úgy látszik feldühítette, hogy képes vagyok táplálékot venni magamhoz, mert az örök

újra jöttek fenyegetőzni a kisablakhoz. Egyszer sem említették a bilincset, bizonyára nem akarták, hogy a többi foglyok megtudják, mit művelnek velem. Viszont továbbra is sürgettek, hogy tegyek vallomást. Bár a rizstől, amelyet sikerült megennem, erősebbnek éreztem magam, a járás mégis nehezemre esett. A bilincs, magam sem értem hogyan, a lábamra is kihatott. Tüzelt és fájt, akár a kezem. A cipőmet tűrhetetlenül szorosnak éreztem, úgy, hogy le kellett rúgnom. Szerencsére puha vászonból készült, így le tudtam tolni a sarkát, és papucs módjára viseltem. Már csak támolyogni tudtam, mert a lábaim már lesoványodott testem csekélyke súlyát sem bírták el. A paplanon, amelyre a kezemet támasztottam, egyre nagyobbak és számosabbak lettek a vér- és gennyfoltok, ahogy a bilincs egyre több bőrt horzsol le a csuklómról, és egyre mélyebben vágódott a sebekbe. Nem tudom, az idő enyhült-e meg, vagy a lázam szökött fel, de nem éreztem már a hideget, csak a fájdalomtól reszkettem, ha meg kellett mozdítanom a kezem, vagy át kellett tántorognom a szobán.

Egyik nap, mikor ivóvízért voltam a kisablaknál, megbilincselte kezem annyira reszketett, hogy az ivóedényből a fele víz vattakabátom és nadrágom hátuljára ömlött.

— Nagyon csúnya a keze. A főnökök nem tudnak róla. Miért nem jajgat? Míg nem kiabál, nem fogják tudni, mennyire rossz állapotban van a keze — suttogta a konyhás a nyíláson át, majd gyorsan becsapta a kisablakot.

Bár a kínai ember általában tartózkodik attól, hogy kimutassa az érzelmeit, szokott jajgatni a temetéseken, hogy hangot adjon mély fájdalomának, vagy tiltakozásul az igazságtalanság ellen, amely a halált okozta. A jajveszékkelő ember látványa engem mindig zavarba hoz. Úgy érzem, mintha meztelenre vetkőzne előttem. Gyermekkoromtól fogva arra neveltek, hogy ne mutassam ki az érzelmeimet. Sok

éven át elkísért a visszafojtott könnyek emléke; lassanként a gyengeség jelének tekintetem a sírást. És most jajgassak, csak hogy felhívjam a figyelmet megnyomorodó kezemre? Úgy döntöttem, hogy nem teszem. Egyrészt abban sem voltam biztos, hogy ki tudnék adni egy ilyen elnyújtott, artikulálatlan hangot, amely oly primitív és állatias. Másrészt nem akartam semmi olyat tenni, amit úgy értelmezhetnek, hogy kegyelmet kérek. Az a „valamelyik főnök” azért tétette a csuklómra a bilincset, hogy megkínózzon vele. Azt hitte, a szenvedés végül rá fog bírni a hamis vallomásra, hogy mentsem magam. Az ellentámadás legjobb módja biztosan az volt, ha nem mutatom, hogy nem bírom már tovább a szenvedést, így aztán nem fogadtam meg a konyhaszolgálatos jó tanácsát.

Még néhány nap telt el így. A bilincs ekkor már kezdett az öntudatomra is hatni, valószínűleg az idegrendszeremen keresztül. Időről időre összezavarodtam, és elfelejtettem, hol vagyok. Nem emlékeztem már, hány napja bilincseltek meg. Az élet csak a metsző fájdalom és a szenvedés véget nem érő útja lett, amelyen legjobb tehetségem szerint végig kell vonszolódnom.

Világos pillanataimban egyszerű számtani műveletekkel próbáltam ébren tartani az öntudatom. Kettő meg kettő az négy, négy meg négy az nyolc, nyolc meg nyolc az tizenhat, tizenhat meg tizenhat az harminckettő, ismételtettem magamban. De koncentráció-készségem hamar elpárologott, és újra összezavarodtam. Az örök még mindig oda-odajöttek a bezárt ajtóhoz. De amit mondtak, az nekem már csak értelmetlen szavak zagyvaléka volt.

További néhány nap múlva annyira legyengültem, hogy nem bírtam már odamenni a rizsért vagy a vízért a kisablakhoz. Megpróbáltam visszautasítani, mikor kínáltak, de azt már nem tudom, jött-e ki szó a számon. Talán a konyhaszolgálatos sürgetett, hogy vegyem már el a rizst vagy az ivóvizet; nem hallottam a hangját, csak éreztem, hogy ott áll, és vár valamire.

Többnyire olyan messze jártam, hogy nem tudtam, mi történik körülöttem. Néhány ilyen öntudatra ébredés és kábulat után egyszer csak teljesen elvesztettem az eszméletem.

Mikor kinyitottam a szemem, a poros padlón találtam magam. — Keljen fel! Keljen fel! — kiabált egy férfihang közvetlenül mellettem. — Ne játssza a halottat! Ezzel nem fogj a megúszni!

A karjaim még mindig a hátam mögött voltak, de már nem volt rajtuk a bilincs.

— Keljen fel! Keljen fel! — csatlakozott hozzá egy női hang is.

Összeszedtem magam, és felnéztem. A harcias fegyőrnőt láttam magam felett, meg a fiatalembert, aki rámtette a bilincset. A cella ajtaja tárva-nyitva állt. A nő a kezében lóbálta a súlyos rézbilincset, melyet levettek a csuklómról. A bilincset alvadt vér és genny borította. Bizonyára az őr is undorítónak találta, mert kényeskedve, két ujjával fogta a láncánál.

— Ne higgye, hogy végeztünk magával! — mondta a férfi. — Vannak még módszereink, hogy észhez térítsük! Senki sem úszhatja meg, aki szembe mer szegülni a proletárdiktatúrával.

A fegyőrnő még belerúgott heverő testembe, mielőtt elhagyták a cellát, és bezárták maguk mögött az ajtót.

Ottmaradtam a padlón, túlságosan kimerült voltam, hogy megmozduljak. Bár a bilincset levették, egész testemet átjárta a fájdalom, és a forróság. Lassan megmozdítottam a bal karomat, és a kezemre pillantottam. Rögtön be is hunytam a szemem. Túlságosan szörnyű volt a látvány. Egy pillanat múlva azonban felültem és mindkét kezemet megnéztem. Óriásira dagadtak. A duzzanat egészen a könyökömig terjedt. A csuklómon, ahol a bilincs a húsumba vágott, még mindig szivárgott a vér és a genny a sebekből. A körmeim bíborszínben játszottak, és úgy éreztem, le akarnak esni. Mindkét kézfejemet

megérintettem, de csak azt állapíthattam meg, hogy a bőr és a hús érzéketlen.

Megpróbáltam behajlítani az ujjaimat, sikertelenül, mert akkorára dagadtak, mint egy sárgarépa. Istenhez fohászkoztam, segítsen, hogy újra használni tudjam a kezem.

Egy idő után megpróbáltam felkelni. Fájdalomkiáltást kellett elnyomnom, mert a lábaim nem bírták megtartani a testem. Mivel igen közel voltam az ágyhoz, valahogy sikerült felmásznom rá. A gyapjúzokni a lábamra ragadt a beszáradt gennyből. Mikor sikerült végre lerángatnom érzéketlen, dagadt ujjaimmal, láttam, hogy a lábam is mértéktelenül feldagadt. Mindegyik lábujjam alatt nagy hólyag nőtt. Azért nem tudtam lehúzni a zoknit, mert némelyik hólyag felrepedt, és az odaszáradt genny ráragasztotta a lábamra. Azért nem tudtam járni, mert egyik-másik hólyag még nem fakadt fel. Nyilvánvalóan szükségem volt valami éles, steril szerszámra, például egy tűre, amivel felszúrhatom a hólyagokat, hogy kiszabaduljon belőlük a folyadék. Azonkívül kötszer és fertőtlenítő is kellett a csuklómon támadt sebekre, hogy megelőzzem a fertőzést. Felálltam. Majdnem visszaültem a következő pillanatban; az égő fájdalom a lábamban elviselhetetlen volt. Mégis ellenálltam a kísértésnek, hogy visszaüljek, és reszketve állva maradtam. Arra gondoltam, ha már úgysis mozognom kell a cellában, jobb, ha mielőbb elkezdem gyakorlatoztatni dagadt lábaimat. Néhány hüvelyknyit előrecsúsztattam az egyik lábamat, lassan áthelyeztem rá a testsúlyomat, majd a másik lábamat mozdítottam előre néhány hüvelyknyit. Végül odaértem az ajtóhoz. Nekitámaszkodtam és hívtam a szolgálatos őrt.

— Jelenteni szeretnék! — A hangom alig hallatszott. Mégis csaknem azonnal kinyílt a kisablak. Az őr egész idő alatt ott állt; és engem figyelt a kukucskálólýukon át, anélkül, hogy tudtam volna róla.

- Mit akar?
- Orvost szeretnék, kérem.
- Minek?
- Sebes a csuklóm és a lábam. Gyógyszerre és kötszerre lenne szükségem – magyaráztam.
- A fenyítés alatt álló raboknak nem jár orvosi ellátás – jelentette ki az őr.
- Ebben az esetben talán adhatna valami fertőtlenítőt, vagy higanykromátot a sebeimre? – Tudtam, hogy az őrk szobájában tartanak ilyesmit.
- Nem lehet, tilos.
- Elfertőződnek a sebeim.
- Az a maga baja.
- Kaphatnék egy kis kötszert, hogy bekössem a sebeimet?

Dagadt kezeimet odatartottam az ablakhoz, hogy megmutassam a sebeket a csuklómon, de az őr elfordította a fejét, nem akarta látni.

– Kaphatok kötszert?

– Nem.

Dühös lettem.

– Látom, nem akarja gyakorolni a forradalmi humanizmust, ahogy Mao elnök tanítja! – mondtam.

– A forradalmi humanizmus nem magának jár – mondta az őr.

– Nem hát, mert nem én vagyok a Kommunista Párt igazi ellensége. És nem követtem el semmit a népi kormány ellen. A forradalmi humanizmus a japán megszállóknak járt. A Kommunista Párt a sebesült japán hadifoglyoknak adott gyógyszert és kötszert a háború alatt, Mao elnök könyveinek szellemében – mondtam gúnyosan.

– Nézze meg az ember! Éppúgy felesel és éppoly dacos, mint azelőtt. Semmit sem tanult a megbilincselésből. Úgy látszik, nem viselte elég sokáig. Ha tovább vitatkozik, újra felrakom. – Ezzel a fenyegetéssel visszavonult az őrk szobájába, és ott is maradt. Tudtam, nem áll hatalmában eldönteni,

hogy visszarakja rám a bilincset. Blöffölt csupán. Ő maga is tudta, hogy én is tudom.

Úgy látszott, nincs más lehetőség, magamnak kell foglalkoznom a csuklómon és lábamon levő sebekkel. Isten segítségével, gondoltam, majd csak kitalálom, hogyan vehetnem elejét a fertőzésnek. Igen lassan elcsoszogtam az asztalig, és kiittam a vizet az edényből. Hallottam, hogy a konyhaszolgálatos belép az épületbe súlyos kezikocsijával, rajta két vödör forró ivóvízzel. A kisablaknál vártam. Mikor odaért hozzám, bőséges adagot adott, csaknem háromnegyedéig töltötte a jókora ivóedényt. Beöntöttem a vizet a mosdótálba, egy tiszta törölközővel gondosan kimostam a sebeimet a csuklómon, és letörölgettem a rászáradt vért és gennyet. Aztán a véres vízben megmostam a lábamat is. A forró víz jólesett a bőrömnek. Szerettem volna egy kicsit inni is, de úgy gondoltam, most fontosabb a sebeimet kitisztítani.

Míg az ágy szélén ültem és a lábamat szárítottam, azon gondolkodtam, mit téphetnék szét kötésnek. Szegényes ruhatáram az évek során még inkább megfogyatkozott, mert sokszor kellett ezt-azt felhasogatnom, hogy meg tudjam vele foltozni, ami már kilyukadni készült. Míg próbáltam kiötölni valamit, megláttam a szárítókötélen lógó párnahuzatot. Aznap reggel mostam ki, mikor a kihallgatószobába szólítottak. Száraznak látszott. Ez volt az egyetlen megmaradt párnahuzatom, de úgy gondoltam, feláldozhatom; éjszakára betehetem a párnát a lepedő alá. Felemeltem a karom, hogy levegyem a szárítókötélről. Elkeseredetten tapasztaltam, hogy képtelen vagyok elérni, mert a karjaimat nem tudom vállmagasságnál följebb emelni. Gondolom, mivel hosszú ideig hátra voltak kötve, az inaim elsorvadtak. Elhatároztam, hogy gyakorlással fogom újra működésbe hozni a karjaimat. Ez azonban időbe telik. Most mindenesetre fedetlenül kellett hagynom a sebeket a csuklómon.

Jött a munkaszolgálatos lány a hideg vízzel. Lassan öntötte a vizet a mosdótálba, amit a kisablakhoz tartottam. Mikor látta, hogy reszket a kezem, mert már alig bírom tartani, nem öntött többet. A mosdótál még félig sem volt. Átöntöttem egy keveset az egyik edénybe, ivóvíznek. A többivel megmostam az arcom. Aztán megpróbáltam megfésülni. Mivel a fésűt tartó jobb kezemmel nem értem el a fejem tetejét, a bal kezemmel emeltem fel a jobb könyökömet. A fejem előrehajtva, majd ide-oda forgatva sikerült kisimítanom a hajam. Nagyon szerettem volna szivaccsal végigmosakodni, és alsóneműt váltani. Félttem azonban, hogy megfáznék a jéghideg szobában. Különben is kimerültem már, és tiszta víz sem volt több.

A konyhaszolgálatos megint a kisablaknál állt. Benyújtotta a nyíláson a délutáni étелеmet. Az alumíniumcsajka a pereméig tele volt rizzsel és káposztával. Mikor átraktam az edényembe, két keménytojást fedeztem fel a csajka alján.

A nő nem nyitotta ki az ablakot, hogy elvegye a csajkát, mint máskor; biztos voltam benne, hogy azért, mert elejét akarta venni, hogy megköszönjem a tojást, ehelyett bekiabált az ajtón keresztül, mintha nagyon dühös lenne:

– Maga mindig olyan lassú! Adja oda a csajkát az éjszakás őrnek, ha végzett! Nem állhatok itt egész este, hogy magára várjak.

Leültem az ágy szélére enni. Úgy éreztem, minden lenyelt falattal visszatér egy kevés erőm. Mikor elkészültem, elmostam az edényt, és felálltam, hogy gyakorlatoztassam a karomat. Főleg azért igyekeztem, hogy mielőbb el tudjam érni a párnahuzatot, és beköthessem vele a sebeimet. Magasba lendítettem néhányszor a karomat, minden alkalommal egy kicsit magasabbra, hogy nyújtsam az inaimat. Nagyon fájt a lábam, de talpon maradtam, míg el nem fáradtam. Rövid pihenő után megismételtem a gyakorlatot.

Az éjszakás őr odajött a kisablakhoz, benyújtotta az aznapi újságot, és elvette az alumíniumcsajkát. Ránéztem a dátumra az újságon, és megtudtam, hogy mindössze tizenegy nap telt el azóta, hogy kihallgatásra szólítottak, és megbilincseltek. Nekem sokkal hosszabbnak tűnt. Jött az őr, és lefekvésre utasította a foglyokat. Tizenegy napja először volt rá esélyem, hogy végigaludjam az éjszakát. Mégis sokáig tartott, míg álomba merültem. A szoros bilincs valamiképpen az idegrendszeremre is hatással volt. Az egész testem fájt és tüzelt. Akármelyik oldalamba fekdtem, fájdalmas és kényelmetlen volt. A pokróc és a paplan súlyát elviselhetetlennek éreztem. Hideget nem éreztem, mert lázas voltam, így a takarót félrelöktem. Megpróbáltam úgy elhelyezni a karomat és a lábamat, hogy ne kenjem össze vérrel meg gennyel a paplant. Hamarosan rájöttem, hogy ez lehetetlen.

A maoista Kína börtöneiben széleskörűen használták a foglyok kízására azokat a speciális bilincseket, szorosan a csuklóra rögzítve. Néha még a fogoly bokáit is átkötötték egy láncsal. Máskor meg az ablakrácsához láncolták a megbilincselte rabot, és nem tudott onnét elmozdulni, hogy egyék, igyék, vagy vécére menjen. Az volt a cél, hogy lealacsonyítsák az embert, és ezzel megtörjék az erkölcsi tartását. Mielőtt börtönbe kerültem volna, az áldozatok és családtagjaik egyszerűen nem beszéltek ezekről a módszerekről előttem. Fogságom után azonban én is tagja lettem különös közösségüknek, és ettől fogva már nem haboztak beszámolni élményeikről. Az efféle módszereket azonban, mivel a népi kormány azt hangoztatta, hogy a kízás minden formáját eltörölték, hivatalosan csak „fenyítés”-ként vagy „meggyőzés”-ként emlegették.

Sok hónapi intenzív erőfeszítés és gyakorlatozás kellett hozzá, hogy a fejem fölé tudjam emelni a karomat, és beletelt egy egész évbe, míg egyenesen ki tudtam nyújtani a fejem fölött. A kisebb sebek

gyógyulása után nem maradt heg, a mélyebb sebek helyén azonban, ahol a bilincs fémje csaknem csontig átvágta a húst, ma is csúf forradásokot viselek Mao Ce-tung és forradalmárai emlékeként. Kezem és ujjaim végül is leapadtak, kézfejem azonban több mint két évig teljesen érzéketlen maradt. Annyira tönkrementek az idegek, hogy semmit sem éreztem, amikor kísérletképpen úgy megszúrtam egy tűvel a kézfejemet, hogy kiserkent belőle a vér. Még ma is, tizenhárom évvel az esemény után fáj a kezem a nyirkos, hideg napokon. Telente még a fűtött szobában is csak kesztyűben tudok aludni. Elég egy kicsit megerőltetnem magam a takarítással, a gépeléssel, vagy nehéz csomagok cipelésével, a jobb kezem máris elgyengül, és nem tudok vele fogni. A jobb kezem nagyobb kárt szenvedett, mint a bal, főleg azért, mert a cipzár a nadrágom bal oldalán volt. Valahányszor le kellett ülnöm a vécére, balra kellett csavarnom a testem, hogy lehúzhassam a cipzárt a nadrágomon, így a bilincs a jobb kezembe vágott mélyebben. A sors iróniája, hogy a Kínában kapható női nadrágokon általában jobb oldalt van a cipzár. Az én nadrágomat azonban szabó készítette, bal oldali záródással, mert mindig ilyen nadrágot viseltem, már jóval a kommunista hatalomátvétel előtt is. Gondolom, a kihallgatóm ebben újabb példáját látta volna makacs ellenállásomnak, hogy megváltoztassam az életstílusomat.

Némelyik barátom megkérdezte, minek erőlködtem azzal, hogy felhúzzam a cipzárt, bilinccsel a kezemen. Igen, az adott körülmények között talán nyitva hagyhattam volna a nadrágom cipzárját. De szörnyen demoralizálva éreztem volna magam. Nem tett volna jót a küzdőszellememnek. Ha visszagondolok azokra az évekre, hiszem, hogy főleg azért tudtam túlélni a megpróbáltatásokat, mert a maoisták nem bírták megtörni küzdőszellememet.

A lábam nagyjában és egészében jobban járt. Bár még hetekkel a bilincs levétele után is fel volt

dagadva, tartós károsodást nem szenvedett. A legközelebbi vasárnapon kaptam tút, és felszúrtam a hólyagokat. Ezután már képes voltam lassú bicegésre, anélkül, hogy elviselhetetlen fájdalom kínozott volna; végül a hólyagok lassacskán begyógyultak.

A bilincs levételét követő reggelen az őr sétára szólította a foglyokat. Odaálltam az ajtóhoz, és vártam az őrt, hogy felmentést kérhessek tőle.

– Felmentést szeretnék kérni mára – mondtam, mikor kinyitotta a kisablakot. – A lábam fel van dagadva. Nem tudok belelépni a cipőmbe.

Lenézett a lábamra, és látta, hogy a cipóm sarka le van gyűrve.

– Így is jöhet, ahogy van – felelte.

– Attól félek, nehezen jutnék el a sétalódvarig. Nagyon fáj a lábam. Adjon felmentést erre az alkalomra! – kértem ismét.

– Nem lehet, jönnie kell. Ma mindenkinek jönnie kell.

Kinyitotta az ajtót, és várakozóan megállt. Minden lépés rettentő kínszenvedést jelentett számomra. Egész testemben reszkettem, és igen lassan haladtam.

– Kérem, hadd ne menjek ki ma – kértem ismét, vagy egyméternyi út megtétele után.

– Nem lehet, jönnie kell – mondta.

Mire gondolhatott? Miért kell ma kimennem? Mi olyan különleges ezen a mai napon? Ezen gondolkoztam, míg lassan haladtam előre. Az őr türelmesen követett, ki a női börtönből. Mivel a cellám a folyosó végén volt, a földszinti foglyok közül mindig én voltam az utolsó.

Hirtelen a militáns fegyőrnő rontott a börtönudvarra.

– Hol késlekedik? – kiabált. – Szedje már a lábát! Nem fogunk egész nap magára várni!

Tovább csoszogtam, minden erőmmel próbáltam elviselni a fájdalmat, és próbáltam gyorsabban

haladni. Nagy erővel, türelmetlenül meglökött. Elestem az ösvényen. A másik őr felemelt.

– Ne tettese magát! Siessen! Siessen! Nem tud gyorsabban menni? Menjen gyorsabban! – kiabált a harcias őr, és elrohant a sétálóudvar felé.

– Nem tudok gyorsabban menni – mondtam a másik őrnek. – Ha elesem, még lassabban haladunk.

– Ne törődjön vele. Jöjjön, ahogy tud. – Ő sokkal belátóbbnak látszott.

Végül elértem a sétálóudvart. Ahelyett, hogy bezártak volna a megszokott térbe, ahol platánfa magaslott a fal fölé, abba az udvarba tettek, amely közvetlenül az emelvényen álló pavilon alatt volt, ahonnan a sétaudvarokon járkáló rabokat figyelték az őrok. A pavilon látszólag zárva volt. Az összes őr az emelvényen állt a szélben. Amint bezárult mögöttem a sétálóudvar kapuja, nekitámaszkodtam, hogy megszabaduljak a fájós lábamra nehezedő súlytól. Reméltem, hogy itt maradhatok, míg a séta ideje lejár.

– Kezden sétálni! – kiáltott rám az emelvényről a harcias fegyőrnő.

Tűrőképességem végére értem, így nem törődtem vele, hanem ottmaradtam az emelvény alatt, a súlyos vaskapunak támaszkodva.

– Mit csinál ott? Induljon már el! – szólított megint.

– Nem tudok menni – feleltem. – Rettentően fáj a lábam. Nem látja, milyen a karom meg a kezem? A lábam se különb. Csúnyán fel van dagadva, és ki van sebesedve. Vér és genny jön a sebeimből! – Olyan mérges voltam, hogy kiabáltam vele. Azt vártam, hogy lejön, és megver, mivel a foglyoknak tilos volt más foglyok jelenlétében arról beszélniük, hogy mi történt velük. Elég hangosan kiabáltam, hogy meghallja mindenki, aki a sétálóudvarokon tartózkodik. A fegyőr azonban nem rohant le az emelvényről, hogy megbüntessen. Szinte az volt a

látszat, mintha éppen ezt akarta volna hallani, ugyanis megenyhült hangon azt mondta:

– Álljon csak oda a sétálóudvar közepére!

Odabicegtem a sétálóudvar közepére, és szembefordultam vele.

– Forduljon meg! Arccal az ellenkező irányba! Miért akarta, hogy másfelé nézzek? Mintha azt akarta volna, hogy engem lásson valaki, nem pedig azt, hogy én lássam, mi folyik az emelvényen, ahol áll. Hirtelen rájöttem, hogy bizonyára ott áll valaki, talán „valaki odafönről”, ahogy nevezték. De csak az ismerős örököt láttam. Az illető csak a pavilonban lehetett, amelynek üvegablakai voltak. Ha odabent volt, könnyen láthatta sebesült karomat és kezemet. Gondolom azért jött, hogy személyesen győződjön meg róla, mekkora kárt tett bennem a bilincs. Amit a harcias örnek mondtam, tökéletesen leírta állapotomat. Nyilván azért volt vele annyira megelégedve. Valószínűleg azt remélte, hogy a „valaki odafönről” felfigyel derekas munkájára, mellyel tönkretette csuklómat és a lábamat. De miért nem állt az a „valaki odafönről” az emelvényen, az örök között? Miért kellett elrejtőznie a zárt pavilonban? Kicsit elfordultam, hogy a szemem sarkából lássam a pavilon bejáratát. Nemsokára három katonaköpenyes férfi lépett ki az őrházból, és a fegyőrnő kíséretében lementek a lépcsőn, majd eltűntek. Bár alig tíz percet töltöttem odakint, máris visszaküldték a cellámba. Visszafelé már senki sem sürgetett, hogy lépkedjek gyorsabban.

Ugyanaz az ör kísért vissza, aki kifelé is velem volt. Mikor kinyitotta a cellaajtót, megmutattam neki a csuklómon levő sebeket. Megint alvadt vér és genny borította őket.

– Nézze meg a sebeimet, kérem – mondtam. – Be kell kötöznöm őket, hogy el ne fertőzödjenek. Segítsen, kérem levenni azt a párnahuzatot a szárítókötélről, hogy kötést tudjak belőle tépni.

Az őr szó nélkül belépett a cellába, levette a párnahuzatot, és a kezembe adta.

A párnahuzat már akkor sem volt új, mikor 1966-ban bekerültem a gyújtófogházba. Mostanra papírvékony lett és könnyen szakadt. Nem okozott gondot, hogy csíkokra hasogassam. Elég lett kétszeri kötözésre.

A börtön egészen csendes volt. Nem hallottam, hogy az emeleti foglyokat is sétára szólítanak, miután bejöttem. Úgy látszott, félbeszakították a sétát. Azelőtt ez soha nem történt meg. Úgy láttam, az egész úgynevezett sétát az udvaron, amelyen részt vettem, kizárólag azért rendezték meg, hogy a három katonai személy lássa, milyen állapotban vagyok. Semmiképpen nem a szokásos udvari séta volt.

Mikor ismét ivóvizet kaptam, megint kimostam és bekötöttem a sebeimet. A vér és a genny nagyon gyorsan átütött a kötésen. Szóba sem jöhetett, hogy rögtön kicseréljem a kötést. A hideg, nyirkos cellában csak lassan száradt volna meg a nedves kötés. Ki kellett találnom, hogyan száríthatnám meg gyorsabban a kötszert. Esetleg vasalóként használhatnám a forró vízzel töltött ivóedényt, gondoltam, a nedves pólyákat az edény köré csavarva szárogatnám, ahányszor csak forró vizet kapok, így naponta legalább kétszer cserélhetném a kötést. És ha közvetlenül lefekvés előtt mosom ki a kötszert, és törölközőbe csavarom ki belőle a nedvességet, akkor másnap reggelre valószínűleg megszárad. Ily módon akár háromszor is cserélhetem a kötést minden huszonnégy órában. Mikor legközelebb forró vizet kaptam, szorosan rátekertem egy nedves pólyát az oldalára. Örömmel láttam, gőzölög a nedves ruha, s a színe gyorsan világosodott, ahogy száradt.

A következő hónapokban minden figyelmemet sebeim ápolására fordítottam, és csak futólag pillantottam az újságba. Mégis az a benyomásom támadt, hogy kevesebb benne a katonai jellegű

vádaskodás, és több cikk követelte, hogy a kommunista Kína elfoglalhassa jogos helyét az Egyesült Nemzetek Szervezetében. Az is feltűnt, hogy Lin Piao neve mintha ritkábban szerepelne, míg Csou En-laj jobban előtérbe került, mint az utóbbi években bármikor.

Leromlott fizikai állapotom miatt a sebeim lassan gyógyultak. Még a legfelületesebbek is csak hetek múlva kezdtek behegedni. Ugyanakkor nem szűnt meg régi problémám az ínnygyulladás és a vérömlésekkel. Jól elszórakoztam a fiatal doktoron, aki gondosan kezelte ez utóbbi bajaimat, de következetesen nem vett tudomást a csuklómon levő sebekről.

Hogy tetézzék sérelmeimet, egyes örök szolgálatuk alatt bejöttek, hogy megvizsgálják a sebeimet. Legtöbbjük nem tett észrevételt, de néhány rosszindulatú maoista ör kijelentette, hogy rászolgáltam a fenyítésre.

Nem vártam, hogy kihallgatásra szólítsanak, mert már gondosan átfésülték mindazt, ami egyszerű életemben csak történt. Inkább arra számítottam, hogy a maoisták újabb kínzásokkal fognak próbálkozni. Ezekre azonban nem akartam gondolni.

12. Szabadulás

Miközben számos egészségi problémámmal küszködtem, és vártam a maoisták következő lépését, eljött és el is múlt 1971 tavasza és nyara. Beköszöntöttek az aranyló őszi napok. Az év legfontosabb eseménye a Kínai Népköztársaság nemzeti ünnepe, a „nemzet napja”, október elseje volt. Az ünneplés módját kezdettől fogva a népi kormány szabályozta. Mindenki felemelt élelmiszerfejadagot kapott, ingyen vehetett részt a közparkokban megrendezett szórakoztató műsorokon, és hiánycikkekét vásárolhatott az állami boltokban.

A hatóságok által szervezett fő esemény a minden városban megtartott felvonulás volt. Az elmúlt év gazdasági és kulturális eredményeit ábrázoló grafikonok és plakátok gördültek a színpompás kocsikon. Munkások, parasztok, diákok, sőt háziasszonyok tízezrei vonultak fel, hogy a kommunista párt propagandaosztálya által az alkalomra válogatott jelszavakat szavalva mutassák ki hűségüket a népi kormány iránt. A díszszemléket gondosan megtervezték, és mindenütt végignézték a helyi párt- és állami vezetők.

Pekingben a régi Tiltott Város előtt, a Tienanmen téren tartották a felvonulást, s a Tienanmen kapu mellvédjéről nézte végig Mao Ce-tung és más politikai bizottsági tagok meg vezető kormánytisztviselők. A mellvéd két oldalán külön helyük volt a külföldi méltóságoknak és diplomatáknak. Este ünnepi tűzijáték volt.

A dísztribün előtt elhaladó sok száz színpompás kocsi hatásos eredménybemutatója és a sok tízezer vörös zászlót lobogtató, jelszavakat kiabáló, hivatalos Mao-portrékat vivő férfi és nő látványossága Mao hatalmát és diadalát hirdette. Részegítő pillanat lehetett az öregebbek számára, látni a felvonulók rajongó arcát, és hallani zúgó hangjukat, amint tízezer évi életet kívántak neki (ugyanezekkel a szavakkal köszöntötték az egykori kínai császárokat is). Október másodikán egész Kína összes újságjában a címlapon jelent meg Mao mosolygó képe, bizonyítva őszinte boldogságát e fontos esemény alkalmából.

Kínában mindenki tudta, hogy a saosani paraszt, Mao Ce-tung számára a Kínai Népköztársaság nemzeti ünnepe nagy személyes elégtételt jelentett. Ennélfogva a legnagyobb mértékben meglepő volt, hogy 1971. október elsején semmiféle ünnepséget nem rendeztek. Meglepődtem, mikor a reggeli rádióadás semmit nem említett. Délután már mohón vártam az újságot. Mikor megjött, csak Mao hivatalos

portróját láttam a címlapon. A dátum, október elseje és a „nemzet napja” pirossal volt ugyan nyomva, de nem történt említés a vezetők semmilyen tevékenységéről vagy bármilyen különösebb eseményről. Még akkor is ezen a rendkívüli dolgon töprengtem, mikor egy ór hirtelen belökte a kisablakot.

— Adja ide az idézetgyűjteményét! — követelte.

Ez olyan különös parancs volt, hogy egy pillanatra arra gondoltam, talán véletlenül valami kárt tettem a könyvben, és most az ór kihasználja az alkalmat, hogy megbüntessen érte. Gyorsan felkaptam a könyvet, röpke pillantást vetettem rá, hogy lássam, rendben van-e, és átadtam az órnek. Miután becsukta a kisablakot, hallottam, hogy felmegy az emeletre, és a többi cellából is elkéri a könyveket. Ebből már tudtam, azt a parancsot kapta, hogy szedje össze az idézetgyűjteményeket az összes fogolytól.

Csak akkor adta vissza a könyvem, mikor lefekvésre utasított. Megvizsgáltam a könyvecskét, hogy megpróbáljam kitalálni, miért vehette el, és nagyon meglepődtem, mikor felfedeztem, hogy kitépte belőle az előszót. Ezt a Mao-idézet gyűjteményt először a Népi Felszabadító Hadsereg válogatta és adta ki, Lin Piao rendeletére, mikor hadügyminiszter lett, a félanalfabéta katonák számára, hogy tanulmányozhassák Mao Ce-tung gondolatait.

A könyv előszavát maga Lin Piao írta. Maót mint „korunk legnagyobb élő marxistáját” magasztalta, „aki továbbfejlesztette a marxizmus-leninizmus tanítását, és sikeresen alkalmazta a sajátos kínai viszonyokra”. Arra buzdította a Felszabadító Hadsereg katonáit, hogy tanulmányozzák a könyvben olvasható Mao-idézeteket, és alkalmazzák azokat mindennapi feladataikra, mígnem „vérükké válnak Mao Ce-tung eszméi”, és olyan katonákká lesznek, akik „Mao elnök könyveit tanulmányozzák, Mao elnök

parancsainak engedelmeskednek, és Mao elnök jó harcosaivá válnak”.

Semmi olyasmi nem volt az előszó szövegében, amit Mao kifogásolhatónak tekinthetett volna. Sőt, olyan otrombán hízelgő volt, hogy sok embert kínosan érintett, mikor a kulturális forradalom kötelező gyakorlatának megfelelően meg kellett tanulniuk, hogy idézhessék. Úgy éreztem, az előszó kilépésének egyetlen lehetséges magyarázata, hogy a szerzője kegyvesztett lett; a kommunista pártban bevett gyakorlat volt, hogy a kegyvesztett személy nevét és írásait minden honnét eltávolították, mintha sosem létezett volna. Nyilvánvalóan az őr is parancsra szedte össze a foglyoktól a könyveket, és csonkította meg őket. A felismerés, hogy Lin Piao kegyvesztett lehet, olyan elképesztő volt, hogy gondolataimba mélyedve csak álldogáltam a könyvvel a kezemben.

— Miért nincs még ágyban? — hallatszott kintről az őr hangja.

Nem akartam benne azt a benyomást kelteni, hogy érdekelnek a történetek, ezért gyorsan megágyaztam, és lefeküdtem. Azon az éjszakán azonban nem sokat aludtam.

Pár nappal azután, hogy az őr kitepte az előszót az idézetgyűjteményemből, az újságban elítélő cikk jelent meg valakiről, aki a „velünk szomszédos ágyban aludt”. Nevét nem említették. Egy nyugati számára a „vele szomszédos ágyban alvó” a hitvest jelenti. A kínaiak számára olyasvalakit, aki nagyon közel áll. Ugyanezt a kifejezést használták Liu Sao-csire is, mikor megvádolták. Azt is jelentette, hogy Mao tudtán kívül ellenség volt a legszűkebb környezetében, aki rosszat akart neki. Más cikkek egy kétszínű emberről szóltak, akiben Mao megbízott, és aki hűségét hangoztatta iránta, de közben az életére tört. Gyakran hivatkoztak a párt történetére, és katonai összeütközésekre a Japán ellen folytatott ellenállási küzdelemben, majd a felszabadító

háborúban a Kuomintang ellen. Minden kínai, így magam is, jól ismertük Lin Piao élettörténetét, minthogy annyit magasztalták, mikor Mao Ce-tung méltó örököseként léptették fel, közvetlenül a kilencedik pártkongresszus előtt. Nem volt kétségem afelől, hogy megbukott, bár akkor még semmit nem tudtam a közte és Mao Ce-tung közt folyó hatalmi harcról. Éberem követtem az eseményeket, aggályos figyelemmel olvastam az újság minden szavát, és megkönnyebbülve vettem észre, hogy eltűnt a neve Lin Piao emberének, aki a sanghaji közbiztonsági hivatal katonai felügyeletét vezette. Mivel az 1. számú Gyűjtőfogház is a sanghaji közbiztonsági hivatal hatáskörébe tartozó börtönhálózat tagja volt, ez az ember volt a fogház legmagasabb rangú felügyelő tisztje is. Amennyiben helyes volt a feltételezésem, hogy üldöztetésem hátterében Lin Piao sanghaji katonai képviselői állnak, jó okom volt abban reménykedni, hogy Lin Piao bukása a javamra fog szolgálni. Másrészt viszont, figyelmeztettem magam, továbbra is figyelemmel kell kísérem az eseményeket. Korai lenne még örülni, gondoltam, mert nem tudni, ki fogja betölteni a Lin Piao bukása okozta hatalmi űrt, a Csiang Csing vezette radikálisok, vagy a Csou En-laj vezette régi gárda.

Egy este, október vége felé az örök ismét felszólították a rabokat, hogy üljenek csendben, és hallgassák meg a rádió különadását. Bekapcsolták a hangszórókat és egy férfihang közölte a foglyokkal, hogy „különleges helyzet állt elő, amelyet a kulturális forradalom teremtett”. A beszéd központi témája az a bejelentés volt, hogy a következő év februárjában Nixon elnök Kínába látogat. A közlemény szerint a proletár kulturális forradalom olyannyira megnövelte Kína jelentőségét, hogy az Egyesült Államok, amely eddig ellenséges politikát folytatott a Kínai Népköztársasággal szemben, most belátta ennek hiábavalóságát.

Mi a jelentősége annak, hogy nemsokára idelátogat Nixon, a világ legerősebb kapitalista országának vezetője? Azért jön talán, mert Kína gyenge és tehetetlen? Természetesen nem azért! Nixon azért döntött úgy, hogy Kínába látogat, hogy kifejezze nagyrabecsülését Nagy Vezetőnknek, mert szembesült a ténnyel, hogy Nagy Vezetőnk, Mao elnök bölcs vezetése alatt, miután a kulturális forradalom megtisztította és megerősítette, Kína legyőzhetetlenné vált. Ne feledjük, hogy az Egyesült Államok a világ legreakciósabb kapitalista országa, és a mi legfőbb ellenségünk. Az Egyesült Államok elnökének küszöbön álló látogatása a kínai proletariátus nagy győzelme. Válasz ez a kulturális forradalom nagy teljesítményére. Igazolása annak a ténynek, hogy a dekadens kapitalista rendszer hanyatlóban van, míg a mi szocialista rendszerünk ereje és befolyása a világban növekszik. Mikor Nixon felajánlotta látogatását, sok elvtársunk eleinte úgy vélekedett, hogy nem kellene fogadnunk azt az embert, aki a Vietnam elleni imperializmust, az Egyesült Államok munkásainak kizsákmányolását és a Kínai Népköztársasággal szemben a hosszan tartó ellenségeskedést képviseli. Nagy Vezetőnk azonban nagylelkű. Jöjjön csak, mondogatta. Fogadjuk udvariasan, és hallgassuk meg, mit akar mondani. Ha elismeri a múlt hibáit, és őszintén meg akar változni, azt örömmel vesszük. Marxisták vagyunk. Megadjuk az esélyt az embereknek, ha őszinte bűnbánatot mutatnak. Lám, ilyen bölcs a mi Nagy Vezetőnk! És igaza van! Fogadjuk Nixont. És a következő néhány hónapban minden elvtársunkat felkészítjük az új helyzetre, megmutatjuk nekik, hogy Nixon fogadásával nem mi engedünk az elveinkből, hanem az Egyesült Államok kormánya enged helytelen politikájából. Nixon látogatása a mi nagy győzelmünk! Ezzel kapcsolatban az 1. számú Gyűjtőfogház sok foglyának figyelmébe ajánlom a következőket. Sokan közülük éppen azért vannak itt,

mert a kapitalista világot imádják, és lebecsülik a szocialista Kínát. A kapitalista világban bíznak, és azt hiszik, hogy egy napon a kapitalizmus ismét győz Kínában. Mindannyiuk számára szolgáljon tanulságul az amerikai elnök küszöbönálló látogatása. Gondolják meg alaposan! Ha nem űztük volna el a reakciós Kuomintangot, ha nem verték volna meg a kínai népi önkéntesek az Egyesült Államok csapatait Koreában, ha nem akadt volna el az amerikai hadsereg Vietnamban, ha nem erősödtünk volna meg a kulturális forradalom eredményeképpen, vette volna a fáradságot Nixon, hogy átutazzék a fél világon, és Pekingben rója le hódolatát Nagy Vezetőnknek?

A beszéd terjengős volt, és újra meg újra élvezettel taglalta az Egyesült Államok elnökének felajánlott látogatását. A lényegét visszaadtam. A fogházból való szabadulásom után megtudtam, hogy a közvélemény számára is ugyanezzel a kommentárral jelentették be a látogatást. Vitákat rendeztek minden gyárban, kommunában és lakóbizottsági gyűlésen, hogy „felkészítsék” az embereket az elkövetkező látogatásra, és kihasználva az alkalmat, elhitessék, hogy Mao Ce-tung a világ legjelentősebb vezetője.

Fellelkesített ez az új fordulat a kínai-amerikai kapcsolatokban, és bíztam benne, hogy döntő befolyással lehet a kommunista pártvezetés hatalmi egyensúlyára. Legalábbis Csou En-laj pozíciója jó időre megszilárdul, gondoltam. Talán felülkerekednek a mérsékelt erők a párt vezetésében. Tapasztalatból tudtam azonban, hogy Kínában minden lassan alakul. Gyakran hónapokig, sőt néha évekig is eltartott, míg a pekingi politikában beállt fordulat érezhetővé vált a legalsó szinten is, ahol én voltam. Azt is tudtam, hogy a Csiang Csing vezette radikális szárny erősen tartja magát Sanghajban, és hogy éppen Csiang Csing régi barátja, Csang Csun-csiao a helyi párttitkár.

Oly sok évi kilátástalanság után csendes bizakodással töltöttem el az új fejlemények. Heteken át figyeltem az újságot, és vártam. Az örök

figyelmetlennek látszottak, gondolataikba merültek, mint 1967-ben, mikor a forradalmárok és a vörösgárdisták átvették a hatalmat Sanghajban. Gondolom, intenzív politikai oktatásban részesültek Lin Piao bukása alkalmából. Megint közelgett a tél. Kötött kabátjaim és hosszú nadrágjaim könyöke és térde már javíthatatlanul lyukas volt. Kabátom és paplanom vattabélése alul összecsomósodott, és voltak helyek, ahol csak a két réteg huzat maradt. Egyetlen blúzom úgy össze-vissza volt foltozva, hogy nem lehetett többé eldönteni, melyik darabja eredeti. Nyilvánvaló volt, hogy ha túl akarom élni a következő telet a gyűjtőfogházban, kétségbeejtő szükségem van néhány ruhadarabra. Korábbi kéréseim, hogy ruhát kapjak, mindeddig süket fülekre találtak, de elhatároztam, hogy újra próbálkozom, hátha a megváltozott körülmények között most más lesz a válasz.

– Jelenteni szeretnék! – szoltam az ajtónál.

– Mit akar? – Az őr fáradt léptekkel jött a cellámhoz, és kinyitotta a csapóablakot.

Odatartottam a szvetteremet, hogy lássa rajta a lyukakat.

– Egyre hidegebb az idő – mondtam. – A ruháim és a paplanom annyira elhasználódtak, hogy nem tartják már a meleget. Kérem, nézze meg ezt. Csupa lyuk. Vattakabát és paplan is kellene. És egy másik blúz is. Nézze meg a ruháimat, kérem! Láthatja, hogy meleg ruhára van szükségem télire.

– Mióta van itt? Összesen hány éve?

– Ez lesz a hatodik tél, amit itt töltök. 1966. szeptemberében kerültem be. A ruha és az ágynemű, amit a vörösgárdisták meghagytak nekem, már akkor sem volt új. Ennyi év után, hogy nem lettek újra bélelve, már nem tartják a meleget.

Most, hogy végre megláttam egy halvány reménysugarat a sötét alagút végén, amelyben oly sokáig raboskodtam, el voltam szánva, hogy megérem azt a napot, mikor ez a fénysugár kivezet a

napvilágra. Valószínűleg a hangomból kicsendült az aggodalom. Úgy látszott, ez bosszantja az őrt. Becsukta a kisablakot, és elment.

Nem bátortalanított el hideg közönye, a következő néhány napon mindegyik szolgálatos őrnek elismételtem a meleg ruhára és ágyneműre vonatkozó kérésemet. Az egyik végül türelmetlenül így szólt:

– Jól van! Jól van! Meleg ruhát akar. Már tudunk róla. Foglalkoznak már a kérésével.

Eltelt egy hét, aztán még egy. Egyre hidegebb lett. Elhatároztam, hogy újra próbálkozom.

– Jelenteni szeretnék! – szóltam.

– Mit akar? – kérdezte egy őr a csukott ajtón át.

– A kihallgatóval szeretnék beszélni.

– Minek?

– Meleg ruhát akarok igényelni.

– Nem kapott még meleg ruhát? – Az őr kinyitotta a kisablakot, és a nyíláson át láttam, hogy ő az az idősebb asszony, aki biztatott, hogy egyem, mikor meg voltam bilincselve. Azóta nem is láttam.

– A téli ruháim elkoptak. Jöjjön be kérem, és nézze meg. Félek, hogy télen megint beteg leszek, ha nem kapok valami meleg ruhát.

Kinyitotta az ajtót, bejött, és megnézte a ruháimat meg a paplanomat. Végül így szólt:

– Jelentem az igazgatóságnak. Kölcsönözzenek addig valami rabruhát?

Borzadállyal töltött el a gondolat, hogy rabruhát viseljek, nemcsak azért, mert feltehetőleg poloskásak, hanem azért is, mert ezzel végleg feladtam volna méltóságomat és függetlenségemet.

– Nem, köszönöm – feleltem. – Nem akarok rabruhát kölcsönözni. Engedélyt szeretnék kérni, hogy új téli ruhát vehessek magamnak a pénzemen, amelyet jelenleg a kormányzat kezel.

Gondolkodóba ejtette a probléma, ezért hozzátettem:

– A pénzemet elvették, mikor a vörösgárdisták kifosztották az otthonomat. Az egyik tanárunk azt mondta, hogy a kormányzat megőrzi számomra a pénzt, ha az nem kizsákmányolásból származik. Nekem semmiféle gyárban vagy vidéki földbirtokban nincs részesedésem. Mikor ezt elmondtam a tanárnak, megnyugtatóan, hogy nem fogják elkobozni a pénzt.

– Jelentem az igazgatóságnak – ígérte az őr.

Pár nappal később kihallgatásra szólítottak. Az idősebb fegyőrt nem láttam sehol. A kihallgató helyén az a harcias fegyőrnő ült, aki mindig kezdeményező szerepet vállalt zaklatásomban. Két másik fegyőrnő ült a két oldalán, az egyiküket jóindulatúnak ismertem. A harcias őrlátványa meglepett, de egyben csalódást is okozott. Hát semmi változást nem hozott az új pekingi helyzet az 1. számú Gyűjtőfogházba? Ha ez a nő a főnök, hogyan remélhetném, hogy a kérésem kedvező fogadtatásra találjon?

Miután meghajoltam a Mao-portré előtt, és felolvastam egy szakaszt a megcsonkított idézetgyűjteményből, leültem a kihallgatószékbe, és vártam, hogy a harcias fegyőrnő kigúnyoljon a kérésem miatt. Váratlanul ért, hogy normális, csaknem nyájas hangon szólalt meg?

– Mi ez a kérés a téli ruháról? Nincs téli ruhája?

– Már tönkrement – mondtam. Hogy bebizonyítsam, levettem a kék gyapjúzubbonyt és megmutattam a bélelt kabátot, amelyet alatta viseltem; lyukas volt, és a lyukakon kitüremkedett a vattabélés. Felemeltem a karom, hogy megmutassam neki a kirojtosodott kezelőket is.

– Jól van, elég! – mondta. – Vegye fel a kabátját.

– A kormányzat őrzi a bankbetétjeimet. Engedélyt szeretnék kérni, hogy a saját pénzemen vehessek néhány szükségesebb ruhadarabot – mondtam, hangsúlyozva, hogy „saját pénzemen”.

— Melyik kormány szervnél van a pénze? — kérdezte. — Van elismervénye?

— A vörösgárdisták vették el a pénzemet, mikor kifosztották a házamat. Nem adtak róla elismervényt.

— Nem nevezheti „fosztogatás”-nak a vörösgárdisták forradalmi akcióját — mondta. — Nagy Vezetőnk útmutatása alapján jártak el, hogy megszabadítsák a szocialista Kínát a Négy Régitől, és elbánjanak a kizsákmányoló osztállyal.

— Nem vagyok a kizsákmányoló osztály tagja. A marxizmus szerint csak azok „a kizsákmányoló osztály tagjai”, akik az értékpapírjaik kamatából, a gyáraik részesedéséből, vagy a parasztok által fizetett bérleti díjakból élnek. Az én pénzem legnagyobb részét a törvényesen megkeresett béreimből származik, meg családi örökségből, amelyet az alkotmány garantál — mondtam nekihevülten. Ha egy évvel ezelőtt beszéltem volna vele így, biztosan kitört volna. Most figyelemre sem méltatott.

— Nem mondták meg azoknak a vörösgárdistáknak a tanárai, akik a forradalmi akciót végrehajtották, hogy melyik kormány szervnél lesz letétben a pénze?

— Nem, csak annyit mondtak, hogy a pénzt Mao elnök döntése alapján fogják letétbe helyezni.

— Pontosan — mondta. — Minden személyes vagyontárgy, amelyet a vörösgárdisták elvettek, be van fagyasztva, és nem szabadítható fel, míg az elnök döntést nem hoz róla.

— Valutaszámlám is van a Bank of Chinánál — mondtam.

— A valutaszámlák is be vannak fagyasztva.

— Jó — feleltem, — Akkor adjanak kölcsön egy angol írógépet, írok egy levelet a hongkongi bankomnak, és küldetek magamnak pénzt.

— Nem lehet — mondta. — Senkivel nem érintkezhet Kínán kívül, honnan tudhatnánk, mit ír nekik?

– Természetesen elolvassák a levelet, mielőtt postára adnák.

– Lehet, hogy rejtjeles üzenetet juttat ki az országból. Ez a dolog nem megy. Azt fogjuk tenni, hogy jelentjük a kérését a felsőbb hatóságoknak, és gondoskodunk róla, hogy kapjon valami meleg ruhát, ha már igazán hideg lesz. Most pedig menjen vissza a cellájába, és tanulmányozza szorgalmasan Nagy Vezetőnk, Mao elnök könyveit.

Elbocsátottak, és visszakísértek a cellába. A harcias fegyőr egész idő alatt normális hangon beszélt, csaknem együtt érzően. Bámulatosán megváltozott. Úgy vélem, tipikus példánya volt azoknak a párttagoknak, akik „híven követik a párt irányvonalát”. A kínaiak kaméleonnak nevezik őket, mert állásfoglalásaikat és viselkedésüket a körülmények függvényében éppoly gyorsan változtatják, ahogy a kaméleon változtatja színeit. Az ilyen párttagok voltak mindig a túlélők és a nyerők. Soha nem vitatták a párt politikáját, csak követték, és haladéktalanul végrehajtották. Lélektelen robotok voltak, a független gondolkodás és az emberi lelkiismeret terhe nélkül. Ők voltak a legjobb káderei bármely szervezet bármely párttitkárának, mert önként és készségesen szolgálták, kérdezősködés nélkül, mindaddig, míg ő képviselte a párt hatalmát, és segíthette az előmenetelüket. Ha viszont kegyvesztett lett, ők voltak az elsők, akik elárulták. Ők voltak az új típusú sikeremberek, akiket a kommunista forradalom termelt ki Kínában. Mivel úgy látszott, hogy a pártpolitika minden fordulatában és kitérőjében meg tudják őrizni pozícióikat, ők lettek a kínai ifjúság új eszményképei. Ennek az lett az eredménye, hogy a kínai társadalom alapvető értékei teljesen megváltoztak.

Egy héttel később az egyik fegyőr nagy csomagot helyezett el a cellám padlóján. Miután aláírtam az elismervényt, bezárta az ajtót, és távozott. Az ágyamra tettem a csomagot, és kibontottam. Nagy

megdöbbenésemre azokat a ruhákat találtam benne, amelyeket a vörösgárdisták meghagytak a lányomnak 1966-ban, miután kifosztották a házunkat; egy vattakabátot, egy prémszegélyű télikabátot, két kötött kabátot és egy gyapjúalsót. A csomagban volt a téli paplan is az ágyáról. A ruhák közé göngyölve néhány törölköző és egy bögre, amelyből teát szokott inni. Az egyik törölköző egy rózsaszín Cannon-arctörölő volt, Hongkongból hoztam és a lányom akkoriban használta, amikor az 1. számú Gyűjtőfogházba kerültem. Pontosan olyan volt, mint 1966-ban. Megvizsgáltam a tengerészkek gyapjúanyagból készült, gesztenyebarna selyemmel szegett vattakabátot. 1966-ban új volt, és újnak látszott most is. Reszkető kézzel emeltem fel a fehér porcelánbögrét, és halványbarna szennyeződést vettem észre benne. Nem mosták el, és a tea beleszáradt.

Egyre hevesebben vert a szívem, ahogy minden darabot átvizsgáltam, és tudatosult bennem, hogy állapotuk nagy csapás baljós üzenete. Bármennyire gyűlöletes volt a gondolat; nem tudtam szabadulni tőle, hogy valami szörnyűség történt a lányommal, nem sokkal a letartóztatásom után. Valószínűleg meghalt. Ezért volt alig viseltes a ruhája, ezért látszott használatlannak és újnak az arctörölője. Hirtelen és váratlanul érthette a halál, hogy még a teásbögréjét sem tudta elmosogatni. A lábam úgy reszketett, hogy gyorsan le kellett ülnöm.

Az 1. számú Gyűjtőfogházba minden hónap ötödik napján küldhették a foglyoknak a hozzátartozóik ruhát és napi szükségleti cikkeket, például szappant és törölközőt. Börtönéveim során mindig ezek voltak a legmagányosabb napjaim, hallottam, ahogy az örök hozták a csomagokat a többi fogolynak, de nekem soha. Eleinte nem értettem, miért nem küld nekem semmit a lányom. Később úgy véltem, hogy mint a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagját, kényszerítették, hogy szakítsa meg velem a

kapcsolatot. Bár hiányoltam, hogy ez a vékony szál, a havi csomag sem köt a gyermekemhez, másrészt viszont örültem, hogy megmenekül a csomagátadással járó több óras sorban állástól a börtönkapunál. Most azonban a szívem mélyén úgy éreztem, azért nem kaptam tőle soha csomagot, mert meghalt.

– Jelenteni szeretnék! – rohantam az ajtóhoz, abban bízva, hogy az őrtől megtudhatom az igazat.

– Mit akar? – Az őr kinyitotta az ablakot, és a nyíláson át rám nézett.

– Ezeket a holmikát most hozták ide. A lányom ruhái, meg a paplanja.

– Igen – felelte az őr.

– Mi történt a lánnyal?

– Semmi sem történt vele – felelte az őr.

Lehajoltam, hogy a szemébe nézhessek a kisablakon át. Teljesen hétköznapiak és nyugodtnak látszott.

– A ruhái olyan újnak látszanak, mint 1966-ban. Nem használta őket az utóbbi években?

– Honnan tudjam? Biztosan új ruhákat vett. Dolgozik, nem? Van fizetése. Vehet magának új ruhát, nem?

– Azt akarja mondani, biztosan tudja, hogy a lányom él, és jól van? – Úgy szerettem volna valami bizonyosságot szerezni.

– Nem láttam őt, ha erre gondol.

– De valójában tudja, ugye?

– Miért ne lenne jól? – Becsukta az ablakot és elment.

Hisztérikus lennék? Túl gyanakvóvá és érzékenyé tett volna a börtönélet? Még egyszer alaposan átvizsgáltam mindent. Ahogy újra megérintettem minden egyes ruhadarabját, egyre inkább megbizonyosodtam, hogy valóban meghalt. Tisztán és erősen éreztem az üzenetet, hogy ő nincs többé a világon. Mégis szükségem volt konkrét bizonyítékra, mert hozzászóktam már, hogy csak a tényeknek

higgyek, és gyanakvó voltam az érthetetlen és megmagyarázhatatlan megérzésekkel szemben. Volt aztán egyfajta ellenállás is bennem, nem akartam elfogadni a szörnyű lehetőséget, hogy halott; ezzel értelmét veszítette volna sok évi küzdelmem a túlélésért. Öreg emberek szoktak meghalni, nem az olyan fiatalok és egészségesek, mint ő. Továbbra is próbáltam meggyőzni magam, hogy semmi baja, mindannak ellenére, amit látok.

Mégsem tudtam megmagyarázni, miért hatnak annyira szokatlannak a holmijai. Azt látszottak sugallni, mintha hirtelen megállt volna az idő, röviddel letartóztatásom után. A tengerészkék kabát újnak látszott. Mikor azonban átvizsgáltam a selyemszegélyt, láttam, hogy a hónaljnál megráncosodott, az egyik zsebben pedig egy zsebkendőt találtam. Úgy véltem, viselte a kabátot, de legfeljebb egy télen át, nem tovább. Agyamban egymást kergették a feltételezések, ahogy megpróbáltam elképzelni, mi történhetett. Amit az őr mondott, az azt sugallta, hogy a lányom él, és jól van. Mégsem állította pontosan ezt. Támadt egy ötletem. Megint odamentem az ablakhoz.

– Jelenteni szeretnék! – szóltam.

Senki sem jött. Újra és újra kiáltottam. Még mindig nem jött senki, pedig hallottam az öröket, ahogy beszélgetnek a folyosó túlsó végén levő kis szobájukban. Mikor megjött az éjszakai őr, hogy aludni küldjön, megint megpróbáltam szólani neki, de nem jött a cellám közelébe, csak messziről vezényelte a takarodót.

Nem tudtam aludni. Egyre idegesebb lettem. Másnap reggel az volt az első dolgom, hogy megint hívtam az őrt.

– Jelenteni!

Semmi válasz. Úgy döntöttem, megvárom, míg szolgálatba áll a nappali őr. Mikor megjött, újra szóltam.

– Jelenteni!

Szinte rögtön ott termett.

– Mit akar?

– A lányomnak a holmijai, amelyeket az őr tegnap hozott, nagyon nyugtalanítanak. Nem értem, miért látszanak olyannak, mintha a lányom nem is használta volna őket. A vörösgárdisták mindkettőnknek csak egy-egy bélelt kabátot hagytak meg. Miért nem hordta a lányom az elmúlt néhány télen? Kérem, írasson vele néhány szót, hogy lássam a kézírását, és megbizonyosodjam, hogy él, és jól van!

– A gyűjtőfogházban a foglyok nem érintkezhetnek a családtagjaikkal – mondta az őr.

– Annyit talán csak leírhat, hogy „éljen Mao elnök”, vagy valami idézetet Mao elnöktől, vagy legalább a saját nevét! – kérleltem.

– Nem lehet, tilos – mondta határozottan. – Megmondtam már, a fogházban a foglyok nem érintkezhetnek a hozzátartozóikkal.

– De én már nagyon régóta itt vagyok – mondtam.

– Az nem számít.

A következő néhány napon minden újabb szolgálatos őrnek megismételtem a kérésemet. Egyre inkább meggyőződtem arról, hogy a lányom igazán meghalt, mert az örök kitérő válaszokat adtak, vagy egyszerűen nem feleltek. Egyik-másik határozottan zavarban volt, mikor visszautasította a kérésemet, hogy hadd lássam a lányom kézírását. Nem néztek rám, elfordították az arcukat, vagy a padlót bámulták.

Az agyamban zűrzavar tombolt, a szívemben pedig fájdalom. Vágytam megtudni az igazságot, de rettegettem is tőle. Egyik percben meg voltam róla győződve, hogy meghalt, a másikban meg már azt hittem, csak a hosszú rabságtól vagyok ilyen érzékeny és pesszimista.

A néhány hét után az aggodástól, s mert alig ettem és aludtam, ismét beteg lettem, magas lázzal és elvesztettem az eszméletem. Újra bevittek a

börtönkórházba. A testem annyira szívós volt, hogy megint meggyógyultam, pedig már nem akartam élni. Éppen karácsony előtt vittek vissza az 1. számú Gyűjtőfogházba.

Börtönéveim során gyakran fordultam Istenhez, és éreztem jelenlétét. A sötét cella sivár környezetében a transzcendencia élményének olyan misztikus pillanataiban volt részem, amilyenekben a normális élet kényelmében és nyugalomban soha. Helyreállt hitem az igazság és a jóság végső győzelmében, és megújult a bátorságom a harc folytatására. A hitem segített átvészelni életem legsötétebb óráit, és tartott meg épségben a kétségbeesés, a betegség és a kínzás idején. A szenvedés ugyanakkor megerősített hitemben, és felismertette velem, hogy Isten mindenütt jelen van. Csakis rajtam múlik, hogy megtaláljam.

Az örök figyelő tekintete előtt napközben nyíltan nem imádkozhattam. Csak úgy lehettem biztos, hogy békén hagynak, ha Mao Ce-tung könyvei fölé hajoltam, miközben meggyötört szívemből imádkoztam. Míg a lányomért fohászkoztam, újra átéltem azokat a csodálatos éveket, mikor együtt voltunk, kezdve attól, hogy megszületett 1942-ben, Canberrában, Ausztráliában, egészen 1966. szeptember 27-ének éjszakájáig, mikor elvittek a harci gyűlésre, majd letartóztattak. Újra és újra átéreztem az örömet, amelyet életem minden szakaszában kaptam tőle, és tudtam, szerencsés vagyok, hogy Isten megáldott ezzel a gyermekkel. Minden nap imádkoztam. Egyre többet gondoltam életem napjaira és egyre kevesebbet tépelődtem halála tragédiáján. Lassan békesség szállt rám, és ezzel együtt bizonyos fokú beletörődés. De volt még valami más is. Nem nagyon remélhettem már, hogy épen és egészségesen látom viszont a lányomat, ha elhagyom az 1. számú Gyűjtőfogházat, de azt tudtam, hogy szabadulásomig és még azután is igen sok tennivalóm lesz. Küzdelmemnek még nem volt vége.

Rám várt, hogy kiderítsem, mi történt a lányommal, és ha tudok, igazságot szolgáltatassak neki. Az életem üres lesz Meijing nélkül. A harcot mégis folytatnom kell.

1972. februárjában Nixon elnök Pekingbe érkezett. Az újság egész oldalakat szentelt látogatásának, és nagyméretű fényképeket közölt érkezéséről, a tiszteletére adott bankettéről, és látogatásáról Mao Ce-tung otthonában. Ahogy elnéztem Mao mosolygó arcát, miközben az amerikai elnök kezét szorongatja, úgy véltem, ez tényleg életének fénypontja. Ebben a pillanatban semmivé váltak a megaláztatás, a megtagadott elismerés évei. És biztos voltam benne, hogy nem csupán a Kommunista Párt és a maga szempontjából élvezzi az amerikai elnökkel való találkozót, hanem azért is, amit ez az életre szóló ellenség, a tajvani Kuomintang számára jelent.

Csou En-laj minden fotón és riportban kiemelkedő helyen szerepelt. Az újság megírta, hogy Csou En-laj miniszterelnök elkísérte Nixon elnököt Sanghajba, ahonnan az visszautazott az Egyesült Államokba. Közölték, hogy az elnök távozása kis késedelmet szenvedett. Céloztak rá, hogy az utolsó percekben bizonyos nehézségek támadtak a záróközlemény megszövegezése körül. Végül azonban aláírták. A hivatalos változat szerint az Egyesült Államok elismeri, hogy Tajvan Kína integráns része. Ez a kötelezettségvállalás lehetetlenné tette, hogy az Egyesült Államok elismerjen egy önálló tajvani államot, amitől a kínai kommunista kormányzat a legjobban félt. Továbbá a záróközleményben Kína nem mondott le arról, hogy a két Kína jövőbeni egyesítéséhez erőszakot alkalmazzon. Ez egyértelműen a kommunista Kína győzelme volt. Úgy látszott, a kommunista Kína jelentős hasznot húzott az elnök látogatásából, és ezért nem fizetett többet, mint hogy megkülönböztetett vendégszeretetet mutatott. Az Egyesült Államokhoz való közeledés politikája fényesen igazolódott. Úgy éreztem, Csou

En-laj miniszterelnök pozíciója nagyban megerősödött, mert ez nyilván az ő mesteri és sikeres diplomáciájának volt köszönhető.

Az osztályharc alábbhagyott; békésebb atmoszféra uralkodott. Az újságok hangneme sem volt már olyan harcias. Még az örök viselkedése is jobban emlékeztetett a normális emberi lényekére. Márciusban kihallgatásra szólítottak. Első kihallgatóm, aki a börtönbe kerülésem idején foglalkozott az ügyemmel, visszakerült hivatalába. Mindent előről kezdett, mintha a közben eltelt évek nem is léteztek volna, és újabb önéletrajzot íratott velem. Aztán éppúgy kikérdezett a családomról, a rokonaimról, a barátaimról, mint a magánéletemről, és foglalatosságaimról; újra végigmentünk minden részleten, amelyen a munkás propagandaosztág kihallgatójával 1969-ben már túljutottunk. Mikor elvesztettem a türelmem, és kijelentettem, hogy ezeket a kérdéseket már mind megválaszoltam, a kihallgató csak annyit mondott: „Válaszolja meg ismét”. Nem hittem, hogy csapdába akar csalni, hogy hazugsággal vádolhasson, ha valamit másképpen adnék elő. Valószínűbb volt, hogy az 1. számú Gyűjtőfogház és a munkás propagandaosztág kihallgatói más-más úrnak szolgálnak.

Ez a kihallgatás-sorozat több hónapra át tartott. Nem emlékszem már, hányszor szólítottak a kihallgatóhelyiségbe, és hány idézetet olvastam fel Mao idézetgyűjteményéből. Nem volt több ordítózás és veszekedés. De beteg és fáradt voltam, és végtelenül meddőnek tartottam a kihallgatásokat.

Egy őszi napon, 1972-ben a kihallgató egy levelet mutatott, nyilvánvalóan a hivatali irattárunkból, és megkérdezte, én írtam-e. Láttam, hogy rajta van a nevem, azt feleltem, hogy igen.

— Itt a bizonyíték a maga törvénybe ütköző cselekedetére. Ugyanakkor az is lehet, hogy csupán politikai tévedés — mondta.

Megdöbbsentem.

– Láthatnám még egyszer azt a levelet? – kértem.
Átadta a levelet. Láttam, hogy röviddel férjem halála, 1957. októbere után íródott. Be kellett mennem a Shellhez intézkedni, mert a Bank of China csak akkor volt hajlandó fizetni a társaság csekkjeire, ha felelősséget vállal a hivatalért valaki, akinek személyes pecsétjét a bank nyilvántartja. Nagyon jól emlékeztem a körülményekre. Aznap délelőtt telefonon felhívott a Shell hongkongi irodájának vezérigazgatója. Elmondta, hogy néhai férjem helyére új vezérigazgatót neveztek ki, de az csak a következő év márciusában tud Sanghajba jönni. Azt mondta, London tudni szeretné, hogy szerintem jó lesz-e így. Azt feleltem, igen, és hogy értesítem a sanghaji városi tanács ipari és kereskedelmi osztályát. Aztán megkért, hogy állítsak össze egy listát az új igazgatónak meg a feleségének, hogy mit hozzanak magukkal. Különösen arra voltak kíváncsiak, búzalisztet hozzanak-e, mert tudták, hogy a kínaiak rizst esznek. Mivel az akkori titkárnőnk angol volt, gondoltam, ő tudja a legjobb tanácsot adni, ezért megkértem, hogy állítsa össze a listát, írjon egy kísérőlevelet, amelyet aláírtam. Segíteni akarván honfitársait, elég hosszú listát állított össze, amelyben gomboktól a mosószerreig minden volt. Politikai szempontból azonban a levél teljesen ártalmatlannak látszott.

– Semmi politikát nem látok ebben a levélben – mondtam.

– Semmi politikát? Információt adott ki a sanghaji gabonaellátásról!

– Valóban? Hadd nézzem azt a levelet még egyszer! – Ekkor már tudtam, azt az utasítást kapta a kihallgató, hogy találjon valami ürügyet a bebörtönzésekre, nehogy ki kelljen jelenteniük az ártatlanságomat, ha majd szabadon bocsátanak. Tudtam, hogy a Kommunista Párt nem szívesen ismeri be a hibáit, hiszen „a nagy, dicsőséges és igazságos Kínai Kommunista Párt”-nak nyilvánította

magát. A kihallgató újra átadta a levelet, és azt mondta:

– Olvassa fel a gabonafejadagokról szóló részt!

– A sanghaji kormányzat mindenkinek havi húsz catty gabonát engedélyez – olvastam. – Rizst vagy lisztet egyaránt vehet az ember. Ez több, mint elég. A kihallgatóhoz fordultam: – Mi a baj ezzel?

– Ez a gabona-ellátási helyzetről szóló információ kiszivárogtatása – mondta.

– A gabonafejadag mindenkire vonatkozik, a Sanghajban élő európaiakra is. És nem titok. Mit lehet kiszivárogtatni egy mindenki által ismert tényről?

– Ezt a levelet külföldre küldte – mondta.

– Azt állítja, hogy a sanghaji európaiak nem mesélnek erről a külföldieknek, mikor hazamennek? És a tengerentúli kínaiak, akik rövid látogatásra jönnek? Ők sem tudják, mennyi a családtagjaik gabonafejadagja? Egyszerűen elfelejtik, mikor elhagyják Kínát?

– Ez az ő dolguk. Ez a levél viszont a magáé. Elismeri, hogy maga írta, vagy nem?

– A levelet tulajdonképpen nem én írtam. De teljes felelősséget vállalok érte, mert én írtam alá, és a hivatalban, ahonnét elküldtük, én voltam a felelős személy. Csak azzal nem értek egyet, hogy „információ kiszivárogtatásának” nevezi, ha közlöm aényt, hogy a gabonafejadag rizsből vagy lisztből húsz catty havonta, személyenként.

– Törvénybe ütközik információt kiadni a gabonaellátásról. De tekinthetjük politikai hibának is, mivel nem volt tisztában a rendeletekkel.

– Ostobaság! Ez nem hiba, sem politikai, sem másmilyen. Mutassa azt a rendeletet, ha ugyan van ilyen! – Dühös voltam. A kihallgató azonban nem vett rólam tudomást, és elnapolta a kihallgatást.

Mikor beköszöntött a tél, a foglyok ismét napjában háromszor kaptak enni. A déli étkezéshez húst vagy halat kaptam. Az egészségem azonban annyira

megromlott, hogy már ez sem használt. Újabb súlyos vérömlésem volt. Miután elállították a vérzést, a harcias fegyőrnő, civil ruhában, átkísért az 1. számú Orvosi Főiskola Csüng San kórházába, kivizsgálásra. Valószínűleg már korábban előjegyzésbe vettek, mert egyenesen a nőgyógyászati osztályra mentünk, és a többi várakozó páciens előtt beengedtek az orvosi rendelőbe.

Meglepődve láttam, hogy a „doktor” egy húszegynéhány éves fiatalasszony, a forradalmárok karszalagjával. Ügyetlenül végezte el a rövid vizsgálatot, majd közölte az őrrrel, hogy méhrákom van. Nem hittem neki, mert biztos voltam benne, hogy nincs orvosi képesítése. Ő is egyike lehetett azoknak, akik úgy tanulták ki az orvoslást, hogy gyakorolták, mint az a fiatal műtőssegéd, akivel korábban volt dolgom. Az őr és a többiek a fogházban azonban szemmel láthatóan hittek neki. Az ellátásom megjavult. Némelyik őr szájalommal tekintett rám. Szabadulásom után tudtam meg, hogy az ügyemben illetékes hivatalnokok a kórházban tett látogatásom után komolyan foglalkoztak az elhelyezésem kérdésével. Végül úgy döntöttek, hogy kétszobás, fürdőszobás lakást engedélyeznek, mert úgy gondolták, hogy mivel nincsenek gyermekeim, akik gondomat viseljék, életem hátralevő részére bentlakó ápolónőre lesz szükségem.

1973. március 27-én, a déli étkezés után, miközben körbe-körbe sétáltam a cellában, az őr kinyitotta a kisablakot, és beszólt:

- Csomagolja össze minden holmiját!**
- Minden holmimat? – kérdeztem.**
- Igen, minden holmiját. Ne hagyjon itt semmit.**

Hamarosan nyílt az ajtó, és két munkaszolgálatos lány lépett a cellába. Összeszedték a holmimat, és elvitték. Az őr a folyosóról felszólított, hogy menjek ki.

Körülnéztem a cellában, amely pontosan hat és fél éven át az „otthonom” volt. A mosdótál és a

törülközők nélkül máris idegennek tűnt. Észrevettem a falon a vécépapírt, amelyet én ragasztottam oda, és tétováztam, leszedjem-e, hogy semmi nyoma ne maradjon ottlétemnek. De úgy döntöttem, meghagyom a következő szerencsétlen nőnek, aki ebbe a cellába kerül. Amint utoljára pillantottam körül a helyiségben, csuklómon újra éreztem a bilincs hideg érintését, és visszaemlékeztem kiállott fizikai szenvedésekre és lelki gyötrelmekre, míg egész Isten adta akaratereőmmel és eszemmel harcoltam azért, ami oly ritka és tünékeny dolog egy kommunista országban, amit úgy hívnak: igazság.

– Jöjjön! – szólított az őr. – Mit csinál odabent? Nem ült még ott eleget?

Követtem az első börtönudvaron át abba a helyiségbe, ahol nyilvántartásba vettek, mikor 1966-ban megérkeztem a fogházba. Nem volt bent senki. Leültem a székre.

A fiatal doktor lépett be utánam a szobába. Megállt az asztalnál, könnyedén fölém hajolt, és azt mondta:

– Elmondom, milyen gyógykezeléseket kapott tőlem, hogy közölhesse az orvosával, ha kiszabadul innen. – Megnevezett néhány gyógyszert.

– Nagyon köszönöm – mondtam.

– Igen, hamarosan kiszabadul. Örül neki?

– Legfőbb ideje, nem? Hat és fél évi börtön elég sok egy ártatlan embernek.

Összerezcent, de folytatta, mintha nem hallotta volna:

– Szeretnék magának néhány tanácsot adni, mielőtt kimegy innen. A maga érdekében. Míg itt volt, nem valami példásan viselkedett. Sőt, a fogház történetében nem volt még ilyen erőszakos, vitatkozó foglyunk. Ha kimegy innen, meg kell próbálnia uralkodni magán. Vigyázzon, hogy fel ne bőszítse a tömegeket. Sanghaj már nem az a város, ami a kulturális forradalom előtt volt. Valamelyes tiszteletet kell mutatnia a proletariátus iránt.

Különben meg fogja bánni. Maga beteg ember. Ugye nem akar visszakerülni ide?

Nem feleltem. Pár percig még várt, aztán elment. Nyilvánvalóan meghagyták neki, hogy beszéljen velem. De hogy miért, arra nem jöttem rá. Valójában nem is nagyon figyeltem rá. Csak az foglalkoztatott, életben találom-e a lányomat mindezek után.

A ruhacsomagomat két fegyőr alaposan átkutatta. Mikor ezzel végeztek, átkísértek az egyik kihallgatóhelyiségbe. Nem volt többé meghajlás a Mao-kép előtt, sem idézet-felolvasás. A kihallgató egyszerűen a kihallgatószékre mutatott. Leültem.

Egy másik férfi ült mellette, akit még soha nem láttam, így szólt:

– Ma szabadul. Úgy érezzük, eljött az ideje, hogy kiengedjük. Felolvasom, milyen határozatot hozott az ügyében a népi kormány. Miután meghallgatta, elmondhatja a véleményét, ha van.

Néhány papírlapot vett elő egy dossziéból, majd így szólt:

– Álljon fel, míg meghallgatja a határozatot.

Felálltam.

Felolvasta a nevemet és egyéb személyi adataimat, így a koromat és a születési helyemet. Ezután így folytatta:

– A fent nevezett személy 1966. szeptember 27-én került az 1. számú Gyűjtőfogházba, a következő okokból. Először 1957. októberében egy Angliába írt levélben információkat adott ki a sanghaji gabona-ellátási helyzetről. Másodszor, védte az áruló Liu Sao-csit, és ellenezte a Liu Sao-csi ellen hozott központi bizottsági határozatot. Ezek súlyos bűnök, amelyekért büntetés jár. Ugyanakkor politikai elmaradottságára és tájékozatlanságára való tekintettel úgy döntöttünk, esélyt adunk rá, hogy felismerje hibáit. Hat és fél évi átnevelési időszak után, amelyet az 1. számú Gyűjtőfogházban töltött, észrevettünk bizonyos fokú javulást a gondolkodásmódjában, és bizonyos megbánást a

viselkedésében. Ezért úgy döntöttünk, hogy proletár nagylelkűségünk bizonyítékaként nem alkalmazunk tovább vele szemben elnyomó eszközöket, és szabad személyként bocsátjuk el a fogházból.

Halálsápadt voltam. Düh és undor fojtogatott. Megvettem ugyan otromba képmutatásukat és szegyetelenségüket, de a lelkem mélyén tudtam, hogy az igazi bűnös nem ez az ember, hanem ez az ördögi rendszer, melyben mindannyian kénytelenek vagyunk élni. Harcolnom kell, bármi legyen is az ára, mondtam magamban. Szemébe néztem a férfinak és leültem.

– Nem akar semmit mondani? – kérdezte. – Nem érez hálát? Nem örül, hogy szabad emberként távozhat?

Mindent megtettem, hogy fékezem a dühömet, amelytől reszkettem és így feleltem:

– Nem tudom elfogadni a határozatukat. Mindaddig itt maradok az 1. számú Gyűjtőfogházban, míg megfelelő ítélet nem születik az ügyemben. A megfelelő ítéletnek tartalmaznia kell azt a nyilatkozatot, hogy bármiféle bűnben vagy politikai tévedésben ártatlan vagyok, továbbá bocsánatkérést a jogtalan letartóztatásért, és teljes rehabilitációt. A bocsánatkérést ezenkívül nyilvánosságra kell hozni mind sanghaji, mind a pekingi lapokban, mert mindkét városban élnek barátaim és rokonaim. Ami ezt a mostani határozatot illeti, amelyet felolvasott, az csalás és hazugság. Jóval előbb hoztak be az 1. számú Gyűjtőfogházba, mint hogy Liu Sao-csit elítélték. Honnan tudták előre, hogy a védelmében fogok beszélni? És hogy információkat fecsegetem ki a gabona-ellátási helyzetről, csak azért találták ki, hogy a maguk tekintélyét mentsék. Soha semmit nem fecsegetem ki, és ezt maguk is jól tudják.

Összenéztek. Aztán a kihallgató így szólt:

– Az 1. számú Gyűjtőfogház nem aggok menhelye. Nem maradhat itt élete végéig.

– Nem kell, hogy életem végéig itt maradjak. Csak addig akarok maradni, míg megfelelő határozatot hoznak az ügyemben. Ha holnap megkapom, már holnap el is megyek.

– Meghallgattuk a véleményét – mondta a másik férfi. – Mint említettem, megengedjük, hogy elmondja a véleményét. Mindent lejegyeztünk. Továbbítani fogjuk a felsőbb hatóságoknak. Most elmehet.

– Nem – feleltem. – Ha elmegyek, maguk abban a pillanatban megfélemeznek az egésztől. A hibás határozat bekerül a személyi anyagomba. Itt maradok.

A kihallgató felállt.

– Életemben nem láttam még olyan foglyot, aki nem akarja elhagyni a fogházat. Maga alighanem megbolondult. Mindenesetre, ha a kormányzat azt akarja, hogy menjen, akkor mennie kell. A családja már kora reggel óta várja. Meddig halogatja még a távozást?

Úgy értette, hogy a lányom vár odakint? Ó, mennyire vágytam már rá, hogy lássam! Hirtelen két fegyőrnő lépett a szobába. Kétfelől megragadtak, és kivonszoltak a második kapuhoz.

Kissé távolabb, egy kék taxi mellett egy fiatal nő állt. Alacsonyabb volt, mint Mejping, és elszorult szívvel ismertem fel, hogy Ho-an az, a keresztlányom.

III. RÉSZ

Küzdelem az igazságért

13. Hová tűnt Mejping?

Még mindig ott álltam, és az utat fürkészttem. A távolabb álló fegyveres őrtől eltekintve azonban csak keresztlányomat, Ho-ant láttam, amint tárt karral jön felém.

Mejping meghalt! Ez az oka, hogy nem jött elém. Mejping meghalt! Zúgott a fülem, könnybe lábadt a szemem, és minden összefolyt előttem. Bár a lelkem mélyén még mindig reméltem, hogy valami kézzelfogható magyarázata van a lányom távollétének, egész testem elgyengült a fájdalomtól, és képtelen voltam megmozdulni. Ho-an megragadtba karom, és a várakozó kocsihoz vezetett.

– Hol van Mejping? – Rettegtem a választól, de meg kellett kérdeznem.

Hoan nem felelt, csak szorosabban fogta a karom. Nem tudtam rászánni magam, hogy kimondjam: „Meghalt Mejping?” Mintha attól válna valósággá, ha kimondom.

Némán ültünk a kocsiban, míg végighajtottunk Sanghaj ismerős utcáin. Az 1. számú Gyújtófogházból való szabadulásom nem hozott megnyugvást, csak új aggodalmat a régi helyébe.

A taxi megállt egy betonfalba vágott keskeny fekete fakapunál. Ho-an kifizette a sofőrt, és bekopogott a kapun. Középkorú nő nyitott ajtót, és segített Ho-annak bevinni a csomagjaimat; kék pamut tunikájában és bő nadrágjában szolgálónak látszott.

Ami valaha kis kert lehetett, azt most törmelék borította. Egyetlen szilfától eltekintve, amely törött téglák, cserepek és szeméthalom közepén sínylődött, csupán gaz nőtt a kertben. Az előttünk álló ház rozzantnak és elhanyagoltnak látszott, a földszinti szobák lakatlanok voltak. Vastag porréteg borította a teraszt. A bejárati ajtó kis hallba nyílt, ahonnét felmentünk a lépcsőn. A hall és a lépcső ki volt söpörve és fel volt mosva egy nedves ronggyal, de a falak szürkéllettek. Ho-an felvezetett a lépcsőn egy tágas szobába. A szobában egy ágy volt tiszta lepedőkkel és virágmintás paplannal, egy fiókos szekrény, egy kis asztal, egy étkezőasztal négy székkal, meg egy karosszék. Szabványos típusbútor,

tömeggyártmány, olyan, amelyet általában fiatal házásoknak szoktak kiutalni.

— Ezt a két szobát utalták ki számodra. A közbiztonsági hivatal adott egy igazolást, hogy megvehessem neked ezt a pár darab bútort. — Ho-an átkarolt, és felkiáltott: — Ó, de jó, hogy megint itt vagy!

Arcát az arcomhoz szorította, és hosszan átölelt. Észrevettem, hogy neheze érik Mejpingről beszélnie. Időt kellett neki hagynom. Hogy nem magyarázta meg Mejping távollétét, az kétségen felül bizonyította, hogy Mejping meghalt. Nyomasztó szorongást és fájdalmas aggodalmat éreztem. Mégis várnom kellett, míg magától szóba hozza.

— Ötezer jüant adtak nekem a pénzedből. Nem mertem mindet elkölteni. Gondoltam, kell valamennyi a megélhetésre is. Ezért olyan piszkosak a falak, és ezért olyan ócskák a függönyök — magyarázta Ho-an. — Anya is velem akart jönni eléd, de az utolsó pillanatban, míg a taxira vártunk, a szemináriumi csoportja ülésére rendelték be, hogy meghallgassanak egy hivatalos közleményt Lin Piaóról. Te is tudsz róla, ugye?

— Gondolom, kegyvesztett lett, mert a neve eltűnt az újsághírekből.

— Meghalt! Repülőszerencsétlenségben, miközben a Szovjetunióba akart szökni! Most Csou miniszterelnök a második ember Mao után. Ezért kezdenek jobban menni a dolgok. Ezért menekültél meg! Ó, de boldog vagyok, hogy látlak! Bárcsak... — Nem fejezte be a mondatot, és amit mondani akart, zokogásba fúlt. Patakozottak a könnyek az arcán és lehorgasztotta a fejét.

Mejpingről akart beszélni, gondoltam. De félbeszakított a szolgáló, aki két csésze forró teával lépett a szobába.

Ho-an gyorsan összeszedte magát, és visszafojtotta a könnyeit, mintha csak félne tőle.

– Ez A-ji – mutatta be Ho-an. – Azért van itt, hogy rólad gondoskodjék. A szomszéd szobában fog aludni.

– Köszönöm, A-ji – mondtam a szolgálonak, és elvettem tőle a teáscsészét. Ötven körüli, alacsony, vékony asszony volt, durva bőrű, erős kezű. Pillantásával felmért, miközben átadta a teáscsészét.

– Forraljak vizet fürdőhöz? – kérdezte.

– Ne, köszönöm, még ne. Majd szólok, ha fürödni szeretnék.

Mikor kiment és becsukta az ajtót, megkérdeztem Ho-ant:

– Még mindig lehet szolgákat tartani?

– Miért ne? – felelte. – Annyi a munkanélküli. Ha valaki beteg, vagy kisbabái vannak, senki nem szól érte. A mi esetünkben éppen a közbiztonsági hivatal embere ajánlotta, hogy keressek neked egy szolgát. Azt mondta, beteg vagy, és meg kell, hogy operáljanak. A szavai alapján betegebbnek gondoltalak, mint amilyen vagy. Bár meg kell mondanom, rettenetesen sovány vagy – jegyezte meg Ho-an, összevont szemöldökkel szemlélve lefogyott testem.

– Ne aggódj, ez csak táplálkozás kérdése. Rendbe fogok jönni. Hogyan találtál rá A-jire? – kérdeztem He-ant, arra gondolva, hogy talán a közbiztonsági hivatal küldte a lányt.

– Anya szerezte, egy barátja révén – mondta Ho-an, majd lehalkította a hangját. – De azért ő már nem olyan, mint Csen Ma. Vigyázz, mit mondasz előtte.

Bólintottam.

– Úgy látszik, most, hogy Pekingben megváltozott a helyzet, a kormányzat figyelmes akar lenni hozzád. Adták ezt a két szobát, saját fürdőszobával. Tegnap pedig, mikor itt voltam, hogy felrakjam a függönyöket, jött egy ember a lakáshivatal kertészeti részlegéről; azért küldték, hogy fákat ültessen a kertbe. Még azt is megkérdezte, milyen fákat szeretnél.

Abból, hogy két szobát kaptam saját fürdőszobával, s a lakáshivatal kertészeti részlege felajánlotta, hogy fákat ültet a kertbe, Ho-an már arra következtetett, hogy a népi kormány „figyelmes” akar lenni hozzám. Mivel a kormányzat volt sorsunk feltétlen ura, a kínaiak igen érzékenyek voltak a kormányhivatalok legcsekélyebb megnyilvánulásaira is, mert ezekből próbálták megítélni, milyen szemmel nézik őket a hatóságok.

Ho-an látszólag megnyugodott, és mosolygott. Elhatároztam, megkérdezem Mejping felől.

— Elmondanád most már, mi történt Mejpinggel?

Kutató pillantást vetett rám, mintha nem lenne benne biztos, hogy el tudom viselni, amit mondani fog. Aztán úgy döntött, belevág.

— Nem voltam akkor Sanghajban — mondta. — Tudod éppen akkor diplomáztam a konzervatóriumban, 1966-ban, mikor a kulturális forradalom kitört. Mikor augusztusban ott voltam nálatok Mejping születésnapján, már vártam, hogy a hatóságok kijelölik a munkahelyemet. Az év decemberében Kujjangba küldtek. Nem sokkal azután, hogy megérkeztem, egy mezőgazdasági kommunába küldtek Kujjang közelébe, „átnevelésre”. 1967 nyarán anya írta nekem, hogy Mejping öngyilkos lett.

Mejping tehát valóban halott, ahogy már akkor sejtettem, mikor a ruháit beküldték nekem az 1. számú Gyűjtőfogházba. Mégis, milyen kétségbeesetten ragaszkodtam a reményhez, hogy valamiképp életben találom, mikor kijövök a börtönből! Most hát a remény utolsó szikrája is kihunyt. Semmim sem maradt. Kevésbé lett volna fájdalmas, ha meghalok a börtönben, és soha nem tudom meg, hogy Mejping halott. Egész eddigi küzdelmem az életben maradásért, a megpróbáltatások ellen, ami akkor oly életbevágóan fontos volt, hirtelen értelmetlennek látszott. Úgy éreztem, ürességbe zuhanok, és elvesztettem az

egyensúlyomat. Ho-an fogott fel a karjával. Együtt sirattuk Mejpinget.

Mit tehettek Mejpinggel, hogy öngyilkosságot kellett elkövetnie? Az öngyilkosság nem olyan dolog, ami akárcsak eszébe jutna egy egészséges fiatal nőnek, gondoltam, ha csak nem hajszolják addig a határig, ahonnt nincs többé visszatérés.

— Azt mondták, szerepelt a neve az öngyilkosok listáján, amelyet az egész filmstúdió előtt olvastak fel egy gyűlésen. Tegnap a közbiztonsági hivatal embere meghagyta, hogy ne mondjak neked semmit. Azt mondta, holnap eljönnek a filmstúdió forradalmi bizottságának képviselői és értesítenek róla — mondta Ho-an.

— Nem közölték, miért lett öngyilkos?

— Voltam már gyűléseken, ahol öngyilkosságokat jelentettek be. A közlemény rendszerint csak annyiból állt, hogy a szóban forgó személy „képtelen volt helyesen viszonyulni a proletár kulturális forradalomhoz”.

— Ez a világon semmit nem jelent — mondtam.

— Így igaz. Nem tudom, megismerjük-e valaha a tényeket. Biztos vagyok benne, hogy senki nem mer majd beszélni róluk — tette hozzá.

Meg fogom tudni, hogyan halt meg, mondtam magamban. Erre fogom áldozni az időmet, és nem nyugszom addig, míg ki nem derítem. Mindazonáltal óvatosnak kell lennem, mert ha a hatóságok rájönnek, hogy mi a szándékom, megakadályozhatnak benne. Senkinek sem szabad megtudnia, mire készülök, még Ho-annak sem.

— Sanghajban dolgozol? — kérdeztem tőle.

— Ó, nem. A közbiztonsági hivatal hívott vissza Sanghajba. Küldtek egy levelet az egységemnek Kujjangba, hogy engedjenek el egy hónapra. Ennek már majdnem két hete. A közbiztonsági hivatal embere először azt akarta, hogy anyám szerezze be számodra a dolgokat. De neki szívrohama volt egy éve, és nem tud sorban állni a boltokban, így aztán a

közbiztonsági hivatal úgy döntött, engem hív vissza, hogy elintézzem. Nemsokára vissza kell mennem Kujjangba. Várnak a gyerekek. Férjhez mentem, van egy kislányom meg egy kisfiam. — Ho-an boldogan elmosolyodott, és elővett a táskájából egy pillanatképet a családjáról, hogy megmutassa nekem.

— Gratulálok — mondtam.

A kép egy csinos, öt év körüli kislányt ábrázolt, meg egy csecsemőkorú fiúcskát Ho-annal és a férjével, amint belemosolyognak a kamerába.

— Li Tungnak hívják. Őt is Kujjangba küldték dolgozni, miután megszerezte a diplomáját a pekingi színművészeti főiskolán. A kujjangi városi kormányzat kulturális osztályán káosz uralkodott. Az összes vezető tisztségviselőket megvádolták, hogy „kapitalista úton járók”. A forradalmárok egymás ellen harcoltak, hogy megszerezzék az ellenőrzést az osztály felett. Senki sem tudta, mit kezdjen a rájuk bízott friss diplomásokkal, ezért aztán mindnyájunkat ugyanabba a mezőgazdasági kommunába küldtek, fizikai munkával való „átnevelésre”. Li Tung és én szinte rögtön összebarátkoztunk. A Kujjang környéki kommunában nagyon nehéz volt a munka, mert a nagy hegyek oldalából alakították ki teraszosan a földeket. Nap mint nap hordtuk sok száz lépcsőn föl és le a vizet meg a nehéz műtrágyás zsákokat. A parasztok kegyetlenek voltak hozzánk és ellenségesek. Nehezteltek, hogy elesszük előlük a szűkös gabonafejadagot, de nem merték visszautasítani, hogy befogadjanak. Ezért aztán igen rosszindulatúak voltak. Bármilyen keményen dolgoztam, azt mondták, nem elég. Úgy rettegetem tőlük! Néha már azt hittem, meghalok a kimerültségtől, és soha nem térek haza többé. Li Tung segített, és megvédett a parasztoktól, ha komizkodni kezdtek. Forгатókönyvíró, sok régi kínai történetet ismer. Sokszor öntött belém erőt a jó humorával meg a vidám történeteivel.

Újra megnéztem Li Tungot a fényképen; vézna férfi volt, és egyáltalán nem látszott erősnek, sem különlegesnek, de a szeme csillogott, és a mosolya gúnyos volt. Mellette Ho-an lány, nőies, kerek arcával és törekeny alakjával inkább gyermeknek látszott a képen.

– Boldog vagy Li Tunggal?

– Ó, igen. Nagyon boldogok vagyunk. Gondoskodik rólam és a gyerekekről. Tudod, titokban darabot ír a kulturális forradalomról. Egy szatírárt, az a címe, hogy Téboly.

– Úristen! Mi lesz, ha a forradalmárok kezébe kerül a kézirat? Gondolom, a kormányzat jelölte ki a szobákat, amelyekben laktok. – Megrémültem, hogy ekkora kockázatot vállal a férje.

– Li Tung azt mondja, írnia kell, különben szétpattan a feje. A mi szervezetünk forradalmárai különben nagyon barátságosak hozzá, és nem valószínű, hogy kutatnának a szobáinkban. Li Tung egyfajta föld alatti írója a forradalmároknak, akiknek nagyon csekély a műveltségük, és soha egyetlen könyvet sem olvastak a marxizmusról. Idézik Mao elnök mondásait, de nem olvasták a könyveit. Li Tungot kéri meg, hogy írja meg a beszédeiket, ő bele tud foglalni Marx- és Lenin-idézeteket is, nemcsak Mao-mondásokat. A hallgatóság emiatt műveltnek hiszi a forradalmárokat. Li Tung néha még eltervezi a stratégiájukat is, mikor más forradalmárokkal vívnak frakcióharcokat – mondta Ho-an.

– Mi az ördögnek csinál ilyet?

Ho-an akkora kacagásban tört ki, hogy alig tudott válaszolni.

– Li Tung azt mondja, ha már ő maga nem nagyon öldösheti a forradalmárokat, az is jó, ha ők ölik meg egymást a frakcióharcokban.

Szóhoz sem jutottam a megdöbbenéstől. Kikérdeztem Ho-ant Li Tung családjáról, és megtudtam, a családja szenvedése nyomán gyűlt fel

benne ennyi keserűség. Legidősebb bátyját, aki középiskolai tanár és a kommunista párt híve volt, 1957-ben megvádolták, hogy „jobboldali”. A sógornője öngyilkos lett. Apja szívrohamban halt meg, miután a vörösgárdisták megvádolták, hogy földbirtokos volt, zsákba kötötték, és úgy rugdosták végig a földön.

— Gondolom, nem vagy már a mezőgazdasági kommunában.

— Nem, visszahívtak bennünket Kujjangba, mikor Mao elnök meghívta Pekingbe az amerikai asztalitenisz-válogatottat. A forradalmárok egy csapásra kedvesek lettek hozzám, mert Ausztráliában születtem. Azt hitték, Ausztrália és az Egyesült Államok egy és ugyanaz. — Ho-an szívből nevetett. — Mindenkinek Mao elnök helyes irányvonalát kell követnie. A forradalmárok aggályosan figyelik Pekinget. Az amerikai asztalitenisz-csapat látogatásából arra következtettek, hogy Kína jóban akar lenni az Egyesült Államokkal, ezért úgy döntöttek, hogy nekik is jóban kell lenniük azokkal, akik az Egyesült Államokban születtek. Egyesek azt mondják, ha Pekingben a politikai bizottság vesz egy mély lélegzetet, az ország többi részén szélroham söpör végig.

— Mit dolgozol most?

— Zongorakísérő vagyok a kujjangi ének- és táncgyűttesnél.

Megérkezett Ho-an anyja. Régi barátnőm anyyira megöregedett, hogy alig ismertem meg. Mélyen barázdált arca beletörődést fejezett ki, és a vereség tudatát. Átölelt, és felkiáltott:

— Sokkal jobb színben vagy, mint vártam. Ó, de jó, hogy látlak!

Gondolatban huszonhat évet hátráltam térben és időben, Ausztráliába, Sydneybe. Boldog ifjú anyák voltunk mindketten, egymás mellett sétáltunk két kicsi lányunk nyomában, akik fodros napozójukban, kis homokozóvödrükkel és lapátjukkal előrerohantak,

hogy a széles, arányló homokparton keressenek egy alkalmas helyet, ahol homokvárat építhetnek. Nem tudtuk, hogy mi magunk is homokvárban élünk, és hogy milyen közeli az összeomlás. Ho-an apja a sydneyi kínai főkonzulátuson dolgozott. Mindannyian készültünk a visszatérésre Kínába, és már alig vártuk az idejét.

Nyilván Ho-an anyja is Mejingre gondolt.

— Erősnek kell lenned — mondta. — Ami megtörtént, megtörtént. Azon már nem lehet változtatni. A magad életével kell törődnöd. Nem vagy jól. Nem tesz jót a túl sok bánkódás. Meg kell próbálnod felülemelkedni a dolgokon.

Aztán elmesélte, hogyan élték át ők a kulturális forradalmat. A megaláztatásokról és az üldöztetésről szóló beszámolója nem nagyon különbözött attól, amit az a milliányi ember mind elszenvedett, aki az előző kormány szolgálatában állt, vagy külföldön élt. Elmondta, megengedték, hogy nyugdíjba menjen tanári állásából. Ho-an apja azonban még mindig dolgozik a bankban. Nem minősítették őket a kapitalista osztály tagjainak, így megmaradhattak saját otthonukban. A vörösgárdisták mindössze a könyveiket égették el, és az „értékeiket” kobozták el.

Megköszöntem, hogy segített berendezni a lakásomat. Azt felelte:

— Mióta Csou miniszterelnök van hatalmon, jobban mennek a dolgok. Rengeteg embert engedtek szabadon.

— Sokan voltak fogházban? — kérdeztem.

— Ó, igen. A külföldi cégek csaknem valamennyi vezető alkalmazottját lecsukták. Ismerjük a Hongkong-Sanghaj Bank legmagasabb rangú kínai vezetőjét, a szomszédunk pedig a Szabadalmi Bank egyik alkalmazottjának a rokona. Mindkettőt az 1. számú Gyűjtőfogházba zárták. Az egyik a múlt év végén szabadult, és a másikat is nemsokára kiengedik. Egyikük elvesztette a feleségét, mikor a vörösgárdisták feldúlták az otthonukat. Szegény

asszony úgy megijedt, hogy kiugrott a hatodik emeleti lakásuk ablakán.

Ezeken a dolgokon töprengtem, mikor egyszer csak azt mondta:

– Az a legfontosabb, hogy orvosi ellátást szerezzünk számodra. A legtöbb orvosnak, aki most a kórházak ambulanciáin dolgozik, semmiféle szakképzettsége nincs. Neked tapasztalt orvos kellene. A közbiztonsági hivatal embere azt mondta, méhrákod van.

– Nem hiszem, hogy rákom volna – mondtam. – Vérzési problémám van már régóta. Évekkel ezelőtt kezdődött. Azóta sem rosszabbodott. Ha rákom volna, mostanra már fájdalmakat kellene éreznem.

– Akkor jó. Remélem, nincs rákod. De azért kellene egy jó orvos, aki kivizsgálna.

– Lehet találni ilyen doktort? Mi lehet a régi orvosommal, Dr. Kuo Csinggel a kettes számú klinikán?

– Attól félek, nagyon beteg. Sokat szenvedett a kulturális forradalom alatt. Meglátom, mit tehetek, hogy találjak valaki mást. Valószínű, hogy „kiskaput” kell majd igénybe venni.

– Mi az a „kiskapu”? – kérdeztem.

– Újabban ez a módja a dolgok elintézésének – magyarázta. – Azt jelenti, barátok és ismerősök révén könnyebb megszervezni, hogy fogadjon az orvos, vagy megvehess valami sürgősen szükséges dolgot, mint szabályos úton-módon. A kiskapuk persze általában többre kerülnek, mert ajándékot kell adni, nem pénzt, azoknak, akik elintézik a dolgokat. Mégis, sokszor ez az egyetlen módja manapság, hogy valamit elintézzünk.

– Nem törvénytelen ez? – kérdeztem. Emlékeztem még, mennyire helyteleníti a párt az efféle gyakorlatot, és mennyire féltek bármi ilyet tenni az emberek. A kulturális forradalom előtt a legbefolyásosabbak kivételével senki sem merte magánúton intézni az ügyeit.

– Minden törvényt és szabályt a „kapitalista úton járók” népellenes mesterkedésének nyilvánítottak. Senki sem tudja már, mi törvényes, mi nem. Gondolom, amin rajtaveszít az ember, az törvénytelen. Ha sikerül neki, akkor törvényes. A kiskaput használó embereknek sikerülni szokott a dolog, így mindenki csinálja.

A-ji jött be az étellel. Kimentem a fürdőszobába kezét mosni. Hat és fél év után először néztem tükörbe. Elborzadtam, amint megláttam száraz, szürke hajjal keretezett fakó, beesett arcom és az örökös készenléttől lázasan csillogó szemem. Egészen más volt ez, mint a régi arcom. De hát hat és fél év végül is hosszú idő. Mindenképpen megöregedtem volna. Újra megszemléltem magam. Reméltem, hogy az arcom előbb-utóbb kikerekedik, és nyugodt figyelemmel nézem majd a világot, nem aggodalmas gyanakvással.

Ho-an és anyja már az asztalnál ültek. A-ji finom vacsorát készített: csirkelevest és sertésszeletet olajban párolt gyenge kelkáposztával. A párolgó rizs puha volt. Rég nem láttam ilyen ételt, de nem volt étvágyam, és úgy fájt az ínyem, hogy nem tudtam rágni. Egy kis levest lenyeltem, és elmajszoltam egy kevés rizst.

– Talán fogorvoshoz kellene mennem előbb, és csak utána nőgyógyászhoz – mondtam.

– Elviszlek az unokatestvéremhez – ajánlotta Ho-an, – Fogász a 6. számú népkórházban.

– Jobb lenne, ha előbb felkeresnéd, és megegyeznétek – figyelmeztette az anyja.

– Jó, holnap reggel elmegyek hozzá. Aztán eljövök, és megmondom, mit üzent – mondta Ho-an.

Miután elmentek, segítettem A-jinek levinni az edényt a keskeny hátsó lépcsőn a konyhába. Aztán megnéztem A-ji kis hálószobáját. Egyetlen ágy volt benne, rajta a holmija, semmi egyéb bútor; az ablakokon nem volt függöny. Ho-annak nyilván nem volt elég pénze, hogy mindkét szobát bebútorozza.

Átvittem az egyik széket a szobámból és A-ji ágya mellé tettem.

Leszóltam A-jinak a konyhába, melegítsen vizet, hogy ledörzsöljem magam szivaccsal. Láttam, hogy a kádban sárga foltok húzódnak körben, és nem volt mivel kitisztítanom. Azonkívül este már elég hűvös volt, és sehogy sem tudtam fűteni a fürdőszobát.

Sanghajban még egy szivacsfürdő is meglehetősen nagy vállalkozás volt. Hogy elég vizünk legyen, A-jinek több teáskanna vizet kellett először forralnia, hogy megtöltse a termoszkokat. Aztán egy nagy fazékban kellett vizet melegítenie. Míg a vízre vártam, felfedeztem néhány levélpapírt és borítékot, amelyeket Ho-an készített az asztalfiókba, írtam néhány sort Meijing barátjának és volt osztálytársának, Kungnak, a filmstúdió színészének. Úgy gondoltam, ő az, akitől legkönnyebben megtudhatok valamit Meijing haláláról. Kértem, keressen fel, amilyen hamar csak tud.

Hallottam, hogy A-ji jön fel a hátsó lépcsőn. Botladozott a forró vizes fazék súlya alatt. Gyorsan előkaptam a zománcozott mosdótálat, amelyet a börtönből hoztam vissza, és szóltam neki, állítsa bele a fazekat, mielőtt leforrázná a kezét. Aztán kétfelől megfogtuk a mosdótálat, és becipeltük a vizet a fürdőszobába.

Nem sürgettek már örök, így alaposan lemostam magam, és elhasználtam az egész fazékra való meleg vizet, meg azt is, ami a hat termoszban volt; ezeket Ho-an vásárolta. Amikor kijöttem a fürdőszobából, kiálltam az erkélyre és lenéztem a lámpák sápadt fényében fürdő utcára, hogy visszanyerjem valamennyire a tartásomat.

A ház, ahová költöztettek, egy nagy lakótelep egyik háza volt, az egymástól alig elválasztott, egyforma tervezésű, egyformán festésre szoruló házak egyik sorában az utolsó. Szemben hasonló házsor láthattam, amelyet hat lábnyi széles betonút választott el a kertem kerítésétől. Az erkély egyik

végéből lenézhettem a közvetlen szomszédom kertjébe, és láttam a bambuszrudakon lobogó száradó ruhákat. Egykor ezek a házak a sanghaji középosztály otthonául szolgáltak. 1949 óta azonban a város lakossága csaknem megkétszereződött, és a kormányzat igen kevés házat épített. Mao politikája az volt, hogy inkább a belső területeken épüljenek városok, mint a partvidéken. Most több családnak kellett laknia minden ilyen házban, közösen használták a konyhát, a fürdőszobát és az előszobát. Soha életemben nem laktam ilyen körülmények között. Töprengtem, vajon lesz-e rá mód, hogy visszakapjam a saját házamat.

Bár egy lélek sem járt az utcán, azt hiszem, nem volt késő. Fizikailag és érzelmileg azonban kimerültem, így bezártam az ajtót, és lefeküdtem a kellemesen megvetett ágyba. Hosszú volt ez a nap. Az álom mégis elkerült. Nehéz súly feküdt a mellemre, míg érzelmeim elfojtásával küszködtem Ho-an és anyja jelenlétében. Most, hogy örök már nem figyeltek, A-ji is aludt a szobájában, és sok év óta először lehettem egyedül, hagytam, hogy úrrá legyen rajtam a gyász és sírásban oldódjék a bánatom.

Másnap reggel két férfi keresett fel a filmstúdióból. A sanghaji filmstúdió forradalmi bizottsága tagjaiként mutatkoztak be, azért küldték őket, hogy közöljék, a lányom 1967. június 16-án öngyilkosságot követett el, és meghalt.

– A közbiztonsági hivatal közölte velünk, hogy egészségi okok miatt szabadon engedik magát. Tudjuk, hogy rövidesen kórházba megy. Ezért úgy döntöttünk, hogy haladéktalanul eljövünk, és hivatalosan közöljük Önnel a lánya halálát. Ezzel az ő esete lezártnak tekinthető – mondta az egyik férfi.

Az egész látogatás során egyedül ő beszélt. A másik csak ült hallgatagon.

Meglepődve hallottam, hogy a férfi szerint egészségi okok miatt engedtek szabadon. Ezen

azonban nem vitatkozhattam vele. Annyit mondtam csak:

– Szeretném megtudni, milyen körülmények között halt meg a lányom.

– Kiugrott a kilencedik emeleti ablakon a sanghaji atlétikai szövetség Nankingi úti épületében, 1967. június 16-án, kora reggel.

– Miért volt a sanghaji atlétikai szövetség épületében?

– Kihallgatásra vitték oda a forradalmárok.

– Miért hallgatták ki? – kérdeztem.

– Ez lényegtelen – mondta, félresöpörve a kérdést.

– Dehogy lényegtelen – mondtam határozottan. – Ez okozta a halálát.

– Nem, nem ez okozta a halálát. Öngyilkosságot követett el. Ő maga felelős a haláláért – mondta a férfi könnyörtelenül. – Mi mindenesetre 1968-ban kerültünk a sanghaji filmstúdió munkás propagandacsoportjához, jóval azután, hogy a lány meghalt.

– Folytatott vizsgálatot a filmstúdió a lányom halála ügyében a maguk munkába állása előtt vagy után? – kérdeztem. Bár sértett a férfi bürokratikus magatartása, nyugodt és udvarias maradtam.

– Hogyan folytathattak volna? – felelte türelmetlenül. – Olyan sok öngyilkosság volt! Jelenleg is éppen elég sürgős és nyomasztó problémánk van. Mindenesetre Nagy Vezetőnk, Mao elnök szerint az öngyilkosság ellenállási kísérlet az átnevelés és a megújulás ellen. Aki öngyilkosságot követ el, valójában ellenforradalmár, bár halála után már nem nevezzük így.

– Egészen biztos benne, hogy öngyilkos lett a lányom? – kérdeztem.

– Rajta volt a neve az öngyilkosok listáján, mikor átvettük a filmstúdiót. A lány hamvai a krematóriumban vannak. Ha magához akarja venni,

be kell jönnie a filmstúdióba, hogy írásbeli engedélyt kapjon rá.

— A törvény előírja, ugye, hogy hamvasztás előtt a halottkémnek meg kell vizsgálnia a holttestet? — kérdeztem. Nehezemre esett így beszélni a lányomról, de tartanom kellett magam, és folytatnom a témát. — Látni szeretném a halotti bizonyítvány másolatát.

— Nem érti, hogy a lánya olyan időben lett öngyilkos, mikor mindenfelé zavargások voltak, és teljesen felbomlott a törvényes rend? — A férfi feldühödött. — Rengeteg öngyilkosság volt akkoriban, talán több száz is naponta.

— Azt akarja mondani, hogy nem vizsgálták meg, mielőtt elhamvasztottak?

— Nem tudom, hogy megvizsgálták-e, vagy sem. Tulajdonképpen igen keveset tudunk a halála körülményeiről azon kívül, hogy öngyilkos lett.

— Szabályos kérvényt szeretnék benyújtani a sanghaji filmstúdió forradalmi bizottságához, hogy vizsgálják ki a lányom halálának körülményeit — mondtam mindkettejüknek.

Némán meredtek rám. Aztán felálltak, hogy távozzanak. A másik férfi egy borítékot és néhány kemény fedelű jegyzetfüzetet vett elő a táskájából, amelyekben Mejping holmiját ismertem fel, és az asztalra tette.

— A borítékban megtalálja azt az összeget, amelyet a filmstúdió elhunyt dolgozói hozzátartozóinak szokott fizetni — mondta a szóvivő. — Ezek a füzetek pedig a lánya naplójának részletei. A forradalmi bizottság megbízásából átadjuk magának.

Álltam, és néztem őket, ahogy az ajtóhoz mennek. Az ajtóban a férfi visszafordult, és azt mondta:

— Annak alapján, amit a filmstúdióban hallottunk, a kollégái jó véleménnyel voltak a lányáról. Sajnáljuk, hogy a szerencsétlen családi háttere miatt nem volt képes helyes magatartást kialakítani a Nagy Proletár Kulturális Forradalomhoz.

A két férfi lesétált a lépcsőn, A-jivel a nyomukban, aki bezárta mögöttük a kaput.

Csak álltam és bámultam Meiping naplóját, de képtelen voltam megérinteni. Idővel majd vigasztalást lelek benne, most azonban túlságosan friss még a seb, és túlságosan nyomasztó a veszteség érzete, hogy olvasni tudnám. Azon töprengtem, amit a filmstúdióból jött ember mondott. Nem volt valami sok, de azért néhány dolgot megtudtam Meiping haláláról. Jobban el voltam szánva, mint bármikor, hogy folytatom diszkrét nyomozásomat, és hittem abban, hogy végül kiderítem, mi az igazság. Fogtam a levelet, amelyet Kungnak írtam, és megkértem A-jit, hogy adja fel a postán.

Míg lekísértem A-jit, hogy bereteszelve mögöttem a kaput, arra gondoltam, venni kellene egy rugós zárat a kapura, egy másikat pedig a bejárati ajtóra. Oly sok tennivaló várt rám! A falakat ki kellett meszelni, a kertből el kellett vinni a törmeléket, további bútorokat kellett venni. Nem tudtam, visszakapom-e valaha is a házamat. A kormányzat nyilván azt mondaná, hogy túl nagy egy ember számára. Ha hosszabb ideig itt kell laknom, gondoltam, át kell helyeztetnem a folyosó végében lévő másik fürdőszobát a földszintre, a helyén pedig berendezhetek magamnak egy kis konyhát. Ezzel elejét vehetem, hogy ha beköltözik valaki a földszintre, feljárjon a fürdőszobát használni. Ez a változás A-jit is megkímélné attól, hogy fel-alá kelljen hordania az ételt és a vizet a hátsó lépcsőn. Hogy biztosítsam privát életem, és elkerüljem az érintkezést a lentickekkel, egy ajtót is kell tétetnem a hátsó lépcsőházba, és két részre kell osztatnom a bejárati hallt. Mindehhez anyagra és munkáskézre van szükségem. És kell hozzá egy nagy halom pénz. Hogyan tudom mindezt megoldani?

Mikor felértem a lépcsőpihenőre és befordultam a folyosóra, hogy a szobámba menjek, észrevettem, hogy a függönyözetlen ablakokon át néhány

szomszédom a mögöttünk lévő házsor ablakpárkányain könyökölve engem figyel. Este, a lámpafényben olyan lehetek, mint egy aranyhal az akváriumban, valahányszor kilépek a szobámból. Sőt az egyik ablak éppen szemközt volt a szobám ajtajával. Ha nyitva volt az ajtó, az ablakaikból kikönyöklő emberek egyenesen a szobámba láthattak. Elhatároztam, hogy azonnal csinállok valami függönyt azokra az ablakokra. Erre is jócskán költenem kell.

Hallottam hogy valaki kopog a kapun. Túl korai volt az idő, hogy A-ji lehessen az. Kifutottam az erkélyre, és lenéztem. Egy munkaruhás ember kiabált fel:

– A lakáshivatal kertészeti részlegétől vagyok. Beszélni akarok magával a kertbe ültetendő fák ügyében.

Lementem, és beengedtem.

– Az új lakó? – kérdezte.

– Igen.

Körbesétált a kertben, és belerúgott a törmelékbe.

– El kell takarítania az összes hulladékot, mielőtt fákat ültetnék – mondta. – Nem fejlődnének, amíg ez itt van.

– Ez a lakáshivatal dolga – feleltem. – Nem vállalhatom a felelősséget a törmelékért. Itt volt már, mikor megérkeztem. Azonkívül nincs is hozzá erőm, hogy kihordjam.

– És az a fiatalasszony, akit a múltkor láttam? Nem a lánya?

– Nem, ő nem lakik itt. A lányom meghalt. Megtörtént! Kimondtam, hogy a lányom meghalt.

Elismertem a tényt, és sokszor meg kell még tennem, míg csak élek. Ahányszor kimondom, a szívem fájdalmasan összerándul, és látom, ahogy szépséges lányom vértócsában fekszik a Nankingi úton.

Hiába próbáltam megőrizni nyugalmamat, könnyek öntötték el arcomat. Elővettem a zsebkendőmet, és elfordultam, hogy megtöröljem a szemem;

szégyelltem magam, hogy összeomlottam egy teljesen idegen ember előtt.

A férfi mindenesetre félrenézett. Lehajtotta a fejét, és csendesen így szólt:

– Jelentem a részlegemnek, és körülnézünk, hátha találunk egy fiatalembert, aki elviszi a hulladékot. – Aztán elment.

Délután megjött Ho-an, és elmondta, megállapodott fogorvos unokatestvérével, hogy másnap reggel megvizsgál a 6. számú népkórházban.

– Ez a „kiskapu”, nem kell kivárnunk a hosszú sort, ha odamegyünk – mondta Ho-an. – Megadtam neki a nevedet meg a személyi adataidat. Ki fogja tölteni a kartonodat, és befizeti a húszcentes jelentkezési díjat. Ha bemegy a klinikára, felülre fogja tenni a kartonodat, mintha te jelentkeztél volna először a nyilvántartóban. És amint odaérünk, rögtön bejutsz hozzá.

– És ez igazán törvényes? – kérdeztem, meglehetősen aggódva. – Nem viselném el, ha emiatt bajba kerülne az unokatestvéred.

– Nem, nem fog bajba kerülni. Mindenki mindig ezt csinálja. Mindegyik doktornak van egy csomó „kiskapus” páciense. A párttagok és a párthivatalnokok mind a „kiskapun” át viszik be a rokonaikat meg a barátaikat.

Úgy látszott, Kína megváltozott az utóbbi években, míg börtönben voltam, és nem olyan irányban, mint amilyen irányban a kulturális forradalomnak vezetnie kellett volna a nemzetet. Mikor másnap reggel elmentem Ho-annal fogorvos unokatestvéréhez, minden pontosan úgy zajlott le, ahogyan Ho-an megjósolta. Bár a váróterem zsúfolva volt, és sok páciensnek még ülőhely sem jutott, rögtön bejutottunk az unokatestvér rendelőjébe. Más fogorvosok szintén behívták a maguk „kiskapus” betegeit. A legrosszabb az volt, hogy senki sem tiltakozott. Csak ültek, és figyeltek minket, láthatólag

belenyugodva, hogy előttük megyünk be, bár ők már hosszú ideje vártak, mi meg csak most érkeztünk.

Mikor megkérdeztem Ho-ant, miért törődnek bele ilyen egykedvűen az egyenlőtlen bánásmódba, azt felelte:

– Nekik is megvan valahol a maguk „kiskapuja”, csak nem a fogászaton. Máshol, más körülmények között ők élveznek elsőbbséget, és nekünk kell a sorunkra várnunk.

– És akiknek nincs „kiskapujuk”?

– Azoknak csinálniuk kell. Amíg vannak barátaid és rokonaid, addig lesznek „kiskapuid” – világosított fel.

Ez volt az első találkozásom az új „kiskapus” rendszerrel. Idővel magam is szakértője lettem, hogy hogyan kell kihasználni; angolt tanítottam, díjazás nélkül, vizsontszívességek fejében. A Kína és az Egyesült Államok közötti közeledés, valamint az angol nyelvű tudományos és műszaki anyagok importja megnövelte a keresletet az angoltanárok iránt. Tanulni akartak azok az ambiciózus fiatal férfiak és nők is, akik tolmácsként, kormányhivatalok delegációival akartak külföldre jutni, meg azok, akik emigrálni akartak. Nyelvórára jelentkezők levelei özönlöttek hozzám.

Mikor Pekingben úgy döntöttek, hogy felszabadítják az összes befagyasztott valutaszámlát, hogy ezzel ösztönözzék a tengerentúli kínaiak átutalásait, amelyek előzőleg elapadtak, meglehetősen nagy pénzüsszeghez jutottam, amelyet annak idején azért hoztam Kínába, hogy beszerezsem rajta azokat a hiánycikkeket, amelyek csak a tengerentúli kínaiak boltjában voltak kaphatók, kizárólag külföldi valutáért. Szenet szoktam venni rajta a központi fűtéshez, meg faanyagot a házi javításokhoz. Mivel azonban a külföldi valutának csak kevesebb mint húsz százalékát volt szabad ilyen célokra költeni, az évek során felhalmozódott a pénz, amelyet nem használtam el. Hogy újra birtokomba

került ez a nagy összeg, nem voltak többé anyagi gondjaim, és megjutalmazhattam gyakorlati módon azokat, akik kinyitották számomra a „kiskapuk”-at.

Mindez csak később történt. Mikor Ho-an elvitt a klinikára fogász unokatestvérehez, igen kényelmetlenül érintett, és meglehetősen tisztességtelennek éreztem magam, mikor a várakozókat megelőzve besétáltam.

Ho-an unokatestvére megvizsgálta a fogaimat, és közölte, hogy igen súlyos ínyfertőzésem van, amelyet olyan sokáig elhanyagoltak, hogy a szokásos kezelés már nem segít. Azt mondta:

– Bár a fogai jók, mégis mindet ki kell húzni. Aztán lefogyott testemre pillantott és hozzátette:

– Nem elég erős, hogy naponta húzzunk. Jöjjön minden másnap. Addig is adok egy igazolást, hogy vehessen tejet. Egyen naponta néhány tojást is, ha tud szerezni. Ha javul az egészségi állapota, felgyorsítom majd a foghúzások ütemét.

Miután elhagytuk a kórházat, Ho-annal bementünk egy boltba, hogy vegyünk egy órát, amelyre oly nagy szükségem volt már. A bolt előtt öregember ült egy sámlin. Előtte mérleg. A járókelők 3 centért felállhattak az ütött-kopott mérlegre, és megmérhették a testsúlyukat. Én is megmértem magam, és úgy találtam, hogy 38 kiló vagyok ruhástól, 14 kilóval kevesebb, mint a normális súlyom. Ettől fogva rendszeresen mértem magam az öregembernél, míg csak el nem hagytam Kínát.

Ahogy az egészségem javult, a fogorvos mindennap ki tudta húzni egy-két fogamat. Mikor ezen túlestünk, azt mondta, hagyni kell begyógyulni és erősödni az ínyemet, mielőtt felteszi rá a protézist. Nagyon el voltam keseredve, mert fogak híján nem tudtam tisztán beszélni, sem enni mást, mint folyadékot. És valahányszor a tükörbe néztem, kétségbeestem a látványtól. Ezért aztán gézmaszkot viseltem a számon, még otthon is.

Ho-an közölte, hogy mivel eléggé jól vagyok már, hogy egyedül járjak-keljek a városban, visszamenne Kujjangba a férjéhez és a gyerekekhez. Hálás voltam neki mindazért, amit tett értem, és sajnáltam, hogy elmegy.

Kung egy vasárnap reggel jött el hozzám. Ültünk az erkélyen a meleg napsütésben. Nem sokat tudott mondani arról, mi történhetett valójában Mejpinggel, de szkeptikus volt a hivatalos öngyilkossági változattal szemben.

— Régóta ismertem Mejpinget, egészen tizenéves korunk óta. Nem az a típus volt, aki öngyilkosságot követ el. Ezenkívül mit keresett az atlétikai szövetség épületében, és ki vitte oda? Nem a filmstúdió forradalmárai voltak, ez biztos. Ők a filmstúdióban vallatták volna.

— Lehet, hogy azért vitték oda, mert néhány éve a női evezőscsapat tagja volt? — kérdeztem.

— Nem, egyáltalán nem. A sanghaji atlétikai szövetséget feloszlatták. Az épületet a sanghaji milícia kiegészítő alakulata vette át. Úgy hallottam, titkos bíróságot állítottak fel benne. Baljós hírű hely — mondta Kung.

Felállt a székéből és odament A-ji szobájának ajtajához, hogy meggyőződjék, hallótávolságon kívül van-e. Mikor visszaült, aggódva megkérdeztem:

— Arra céloz, kínzókamrák voltak ott, meg effélék?

Jó sokáig nem felelt. De mikor még egyszer megkérdeztem tőle ugyanezt, így szólt:

— Nos, nem Mejping volt az egyetlen, akit odavittek, és titokzatos körülmények között halt meg.

Lelki szemeimmel már nem csak a Nankingi úton, vértócsában fekvő Mejpinget, hanem a kínzásoktól megcsönkített testtel is. A felidézett kép olyan fájdalmas volt, hogy beleborzadtam.

— Az összes barátját mélyen lesújtotta a halála — mondta Kung. — Egyszer majd kiderül, mi történt.

Pillanatnyilag semmit sem tehetünk. Túlságosan bizonytalan még a politikai helyzet.

– Nem Csou miniszterelnök van most hatalmon Pekingben? – kérdeztem.

– Lin Piao halála óta megerősödött Csou miniszterelnök pozíciója. De Csiang Csing és csoportja még mindig jelen van. Nem fognak nyugodni, míg meg nem szerzik a legfőbb hatalmat. Mikor a Lin Piao-ügy kipattant, meg kellett lapulniuk, mert a kulturális forradalom korai szakaszában szoros kapcsolatban álltak vele. Azonkívül Csou En-laj miniszterelnök nagyon beteg. Pekingiek, akik ellátogattak a filmstúdióba, mondták, hogy rákban szenved.

– Ó, az nagy kár.

– A korábbi pártfőtitkárt, Teng Hsziao-pinget rehabilitálták. Néhány napon belül megjelenik a közlemény. Ő lesz Csou miniszterelnök helyettese. Csou En-laj valószínűleg azt akarja, hogy ő vegye át a miniszterelnöki széket. Csiang Csing és csoportja azonban elhatározta, hogy közülük valaki követi majd Csou miniszterelnököt.

– És Mao elnök? Nem neki kell majd döntenie?

– Kénytelen lesz. De vajon jól fog választani? Súlyos beteg, és úgy hallottam, Csiang Csing megpróbálja elszigetelni, hogy ne érintkezzen közvetlenül a többi vezetővel. Zavaros időket élünk, változás áll küszöbön. Színész volnék, de minden időmet politikai szemináriumokon töltöm, vagy mezőgazdasági kommunában dolgozom. Soha nincs rá lehetőségem, hogy játsszam. Úgy érzem, vesztegetem az életem.

– Még mindig sok mindent nem értek a kulturális forradalomból. Pár napja Ho-an hozott nekem néhány vörösgárdista kiadványt olvasni. Igen érdekesnek találtam őket. Maga nem tudna kölcsönözni ilyeneket? – kérdeztem.

– Van otthon néhány, amely érdekelheti. Mivel ezeket nem cenzúrázták, sokat elárulnak a

pártvezetésen belül folyó hatalmi harcról. A vörösgárdisták kiadványainak persze az volt a fő célja, hogy a „kapitalista úton járókat” leplezze le, de akaratlanul az egész pártvezetést leleplezték. A szájról szájra terjedő történetek még rosszabbak voltak, mint a publikáltak. Ezekről lemaradt. A vörösgárdista kiadványok nagyobb része egyébként csupán forradalmi demagógia. Ezeket kiválogatom, az érdekesebbeket pedig elhozom.

Kung menni készült. Lekísértem a lépcsőn. Egy darab vakolat lehullott a mennyezetről.

— Miért nem meszeltette ki Ho-an a lakást? — kérdezte Kung.

— Nem volt elég a pénz. Csak 5000 jüant adtak neki a pénzemből, abból kellett mindent megcsinálnia.

— Írjon egy kérvényt, hogy több pénzre van szüksége. Most, hogy kissé nagyobb a nyugalom, itt a jó alkalom. Néhány hónapon belül megint feszültté válhat a helyzet.

— A pénzemet kezelő tisztségviselők alighanem megragadnák az alkalmat, hogy megalázzanak és kioktassanak — mondtam. — Inkább a fivéreimtől kérek kölcsön, mint hogy érintkezésbe lépjek a forradalmárokkal, akiknél a pénzem van.

— Hát akkor a jövő hét végén eljönnek néhány barátommal, hogy kimeszeljük a falakat — ajánlotta Kung.

— Ó, nem! Nem fogadhatom el.

— Mindnyájan Mejping barátai voltunk. Kötelességünk, hogy segítsünk.

— Akkor is, hogyan hálálhatnám meg? És a többiek. Nem is ismerem őket.

— Kerülhet még olyan helyzetbe, hogy tehet értük valamit. Ami meg engem illet, annyi éven át élveztem a háza vendégszeretetét, hogy most egyenesen kötelességem, hogy viszonzzam.

Csekély 15 jüanért, amibe a festék került, Kung és két másik fiatalember Mejping filmstúdiójából az

egész napot nálam töltötték; a filmstúdióból hoztak létrát és szerszámokat, s kimeszelték a két szobát, az erkélyt és a folyosót. Elmesélték, általános gyakorlattá vált, hogy mindenki használhatja a munkahelye szerszámaait magáncélokra, ha utána visszaviszi. Kung ezenkívül egy köteg régi vörösgárdista-kiadványt is hozott.

Ho-an anyja talált egy nőgyógyász orvosnőt, Dr. Vut, aki vállalta, hogy kivizsgál. Ho-an anyja elmondta, hogy Dr. Vu az egykori pekingi Egyesült Orvosi Főiskolán szerzett diplomát, így alapos és jó képzést kapott. Régi orvosom, Kuo Csing doktor utóda lett a kettes számú klinika nőgyógyászati osztálya élén.

– Dr. Vu egy barátnőm lányának a barátnője. Hetenként egyszer, csütörtökön, azokkal a páciensekkel foglalkozik, akiknek az esete túlságosan komplikált az ambuláns részleg fiatal orvosai számára. Jövő csütörtökön mehetsz hozzá. Hogy ne kelljen találkoznod az ambuláns részleg fiatal orvosával, a barátnőm lánya szabadnapot vesz ki, hogy elkísérjen a kórházba, és bemutasson Dr. Vunak.

– Nem hagyhatom, hogy a barátnőd lánya szabadnapot vegyen ki csak azért, hogy elkísérjen Dr. Vuhoz. Nem mehetnék egyedül?

– Szeretne találkozni veled. Mikor elmondtam neki, hogy Angliába jártál egyetemre, egészen fellelkesült. Szeretné, ha angolleckéket adnál neki, ha megerősödsz.

Látnom kellett, hogy lépésről lépésre belebonyolódom a „kiskapuk” hálózatába. De mi egyebet tehettem? Ha a szokásos procedúrát járom végig, már hajnalban beállhattam volna a sorba a kórház előtt, és akkor sem jutottam volna olyan vezető orvoshoz, mint Dr. Vu.

Csütörtökön, mikor elmentem hozzá, Dr. Vu azt mondta, egyáltalán nincs rákom, viszont „heveny hormonzavar”-ban szenvedek, valószínűleg az

abnormális életkörülmények és a hosszan tartó stressz következtében, ahogy börtönéletemre tapintatosan utalt. Azt ajánlotta, inkább hysterectomiának vessem alá magam, mintsem hosszas kezelésnek, amely félbeszakadhat, ha a kórház munkáját ismét megzavarják a politikai fejlemények. Láttam, hogy akárcsak Kung, ő is további politikai küzdelmekre számít, és a jelenleg uralkodó, viszonylag nyugodt légkört átmenetinek tekinti.

Egy héttel később sikeresen megoperáltak. Három hétig feküdtem utána a kórházban, egy zsúfolt kórteremben, huszonöt nő társaságában, akik közül néhányan rákban szenvedtek. Az ágyaink mindössze egy lábnyira voltak egymástól. A lesóványodott testek látványa és a nyögések hangja éppoly lehangoló volt, mint bármi, amit a börtönben láttam és hallottam. Az első pillanatban, mikor az altatásból felébredtem, valóban azt hittem, hogy a börtönkórházban vagyok.

Míg a kórházban voltam, kaptam egy értesítést a Bank of Chinától, hogy valamennyi valutaszámlát felszabadították. A függetlenség csodálatos érzésével töltött el, hogy anyagilag ismét fizetőképes lettem. Megkésétt nászajándékot küldtem Ho-annak és férjének, és meghívtam őket, gyerekeikkel együtt, töltsék Sanghajban a holdújévet.

Mikor hazatértem, újra elmentem a fogorvoshoz, és megkaptam a protézisemet. Abban a percben, ahogy a számba került, elfogott a hányinger. Olyan elviselhetetlenül kényelmetlen volt, hogy legszívesebben kitéptem volna. Úgy éreztem, mintha két hatalmas tányér lenne a számba gyömöszölve, és fuldokoltam. A fogorvos azt mondta, vegyem ki éjszakára, hogy legyen egy kis nyugalom. Én azonban úgy döntöttem, naponta huszonnégy órán át fogom viselni, hogy hamarabb megszokjam, és lerövidítsem a kínszenvedés idejét. Éjszaka, ha nem tudtam aludni tőle, altatót vettem be.

Most, hogy volt már elég pénzem, nekiláttam kivitelezni a tervemet, hogy külön bejáratúvá alakítsam a lakrészemet. A hátsó lépcső aljába ajtót tettem, a fürdőszoba-berendezést pedig levitettem a földszintre, hogy a kamrában be lehessen rendezni egy fürdőszobát. A régi fürdőszoba helyére, a folyosó végébe beállítottam egy mosogatót és egy gáztűzhelyt. Mindezt három munkás végezte el a lakáshivatal helyi kirendeltségétől, munkadíj ellenében. Kung és barátai segítségével sikerült beszereznem a mosogatót, a hátsó ajtóhoz faanyagot és csempét, amelyet lerakhattunk a fürdőkád helyére. Mindent a „kiskapuk” segítségével oldottam meg.

A munkások, a lakáshivatal fix fizetésű alkalmazottai semmilyen külön juttatást nem kaptak azért a munkáért, amelyet nálam végeztek. Ilyen körülmények között a munkások természetes reakciója a hanyagság volt. Nem törődtek a munka minőségével, és húzták az időt. Törvényellenes volt, hogy pénzt kínáljak nekik. Azzal kellett őket jó és hatékony munkára ösztönöznöm, amit a kínaiak „bánásmód”-nak neveznek. Ez magában foglalta, hogy kartonszám kapták a legjobb cigarettát, s a jobbnál jobb ételeket, sörrel, borral. Kung, A-ji és a barátaik segítettek, különféle boltokban álltak sorban és „kiskapukon” át biztosították az ellátást. Mikor a munka elkészült, mindhárom fiatalembernek ajándékot adtam. Elmondtam nekik, hogy szeretném egy fallal kettéválasztani a hallt, de nem tudtam téglát szerezni. Mivel egyikük sem ismert téglaszerző „kiskaput”, felajánlották, hogy a szabad idejükben megépítik nekem a falat, mihelyt téglához jutok.

Egyik délután, mikor a szobámban ültem, és függönyöket varrtam A-ji szobájába, három hölgy keresett fel a lakóbizottságtól.

— A helyi lakóbizottságtól jöttünk. Lu Jing a nevem — mutatkozott be az egyik. Én vagyok a körzetfelelős. Aztán az egyik kövér nőre mutatott: — Ő pedig a párttitkárunk.

– Én pedig a helyettese vagyok – mondta a harmadik asszony.

Felálltam, hogy üdvözljem és helyet kínáljam őket. A-ji mindegyiküknek hozott egy csésze teát.

A lakóbizottságok az egyes kerületekben a rendőrség meghosszabbításaként, annak felügyelete alatt működtek. Tisztviselőik közvetlenül az emberekkel foglalkoztak, és a rendőrségnek jelentettek. Ez a szervezet volt felelős a lakosság heti politikai oktatásáért, a napközi otthonok működtetéséért, az élelmiszerjegyek elosztásáért, a szülések arányának megállapításáért és a szomszédok vitáinak elbírálásáért. Egyes esetekben a lakóbizottsági tisztviselők még bűnügyi nyomozásban és bűnözők elfogásában is segítettek a rendőrségnek, mivel bensőségesen ismerték a körzetük lakóinak életét.

A lakóbizottságok legtöbb tisztviselője nyugalmazott munkás volt, állami nyugdíjjal, és nem járt nekik fizetés jelenlegi munkájukért. Csak különleges esetekben, ha a nyugdíjuk nagyon alacsony volt, kaptak külön juttatást. Ezeknek a hölgyeknek (és köztük néhány férfinak) nagy hatalmuk volt az emberek felett. Mindenkiről bizalmasan kezelt jelentéseket készítettek, amelyek bekerültek az emberek rendőrségi dossziéjába. Végző soron a lakóbizottságok tették lehetővé, hogy a rendőrség a háttérben maradva is szoros és állandó felügyelet alatt tarthassa a teljes lakosságot.

Helyet foglaltunk, és a párttitkár széles mosollyal fordult hozzám:

– Eljöttünk, hogy meglátogassuk: hallottuk, hogy nemrég költözött ide. Ezenkívül szeretnénk meghívni, hogy csatlakozzék a szemináriumi csoportunkhoz kedd és péntek délutánonként.

– Köszönöm, hogy idefáradtak miattam – mondtam udvariasan. – Nekem kellett volna bejelentkezniem, mikor megérkeztem. De

egészségügyi problémákkal bajlódtam, megpróbáltam megszervezni az életemet.

– Mi baja volt? Csak nem...? – A párttitkár nem fejezte be a mondatot.

– Semmi komoly. A műtét sikerült – feleltem.

– Nem rákja volt? – kérdezte a párttitkár helyettese. Ő már nem volt olyan tapintatos.

– Ugyan, dehogy! Semmi ilyen komoly dolog – feleltem gyorsan, ráébredve, hogy valaki, aki kapcsolatban áll a börtönnel, valószínűleg a rendőrségtől, informálta őket, hogy rákom van.

Összenéztek, látható meglepődéssel. De igen gyorsan összeszedték magukat és közönyös kifejezést öltöttek magukra.

– Tudna csatlakozni a szemináriumi csoportunkhoz, heti két délután? – kérdezte Lu Jing.

– Szeretnék. De nem kaphatnék néhány hónap haladékot, míg lábadozom az operációból? Az orvos igen határozottan előírta, hogy pihennem kell délutánonként, míg teljesen fel nem gyógyulok.

A párttitkár felállt, és kiment az erkélyre.

– Micsoda széles erkély! – kiáltott fel. Aztán benézett a fürdőszobába, és így szólt: – Saját fürdőszoba! – Még a szekrényajtót is kinyitotta, és bekukucskált, miközben kijelentette: – Micsoda tágas szekrény! – Aztán visszaült és hozzám fordult: – Két tágas szoba egyetlen embernek! Igazán különleges elbánásban részesül, tudja-e? – kérdezte, és komolyan rámnézett, várta, hogy egyetértek velem.

– Egyedülálló személyeknek általában nem jár ekkora lakótér – tette hozzá a helyettese.

Nem nagyon kényszeríthettek, hogy részt vegyek a szemináriumi csoport politikai oktatásán, mert ez elvben önkéntes volt, mégis neheztelt, hogy néhány hónapi haladékot kértem. A pártfunkcionáriusok szokásos eljárása, ha valakit rá akarnak venni valamire, hogy büntudatot keltsenek benne, hálátlansága miatt.

– Értékelem, amit a kormányzat tett – mondtam.
– Remélem, továbbítják köszönetnyilvánításomat a megfelelő hatóságoknak.

A párttitkár és a helyettese helyeslően bólintottak, szavaimmal elégedetten.

– Természetesen remélem, hogy egy napon visszatérhetek majd a saját otthonomba. Nem tudják, mi a kormányzat álláspontja a magánházak ügyében?

– Gondoltam, akár emlékeztethetem is őket, hogy mivel a kormányzat használja a házamat, nem is olyan nagylelkű elbánás a részéről, hogy valamivel több szobát ad nekem, mint másoknak.

A mosoly eltűnt az arcáról. Elég hűvösen válaszolt:

– Attól tartok, ez ügyben nem vagyok igazán illetékes.

– Fel kell épülnie, amilyen gyorsan csak tud, hogy részt vehessen a szemináriumi csoportunk rendezvényein, és fokozhassa szocialista éberségét – mondta Lu Jing. – Mindannyiunknak tanulmányoznunk kell a marxizmus-leninizmust és Mao elnök tanításait. A kapitalista osztály tagjainak még inkább, mint másoknak. Én itt lakom ezen a lakótelepen, mindössze három háznyra magától. Gyakran meg fogom látogatni, hogy lássam, hogyan gyógyul.

– Ez nagyon kedves Öntől – mondtam udvariasan.

– Nekem egyetlen szobám van, amelyen a fiammal és a lányommal osztozom. Ugyanabban a házban még három másik család is lakik. – Lu Jing elmesélte, milyen körülmények között él, hogy lássam, milyen „különleges elbánást” tanúsít irántam a kormányzat. Hangjából és arckifejezéséből azt is megállapíthattam, nem nagyon helyesli, hogy ilyen nagy lakóteret adtak nekem. Mivel ő volt a körzetem főnöke, a szabályoknak megfelelően kellett viselkednem vele. Reméltem, hogy nem lesz majd nehéz kijönni vele, és nem fog nehézségeket támasztani.

A kommunista párt uralkodása alatt a kínai társadalom aszerint rétegződött, hogy kivel hogyan bánt a párt. A kulturális forradalom előtt nem keveredtem a „tömegekkel”. Házunkat a lakóbizottsági hölgyekkel szemben minden ügyben Öreg Csao képviselte. A hozzám hasonlókra a sanghaji pártbizottság egységfrontszervezete felügyelt, és ők udvariasan bántak velem. A különleges elbánás, amelyben nekem és a hozzám hasonlóknak volt részünk, azt szolgálta, hogy a népi kormány a világ szemében fenntartsa a tolerancia látszatát, mivel mi mindannyian gyakran kaptunk külföldi látogatókat. A kulturális forradalom idején azonban mindez megváltozott. Most már én is a tömegekhez tartoztam. Az 1. számú Gyűjtőfogházból való szabadulásomtól addig, míg végleg elhagytam Sanghajt, alkalmam volt mélyebben megérteni az átlagos kínaiak életét és problémáit.

Látogatóim felálltak, és menni készültek, a párttitkár azonban búcsúzásul váltott még velem néhány szót.

— Tanulmányoznia kell Mao elnök könyveit — mondta. — Ez segíthet abban, hogy helyesen értékelje mindazt, ami mostanában történt magával.

Nem feleltem. Mit is mondhattam volna? Elhitte volna, ha azt mondom, hogy jól éreztem magam a börtönben? Pedig úgy látszott, vár valami választ. Mikor továbbra is csak hallgattam, a párttitkár helyette Lu Jingre nézett.

— Ó, igen hoztam magának jegyekét pamutruhára, fonalra, cérnára és paplanbélésre. Az olaj-, hús- és tofu-* jegyeit a minap már odaadtam A-jinek.

** szójasajt*

Megköszönteni, és az ajtóig kísértem őket. Az illem szerint a bejárati ajtóig kellett volna mennem velük, de rábeszéltek, hogy maradjak a szobámban, és A-jit hívták, hogy zárja be utánuk a kaput. Megértettem,

hogy bizalmasan akarnak beszélni A-jivel, ezért nem erőltettem, hogy velük menjek.

Kivitettem a teáscsészéket a konyhába, és visszatértem a varrásomhoz.

Mikor A-ji visszajött, megkérdezte:

– Kivitte a teáscsészéket?

– Igen, de sajnós, nem mostam el őket. Mindenképpen szeretném befejezni ezeket a függönyöket, hogy feltehesse az ablakára, mielőtt besötétednék.

A-ji magasba emelte a karjait, és felkiáltott.

– Maga egyáltalán nem olyan, amilyenek mondták nekem.

Nem tudtam, ki beszélhetett neki rólam, de gyanítottam, hogy valaki a rendőrségtől vagy a lakóbizottságtól. Úgy gondoltam, legjobb, ha nem szólok semmit, így csak mosolyogtam.

– Maga igazán rendes asszony. Már aznap, mikor kikerült arról a szörnyű helyről, segített nekem cipelni a forró vizet, pedig igazán nagyon beteg volt. Odaadta az egyik székét, mikor látta, hogy nincs székem. Egy csomó pénzt költött rá, hogy felköltöztesse a konyhát, így nem kell föl-alá járnom a hátsó lépcsőn. Mikor visszakapta a valutaszámláját, felemelte a fizetésemet, most meg függönyöket varr nekem. Maga nagyon jószívú!

– Köszönöm A-ji. De nem hiszem, hogy bármi rendkívülit tettem volna.

– Jól van, nem fogom cserbenhagyni. Maga rendes ember. Egyébként mi a véleménye a kulturális forradalomról? – kérdezte.

Rájöttem, hogy az e kérdésre adandó válaszom volt az, amit a lakóbizottsági hölgyek meg akartak tudni. Másrészt viszont őket is utasította a rendőrség, hogy jelentést tegyenek a magatartásomról.

– Nos, a magam szempontjából a kulturális forradalom katasztrófa volt. Én börtönbe kerültem, a lányom pedig meghalt. De a nemzet szempontjából, ami természetesen fontosabb, lehet, hogy jó volt, és

szükséges – mondtam diplomatikusan, mert tudtam, hogy a lakóbizottsági hölgyek éppen ezt szeretnék hallani.

Összecsapta a kezét, és felkiáltott.

– Milyen igaza van! Milyen felvilágosult! Miért nem mondta el mindezt a párttitkárnak? Nagyra becsülné magát, amiért ilyen felvilágosultan látja a dolgokat.

– Nem kérdezték, mi a véleményem a kulturális forradalomról – mondtam.

– Hiszen arról beszélt a párttitkár, hogy helyes megvilágításban kell látnia a dolgokat, nem emlékszik? Mindegy! Holnap reggel elmondom neki, ha találkozunk a piacon. Minden reggel tejet vesz az unokájának – mondta A-ji. Aztán kiment a konyhába, hogy vacsorát készítson.

A-ji egyszerű lélek volt. Önkéntelenül is elárulta, hogy hol szokott rólam jelentést tenni a párttitkárnak. Úgy látszott, hiába kerültem ki a fogházból, még mindig felügyelet alatt állok. Valószínűleg mindaddig, míg Sanghajban vagyok, nem lazíthatok az éberségemen.

Azon az estén támadt először az a gondolatom, miközben csendben, egyedül ültem a szobámban, hogy a saját érdekemben el kell hagynom Kínát. Az lenne az igazi szabadság, ha megszabadulnék a politikai cselszövések légköréből és az állandó készenlét szükségletétől. Miután meghalt a lányom, nem volt már semmi, ami Sanghajhoz kössön. Bár abban a pillanatban különösnek és lehetetlenségnek látszott az ötlet, hogy elhagyjam Kínát, tudtam, hogy ehhez kell tartanom magam, és azon kell munkálkodnom, hogy megvalósítsam.

Szinte úgy látszott, mintha Isten felemelte volna lesütött tekintetemet, hogy megpillanthassam a zöld dombokat messze a láthatáron.

14. Az igazság nyomában

Gyakori rémálmaimból, amelyekben láttam, hogy brutálisan verik, kínozzák és megölik a lányomat egy vérrel telefröcskölt szobában, levegő után kapkodva ébredtem. A szívem vadul dobogott, feküdtem a sötétben, s képzeletemben még több félelmetes jelenet idéződött fel. Úgy döntöttem, elmegyek a Nankingi útra, hogy közelebről is szemügyre vegyem a sanghaji atlétikai szövetség épületét. Hittem, hogy meg kell tennem ezt a fájdalmas lépést, mihelyt fizikailag alkalmas leszek rá, hogy világos képem legyen a helyszínről, ahol Mejping meghalt, és ha lehetséges, némi nyomozást is folytassak. Nem szólhattam A-jinek a szándékomról, mert valószínűleg elmondta volna a lakóbizottsági hölgyeknek. Csak azt tehettem, hogy a szokásos időben elindulok napi sétámra, de a séta helyett buszra szállok, és elmegyek a Nankingi útra. Így hát fokozatosan egyre hosszabb sétákat tettem, míg végül gyakran már két óra hosszat is távol voltam.

— Milyen hosszú sétákat tesz mostanában! — kiáltott fel A-ji, mikor visszatértem. — Úgy látszik, nagyon megerősödött. Teljesen kipirult az arca. Jöjjön, üljön le! Hozok egy csésze teát.

Mikor hosszú napi sétáim már bevett szokássá váltak, és A-ji sem tett többé megjegyzést, hogy milyen sokáig vagyok távol, úgy láttam, itt az ideje, hogy keresztülvigyem tervemet.

A Nankingi út Sanghaj főútvonala volt, átszelte a várost a folyó menti alsóvárostól a nyugati külvárosig. Mielőtt a kommunista hadsereg 1949 májusában elfoglalta a várost, a sanghaji atlétikai szövetség épülete a Keresztény Ifjak Nemzetközi Egyesületének központja volt. A Nankingi út középső szakaszán állt, szemben a Népparkkal, amely azelőtt lóversenypálya volt. Félórányi autóbuszútra volt onnan, ahol laktam. A busz tömve volt, mint rendesen. Képtelen voltam beljebb furakodni, megálltam az ajtónál a tömeg szorításában. A mellettem álló nő időnként olyan szorosan

préselődött hozzám, hogy még a szívdobbanásomat is érezhette. Nagyon ideges voltam, félttem attól, amit felfedezhetek. Míg az eszem azt sugallta, hogy mennem kell, az érzelmeim visszafordulásra készítettek volna. Még akkor is haboztam, mikor az autóbusz megérkezett a megállóba. De olyan sok ember szállt le, hogy lesodortak a buszról, és a járdán találtam magam.

Tovább sétáltam a tömegbe vegyülve, és tekintetemmel a zsúfolt utca túloldalán álló épületeket pásztáztam. Az atlétikai szövetség épülete mellett magasodott a Park Szálló és a Grand mozi; mindkettő a harmincas években épült, de még ma is Sanghaj nevezetes épületei. A házakat az őszi szélben lobogó vörös vásznak díszítették, rajtuk a kulturális forradalom jelszavai: „Első a politika”, „Ne feledkeztek meg az osztályharcról”, és így tovább. A tetőn neonfények üzenete sürgette a népet, hogy „vigye végig a forradalmat”. Felfelé tekintető arcom a körülöttem nyüzsgő emberek számára azt jelentette, hogy Kína más vidékéről érkezett látogató vagyok, aki Sanghaj nagyvárosi csodáit bámulja. Ügyet sem vetett rám senki. Mikor a lépéseim elbizonytalanodtak, mert pillantásom az emeleteket számolta, és az atlétikai szövetség épületének ablakait kereste, a gyalogosok sűrű tömege durván elsodort.

A Néppark kapujánál férfiak, nők és gyermekek álltak sorba belépőjegyért, mások a barátaikat vagy a hozzátartozóikat várták. Megálltam közöttük, és megint felnéztem a túloldalon álló épületre, mert az előbb csak nyolc emeletet tudtam megszámolni, és nem láttam semmiféle kilencedik emeletet, csak a lejtős tetőt. Hogy elkerüljem a feltűnést, elkezdtem fel-alá sétálni, mintha én is türelmetlenül várnék valakire. Aztán megint felnéztem. Egyszerűen nem tudtam felfedezni semmiféle kilencedik emeleti ablakot, ahonnet Mejping, mint mondták, kiugorhatott. Míg e felfedezésem jelentőségén

töprengtem, lassan elhaladtam a Néppark mellett. Akkor vettem észre, mikor visszafordultam, hogy az atlétikai szövetség épületének oldalán van egy kilencedik emeleti ablaksor is. A Nankingi úti homlokzat felől egyáltalán nem lehetett látni; egy sikátorra nézett, amelyet kétemeletes házak szegélyeztek. Az ablakok nagyon keskenyek voltak, és függőleges vasrácsok voltak rajtuk. Az utca szintjéről nem tudtam megállapítani, van-e köztük elég hely, hogy egy ember átpréselhesse magát.

Amit láttam, az nagyon különbözött attól, amit mondtak. Időre volt szükségem, hogy átgondoljam a dolgot, ezért vettem egy jegyet a parkba, és besétáltam. Leültem egy padra egy csendes sarokban, ahonnan láthattam a túloldali épületek felső emeleiteit. Bámultam azokat a keskeny, vasrácsos ablakokat, és azon tűnődtem, mi lehet az igazság a lányom halála körül. Biztos voltam benne, hogy történt ott még valami más is azon felül, amit nekem elmondtak. A nap melegen sütött, és enyhe szellő borzolta az őszi lombokat felettem. Hallottam a forgalom zaját és az emberi hangokat. Bánatomban azonban olyan végletesen egyedül voltam, mint ahogy valaki egyedül lehet egy lakatlan szigeten.

Átmenjek az utcán, bekopogjak az atlétikai szövetség épületébe, hogy megpróbáljak kideríteni valamit? Újra és újra megkérdeztem magamtól, de nem tudtam dönteni. Egy kislány fordult a gyalogútra, háromkerekű biciklijét hajtva. Az anyja mögötte jött. Mikor a kislány felgyorsított, az anyja rászólt: „Lassabban! Óvatosan!”. A gyerek azonban még gyorsabban hajtott. Fekete szemében huncutság csillant meg, amint hátranézett az anyjára. Elhaladtak előttem, majd eltűntek a bokrok mögött.

Mindenütt Mejpinget láttam, míg elhagytam a parkot, és a buszmegállóhoz mentem; minden fiatal nő és kislány rá emlékeztetett az utcán. A szívem majd megszakadt a fájdalomtól; elhagyatottabb és gyámoltalanabb voltam, mint a börtönben bármikor.

A buszmegállóban tömeg gyűlt össze. Jött egy busz, és megállás nélkül továbbhajtott. Összeszedtem magam, és elszántan átvágtam az útkereszteződésen. A szűk sikátor elején, az atlétikai szövetség épülete mellett megpillantottam egy fiatal nőt, amint egy zsámolyon ülve kötött.

– Itt lakik? – kérdeztem.

Bólintott, és folytatta a kötést. Néhány járókelő haladt el mellettünk, de egyik sem nézett felénk. Láttam, hogy a házak, amelyek a sikátor felét elfoglalják, úgy épültek, hogy nekitámaszkodnak a falának.

– Keres valakit? – kérdezte a lány, és felnézett a kötésből. – Pekingből jöttem – hazudtam. – Hallottam, hogy egy fiatal színésznő a sanghaji filmstúdióból itt követett el öngyilkosságot, ennek az épületnek az ablakán ugrott ki 1967-ben.

Felnézett, és megrázta a fejét.

– 1967-ben nem – mondta. – Az a kulturális forradalom kezdete utáni év volt, ugye? Akkor tatarozták ezt az épületet. Teljesen fel volt állványozva. Emlékszem rá, mert nem sokkal a kulturális forradalom kezdete előtt költöztünk ide. És a munkások nagy felfordulást csináltak itt az utcában. Aztán elmentek anélkül, hogy befejezték volna a munkát.

– Akkor biztosan tévedek – mondtam gyorsan és otthagytam. Életbevágóan fontos információ birtokába jutottam. Most már biztosnak látszott, hogy a lányom nem követhetett el öngyilkosságot úgy, ahogy mondták.

Alighanem rossz irányba indultam el a Nankingi úton, mert egy idő után távolabb találtam magam az otthonomtól, mint kellett volna. Jött egy busz, felszálltam rá. Fárasztó út után újra az utcámban voltam. Mikor benyitottam a kapun, két biciklit láttam a kertben. A földszinti szobákból hangok hallatszottak.

A-jivel a folyosón találkoztam, elújságolta, hogy a földszinti lakrészbe egy Csu nevű családot szállásoltak be. Mindenfélét mesélt róluk, de nem figyeltem oda, mert a Nankingi úton tett felfedezésemmel voltam elfoglalva.

A lányom halála továbbra is rejtély maradt, és semmivel sem jutottam közelebb a tényekhez, mint eddig. Az viszont biztosnak látszott, hogy a forradalmárok vallatták, és kezeik között halt meg. Ha nem öngyilkos lett, hanem megölték, meg kell találnom valahogy a gyilkosát, és elérnem, hogy megbűnhődjék. A gyilkosságért Kínában halálbüntetés jár. Nem láttam többé lelki szememmel Mejpinget a Nankingi úton feküdni a nyári hajnal sápadt fényében, azon a júniusi reggelen, mikor a zsúfolt utca még néptelen. Álmaimban és magányos óráimban azonban továbbra is láttam színtelen arcát és élettelen testét. Hallottam kiáltozását és nyögéseit. Megesküdtem Istennek, hogy bosszút fogok állni.

Néhány nap múlva beköltöztek Csuék. Míg azon tépelődtem, lemenjek-e, hogy köszöntsem őket, és szóljak hozzájuk néhány barátságos üdvözlő szót, Csuné már fel is jött látogatóba. Velem egykorú asszony volt, gondosan olajozott, festett fekete hajjal, amelyet hamis teknőcfésűvel fogott össze. A szája sarkából cigaretta lógott. Hellyel kínáltam. A-ji hozott neki egy csésze teát, meg külön egy csészealjat, hamutartónak.

– A lányom, Jé, egy iskolába járt a maga lányával, Mejpinggel – mondta túláradó szívéllyel. – Jó barátnők voltak.

– Itt él magával Sanghajban a lánya?

– Jé a legidősebb lányom. Most Pekingben van, a felszabadító hadsereg ének- és táncegyüttesénél. A férjem kapitalista volt, ezért kiraktak az otthonunkból, és egy garázsban kellett lagnunk, miután a vörösgárdisták kifosztották a házat. El tudja képzelni, hogy mind a heten egy garázsban laktunk?

Több mint kétszáz métert kellett gyalogolnunk az ivóvízig meg a végéig. A vörösgárdisták utcát söpörtettek velem, a férjemet pedig megverték, és nem is tudom, hányszor vitték harci gyűlésre. Jelentéktelen kis kapitalista család vagyunk mi. Nincs sok pénzünk. A felszabadulásakor a férjemnek egy kis arckrémgyártó műhelye volt. Semmi több. — Egészen izgatott lett, míg beszélt, és sűrűn megszívta a cigarettáját.

— Mindezt nem kellett volna elszenvednie, hiszen a lánya a hadseregnél van. Nem tekintették magukat „érdemes családnak”? — kérdeztem. Minden család, amelynek fiai vagy lányai a fegyveres erőknél szolgáltak, megkapta az „érdemes család” címet. Különleges fejadagokat és előjogokat kaptak a párttól.

— A vörösgárdisták nem törődtek vele. Most már figyelembe veszik. Visszakaptuk a régi társadalmi helyzetünk, és megkaptuk itt ezeket a szobákat.

— Remélem, jól érzik majd magukat — mondtam udvariasan.

Megpaskolta a kezem, és azt mondta:

— Nem lenne szabad állandóan magamról beszélnem. Maga sokkal nehezebb időket élt át, mint mi. Börtönbe kellett mennie, és meghalt a lánya. Rögtön írtam Je-nek Pekingbe, mikor meghallottam, hogy a lánya öngyilkosságot követett el. Mindannyian olyan szomorúak voltunk!

Nem akartam vele Mejpingről beszélni, és nem lett volna bölcs dolog elpanaszolni, mi minden történt velem a börtönben, így aztán nem szóltam semmit.

Csuné mosolygott, a csészealjba dobta a cigarettáját, és rágyújtott egy másikra. Mélyen leszívta a füstöt, majd így szólt:

— Tulajdonképpen azért jöttem, hogy megbeszéljük a villanyszámla ügyét. Mindig is úgy tartottam, hogy legjobb az elején tisztázni a dolgokat, ugye? Akkor nem lesz semmi félreértés. A vejem villanyszerelő. Megállapította, hogy csak egy

villanyóra van a házban. Magának megfelelne, hogy fele-fele arányban fizessük a számlát? Maga lakja a ház egyik felét, mi meg a másik felét.

Mielőtt felelhettem volna, A-ji, aki nyilván a folyosón hallgatózott, bejött és azt mondta:

— Ó, nem, Csuné asszony. A háztartásban élő lakók száma alapján fogjuk fizetni a villanyszámlát. Maguk heten vannak, mi csak ketten. Kilenc részre osztjuk a villanyszámlát. Maguk fizetnek hét részt, mi fizetünk kettőt.

— Nem számít, hiába vagyunk mi heten, nem foglalunk el több helyet. A számlát fele-fele arányban kell elosztani. — Csuné asszonyt igen felbosszantotta A-ji.

— Többen vannak, több világítást használnak. A fele-fele arány nem igazságos — vitatkozott A-ji.

Úgy döntöttem, közbelépek.

— Nézzük meg, mások hogyan osztoznak a számlán — mondtam. — Elmegyek Lu Jing-hez. Ő a lakóbizottsági elnökünk. Ő is más családokkal él egy házban. Kérdezzük meg őt!

— Az egyáltalán nem lesz jó. Magát leszámítva mindenkinek ugyanakkora lakótér jut. Magának több helyet adtak, mint másoknak. Ha egy-egy család lakna mindegyik szobájában, akkor maguk is hatan-heten lennének — mondta Csuné hevesen.

Elyomta a cigarettáját a csészealjban, és felállt.

— Szólok a férjemnek, hogy beszéljen magával. — Elhagyta a szobát, és magában dohogva lement a lépcsőn, meg sem várva beleegyezésemet, hogy akarok-e a férjével találkozni.

Nem értettem, miért aggódik annyira a villanyszámla miatt. Abban a néhány hónapban, mialatt itt laktam, soha nem volt több a villanyszámla néhány jüannál.

Lépéseket hallottam a lépcsőn. Egy perccel később felpattant az ajtó, Csu úr sétált be. Pirospozsgás, de petyhüdt arcú ember volt, valaha elég kövér lehetett.

Csaknem rögtön utána A-ji jött vissza a szobába, és védelmezően mellém állt.

– Mi akar ez lenni, a feleségem azt mondja, nem akarják megfizetni a részüket a villanyszámlából? – mondta elszántan.

Mivel olyan gorombán tört be a szobába, és még csak nem is köszönt, én sem álltam fel, hogy üdvözljem, hanem ülve maradtam az asztalnál.

– A jövőben, ha bármelyikük be akar jönni hozzám, először is kopogjon az ajtón – mondtam. – Nem tolakodhat be kopogás nélkül. Ha ad magára egy kicsit, viselkedjék civilizált módon. Elvörösödött, és zavarba jött.

– Nem akarja megbeszélni, hogyan rendezzük a villanyszámla kifizetését? – kérdezte.

– Nem – mondtam határozottan. – Fáradt vagyok ahhoz, hogy most villanyszámla-fizetésről vitatkozzam. A következő hónapra kifizetem a számla felét. Közben pedig felszereltetek még egy villanyórát, hogy minden további vitának elejét vegyük. A kérdéses összeg jelentéktelen. Nem értem, miért csapnak ekkora hűhót körülötte.

Leült az egyik székre, és kifakadt.

– Nem érti, minek ekkora hűhó? A pénz miatt van a hűhó. A vörösgárdisták elkobozták a bankszámlámat. Nincs munkám. Havi tizenkét jüant kapunk a feleségemmel, hogy megéljünk belőle (akkori árfolyamon ez körülbelül három fontot ért). Az egyik fiam munkanélküli. A másik csak 40 jüant keres havonta. Az unokánkról is gondoskodnunk kell. A szülei északkeleten élnek. Arrafelé nagyon kevés az élelem. Nekik is élelemcsomagokat kell küldenünk.

Felálltam, hogy jelezzem, részemről a beszélgetésnek vége.

– Mindezt sajnálom. A nehézségeire való tekintettel kifizetem a legközelebbi villanyszámla felét.

Csu úr görnyedt, távozó alakját néztem, megsajnáltam a Csu családot, és arra gondoltam, mennyire demoralizáló a szegénység.

Másnap a lakáshivatalhoz folyamodtam, hogy engedélyezzék egy villanyóra beszerzését. A bürokraták nem foglalkoztak a kérvényemmel. Valahányszor bementem, hogy érdeklődjem, az volt a válasz, hogy a kérvényem elbírálás alatt áll.

Egy napon találkoztam az egyik munkással, aki annak idején leköltöztette a fürdőszobát.

— Nem fog maga azoktól engedélyt kapni — mondta. — Még leghamarabb a „kiskapun” át szerezhet villanyórát.

Néhány nappal később, mikor elmenőben voltam, megszólított Csuné veje, a villanyszerelő. Úgy látszott, engem várt a kertben. Felajánlotta, hogy szerez nekem egy villanyórát „kiskapun” át, és megmondta az árát, a hivatalos ár többszörösét. Alkudoztam vele. Végül a hivatalos ár kétszeresében egyeztünk meg.

— Nem a munkahelye raktárából származik az a villanyóra? — kérdeztem vaktában, biztos voltam ugyanis abban, hogy onnan lopta el. A kommunista Kína állami vállalatainál mindennapos volt a tolvajlás, mert a párttitkárok restek voltak az állami tulajdonra vigyázni, a rosszul fizetett munkások pedig úgy érezték, jogos ellenszolgáltatás ez alacsony bérükért. Annyira általános volt ez a gyakorlat, hogy nyílt titoknak számított. A munkások tréfálkoztak rajta, és „kommunizmus”-nak hívták, mivel e szó kínai fordításban annyit tesz: a tulajdonban való osztozás.

— Mit érdeklí az magát, hogy honnan van a mérő? Villanyórát akar venni, nem? — felelte szemtelenül a fiatalember.

Haboztam, nem tudtam dönteni, hogy tényleg megvegyem-e a lopott holmit.

— Föl is szerelem magának — mondta.

— Mennyit számít föl a munkáért? — kérdeztem.

– Legszívesebben ingyen csinálnám, mert olyan rendes hozzánk. De a kormányzat nagyon rosszul fizet, és szükségem van külön keresetre. Hat jüan túl sok lenne? – kérdezte.

Végigmértem ezt a kevésbé bizalomgerjesztő fiatalembert. Eléggé intelligensnek látszott, bár neveletlen volt, és rosszul öltözött. Beláttam, ő is a rendszer áldozata, ugyanúgy, mint mi mindannyian. Más körülmények között, ha lett volna lehetősége, hogy megkeresse a tisztas megélhetés költségeit, öntudatos fiatalember válhatott volna belőle. Fürkészően nézett rám.

– Hat jüan teljesen megfelel – mondtam.

A-ji dühös volt Csuékra az egész ügy miatt, de rám is, mert „gyengesség”-nek nevezte azt, ahogyan Csuékkal bánok. Megjósolta, hogy Csuék ezentúl ki fognak használni.

– Nem ismeri maga az efféléket – jelentette ki.

Csuné unokája hatéves, eleven fiúcska volt, hamarosan általános iskolába kellett mennie. Nagyon elkényeztették, és semmi modora nem volt. Napjában többször is felrohant a lépcsőn, és besurrant a szobámba, különösen, amikor nem voltam ott. Kinyitogatta a fiókjaimat, és elvette, ami megtetszett neki. A sétáimból hazatérve néha az asztalomnál találtam, ahol a papírjaimra rajzolgatott a tollammal. Máskor felhozta a labdáját, és a tiszta falaimhoz vagdosta. Gyakran csak azért rohagált ki-be a szobában, hogy fölös energiáját levezesse, s közben érthetetlen csatakiáltásokat hallatott. Amikor A-ji főzött, beletorkoskodott az ételbe, és ha A-ji aprópénzt hagyott az asztalon, biztos lehettem benne, hogy el fog tűnni, ha a fiú a szobában volt. Szóltam néhányszor Csunénak, de mindig azt felelte:

– Megmondom neki, hogy ne menjen fel. De nem tudok folyton figyelni rá. Nyakamon az egész házimunka meg a főzés.

Egy reggel nyitom az ajtót, és ásítást hallok lépcső aljából. Lenézek, és meglátom Csuné állástalan fiát,

amint éppen kel fel az ágyából. Éjszaka, míg aludtam, Csuek elfoglalták a hallt, és hálósobává alakították. Az ágy a velük szomszédos falnál volt ugyan, de az én oldalamon is állt egy kis asztal meg egy szék, így alig egy lábnyi széles átjáró maradt számomra az ajtóig. Sőt, még a néhány alsó lépcsőfokot is kisajátították, csomagokat raktak rájuk. Hívtam A-jit, hogy nézze meg, mi történt. Rögtön le akart rohanni, hogy beolvasson Csunénak. Vissza kellett tartanom.

Reggeli után elmentem a lakáshivatalba.

– A Tajjüan út 1-ben lakom – mondtam az asztal mögött ülő embernek.

– Tudom, ki maga, megismerem – mondta.

– Elnézést, hogy zavarom, szeretnék valamit kérdezni. Meg tudná mondani, milyen lakóteret jelölt ki nekem a lakáshivatal?

– Az emeleti szobákat – mondta.

– És a földszinti hall?

– A földszinti hallon és a kerten fele-fele arányban osztoznak. A lakbére a kert és a hall felére jogosítja.

Megköszöntem a felvilágosítást, és hazamentem. Csuné a teraszon állt, és a mosott ruhát teregette ki.

– Látom, a fia újabban a hallban alszik – mondtam.

– Igen, odabent nincs már hely – mondta közönyösen, és folytatta a teregetést.

– Most voltam a lakáshivatalban, és tisztáztam, hogy a hallnak csak a fele a maguké. A másik fele az enyém. Mondja meg kérem a fiának, hogy rakja át a holmiját a hallban a maguk oldalára, és ne torlaszolja el a lépcsőt.

– Hagyott magának elég helyet, hogy tudjon ki-be járni. Maga elég vékony asszony. Mennyi hely kellene még, hogy át tudjon járni? – zsémbelt.

– Nem az számít, hogy mennyi helyre van szükségem. Az a lényeg, mekkora terület az enyém. Szóljon neki, kérem, hogy vigye el a dolgait az én felemről – mondtam határozottan, és bementem.

– Heten vagyunk – mondta Csuné. – A lányom látogatóba jön hozzánk. Nincs annyi helyünk odabent, hogy még egy ágyat beállítsunk.

A-ji az erkélyről hallgatta szavaltásunkat. Mikor bejött, azt súgta:

– Most már meg kell építenünk azt a falat. Másképp nem tudjuk megakadályozni, hogy betolakodjanak a maga lakrészébe.

– De hát nem kapunk sehol téglát – mondtam.

– Adjon nekem néhány nap szabadságot, hogy hazamehessek Szucsouba körülnézni, nem ad-e el valaki régi téglát.

– Természetesen! Mindenképpen ideje, hogy hazalátogass. – Örültem, hogy A-ji haza akar menni néhány napra. Bár minden héten volt egy nap kimenője, csak ritkán ment el valahová.

Rákövetkező reggel, hogy A-ji hazament, korán reggel elindultam a piacra a bevásárlókosarával. Bár még csak öt óra volt, és még nem is világosodott, a piac felé vezető utcák tele voltak kabarjukat gomboló, siető emberekkel, akik az élelmiszerstandok felé igyekeztek. Mindenfelé kavargó tömeget lehetett látni. A zshivaj már messziről hallatszott.

Mivel A-ji és én már elfogyasztottuk csekély disznóhús- és tojásfejadagunkat, abban bíztam, hogy kapok csirkét, amit nem jegyre adtak, és levest főzök belőle. És kellett valami zöldség is, továbbá meg kellett vennem a havi tofuadagunkat is, mielőtt a jegyem lejárna. Az üveg tejemet is be kellett szereznem. Mivel csirkét ritkábban lehetett kapni, mint zöldséget, először a csirkeárusnál álltam sorba. A sor máris hosszú volt. Az ott álló emberek között egész kis kollekció volt olyan ócskaságokból, mint törött dobozok, régi kalapok, zsámolyok, bádoggannák. Valahányszor előrehaladt a sor néhány lépést, ezeket a furcsa tárgyakat is előbbre tolták a mögöttük álló asszonyok, mintha ezek is a sorhoz tartoznának. A körülöttem álló asszonyok

beszélgetéséből kitaláltam, hogy ezek a tárgyak a gazdájukat helyettesítik a sorban, ha akad egy barát vagy ismerős, aki előbbre lökdösse őket. Ezzel a megoldással egy ember két-három sorban is várhatott egyszerre. Valójában ugyanaz a kölcsönös segítségnyújtás működött itt, mint a „kiskapus” rendszerben; míg én tartom a helyed a sorban, te ugyanazt teszed nekem a másokban. Ha egy-egy ilyen tárgy a stand közelébe került, a barát átkiáltott az embernek a másik sorba, hogy jöjjön gyorsan vásárolni. Akkor az illető gyorsan lerakott egy tárgyat a másik sorba, hogy tartsa a helyét, s átrohant az első sorba és elintézte a bevásárlást. Mindenki ehhez tartotta magát, mert maga is rászorult a többiek segítségére. Ilyen körülmények között a bevásárlás alaposan szervezett és rendkívül kimerítő tevékenység volt. Csaknem egy óra hosszat kellett várnom, mire végre sorra kerültem. Amennyire láttam, a nagy ketrecben már csak öt csirke volt.

— Hol az ételmezejegye? — kérdezte az eladó.

— Jegyre adják a csirkét? — kérdeztem meglepetten.

— Siessen már! Siessen! Mások is várnak. Mutassa már az ételmezejegyet! — Az asszonyok kórusa türelmetlenül zúgott mögöttem, és előrelökdöstek.

Gyorsan elővettem az erszényemből az ételmezejegyemet, és odanyújtottam a férfinak.

— Mi ez? Csak ketten vannak a háztartásban? Akkor csak két csín súlyú csirkét vehet. Ezek itt mind nagyobbak. Holnap jöjjön korábban. A kisebbek nagyon hamar elfognak — mondta, és már fordult is a következő asszonyhoz: — Mutassa az ételmezejegyét!

Úgy döntöttem, továbbmegyek, és beállók a sorba a zöldségesnél. Nem nagyon sajnáltam, hogy nem kaptam csirkét, mert már fáradt voltam a sorban állástól, és untam hallgatni az asszonyok harsogó hangját magam körül. Ha kaptam volna csirkét, most állhatnék a következő sorban, hogy levágassam és

megkopasztassam. Úgy gondoltam, ennyi fáradságot a legjobb csirkeleves sem ér meg.

Ahogy haladtam tovább a tömegben a zöldségesstandok felé, egy férfihangot hallottam a hátam mögött: „*tajtaj, tajtaj!*”. A szolgák szólították így meg a felsőbb osztálybeli asszonyaikat. Meglepődtem, hogy ilyen megszólítást hallok a kulturális forradalom propagandája után, és kíváncsi voltam, ki lehet az a *tajtaj*. Úgy éreztem, a hang engem követ. Egy pillanat múlva öreg kertészem állt mellettem. Könnyek csillogtak a szemében, és elcsukló hangon mondta:

– Hát él még! Egészen jól néz ki. De Mejing...

Az emberek kíváncsian néztek ránk, és néhányan megálltak, hogy hallgatózzanak. Gyorsan megadtam a címemet a kertésznek, és megkértem, hogy jöjjön el délelőtt.

Már nem érdekelt, hogy élelmet vegyek. Volt otthon egy kenyérem, egy doboz lekvárom, meg valami savanyúság. Gondoltam, ezen megélek egy napig, így csak az üveg tejet vettem meg, hazamentem és vártam öreg kertészemet.

Mennyire örültem, hogy látom az öreget! Azóta kerestem, hogy kiszabadultam. Pénzzel tartoztam neki. A végkielégítése a zsebemben volt, mikor bevitték a börtönbe.

Ő is ugyanennyire örült nekem. Felvette az új ruháját, és csak úgy ragyogott, míg bevezettem a szobámba.

– Úgy örülök, hogy összefutottunk a piacon! — mondtam. — Meg akarom adni a végkielégítétedet, amellyel annyi éve tartozom.

– Ugyan már! Mejing rég odaadta a pénzt. Eljött hozzám, miután magát elvitték... — Nem tudta rászánni magát, hogy nevéen nevezze a börtönt.

Mejing fizetése alacsony volt, és tudtam, hogy a vörösgárdisták nem hagytak többet néhány száz jüannál a betétszámláján. Az összes megtakarított

pénzét oda kellett adnia a kertésznek. Büszke voltam rá, hogy így cselekedett.

— Tudsz valamit a haláláról? — kérdeztem az öreget.

— Hallottam, hogy öngyilkos lett. Nem láttam őt, csak azon a napon, amikor elhozta a pénzt. — Az öregember lehorgasztotta a fejét. — Öreg Csao azonban látta. Egyszer találkoztam vele az utcán. Azt mondta, rendszeresen látogatta Mejpinget.

— Mit gondolsz, meg tudnád találni Öreg Csaot, hogy szólj neki, látogasson meg egyszer?

— Feltétlenül! És Szakácsot is megtalálom. Boldogok lesznek, ha megtudják, hogy él és jól van.

— Nem tudod, dolgozik Öreg Csao és Szakács?

— Igen, mindkettőjüknek van állása. Azt hiszem, Szakácsnak egy gyárban, Öreg Csao pedig portás egy iskolában. Tudja, a vörösgárdisták megverték, és eltört a karja. Aztán rosszul forrt össze. Nyomorék lett — mondta öreg kertészem.

Megdöbbsentett és elszomorított Öreg Csao sorsa. Megkérdeztem a kertészt, neki van-e munkája.

— Évekig munkanélküli voltam — mondta. — A virágültetést helytelenítették, majdhogynem ellenforradalminak tartották. Most azonban úgy látszik, változik egy kissé a helyzet. Néha már kapok alkalmi munkákat. Még a kerületi rendőrségnek is ültettem virágokat. Minden rendben lesz újra, nem gondolja? — Aligha értette az öregember ezeket a hullámhegyeket és hullámvölgyeket, s hogy mikor mi helyes, mi nem.

Azon töprengtem, megkérhetem-e, hogy jöjjön el, és csináljon valamit a kerttel. Határozottan üresnek és elhanyagoltnak látszott, a fák ellenére, amelyeket a lakáshivatal faültetési részlege ültetett. Bizonyára az öregnek is ez járt az eszében, mert így szólt:

— Akarja, hogy eljőjjek, mikor tudok, és rendbe hozzam a kertet odalenn? Látom, hogy meg kell nyírni a sövényt, és nincs semmi a fákon kívül.

– Ó, az nagyszerű lenne! Tud szerezni virágpalántát? Lehetne pázsitot csinálni? – kérdeztem mohón.

– Attól tartok, fűmagot nem lehet többé kapni. Palántákat nevelek otthon, ládákból, tudja viszket a kezem, ha nem ültethetek valamit. Mikor a vörösgárdisták mindenütt ott voltak, az ágyam alá dugtam a palántás ládáimat – kuncogott.

Lekísértem, hogy megmutassam neki a kertet. Csuné is ott volt. Bemutattam neki a kertészt, és közöltem vele, azért jött, hogy virágokat ültessen.

– De csak a maga részén – mondta Csuné. – A mi részünkön nem akarunk virágokat. Nem tudja, hogy Nagy Vezetőnk, Mao elnök ellene van a virágoknak?

Csuné asszony nyilván nem hallotta még, hogy a virágokkal kapcsolatos helyzet megváltozott. Nem terheltem azzal, hogy felvilágosítsam, mert a helyzet könnyen újra megváltozhatott. Csak annyit kérdeztem:

– Akarja, hogy a maga részén is megnyírja a sövényt?

– Csak ha nem kell fizetnem a kertészének. Nekem nincs valutaszámlám, és nincsenek külföldi kapcsolataim. Nekünk nem telik kertészre.

Epés megjegyzésével, amelyben a „külföldi kapcsolataimat” említette, a bebörtönzésekre utalt.

Két nappal később A-ji visszajött egy nagy kosarat cipelve, benne egy nagy hal, egy kövér csirke meg néhány tojás; Szucsóban szerezte, a „kiskapun”. Szokása szerint a hátsó ajtón lépett be a házba. Csuné a konyhában volt, és meglátta A-jit a kosárral.

– Mit vett a szocsoui feketepiacon? – kérdezte A-jit.

– Ki mondta, hogy vettem valamit a feketepiacon? Ezeket ajándékba kaptam a férjemtől meg a fiamtól. Különben is, mi köze hozzá? – A-ji fel volt háborodva, hogy vádaskodással fogadják.

Hallottam, hogy megjött, és kimentem eléje a szobámból. A-ji bement a konyhába.

– Ez a vénasszony egy hárpia – mondta. – Hogy boldogult a piacon? Tudott venni zöldséget? – Letette a kosarát a konyhaasztalra, és a fürdőszobába ment. Kiszedtem a tojásokat a kosárból, és azon gondolkoztam, vigyek-e le néhányat Csunénak ajándékba. A feketepiacon tilos volt vásárolni. Míg azonban nem érkezett feljelentés a vásárlásról, a hivatalos személyek általában szemet hunytak felette, mert tudták, hogy semmit sem tehetnek a kialakult gyakorlat ellen.

Lépéseket hallottam a lépcsőn, és Lu Jing jelent meg a lépcsőfordulón. Eléje mentem, hogy üdvözljem.

– Jó régen voltam már itt – mondta, miközben helyet foglalt a szobámban. – Most már biztosan eléggé jól van, hogy csatlakozzék a szemináriumi csoportunkhoz.

– Köszönöm a figyelmességét. Valóban napról napra erősebb vagyok.

– Sokan szóvá tették, hogy jönnie kellene már. Látják, hogy eljár hazulról és fürgén sétál. Tudják, hogy jól van.

– Valóban, már teljesen jól vagyok.

– Lin Piao bűneit tanulmányozzuk. Ez igen fontos. Segít, hogy tisztán lássunk ennek a gonosztevőnek az ügyében, aki megpróbált ártani Nagy Vezetőnknek, Mao elnöknek. Jó lesz, ha csatlakozik hozzánk a jövő héten. – Határozottan és fensőbbiségesen beszélt.

– Rendszerben van. Szívesen elmegyek a jövő héten. – Megadtam magam, mert ha már nem bújhattam a betegségem ürügye mögé, legalább csináljam készségesen.

Mikor A-ji kijött a fürdőszobából, Lu Jing hozzá fordult.

– Hallom, elutazott.

– Hazamentem egypár napra, hogy meglátogassam az öregemet – mondta A-ji.

– Vett valamit a feketepiacon? – kérdezte Lu Jing.

– Dehogyan vettem! Szucsóban is van lakóbizottságunk. Amit magammal hoztam, az ajándék a családomtól. Unokatestvéreink vannak vidéken. Csirkét tenyésztenek és halásznak a folyóban. Ezt a férjemnek küldték.

– Tudja, hogy törvénybe ütközik a feketepiacon vásárolni. Mindenki köteles jelenteni, ha ilyen tevékenységet tapasztal. Nehogy vásároljon a feketepiacon!

– Lu Jing egészen goromba volt A-jivel, mert nem tudta rábizonyítani, hogy tényleg a feketepiacon vásárolt be. Megszégyenült és dühös volt.

A-ji kiment a szobából.

– Véletlenül hallottam, hogy a környéken sokan megjegyzéseket tesznek a ruháira – mondta Lu Jing, hozzám fordulva. – Azt mondják, túl sok figyelmet fordít az öltözködésre. A ruhái nemcsak drágák, de mind újjak is.

– Tulajdonképpen nem szeretek új ruhákban járni – mondtam. – Semmit sem szeretnék jobban, mint visszakapni a régi ruháimat, de sajnós nem tudom, hogyan találhatnám meg a vörösgárdistákat, akik elvitték, mikor kifosztották az otthonomat. Talán tudna segíteni, hogy visszakapjam a ruháimat?

Láthatóan zavarba jött, hogy megfélemedezett a vörösgárdistákról, akik az összes ruhámat elvették. De azért nem hagyott fel azzal, hogy kritizáljon:

– Legközelebb, ha ruhát vesz, valami tengerészkek pamutvászon készruhát vegyen, amelyet mindenki visel. Akkor majd olyan lesz, mint aki közénk tartozik, és nem kelt feltűnést a sötét gyapjúkosztümjében.

Mikor Lu Jing elment, A-jivel megállapítottuk, hogy Csuné jelentette fel A-jit, és talán ő pletykáit a ruháimról is.

Megkérdeztem A-jit, mit intézett téglaugyben.

– Az öregem diszkrétan körül fog nézni. Ha talál valamit, értesít.

Következő vasárnap Öreg Csao és Szakács látogatott el hozzám. Miután kikérdeztem őket a munkájuk meg a családjuk felől, szorongva Mejpingről érdeklődtem.

– Nem sokkal azután, hogy a forradalmárok elvitték magát, átköltöztették őt egy szobába Csen professzor, a Tung Csi egyetem tanára házába. A professzort megvádolták a vörösgárdisták, és a családjával együtt felparancsolták a padlásra. A ház többi részében más családokat helyeztek el. Mejping itt kapott egy szobát. Nagyjából tíznaponként látogattam. Úgy látszott, jól van, de maga miatt nagyon aggódott. Miután meghalt, megkérdeztem Csenné asszonyt, mi történt. Azt mondta, az éjszaka közepén hurcolta el Mejpinget egy csapat forradalmár. Csenné asszony azt mondta, nem hiszi, hogy a filmstúdióból jöttek volna. Azt mondja, kiment a lépcsőpihenőre hallgatózni, mikor meghallotta Mejping tiltakozását, hogy velük menjen. Végül azonban csak elvitték.

– És a többiek, akik ugyanazon az emeleten laktak, mint Mejping? – kérdeztem Öreg Csaot.

– Kérdezősködtem. Senki nem mondott semmit. Látszott, hogy félnek.

Megkérdeztem Öreg Csaótól, hol van az a ház. Felírta a címet, de figyelmeztetett.

– Ne menjen oda. Semmit sem fog megtudni. Az volt a benyomásom, mindegyiküknek meghagyták, hogy ne beszéljenek róla.

– Jobb, ha személyesen nem kérdezősködik – mondta a Szakács. – Ha a rendőrség megtudja, hogy kérdezősködött, baj lesz belőle.

– Azt mondtad, a Tung Csi egyetem professzora? – kérdeztem Öreg Csaótól, mert arra gondoltam, Winnie férje, Henry, aki szintén a Tung Csi egyetemen professzor, bemutatthat Cséneknek.

– Igen, Csenné asszony maga mondta. Nagyon rendes asszony. Mejping gyakran elmondta, milyen jó volt hozzá.

– Nem tudod, mi lett régi barátaimmal, Huang professzorral és feleségével?

– Rengeteg bajuk volt, és a vörösgárdisták bezárták őket. Most már egyenesbe jutottak, csak Huangné asszony nagyon beteg.

– Ugyanott laknak még?

– Igen, azt hiszem.

Öreg Csao és Szakács aztán elmesélték, hogy a drága Csen Ma is meghalt.

– Nem tudja elképzelni, mi volt Sanghajban 1967-ben és 68-ban – mondta a Szakács. – A vörösgárdisták és a forradalmárok megbolondultak. Teljesen megvadultak a városban, tetszésük szerint rabolták ki és hurcolták el az embereket, titkos bíróságokon kínozták, és minden elképzelhető kegyetlen módon gyilkolták meg őket. Senki nem volt biztonságban, ha kilépett az utcára. Még mentőautókat is igénybe vettek, ha nem volt elég járműük az emberek elhurcolására. Annyi öngyilkosság volt! És rengeteg ember ment a rendőrségre, könyörögtek, zárják őket börtönbe, hogy biztonságban legyenek.

– Nem sokkal azelőtt, hogy utoljára láttam, Mejing azt mondta, feleségül megy Szun Kajhoz, de meg akarják várni, míg kiszabadul – mondta Öreg Csao. – Láthatóan bízott benne, hogy hamarosan kiengedik, mert tudta, hogy semmi rosszat nem tett. Akar találkozni Szun Kajjal?

– Tudod a címét?

– 1968-ban megadta a címét, és meghagyta, hogy értesítem, ha megtudok magáról valamit.

1968 óta öt év telt el. Törődik még mindig velem Szun Kaj? Én természetesen szerettem volna beszélni vele, hiszen ő valószínűleg ismerte Mejing életének kritikus szakaszát, mielőtt elhurcolták.

– Kérlek, próbáld megtalálni. Csak add meg neki a címemet. Ha közben megházasodott volna, ne tégy említést Mejingről a felesége előtt.

Aztán megkértem Öreg Csaót, szerezzen egy felhatalmazást a filmstúdiótól, és hozza el Meijing hamvait a krematóriumból.

Néhány nap múlva Lu Jing újra eljött, hogy emlékeztessen a lakóbizottság kedd délutáni szemináriumi ülésére, és figyelmeztetett, hogy ott kell lennem.

— Hozzon magával székét — tette hozzá. — Nincs elég pad a gyűlésteremben.

Kedden délután tengerészkék pamutzubbonyt vettem fel a szürke flanellnadrágomhoz. Reméltem, hogy a zubbony láttán Lu Jing úgy érzi majd, helyreállt a tekintélye, mert megfogadtam a tanácsát. Zubbonyomat azonban régi szabómmal csináltattam, és teljesen különbözött azoktól a rosszul szabott késztermékektől, amelyeket a legtöbb kínai nő viselt. Azt akartam, lássa Lu Jing, hogy megfogadtam a tanácsát, de nem akartam arra bátorítani, hogy túl gyakran adjon tanácsokat. Semmi olyat nem akartam tenni, ami azt sugallná, hogy kétségbe vonom a hatalmát, de arra is figyelmeztetni akartam, hogy ne higgye, bármit megtehet velem. A Lu Jinghez hasonlókkal így kellett bánni.

A lakóbizottság helyiségei hasonló házban voltak, mint amilyenben én is laktam. A gyűlés idejére egybenyitották a három földszinti szobát. A helyiségek kétharmad részben már megteltek kék ruhás emberekkel, a lábuk körül kisgyermekek rohángásztak, míg mások csak most érkeztek, és gyorsan csatlakoztak a tömeghez. Leplezetlenül kíváncsi tekintetekkel találkoztam, úgy látszik, megelőzött a hírem, hogy az 1. számú Gyűjtőfogház lakója voltam.

Csuné, akivel együtt érkeztem a gyűlésre, keresztülvezetett a zsúfolt termen egy csoport nőhöz, akik az ablak alatt ültek. Intett, hogy tegyem le a zsámolyomat, és foglaljak helyet közöttük. Senki sem köszönt nekünk. Mindenki közönyös arcot öltött, mintha attól félne, hogy egy óvatlan arckifejezés

elárulja. Néhány héttel később tudtam meg, hogy azok a nők, akik között ültem, mind a megbélyegzett kapitalista osztály tagjai, vagy értelmiségiek voltak, a kulturális forradalom kitaszítottjai, akiket nem kívánatosnak tekintett és gyanakvással szemlélte a proletariátus. Egy szobában ültünk a többiekkel, de elkülönítve tőlük. Még ha tömve volt is a terem, néhány hüvelyknyi hely mindig elválasztotta csoportunkat a munkások zsámolyaitól.

Nem a párt vagy a rendőrség rendelte el ezt az elkülönítést. A politikai osztálypropaganda eredménye volt, amellyel éveken át táplálták a népet. Egyszer, néhány héttel később, akkor érkeztem, mikor a szónok már beszélni kezdett. Sebteben letettem a zsámolyomat az ajtó mellett, és leültem a proletariátus közé. A két legközelebbi munkás, mintha áramütés érte volna őket, azonnal elhúzta tőlem a zsámolyát, így rögtön elszigetelődtem a zsúfolt teremben. Inkább szórakoztatott, mint zavart a dolog, de azért átfurakodtam a tömegben a zsámolyommal, mikor a szónok egy kis szünetet tartott, hogy igyék egy korty vizet. Csuné és a többi hölgy, akikkel ekkor már láthatatlan kötelék kapcsolt össze, bólintással és helyeslő pillantásokkal üdvözöltek, miközben az arckifejezésük továbbra is közönyös maradt.

A gyűléstermet a kulturális forradalom jelszavai díszítették, amelyeket már jól ismertem, és amelyek harci gyűléseim emlékéét idézték fel bennem. De voltak itt más nagy poszterek is, békésebb tartalmú üzenetekkel. Ezek az országnak a kulturális forradalom óta elért gazdasági haladását magasztalták, azt sugallva, hogy a kulturális forradalom szabadította fel a termelőerőket és növelte a termelékenységet. A kulturális forradalom persze éppen az ellenkezőjét tette. Az efféle hivatalos hazugságok, amelyeknek gyakran adták át magukat a hatóságok, és terjesztették őket, semmi más célt nem szolgáltak, mint hogy azt a benyomást keltsék,

hogy az igazság lényegtelen. A poszterek jelentősége tulajdonképpen az volt, hogy megmutassák; a lakóbizottság támogatja a kulturális forradalmat, és Mao politikáját. Párttitkárunk és munkatársai politikai lojalitásának látható megnyilvánulásai voltak.

Pontosan előttünk, a terem legfeltűnőbb helyén a Lin Piaót, bírálatuk tárgyát megbélyegző jelszavak voltak. Hatalmas papírokon sorolták fel Mao és a párt ellen elkövetett bűneit, és gúnyrajzokon jelenítették meg.

A gyűlés azzal kezdődött, hogy mindannyian felálltunk és elénekeltük „A Kelet vörös”-t, egy dalt, amely Kelet felkelő napjaként magasztalta Mao Ce-tungot. A kulturális forradalom óta ez vette át a nemzeti himnusz szerepét. Miután leültünk, egy férfi, akinek a nevét és beosztását nem mondták meg nekünk, heves kirohanást intézett Lin Piao ellen a bűneiért. A Nagy Meneteléssel kezdte, részletezte Lin Piao pályafutását katonatiszt korától, és a Mao elleni gyilkossági kísérletével végezte. Visszajára fordította a kulturális forradalom korábbi propagandáját, amellyel akkor láttak el minket, mikor Lin Piao csillaga még emelkedőben volt. Minden tette, amelyet akkoriban dicsértek, most rossznak bizonyult. Minden erénye bűnné változott. És azokat a bűneit, amelyekről korábban nem beszéltek, most elénk tárták. Mégis, szinte senki sem figyelt oda. Sok asszony elhozta a kötését vagy a foltoznivalóját, a férfiak pedig elterpeszkedve dohányoztak vagy szunyókáltak. A szemináriumi gyűlés merő formáság volt. Az emberek csak azért jöttek el, mert a funkcionáriusok megmondták nekik, hogy engedelmessé kell. Nem volt ez komoly erőfeszítés az emberek ideológiai oktatására, és az eredménye is a nullával volt egyenlő. Senki nem lett kommunistább vagy antikommunistább attól, hogy részt vett a szemináriumokon.

Miután a férfi befejezte a mondókáját, néhányan a hallgatóságból felálltak, hogy csatlakozzanak a kifejtett nézetekhez, a szónok ilyenkor a pártot képviselte, bármilyen alacsony volt is a hivatalos rangja vagy beosztása. Minden előre meg volt szervezve. A lakók, akik felszólaltak, papírdarabkákról olvastak fel, amelyeket a zsebükből húztak elő. Mindegyiknek a szövegét előre jóváhagyta a lakóbizottság.

A gyűlés végén mindenki felállt, jelszavakat kiabálni, hogy kifejezzük közös ellenszenvünket Lin Piao iránt. Bár némi elégtétellel hallottam a szidalmazását, nem csatlakoztam hozzájuk. Tulajdonképpen nem sok zaj hallatszott a mi sarkunkból. Talán a többiek is úgy érezték, akárcsak én, hogy nem számítanak minket a nép közé, csupán szemlélők vagyunk. Mikor kitódultunk a hűvös novemberi este sápadt fényébe, határozottan jóval gyorsabban lépkedtünk hazafelé, mint a gyűlésre jövet.

A kapum előtt az utcai lámpa halvány fényénél magas fiatalembert láttam álldogálni. Amint közelebb értem hozzá, Winnie fiát ismertem fel benne. Esetlen kamaszból karcsú, meglehetősen csinos fiatalember lett, de az arcvonásai felismerhetők voltak. Bevezettem a szobámba, és a szüleiről érdeklődtem.

— Nagyon örültünk, mikor megkaptuk a levelét, és megtudtuk, hogy túlélte a börtönt. Anyám nagyon szeretné már látni. Sajnos, nagyon beteg. Valami különös, gyógyíthatatlan bőrbetegség támadta meg. Apám sincs jól. Szívpanaszai vannak, és magas vérnyomása. — A fiatalember halkán beszélt, szomorúnak és gondterheltnek látszott.

— Tud valami közelebbit az édesanyja bőrbetegségéről? Volt már bőrgyógyásznál? — kérdeztem.

— Szkelrodermája van — mondta. — A bőr megkeményedik és törékennyé válik. A belső szervek is károsodnak, és nem tudják feldolgozni a

táplálékot. Hol kórházban van, hol otthon, de úgy látszik, az orvosok nem tudnak többet tenni érte, mint hogy intravénásán táplálják.

– Holnap elmegyek, meglátogatom – mondtam.

– Készüljön fel rá, hogy nagyon megváltozott. Már nem olyan, mint régen.

– És mi van magával meg a két fivérével? – kérdeztem. – Mindegyikük dolgozik?

– Főiskolára jártam, mikor a kulturális forradalom kitört. Szecsuanba küldtek. Az éhínség miatt, ami ott uralkodott, tébécét kaptam, és hazaengedtek. Két öcsémet vidékre küldték, parasztnak. A Lin Piao-ügy után azonban visszajöhettek. Egyikük szállítómunkás egy boltban. A kisebbik azonban munkanélküli.

Egész éjjel zuhogott az eső. A nyirkos hidegben artritisz gyötörte ízületeim annyira megfájdultak és olyan merevvé váltak, hogy csak nagy nehezen tudtam felkelni az ágyból. Reggeli után nehéz szívvel összekészülődtem, hogy meglátogassam régi barátnőmet, Winnie-t.

Esőkabátban, sárcipőben, nagy esernyővel gázoltam át Sanghaj rosszul csatornázott utcáinak pocsolyáin és sarán, míg odaértem a bérházhoz, ahol Winnie-ék laktak. Minden gondolatom Winnie körül forgott, így anélkül, hogy észrevettem volna, elsétáltam régi házam mellett. Csak akkor vettem észre, hogy hol járok, mikor odaértem céломhoz, és összecsuktam az esernyőmet.

Még ma is, tíz év múltán, élénken él emlékezetemben, hogy megrázott, mikor megpillantottam Winnie merev testét és egykor szép arcát, amelyet oly kegyetlenül elpusztított ez a félelmetes és titokzatos betegség. Haldokolt már, mikor láttam. Törékeny testét már nem tudta mozdítani a fia segítsége nélkül. Föléje kellett hajolnom, hogy lásson, és hogy megértsem elhaló szavait.

A szemén láttam, boldog, hogy láthat. De elborult a tekintete, mikor azt mormolta:

– Mejing halott. A fiaimnak nincs jövőjük. Elmehettünk volna 1949-ben, ugye? Bolondok voltunk, hogy itt maradtunk. – Lehunyta a szemét, kifulladt az erőfeszítéstől.

Kezembe fogtam a kezét. Csont és bőr volt már csak, és jéghideg.

– Nem tudhattuk! Ne gondolj erre, drága barátnőm! – mondtam a füléhez hajolva.

Sóhajtott. Visszatettem a kezét a paplan alá, és csak álltam ott, a könnyeimmel küszködve; nem mertem szabad folyást engedni nekik, féltem, hogy még jobban elszomorítom. Míg aszott testét néztem a paplan alatt, a fia intett, hogy hagyjam magára. Még egyszer lehajoltam, és megcsókoltam a homlokát. Kinyitotta a szemét és megmozdult az ajka. Lassan és tétován törtek elő a szavai:

– Menj külföldre! Te még megteheted! – Ez volt az utolsó tanácsa számomra.

Elhagyva a lakását, nem bírtam tovább a könnyeimmel. A sötét folyosón sirattam Winnie-t, a fiait, Mejinget, magamat, mindazt a sok ezernyi ártatlan férfit és nőt, akit a maoisták irgalmatlanul üldöztek.

– Ó, istenem! Miért ez a rengeteg pusztuló élet? – kérdeztem.

Gyorsan megtöröltem, a szemem, mert hallottam, hogy valaki nehézkes léptekkel jön felfelé a lépcsőn. Egy ziháló öregember állt előttem, Winnie férje volt, Henry. A haja hófehér, az arca mélyen barázdált, rajta a kétségbeesés. Nevén szólítottam és üdvözöltem. Egy pillanatig úgy látszott, nem ismer meg. Aztán megismert, de nem mosolyodott el, csak bólintott.

– Szörnyű lehetett – mondta. – De túlélte. Ez csodálatos!

Winnie betegsége felől kérdeztem. Megerősítette, amit a fia már elmondott. Mikor róla magáról érdeklődtem, megrázta a fejét, és sóhajtott. Végül elmondta, hogy tekintettel a szívbetegségére,

engedélyezték, hogy fordításból éljen. Előtte kétkezi munkát végzett. Megkérdeztem, ismeri-e Csen professzort, a Tung Csi egyetemről, akinek a házában töltötte Mejping élete utolsó hónapjait.

— Jól ismerem — mondta. — De ne próbálja mostanában felkeresni, se őt, se a feleségét. Várjon, míg a helyzet jobb lesz. Akkor majd ők is szabadabban beszélhetnek.

— Valóban jobb lesz a helyzet? — kérdeztem.

— Ó, igen, máris jobb. Maga biztosan nagyon erős, hogy kibírta a megpróbáltatásokat. Megkockáztathatja a várakozást.

December elején A-ji férje azzal a jó hírrel jött, hogy talált nekem téglát. Két paraszt fivérrel megbeszélte, hogy a Szucsou folyón csónakon elhosszú a téglát Sanghajig, és kirakják a mólón egy bizonyos híd alatt, ahol a csónakok kiköthetnek. Az volt a kérdés, találok-e teherautót elszállítani a téglát, ha a csónak megérkezett. Elküldtem A-jit, hogy szóljon Kungnak, akivel már régebben megvitattuk a tervet. Este átjött, és közölte, hogy be tud mutatni egy fiatalembernek, aki az Elektromos Művek teherautóján szállítja a karbantartó munkásokat az utcai lámpák javítására.

Előleget adtam A-ji férjének a téglára, hazaküldtem és megkértem várjon, míg üzenek neki, hogy hozhatják a téglát Sanghajba. Megmérte a hall szélességét és magasságát, és számításokat végzett. Megnyugtató, hogy elég lesz a téglá, amit szerzett. De azt is mondta, hogy egy vasgerendát kell elhelyezni a padló hosszában, amely megtartja a téglafal súlyát, és nem engedi, hogy a padló megsüllyedjen.

Bár az izgatott a legjobban, hogy mielőbb felépüljön a fal, arra is gondoltam, biztosítani kell, hogy Csuék ne keresztezzék a tervet. És a lakáshivataltól is jóváhagyást kell kérnem, hogy megadjuk a törvényesség látszatát a dolognak. A legjobb megoldásnak azt tartottam, hogy kérvényt

nyújtunk be a lakáshivatalnak, amelyet Csuné is és én is aláírunk.

A-jivel összeesküvést szőttünk, hogy megpuhítsuk Csuékat. Délutáni sétámat kora reggelre helyeztem át, A-ji pedig ettől fogva nem a hátsó ajtón át indult a piacra, hanem a bejárati ajtón. Mikor Csuné alvó fia mellett elhaladtunk, figyelmetlenül résnyire nyitva hagytuk magunk mögött az ajtót, és a huzat pontosan oda vágott, ahol aludt. Néha csak azért kelt ki az ágyból, és csukta be az ajtót, hogy félóra múlva ismét nyitva találja. Nem győztünk bocsánatot kérni, valahányszor panaszkodott emiatt. De azért reggelenként továbbra is nyitva hagyogattuk az ajtót. Két hét múlva, mikor már úgy éreztem, eléggé előkészítettük a talajt, meghívtam Csunét, jöjjön fel egy teára.

– Mit szólna hozzá, ha húznánk egy falat a hallban, és leválasztanánk a fiának egy kis hálószobát? – kérdeztem. – Nem kellene huzatban aludnia, valahányszor A-ji vagy én elmegyünk reggel itthonról.

– Jó lenne, csak nagyon sokba kerülne – mondta Csuné.

– Én fizetem az egészet; a téglát, a cementet, a munkát.

– Tényleg megtenné? Nem szívesen hagyom, hogy vállalja. Dehát magának több pénze van, mint nekünk.

– Vállalom, ha beleegyeznek.

– Hát persze, az ötlet jó.

– Írok egy kérvényt a lakáshivatalnak – mondtam.

– Mindketten aláírjuk és holnap beviszem nekik.

Aláírta a kérvényt, amelyet írtam. Hogy el ne tűnjék a kérvényem a bürokrácia feneketlen útvesztőjében, megkerestem a fiatal munkásokat, akik a fürdőszobámat szerelték. Ők talán egyengetni tudják utamat a házkezelőség hivatalnokaihoz, gondoltam. Megkérdeztem, fel akarják-e húzni a falat munkaidő után, külön keresetért. Mikor láttam rajtuk

a lelkesedést, közöltem, hogy szereztem téglát, és írtam kérvényt. Kértem, hogy beszéljenek a hivatalnokokkal, mielőtt beadnám a kérvényemet. Átadtam nekik egy karton legjobb fajta cigarettát, és rájuk bízom, odaadják-e a hivatalnokoknak, vagy megtartják maguknak.

— Semmi gond — mondták. — Beszélünk azzal az emberrel, aki a lakáshivatal forradalmi szervezetében ugyanahhoz a frakcióhoz tartozik, mint mi. Nem fog elutasítani minket.

Mikor megadták a jelet, elvittem a kérvényt a lakáshivatalba. A férfi habozás nélkül ráütötte a hivatalos pecsétet. Ezzel elmentem egy szaküzletbe, és megkaptam a cementet meg a vasgerendát, Kung barátja, Kis Feng pedig hazafuvarozta az Elektromos Művek teherautóján.

Miután letette a munkásokat ott, ahol javításra szorultak az utcai lámpák, eljött. A kapu előtt vártam, és rögtön felmáshztam mellé a vezetőfülkébe. Haza tudtuk vinni a dolgokat, mielőtt még vissza kellett volna térnie felvenni a munkásokat. Megkérdeztem, hogyan fog elszámolni a megtett kilométerekkel meg az elfogyasztott benzinnel. Csak nevetett, és azt mondta, a kulturális forradalom eltörölte minden szabályt és rendeletet. Aztán így szólt:

— Ne felejtse el, a szocialista társadalomban minden a népé. Maga is, én is a néphez tartozunk. — A karton cigarettát azonban mégis elfogadta, hogy szétoszthassa a karbantartók között.

— A munkahelyükön kellene várnom rájuk — magyarázta.

Ismét hazaküldtem A-jit, hogy megszervezze a téglaszállítást. Megkértem, hogy írja meg levélben, melyik napon tudnak elindulni a folyón. Az út két napot vesz igénybe. Előkészítem addig, hogy Kis Feng vigyen ki a teherautóval a megjelölt hídhoz, ahol bevárjuk a csónakot.

Azon a napon, amelyen a csónak érkezésére számítottunk, Kis Feng már korán reggel kivitt a

teherautóján a mólóhoz, mert az érkezés pontos idejét nem tudhattuk előre. Ebédre néhány szendvicset készítettem magunknak. Míg a szendvicseket majsoltuk, megkérdeztem Kis Fenge-t, mi van a szerelőivel. Elmondta, hogy megkért egy másik sofőrt, törődjön velük, így az egész napja szabad. Természetesen ennek a kollégának is köszönetet kellett mondani, akárcsak a karbantartóknak. Pénzt ezúttal sem kaptak, csak ajándékot, mert az nem volt törvénytelen. Nem hittem ugyan, hogy az Elektromos Művek teherautóját használni teljesen törvényes lett volna, de erről nem kérdeztem Kis Fenge-t. Az egészből azt szűrtem le, hogy valahol a törvényes és a törvénytelen között húzódó keskeny, de egyre szélesedő mezsgyén járunk. Mikor aggódni kezdtem, Kis Feng így szólt:

– Ne aggódjék! „A gazdaságot a politikának kell irányítani”, mondta Mao elnök. A gazdaság nem számít, amíg politikai eszméink helyesek.

– Akkor most kiabáljuk, hogy „éljen Nagy Vezetőnk, Mao elnök”, hogy bizonyítsuk, helyesek politikai eszméink? – kérdeztem tréfásan.

Kis Feng azonban komolyan vette, amit mondtam, megrázta a fejét, és így szólt:

– Nem szükséges. A párttitkárom nincs hallótávolságban. – Aztán rámnézett, és megkérdezte: – Igaz, hogy több mint hat éven át az 1. számú Gyűjtőfogházban volt?

– Igen, igaz.

– Tudja, miért csukták le?

– Azzal vádoltak, hogy az imperialisták kéme vagyok.

– Nem, magát azért csukták le, mert nem érti Kínát. Szerintem jobban tenné, ha gyorsan tanulna. Rengeteg ódivatú elképzelése van arról, mi a törvényes, mi a törvénytelen. És feleslegesen aggódik.

– Igen, az igazat megvallva zavar, hogy a magáncéljaimra használjuk ezt a teherautót. Azt hiszem, ez valójában nem helyes.

– Kínában társadalmi tulajdon van. Igaz? Mi a társadalmi tulajdon? Minden a közösségé. Igaz? Ki a közösség? Mi vagyunk. Igaz? – mondta kissé türelmetlenül Kis Feng.

Nem tudtam, komolyan beszél-e, vagy csak tréfál.

Délután megpillantottuk A-jit egy kis dzsunka orrában, amelyben két paraszt evezett. Lassan közeledett a csónak az omladozó móló felé. Integtettem A-jinek. Visszaintett. Kis Feng odafarolt a teherautóval a kikötőhelyhez. Mikor a csónak mellénk húzott, észrevettem, hogy a benne felhalmozott téglák nagyon régiek. Amennyire láttam, egyetlen ép darab sem volt közöttük. Jó néhány porrá omlott szét az út során. Nem hittem, hogy bármire is használni lehetne őket, de A-ji férje, amint kiugrott a csónakból, a fülembé súgta:

– A jókat alulra rejtettük, hogy kerüljük a feltűnést. A két paraszt, Kis Feng, A-ji, a férje és én örült iramban raktuk a téglát a teherautóra. Mikor készen voltunk, kifizettem a két parasztot, akik rögtön vissza is fordultak.

A híd alatt a kikötő tele volt emberekkel, akik ki-be szálltak a mólónál kikötő dzsunkába. Legtöbbjük több kosarat, batyut és ládát cipelt, mint amennyivel elbírt volna. Sokan a vállukon átvetett rúdon vitték kosaraikat, amelyek tele voltak mindenféle jóval; legtöbbjük bizonyosan a sanghaji feketepiacra tartott. Annyira lekötötték őket törvényes vagy törvénytelen ügyleteik, hogy egyikük sem figyelt ránk különösebben. Mégis fellélegeztem, mikor elhajtottunk onnan. Akár jogosan, akár nem, büntudatot éreztem, és reméltem, hogy soha többé nem kell kijönnöm erre a mólóra.

Amint hazaértünk, leraktuk a téglát, és feltornyoztuk a kert sarkában. Az egész Csu família kijött, hogy figyelje tevékenységünket, de egyikük

sem segített. Rettentően kimerült voltam ugyan, mégis úgy éreztem, meg kell hívnom Kis Fengot, A-jit és a férjét egy étterembe, egy jó vacsorára. Kis Feng virágos jókedvében újabb és újabb pohárköszöntőket mondott sikerünkre a sok üveg sanghaji sörrel és meleg saosongi borral. Mikor megköszöntem neki nagylelkű segítségét, amely nélkül semmire sem mentünk volna, önmagára emelte a poharát, és így tószolt: „éljen a munkásosztály!” és a marxista jelszót idézte: „A munkásosztálynak minden téren meg kell tanulnia a vezetést!”. Aztán harsányan felnevetett. Kis Feng is nyilvánvalóan egyike volt azoknak a cinikus egyéneknek, akik semmit sem vesznek komolyan.

Olyan fáradt voltam, hogy mély álomba zuhantam. Másnap reggel, mikor kimentem a kertbe megnézni a téglát, láttam, hogy jó sok hiányzik belőle. Csuék azt mondták, hogy hallottak valami zajt az éjjel, és azt sugallták, hogy valaki átmászott a falon, és lopott a téglából. A-ji azonban elmondta, hogy a hiányzó téglákat valójában Csuék vették el, és eldugták a szobáikban. Nem sokkal azután, hogy felhúztuk a falat, Csuék lépcsőt építettek belőle a teraszuk végében.

Elmentem a lakáshivatalba, hogy megkeressem a fiatal munkásokat. Este, munka után eljöttek, hogy elkezdjék építeni a falat. Minden este fél hattól tizenegyig dolgoztak, és csak fél óra szünetet tartottak, hogy megvacsorázzanak. Három este elkészültek a munkával. A-ji előrelátó volt és elég ennivalót hozott Szucsouból, hogy jó ételekkel vendégelje őket. Én pedig kávéval, cigarettával, süteménnyel láttam el őket, miután A-ji lefeküdt, és a lépcsőn ülve csevegtem velük, eleget téve a vendégszeretet követelményeinek. Kevésbé csiszoltan ugyan, de lényegében osztották Kis Feng filozófiáját és a munka meg az állami tulajdon iránti közönyét. Minden felszerelésük a lakáshivatalé volt. Mikor fizetséget ajánlottam a használatukért,

kinevettek, és „külföldi”-nek neveztek, „aki nem ismeri Kínát”.

A fal felépítése biztosította magánéletemet, és hozzájárult fizikai felépülesemhez. Karácsony napjának reggelét hálaadó imádsággal és meditációval töltöttem. Még mindig nem tudtam megérteni a lányom halálát, és nem törődtem bele. De minden nappal, amelyet nélküle éltem, közelebb kerültem a megbékéléshez.

Sokan segítettek, többnyire idegenek, hogy visszanyerjem jó egészségemet, és otthont alapíthassak. Bár ajándékokat adtam nekik, és mindent elkövettem, hogy viszonzzam szívességüket, tudtam, hogy amit adok, nem áll arányban azzal, amit kaptam. Nagyon igénybe vettem idejüket és szolgálataikat, különösen a nőgyógyászat és a fogorvosét. Nem lettek volna kötelesek kedvezni nekem. Azonkívül kockázatot vállaltak, mikor kinyitották nekem a „kiskaput”, és ez súlyos következményekkel járhatott volna. Még ha szemet hunytak is a hatóságok az ajándékozás gyakorlata felett, a kiskapuzás törvénytelen volt. A kormánypolitika gyakran és hirtelen változott, és a pártfunkcionáriusok szerették kiegyenlíteni a régi számlákat.

Végeredményben azért segítettek rajtam, mert sajnáltak, hogy igazságtalanul szenvedtem, és elvesztettem egyetlen gyermekem. Tragikus balszerencsém megérintette szívüket. A hivatalos propaganda sok-sok éven át szentimentális fecsegésnek bélyegezte a humanizmust, és azt hirdette, hogy az emberi kapcsolatok teljesen az osztályhűségeen alapulnak. Személyes tapasztalatom azonban azt igazolta, hogy a legtöbb kínai segítőkész, együttérző és jószívű maradt, még akkor is, ha a kegyetlen rendszer, amelyben éltek, hazugságra és képmutatásra kényszerítette őket.

A proletár kulturális forradalom, amely olyan harsányan és annyi ígérettel lépett a kínai tömegek

elé, valójában nem változtatott az emberek életén, és nem nyújtott számukra új fejlődési lehetőségeket. A kínai nép továbbra is szegénységgel, ínséggel és kilátástalansággal küzdött. A kulturális forradalom csupán újfajta körülményeket teremtett, amelyekhez a fiatal munkások legalább cinikusan és gátlástalanul alkalmazkodtak.

15. Egy különleges tanítvány

Újév után néhány nappal hosszú buszozásra szántam el magam a Fucsou utcába, ahol a legnagyobb könyvesboltok vannak. Először az idegennyelvű könyvesboltba mentem, mert azt reméltem, találok néhány angol tankönyvet, amelyet használni tudok a tanítványaim oktatásában; újév után kezdtek volna el tanulmányaikat. A tágas boltban rajtam és az egyetlen eladón kívül senki sem volt. A falak mentén húzódó polcokon más nem volt, csak Mao összegyűjtött műveinek négy kötete angolul, németül, franciául, oroszul, továbbá Marx, Engels, Lenin, Sztálin, az észak-koreai Kim Ir-Szen és az albán Enver Hodzsa összes művei. Semmi más könyv. A bejáratnál egy pulton halmozódott a kommunista pártlapok gyűjteménye a világ más tájairól, porfogónak. Megnéztem az angol Daily Worker egy számát, csaknem két hónapos volt.

Odamentem az eladóhoz, és megkérdeztem:

– Szerezhetnék valahogy valamilyen angol nyelvkönyvet?

Csak a fejét rázta.

Aztán elmentem a legnagyobb könyvesboltba, a Hszinhuába, az állami könyvterjesztőhöz, ahol minden kiadvány kapható; A Háromszáz Tang-kori költemény-t szerettem volna megvenni. Ellenőrizni akartam, hogy jól emlékeztem-e azokra a versekre, amelyeket a börtönben szoktam mondogatni magamban.

A Hszinhua könyvesbolt élénkebb volt. Kisebb tömeg állt a szakkönyvrészleg pultja előtt, és az eladók szorgoskodtak. Sokan vettek gyerekeknek való képeskönyveket, amelyek Kínában a forradalmi hősök életéről, a gonosz földesurak elnyomásáról és a Kuomintang ellenforradalmárok leleplezéséről szóló illusztrált propagandatörténetek voltak. A bolt legnagyobb, központi részét Mao könyveinek bemutatója foglalta el. Összegyűjtött művei, idézetgyűjteménye, költeményeinek karcsú kötete papír és vászonkötésben – ez töltötte meg a polcokat. Emlékszem, újságcikkből tudtam meg, mikor a börtönben voltam, hogy összegyűjtött műveiből százötvenmillió, idézetgyűjteményéből hétszázmillió példányt nyomtattak ki, hogy minden családra jusson egy az összegyűjtött művekből, és mindenkinek legyen saját idézetgyűjteménye. A polcokon sorakoztak Marx, Engels, Lenin, Sztálin, Kim Ir-Szen és Enver Hodzsa összes művei is. Az eladónőnek azonban, hiába tartozott hozzá a legtöbb teli polc, egyetlen vásárlója sem akadt. A bolt sarkában észrevettem egy „Szépirodalom” feliratú táblát, amely alatt néhány elfektetett könyv árválkodott a polcokon. Nem láttam a címüket. Odamentem az eladóhoz és megkérdeztem:

– Megvan a Háromszáz Tang-kori költemény? Megrázta a fejét.

– Nem, természetesen nincs meg. – A hanghordozásából megértettem, hogy a Háromszáz Tang-kori költeményt a radikálisok betiltották. Igen butának nézhetett, hogy egyáltalán megkérdeztem, van-e.

A polcokon fekvő könyvekre mutattam a háta mögött.

– Azok milyen könyvek?

Szó nélkül levett egyet, és felém fordította, hogy lássam a címét. Az Ou Jang Hai éneke volt, a katona története, akit halálra gázolt a vonat, mikor megpróbálta megmenteni az öszvérét. Bátorságát és

önfeláldozását annak tulajdonították, hogy szorgalmasan tanulmányozta Mao műveit, ennél fogva nem ismerte a félelmet. A történetet a maoista vezetők is dicsérték, különösen Csiang Csing. Sok tízezer példányban nyomtatták ki a könyvet, és a szerzője a kilencedik pártkongresszuson a központi bizottság tagja lett.

— Már olvastam. Más nincs? Az ott mi? — kérdeztem, az alsó polcra mutatva.

Türelmesen levette a könyvet, és megmutatta. Ugyanannak a könyvnek egy másik példánya volt.

— Nincs más könyvük?

— Megvan a Lej Feng naplója is — mondta.

Lej Feng is katona volt, aki meghalt, nemzeti hősnak nevezték ki és a maoisták az önfeláldozás példaképét látták benne. A kulturális forradalom előtt, mikor megélénkült a minden kínaira kiterjesztett agitáció Mao könyveinek tanulmányozására, országos kampányban magasztalták a „Tanuljunk Lej Fengtől” jelszavával. Újságcikkek és pártvezetők idéztek Lej Feng naplójából, még Lin Piao is: „Olvassuk Mao elnök könyveit, engedelmessédjünk Mao elnök parancsainak, legyünk Mao elnök jó katonái.” Lej Feng esetét arra használták a maoisták a hadseregben, hogy bizonyítsák állításukat, miszerint a politikai képzettség fontosabb, mint a modern fegyverek és a hadtudomány; az utóbbiak fontosságát valló katonai vezetőket a kulturális forradalom alatt egymás után eltávolították.

— olvastam már. Nincs más könyve? — kérdeztem. Újra csak a fejét rázta.

Kisétáltam a Hszinhua könyvesboltból, és felszálltam a buszra, hogy hazamenjek. Arra gondoltam, talán találébb lenne kulturális megsemmisítésnek nevezni a kulturális forradalmat.

Mivel nem kaptam angol nyelvkönyveket, nem taníthattam kezdő diákokat, csak olyanokat, akik tanultak már angolul, és voltak könyveik. Hat

tanítványom volt, és mindegyiknek heti egy órát adtam reggel vagy este, hétfőtől szombatig. Lecke után egy csésze tea mellett beszélgettünk. A tanítványaim olyan híreket és pletykákat hoztak, amelyeket az újságban nem nyomtattak ki. Nagyrészt nekik köszönhettem, hogy informálódni tudtam Kína akkori képlékeny politikai helyzetéről.

Legérdekesebb tanítványom, aki éveken át velem is maradt, egy fiatalember volt, vezető vörösgárdista a kulturális forradalom első éveiben. Ta Tő családi körülményei eléggé szerencsétlenül alakultak. Apja elhagyta az anyját, mikor ő néhány hónapos volt; eltűnt Hongkongban, azóta sem hallottak róla. Kevés pénzük volt. Anyjával és két nővérével éveken át nagy szegénységben éltek, majd anyja angoltanári állást kapott a sanghaji Idegen Nyelvek Intézetében. A fizetése alacsony volt. Bár nem kellett már eladogatniuk a holmijukat, hogy élelmet vegyenek, továbbra is szegények maradtak. Anyja legfiatalabb húga azonban a kommunista hadsereg egy tábornokához ment feleségül az ötvenes évek elején, mikor a győzelem mámorában sok pártvezető hagyta el paraszti származású feleségét, és csinos városi lányokat vett el.

A hadsereg elitjével való családi kapcsolata és a gazdagok iránti heves gyűlölete vezető pozícióba röpítette Ta Töt, először az iskolája, majd a város vörösgárdista szervezetében. Minden vörösgárdista megmozdulásban részt vett; gazdagok fosztogatásában, osztályellenségek kínzásában, frakcióharcokban, ártatlan emberek megölésében. Mikor az angol társalgást gyakoroltuk, és megkértem, hogy mondjon történeteket angolul, olyan tárgyilagosan adta elő a kulturális forradalomban elkövetett hőstetteit, mintha csak az időjárásról beszélne. Nem volt büszke rá, de nem is szégyellte, amit tett. Azt hittem, Ta Tő amorális. És nem értettem, miért tőlem akar angolul tanulni, mikor az

anyja angoltanár. Egyszer kereken megkérdeztem tőle. Vállat vont, és így felelt:

– Soha senkinek ne tegyen fel ilyen direkt kérdéseket, különben nem hiheti el a választ, bármi legyen is az.

Ta Tő elmesélte, hogy akkor veszítette el vezető pozícióját a vörösgárdisták szervezetében, mikor házasság révén szerzett nagybátyját, a tábornokot Lin Piao parancsára elevenen eltemették. A kilencedik pártkongresszus után történt, mikor Lin Piao lett Mao Ce-tung hivatalos örököse. A nagybácsi, régi párttag és kitüntetésekkel elhalmozott háborús hős, kétségeinek adott hangot Lin Piao alkalmasságát illetően, tekintettel annak szenvedélyére a heroin iránt.

– Elhíhetem, amit most mondott? – kérdeztem tréfásan.

– Igen, feltétlenül. Minthogy nem árt vele magának, ha elhiszi. De bolond lenne, ha csak azért bízna bennem, mert már nem vagyok a vörösgárdisták vezetője, és a nagybátyám meghalt. Egyébként biztos vagyok benne, hogy tudja, meggondolatlanság bárkiben megbízni – mondta, vidáman osztogatva bölcsességét, akár egy tapasztalt öregember.

A neve – Ta Tő – azt jelenti, Nagy Erény. Nem hiszem, hogy ismertem volna még egy embert, akinek ilyen kevés érzéke lett volna erényhez és a bűnhöz. Intelligens volt, autodidakta, és rendkívül egoista. Tulajdonképpen a hiúsága ösztökélte, hogy időről időre elmesélje nekem, amit a párthierarchiában folyó hatalmi harcról tudott. És szerette a konfliktusok minden fajtáját. Lázás izgalomba jött, mikor a pártvezetők cselszövéseiről beszélt. Úgy látszott, szórakoztatja a mások szerencsétlensége, és megvetette az áldozatokat, pusztán azért, mert nem sikerült győzniük. Számára a siker ragyogó volt, bármilyen úton érték el. Nehéz

volt megállapítani, mi mellett kötelezte el magát. Egyszer megkérdeztem tőle.

– Mondja, melyik oldalon áll maga? A mellére bökött, és így felelt:

– A magamén, természetesen.

Egyik nap meglátott az asztalomon egy vörösgárdista kiadványt.

– Miért olvas ilyen gyerekes szemetet? – kérdezte viszolyogva.

– Tudni szeretném, mi történt a kulturális forradalom alatt, míg be voltam zárva a fogházba.

– Én elmesélhetek magának mindent, elejétől a végéig, meg még többet is – kérkedett.

– Nem lesz baja belőle?

– Miért lenne, ha maga nem adja tovább? És miért adná tovább? Ugyanolyan hamar bajba kerülne, mint én.

– És ha a hatóságok megtudják valahogy?

– Honnan tudná meg bárki, ha egyikünk sem mondja el senkinek? Nincs lehallgatókészülék a szobájában.

– Biztos benne?

– Persze, hogy biztos vagyok benne. Maga nem elég fontos, hogy technikai eszközöket pazaroljanak magára, mert azokból hiány van, nem így az emberi erőből – mondta, harsányan nevetve.

Ta Tő, mint később rájöttem, ravasz manőverrel lett a tanítványom. Mikor először kezdtem órákat adni, Meiping egyik barátja, a feloszlatott sanghaji városi zenekar hegedűse jelentkezett nálam. Anyjával annak idején együtt jártam a Jencsing egyetemre. Megkért, hogy foglalkozzam a fiával, mert a fiatalember az Egyesült Államokba szeretett volna emigrálni, ahol a nagybátyja kinevezett professzor volt. Az volt a benyomásom, hogy az ifjú hegedűművésznek nagyon fontos, hogy megtanuljon angolul, ezért rendkívül meglepődtem, mikor azt tapasztaltam, hogy az órákon nem figyel, és nem

csinálja meg a házi feladatát. Sokszor el sem jött a megbeszélés időben.

Egyik nap is rá vártam, növekvő csalódottsággal, mikor is felbukkant Ta Tő. Bemutatkozott, és így szólt:

– Azért jöttem, hogy kimentsem Csángót. Behívták a rendőrségre, hogy átvegye az útlevelét, ezért nem tud ma jönni.

Leült az asztalhoz, velem szemben, és kinyitotta a könyvet, amelyet magával hozott.

– Ne haragudjék, hogy zavarom – mondta. – Magam is próbálok angolul tanulni, egyedül. Meg tudná nekem magyarázni ezt a bekezdést?

Megnéztem a könyvet. *A készülő vihar* volt, Sir Winston Churchilltól.

– Hol szerezte ezt a könyvet? – kérdeztem.

– Kölcsönvettem – mondta, a *kölcsön-t* hangsúlyozva. – Megvolt az egész sorozat, de csak ezt az egy kötetet tudtam kölcsönvenni.

– Maga vörösgárdista volt? – kérdeztem.

– Ó, igen! – Rám mosolygott, és azt mondta: – Magának gyorsan vág az esze, mondták is. Azt is hallottam, Sanghajban maga beszél a legjobban angolul.

A könyvet valójában lopta, mikor más vörösgárdistákkal együtt házakat fosztott ki. A többi kötetet valószínűleg elégették.

Néhány nappal később a hegedűs eljött Ta Tövel, hogy elbúcsúzzék, és megkért, hogy fogadjam a helyére tanítványomul Ta Töt.

A-ji mindig kitüntető udvariassággal kezelte Ta Töt, mikor behozta a teát, míg a többi diákkal szemben közömbös maradt. A-ji viselkedése és Ta Tő ravaszkodása, hogy a tanítványom lehessen, felkeltette érdeklődésemet a nyurga fiatalember iránt. Úgy látszott, ő is keresi a társaságomat. A szokásos délelőtti óráin kívül csaknem mindennap felkeresett valamilyen ürüggyel. Azt mondta, rengeteg ideje van, mivel „állásra vár” – a népi

kormány ezzel a kifejezéssel helyettesítette a „munkanélküli”-t, minthogy az egy szocialista társadalomban elvileg nem létezik. Azt is mondta, szeretne valami vizsontszolgálatot tenni az ingyenórákért.

Gyakran elkísért bevásárló-körútjaimra. Beállt velem a sorba, utat tört a tömegben, ha nagy volt a tolongás, és elmondta, mi kapható az egyes standokon, mert ő átlátott az emberek feje felett. Hosszú karjával néha még át is nyúlt fölöttük, hogy megszerezzen valamit az árustól, mielőtt még a többiek elkapkodják. Ha több üzletben sem találtuk meg, amit venni akartam, megígérte, hogy majd a „kiskapun” át megszerzi. A buszon testével óvott a tülekedő tömegtől, és a könyökével csinált helyet a fel- és leszálláshoz. Mikor köszönetet mondtam neki egy-egy ilyen kimerítő nap után, azt felelte:

– Szeretek magával vásárolni. Maga mindig mindenből a legjobbat veszi. Ettől jól érzem magam.

Igen hamar rájöttem, hogy szereti a jó ételeket, de nem engedheti meg magának, hogy jó vendéglőkbe járjon, így, amikor elkísért bevásárló-körutamra, meghívtam egy igazán jó ebédre; az éttermet ő választhatta ki. Az első alkalommal megkérdezte:

– Tényleg valamelyik jobb étterembe akar menni?

– Bármelyik étterembe elviszem, amelyiket csak akarja – mondtam.

– Kerül, amibe kerül?

– Kerül, amibe kerül.

Annyi ételt rendelt, hogy négy embernek is elég lett volna, és meg is ette mindet. Ekkor jöttem rá, hogy azért olyan vékony, mert alultáplált. Sajnáltam őt, bár tudatában voltam, valószínűleg besúgó, akit rosszakaróim helyeztek mellém.

Képmutatás lenne, ha tagadnám, hogy előnyöket reméltem Ta Tőtől. Ha tényleg olyanok küldték, akik állandó ellenőrzés alatt akarnak tartani, és az a feladata, hogy elejtett szavaimat, önkéntelen tetteimet felhasználja ellenem, valószínűleg a lányom

haláláról is tudja az igazságot. Úgy gondoltam, egy alkalmas pillanatban megkérdezhetem tőle. Ez a pillanat akkor jön majd el, ha egy ilyen közlés nem fogja veszélyeztetni az ő érdekeit. Addig is felhasználhatom, gondoltam, hogy olyan képet továbbítson rólam a feljebbvalóinak, amelyet én akarok.

Már jóval azelőtt, hogy bármi lehetőségem lett volna elhagyni Kínát, kialakítottam magamról azt a benyomást, hogy képtelen lennék szolgák nélkül élni. Egyszer hallottam is, hogy Ta Tő azt mondja Kungnak, mindenfajta házimunkát gyűlölök, még rizst sem tudok főzni. Biztosan megvetett és élősdiinek tartott emiatt, és nyilván másoknak is így nyilatkozott rólam. Valójában szándékosan keltettem azt a benyomást, hogy Kínában szeretnék élni, mert szolgákat akarok tartani; valószínűleg ez is hozzájárult, hogy végül megkaptam az útlevelet, hogy meglátogathassam a nővéreimet az Egyesült Államokban. Akik úgy döntöttek, hogy útlevelet adnak, bizonyára gondolták, hogy néhány hónap múlva úgyszólván visszatérek, mert nem tudok meglenni szolgák nélkül.

1974 elején, miután felépültem a műtéteimből, és rendbe hozattam a lakást, eufórikus hangulatban éltem. A tanítás megóvott attól, hogy a lányom halálán tépelődjem. Rég nem éreztem magam ilyen megbékéltnek és nyugodtnak.

A holdújév közeledtével A-ji mondta, hogy különleges ünnepi fejadagokat, amelyeket a forradalmárok előbb csökkentettek, majd eltöröltek, most ismét kiosztják. A jegy nélkül vásárolható árukból is bőségesebb volt a kínálat a boltokban. Úgy látszott, Teng Hsziao-ping és helyettesei erőfeszítései, hogy helyreállítsák Kína gazdaságát, a radikálisok ellenállása ellenére is nagyrészt sikerrel jártak. A tizedik pártkongresszus óta érezhetően jobb felé fordult a politikai széljárás iránya, ahogy egyre

több „kapitalista úton járó”-nak bélyegezett régi vezető pártfunkcionárius került vissza hivatalába.

A tanítványaim drasztikus intézkedésekről hoztak híreket, például sokat letartóztattak a legfanatikusabb forradalmárok közül. Egyik tanítványom elmesélte, hogy a nemrég rehabilitált vasútügyi miniszter Hszücsouba ment, hogy helyreállítsa a forgalmat. Ez a létfontosságú vasúti csomópont Kantont és Sanghajt köti össze Pekinggel. Mikor a forradalmárok, akik elfoglalták a csomópontot és megbénították a működését, nem engedelmeskedtek Van Li miniszter parancsának, az tömeggyűlést hívott össze. Követőik előtt bélyegezte meg a forradalmárok vezetőit, majd elfogatta és agyonlövötte őket. A régi pártfunkcionárius határozott akciója fellelkesítette a sokat szenvedett népet; megéljenezték őt és az intézkedését is. Sajnos, ez egyúttal a küzdelem újabb szakaszát is siettette, a radikálisok ugyanis látták, hogy nehezen kivívott pozíciójuk megingott. Mindenesetre a régi pártfunkcionáriusok vigyáztak, hogy ne kerüljenek szembe nyíltan a kulturális forradalommal. Találtak elég idézetet Mao régebbi munkáiban, amelyekkel igazolhatták a rend és a normális élet helyreállítására irányuló erőfeszítéseiket, és ezzel kivédtek bármiféle vádaskodást, hogy Mao politikája ellen vétenének.

A kínai holdújévi ünnepek hagyományosan az ősök tiszteletéhez kapcsolódnak. Gyermekkoromban még egy egész hónapon át tartottak, az Újév előtt tizenöt nappal kezdődő előkészületektől az első holdhónap tizenötödik napján megrendezett lampionünnepségig.

Bár az élet sokkal egyszerűbb lett a szocializmus alatt, és az ősök tiszteletét családi összejövetel helyettesítette, a kínai nép még mindig komolyan készült a holdújévi ünnepekre. Újév napján mindennek tisztának kellett lennie a házban, ezért A-ji és én napokig takarítottuk a lakást – mindent kiszedtünk a szekrényekből, kifényesítettük a padlót

és a bútorokat, lemostuk az ablakokat. Volt idő, mikor még vadonatúj ruhát öltöttünk újév napján. Mostanában nem mindenki juthatott új ruhához, nem csupán az ára miatt, hanem azért is, mert a ruhát jegyre adták. Annyit tehettem csak, hogy vettem A-jinek egy új vattakabátot. Ez azonban divatosabb volt, mint amelyet rendszeren viselni szokott. Mindketten számos sort álltunk végig, hogy beszerezzük az élelmet, amellyel majd megkínálhatjuk látogatóinkat. Számítottam rá, hogy minden tanítványom eljön boldog új évet kívánni, ahogy az szokás. Azok számára, akik esetleg gyerekekkel jönnek, piros papírba csomagolt szerencsepénzeket készítettem. A-ji ideges lett, mikor meglátta, és azon aggódott, nem fognak-e megvádolni a lakóbizottsági hölgyek, hogy régi szokást élesztettem fel. Megnyugtattam, hogy csak olyanoknak adok szerencsepénzt, akikről nem tételezhető fel, hogy bárkinek jelentenék.

Mivel visszakapott valutaszámlámnak köszönhetően nyilvánvalóan sokkal jobban álltam, mint a legtöbb ember, úgy döntöttem, hogy mindenkihez nagylelkű leszek. Még egy nagy krémtortát és két csín csokoládét is vettem Csuéknak újévi ajándécul. Szívem mélyén azonban nagyon szomorú voltam, mert míg a többieket körülvették családjuk tagjai, én egymagam voltam. És folyton felidéződtek a jelenetek az elmúlt újévek idejéből, amelyeket lányommal és férjemmel töltöttem. De elhatároztam, hogy senkinek nem mutatom ki, mit érzek valójában. Azt akartam, hadd higgyék a forradalmárok, hogy fatalista módon beletörődtem lányom halálába.

Két nappal a holdújév előtt hazajött Ho-an a két gyermekével és a férjével, hogy a családjával töltsék az ünnepeket. Nagyon boldog voltam, hogy találkozhattam rendkívül intelligens férjével, és hallhattam az ő verzióját a Pekingben folyó hatalmi harcról. Két gyermekük imádnivaló volt. Kicsik voltak

még, hogy érzékeljék a mindnyájunk feje fölött lebegő politikai viharfelhőket, ezért aztán tökéletesen gondtalanok és boldogok voltak.

Ho-an szerencsés volt, hogy együtt lehetett a férjével és a gyermekeivel. Kínában rengeteg fiatal élt külön a családjától, az ország távoli vidékeire küldték őket dolgozni, ezer és ezer mérföldre az otthonuktól, és évente csupán egyszer kaptak rövid „házassági szabadságot”. A gyerekek úgy nőttek fel, hogy alig ismerték az apjukat, míg az asszonyokra kettős felelősség nehezedett, a gyerekek felnevelése és a helytállás embert próbáló munkahelyükön. Ezt az esztelen kegyetlenséget „a szocializmus szükséglete” és „a nép szolgálata” nevében róttta ki a párt Kína ifjúságára. Kiemelte a szólás képmutató mivoltát, hogy a pártfunkcionáriusoknak és gyermekeiknek igen ritkán kellett ilyen áldozatot hozniuk. Ehelyett „különleges megfontolásokból” ugyanabban a városban kaptak munkát, ahol a feleségük.

Szabadulásom híre elterjedt Mejping barátai körében. Az ünnepek alatt sokan meglátogattak, köztük olyanok is, akik házassági szabadságon voltak itthon. Beszélgetéseik legnagyobbbrészt a munkahely-változtatás körül forogtak. Igyekeztek kihasználni a „kiskapuk” elburjánzását, hogy áthelyeztessék magukat, és közelebb kerüljenek szeretteikhez. Akik már belevágtak az alkudozások sorába, igyekeztek kicserélni egymás között információikat és tapasztalataikat, ha összefutottak nálam. Beszélgetéseikből értesültem arról, hogy az alacsonyabb rangú párttisztviselők körében Kína minden részében széles körű gyakorlattá vált a vesztegetés és a korrupció.

– Hogyan magyarázod a párthivatalnokok idealizmusának összeomlását, mikor a kulturális forradalom célja éppen az volt, hogy megtisztítsa a kínai társadalmat és előmozdítsa a szocializmust? — kérdeztem Mejping egyik barátnőjét, aki házassági szabadságra jött haza Vuhanból, és most azzal

próbálkozott, hogy Sanghaj közelébe helyeztesse magát, ahol a férje élt.

– Először is a kulturális forradalom alatt hatalomra jutott új pártfunkcionáriusok soha nem voltak idealisták – mondta. – A kulturális forradalomban egyszerűen személyes előmenetelük lehetőségét látták, és csak azért csatlakoztak a forradalmárokhoz, hogy valóra váltsák ambícióikat. A régi funkcionáriusok, akiket most visszahelyeztek, egykor réges-régen, mikor beléptek a pártba, talán idealisták voltak, de mostanra már minden illúziójukat elvesztették a kulturális forradalomban szerzett megalázó tapasztalataik hatására. Úgy érzik, a párt tisztességtelenül bánt velük, és a háború éveiben, a múltban hozott áldozataik hiábavalók voltak. Ma már nem törődnek mással, csak hogy politikailag túléljék az eljövendő hatalmi harcokat, és kényelmes életet biztosítsanak maguknak meg a gyerekeiknek.

– Nem félsz, hogy bajba kerülsz, mikor drága ajándékokat vagy pénzt adsz a hivatalnokoknak, hogy engedélyt kapj a munkahely-változtatásra?

– Kockázat természetesen van. De el vagyok keseredve. Egyébként azt hiszem, túl sok ilyen eset van, hogysen ki lehetne mindet vizsgálni. Lehet, hogy egy napon lecsap majd a pártvezetés, de egyelőre azzal vannak elfoglalva, hogy egymással harcoljanak. Meg kell ragadnunk az alkalmat.

Beszélgetésünket Ta Tő érkezése szakította félbe, aki vállalta, hogy friss süteménnyel lát el a pékségből. Természetesen tudtam, hogy ez csak ürügy, amellyel napi látogatását biztosítja, hogy lássa, kik jönnek hozzám. Míg elhelyezte a süteményt a konyhában, lekísértem Meiping barátnőjét a lépcsőn, kezemben a bébiholmival, míg a baba nyugodtan aludt a karjában. Mikor a kapuhoz értünk, körülnézett, és látva, hogy senki sincs a közelben, suttogva így szólt:

– Vigyázzon ezzel a tanítványával! Az az érzésem, civil ruhás rendőr.

– Csak egy állástalan fiatal – mondtam.

– Ne higgye! Legyen óvatos, mit beszél előtte. – E szavakkal búcsúzott.

Szun Kaj, az a fiatalember, aki felségül akarta venni a lányomat, megtudta a címemet, és a holdújévi ünnepek utolsó napján meglátogatott. Elmondta, hogy mióta bezárták az iskolát, nem tanít matematikát. Ehelyett precíziós műszereket tervez egy kutatóintézetben.

– 1966-ban, mikor Mejping elmondta, hogy letartóztatták, a szüleim is, én is úgy gondoltuk, hogy azonnal össze kell házasodnunk, hogy hozzánk költözhesse és ne kelljen egyedül élnie. Ő azonban nem egyezett bele. Meg akarta várni, míg maga kiszabadul, azt mondta, nem köthet házasságot anélkül, hogy maga is ott legyen az esküvőn. Akkoriban persze mindannyian úgy gondoltuk, hogy a kulturális forradalom egy év alatt lezajlik – mondta Szun Kaj.

– Gyakran látta, mielőtt meghalt? – kérdeztem. Rettentően elszomorodtam, látva ezt a csinos fiatalembert, aki a vejem lehetett volna, ha a lányomat nem gyilkolják meg olyan kegyetlenül.

– Hetenként kétszer-háromszor. Próbáltunk együtt lenni, ahányszor csak lehetett. Tudja, az apámat 1957-ben jobboldalinak bélyegezték. Én is „osztályellenség családtagja” lettem, és mint tanár, az ellenségek „bűzös kilencedik kategóriájába” is beiratkoztam. Mejpingnek részt kellett vennie a kulturális forradalom filmstúdióbeli tevékenységében. Ott, úgy látszott, nem volt semmi problémája. Aztán valahonnét ismeretlen emberek bukkantak fel, és elhurcolták.

– Kérem, beszéljen erről – könyörögtem.

– Vacsorára vártuk hozzánk június 16-án. Mikor délután érte mentem, Csenné, a professzor felesége, akinél Mejping lakott, elmondta, hogy Mejping aznap

reggel öngyilkos lett. Rögtön a filmstúdióba mentem. Úgy látszott, senki nem tud semmit. Aztán elmentem a krematóriumba. De nem engedték meg, hogy betekintsek a nyilvántartásba, mert nem voltam családtag. Mikor azonban a hivatalnok látta, milyen kétségbeesett vagyok, elárulta, hogy aznap reggel behozták egy filmstúdióbeli fiatal színész nő holttestét hamvasztásra. — Szun Kaj elakadt és sírva fakadt.

— Maga szerint öngyilkos lett? — kérdeztem.

— Ugyan, dehogy! Odamentem, ahol állítólag elkövette. Képtelenség.

— Az állványzatra gondol? Szun Kaj rémülten nézett rám.

— Honnan tudja? Ki mondta el magának? Ne árulja el senkinek, hogy tudja. — Aztán hozzátette még: — Ha azok, akik felelősek Meiping haláláért, megtudják, hogy nem hisz az öngyilkosságában, veszélybe kerülhet az élete. Rendkívül óvatosnak kell lennie. Azok teljesen gátlástalanok és kegyetlenek.

— Tudom. Nem fogok beszélni róla — biztosítottam. De azért megkérdeztem tőle: — Tudja, ki a felelős érte, hogy elhurcolták?

— Nem tudom biztosan. De azt hiszem, valahogy azokkal lehet kapcsolatban, akik a maga ügyében nyomoztak. Bárkik voltak is, valamelyik sanghaji vezető parancsára cselekedtek.

— Miből jött rá? — kérdeztem.

— Mint tudja, az atlétikai szövetséget még a kulturális forradalom elején bezárták a vörösgárdisták, és az épületet a forradalmárok vették át. A megszüntetett atlétikai szövetség azonban megtartott egy emeletet, ahol az irattára volt. Az egyik itteni dolgozótól tudtam meg, hogy akik elhurcolták Meipinget, felsőbb utasításra cselekedtek.

— Mit gondol, össze tudna hozni ezzel az emberrel az atlétikai szövetségből?

— Veszélyes lenne magára.

– Kész vagyok bármilyen kockázatot vállalni, hogy megtudjam az igazat.

– Sok év eltelt azóta, azt sem tudom, ott van-e még. Miért nem várja meg, míg kitisztul a politikai helyzet? – Szun Kaj nemigen akart eleget tenni kérésemnek.

Valóban, sok éve már, hogy Mejping meghalt. Az ember nem gyászolhat örökké. Szun Kaj nem látogatott meg többé. A rákövetkező évben hallottam, hogy elvette egy vezető pártfunkcionárius leányát. A funkcionárius azért egyezett bele, hogy egy „jobboldali” fiához adja a lányát, mert megözyegyült, és maga is szeretett volna elvenni egy fiatal nőt. Úgy gondolta, zavart okozna, ha együtt élne hajadon lánya és ugyanolyan korú új felesége. Megértettem Szun Kajt, hogy funkcionárius családból való lányt vesz el. A történetek után természetes volt, hogy olyan nővel akar összeházasodni, aki biztosan nem lesz politikai hajsza áldozata. Azonkívül egy pártvezető lányával kötött házasság után a „jobboldali fia” stigmájától sem kell többé szenvednie, amelyet gyermekkorától óta hősiesen viselt.

Szun Kaj látogatása annyira elszomorított, hogy szóltam A-jinek, lepihenek a szobámban. A-ji kiment, hogy rendet csináljon a konyhában. Egyszerre csak azt hallottam, hogy valaki dörömböl a kapun. Az egész Csu család kivétel volt. Szóltam A-jinek, aki kiment az erkélyre megnézni, hogy hozzájuk jött-e a látogató.

Visszajött az erkélyről, és azt mondta:

– Egy idősebb ember. Maga után érdeklődött, hogy itt lakik-e. Lemenjek?

– Menj le, kérek – mondtam, és törtem a fejem, ki lehet a látogató. Gyorsan leterítettem az ágyat és rendbe tettem a szobát. Aztán kimentem a lépcsőfordulóra, megnézni, ki keres.

– Csengné asszony! Nem ismer meg? Ó, de örülök, hogy látom! – mondta a férfi a lépcsőn feljőve.

Hangjáról és szertartásos modoráról, amellyel üdvözölt, megismertem: Hu úr volt, férjem régi barátja, akit akkor láttam utoljára, amikor váratlanul meglátogatott a kulturális forradalom elején, 1966 nyarán.

Felém nyújtott keze kérges volt, és kisujja be volt kötve. Ettől eltekintve nem sokat változott. Melegen üdvözöltem, emlékeztem még jó tanácsára, amelyet 1966-ban adott.

Bevezettem a szobámba, és helyet kínáltam.

— Igazán örülök, hogy újra látom — mondta Hu úr.

— És milyen jól néz ki! Ha szabad így mondanom, sokkal jobban, mint várná az ember a körülmények ismeretében.

— És hogy van ön, meg a családja? — kérdeztem udvariasan. — Még mindig ugyanabban a házban laknak?

— Ó, nem — mondta Hu úr. — A vörösgárdisták kidobtak az otthonomból, mint mindannyiunkat. És én kivettem a részem a balszerencséből. De ne beszéljünk a múlttól. Előre kell tekintenünk, és hálát adnunk, hogy túléltek. Szeretteink közül sokaknak nem adatott meg ez. Természetesen tudok Mejpingről. Magam is szenvedtem drága feleségem és szeretett anyám elvesztésétől. Mindketten szívrohamban haltak meg a kulturális forradalom legszörnyűbb szakaszában. A kórházban megtagadták tőlük a kezelést, mert kapitalista család tagjai voltak, és vizsgálat folyt ellenem. — Hu úr sóhajtott, és egy pillanatra úgy látszott, mindjárt könnyekben tör ki. De gyorsan visszanyerte önuralmát. Zsebkendőjét vett elő a zsebéből, és kifújta az orrát.

— Honnan tudta meg a címemet? — kérdeztem.

— Pusztán véletlenségből. Ma reggel az utcán talákoztam régi szolgájával, Öreg Csaóval, és nagyon megörültem, mikor meghallottam, hogy kiszabadult. Egész délután látogatóim voltak, de amint elment az utolsó is, idebicikliztem.

– Dolgozik még?

– Igen. Nyugdíjba mehetnék, de nincs értelme, hogy otthon üljek. Jót tesz a nehéz fizikai munka. Estére úgy elfáradok, hogy éjjel mélyen alszom. Most az anyósomnál lakom. Egy szobát hagytak meg neki a vörösgárdisták. Kettéosztottuk és beköltöztem. Ő már jócskán túl van a nyolcvanon. Örülök, hogy gondot viselhetek rá.

– Mi van a gyerekekkel?

– A kapitalista apjuk miatt mindegyiket az ország más-más részébe küldték dolgozni. A legidősebb fiam megházasodott, és született egy kislánya.

– Mikor 1966 nyarán meglátogatott, nagyon kedves volt hozzám, és tanácsokkal látott el. Nagyon hálás vagyok érte. Mikor a börtönben voltam, sokat gondoltam arra, amit mondott. Mit gondol a mostani politikai helyzetről?

– Természetesen végtelenül sokat javult, de az ember óhatatlanul eltöpreng, meddig tart majd.

– Gondolja, hogy lesznek még hatalmi harcok a csúcson?

A félig nyitott ajtóra pillantott, és bólintott. Kis idő múlva megkérdezte:

– Eljönne velem holnap Nantaóba? Hallom, újra megnyílt a régi virágüzlet, lehet kapni nárciszhagymát.

– Holnap nem mehetek. Reggel jön egy tanítványom, délután pedig mosnom kell. A-ji hazamegy néhány napra szabadságra. Igen keményen dolgozott az utóbbi napokban.

– Akkor eljöhethetnék holnap délután, hogy segítsék a mosásban? Van egy nap szabadságom, mert az újév előtti napon önkéntes műszakot vállaltam.

Nem akartam, hogy segítsen a mosásban, de tudtam, hogy beszélni akar velem. Úgy döntöttem, ha meg akarom hallgatni, el kell mennem vele.

– A mosás várhat – mondtam. – Menjünk el a virágüzletbe. Jó lenne, ha hozzájutnék néhány nárciszhagymához.

Hu úr sugárzott az örömtől, hogy elfogadtam a meghívását. Elfelejtettem már, mennyire szeretik a kínai férfiak, ha az asszonyok pontosan azt csinálják, amit mondanak nekik. Szinte úgy látszott, mintha ártatlan beleegyezésemtől, hogy elmegyek velem egy virágüzletbe, egy fokkal intimebbé vált volna kapcsolatunk, mint mikor átlépte a küszöbömet. Nem csupán a kezemet szorongatta egy pillanattal hosszabban a kelleténél, de még ahhoz is vette a bátorságot, hogy pénzt kínáljon.

Elővett egy kis csomagot a kabátzsebéből, és azt mondta:

– Tudom, milyen szűkös az a megélhetési járadék, amelyet a hozzánk hasonlóknak adnak. Én havonta rendszeres küldeményt kapok az unokatestvéremtől, Japánból. Szabad felajánlanom, hogy megosszam önnel?

Úgy megdöbbenem, hogy egy pillanatig szóhoz sem jutottam. Felém nyújtotta a csomagot.

– Kérem, fogadja el! – mondta. – Olyan boldog lennék, ha elfogadná!

– Nagyon köszönöm a kedvességét – feleltem gyorsan. – Szép magától, hogy segíteni akar rajtam. De nem állami kegydíjon élek. A valutaszámlámat felszabadították, és így semmiféle anyagi gondom nincs.

Csalódottnak látszott, de egy pillanat alatt összeszedte magát. Azt mondta:

– Mindig a legnagyobb megbecsüléssel voltam ön iránt. Nem tudja elképzelni, milyen boldog vagyok, hogy újra láthatom. Kész csoda, hogy ilyen jól átvészelte a megpróbáltatásokat. Kivételesen bátor és erős asszony.

Megköszöntem kedves szavait, és lekísértem a lépcsőn. Míg a kertben álltam, és figyeltem Hu urat, amint kitolja a biciklijét a kapun, tudtam, hogy Csuné figyel az ablakból. Úgy látszik, hazajöttek, míg Hu úr odafent volt.

– Holnap fél háromkor eljövök magáért – mondta Hu úr.

– Nagyszerű – feleltem.

Csuné olyan kíváncsi volt a látogatómra, hogy egyenesen megkérdezte A-jit, mikor az a szemetet vitte ki a hátsó ajtón. Feltételeztem, hogy Csuné holnap reggel jelenti a dolgot a lakóbizottsági hölgyeknek, és köztudottá válik, hogy az ünnepek alatt férfilátogatót fogadtam. A feudalizmus kísértete még mindig ott lebegett Kína felett. Bár a munkahelyeken együtt dolgoztak férfiak és nők, a magánéletben nem barátkoztak egymással. Biztos voltam benne, hogy Hu úr látogatása szóbeszéd tárgya lesz.

Nantao Sanghaj fallal övezett óvárosa volt. A falat már réges-rég lerombolták, de a híres kilenc kanyarulatú híd még megvan a tó felett, nemkülönben a pavilon, amely a fűzfás-pagodás kék-fehér angol étkészletek révén lett híres. Nantao jelenleg piaci negyed, kanyargó sikátorokkal és száz meg száz kis bolttal és standdal, amelyekben a parókától az élő békáig – gyógyászati célra – a legkülönfélébb árukat lehetett kapni. Azt szokták mondani, a koporsó kivételével mindent meg lehet szerezni Nantaóban. Sok különleges étterem is van benne, olyan ételekkel, amelyeket másutt nem lehet kapni. A piac közepén, a tó mellett egy Ming kori park található: Ju-jüan, díszes sziklakertekkel és számos udvarral, amelyeket kerengők és pavilonok öveznek. A vörösgárdisták megkímélték Ju-jüant, mert itt volt az 1853-ban alapított antiimperialista szervezet, a „Kis Kardok Társasága” titkos főhadiszállása.

Nantao mellett az utca le volt zárva a járműforgalom elől, mert az ünnepek alatt nagy tömeg özönlötte el a piacot. Néhány háztömbbel előbb szálltam le a buszról Hu úrral, és a piac egyik bejárata felé tartottunk. Szó szerint a tömeg vitt minket, olyan sok volt az ember. Mire a virágüzlethez értünk, már minden virág elfogyott. A bolt azonban

tele volt férfiakkal, nőekkel és gyerekekkel, akik Ji-sing teafőzőket és teáscsészéket vásároltak, vagy csak bámulták őket a polcokon. Bájos porcelánfigurák is voltak, állatszobrok, vázák, virágcserepek, jutányos áron. Csak mostanában jelentek meg újra ezek a termékek, a kulturális forradalom kezdetén a vörösgárdisták elpusztították és betiltották őket. Vettem egy Ji-sing teafőzőt, egy hagyományos, hegyekkel és fákkal díszített világosbarna cseréparut. És vettem egy mázas virágvázát is, amelyet át lehetett alakítani asztali lámpává.

Mikor végeztünk a bevásárlással, Hu úr azt mondta:

— Biztosan elfáradt. Talán akad egy hely a Ming-parkban, ahol leülhetünk.

Mikor azonban a Ming-park bejáratához értünk, láttuk, hogy hosszú sor áll a jegypénztárnál, egy másik sor pedig jeggyel a kézben arra várt, hogy beléphessen a park zárt területére. Egy vörös karszalagos, hivatalos külsejű ember tartotta fenn a rendet. Annyi embert engedett csak be a parkba, amennyi kijött.

— Ne szálljunk inkább buszra, és menjünk a Csung San parkba? — kérdezte Hu úr. — Ott nyugodtan leülhetünk és beszélgethetünk. Ott nincsenek sokan az évnek ebben a szakában.

Talán a sokévi magánzárka hatása volt, hogy idegesített és kimerített a tömeg, még ha nem is volt ellenséges. Az elhagyott téli park a csupasz fákkal és a befagyott tóval vonzó célnak tűnt. Hu úr megváltotta húszjenes belépőnk, és besétáltunk.

Szélcsendes nap volt ugyan, de a februári levegő fagyos volt, és hidegebbnek érződött most, hogy nem voltunk emberekkel körülvéve. Hu úr is, én is sok réteg vattázott téli ruhát öltöttünk magunkra, mint Sanghajban mindenki, az arcomat azonban csípte a hideg, míg az ösvényen sétáltunk. Egy piros bogyókkal megrakott magyalbokor tűnt a szemembe. Mikor odamentünk hozzá, egy padot találtunk a

műszikla mögött. Ezt Hu úr megfelelő helynek találta, hogy elmondja, amit akart. Nem tudom, a világon hány ember értené meg, hogy miért kellett ilyen különleges óvintézkedéseket tennünk egy teljesen ártatlan magánbeszélgetéshez.

Hu úr egy darabig szótlánul nézett rám, majd így szólt:

– Szörnyű időket élt át. Nem akarom felidézni a börtönben töltött nyomasztó napjait, de szeretném tudni, rájött-e, hogy miért lett a hajsza célpontja.

– Gondolom azért, mert a Shellnek dolgoztam. Azt mondták, a Shell sanghaji irodája kémszervezet volt, és néhai férjem brit ügynök. Valójában soha semmi konkrét dologgal nem vádoltak. Csak arra akartak kényszeríteni, hogy vallják. – Újra emlékeztem azokra a napokra, amikor a kihallgató ordítva vádaskodott, és erőfeszítéseimre, hogy mindennel megbirkózzam.

– Semmi konkrétumot nem tudott kihámozni a kérdéseikből?

– Arra gondoltam, hogy ami mindannyiunkkal történt, valamiképpen azzal áll kapcsolatban, amit „a párt két irányvonala közötti küzdelem”-nek neveznek.

– Így igaz – mondta Hu úr. – Azt hiszem, érdekesnek fogja találni, amit mondok. Mikor az 1967-es januári forradalom után a vörösgárdisták és a forradalmárok átvették a gyárunkat, a forradalmárok egyszerű munkássá fokozták le a párttitkárunkat, és megvádolták, hogy „kapitalista úton járó”. Az én részlegemhez osztották be. Mint tudja, nagyon jól kijöttünk egymással a kulturális forradalom előtt, mikor én voltam felelős a gyár technikai ügyeiért, és ő volt a párttitkár. Most mindketten segédmunkásként dolgozunk. Ebédszünetekben, ha nem volt senki a közelben, gyakran egészen őszintén beszélt velem. Az egykori párttitkárom volt az, aki elmondta, hogy a maga letartóztatása az úgynevezett „külföldi vállalatok és

kormányhivatalok összeesküvésé”-nek volt köszönhető.

– Honnan tudott rólam a párttitkára?

– Mielőtt lecsukták, a vörösgárdisták eljöttek a gyárunkba, hogy kikérdezzenek magáról. A párttitkár akkor még a hivatalában volt. Ő is jelen volt a kihallgatásomon. Meijing filmszínész lévén, közismert volt. Mikor meghalt, a tragikus hírről az egész város beszélt. A maga ügyét gyakran emlegették a halálával kapcsolatban – mondta Hu úr.

– És mit mondott még magának a párttitkára? – kérdeztem.

– Úgy látszik, az egyik olyan hivatal, amely feltételezhetően belekeveredett az úgynevezett összeesküvésbe, az Egységfront Osztály, amelyet azzal vádoltak, hogy osztályellenségeknek nyújtott védelmet. A hivatal igazgatója, Csou miniszterelnök pártfogoltja, titokzatos körülmények között halt meg egy harci gyűlés után. Azt állították, hogy öngyilkos lett, kinyitotta a gázcsapot. Csakhogy az ablakok nyitva voltak, mikor megtalálták a holttestét, és a szobában alig volt gáz.

– Lehet, hogy csak öngyilkosságnak álcázták a dolgot? – A lányomra gondoltam, és arra, hogy vajon mikor jövök rá az igazságra.

– A család ezt mondja. Pekingben Csou miniszterelnök fogadott lányát, Szun Vej-sit, a Népszínház igazgatóját börtönbe zárták, és halálra kínozták, pusztán azért, mert Csiang Csing ellenségnek tekintette. A két híres pekingi operaénekest, Ma Lien-liangot és Csen Jen-csiut agyonverték, mert nem akarták bevallani, hogy Kuomintang-kémek. Azt hallottam, ezt a két énekest Csou miniszterelnök hívta haza Hongkongból és ő volt az egyik ajánlójuk is, mikor beléptek a pártba. Igen sok olyan tudóst is megvádoltak, hogy az imperialisták kéme, akiket szintén a miniszterelnök hívott haza Kínába. Gondolja csak el, hogy ha ezek közül az emberek közül csak egy is bevallotta volna,

hogy kém, a radikálisok meggyanúsíthatták volna a miniszterelnököt, sőt talán még azzal is megvádolták volna, hogy kémeknek nyújtott védelmet.

— Azt akarja mondani, hogy a párttitkára szerint azért börtönöztek be engem, meg a Sanghajban működő külföldi cégek vezető alkalmazottait, és azért akartak belőlünk vallomást kicsikarni, mert azt arra használhatta volna valaki, Lin Piao vagy Csiang Csing, hogy lejárássa Csou miniszterelnök politikáját, a külföldi cégek kínai működésének engedélyezését?

— Igen, a párttitkárom nagyon is erre utalt. Lin Piao is, Csiang Csing is ambícióik legfőbb akadályát látták Csou miniszterelnökben, miután Liu Sao-csit megbuktatták. Úgy látták, Csou miniszterelnökkel nehezen boldogulnak, mert ő, ellentétben Liu Sao-csival, sohasem szállt szembe Mao elnökkel. Ezért kellett külföldi összeesküvést kreálniuk. Csou miniszterelnök nem volt egyedül. Pártvezetők és az államapparátus vezetőinek nagy csoportja állt mögötte. Ez félelmetes erő a hatalmi struktúrában.

— Most, hogy Lin Piao meghalt, Csou miniszterelnök lett a második leghatalmasabb ember Mao elnök után. A pozíciója megszilárdult és biztos, nem? — kérdeztem Hu úrtól.

— A pozíciója megerősödött, de nem biztos, mert Csiang Csing és társai ambíciózusak. Csou miniszterelnök beteg. Az a kérdés, ki lesz az utóda.

— Nem Teng Hsziao-ping követi Csou miniszterelnököt?

— Ez egyáltalán nem biztos. Teng Hsziao-ping nem olyan finom személyiség, mint Csou miniszterelnök. Ő gyors eredményeket akar. A radikális vezetők fenyegetve érzik magukat. Ez gyorsítja a harc következő fordulóját — mondta Hu úr.

Mióta a nap lement, egyre hidegebb lett az elhagyatott parkban. A távolban néhány siető alak haladt a kijárat felé. Javasoltam, hogy menjünk mi is. Hu úr megkérdezte, elmennék-e vele egy étterembe,

egy korai vacsorára, de lehangolt voltam és fáradt. Buszra szálltunk és hazamentünk.

A kapuban Hu úr elbúcsúzott, és közölte, hogy szeretne újra meglátogatni, ha szabadnapja lesz.

– Évek óta nem élveztem annyira kirándulást, mint ezt a mait. Jó érzés látni, hogy ilyen jól van. Nem szabad bezárkóznia és tépelődnie. Eljövök majd, hogy megpróbáljam felvidíteni.

Kinyitottam a kaput és láttam, hogy Csuné áll kint a hidegben a teraszon. Gondolom kijött, mikor meghallott minket. Kivette a cigarettát a szájából és megkérdezte:

– Kellemes volt a séta?

Bizonyára azt remélte, hogy majd beszámolok neki, merre jártam és jelentheti a lakóbizottságnak. Nehezen álltam meg, hogy goromba ne legyek, de csak annyit feleltem:

– Nem fázik itt kint álldogálni? – és felmentem.

Másnap régi barátnőm, Ho-an anyja érkezett, miközben a tanítványommal foglalkoztam. Mire végeztem az órával, egyszerű ebédet készítettem mindkettőnknek. Míg ettünk, szóba hozta néhányszor a holdújévi ünnepeket és a vendégekre igyekezett fordítani a szót. Hirtelen rájöttem, azt szeretné, hogy Hu úrról beszéljek neki. De honnan tudta, hogy Hu úr nálam járt? Megdöbbenéssel és csalódottan arra a kellemetlen következtetésre jutottam, hogy nyilván azok kérték meg, hogy eljöjjön hozzám, akik megfigyelés alatt tartanak. Egészen elkedvetlenedtem. Elhatároztam, hogy őszinte leszek hozzá, ne gondolhassa senki, hogy rejtegetni próbálok valamit.

– A fiatalokon kívül öreg barátom is eljött hozzám – mondtam. – Azt hiszem, Öreg Csao találkozott vele az utcán, és megadta neki a címemet. Tegnap elmentem vele Nantaóba, és vettem egy Ji-sing teafőzőt meg egy vázát.

– Házasember?

– Özvegy.

– Régóta ismered?
– Tulajdonképpen a férjem barátja volt.
– Mivel foglalkozik?
– Festőüzeme volt.
– Személyesen is érdeklődik irántad?
– Mire gondolsz? – kérdeztem bosszúsan.
– Bocsáss meg, hogy ezt mondom, de a mi generációnkhoz tartozó kínai urak nem szokták sétára hívni a kínai hölgyeket, csak ha személyes szándékaik vannak irántuk – mondta öreg barátnőm.

– Ne vonj le elhamarkodott következtetéseket – mondtam neki. – Szerintem egyszerűen csak magányosnak érzi magát, és élvezzi a társaságomat.
– Arra gondoltam, jobb is, hogy Hu úr látogatását ilyen megvilágításban látják, és nem politikára gondolnak. – Öregasszony vagyok én már – mondtam. – Úgy tekintem őt, mint régi barátot, aki megpróbál kedves lenni hozzám.

– Nagyon is vonzó öregasszony vagy. Különös, hogy a szörnyű megpróbáltatásaid ellenére évekkel fiatalabbnak látszol a korodnál. Semmi kétségem afelől, hogy úri barátod végül meg fogja kérni a kezedet, ha esélyt adsz rá neki.

– Igazában nem is nagyon ismerem Hu urat. Korai még arra gondolni, hogy mivé fejlődhet a kapcsolatunk.

– Mint régi barátnőd, azt mondom, szeretném, ha férjhez mennél. Nem jó egyedül lenni ebben a társadalomban. Kell valaki, akivel megbeszélheted a dolgokat, és aki gondot visel rád – mondta barátnőm őszintén.

Miután elment, összehúztam a függönyöket, és végigfeküdtem az ágyon. Nyomasztó volt a tudat, hogy ilyen szoros megfigyelés alatt állok. És elszomorított, hogy Ho-an anyja is beállt az informátorok közé. Mikor élhetek újra normális életet, kérdeztem magamtól. Ami Hu urat illette, nem tudtam, miféle tervei lehetnek azon kívül, hogy szabadnapjain a társaságomat élvezze. Mindenesetre

nem akartam feleségül menni hozzá, sem senki máshoz. Még mindig az volt a szándékom, hogy végleg elhagyom Kínát, amint a körülmények engedik.

Nixon elnök látogatása óta a sanghaji rendőrség megint kezdett kiutazási engedélyeket adni magánembereknek. Bár a várakozási idő hosszú volt, és sok kérelmet elutasítottak, kiszabadulásom óta hallottam már néhány emberről, akik valóban kaptak útlevelet, hogy elhagyhassák az országot. Továbbra is behatóan vizsgálgattam Mao elnök fényképét, akár a börtönben, valahányszor megjelent az újságban, és éppoly hevesen kívántam a halálát, mint akkor. Tudtam, hogy amíg a politikai helyzet meg nem változik, nem remélhetem, hogy engedélyezik távozásomat. Az egyetlen okos dolog, amit tehettem, az volt, hogy megőrizzem egészségemet, és megéljem azt az időt.

Súlyos lépéseket hallottam a ház mellett futó betonjárdán, majd valaki kopogott az ajtómon a lépcső aljában. Nem volt kedvem fogadni senkit, így nem keltem fel, hogy ajtót nyissak. Kis idő múlva Ta Töt hallottam, amint Csunéval beszélget az ablakom alatt.

– A-ji nincs itt? – kérdezte Ta Tő.

– Hazament meglátogatni a családját – hallatszott Csuné hangja.

Egy darabig még ott álltak a kertben, és suttogva beszélgettek. Aztán Ta Tő ismét kopogott. Most sem keltem fel ajtót nyitni.

Este Csuné felhozott egy tányérnyi halat a főztjéből, nyomában az unokája.

– Tudom, hogy nem szeret főzni, ezért csináltam magának egy kis vacsorát – mondta Csuné. Nem említette Ta Tő látogatását, így én se szóltam semmit. Tudtam, hogy a hal csak ürügy, hogy feljöhessen, és megtudja, valóban aludtam-e, és azért nem hallottam Ta Töt, vagy csak nem akartam találkozni vele.

Megkínáltam az unokáját egy kis édességgel, és leültettem őket. A kisfiú egy milicista karszalagot tartott a kezében. Tréfásan megkérdeztem tőle:

– Beléptél tán a milíciába? Kinyújtotta a karszalagot, és így felelt:

– Ez a bácsikámé. Ő pedig Ta Tő bácsi alatt szolgál.

– Ta Tő a milíciánál van? – kérdeztem. Megleپődtem ugyan, de amennyire tudtam, igyekeztem közönyös hangon beszélni.

Hiába próbálta Csuné az édességgel elvonni a gyelmét, a gyerek válaszolt:

– Ó, igen! Ta Tő bácsi kapitány.

– Ez nagyszerű! – kiáltottam fel. – Fogadok, te is belépsz a milíciába, ha megnősz, mint a bácsikád és Ta Tő.

A gyerek nyilván olyasmit mondott, amit nem lett volna szabad tudnom, mert Csuné nem csupán zavarba jött, de legalább annyira meg is ijedt.

– Butaságokat beszélsz – mondta a gyerekeknek. – Ta Tő bácsi egyáltalán nincs a milíciánál.

– De ott van! Igenis ott van! – felelt a gyerek. Csuné sietősen felállt, és jó éjszakát kívánt. Ahogy mentek le a lépcsőn, tovább zsörtölődött a gyerekekkel, amiért az kifecsegte a dolgot.

Mivel a milícia a hadseregnek volt alárendelve, Sanghajban régebben Lin Piao embereinek irányítása alatt állt. Lin Piao halála után a milícia ellenőrzése Csiang Csing híveinek kezébe került a városban. 1974-ben és 75-ben a radikális vezetők nagymértékben kibővítették és megerősítették a milíciát, abban a reményben, hogy majd a saját magánhadseregükké fejlesztik.

Ha Ta Tő a milícia kapitánya volt, nem lehetett az „állástalan fiatal”, akinek vallotta magát, ugyanis a milícia tagjait a gyárak és kormányhivatalok aktivistái közül toborozták. Nem hittem, hogy Ta Tő gyári munkás lett volna, ahhoz túlságosan érdekelték a könyvek, és túl tiszta volt a keze. Valószínűleg a sanghaji kormányzat valamelyik hivatalának lehetett

az aktivistája. Más szóval Csiang Csing sanghaji hívei voltak a főnökei.

Örültem, hogy legalább Ta Tő valódi kilétét megtudtam. A rendőrségnél dolgozott vajon, vagy más szervezetnél? Ez lényegében nem sokat számított. Régóta gyanakodtam már rá, hogy több, mint aminek mutatja magát.

Telt-múlt az idő, és a tavasz újra beköszöntött Sanghajban. Egy teljes éve voltam kint az 1. számú Gyűjtőfogházból. De azt nem állíthattam, hogy szabad volnék. Az életkörülményeim kétségkívül nagyon megjavultak. Úgy látszott, az üzleti gyulladáson kívül nincsenek már egészségi problémáim.

Kora reggelenként kiálltam az erkélyre, és lenéztem a kertre. A lakáshivatal ültette kínai mamutfenyők rohamosan nőttek. Az ágak karcsú, üde zöld rügyekkel voltak tele. Röpké néhány nap alatt fiatal túlevelek csomója bomlik majd ki belőlük. Régi kertészem ültetett két rózsaaágyst, s különféle tavaszi virágokkal szegélyezte őket. Az erkély oszlopa alá futórózsát is telepített, és rácsot fabrikált, amelyre felfuthat. Egyre több veréb választotta otthonául a kertet, és egy nap, kora reggel kakukkot hallottam szólni a fák között.

Amint melegebb lett, az erkély lett a nappalim. Az angolórakat ott tartottam a tanítványaimnak. Gyakran oda ültem ki étkezni a napsütésbe, a cserepes jázminok, liliomok, páfrányok és egyéb növények közé, amelyeket magam gyűjtöttem össze, vagy a tanítványaimtól kaptam. Gyűjteményem büszkesége egy gyönyörű törpefa volt, díszes virágtálban, kis sziklacsoporttal, a talaján mohaszőnyeggel. Sikerült kölcsönkapnom a Háromszáz Tang-kori költeményt, és sok kellemes órát töltöttem azzal, hogy kimásoltam a verseket egy füzetbe, és mondogattam őket, hogy erősítsem memóriámat.

Hu úr időről időre meglátogatott. Észrevettem, hogy ahányszor csak kiültünk az erkélyre, Csuné mindig alattunk ül a teraszán, ha pedig a szobában maradiunk, A-ji volt hallótávolságban.

Egy augusztusi napon, mikor későn sötétedett be és este is hőség volt, meglátogatott Hu úr. Azt akarta, hogy menjek el vele étterembe. Mivel azonban A-ji már készítette a vacsorát, megkértem Hu urat, hogy maradjon, és ossza meg velem. Mikor a vacsora elkészült, kiültünk enni az erkélyre a kihunyó napvilágnál, az esti szellőben. Hu úr jókedvű volt, és hangcsoui gyermekkoráról beszélt. Miután A-ji leszedte az asztalt, Ta Tő állított be. Mindig volt valami jó ürügye, hogy meglátogasson. Most épp az, hogy hozott egy zacskó csodálatos vuhszi-i őszibarackot; azt mondta, megromlott volna, ha másnap reggelig vár vele. Bemutattam őt Hu úrnak. Közben besötétedett. Az erkélyen már nem lehetett látni, ezért A-ji kihozta az asztali lámpámat, és az ablakpárkányra helyezte. Ta Tőnek adott egy nagy tányért. Mikor Ta Tő kirakta az őszibarackot, láttam, hogy minden egyes darab hibátlan, és pontosan a megfelelő mértékben érett. Szebbek voltak, mint amelyet boltban valaha is kap ám, még a kulturális forradalom előtt is.

– Hol szerezte ezt a barackot? – kérdeztem.

– Sok „kiskapum” van. Nem járhattam ugyan főiskolára, de igazából a „kiskapuk” doktora vagyok – tréfált Ta Tő. Aztán kiment a konyhába, hogy megmossa a barackot.

Ta Tő hirtelen megjelenése szemmel láthatóan elkedvetlenítette Hu urat, aki elcsendesedett. Várt azonban egy darabig, és gratulált Ta Tőnek a kitűnő barackhoz, mielőtt udvariasan búcsút vett volna. Lementem vele a lépcsőn, és kikísértem a kapuig. Csuékat sehol sem láttam; mindig ez volt a helyzet, ha Ta Tő nálam volt. Úgy viselkedtek, mintha ilyenkor nem kellene rám figyelmet fordítaniuk.

– Holnap megint eljövök, ha megengedi – mondta Hu úr, és kezét ráztunk.

Mikor visszamentem az erkélyre, Ta Tó így szólt:

– Egy kapitalista, ugye?

– Honnan tudja?

– Látom a viselkedésén. Azonkívül búzlik a pénz szagától, mint minden kapitalista – mondta hevesen Ta Tó.

– Látom, maga még igencsak a vörösgárdista vezér.

– Nem! Mikor a vörösgárdisták vezetője voltam, még csak forrófejű fanatikus voltam. Most marxista vagyok.

– Párttag? – kérdeztem.

– Még nem. De egy napon belépek a pártba, a nem túl távoli jövőben.

– Ha ennyire gyűlöli a kapitalistákat, miért tőlem akar angolul tanulni? Nem talál éppoly ellenszenvesnek, mint a kapitalistákat? Én nem búzlok a pénz rossz szagától?

– Maga más – mondta Ta Tó. Tulajdonképpen azt hiszem, nem is lenne jó kapitalista, mert nem sokat törődik a pénzzel. Magával az a baj, hogy eléggé naiv, hogy higgyen a jóságban, a könyörületességben, a nagylelkűségben meg a többi badarságban, amit a kapitalista nemzetek uralkodó osztálya prédikál, hogy elbolondítsa az embereket, és aláassa forradalmi szellemüket.

– Mit tud maga egyáltalán a kapitalista országokról? Soha nem járt egyben sem.

– Nem, és sajnós, még reményem sincs, hogy kijussak.

– Szívesen menne, ha lenne rá esélye? – kérdeztem.

– Hát hogyan mennék! Az Egyesült Államokban vagy valamelyik európai országban keményen dolgozhatnék, és a magam lábára állhatnék. Azt hiszem, jól csinálnám – mondta sóvárogva.

– Nem értem magát. Egy perccel ezelőtt még a kommunista pártba akart belépni. Most meg azt mondja, ha alkalma lenne rá, külföldre menne. Talán forradalmat akar kirobbantani egy kapitalista országban? – kérdeztem.

– Természetesen nem. Azért akarok belépni a kommunista pártba, mert itt kell élnem. Ha külföldre mehetnék, egy kapitalista országba, megpróbálnék magam is kapitalistává lenni – mondta türelmetlenül, mintha túl ostoba lennék, hogy hibátlan okfejtését kövessem.

– Nahát! Én meg azt hittem, gyűlöli a kapitalistákat.

– Most gyűlölöm őket. De ha én is kapitalista lennék, nem gyűlölném őket.

– Nem lenne kényelmetlen olyasmivé válni, amit gyűlöl?

– Már miért lenne? Maga nem érti a dialektikus materializmust.

Sokáig töprengtem az erkélyen ülve ezen a különös fiatalemberen, miután elment. Soha életemben nem találkoztam hasonlóval. A marxisták szerint az ember jellemét a környezete alakítja ki. Vajon a kínai kommunista forradalom tipikus terméke volt Ta Tő? Valójában eléggé sajnáltam őt. Rendkívül intelligens és szorgalmas volt. Egy szabad társadalomban valószínűleg sokra vitte volna. Kínában azonban nem jósoltam neki nagy jövőt, még akkor sem, ha párttag lesz. Túlfejlett önértékével és önbizalmával Ta Tő lényegében individualista volt. A kommunista párt nemigen tűrte meg az individualistákat. És miután a nagybátyja meghalt, elvesztette a lehetőséget, hogy bekerüljön a proletár elitbe.

Másnap munka után Hu úr ismét eljött. Egy zajos étterembe mentünk. Miután leültünk, Hu úr azt mondta:

– Úgy látszik, ez a tanítványa olyan élelmiszerekhez jut, amelyek vezető kormányhivatalnokok számára vannak fenntartva.

Nem hiszem, hogy bárki a sanghaji forradalmi bizottság párttitkárhelyettesénél kisebb beosztásban hozzájuthatna olyan barackhoz, amelyet tegnap hozott magának.

– Talán kiskapun át szerezte, nem gondolja?

– Nem, semmiképpen! Ilyen barackot nem árulnak se nagy, se kiskapun át. Ezt a vezetők számára tartják fenn, akik nem fizetnek érte.

– Akkor nem csoda, hogy nem tudta megmondani, mennyivel tartozom érte.

– Az a kérdés, miért adták neki azt a barackot, hogy vigye el magának – aggodalmaskodott Hu úr.

– Talán csak ez volt az ürügy, hogy azonnal meglátogathasson. Olyasmit kellett hoznia, ami nem könnyen kapható, és hűtőgép nélkül nem lehet frissen tartani.

– Tulajdonképpen arra gondoltam, azért jött, mert Hu úr nálam volt. De nem akartam megijeszteni Hu urat, így nem szóltam erről.

– Úgy érzi, megfigyelés alatt áll?

– Igen, biztos vagyok benne, hogy ez a helyzet.

– Szokatlan, hogy ilyen szoros felügyelet alatt tartják. Mit mondtak magának, mikor kiengedték? – kérdezte Hu úr.

– Semmi különösét. Szóba sem került, hogy ártatlannak találtak volna. Annyit mondtak csak, hogy átneveltek, és ennek során bizonyos javulás mutatkozott a gondolkodásomban. – Visszaemlékeztem utolsó szereplésemre a fogház kihallgatósobájában.

Míg Hu úr az elmondottakon gondolkozott, eszembe jutott a filmstúdióból jött ember.

– Az a férfi a filmstúdióból azt mondta, hogy az egészségi állapotomra való tekintettel bocsátottak szabadon – mondtam.

– Tényleg? Ezt mondta? Gondolja, hogy tovább is benntartották volna; ha nem lett volna beteg? – kérdezte aggódva.

– Azt hitték, rákom van.

– Talán nem zárták még le az ügyét, és nem hoztak ítéletet abban az ügynevezett összeesküvésben – mondta Hu úr. – Ez megmagyarázná, miért figyelik még most is ilyen alaposan.

– Ha okot akarnak találni, hogy visszavigyenek a börtönbe, biztosan nem fognak találni – mondtam.

– Próbált érintkezésbe lépni a londoni vagy a hongkongi Shell-irodával?

– Nem. Nem akarok senki külföldivel kapcsolatot keresni, míg itt ilyen bizonytalan a politikai helyzet.

– És ha ők akarnak érintkezésbe lépni magával?

– Már erre is gondoltam. Ha bármilyen levelet kapnék külföldről, elvinném a rendőrségre, és megkérdezném őket, válaszoljak-e.

– Okosan teszi – mondta Hu úr. – A politikai helyzet nem kedvező. Csiang Csing visszatérésre készül. Észrevette, hogy újabban egyre többet ír róla az újság?

Azt is hallottam, Mao elnök jójában támaszkodik rá, mint bármikor.

– Miért kell annyit szenvednünk a párt hatalmi harcaitól? Hiszen nem is vagyunk párttagok! – fakadtam ki kétségbeesetten.

A hőség ellenére az étterem tömve volt. Hu úr és én nyugodtan beszélgethettünk a nagy termet betöltő zsvajban.

Forró és fülledt volt az éjszaka. Azt ajánlottam, menjünk inkább gyalog, mintsem a zsúfolt busszal. Az utcák, amerre elhaladtunk, emberekkel voltak tele; székeken ültek, és legyezgették magukat, vagy tábori ágyakon aludtak. Olyan forrók és zsúfoltak voltak az otthonaik, hogy ki kellett menniük az utcára egy korty levegőért. Sanghaj lakossága a kommunista hatalomátvétel óta nem egészen négymillióról tízmillióra nőtt. Ugyanakkor kevés új lakást építettek, magánszemélyeknek pedig nem engedélyezték, hogy építkezzenek. Ennélfogva minden házon több család, minden szobán több

generáció osztozott, a szobákat pedig egyre kisebb helyiségekre osztották fel. A gyenge utcai lámpák sápadt fényében Sanghaj utcái a nyomasztó szegénység képét mutatták, akár egy menekülttábor.

Hu úrnak igaza volt, mikor azt mondta, hogy romlik a politikai helyzet. 1974 második felében Csiang Csing neve egyre gyakrabban jelent meg a pekingi újsághírekben, ami biztos jele volt növekvő hatalmának. Külföldi méltóságokat fogadott Mao elnök nevében, vagy a maga jogán, mint pártvezető és politikai bizottsági tag. A vendéglátó szerepét játszotta a külföldi látogatók előtt, különleges színelőadásokra hívta meg őket, és államügyekről tárgyalt velük. Csaknem mindennap feltűnő tálalásban, az újságok címlapján jelent meg a fényképe, vagy a ténykedéséről szóló beszámoló.

A „Bíráljuk Lin Piaót” című kampányból Lin Piao és Konfucius bírálata lett. Csiang Csing személyesen irányította a kampányt a sajtó és minden fontosabb kiadvány ellenőrzése révén. Híve, Jao Ven-jüan szervezte meg a maoista írókat, hogy folyamatosan ellássák cikkekkel az újságokat, és a szemináriumi csoportokon keresztül az egész lakosságot mozgósították, hogy részt vegyen a kampányban. Konfucius filozófiájának nem sok figyelmet szenteltek. A cikkek azt a kevésbé ismertényt szajkózták, hogy ötvenéves korában Konfucius a Lu-birodalom vezető tisztségviselője lett, és rövid ideig a miniszterelnök hivatalát töltötte be. A maoista írók kijelentették, hogy Konfucius a konzervativizmus retrográd fenntartója volt, ennél fogva akadályozta a haladást.

A kínai nép számára nem hagytak kétséget afelől, hogy Csiang Csing Konfucius bíráló kampánya valójában egy Csou En-laj miniszterelnök ellen folytatott kampány. A régi bölcs neve csupán a beteg miniszterelnök fedőneve volt. A Konfucius ellen írt cikkek azt is megemlézték, hogy Konfucius idejében létezett egy másik, haladó filozófiai iskola is Kínában:

a legistáké. E két eszmei irányzat harcát a forradalmárok és a „kapitalista úton járók” harcához hasonlították.

Megelégtelve a vezetők hatalmi harcait, a kínai nép, beleértve a közrendű párttagokat is, a miniszterelnök oldalára állt. Megsokasodtak a pletykák Csiang Csingről, közülük jó néhányat kétségtelenül a lejáratására hoztak forgalomba. Olyan népszerűtlen figura volt, hogy szexuális szabadosságairól és kielégíthetetlenségéről elképesztő történetek jártak szájról szájra a tömegek körében. A komolyabb gondolkodásúak amiatt aggódtak, hogy Mao Ce-tung láthatóan felesége és a többi radikális vezető oldalán áll. Úgy gondolták, az elnök megrémült attól, hogy Csou En-laj Teng Hsziao-ping segítségével ilyen gyorsan visszájára fordította a kulturális forradalom irányvonalát, és attól fél, hogy őt magát is teljesen meg fogják tagadni, meg mindazt, ami mellett kiállt a kulturális forradalom idején.

A Konfucius-ellenes kampány meg az újjáéledő kulturális forradalom fanatizmusa által keltett politikai feszültség légkörében néhány tanítványom elmaradt. Félték, hogy újra tabu lesz az angol nyelv tanulása. A lakóbizottság is fokozta aktivitását. A szemináriumi gyűléseken százszázalékos részvételt követeltek meg. Nem volt szabad többé kötni. Egyre több embert szerveztek be, hogy felszólaljanak, és támogassák a „Bíráljuk Konfuciust” kampányt. Lin Piaóval már nem foglalkoztak. A-ji figyelmeztetett, hogy csak a pamutkabátomban menjek el hazulról, hogy ne keltsek feltűnést. Napi étrendünk egyre szegényesebb lett, mivel egyre kevésbé volt hajlandó vásárolni a városba settenkedő, tojást és csirkét áruló parasztoktól.

Tél elején rendkívüli esemény történt, amely arra figyelmeztetett, hogy megint vád alá helyezhetnek.

Volt egy Csen Lan nevű fiatal parasztasszony, Mejping barátja, aki az év folyamán meglátogatott. A lányomnak, Mejpingnek, mielőtt a sanghaji

filmstúdióban kezdett volna dolgozni, hat hónapot kellett eltöltenie a Sanghaj melletti Malu népi kommunában, hogy az Államtanács határozata értelmében „megismerje a parasztok életét.”. Csen Lan családjánál lakott, részt vett mindennapi életükben és munkájukban. A két lány összebarátkozott. Csen Lan elmondta, hogy Mejping megtanította őt írni és olvasni, rányitotta a szemét a szűk létezésén kívüli világra, és megismertette olyan örömeikkel, mint az arckrém és hajsampon. Csen Lan azt is elmondta, hogy Mejping egyszer megmentette az anyja életét, amikor az hirtelen rosszul lett. Senki más nem volt otthon. Mejping a brigádjától kölcsönvett csónakon levezett az asszonnyal a patakon a megyei kórházig, épp idejében, hogy elvégezzék rajta a sürgős műtétet. Attól fogva Csen Lan családja saját lányának tekintette Mejpinget, és a lányok egymás fogadott nővérei lettek.

Mikor Csen Lan meglátogatott, hozott egy nagy fényképet, amelyen Mejping vele és néhány falubeli parasztlánnyal látható. — Ez a legféltebb kincsem — mondta Csen Lan könnyek között. — De odaadom, mert az összes fényképét elvesztette.

Megígértem neki, hogy csináltatok róla másolatot, és az eredetét visszaküldöm. De hónapokig nem találtam fényképészt, aki elvállalta volna ezt az egyszerű munkát. Éppen indulni készültem, hogy a város másik végén, a Szucsou-patakon túl található boltokban próbálkozzam, mikor kopogást hallottam a bejárati ajtón. A-ji rögtön lement. Aztán megszólalt egy férfihang:

— A lánya barátja vagyok.

Egy pillanattal később A-ji lépett a szobába, nyomában egy zömök, középtermetű fiatalember. Letettem a fényképet és felálltam.

— Liu Hszing a nevem — mutatkozott be a fiatalember. — Mejping barátja vagyok. — Elővett egy díszdobozt és így folytatta: — Hallottam, hogy

kiszabadult a börtönből, ezért eljöttem, hogy lássam, miben segíthetnék. Ebben a dobozban Csang Paj hegyi ginzeng van. Sanghajban nem lehet kapni. Hivatalos úton voltam északkeleten, vettem magának egy dobozzal.

Egy doboz Csang Paj hegyi ginzeng igen drága ajándék volt. Egy munkás egész hónapi fizetésébe került. Nem tudtam, mit akarhat tőlem ez az ember viszonzásképpen ezért a drága ajándékért.

– Nagyon kedves gondolat öntől, hogy ginzenget hozott nekem. De én soha nem élek vele. Honnan tudta meg a címemet?

– A sanghaji filmstúdió forradalmi bizottságán adták meg, mikor bementem hozzájuk kérdezősködni.

Ez nyilvánvaló hazugság volt, mert a kínai hivatalnokok soha nem tesznek szívességet magánembereknek. Valahogy nem hittem, hogy Mejing barátja ez az ember. Nem olyan volt a külseje és a beszéde, mint azoknak a fiatalembereknek, akikkel a lányom barátkozott. Miért keresett fel? Mit akar? Kíváncsi voltam, szerettem volna tudni. Ugyanakkor a szívem mélyén éreztem, hogy valószínűleg a rosszakaróim küldték.

– A-ji, kérek, hoznál egy csésze teát a vendégünknek? – szoltam ki a konyhába az ajtóból. Udvarias gesztusom megnyugtatta látogatómat, aki elmosolyodott és felengedett. Leült és az asztalra tette a dobozt.

Én is leültem, és megkérdeztem tőle:

– Járt nálunk a kulturális forradalom előtt? Hogy lehet, hogy nem emlékszem magára? Mejing sem említette soha a nevét, pedig minden barátjáról be szokott számolni nekem.

– Nagyon közel álltak egymáshoz ugye? Egymásért éltek, mindenki tudja. Hát ezért jöttem el, hogy megvitassak magával egy nagyon fontos dolgot. – Előrehajolt és bizalmas modorban folytatta: – Ismerek néhány embert, aki segítene, hogy bosszút

álljon a gyilkosain. Nem pénzért vagy jutalomért tennék. Sajnálják magát. Egyszerűen segíteni akarnak magának.

Micsoda rendkívüli ajánlat, gondoltam. A Konfuciust bíráló kampány során a hivatalos propaganda ismételten megerősítette, hogy minden, ami a kulturális forradalom alatt történt, helyes volt. Ha bármit próbáltam volna tenni a lányom ügyében, biztos, hogy azonnal visszakerültem volna az 1. számú Gyűjtőfogházba. Gyorsan így feleltem:

– Nem akarok senkin bosszút állni. Nagyon szomorú vagyok, hogy a lányom úgy halt meg, ahogyan meghalt. A halála teljesen igazságtalan és szükségtelen volt. De meghalt. Semmi sem támasztja fel már.

– Hogyan lehet ilyen megbocsátó! Maga az anyja, a maga kötelessége bosszút állni a haláláért – mondta a fiatalember.

– Hiszem, hogy nem marad bosszulatlan a halála. Hiszem, hogy a kormányzat vizsgálatot folytat majd, ha itt lesz az ideje. Tökéletesen bízom a népi-kormányban. Nem mondta még, hol és mikor ismerkedett meg Mejpinggel.

– A Malu népi kommunában. Egy parasztcsaládnál lakott. Eljártam hozzá és beszélgettünk.

– Maga ott volt a Malu népi kommunában?

– Igen. Tudományos munkát végeztem. Akkor találkoztam a lányával.

Tényleg Mejping barátja volt, ahogy állította? Tényleg találkozott Mejpinggel a Malu népi kommunában? Úgy véltem, ellenőrizhetem az állítását.

– Ha ott volt a Malu népi kommunában, és találkozott ott a lányommal, biztosan ismeri Csen Lant, akivel Mejping nagyon jó barátságban volt.

– Ó, igen, valóban, sokszor láttam őket együtt – mondta sietve.

Fölvettem a fényképet, amelyen Mejping egy csapat parasztlány között áll, és a kezébe adtam.

– Kaptam valakitől ezt a fényképet – mondtam. – Én sosem találkoztam Csen Lannal. Meg tudná mutatni nekem, melyik ezek közül a lányok közül Csen Lan?

Megnézte a képet, és rámutatott egy lányra, aki közvetlenül a lányom mellett állt és átölelte a vállát. Ügyes tipp volt, de mégsem az a lány volt Csen Lan. Csen Lan a sor szélén állt, messze a lányomtól.

Tévedése bebizonyította, hogy nem Malu népi kommunában ismerte meg a lányomat, ha ugyan ismerte egyáltalán. Miért jött ide? Arra akart csupán rábeszélni, hogy próbáljak bosszút állni Mejping haláláért, és ezzel bajba keverjem magam? Vagy valami mást is el akart érni? Mivel nem feleltem, azt hitte, hogy jól választott. Sikerén felbuzdulva így folytatta:

– Gyakran meg fogom látogatni, hogy igazán jól megismerjen. Érdekelnek a világ dolgai. Biztos, hogy sokat tanulhatnék magától. Ha nem akar szemtől szembe találkozni azokkal az emberekkel, akikről beszéltem, majd leszek a közvetítője.

– Miért tenné? – kérdeztem. – Nem túl veszélyes dolog szembeszállni azokkal, akiknek közük van a lányom halálához? Biztosan forradalmárok, akik mögött nagyhatalmú személyek állnak.

– Szerettem Mejpinget. Mióta megtudtam, hogy meghalt, szüntelenül csak rá gondolok. Gyűlölöm a gyilkosait, nem kevésbé, mint maga. Örülnék, ha tehetnék valamit, hogy ne maradjon bosszúlatlan a halála – mondta hamis őszinteséggel, nagyon szomorúnak tetteve magát.

– Szerette Mejpinget? Akkor igen jól kellett ismernie. Furcsa, hogy előttem sosem említette magát.

Elvörösödött.

– Csak távolról szerettem. Ő nem tudott róla. Egyoldalú vágyakozás volt.

– Látom már, maga romantikus. De én úgy gondolom, meg kell várnunk, amíg a kormányzat

torolja meg a lányom halálát. Nem számít, mekkora a haragunk, nincs rá törvényes lehetőségünk, hogy bármit tegyünk.

— A jelenlegi kormányzat soha semmit nem fog tenni ebben az ügyben! Éppen ők állnak a gyilkosok mögött, hát nem látja? Hogyan számíthat arra, hogy majd ők tesznek valamit? — Türelmetlenül felemelte a hangját, talán csalódottságában, hogy nem kaptam be a csalétket.

— Csillapodjék, kérem — figyelmeztettem szigorúan. — Nem szabad gyaláznia a kormányzatot. Ellenforradalmi dolog olyat mondani, hogy a kormányzat áll a gyilkosok mögött. Nem tűrhetem, hogy a vendégeim így beszéljenek a házamban.

— Maga nagyon óvatos. De az nem számít, amit magunk között mondunk. Azok után, ami Mejpinggel és magával történt, gyűlölnie kell a kommunista pártot és a népi kormányt, még ha nem mondja is ki.

— Nagyon téved — feleltem. — Én nem gyűlölöm a kommunista pártot, sem a népi kormányt. De gondolkozni fogok azon, amit mondott. És ha meggondoltam magam, érintkezésbe lépek önnel. Mutassa, kérem a munkásigazolványát, hogy ellenőrizhessem a személyazonosságát, és lemásoljam a címét.

— Nem szükséges megnéznie a munkásigazolványomat. Felírom magának a címemet. — Idegesnek látszott, hogy az igazolványát kértem.

— Látnom kell a munkásigazolványát, ha azt akarja, hogy megbízzam önben — makacskodtam.

Vonakodva elővette a munkásigazolványát, és a kezembe adta. Felvettem az olvasószemüvegemet, és megvizsgáltam. A gyár, amely az igazolványt kibocsátotta, csak egy számmal volt megjelölve. Kínában mindenki tudta, hogy az ilyen gyárak a hadsereghez tartoznak. És az igazolványba be volt pecsételve: „bizalmas”. Technikus lehetett egy fegyvergyárban, bizalmas munkakörben.

Fogságom idején az a tény védett meg a legjobban, hogy nem ismertem senkit, aki államtitkokat tudhatott volna. Ha most érintkezésbe kerülnék egy olyan emberrel, aki bizalmas munkakörben dolgozik egy katonai üzemben, ez nemcsak Kínából való távozásomat tenné lehetetlenné, de újabb hamis vádaskodások sorozatát is elindítaná ellenem.

Kinyitottam a szobám ajtaját, és behívtam A-jit. Mikor bejött, így szóltam hozzá:

– Azt akarom, hogy tanúja légy annak, amit most a vendégemnek mondani fogok.

A férfihez fordultam, visszaadtam neki a munkásigazolványát és a következőket mondtam neki:

– Liu Hszing, megtiltom, hogy még egyszer meglátogasson. Nekem „külföldi kapcsolataim” vannak, és hamisan azzal vádoltak, hogy az imperialisták kéme vagyok. Mint bizalmas munkát végző gyár tudósa, súlyos hibát követett el azzal, hogy idejött. Ha visszamegy a gyárába, azonnal jelentkeznie kell a párttitkárnál, és meg kell vallania neki a hibáját. Pontosán jelentenie kell, hogy mit mondott nekem, és hogy én mit mondtam magának.

– Csak állt ott, mélységes zavarban.

– A-ji! Ez komoly dolog. Soha többet ne nyiss ajtót ennek a fiatalembernek, és ne engedd be ebbe a házba!

Szélesre tártam az ajtót, és ismét Liu Hszinghez fordultam:

– Feltételezem, hogy párttag, mivel bizalmas a munkája. Meg vagyok döbbenne a viselkedésétől. Tulajdonképpen fel kellene jelentenem a rendőrségen. Most menjen! És ne jöjjön vissza többé.

Szó nélkül távozott. Észrevettem azonban, hogy a doboz ginzengot otthagyt a asztalon. Utánaküldtem A-jit, hogy adja vissza neki, de a férfi már eltűnt a biciklijén.

Dühös voltam az egész ügy miatt, és letettem a tervemről, hogy elmenjek hazulról. A-ji hozott egy csésze teát.

– Ne mérgeledjék! – mondta – Nem éri meg. Nem sokkal később Ta Tő rohant fel a lépcsőn és meglehetősen kifulladásra azt mondta.

– Ó, hát itthon van! Nagyszerű!

– Tudja azt maga nagyon jól, hogy itthon vagyok – feleltem.

– Mi a baj? Haragszik valami miatt? – meglepetést mutatott.

– Pontosan tudja, hogy mi a baj – mondtam, és átnyújtottam neki a ginzenges dobozt. – Vigye ezt vissza. És mondja meg nekik, hogy hagyjanak fel az ostoba trükkjeikkel.

– Visszaviszek bármit, amit parancsol. De nem mondok olyat senkinek, hogy hagyjon fel az ostoba trükkjeivel. Miért is mondanék? Hadd játsszák csak a kisdud játékaikat. Miért nem nevet egy jót az egészen? Miért kellene félnie a trükkjeiktől? Elég okos, hogy átlásson bármiféle trükkön, és kellemetlen helyzetbe hozza azokat, akik ilyesmivel próbálkoznak – mondta Ta Tő az ő cinikus modorában.

– Olyan becstelen dolog ez! – mondtam.

– Miből gondolja, hogy bárkinek tisztességesnek kellene lennie? Azok után, amiken keresztülment, tudhatná már, hogy becsületesnek lenni öngyilkosság. Manapság a becstelenség a legjobb politika.

– Kérem, Ta Tő! Nem vagyok olyan kedvemben, hogy az ostobaságait hallgassam.

– Csak fel akartam vidítani. Jól van, majd jövök holnap, ha már jobban érzi magát. – Elment, és magával vitte a ginzengesdobozt. Egyáltalán nem voltam benne biztos, hogy visszaviszi oda, ahonnan jött. Volt egy sanda gyanúm, hogy hazavitte, és az anyjának ajándékozta. Ta Tő ilyen ember volt.

16. Mao halála

Liu Hszing látogatása nem elszigetelt eset volt. Egész sor látogató követte, mindegyik a lányom barátjának nevezte magát. Némelyiket ismertem névről, de egyiket sem láttam az otthonunkban a kulturális forradalom előtt. Nem együtt jöttek, hanem egyenként. És nem egyszer éjszaka. Beszéltünk egy-egy órát Mejping haláláról, és tudtam, hogy azon az éjszakán már nem fogok aludni.

– A-ji, nem tennéd meg, hogy nem nyitsz ajtót mindenkinek, aki a lányom barátjának mondja magát? Mindegyik csak arról beszél, mi mindenen mehetett keresztül a gyilkosai kezei között, és hogy hogyan kellene bosszút állnom a haláláért. Fáraszt, hogy nap nap után ugyanazt hallom.

– Mindenkinek ajtót kell nyitnom, míg itt vagyok. Tudom, hogy terhére vannak ezek a látogatók. Valahányszor beszél velük, mindig betegnek látszik utána. De mit csináljak? Talán jobb lenne, ha elbocsátana — mondta, szemlátomást kényszeredetten.

– Találsz magadnak másik állást? — kérdeztem.

– Őszintén szólva szeretek itt lenni — mondta. — Nem valószínű, hogy találnék állást, ahol ugyanilyen jó lenne a fizetés meg a munkakörülmények.

Nem akartam elbocsátani. De nyilvánvalóan utasították, hogy engedjen be mindenkit, aki engem keres. Míg nálam van, nem teheti meg, hogy ne nyisson ajtót. Talánom kellett valamilyen megoldást.

– Lenne hol laknod, ha kifizetném a lakbéréd? — kérdeztem. A lakáshiány rendkívül súlyos gond volt Sanghajban.

– Van egy unokatestvérem, nemrég özvegyült meg. Ő befogadhat, és megosztva fizethetnénk a lakbért. Azt akarja, hogy máshol aludjak?

– Igen! Így fogjuk elrendezni. Az unokatestvéredhez fogsz költözni, és csak

reggelenként jársz hozzám. Változatlanul fizetem a béred, és a lakbéred is. Jó lesz?

– Igen, ez jó megoldás – mondta boldogan. – Így nyugta lesz délutánonként meg esténként. És ha nem nyit ajtót, nem engem fognak hibáztatni.

Azon a hétvégén A-ji megegyezett az unokatestvérével, és kiköltözött. Vettem egy darab kartont és bevontam piros papírral. Aztán fehér papírt ragasztottam a közepére, körös-körül piros szegélyt hagyva. A fehér papírra ezt az üzenetet írtam: „Előrehaladott korom és gyenge egészségem miatt nyugalomra van szükségem. Előzetes megbeszélés nélkül nem fogadok látogatókat. A kormányzat képviselőit hivatalos ügyekben bármikor fogadom.” Aláírtam a nevem, egy piros szalaggal kifüggesztettem a táblát a lépcsőházban, a bejárati ajtóra és bezártam az ajtót.

Másnap reggel, mikor kinyitottam az ajtót, hogy a kertbe menjek, láttam, hogy gondosan elkészített táblám széttépve hever a földön. Csuné asszony a teraszon volt. Összeszedtem a papírdarabokat és eléje tartottam.

– Maguk tépték szét a táblámat? – kérdeztem.

– Ugyan, dehogy! Szó sincs róla! Mi soha nem megyünk oda ahhoz az ajtóhoz. Ha felmegyek magához, mindig a hátsó lépcsőt használom.

Munkanélküli fia kijött a házból, hogy pártját fogja.

– Valaki megint átmászhatott a kerítésen tegnap éjjel – mondta. – eltűnt két ingünk a ruhaszárító kötélről, a teraszcsozól.

– Tudja, volt néhány lopás a környéken – csatlakozott hozzá Csuné asszony. – Nem emlékszik, az utolsó tanulócsopórt gyűlésünkön a párttitkár is figyelmeztetett, hogy legyünk nagyon elővigyázatosak.

Egyáltalán nem hittem, hogy tolvaj mászott volna át a kerítésen, ezért megkérdeztem:

– Jelentették már a kárukat a rendőrségen?

– Nem – mondta Csuné asszony fia az anyjára pillantva, és gyorsan hozzátette: – de mindenképpen jelenteni fogjuk.

– Majd én elmegyek a rendőrségre, és jelentem – mondtam az órára pillantva, hogy megnézzem, elmúlt-e már nyolc óra.

– Kérem, ne fáradjon vele. Később majd elmegyek – mondta Csuné asszony fia.

– Én pedig most megyek – feleltem. Kezemben a tábla darabjaival elsétáltam a helyi rendőrségre, amely az utca végén volt. Érdekes lenne, ha kiderülne, gondoltam, hogy a rendőrség áll zaklattatásom hátterében. Ha így lenne, arról körzeti rendőrünknek, Lao Linek tudnia kellene. Talán észreveszek valamit, ha figyelem, hogyan reagál találkozásunkra.

A körzeti rendőrségünk épülete azelőtt egy jómódú sanghaji kereskedő magánrezidenciája volt, aki röviddel a kommunista hatalomátvétel előtt Hongkongba menekült. Ez volt a környék egyik legtágasabb épülete, szép kerttel. Felmenteni a lépcsőn, és beléptem a házba. A tágas nappali több részre volt osztva. A legelsőben két egyenruhás, egy férfi és egy nő ült egy asztalnál. A helyiségben elszórtan néhány asztal és pad állt. Egy idősebb ember bejelentőkönyvével a kezében regisztráltatta, hogy a fia hazaérkezett egy másik tartományból.

Megálltam az asztalnál, és vártam, míg a rendőrnő megkérdezi:

– Milyen ügyben?

– A Tajjüan út 1-ben lakom – feleltem. – Lao Li elvtárssal szeretnék beszélni, a körzeti parancsnokunkkal.

– Ő mondta, hogy jöjjön el?

– Nem. Történt valami a múlt éjszaka. Azért jöttem, hogy jelentsem neki.

– Ma délelőtt mindenki szemináriumon van – mondta. – Jöjjön máskor.

– Megvárom.

– Soká tarthat. A tanulócsoporth gyűlések gyakran az egész délelőttöt igénybe veszik.

Elhatároztam, hogy nem hagyom magam lerázni.

– Nem baj, azért én megvárom, ha nincs ellenére – mondtam.

Nem szólt semmit, így leültem az egyik padra. Jött néhány ember, születést, halálozást, érkezést, elutazást bejelenteni. Néztam a rendőrség mindennapi munkáját, és időről időre a falióra pillantottam. Alig vánszorogtak a mutatók ezen a délelőttön, de el voltam szánva, hogy beszélek Lao Livel. Nem sokkal tizenegy után a belső helyiségbe vezető ajtó kinyílt, és kilépett rajta egy egyenruhás férfi.

– Szóljon Lao Linek, hogy a Tajjüan útról várja valaki – mondta neki a rendőrnő.

A férfi bement. Nemsokára Lao Li kijött. Nagy darab, nyugodt ember volt. A legtöbb rendőrtől eltérően nem viselte azok szokásos zord arckifejezését, és nem érezte velem a magatartásával, hogy nem kívánatos egyénnek tart. Meglehetősen kedveltem Lao Lit, és tiszteltem józanságáért és korrektségéért. Ártalmatlan külseje ellenére ravasz volt és éber. Tudtam azonban, hogy egyetlen röpke pillantással felmérte a helyzetet. Egészen más ember volt, mint az a fiatal rendőr, aki a Népköztársaság első napjaiban besétált a nappalimba, és a szőnyegre köpött.

Mikor Lao Li belépett a szobába, felálltam, hogy kifejezzem tiszteletemet. Hellyel kínált, és leült az asztalhoz velem szemközt.

– A Tajjüan út 1-ből jövök – mutatkoztam be.

– Tudom, ki maga – mondta türelmetlenül Lao Li, és az órára pillantott. – Miért akar beszélni velem?

– Azért jöttem, hogy jelentsem, a múlt éjszaka egy tolvaj mászott be hozzánk a falon át.

– Eltűnt valami?

– Csuék a földszintről azt mondják, elveszett két ingük. Nekem csak ezt tépték szét. – Leraktam elé az

asztalra a széttépett tábla darabjait. Lao Li összerakta a darabokat, és elolvasta. Még jobban összevonta a szemöldökét.

– Mi ez az egész? Miért írta ezt? – Őszintén zavarban volt, ebből következtettem, hogy semmit sem tud látogatóim rohamáról. A rendőrség, mint hivatal eszerint nem volt benne az ellenem irányuló hajszában, de nem zárhattam ki a lehetőséget, hogy egyes hivatalnokok, legvalószínűbben a kulturális forradalom idején hivatalos pozícióba került maoista forradalmárok állnak az egész mögött. Az 1970-es évek folyamán mindvégig egymás mellett léteztek a maoista forradalmárok és a rehabilitált régi tisztségviselők Kína minden kormányzati intézményében. Az ellenségeskedés légkörében és az együttműködési készség hiányában alig mozdult valami. A már amúgy is nehézkes bürokrácia teljesen működésképtelenné vált. Ha a kulturális forradalom idején hivatalos pozícióba helyezett forradalmárok készítettek egy tervezetet, a rehabilitált régi tisztségviselők arról többnyire nem is tudtak. Ugyanakkor a forradalmárok biztosították, hogy a rehabilitált tisztségviselők ne nyerhessék vissza minden hatalmukat, amit a kulturális forradalom alatt az állásukkal együtt elvesztettek. A rehabilitált tisztségviselők legtöbbször azt tapasztalták, hogy hiába kapták vissza régi címeiket, már csak bábfigurák voltak. A forradalmárok úgy tettek, mintha ők ott sem lennének.

– Oly sokan keresnek fel, akik a lányom barátainak mondják magukat, és mindegyik a haláláról akar beszélni. Belefáradtam már, hogy találkozzam velük. Öreg vagyok. Súlyos műtéten estem át. Nyugalomra van szükségem – mondtam. Lao Li bólintott, és elgondolkozva maga elé nézett.

– Miért tépné szét ezt egy tolvaj? – kérdezte, és a tábla darabjaira mutatott. – Egy tolvaj nem szokott ilyet tenni.

– Csuék mondták, hogy a tolvaj tette – feleltem.

– Jól van. Délután odamegyek, és beszélek Csuékkal.

Megköszöntem és hazamentem.

Úgy látszott, Lao Li nem tud semmit látogatóim rohamáról. Míg meg nem tudom, ki áll a zaklatásomra irányuló összeesküvés mögött, abból meríthetek némi bátorítást, hogy Lao Li nem hagyta abba velem a táblák kifüggesztését. Elhatároztam, hogy máris csinálok egy másikat, és kiakasztom.

Mikor hazaértem, A-ji már ott volt. Elmondtam neki, merre jártam, és megmutattam a tábla darabjait.

– Csakis Csuék tehettek – mondta. – Semmiféle tolvaj nem mászott át a falon. Az egész egy rakás hazugság.

– Miért tették volna Csuék?

– Valaki utasította őket – felelte suttogva, mintha félne, hogy meghallja valaki, bár senki nem hallgathatott ki minket.

– Ki utasította volna őket? – kérdeztem.

– Ki tudja? – felelte. Én azonban úgy véltem, tudja. Nyugalmas délutánom volt. A második táblát senki sem bántotta, és senki nem jött a bezárt ajtóhoz.

Másnap, miután A-ji elment, próbára tétetett elszántságom. Ho-an anyja jött az ajtóhoz. Gondoltam, elmegy, ha meglátja a kiírást. De nem ment el. Ehelyett beszólt, és kopogott az ajtón. Nehezemre esett, hogy ne vegyek tudomást régi barátnőmről. Mégis így kellett tennem. Újra szólított. Azután elment.

Másnap az unokahúgom jött a kisbabájával. Elhunyt nővéremnek volt a lánya. Tizenéves volt, mikor kitört a kulturális forradalom. Családi háttere miatt igen durván bántak vele. Ennek eredményeképp ideges lett és félnék, rettegett attól, hogy magára haragítsa a forradalmárokat. Engem sem akart meglátogatni, mert börtönben voltam. A-jit kellett elküldenem hozzá, hogy rábeszélje, jöjjön el

holdújévkor, így aztán nagyon meglepődtem, mikor meghallottam, hogy az ajtó mögül szólongat. Mégsem vettem róla tudomást. Egy idő után ő is elment.

Gyanakodtam, hogy Ho-an anyját és unokahúgomat azért küldték, hogy próbára tegyék elszántságomat. De nem tudhattam bizonyosan. Ugy határoztam, meglátogatom régi barátnőmet, Ho-an anyját.

Miután elmagyaráztam neki, miért nem nyithattam neki ajtót, megkérdeztem:

– Olvastad, amit kiírtam?

– Igen, olvastam. De... – tétovázott, nem tudta szavakba önteni, amit mondani akart.

Nem tudta rászánni magát, hogy megmondja, utasításra jött hozzám. Lehet, hogy szégyellte magát, lehet, hogy attól félt, kifecsegem valakinek. Lehajtotta a fejét, és látszott, hogy mélységes zavarban van.

Egy idő után így szólt:

– Nem lenne jobb, ha elviselnéd azokat a látogatókat? Bármikor bevehetsz egy altatót. Miért keresed az összeütközést? Nem félsz tőlük?

– Nem, bármilyen furcsa, nem félek. Vissza kell vágnom, különben belepusztulok a méregbe és a frusztrációba – feleltem. Elég volt csak beszélnem róla, és máris fojtogatott a düh. A lányom halála miatt milliószor jobban gyűlöltem a maoistákat, mint akkor, mikor a börtönben voltam. Valamiféle vigaszt nyújtott, hogy legalább harcolhatok ellenük.

– Olyan régi barátok vagyunk, hogy tudnod kell, nagyon kedvellek – mondta Ho-an anyja. Reméltem, meg fogod érteni, ha néha olyasmit mondok vagy teszek, amit normális viszonyok között nem mondanék, vagy tennék. Mostani körülményeink között nem mindig lehetünk hívek önmagunkhoz.

– Ó, igen! Ne aggódj. Tökéletesen értem – mondtam, és elbúcsúztam.

Kikísért az utcára.

– Helyeselnéd, ha elhíresztelném, túlságosan beteg vagyok, hogy meglátogassalak? Tudod, elég súlyos szívpanaszaim vannak.

– Természetesen. Nagyon fogsz hiányozni. De mégis így lesz a legjobb. Nem akarom, hogy visszas helyzetbe kerülj.

– Örülök, hogy megérted. Reméljük, nem tart soká. Vigyázz magadra – felelte, észrevehető megkönnyebbüléssel.

Továbbra is határozott maradtam, és senkinek nem nyitottam ajtót délutánonként, ha bejelentés nélkül jött. Ta Tő soha nem hozta szóba a kiírást, de mindig gondosan előre jelezte, ha meg akart látogatni délutánonként. Néhány hét múltán a látogatók elmaradtak.

A zaklatásomra irányuló erőfeszítések azonban nem szűntek meg, csupán a színterük tevődött át a lakásomból az utcára. Egyik nap, mikor a sétából tértem haza, hirtelen egy csapat iskolás gyerek kiabált rám: „Kém! Imperialista kém! Imperialisták csahos kutyája!”

Nem törődtem velük. Két megtermettebb társuk azonban elállta az utamat, és tovább szidalmazott. Nem lökhettem félre a gyerekeket, nem akartam jelenetet rendezni, ezért megálltam, és nyugodtan így szóltam hozzájuk:

– Gyertek velem. Beszélgessünk egy kicsit.

Elpárologtak. Elmentem a lakóbizottságra, hogy panaszt tegyek. Azt mondták, ha nem tudom a gyerekek nevét, nem tehetnek semmit.

Ez nap nap után megisméltődött, mintha csak arra vártak volna a gyerekek, hogy inzultálhassanak. Változtattam a sétám időpontján. Nem számított, mindig ott voltak. És valamivel távolabb mindig ott volt ugyanaz a biciklis férfi. Mikor a gyerekek elkezdtek kiabálni, felpattant a biciklijére, és eltűnt.

Bár a gyerekek zavartak, és az a néhány járókelő, aki az utcán tartózkodott, megbámult, nem hagytam fel napi sétámmal. Nem vettem tudomást a

gyerekekről, és továbbmentem, mintha nem látnám, nem hallanám őket.

Néhány héttel később A-ji felfedezte, hogy valaki azt írta a kapunkra krétával: „Egy arrogáns imperialista kém lakik itt”. Dühös volt, és le akarta törölni egy nedves ruhával.

– Ne törődj vele, A-ji – mondtam.

– De hát ez olyan sértő! – mondta. – Mit gondolnak az emberek, akik elmennek a kapu előtt?

– Gondoljanak, amit akarnak. Mindenesetre hozzászokhattak már az efféle üzenetekhez. Rengeteg ilyen felirat volt a házakon, a kulturális forradalom első éveiben, nem?

A szokott időben kiléptem az utcára, és megláttam a biciklis embert a mások oldalán. Elég közel volt, megállapíthattam, hogy harminc év körüli, sűrű fekete hajú férfi. Azt is észrevettem, hogy a biciklijén eléggé feltűnő sárga nyereg van. Amint meglátta, hogy kilépek a házból, felszállt a biciklijére, és elhajtott. Bezártam a kaput, anélkül, hogy a felíratra pillantottam volna, és megkezdtem sétámat.

Néhány nappal később heves zápor mosta le a krétafeliratot a kapumról. Nem sokkal később a gyerekek is belefáradtak a játékba. Az volt a legérdekesebb, hogy Ta Tó, bár kétségtelenül látnia kellett a felíratot a kapumon, egyáltalán nem tett rá megjegyzést, mikor órára jött.

Volt néhány nyugodt napom. 1975 május 27-e volt a második évfordulója szabadulásomnak az 1. számú Gyűjtőfogházból. Békésen töltöttem a napot az erkélyen, kötögettem, és Tang-verseket olvastam a sápadt tavaszi napfényben, a cellában töltött évekre gondoltam, a különböző örökre, a kihallgatásokra, és újra éreztem a hideget, az éhséget és a kiállt kínzások fájdalmát. A csuklómra néztem, és láttam a hegeket, amelyek halálomig rajta maradnak. Úgy látszott, hogy bár nem vagyok már cellába zárva, az üldöztetés elleni harcnak még semmiképp nincs vége.

Ellenségem még mindig ott ólálkodik valahol az életem peremén, és továbbra is ébernek kell lennem.

Túlságosan lehangolt voltam, nem mentem sétálni aznap délután. A következő két napon szakadatlanul szitált az eső. Mikor újra kisütött a nap, már nagyon kívántam a mozgást.

— Elmegy ma sétálni? — kérdezte A-ji, mielőtt távozott. — Olyan szép az idő!

— Igen, ma feltétlenül elmegyek — mondtam.

— Elvihetné a régi partvisnyelet a boltba, és csináltathatna egy újat.

— El kell vinnem a régi nyelet?

— Igen, a nyél hiánycikk. Csak akkor csinálnak újat, ha elviszi a régit.

A szokásos időben, három órakor elindultam a régi partvisnyéllal a kis szövetkezeti boltba, ahol néhány közelben lakó háziasszony szolgált ki, hogy egy kis mellékes keresetre tegyen szert. Ha követtek is, nem vettem észre. Mikor leléptem a járdáról, hogy átmenjek a forgalmas utca túloldalára, valami hirtelen erősen megtaszított hátulról. Kirepültem az út közepére és hanyatt vágódtam éppen egy közelő busz előtt. Fékek csikorogtak és egy férfi elvonszolt onnan. A busz lassan átgördült a partvisnyélen, és kettétörte. A vezető kinézett az ablakon, és rámkiabált:

— Miért nem néz a lába elé? Meg akar halni? Aztán a busz felgyorsított, és elhúzott.

Olyan gyorsan történt minden, és olyan váratlanul, hogy beleszédültem. A szívem vadul kalapált, és a térdem reszketett.

— Egy bicikli ütötte el — mondta megmentőm. — Nem állt meg, továbbhajtott.

— Megmentette az életemet. Hogyan köszönjem meg? — a hangom erőtlen volt. Úgy hangzott, mintha nem is én beszéltem volna.

— Ugyan, dehogy. A busz idejében fékezett. Jól tenné, ha elmenne a kórházba, és megnézetné, hogy nem tört-e csontja — mondta jóindulatúan a férfi.

– Az hiszem, semmi bajom, csak egy kis zúzódás. Kérem, jöjjön velem. Szeretném kézzelfoghatóan megköszönni, amit tett értem, egy kis ajándékkal. Elkísérhetne a rendőrségre, hogy jelentsük az esetet.

– Nem tudja elkapni azt a kerékpárost. A rendőrség semmit sem fog tenni. Egyébként gyűlésre kell mennem.

– Láttá azt az embert, aki elütött?

– Nem nagyon. De azt észrevettem, hogy a bicikli nyergén valami feltűnő volt.

– Fényes sárga borítója volt?

– A férfi rajta ült. De valami fényes a szemembe ötlött.

– Sűrű, fekete, borzas hajú férfi volt?

– Igen. Ismeri talán? – kérdezte a férfi. – Személyes ellensége?

– Nem, nem ismerem. De láttam már.

– Nos, mennem kell a gyűlésre. Maga meg jól teszi, ha vigyáz magára. Szándékosan ütötte el. Az utca üres volt. Nem kellett volna elütnie. És aztán gyorsan elhajtott.

Még egyszer köszönetet mondtam neki, aztán eltűnt a tömegben.

Mikor sikerült hazaérnem, bevettem két aszpirint, és ágyba feküdtem. Négy óra múlt valamivel. Körülbelül egy órát aludtam. Mikor felébredtem, a testem olyan merev volt, mint egy deszka, és olyan gyötrelmesen fáj, hogy alig tudtam megmozdulni. Nagy nehezen kikászálódtam az ágyból, és a fürdőszobába mentem. Gondoltam, jót tenne egy bőséges forró fürdő, de A-ji nélkül nem tudtam elkészíteni a fürdővizet.

Rettentően hosszú volt az éjszaka, és nagyon rosszul éreztem magam. Végül megérkezett A-ji, és az ágyamba hozta a reggelit. A legnagyobb aggodalomban volt, mikor meghallotta, milyen baleset ért. Sejtette talán, hogy szándékosan gázoltak el, és részben felelősnek érezhette magát,

mert jelentette, hogy hová készülök. A sírás kerülgette egész délelőtt.

Míg a forró fürdőhöz készítette a vizet, Tang kori költeményeket olvastam az ágyban. Hirtelen eszembe jutott, hogy Hu úr azt ígérte, késő délután meglátogat. Bár legszívesebben ágyban maradtam volna, felkeltem, hogy rendbe hozzam a szobámat. Sehogy sem tudtam értesíteni Hu urat, hogy ne jöjjön. A vörösgárdisták forradalmi akciója után senkinek nem engedélyezték Kínában, hogy magántelefonja legyen. Ha valaki telefonálni akart, el kellett mennie a nyilvános telefonállomásra. A telefonkezelő felírta a hívni kívánt számot, és minden beszélgetést végighallgatott. Sokszor nem is volt a helyén, és a telefonállomás zárva volt.

Mikor Hu úr négy órakor megérkezett, megkínáltam teával és süteménnyel, amelyet A-ji előkészített a konyhában. Aztán elmeséltem neki, hogy elütött egy kerékpáros, és majdnem átment rajtam egy autóbusz. Számítottam az együttérzésére, riadalmára, vagy hogy sajnálkozását fejezi ki. De ő nagyon komolyan a szemembe nézett, és így szólt:

– Kérem, engedje meg, hogy vigyázzak magára! Olyan boldog lennék, ha megengedné, hogy gondját viseljem! – Látszott rajta az érzelmi felindulás, a hangja sem volt nyugodt.

Házassági ajánlatot tett volna? Nem tudtam biztosan. És mert azzal voltam elfoglalva, ami körülöttem történt, meglepetésként ért, amit mondott. Hallgatásomtól zavarba jött. Sietve hozzátette:

– Úgy véli, csak a fiataloknak való a házasság? Vagy talán megbotránkoztattam otromba ajánlatommal?

– Ó, nem, egyáltalán nem! Szerintem tökéletesen rendjén való dolog idős embereknek is összeházasodni. És tudom, sok asszony büszke és boldog lenne, ha a felesége lehetne. Ami engem illet, hízalgőnek találok ajánlatát, és hálás vagyok érte, de

köt az esküm, amelyet néhai férjemnek tettem, hogy életem végéig a felesége maradok.

Kedves arca ellágyult, és bölcs mosoly jelent meg rajta. Megfogta a kezem, és vonakodva így szólt:

— Soha nem gondoltam más nőre. Csak vártam... Mindegy. Tiszteletben tartom az elhatározását, hogy hűséges marad a férjéhez. Mindig a legnagyobb tisztelettel és vonzalommal voltam iránta. Nagyszerű ember volt. — Könnyedén megszorította, majd elengedte a kezem.

Elmúlt a kínos pillanat. Nem bántottam meg Hu urat rideg visszautasítással. Nem lett volna kínaihoz méltó.

E délutánt követően Hu úr időről időre meglátogatott. Mindig kedves és figyelmes volt. Látogatásai azonban egyre ritkultak, míg végül visszatért régi szokásához, és csak a holdújév napján keresett fel. 1978-ban eljött, hogy elmondja, rehabilitálták, és visszahelyezték korábbi igazgatóhelyettesi és főmérnöki beosztásába a gyárában. Lelkesen vetette bele magát a kulturális forradalom utáni korszak problémáiba, és igyekezett visszaállítani a termelés régi szintjét.

— Tizenhat órát dolgozom naponta — mondta. — Azt kívánom, bárcsak fiatalabb lennék és még többet tehetnék. Annyi a tennivaló és a tanulnivaló! Egészen berozsdásodtam. — Olyan boldognak látszott, mintha hirtelen tíz évet fiatalodott volna.

— 1980-ban, mikor útlevelet kaptam, mielőtt elhagynám Kínát, levélben búcsúztam el tőle. Azonnal eljött, és elmondta, mindig is sejtette, hogy el akarom hagyni az országot. De nem hiszem, hogy valaha is megértette, miért választom inkább a bizonytalan jövőt, hogy idős koromban, idegen országban kezdjek új életet, helyett, hogy békésen letelepednék egy család körében a szülőföldemen.

Jó érzés volt, sőt felvillanyozó, hogy hatvanéves koromban házassági ajánlatot kaptam egy értékes embertől. Még másnap reggel is jó kedvem volt,

végtagfájdalmaim ellenére, mikor megérkezett Ta Tó az órájára.

Kinyitottam a bejárati ajtót, és éppen végeztem a reggelivel, mikor meghallottam, hogy jön fel a lépcsőn. Az órára néztem. Húsz perccel korábban érkezett.

— Korán jött ma — mondtam, mikor megjelent az ajtóban.

— Valami izgalmas dolgot kell bejelentenem. — Széles mosollyal lépett a szobába. — Lehet, hogy a közeljövőben Pekingbe megyek.

— Nocsak. Állást kínáltak? — kérdeztem.

— Még nem. De lehet, hogy csodálatos lehetőséghez jutok. — Leült az asztalhoz, szemben velem.

— Kér egy csésze teát meg egy pirítóst? — kérdeztem, mert tudtam, hogy mindig éhes.

— Egy kis pirítós jól esne. — Kiment a konyhába, négy nagy szelet pirítóssal tért vissza, és szinte azonnal meg is ette. Kíváncsi voltam, reggelizett-e egyáltalán, de nem kérdeztem meg.

Elővett egy könyvet a csomagjából.

— Foglalkozhatnánk ma ezzel? — kérdezte. Láttam, hogy a könyv Emily Post *Illemtan*-a.

— Miért akar ezzel foglalkozni? Egy kínai semmi hasznát nem veszi annak, ami ebben a könyvben van.

— Viszont hasznos egy olyan kínai számára, aki külföldi diplomata lesz — mondta.

— Igaz — mondtam. — Ez hát az az izgalmas újság? Ezért megy Pekingbe? A Külügyi Intézetbe megy, diplomataképzésre? Ha ez a helyzet, gratulálok.

Megérkezett A-ji, és egyenesen a szobámba jött.

— Jobban van? — kérdezte aggódva. — Elmúltak már a fájdalmai?

— Köszönöm, A-ji, sokkal jobban vagyok már. Leszedte az asztalt, és kiment a szobából.

— Beteg volt? — kérdezte Ta Tó.

— Elütött egy kerékpáros, és majdnem átment rajtam egy busz — mondtam. Azt hittem, tudja már.

Ta Tő elvörösödött.

– Honnan tudnám? – kérdezte méltatlankodva. – Azt hiszi, minden kellemetlensége mögött én állok?

– Nem, nem hiszem, hogy maga állna a dolgok mögött. Túl magasra értékelném, ha ezt hinném – mondtam. Ta Tő összerezsent, és szégyenkezve nézett rám, ismeretségünk kezdete óta először. – Azt viszont hiszem, hogy tud a dolgokról – folytattam. – Rendszeresen informálják magát. Azt hiszem, bárki áll is az engem érő kellemetlenségek mögött, megbízik magában.

– Maga ezt nem érti. Azt hiszi, az emberek szabadon cselekszenek. Nem így van. És a világ nem osztható fel jókra és gonoszokra. Mindenesetre a jó emberek gyakran kényszerülnek gonzságot elkövetni, és a rossz emberek is tehetnek jót. Soha nem fogja megtudni, mennyi mindent tettem magáért. Nem számít. Csak annyit mondok, nem vagyok kőből. Maga rendes volt hozzám. Sokszor arra gondolok, senki más nem volt ilyen jó hozzám, csak az anyám. Azt hiszi, megengedném bárkinek, hogy biciklivel elüsse, és a busz alá lökje? – Ta Tő mindezt megbántott hangon adta elő.

– Istenem, de elérékenyült! Ha nem szóltak magának, az baj. Ez azt jelenti, hogy már nem bíznak magában – mondtam gúnyosan.

– Biztos benne, hogy nem baleset volt? – kérdezte.

– Az utca üres volt. Nem kellett elütnie. Az viszont lehetett véletlen, hogy a busz éppen a megfelelő pillanatban érkezett.

– Az egész lehetett véletlen – vitatkozott T a Tő.

– Nem, mert már láttam azt az embert. A férfi, aki felsegített, elmondta, hogy a kerékpárosnak borzas fekete haja volt, és a bicikli nyerge élénk színű.

Láttam, az arckifejezésén, hogy tudja, ki volt az az ember. Pillanatnyi habozás után így szólt:

– Nem haragszik meg, ha adok egy tanácsot?

– Ki vele! – mondtam, és hátradőltem a székemen, figyelemre készen.

– Nem vette észre, hogy van néhány ember, hatalmi pozícióban, akik gyűlölik a maga bátorságát? Elhitei velük, hogy lenézi őket. Ők azt akarják, hogy felnézzenek rájuk, tiszteljék őket, és féljenek tőlük. Maga viszont csak nevet rajtuk, legalábbis ők azt hiszik. Miért nem rejti véka alá a megvetését, miért nem veszi néha könnyedén a dolgokat?

– Hogyan vegyem „könnyedén” a dolgokat? – kérdeztem.

– Ne vágjon vissza mindig, ha történik valami. Ne bosszankodjék. Vegyük csak azt a kiírást, amelyet kitett az ajtajára. Kínában senki nem csinál ilyet. Lehet, hogy Angliában az ember háza a vára, de Kínában nem ez a helyzet. Ha nem engedi meg az embereknek, hogy bármikor meglátogassák, és délutánonként hazaküldi A-jit, az emberek nyilván azon törik a fejüket, hogy miben mesterkedik. Gondolt már arra, hogy a lakáshivatal beköltöztethet egy családot a másik szobájába, miután A-ji kiköltözött innen?

– Nincs hozzá fürdőszoba. Nem járhat keresztül egy másik család a hálósobámon, hogy a fürdőszobába jusson, vagy igen?

– Magának fogalma sincs, milyen körülmények között élnek az emberek Sanghajban – mondta Ta Tő. – Ebben a városban rengeteg család lakik fürdőszoba nélküli szobákban. A lakáshivatal nem költöztetett ide még egy családot. Különleges figyelemből. Ezt meg kellene fontolnia.

– Zavarba hoz – mondtam. – Miért zaklatnak és üldöznek egyfelől, ha másfelől meg kedvezményeket kapok?

– Nem mondhatok többet, csak annyit, hogy ne egyszerűsítse le túlságosan a dolgokat. Minden kormányhivatalban vannak emberek, akiknek hatalmukban áll ezt vagy azt megtenni. Ezek nem mindig értenek egyet egymással, különösen

manapság. Rendkívül bonyolult a helyzet. Gondoljon csak arra, vannak, akik sajnálják magát. Tudják, mennyit szenvedett. Igen fájlalják a lánya halálát. Legyen alázatos és béketűrő. A politikai harc kritikus szakaszába ért. Miért szenvedjen többet a kelleténél?

– Jól van, bölcs Ta Töm. Majd megpróbálok alázatos és béketűrő lenni, ahogy mondta. Csak úgy nagyon unalmas lesz az élet, nem?

– Nem, az élet nem lesz unalmas – mondta Ta Tő.
– Sok minden van készülőben.

– Például Ta Tő a Külügyi Intézetbe megy, diplomáciai kiképzésre – változtattam témát.

– Nem megyek a Külügyi Intézetbe tanulni. Csiang Csiang elvtársnő azt mondta, át kell szervezni a külügyminisztériumot. Olyan fiatal férfiaknak és nőknek kell odakerülniük, akik hűségesekek szeretett Mao elnökünk tanításaihoz. Azt mondta, keverjünk egy kis homokot a tömör agyagba, hogy fellazítsuk. A külügyminisztérium oly régóta áll már Csen Ji és Csou miniszterelnök irányítása alatt, hogy független birodalomná vált, tele kapitalista eszmékkel. A proletariátusnak most be kell oda vonulnia.

– Pekingből rögtön külföldre megy? – kérdeztem. Ta Tő megjegyzéséből arra következtettem, hogy Csiang Csiang hatalmába akarja keríteni a külügyminisztériumot.

– Azt nem tudom. Csiang Csiang elvtársnő azt akarja, hogy minden külföldi követségünkön legyen néhány forradalmár. Ellenállás lesz. Harc lesz. De Mao elnökkel a háta mögött el fogja érni a célját. Az én nevem is felkerült a sanghajiak listájára. Remélem, felvesznek. Sokkal jobban tudok angolul, mint a többiek a listán.

– Én is remélem, hogy felveszik, Ta Tő. Nagy fordulat lenne az életében. Sokkal jobb, mint itt ragadni azok közt a forradalmárok közt, akik közé keveredett. Nekem úgy tűnik, gazemberek gyülekezete.

Ta Tő ismét elvörösödött. De nem vitatkozott velem, nem védte meg elvtársait.

A délelőttöt az elemi illemszabályok gyakorlásával töltöttük. Ta Töt boldoggá tette a fényes jövő kilátása, mikor távozott. Úgy érezte, végre elnyeri jutalmát, miután oly sok éven át szolgálta a radikálisokat.

1975-ben úgy követték egymást a sajtóban a vádaskodási kampányok, mint dagály idején a tenger hullámai. Ha kimerítettek egy témát, fülsiketítő harsogással újat vezettek elő. Mikor úgy ítélték, hogy lanyhulóban a nép felháborodása a régi bölcs, Konfucius ellen, máris újabb elítélni valót táltak fel, hogy ébren tartsák az érdeklődést, így táplálták a maoisták azt, amit „forradalmi lendület”-nek neveztek, és tartották forrásban a fazekat.

Egy napon a *Sanghaji Felszabadulás* hosszú cikket jelentetett meg, amely a négyoldalas újság egy egész oldalát elfoglalta. A cikk megbélyegzett egy filmet, a híres olasz rendező, Antonioni alkotását, amely Kína életét ábrázolja. Szemináriumi gyűlésünkön felolvasták a cikket, és egyértelműen elítélték Antonionit. Soha egyikünk sem hallott még Antonioniról, azt sem tudtuk, hogy Kínába jött, és filmet forgatott. A filmet továbbá soha, egyetlen kínai moziban sem mutatták be, és gyakorlatilag egyetlen kínai sem látta. Gondosan tanulmányoztam a cikket, amelyet a hivatalos pártlapból, a *Zsenmin Zsipaó*ból vettek át, majd elolvastam az ezt követő többi cikket is, amelyek az elsőt visszhangozták. Lassan rájöttem, hogy Antonioni megbélyegzése az ellen irányul, aki engedélyt adott neki, hogy Kínába jöjjön filmet csinálni. A cikk azt állította, hogy Antonioni minden egyes filmkockája, amely Kína szegénységét, elmaradottságát és csúfságát ábrázolja, annak az embernek a reakciós eszméit tükrözi, aki lehetővé tette, hogy mindezt felvegye. Mi több, úgy hírlett, hogy néhány külföldi kínai követségen vendégek szórakoztatására használták a filmet. A kínai politika

mendemondákkal és suttogó kampányokkal dolgozott. Nem tartott sokáig, míg rájöttem, hogy az Antonioni ellen intézett támadás igazi célpontja Csou En-laj miniszterelnök és Teng Hsziao-ping miniszterelnök-helyettes. Úgy látszott, ők adtak engedélyt Antonioninak a film forgatására, és természetesen ők feleltek a külföldi követségekért is.

Rengeteg, az Antonioniéhoz hasonló eset fordult elő, túl sok ahhoz, hogy itt beszámoljak róluk. Minden vádaskodás valójában burkolt támadás volt a miniszterelnök vagy első helyettese, Teng Hsziao-ping ellen, aki keményen dolgozott, hogy helyreállítsa a termelést a gyárakban, és a mezőgazdasági kommunákban.

Egyik nap azt mondta nekem a Ta Tön kívül egyetlen megmaradt tanítványom, hogy Csang Csun-Csiao, Sanghaj pártfőnöke, a politikai bizottság tagja, Csiang Csing régi harcostársa kijelentette: „Inkább a szocializmus alacsonyabb termelési mutatói, mint a kapitalizmus magasabb termelési mutatói”. A mezőgazdasági vidékek radikálisai felkapták ezt a jelmondatot, és kinyilatkoztatták, hogy „inkább a szocializmus gyenge termelése, mint a kapitalizmus bősége”. Más radikálisok, hogy ők se maradjanak le a versenyben, azt hangoztatták: „Inkább a szocializmus késedelmes vonatai, mint a kapitalizmus pontos vonatai”. Ebben a légkörben a munkások félték túl sokat dolgozni, a parasztok vonakodtak kijárni a földekre, a vonatvezetők, buszsofőrök, de még az öszvérhajcsárok is szándékos lassúsággal haladtak, hogy késve érjenek célba. A már amúgy is megterhelt gazdaság újabb bukfencet vetett. Ellenőrzött propagandagépezetükkel és radikális szervezeteiknek a kulturális forradalom alatt kialakult széles hálózatával a maoista vezetőknek sikerült szabotálniuk Teng Hsziao-ping erőfeszítését, hogy újra talpra állítsa Kína gazdaságát.

Az újságok főcímei és a hangosbeszélők napról napra azt harsogták: „Verjük vissza a jobboldali

áramlatot, amely visszájára akarja fordítani a kulturális forradalom ítéletét!” Mit értettek a radikálisok a kulturális forradalom ítéletén? Azt, hogy a kulturális forradalom idején Teng Hsziao-pinget „kapitalista úton járó”-nak bélyegezték. A kulturális forradalomnak ezt az ítéletét nem lett volna szabad visszavonni, azaz 1973-ban Tenget rehabilitálni. Egyre feszültebb lett a légkör. Mindent, ami kiváltotta a radikálisok nemtetszését, „a kulturális forradalom ítéletének visszájára fordítására tett kísérlet”-nek minősítettek. És ezt a jelszót használták, hogy megakadályozzanak minden további próbálkozást régi funkcionáriusok rehabilitálására. A kínaiak megint lehajtott fővel és lábujjhegyen jártak, lépdelve a veszélyes talajon, s attól rettegve, hogy nem látszik rajtuk a totális alázat.

Az ipar, a mezőgazdaság, a tudomány és a technológia, valamint a hadsereg korszerűsítésének programját, közismert nevén a négy korszerűsítés programját, amelyet Csou En-laj miniszterelnök javasolt először, a Népi Kongresszus elfogadta. Nem méltatva figyelemre a radikálisok propagandaháborúját, Teng Hsziao-ping folytatta erőfeszítéseit, hogy normalizálja az életet Kínában, és teljesítse a négy korszerűsítés programját. Újra visszaállították a felvételi vizsgákat az egyetemeken és a főiskolákon. De Mao ideológiájának tett engedményként a jelentkezőknek a vizsgák előtt egy ideig kétkezi munkát kellett végezniük valamely gyárban vagy mezőgazdasági kommunában. Válaszul Teng döntésére, hogy visszaállította a felvételi vizsgákat, a radikálisok egy ifjú hős felfedezéséről számoltak be, akit Csang Tie-sennek hívtak, és Laioningban élt, abban a tartományban, amelyet Mao unokája, Mao Jüan-hszin kormányzott. Csang Tie-sen az újságcikkek szerint a felvételi írásbeli egyetlen kérdésére sem felelt, viszont írt egy esszét a papír hátoldalára, amelyben megbélyegezte az egykori „kapitalista úton járók” erőfeszítéseit, hogy

visszaállítsák Kínában a kulturális forradalom előtti állapotokat. Konklúziójában kijelentette, hogy „vissza kell vernünk a jobboldali áramlatot, amely visszájára akarja fordítani a kulturális forradalom ítéletét!”

Csang Tie-sen lett az a hős, akit a radikális vezetők példaképek állítottak a kínai ifjúság elé. Vidéki turnékra küldték, hogy „figyelmeztesse” a népet, mennyire fontos „visszaverni a jobboldali áramlatot, amely visszájára akarja fordítani a kulturális forradalom ítéletét”. Mivel Liaoning tartomány párttitkára, Mao Jüan-hszin, Mao unokája közel állt Csiang Csinghez, a kínai nép azonnal tudta, hogy az egész Csang Tie-sen ügyet a radikális vezetők konstruálták, és a fiatalember csupán az ő instrukcióik szerint játszotta a szerepét.

Megint tabu lett könyvet olvasni vagy bármit tanulmányozni, akár a kulturális forradalom első napjaiban. Egyetlen tanítványom Ta Tő mellett, egy mozgássérült lány, nagyon félni kezdett. Megmondtam neki, tanuljon ezentúl otthon; de időről időre jöjjön el hozzám, mint vendég, hogy kijavíthassam a fogalmazványait. Ta Tőt is megkértem, hogy ne járjon tovább rendszeresen órára.

Egyik este a kertben voltam, és az utolsó rózsákat vágtam le, mielőtt még beköszöntene a fagy. Láttam Csuné munkás fiát, amint kikísér egy férfit a kapun. Mikor visszajött, megkérdezte, beszélhetne-e velem. Felhívtam.

— Láta azt az embert, akit kikísértem? Van Hung-ven alelnök jó barátja. Mikor Vang Hung-ven megszervezte a sanghaji munkások forradalmi parancsnokságát, hogy megbuktassa a városi kormányzatot és a pártbizottságot 1967 januárjában, ő volt Vang Hung-ven szárnysegédje. Azóta is jó barátok maradtak. Ha Vang Hung-ven Sanghajba jön, mindig meghívja őt vacsorára meg borozásra. — Gondosan figyelte, hogyan reagálok a mondottakra.

Nyilvánvalóan ki akart lyukadni valamire, így csak hallgattam, nem tettem megjegyzést.

— Nos, néhány nap múlva Pekingbe utazik Vang aelnök meghívására — mondta. — Abban a helyzetben van, hogy segíthet magán. Egyetlen szó az aelnök fülébe, és minden baja máris tovatűnik.

— Miféle bajban vagyok maga szerint? — kérdeztem.

— Az egyik az, hogy nem rehabilitálták kellőképpen. És a lánya titokzatos körülmények között halt meg. Gondolom, szeretné látni, hogy a halála nem marad büntetlen. Vang aelnök mindezt egyetlen szóval elintézheti.

— Arra céloz, hogy a maga barátja meg tudja nyerni Vang Hung-ven aelnök segítségét „a kulturális forradalom ítéletének visszavonásához” az én esetemben? — kérdeztem.

— A kulturális forradalom ítéletének visszavonása tilos — mondta a fiatalember. — De nem nevezhetjük így, ha Vang aelnök személyes érdeklődést tanúsít az ügy iránt. Az ügy tisztázásának, vagy valami ilyesminek lehet nevezni a dolgot. Természetesen fizetnie kell érte. De nem többet, mint amennyit rá tud szálni. A pénze a Népi Bankban van; tudni fogják, hogy milyen árat szabjanak. Csekély tízezer jüanért még kiutazási engedélyt is kaphat Hongkongba.

Megdöbbenett, hogy a sanghaji városi kormányzatot és a pártbizottságot megdöntő 1967-es januári forradalom hőse, a Kínai Kommunista Párt jelenlegi aelnöke, Vang Hung-ven ilyen nagyszabású korrupciós ügyekbe keveredett, de azt is felismertem, micsoda veszélynek tenném ki magam, ha belesétálnék a csapdába, így hát rámosolyogtam a fiatalemberre, és olyan barátságosan, ahogy csak tudtam, így feleltem:

— Igazán nagyon kedves magától, hogy felajánlotta, segít a barátján keresztül. A legnagyobb mértékben hálás vagyok érte. De jelen pillanatban

nem szándékozom Hongkongba menni. Ami pedig a rehabilitációm és a lányom halálát illeti, bízom benne, hogy a népi kormány minden szükségeset megtesz, ha eljön az ideje. Arcátlanság lenne tőlem, ha ilyen mindennapos ügygel zaklatnék egy olyan fontos személyiséget, mint Vang Hung-ven alelnök.

— Nem érti, hogy Kínában megváltoztak a körülmények? — Elvesztette a türelmét, és izgatott lett. Magasba csapott a hangja, úgy folytatta: — A kormányzat semmit sem fog tenni, ha magánemberként meg nem állapodik valamelyik tisztségviselővel.

A nyitott ajtó felé pillantottam, és intettem neki, hogy halkabban beszéljen. Aztán azt mondtam:

— Én bízom a népi kormányban. Abból nem lehet baj, igaz?

— Ha ezt őszintén mondja, akkor maga bolond! Kiviharzott a szobából, lerohant a lépcsőn, és bevágta maga után az ajtót. Mélységesen csalódott és bosszús volt, mert visszautasításom meghiúsította, hogy lecsípje a maga részét a zsákmányból. Úgy gondolom, egyszerű vesztegetési ügylet volt csupán, amit felajánlott, de nem zárhatom ki teljesen a lehetőséget, hogy csapdának szánták, hogy „a kulturális forradalom ítélete visszájára fordításának kísérletén” kapjanak, és így ellenforradalmiságban találjanak bűnösnek.

Mikor Ta Tő néhány nap múlva meglátogattam, így szóltam hozzá:

— Ezer éve már, hogy utoljára étterembe vittem magát.

— Most nem szabad étterembe mennünk — mondta.

— Különben is minden jó fogást levettek az étlapról. Csak külföldi vendégek kaphatnak belőlük.

— Sajnos, itthon csak csőtészta van káposztával, különben megkértem volna, hogy maradjon itt ebédre.

– Tudtam, hogy Ta Tő utálja a káposztás tésztát, mert gyermekkorában, mikor szegénységben élt, mindennap azt kellett ennie.

– Akarja, hogy főzzek magának vacsorát? – kérdezte.

– Szinte semmit nem lehet kapni a piacon – mondtam.

– Majd én szerzek élelmet a barátaim révén. Mit szeretne?

– Amit maga – mondtam, és átnyújtottam neki három tízjüanos bankjegyet, többet, mint egy munkás kétheti fizetése.

Másnap délután ötkor Ta Tő előkerült, halat, rákot és csirkét hozott, nemkülönben egy üveg saohszingi bort és két üveg sört. Megkértem A-jit, hogy maradjon, és segítsen neki. Néhány finom fogásból álló, igazán jóízű vacsorát készítették együtt. Ta Tő megitta a vacsorájához a saohszingi bort, majd egyetlen nyugszékemben elnyújtózva hozzáfogott a sörhöz.

– Elég jó szakács vagyok, nem gondolja? – kérdezte hanyagul.

– Maga egészen kitűnő szakács – mondtam. – Gratulálok! És most, hogy jóllakott, feltehetnék néhány kérdést?

– Szóval fizetnem kell a vacsorámért! Mint tudja, örömmel elmondok magának bármit – mondta vontatottan.

– Ki kell, hogy oktasson a jelen helyzetről. Ne mondjon semmi olyat, amit nem mondhat. Csak szeretném hallani a helyzetelemzését.

– Mondtam már magának, a küzdelem kritikus szakaszába jutott. Ez a kommunista párt és a kormányzat jövőendő irányvonalával kapcsolatos. Az a kérdés, őrizzük-e meg a kulturális forradalom gyümölcseit, és onnét folytassuk, vagy visszatérjünk Liu Sao-csi elveihez Liu Sao-csi nélkül?

– Mi az, hogy Liu Sao-csi elvei Liu Sao-csi nélkül?

– Az, amit Teng Hsziao-ping csinál.

– Azt hittem, Csou miniszterelnök ellen irányul a propaganda-hadjárat.

– Teng Hsziao-ping Csou miniszterelnök nevében cselekszik, aki mint tudja, beteg. A vita azon folyik, ki legyen Csou miniszterelnök utóda, Teng Hsziao-ping, vagy Csang Csun-csiao? Maga a miniszterelnök, meg a régi vezetők, mint Csen Jun és Jé C sien-jing azt akarják, hogy Teng Hsziao-ping kövesse Csou miniszterelnököt. A mostani kampány azt akarja belesulykolni a népbe, hogy ha Teng Hsziao-ping miniszterelnök lesz, visszájára fordítja a kulturális forradalom ítéletét – mondta Ta Tő.

– És Vang Hung-ven alelnök? Nem ő lesz Mao elnök örököse? – kérdeztem Ta Tőt.

– Ugyan, dehogy! Ő csak arra való, hogy melegen tartsa a széket Csiang Csing elvtársnőnek. Őt nem nagyon lehet kinevezni alelnöknek, míg Mao él. De ő lesz Mao utóda, ha Mao meghal. Csiang Csing elvtársnő azt akarja, hogy ő maga legyen a kommunista párt központi bizottságának elnöke, Csang Csun-csiao pedig a miniszterelnök.

Istenem, ne engedd, hogy ez megtörténjék, fohászkodtam. Ta Tő előtt azonban nem nyilvánítottam ilyen véleményt. Ehelyett beszámoltam neki Csuné fiának ajánlatáról.

– Beleegyezett? – kérdezte Ta Tő ültében felegyenesedve.

– Nem. Tisztségviselők megvesztegetése törvénybe ütközik – mondtam.

– Soha többé nem látta volna a pénzét, és hongkongi kiutazási engedélyt sem kapott volna, ha belemegy. Sokan beleestek már a csapdájukba – mondta Ta Tő és meghúzta a sörét.

– És az áldozatok? Nem tettek panaszt?

– Le kellett nyelniük a békát. Nem beszélhettek. Ők is bűnösök voltak a megvesztegetésben. – Ta Tő szívből felnevetett, és kiürítette az üvegét. Elővette a másodikat, és kinyitotta.

– Szégyen, gyalázat, hogy ilyesmi megtörténik – mondtam.

– Ne legyen ilyen puritán! Amíg pénzért meg lehet venni mindazt, amire az embereknek szükségük van, mindig futni fognak a pénz után. A magas állású vezetők természetesen mentesülnek a büntetéstől. *Hszin pú sang da fű* – a büntetés nem éri el a magas tisztségviselőket. Kínai hagyomány. Tudja, hogy van ez!

– És a szocialista kormányzat nem akar ezen változtatni?

– Ki változtatna rajta? Maguk a vezető tisztségviselők? Micsoda ábránd!

Hallgatagon megitta a második sörét is. Mikor végzett vele, felállt, hogy jó éjszakát kívánjon, és az ajtó felé indult.

Hirtelen azonban megállt, és mellékesen megjegyezte:

– Gondolom, tudja már, hogy Csou miniszterelnök rákban haldoklik a pekingi kórházban.

– Tehát igaz?

– Igen, igaz. És mivel a halála kivonja őt a küzdelemből, egy csomó ügyet, például a sanghaji kormányhivatalok és idegen cégek összeesküvését, érti, ugye, mit akarok mondani? Valaki talán már említette is magának? És a többit is, természetesen más ügyek is vannak... Mindenesetre – lendítette magasba a karját – mindet lezárják!

– Miért csak lezárják, miért nem tisztázzák? – kérdeztem.

Ta Tő szemmel láthatóan kijózanodott, és összeszedte magát.

– Ha egyszer felsőbb helyen megszületett egy vád – mondta teljesen érthetően –, azt többé nem lehet tisztázni, csak ad acta tenni. Nem várhatja el, hogy a felsőbb hely majd elismeri, hogy hamisan vádaskodott, vagy hogy tévedett. – Nem várta meg a válaszat, kísértált a szobából, és lement a lépcsőn.

Csak álltam ott, távozó alakját bámulva, pillanatnyilag kábultan attól, amit mondott. Talán megkönnyebbülést kellene éreznem, hogy a sanghaji kormányhivatalok és idegen cégek összeesküvésének ügyét, amelybe oly igazságtalanul rángattak bele, lezárják. Ez azt is jelentheti, hogy üldöztetésemnek vége szakad, és normális életet kezdek élni. De nem éreztem mást, csak ürességet. Életem elvesztegetett éveire gondoltam, és a lányom értelmetlen meggyilkolására. Ugyanakkor elhatározásomat, hogy egy napon végleg elhagyom Kínát, Ta Tő szavai megerősítették. Tudtam, hogy ha egy ügyet csak „lezárnak”, és nem tisztáznak, bármikor újra elővehetik, ha a politikai légkör úgy kívánja. Pusztán azért, mert egy vezető maoista funkcionárius egyszer hamisan vádaskodott, és nem hajlandó elismerni, hogy tévedett, a hozzám hasonló ártatlanoknak egész hátralevő életüket a gyanú árnyékában kell leélniük.

Az 1975-ös év olyan híresztelések közepette ért véget, amelyeket lehetetlenség volt ellenőrizni. Hallottam valakitől, hogy Mao Ce-tung meglátogatta Csou En-lajt a kórházban. Informátorom elmondta, hogy mikor Csou azt ajánlotta, Teng Hsziao-pinget nevezzék ki a helyére miniszterelnöknek, Mao úgy tett, mintha nem hallotta volna meg Csou erőtlen hangját. Valaki más azt mondta, Mao is, Csou is haldoklik. Csiang Csing és társai azt remélték, hogy Csou hal meg előbb, ezért megvonták tőle az orvosi kezelést, hogy Csiang Csing és Mao unokája, Mao Jüan-hszin teljesen elszigetelték Mao Ce-tungot a politikai bizottság tagjaitól, akik meg akarták látogatni. Minden üzenetváltás rajtuk keresztül zajlott, szólt a pletyka, beleértve a politikai bizottságnak adott direktívákat is, amelyek nem is biztos, hogy mind Maótól származtak.

1976 januárjában meghalt Csou En-laj, aki megalakulása óta miniszterelnökként szolgálta a Kínai Népköztársaságot, Csou, ez a rejtélyes ember

más volt, mint a többi kommunista vezető. A kínai nép szemében olyan volt, mint az a néhány régi miniszterelnök, akik magas erkölcsi mércéjük révén halhatatlanságot nyertek a történelemben és a legendákban. A hosszan tűró kínai nép még azt is bölcsességgként tisztelte benne, hogy nyílt szembehelyezkedés helyett szakadatlan erőfeszítéssel inkább csak mérsékelni igyekezett a Mao katasztrofális politikai kampányai — például a nagy ugrás és a kulturális forradalom — okozta károkat. Már annak is végtelenül örültek, hogy ott volt, és végül eltakarította a romokat. Csou inkább mutatkozott belátónak, mintsem makacsnak, inkább kifinomultnak, mint bombasztikusnak, ezért sokan, akik találkoztak vele, nem gondolták, milyen erősen hisz a marxizmusban. Ha alapos vizsgálat tárgyává tesszük életét és nézeteit, amelyek az általa hozott döntésekben, a beszédeiben és kiadott írásaiban tükröződnek, rá kell jönnünk, hogy Csou soha nem tért el hitvallásától, amelyet még fiatalember korában tett, mikor belépett a kommunista pártba: hogy megvalósítja a kommunizmust Kínában. Csak annyiban különbözött a radikálisoktól, hogy hitte, a külföldön tanult értelmiséget és az idegen tőkét is fel lehet használni a végső cél érdekében.

Kínában a hírek gyorsabban terjedtek szájról szájra, mint a hírlapok által, amelyekben a legegyszerűbb tényt sem lehetett addig közölni, míg néhány bürokrata jóvá nem hagyta. Egy szívspecialistát hívtak sürgősen a miniszterelnök betegágyához; helyi funkcionáriusokat szokatlan időpontban hívtak össze; elhalasztottak egy fontos eseményt; valami alárendelt kihallgatott egy telefonbeszélgetést; ezekből tudta meg a kínai nép, hogy meghalt a miniszterelnöke. Mikor végre délután megjelent a hír a *Sanghaji Felszabadulásban*, az emberek már nem arra voltak kíváncsiak, hogy mi történt, hanem hogy hogyan tálalja a hírt az újság, ez tükrözte ugyanis Peking álláspontját az ügyről.

A-ji lélekszakadva rohant fel a lépcsőn, és a kezében volt még a zöldségeskosár, mikor belépett a szobámba.

— Meghalt Csou miniszterelnök! — kiáltotta. Átnyújtott egy darab fekete pamutvásznat, és folytatta: — ezt vettem magunknak, gyászkarzalagnak. Már majdnem teljesen elfogyott a textiltoltban a piac mellett. Azt beszélik, a sanghaji forradalmi bizottság nem ad több fekete vásznat, mert nem akarják, hogy az emberek gyászt viseljenek Csou miniszterelnökért. Amint ezt meghallották, az emberek abbahagyták a vásárlást, és megrohamozták a textiltoltokat.

A kerületünkben élő párttagok kívánságára a lakóbizottságunk emlékülést rendezett a miniszterelnök tiszteletére. A termet a lakók készítette koszorúk díszítették. A virágok a koszorúkon színes zsebkendőkből voltak, mert a krepp-papír kifogyott az üzletekből, és a sanghaji forradalmi bizottság megtagadta, hogy utánpótlást biztosítson. A mi kis egységünk koszorújához Lu Jing fia készítette a vázat rizsszalmából, a zöld leveleket pedig Csuné és én szolgáltattuk kertünk örökzöld magyalsövényéről.

Az emlékülésen sokan voltunk. Egy fekvőbeteg asszonyt széken hoztak be, és néhány öregembert az unokáik támogattak. Az emberek önként jöttek, és úgy láttam, őszinték voltak az érzelmeik. Sokan leplezetlenül sírtak, és a kegyelet remegő hangon elmondott szavai is őszintén csengtek. Egyszerű, de megindító szertartás volt. Először vettem részt olyan gyűlésen, ahol mindenki önmagát adta, és nem szerepet játszott, amelyet elvártak tőle.

Este meglátogatott Mejing barátja, Kung, hogy elmesélje, hogyan fogadták Csou miniszterelnök halálhírét a filmstúdióban. Elmondta, hogy valaki, aki közel áll a radikálisokhoz, épp most érkezett vissza Pekingből. Ez az ember mondta el, hogy Csiang Csing, mikor értesült Csou En-laj haláláról, így kiáltott fel:

„Úgy éreztem eddig, mintha ketrecbe volnék zárva. Végre kijöhetek, és beszélhetek!”

– Azt hittem, mást se csinált, csak beszélt a kulturális forradalom kezdete óta. Mit gondol, mit akart mondani ezzel a megjegyzésével Csiang Csing? – kérdeztem.

– Isten tudja, mit akar még mondani, hacsak azt nem, hogy ő akar lenni a kommunista párt központi bizottságának elnöke – mondta Kung. – Az egész ország rémhíreket gyárt, kezdve azon, hogy összeesküvés készül Teng Hsziao-ping meggyilkolására, egészen addig, hogy polgárháború lesz.

– Gondolom, hamarosan kinevezik Csou miniszterelnök utódát – mondtam Kungnak.

– Ha késik a kinevezés, az csak azt jelentheti, hogy a harc még folyik. Sanghajban megindult a mozgolódás, hogy menesszenek küldöttséget a politikai bizottsághoz, és követeljék Csang Csun-csiao kinevezését. Hallottam, hogy akik közel állnak Csang Csun-csiaoéhoz, már készítik a jelszavakat meg a transzparenseket, hogy azonnal bevethessék őket, amint a kinevezést bejelentik. Úgy látszik, győzelemre számítanak.

– És Teng Hsziao-ping? – kérdeztem. – Jelenleg ő a miniszterelnök első helyettese.

– A régi vezetők természetesen mögötte állnak – mondta Kung.

– Fontos tényező a harcban a hadsereg?

– Igen. A katonai bizottság vezetője Jé Csien-jing. De hallottam, hogy néhány területi parancsnok Csiang Csinghez és csoportjához húz.

A következő napokban a radikálisok ellenőrzése alatt álló *Sanghaji Felszabadulás*, eltekintve a Csou En-laj halála alkalmából tartott központi bizottsági emléküléstől, a minimumra csökkentette a miniszterelnök halálával kapcsolatos híradásait. Míg el nem jutott a város mozijaiba a temetésről szóló filmhíradó, Sanghaj népe nem is tudta, milyen hosszú

sorok álltak a fővárosban, hogy leróják végső kegyeletüket a pekingi kórház előtt, amelyben Csou teste feküdt felravatalozva. És egymillió ember túrta a dermesztő észak-kínai januári szelet órákon át az út mentén, amerre a holttestét a krematóriumba vitték. Közelképek mutatták az emberek arcát, mindenféle korú férfiak és nők, némelyek kisbabával a karjukon, sírtak vagy feszülten figyeltek, és szavakat mormoltak, amelyeket a kamera nem rögzített.

Peking népe nem csupán az időjárással dacolt, amikor kiállt a hidegbe, hogy végignézze, amint Csou En-laj gyászmenete elhalad; a radikálisoknak is szólt az üzenet, akikről úgy vélték, aljasul bántak Csou En-lajjal. A film az ország felett szálló repülőgép képével végződött. Ebből Sanghaj népe megtudta, hogy Csou En-laj végakarata szerint a hamvait szétszórták Kína folyói és hegyei felett. Csou kívánsága, hogy ne a pártvezetők számára fenntartott Nyolc Becses Domb temetőjében temessék, híresztelések áradatát indította el, kezdve azon, hogy a radikálisok a sírja megszenteltetését tervezték, egészen addig, hogy nem akart egy földben nyugodni Kang Sennel és Hszie Fu-csivel, Csiang Csing kollaboránsaival.

Csou En-laj halála után Csiang Csing még aktívabb lett, és állandóan reflektorfényben szerepelt. Miközben folytatódott azoknak a „kapitalista úton járók”-nak a megbélyegzése, akik „a kulturális forradalom ítéletének visszájára fordítására” törekedtek, a radikálisok ellenőrizte sajtóban egyre újabb magasztaló cikkek jelentek meg Kína történelmének csekély számú női uralkodójáról. A figyelem elsősorban Lu császárnőre (Kr. e. 241-180), a Han dinasztia uralkodójára, valamint a Tang dinasztia Vu császárnőjére (Kr. u. 624-705) összpontosult; mindkettő a férje halálát követően került trónra. Virágzónak és jóindulatúnak festették le e két asszony uralkodását, bizonyítandó a női uralkodók erényeit. A kínai nép undorodva figyelte

Csiang Csing manővereit, hogy előkészítse a közvéleményt, fogadja el őt Mao utódának. Az emberek azzal mutatták ki iránta megvetésüket, hogy anekdotákat meséltek minden képzeletet felülmúló szabadosságáról és kéjvágjáról. Az egyik lakóbizottsági gyűlésünket egy rendőrtisztviselő tartotta, és figyelmeztetett, nem szabad továbbadnunk a vezetőinkről szóló pletykákat, hanem jelentenünk kell a rendőrségnek, ha bármi ilyesmit hallunk. Nevet ugyan nem említett, de mindenki tudta, hogy egyik-másik pletyka visszajutott Csiang Csing fülébe, és most megpróbálja megakadályozni a terjedésüket.

A Csing Ming (a fényesség és tisztaság) ünnepén — a holdnaptár szerint márciusban van, de általában kora áprilisban tartják — a kínaiak hagyományos látogatást tesznek őseik sírjánál, hogy leróják tiszteletüket. Mikor a kommunista hadsereg 1949-ben elfoglalta az országot, a Csing Minget átkeresztelték Mártírok napjára, amelyen iskolás gyerekeket rendelnek ki, hogy megkoszorúzzák a forradalmár mártírok sírjait. 1976-ban Csing Ming előtt néhány nappal az emberek elmentek a pekingi Tienanmen tér központjába, a forradalmi hősök emlékművéhez, és koszorúkat meg virágcsokrokat helyeztek el Csou En-laj tiszteletére. A gyerekek fehér papírvirágokat kötöztek az emlékművet övező örökzöld sövény ágaira, kedveskedő üzenetekkel „Csou nagyapónak”.

Csou En-lajnak nem volt gyermeke, ezt Kínában a legnagyobb szerencsétlenségnek tekintik. Azt beszélték továbbá, és a kínai nép hitte is, hogy mikor azt tanácsolták neki, vegyen fiatalabb feleséget maga mellé, hogy lehessen utóda, visszautasította, és azt mondta: „Minden kínai gyermek az én gyermekem”. Kikezdhethetlen erkölcsű emberként csodálta ezért a kínai nép Csou En-lajt, annál is inkább, mert sok más kommunista pártvezető elhagyta idősebb feleségét a meghódított városokban élő fiatal nők kedvéért.

Gyűltek a koszorúk. Ezrével érkeztek a pekingi és Peking környéki gyárakból és népi kommunákból, gyászoló munkások és parasztok hozták őket ünnepélyes gyászmenetben, majd egy kis szertartás keretében, amelyben a férfiak és a nők hűségesküt tettek a néhai miniszterelnöknek, lerakták a földre. A koszorúk hamarosan elborították az emlékmű lépcsőit és az emlékmű körüli térséget. Akik koszorút hoztak, továbbra is ott ténferegtek, mások pedig azért tették meg az utat, hogy lássák, mi történik. A férfiak és a nők nem egyszer házi készítésű hangszórókon verseket és fogadalmakat olvastak fel, amelyeket Csou En-lajhoz írtak, míg mások hallgatták és lemásolták a költeményeket, meg az üzeneteket, amelyeket a koszorúkra és a virágcsokrokra tűztek. A gyerekek annyi papírvirágot kötöttek a sövényre, hogy az már ki sem látszott. A becslések szerint Csing Ming napján több százezer ember látogatott el az emlékműhöz és vett részt ilyen vagy olyan ceremóniában, amelyben hűséget fogadott Csou En-lajnak és céljainak. A fiatalok felindultan fogadkoztak, hogy beteljesítik Csou En-laj bevégtetlen munkáját, Kína újjáépítését a négy korszerűsítés programja alapján. Ekkorra a koszorúk özöne már a tér körüli tribünöket is ellepte. Fokozatosan a Csounak írt költemények is túllépték az egykori miniszterelnököt dicsőítő sírversek kereteit. Sok vers összehasonlította a radikális vezetőket a néhai miniszterelnökkel, hátrányukra, és aggodalmat fejezett ki, hogy Kína sorsa ezek kezébe kerülhet.

Amint más városokba is eljutott e megdöbbenő aktivitás híre, a fővárosba érkező vonatok ontani kezdték Pekingbe a koszorúkat és a költeményeket. A radikálisok legharciasabb ellenfelei még jelszavakat és gúnyrajzokat is firkáltak a vagonokra. A vasutasok nem törölték le a jelszavakat, így minden vonat, amely befutott a pekingi vasútállomásra, eleven tiltakozás volt a radikális vezetők ellen.

Ez a tömeges rokonszenv-nyilvánítás Csou En-laj mellett igen hamar átcsapott a radikális vezetők ellen tiltakozó tömegtüntetésbe, magát Mao Ce-tungot sem kímélve. Nevét nem említették. De burkolt célzások az első Csin császárhoz (Kr. e. 259-210) hasonlították, akit a kínai történészek egybehangzóan kegyetlen uralkodónak tartanak, aki üldözte a műveltséget és pusztította a könyveket, visszavetve ezzel Kína kulturális fejlődését. Egyértelműbb lett a költemények szóhasználata, és merészebb a Csiang Csing és társai ellen alkalmazott gúny. Peking fiataljai kötelezőnek érezték, hogy elmenjenek a Tienanmen térre. Már nem csupán verseket másoltak és hallgatták a szerzők szavatait, hanem szívből kinevették a radikálisokat, és beszédeket tartottak ellenük.

Ez a viselkedés példátlan volt a kommunista Kínában, ahol minden felvonulást a kormányzat szervezett, a kormánypolitika támogatásának kifejezésére. Abban a néhány esetben is, amikor a kínaiak úgymond, tüntettek idegen követségek előtt, mindig voltak közöttük aktivisták, akik irányították a dolgokat. A kulturális forradalom alatt, leszámítva azt a rövid időszakot, amikor kicsúszott a kezükből az irányítás, maoista pártaktivisták ellenőrizték a vörösgárdistákat. A radikális vezetők növekvő riadalommal figyelték a Tienanmen téren folyó eseményeket, és elhatározták, hogy akcióba lépnek. Április ötödikének végzetes éjszakáján Peking polgármestere, Csiang Csing kiszolgálója utasította a milíciát, hogy vegye körül a teret. A rendőrség és a milícia, mindkettő Csiang Csing és társai ellenőrzése alatt álló szervezet, gumibotokkal és pisztollyal támadt a tömegre, hogy eltávolítsa az emlékmű közeléből. Amint a tömeg oszlani kezdett, a milícia tüzet nyitott. Ezreket öltek meg, tízezrekre rúgott a sebesültek száma. Akiknél verseket találtak, bevitték a biztonsági hivatalba, ellenforradalmárként elítélték, és tárgyalás nélkül agyonlőtték. A Tienanmen teret

lezárták. Két napig tartott, míg a takarítóbrigádok felmosták a vért, és elhordtak mindent, beleértve a holttesteket is.

Sokkal később tudtam meg, hogy Mao Ce-tung, aki halálos betegen feküdt otthon, a Tienanmen téri eseményeknek csak azt a változatát hallotta, amelyet Csiang Csing és Mao Jüan-hszin – aki az összekötő szerepét játszotta közte és a politikai bizottság között – mondott el neki. Azt állították, hogy Teng Hsziao-ping állt a Tienanmen téri események háttérében, remélve, hogy sikerül lejáratnia Mao Ce-tungot és a kulturális forradalmat. A „kapitalista úton járók” visszavágása volt ez a proletárforradalmárok ellen, mondták. Mao dührohámában lediktált egy direktívát a sebtében összehívott politikai bizottságnak, és kérte a tagokat, határozattal mozdítsák el Teng Hsziao-pinget a miniszterelnök-helyettesi posztról, és nevezzék ki Hua Kuo-fenget, a viszonylag fiatal politikai bizottsági tagot ügyvezető miniszterelnöknek, valamint a kommunista párt központi bizottsága első elnökhelyettesének. Mao Ce-tung tehát lényegében Hua Kuo-fenget jelölte ki utódjául. Bár Mao Ce-tung súlyosan beteg, haldokló öregember volt, volt elég tapasztalata, hogy belássa, ha Csang Csun-csiaót nevezi ki miniszterelnöknek, az országban polgárháború törhet ki, és a kommunista párt jóvátehetetlenül kettészakadhat.

Hua Kuo-feng partizánként lépett be a kommunista pártba a kínai-japán háború idején, szülőföldjén, Senhsziben. Viszonylag kevésbé volt ismert a kínai nép körében, és pályafutása nem volt rendkívüli. Közvetlenül a kulturális forradalom előtt nevezték ki Mao szülőföldje, Hunan tartomány párttitkárának. A kulturális forradalom elején „kapitalista úton járó”-nak bélyegezték, de hamarosan rehabilitálták, mert kiderült, hogy megerősítette Mao személyi kultuszát, és öntözőrendszert kezdett építtetni azon a vidéken, ahol Mao rokonai élnek. Hua megbízható személyiség volt, és úgy látszott, mind a radikális vezetők, mind a

régi gárda számára elfogadható, A kompromisszum érdekében esett rá a választás. Mao nyilván meg volt róla győződve, hogy Huával az élen az ő helye is biztosítva lesz a kínai történelemben.

A politikai bizottság határozatát gyorsan ismertette a sanghaji rádió, és másnap az újságban is megjelent, ezenkívül a lakóbizottságok szemináriumi gyűlésein is tudomására hozták az embereknek. A Tienanmen téri eseményeket hivatalosan ellenforradalmi akciónak bélyegezték, amelynek az volt a célja, hogy zavart keltsen. Ezt követően a hivatalos sajtó többé nem foglalkozott vele. De a tömegmészárlás szörnyű részleteinek híre szájról szájra terjedt, hamarosan az ország minden részébe eljutott. Akiknek sikerült elmenekülniük a mézárálás napján a Tienanmen térről, titokban leírták a költeményeket emlékezetből. Hamarosan kézírásos másolatok terjedtek el titokban a nép körében.

Hua Kuo-feng kinevezése a legmagasabb állami és párttiszségekbe egy időre szélcsendet hozott a hivatalos propagandába, de a harc a hatalomért és a pozíciókért változatlan hevességgel folytatódott. A közérdeklődést Teng Hsziao-ping iránt továbbra is ébren tartották a híresztelések a meggyilkolására szőtt összeesküvésekről. Míg a tartózkodási helye ismeretlen volt, néhány embertől azt hallottam, hogy Kantonban látták, ahol a hadsereg védelme alatt áll.

– Elég különös, hogy nem csökkent az érdeklődés Teng Hsziao-ping sorsa iránt, mióta elmozdították a hivatalából – mondtam egyik nap Ta Tőnek, mikor Hua Kuo-fengről csevegett velem.

– Az emberek azt várják, hogy megint a felszínre kerül, ahogy egyszer már megtette – mondta a tanítványom.

– Van rá esély? – kérdeztem

– Ki tudja – mondta Ta Tő.

Tanítványom sokkal csendesebbnek látszott a Tienanmen-ügy óta. Bár általában szívesen informált az eseményekről, és kommentálta őket, arról soha

nem beszélt nekem, mi történt április 5-én a Tienanmen téren. És úgy látszott, Hua Kuo-feng kinevezése is zavarba ejtette. Hajlandó volt beszélni Hua Kuo-feng személyes háttéréről, de nem volt hajlandó magáról a kinevezésről vitába bocsátkozni. Félmosolya és nemtörődömsége eltűnt. Helyét gyakran elgondolkozó, ha nem épp aggodalmas arckifejezés váltotta fel.

Rég kimerítettük már az illemtankönyvet, és visszatértünk a rövid történetek kötetéhez. Mikor kinyitotta a könyvet, Ta Tő hirtelen felragyogott, és azt kérdezte:

– Bemutassam magának a barátnőmet?

– Van barátnője? – kiáltottam fel meglepetten. – Miért nem szólt róla eddig?

– Gondoltam, várok vele, míg eljegyezzük egymást.

– És most már eljegyezték egymást?

– Többé-kevésbé. Az apja még mindig ellenzi a házasságunkat. Gondolom azért, mert túl szegénynek tart – mondta Ta Tő, szemlátomást rosszkedvűen.

– Fontos ember az apja? Vezető funkcionárius?

– Nem, hanem volt kapitalista – mondta Ta Tő egyenesen a szemembe nézve, mintha arra bátorítana, hogy valami kellemetlent mondjak. Valójában úgy meglepődtem, hogy szóhoz sem jutottam.

– Végül is, mint tudja, nem megyek Pekingbe. Sanghajból két embert jelöltek ki; mindkettőnek vannak összeköttetései valamelyik pekingi vezetőhöz. Ez a kettő még csak nem is beszél semmilyen idegen nyelven. Azt hiszem, az lesz a legjobb, ha elmegyek angoltanárnak egy középiskolába, megházasodom, és letelepszem Sanghajban. Anyám is azt mondja, hogy ez lesz a legjobb. – Úgy látszott, megrázta a mellőztetés. Kezdett kételkedni, gondoltam, hogy valóban lehet jövője a radikálisoknál.

– Örülnék, ha Sanghajban maradna – mondtam. – Nagyon szeretheti azt a lányt, ha vállalja a hátrányt, hogy beházasodik egy kapitalista családba.

– Nincs ilyen hátrány. A politikai bizottság már határozatot hozott, hogy kamattal együtt kifizet minden privát bankbetétet, amit a vörösgárdisták tíz évvel ezelőtt befagyasztottak. A barátnőm apja egészen nagy összeghez jut. Megmondta a gyermekeinek, hogy mihelyt visszakapja a pénzét, felosztja közöttük, nem vár vele a haláláig. Természetesen nem a pénzéért veszem el a lányt, bár az apja, úgy látszik, ezt hiszi.

Néhány nappal később Ta Tő elhozta a barátnőjét. Huszonnyolc éves volt, két évvel idősebb, mint Ta Tő, nem túlságosan okos vagy szép, de nyugodt és magabiztos, és nyilvánvalóan szerette Ta Tőt, akinek éles esze és nyugtalan egyénisége bizonyára izgalmas volt számára. Gratuláltam neki, és megkérdeztem, mikor hív meg az esküvőjére. Elpirult, és azt mondta:

– Ez még eléggé bizonytalan. Apám egyelőre nem engedi, hogy hozzámenjek Ta Tőhöz. És nem azért, mert nincs pénze, hanem azért, mert forradalmár.

– Tanár leszek – mondta Ta Tő gyorsan. – Az Idegen Nyelvek Intézete felvételi vizsgát szervez leendő középiskolai angoltanárok számára. Anyám már le is adta a jelentkezésemet.

Júliusban a Richter-skála szerinti nyolcas erősségű földrengés rázta meg Tangsant, ezt az észak-kínai ipari és bányászvárost. Semmiféle előrejelzés nem volt, mert az Állami Szeizmológiai Intézet a hatalmi harc újabb menetébe bonyolódott, és működése teljesen megbénult. A város nyolcvan százalékban elpusztult, és egymilliónál több volt a halottak és a súlyos sebesültek száma. A rengés Pekingre és Tiencsinre is kiterjedt, s bár a következmények nem voltak súlyosak, házak dőltek össze, és néhány ezer ember hajléktalanná vált. A földrengés hírével együtt a kormányzat tehetetlenségének híre is elterjedt az

országban, és hogy képtelen megbirkózni a helyzettel. Ugyanakkor az állatok és a rovarok viselkedésének tömeges megfigyelésére alapozva újabb és még súlyosabb földrengéseket jósoltak Kína számos más vidékén is. A városokban az emberek örült iramban építették az ideiglenes szállásokat, minden talpalatnyi helyet elleptek a nyomorúságos, összetákolt kunyhók, minden méretben és árnyalatban. Mindenki a hisztéria állapotában élt, és tehetetlenül várta a katasztrófát. Sanghajban a lakóbizottság földrengési gyakorlatokat szervezett, és mindenkinek nyitott ajtók mellett kellett aludnia. Voltak hamis riadók, és Csuékkal együtt pizsamában ácsorogtam a kertben, várva a földrengést, amely sohasem jött meg. Ilyen gondokkal volt elfoglalva a lakosság, mikor Mao Ce-tung szeptemberben meghalt.

Ta Tő eközben megfelelt a középiskolai angoltanároknak rendezett felvételi vizsgán, és állást kapott egy közeli iskolában, ahol tizenkét éves gyerekeket tanított. A mozgalmas vörösgárdista és forradalmárvezéri múlt után fárasztónak és unalmasnak találta új életét. Bár rendszeres leckeóráink megszűntek, továbbra is be-benézett egy kis csevegésre. Bennem készsége hallgatóra lelt, és tudta, hogy mivel nem ismerek senkit, akinek köze van a politikához, a szavai nem juthatnak el a pártemberekhez, akiktől politikailag tartott. Nem sokkal Mao halála után is meglátogatott.

Aznap délután emlékgyűlést tartottak Mao Ce-tung tiszteletére a Tienanmen téren, amelyen a munkások, a parasztok és a katonák félmilliónyi képviselője vett részt. A szónoki emelvényen Hua Kuo-feng mint a kommunista párt központi bizottságának első elnökhelyettese olvasta fel az emlékbeszédet. Ott állt mellette Vang Hong-ven alelnök, katonai egyenruhában, Csiang Csing, tetőtől talpig drámai fekete gyászruhában. Lakóbizottságunk megszervezte, hogy mindnyájan végignézzük a

ceremóniát azoknak a lakásán, akiknek volt televíziójuk. Engem Csuekhoz küldtek a földszinten.

A pekingi tévéműsor után a sanghaji Mao-
emlékgyűlést néztük meg, amelyet Ma Tien-sui
vezetett, Csan Csun-csiaónak, a sanghaji forradalmi
bizottság vezetőjének helyettese. A kulturális
forradalom előtt Ma Sanghaj ifjú polgármester-
helyettese volt. Az úgynevezett januári forradalom
után, amikor a vörösgárdisták és a forradalmárok
megbuktatták a régi sanghaji városi közigazgatást és
a pártbizottságot, csatlakozott a radikálisokhoz. Az
évek során Ma Tien-sui a radikális vezetők
megbízható szolgája lett, és Sanghaj mindennapi
közigazgatását vezette, míg Csang Csun-csiao
Pekingben tartózkodott. A sanghaji emlékgyűlést a
Nép terén tartották, és úgy időzítették, hogy a
pekingi gyűlést kövesse.

Csunénak kicsi televíziója volt, de a hangot
felerősítette, hogy legalább mindenki hallhassa a
beszédeket a szobában. A kommunista párt
hagyományaihoz híven Ma Tien-sui beszédének
azonosnak kellett volna lennie, akár szóról szóra is,
Hua Kuo-feng beszédével. Először is Ma azt mondta:
„végre kell hajtanunk Mao elnök elhatározott
politikáját”, míg Hua Kuo-feng semmiféle
„elhatározott politikáról” nem beszélt. Másodszor
Hua Kuo-feng idézte Mao Ce-tung közismert
mondását, amely a kulturális forradalom idején
született: „Marxizmust akarunk, nem revizionizmust.
Egységet akarunk, nem széthúzást. Nyíltak és
őszinték akarunk lenni, nem cselszövők és
ármánykodók”. Ma Tien-sui nem említette ezt az
idézetet.

Mikor a program véget ért, köszönetet mondtam
Csunénak, és felmentem. Nemsokára befutott Ta Tő.
Ő az iskolában nézte a tévéműsort.

— Miért nem ismételte meg pontosan Ma Tien-suj
Hua elnök beszédét? — kérdeztem. — Mit értett Ma
Tien-suj azon, hogy „elhatározott politika”?

– Az „elhatározott politika” természetesen azt jelenti, hogy Csiang Csing elvtársnő lesz Mao elnök utóda – mondta Ta Tő.

– Azt akarja mondani, hogy Mao elnök így határozott, mielőtt meghalt? – kérdeztem.

Vállát vont.

– Ha Mao elnök azt akarta – folytattam –, hogy a felesége legyen az utóda, miért küldött Hua Kuo-fengnek olyan üzenetet, hogy „ha te irányítasz, nyugodt vagyok”?

– Melyikünk látta igazából azt a feljegyzést?

– Benne volt a kópiája az újságban – emlékeztettem.

– Ki merné jelenteni, hogy az biztosan Mao elnök írása volt? És ki merné jelenteni, hogy nincsenek egyéb feljegyzések? – kérdezte Ta Tő.

– Biztos, hogy nem lehetett hamisítvány – mondtam, és az alig olvasható írásra gondoltam, amelyet láthatóan reszkető kéz írt.

– Élete vége felé Mao elnök már nem tudott beszélni. Rengeteg feljegyzést írt – mondta Ta Tő.

– Istenem! Hiszen akkor igazából semmi sem biztos – kiáltottam fel.

– Hála a leendő apósom makacsságának, nem vagyok már forradalmár, kikerültem az egészből – mondta Ta Tő.

– Azt mondták, maga a milícia kapitánya. Benne van még a szervezetben? – kérdeztem.

Ta Tőt meglepte a kérdésem. Egy pillanatig azt hittem, tagadni fogja. De gyorsan összeszedte magát, és zavart mosollyal így felelt:

– Gondolom, Csuék mondták. Mint tanár, most már értelmiségi vagyok. Nem vagyok többé alkalmas a milíciába.

– És hogyan lehetett alkalmas, mikor munkanélküli volt?

– Hát, nem voltam egészen munkanélküli.

– Nekem azt mondta.

– Hazugság volt. Hazudnom kellett magának.

– A kormányhivatalban volt állása?

– Olyasmi. De csak küldönc voltam. Mondhatni, alkalmi küldönc. Maga mondta egyszer, ugye, hogy a jelentéktelen állásban dolgozó jelentéktelen embert small potato-nak, kis krumplinak mondják angolul? Nos, én csak egy egészen kicsi krumpli voltam.

– Az idegen cégek és kormányhivatalok úgynevezett összeesküvésével foglalkozó csoportban volt kis krumpli?

Bólintott.

– Igazán azt hitte, hogy volt ilyen összeesküvés?

– Eleinte igen. – Ta Tő esdeklő tekintetet vetett rám, és azt mondta: – Hát nem érti? Olyan emberek mondták, akikben bízam. Kijelentették, hogy bizonyítékaik vannak maga ellen meg az idegen cégek ellen. De ahogy múlt az idő, és megismertem magát, rájöttem, hogy az egészet csak kiagyalták. Maga a kommunista párton belüli hatalmi harc áldozata lett, mint oly sokan, engem is beleértve. Nem volt lehetőségem, hogy főiskolára kerüljek, és egy csomó évet elvesztegettem az életemből. Egyfajta eszköz lettem azok kezében, akiknek a hatalmában voltam.

– De most már túl van rajta. Az ügy lezárult, és maga tanár lett.

– Úgy van.

– És jó szívvel elengedték? Nem bosszantja őket, hogy kapitalista családból való lányt akar elvenni?

– Nem ismeri maga ezeket az embereket – mondta Ta Tő, és felnevetett. – Csak örülnek, hogy nem nekik kell számomra állást keresni. Nem vagyok már hasznos nekik. Örülnek, hogy megszabadultak tőlem. Némelyik még irigyel is, mert olyan lányt veszek el, akinek sok pénzre van kilátása. Mit gondol, miért bonyolódnak politikai harcokba az emberek? Természetesen azért, hogy jobb állásokhoz jussanak. És a jobb állásokkal jobb életkörülmények járnak, és több fizetés. Kínában nem lehet másként

érvényesülni, csak ha az ember részt vesz a politikai harcokban.

– Kérem, mondja el, hogyan halt meg a lányom, és ki ölte meg. Pénzért tették? — Megpróbáltam számúzni a keserúséget a hangomból.

Pillanatnyi habozás után felelt.

– Nem azt mondták magának, hogy öngyilkos lett?

– Nem hiszem el. Maga szerint el kellene hinnem?

– Nem volt szándékosság a halálában. Nekem azt mondták, túlbuzgóság okozta. Valójában baleset volt — mondta Ta Tő. Néhány perc múlva hozzátette: — Sajnálom. Kérem, higgyen nekem, rettentően sajnálom, hogy így történt.

– Arra gondol, akik elvitték, nem kaptak rá parancsot, hogy megöljék, de megtették? Ezt akarta mondani?

Ta Tő bólintott.

– Egyébként miért vitték el?

Ta Tő eleinte nem akarta elmondani. Hosszas tételődés után azonban mégis megszólalt.

– A szokásos eljárás. Valaki azt hitte, rákényszeríthetik, hogy megvádolja magát, mert maga olyan makacs volt a börtönben, hogy nem akart vallani.

– Mi történt a gyilkosokkal?

– Szabadlábban vannak.

– Magas állami pozícióban?

– Nem mondhatok többet. Már így is túl sokat mondtam.

– Kérvényt fogok benyújtani a népbíróságnak, hogy vizsgálják ki a lányom halálát. Azt akarom, hogy azok az emberek az igazságszolgáltatás elé kerüljenek.

– Hasztalan lenne. Meg fogják védeni őket, magával meg nem törődnek. Vagy ami még rosszabb, ha kérvényt nyújt be, tudni fogják, hogy nem hiszi el a hivatalos verziót az öngyilkosságról.

– Gyanúsítanak magát, hogy olyasmit mondott el nekem, amit nem lett volna szabad?

– Meglehet.

– Azt hiszem, nem lenne szabad többé meglátogatnia.

– Igen, igaza van. Talán tényleg nem kellene, azok után, hogy... – Nem fejezte be a mondatot, de tudtam, mire gondol. Eddig a munkájához tartozott, hogy eljárjon hozzám. Most, hogy az ügy lezárult, valóban abba kellett hagynia a látogatásokat.

– Van itthon néhány tojás. Nem maradna itt vacsorára? Sütnék rántottat.

– Szívesen maradok, nagyon köszönöm, – mondta Ta Tő.

Együtt vacsoráztunk. Ta Tő segített elmosogatni, aztán jó éjt kívánt. Elővettem a fiókból 400 jüant, és így szóltam:

– Ta Tő, örülök, hogy megismerhettem. Maga nagyon intelligens fiatalember. Remélem, boldog élete lesz. Tessék, ez az én nászajándékom. Talán tud rajta venni valami hasznosat. – Átnyújtottam neki a pénzt.

Nem szólt semmit, láthatóan felülkerekedtek rajta érzelmei. Állt egy pillanatig, aztán elfogadta a pénzt, és elment.

17. Rehabilitáció

Oly sok éven át vártam Mao Ce-tung halálára. A börtönben, végső kétségbeesésemben még imádkoztam is érte. Most, hogy valóban meghalt, nem tudtam, hogyan tovább. Éppoly távoli volt annak lehetősége, hogy az igazságszolgáltatás elé juttassam a lányom haláláért felelős embereket, mint valaha.

Miközben gondosan figyeltem a politikai fejleményeket, továbbra is rendszeresen megtartottam angolóráimat nyomorék leánytanítványomnak, aki kétnaponként jött. Már gyermekkorában megnyomorította a gyermekbénulás, így ki is maradt az iskolából, de

megtanult írni és olvasni az anyjától, aki ápolónő volt egy nagy kórházban. A leckeórák után udvariasan köszönetet mondott, felkapta a mankóit, nehézkesen levánszorgott a lépcsőn az utcára, majd gyalogosan hazaindult.

Fogyatékoságával folytatott küzdelmét figyelve a kínai élet iróniájára kellett gondolnom. Betegség okozta szerencsétlensége elszigetelte őt az élet fő áramától, és megvédte Mao Ce-tung politikai kísérleteitől. De az egészséges és normális fiatalembereknek, köztük a lányomnak is a Nagy Kormányos nyomában kellett haladniuk a csalódások és szenvedések kanyargós útján, helyüket keresve a Mao-féle új szocialista társadalomban. Sokan behaltak, mint a lányom, míg mások, beleértve a Ta Tőhöz hasonló ex-vörösgárdistákat is, áldozatokká váltak. Tanítványom fogyatékos lévén nem járt iskolába, így kimaradt Kína gyötrelmes útkereséséből. Ennél fogva irgalmasan megfedkeztek róla, és megkímélték.

Középiskolai angol tanár akart lenni, és mint Ta Tő, meg akarta keresni a kenyerét.

– Nem élhetek az anyám nyakán egész életemben. Nemsokára nyugdíjba megy. A tanári fizetésem nagy segítség lenne a nyugdíja mellé – mondta, mikor megkért, hogy készítsem fel a tanári vizsgára.

Az lett a legfőbb elfoglaltságom, hogy őt tanítottam. De figyeltem közben, és vártam a lehetőséget, hogy kérvényt nyújtsak be a népi kormányoknak, vizsgálják ki a lányom halálát. Rég elkészítettem már a kérvény vázlatát, és a szocialista Kína nyelvén fogalmaztam meg. Azóta sokszor átolvastam, és javítottam benne egy-egy szót, hozzátettem egy-egy mondatot. Csak az volt a kérdés, mikor és milyen szervezetnek nyújtsam be.

Október 8-án a szokásos időben, reggel 6 órakor ébredtem. Kinyitottam az erkélyajtót. Csípős őszi reggel volt, a kék égen néhány fehér felhőpamacs úszott. Lenéztem, és láttam, hogy nyomorék

tanítványom áll a kapu előtt. Mikor meglátott, intett, hogy menjek le.

Halkan lementem a lépcsőn, odasétáltam a kapuhoz, és kinyitottam. Tanítványom látogatása e korai órában rendkívül szokatlan volt. Úgy gondoltam, az lesz a legjobb, ha nem zavarjuk Csuékat. Amint kiléptem, a lány odajött hozzám, és azt suttogetta:

– Magát vártam. Nem akartam, hogy Csuék megtudják, hogy itt vagyok, ezért nem kopogtam. A bátyám, aki a milíciánál van, tegnap éjjel sürgősen behívást kapott. Háború készül. Úgy gondoltam, figyelmeztetnem kell magát, maradjon otthon.

Végignézttem az utcán, és láttam, hogy néptelen.

– Háború? Ki ellen? – kérdeztem.

– Nem tudom. Tegnap éjjel jött néhány ember, és szóltak a bátyámnak, hogy azonnal menjen velük. Anyámnak azt mondták, hogy a milíciát riadókészültségbe helyezték. Senkinek nem szabad beszélnünk róla. Anyám és én azonban úgy gondoltuk, el kellene jönnöm, hogy figyelmeztessem magát, mert egyedül él.

Megköszöntem neki, és utána néztem, amint elbicegett, majd visszamentem a lakásomba.

A hír, amelyet a tanítványom hozott, valóban rendkívüli volt. El sem tudtam képzelni, hogy bármelyik ország megtámadta volna Kínát, vagy Kína kezdeményezett volna fegyveres konfliktust valamely országgal. A lány mégis azt mondta, hogy riadókészültségbe helyezték a milíciát.

Volt egy sanghaji gyártmányú tranzisztoros rádióm. Néha, éjszakánként, ha jó idő volt, tudtam fogni a nemzetközi híreket a BBC-n, vagy az Amerika Hangján, ha a fületem egészen rászorítottam készülékre, és feszülten figyeltem. Bevittem a rádiót a fürdőszobába, becsuktam ajtó-ablakot, lehúztam a vécét, hogy elnyomjam rövidhullámú adás kezdeti zajait, majd bekapcsoltam a rádiót. Csak az alapzajt hallottam, semmi mást. Mikor megjött A-ji,

megkérdeztem tőle, mi újság a piacon. Előadta szokásos panaszait, hogy semmit sem lehet kapni. A helyi adóra csavartam a rádiót, hogy ha bemondanak valamilyen közleményt, ne mulasszam el. Aztán elővettem a füzetemet, és a reggelit Tang-kori költemények másolásával és mondogatásával töltöttem; gyönyörű elfoglaltságot találtam, hogy távol tartsam magam közvetlen környezetemtől.

A nap eseménytelenül telt el. Vacsora után hallottam, hogy Csuné szólít a kertből. Mikor kimentem az erkélyre, közölte, hogy a lakóbizottság gyűlést hívott össze: azonnal indulnunk kell. Gyorsan felkaptam a zubbonyomat, és csatlakoztam hozzá az utcán.

A terem tele volt, és a légkörben feszültség vibrált. Olyan szokatlan volt, hogy a lakóbizottság este hívta össze a gyűlést, hogy az emberek érezték, valami rendkívülinek kellett történnie. Mindenki türelmetlenül várta a magyarázatot. Nyoma sem volt a szokásos sugdolózásnak és ásítózásnak, még a dohányosok sem gyújtottak rá a cigarettájukra.

Miután mindenki megérkezett, a kerületi pártbizottság egy középkorú tisztségviselője állt fel, és felolvasta a politikai bizottság határozatát. A lényege az volt, hogy október 6-án a 8341 számú katonai egység, amely a Csungnanhajnál, a mandzsu császárok egykori téli palotájánál állomásozik, ahol most a párt politikai bizottsága tagjainak otthonai és irodái vannak —, „forradalmi akciót” hajtott végre, letartóztatta Csiang Csinget és három társát, akiket együttesen a „négyek bandájá”-nak nevezték. A dokumentum közölte, hogy az akcióról szóló döntést Hua Kuo-feng, a központi bizottság ügyvezető elnöke hozta, egyetértésben Jé Csien-jing honvédelmi miniszterrel, a kommunista párt veterán vezetőjével. A letartóztatás a politikai bizottság ülése után következett be, amelyen a döntést egyhangúlag jóváhagyták, hogy megőrizzék a párt egységét, és megakadályozzák az épülő szocializmus

lerombolását. A közlemény leszögezte, hogy Mao még életében felismerte a problémát, amelyet a négyek bandája jelentett és kijelentette, hogy ezt a problémát meg kell oldani. Számomra úgy tűnt, hogy a határozatnak ez a része csupán azt a célt szolgálja, hogy elejét vegye a bírálatoknak, melyek szerint mindössze huszonhat nappal Mao halála után azok az emberek indítottak büntetőakciót az özvegye ellen, akik együttműködtek vele, míg Mao élt. A dokumentum szövegezése majdhogynem azt sugallta, hogy Hua Kuo-feng Mao utasítását követte, mikor letartóztatta Mao özvegyét.

A határozat nem volt hosszú. Amint felolvasták, bejelentették, hogy mivel későre jár, a vitára a legközelebbi alkalommal kerül sor. Hazamehettünk. Nem volt ujjongás, sem pisszegés. Senki nem szólt egy szót sem. Kitódultunk a teremből, éppúgy, ahogy érkeztünk, közönyös arccal, kissé lehajtott fejjel, hogy elkerüljük a szemek akaratlan párbeszédét, és lassan mozogtunk, hogy el ne áruljuk felindultságunkat. Félelmünkben úgy viselkedtünk, mintha nem lennének semmiféle érzéseink. A hírek, amelyeket most hallottunk, túlságosan megdöbentőek voltak, csaknem hihetetlenek. Hozzászoktunk már a párt politikájának hirtelen fordulataihoz, de ilyesmi meg soha nem történt. A biztonság kedvéért az volt a legjobb, ha semmilyen reakciót nem mutattunk. Amellett Sanghaj, mindannyian jól tudjuk, a radikálisok kezén volt. A legtöbb helyi funkcionárius őket követte. Talán még az az ember is Csiang Csing embere volt, aki felolvasta nekünk a dokumentumot. A sanghajiak tapasztaltak voltak, nem kockáztatták, hogy bajba kerüljenek egy rosszul időzített nevetés vagy ujjongás miatt.

Hallgatagon ballagtunk hazafelé Csunéval, mindketten gondolatainkba merültünk. Mikor beléptünk a kapun, megláttuk Csuné milicista fiát a teraszon.

– Már hazajöttél? – kérdezte az anyja.

– Igen, már vége – felelt a fiú.

Beléptem a magam lakrészébe, és bezártam az ajtót. Felfelé a lépcsőn már mosolyogtam. Mire a szobámba értem, már forrón hálálkodtam Istennek. De azért figyelmeztettem magam, hogy nem szabad túl optimistának lennem. A négyek bandájának letartóztatása kétségkívül a pártvezetésen belül folyó hatalmi harc eredménye. Nem feltétlenül jelenti azt, hogy Hua Kuo-feng megtagadja Mao politikáját. Igen erős kétségeim voltak afelől, hogy bármilyen más módszert ismerne Kína kormányzására. Mindazonáltal nyugtalan éjszakám volt, a jövőn spekuláltam, és kérvényt fogalmazgattam, amelyben rehabilitációm és lányom halálának kivizsgálását kérem.

Másnap reggel Csuné közölte, hogy Lu Jing keresett.

– Városszerte felvonulás lesz a négyek bandája letartóztatásáról szóló politikai bizottsági határozat támogatására – világosított fel Csuné. Délután kettőkor kell gyülekeznünk a lakóbizottság előtt, hogy megkapjuk a zászlónkat meg a jelszavakat.

Még soha nem vettem részt ilyen felvonuláson. Az egész ötletet, hogy zászlócskákat lóbálva, jelszavakat kiabálva zárt alakzatban masírozzunk, visszataszítónak találtam. Gyűlöltem a gondolatát, hogy erre használjanak, és terelgessenek, mint egy állatot; magánszférámba való beavatkozásnak, sőt emberi méltóságom megsértésére tett kísérletnek tartottam. Persze csak azért vallhattam én ilyen fennkölt eszméket az évek során, mert még egyszer sem szólítottak fel, hogy felvonuláson vegyek részt. Most, hogy megtették, hirtelen rájöttem, hogy tiltakozásomat nem is olyan könnyű szavakba önteni úgy, hogy mások is megértsék. Míg azon töprengtem, hogy tagadhatnám meg a részvételt, Csuné türelmetlenül hozzátette még:

– Hát persze, hogy el fog jönni! Mindenki ott lesz. Tudja, senki se akarja, hogy a négyek bandája hívének tartsák.

– Nem hiszem, hogy képes lennék órákon át egyfolytában sétálni – mormoltam, meglehetősen ügyefogyottan.

– Nekünk, öregasszonynak csak saját kerületünkben kell felvonulnunk – mondta Csuné. – Lu Jing azt mondta, nem tart tovább egy óránál.

Pompás tréfa lenne, gondoltam, ha a sanghaji radikálisok, akik, mint Ta Tő mondotta, „gyűlölték” állhatatosságomat, most a négyek bandája ellen fordulva azzal vádolnának meg, hogy a banda a híve vagyok, mert nem csatlakoztam a díszszemléhez, amelyen Sanghaj népe a négyek letartóztatása mellett tett hitet. A gyorslábú pártaktivisták igen hamar tudták követni a párt új irányvonalát, ha az változott. Sokan közülük olyan ügyesen cserélgették a nézeteiket, hogy ők lettek az új irányzatok zászlóvivői, bár természetesen előfordult néhány elkerülhetetlen bukás is. Beláttam, hogy nincs választásom. Részt kellett vennem a díszszemlén, életemben az elsőt, és reméltem, az utolsót.

A lakóbizottsági hölgyek igen keményen dolgozhattak egész éjszaka, hogy elkészítsék a zászlókat és a jelszavakat. Mikor két órára odaértem a lakóbizottság épületéhez, már fel voltak tornyozva az asztalokon, hogy a felvonulók magukhoz vehessék őket. Lu Jing utasított, hogy álljak be azoknak a hölgyeknek a sorába, akikkel általában egy sarokban szoktam ülni. Ez volt a legrövidebb sor, és egyben a legcsendesebb is. Csaknem mindegyikünk és mindünk családja a kulturális forradalom áldozata volt. Nekünk talán több okunk volt a öröme, mint a nyugalmazott munkásoknak, a családtagjaiknak, meg a munkára váró fiataloknak. De még csak nem is mosolygott egyikünk sem. Minket összeverték, megrugdostak, és oly gyakran mondták, hogy nem tartozunk a fényes, új szocialista társadalomhoz,

csupán megtűrnék benne, hogy többé nem éreztük magunkat a körülöttünk folyó események részeseinek. Tudtuk, hogy a jó kommunisták szemében mi vagyunk a gonosz jelképei és a veszélyes eszmék előhírnökei, ezért állandó elszigeteltségre kellett ítélni minket. Még egy díszszemlén is külön csoportban kellett haladnunk. Látszólagos közönyünk álarca mögött azonban valójában fokozott éberség lakozott, amelyet: az önfenntartás szükséglete hívott életre.

Megkezdődött a parádé. A mi csapatunk alkotta a hátvédet. Amint kiléptünk az utcára, mindegyikünk kapott egy bambuszpálcára tűzött papírszeletet, rajta egy jelszóval. Az enyém egyszerűen hangzott: „Vesszen Csiang Csing”. Az utcán megálltunk egy pillanatra, mert egy fiatalember rövid beszédet intézet hozzánk. Elmondta, hogy a csoportunk mellett fog haladni, és valahányszor elkiált egy jelszót a papírjáról, nekünk utána kell mondanunk. Aztán néhány fiatal, vörös transzparenssekkel, zászlókkal, dobokkal és gongokkal a menet élére állt. Az ifjú aktivista jelére vonulni kezdtünk, négyesével, és utánakiabáltuk a jelszavakat. A munkások és a fiatalok oszlopa hamarosan le hagyott minket, hogy más felvonulókhoz csatlakozva a városközpont felé induljanak; mi azon a környéken köröztünk, ahol laktam.

Találkoztunk egy másik, a mienkhez hasonló csoporttal, a szomszédos lakóbizottságtól. Egyébként csak sétáltunk a kihalt, lepusztult utcákon, anélkül, hogy különösebb feltűnést keltettünk volna. Talán azért, mert nem volt meg bennünk a forradalmi karizma; felvonulásunk végképp nem volt sikeresnek mondható. Az ifjú aktivista jó egy óra múltán elengedett minket, és visszatérhettünk az üres lakóbizottsági irodába. Gyorsan leraktuk jelszavainkat, és hazasiettünk, nem vártunk újabb utasításra.

– Tudja, hogy majdnem polgárháborúba keveredtünk? – kérdezte Csuné. miután elértünk kertünk magányába, és becsuktuk a kaput.

– Igazán? Mikor? – kérdeztem.

– A milíciát mozgósították és felfegyverezték. Úgy volt, hogy Pekingbe vonulnak, kiszabadítani Csiang Csinget. De a felkelés híre kiszivárgott. A reguláris hadsereg körülvette a várost. Fel kellett adniuk. A fiam azt mondta, hajszálon múlt.

– Szerencséje, hogy nem kellett harcolnia – mondtam.

– Bizony – felelte. – Tragikus lett volna, nem, ha a fiam meghal Csiang Csingért, azok után, amin a kulturális forradalomban keresztülmentünk?

Nem sokkal később hallottam, hogy a radikális vezetőket a városban elmozdították hivatalukból. Néhányan azt mondták, letartóztatták őket, és vizsgálat folyik ellenük, mások szerint csak elvitték őket valahová, hogy vallomásokat írassanak velük, amelyeket majd felhasználhatnak a négyek bandája ellen egy nyilvános tárgyaláson. Nem sokkal azután, hogy feltámadtak ezek a híresztelések, új vezetőket neveztek ki a sanghaji forradalmi bizottság és pártbizottság élére. Ezek az emberek a kulturális forradalom alatt igen hasonló utat jártak be, mint Hua Kuo-feng. Az első menetben a vörösgárdisták megbélyegezték őket, de hamarosan visszaszerezték pozícióikat, és „Mao elnök helyes politikája mellé álltak”. Ez a frázis azt jelentette, hogy vallottak, és megbélyegezték Liu Sao-csit és Teng Hsziao-pinget. Ezután vezető pozíciókba kerültek, és együttműködtek a Csiang Csing vezette radikális szárnyal. Ezeknek az embereknek a kinevezése szimbóluma volt Hua Kuo-feng röpke négy éves uralmának, amely alatt valójában nem történtek igazi politikai változások, és az alsóbb szintek radikális vezetőit nem mozdították el.

A tizenegyedik pártkongresszust 1977. augusztusában tartották meg, amikor az egész

ország a négyek bandáját elítélő kampánnyal volt elfoglalva. Ezen a pártkongresszuson Hua Kuo-feng hatalma csúcsára ért. Nem csupán a párt központi bizottsága elnökének választották meg, hanem a párt katonai bizottságának is elnöke, s ezzel Kína fegyveres erőinek hivatalos főparancsnoka lett. Nyilvános helyeken az arcképe Mao Ce-tung arcképe mellé került. Az újságcikkekben „Bölcs vezetőnk, Hua elnök”-ként említették, hogy megkülönböztessék „Nagy Vezetőnk”-től Maótól. Láthatóan új személyi kultusz volt kialakulóban, amelyet a pártban és a kormányzatban megmaradt radikálisok gondosan ápoltak, mert Hua Kuo-fengben saját fennmaradásuk lehetséges támaszát látták.

A pártkongresszus megerősítette, hogy „magasra emeljük Mao Ce-tung eszméinek nagy vörös zászlóját”, Hua Kuo-feng pedig megfogadta, hogy érvényesíti „Mao összes irányelveit”, és engedelmeskedik „Mao elnök összes útmutatásának”.

Ezzel egy időben a pártkongresszus Vang Tung-hszinget, a négyek bandájának letartóztatását végrehajtó 8341-es egység parancsnokát a központi bizottság alelnökének nevezte ki. Ez volt a jutalma a Csiang Csing megbukatásában való részvételéért. Azt beszélték, a négyek bandájának három férfitagját egy sürgős politikai bizottsági ülésre hívták, és akkor tartóztatták le őket, amikor megérkeztek a gyűlésterembe. Csiang Csing azonban megtagadta, hogy részt vegyen a gyűlésen. Vang Tung-hszingnek a lakására kellett érte mennie, és személyesen csatolta a csuklójára a bilincset.

Vang Tung-hszing Mao Ce-tung régi testőre volt. Mao iránti hűségéért és ragaszkodásáért lett parancsnoka a tízezer fős 8341-es egységnek, amely Mao és más központi bizottsági tagok lakónegyedét őrizte Csungnanhajban (azelőtt a mandzsu császárok téli palotája). Azt mondják, azzal tette a legnagyobb szolgálatot Maónak, hogy felhívta főnöke figyelmét egy rendkívül szép nőre, Csang Jü-fengre (Jade

főnix), akit felcsempészett Mao különvonatára. A nő Mao ágyasa lett, hivatalos címe pedig úgy hangzott: „a mindennapi ügyek titkára”.

Csang Jü-feng volt az utolsó azoknak a fiatal nőknek sorában, akikkel Mao megosztotta az ágyát. A kínaiak tudták, hogy Nagy Vezetőjük nőbolond, de soha nem mertek beszélni róla. Marxnak és Leninnek ez az önjelölt követője, a haladás és a felvilágosodás szimbóluma szenilitásában azt hitte, amit némelyik kínai császár, hogy az ifjú szűzekkel folytatott szexuális viszony megnöveli az idős emberek esélyét a hosszú életre.

Hua Kuo-feng nem volt erős uralkodó. Viszonylag nem régen került a hatalom csúcsára, és előzőleg szinte ismeretlen volt a nép és a párttagság előtt, így nem voltak régi hűséges támogatói, sem megbízható adminisztratív segítők, akiket kulcspozíciókba ültethetett volna. Éneikül pedig nem tudott hatékonyan kormányozni.

1977-ben Kína lényegében jó néhány helyi hatalommá hasadt, katonai parancsnokok és forradalmárok ellenőrzése alatt, akik a maguk módján értelmezték Mao Ce-tung eszméit, és nem törődtek a Pekingből érkező direktívákkal. Ugyanakkor az országot megbénította a gazdasági pangás. Az emberek elvesztették a bizalmukat a pártban, míg a pártvezetők tíz éve folyó belharcait figyelték, és hallgatták a felsőbbség kinyilatkoztatását, amint egyik vezetőt a másik után ítéli el.

A négyek bandájának letartóztatása olyan volt, mint amikor megemelik egy kissé a forrongó üst fedelét. Nagyon gyorsan túlcsoordult. Az emberek, akiknek sérelmeik voltak, jóvátételt követeltek. Felvonulások voltak és tiltakozások, egyénileg és csoportosan egyaránt. Tömegek gyülekeztek a kormányhivatalok körül, néha éjszakákon át, várva, hogy fogadják őket a vonakodó tisztségviselők. Épületeket ostromoltak meg. Vidékre száműzött,

dühös fiatalok követelték a jogot, hogy visszatérhessenek a városokba. A középületek falai tacepaókkal voltak tele, amelyek személyes tragédiákról számoltak be, és melléjük tették a maguk tacepaóit a maguk sérelmeivel.

A központi bizottság második plénumán Hua Kuo-feng két engedményt tett. Beleegyezett Jé Csien-jing és más veterán vezetők követelésébe, hogy rehabilitálják Teng Hsziao-pinget, és kinevezzék miniszterelnök-helyettesnek. Azonkívül megígérte, hogy a párt és a kormányzat felülvizsgálja a kulturális forradalom áldozatainak összes ügyeit.

Sokszor mentem a népbíróságra, az ügyészségre és a közbiztonsági hivatalba, és kérvényeket írtam. Az egész 1977-es évben ez volt a fő tevékenységem. Az ügyfelek fogadásával és a kérelmek meghallgatásával megbízott kishivatalnokok engem is fogadtak az ügyészségen, és türelmesen végighallgatták a történetemet. De minden alkalommal csak annyit mondtak, hogy írjak le mindent, és küldjem be a beszámolómat. Sem a népbíróságtól, sem a közbiztonsági hivataltól nem kaptam választ. Hogy rövidre fogjam, nem jutottam semmire. Az a rengeteg ember sem járt jobban, akikkel együtt várakoztam a hivatalok előtt.

1978. márciusában meglátogatott egy férfi a közbiztonsági hivataltól, és vele volt Lao Li is a helyi rendőrőrsről.

Miután leültek, a fakókék Mao-zubbonyt viselő középkorú férfi összevont szemöldökkel, szigorúan végigmért.

— A közbiztonsági hivataltól jöttem — mondta. — Maga rengeteg kérvényt és levelet küldött a közbiztonsági hivatalnak és az ügyészségnek, igaz?

— Igen, adtam be néhány kérvényt — mondtam.

— Nem néhányat — rázta a fejét. — Rengeteget. — Még összébb vonta a szemöldökét, és folytatta: — Miért ír olyan gyakran? Nem bízik a népi kormányban? Egyáltalán nincs türelme?

Sértett, ahogy ez az ember beszélt velem. Lao Li a padlót bámulta mereven. Egyikük sem nyúlt a teájához, amelyet A-ji hozott nekik.

— Több mint tizenegy éve, hogy igazságtalanul letartóztattak, és több mint tíz éve, hogy a lányomat meggyilkolták. Azt hiszem, nagyon is türelmes voltam. Azt is elmondhatom, hogy míg a kommunista pártban és a népi kormányban megbízom, néhány tisztségviselőben, akik a kormányzat nevében lépnek fel, igencsak megrendült a bizalmam a kulturális forradalomban szerzett tapasztalataim hatására — mondtam határozottan.

— Azért jöttem ide, hogy megmondjam magának, hagyja abba a beadványok írását. A maga ügyét is kivizsgáljuk, ha itt lesz az ideje, mivel a párt és a kormány politikája értelmében minden ügyet felülvizsgálunk, amely a kulturális forradalommal kapcsolatos.

— Meddig kell még várnom? — kérdeztem.

— Tudja, maga, hány ügyel kell foglalkoznunk Sanghajban? Ebben a városban tízezer ember halt meg nem természetes halállal. A haláluk közvetve vagy közvetlenül a négyek bandájával és követőikkel függ össze. Sok tízezer ember került börtönbe. Sokan még mindig bent vannak. Először az ő ügyeiket kell azonnal kivizsgálunk, hogy kiengedhessük az ártatlanokat. Aztán foglalkozunk majd azokkal, akik már szabadlábban vannak, és még élnek, mint maga. Ezután következnek azok, akik meghaltak, mint a lánya. Sok ember dolgozik teljes erővel, hogy tisztázzák az összes ügyeket. Várnia kell türelemmel. Végül sorra kerül maga is, meg a lánya is.

Esszerűen hangzott, amit mondott. Nem fogtam fel előbb, mekkora problémával kerültek szembe az ügyek felülvizsgálatával megbízott tisztviselők.

— Szép dolog, hogy időt szakított, és meglátogatott. Szeretném megköszönni magának és a kormányzatnak, amelyet képvisel. Meg kell mondanom, a látogatás valamelyest helyreállította a

bizalmamat. Maga egészen más, mint azok a tisztségviselők, akikkel az utóbbi tíz évben dolgom volt.

– Természetesen más vagyok. Engem is csak most rehabilitáltak – mondta a férfi egy szájrándulással, amely talán egy keserű mosoly akart lenni.

– Ha magát is üldözték, akkor megértheti, hogyan érzek.

– Természetesen megértem – mondta. – De amikor a maga veszteségére és szenvedésére gondol, próbáljon a másokéra is gondolni. A pártvezetőkre, akik harcoltak, és életüket áldozták a forradalomért, mint Liu Sao-csi, Peng Tö-huai, Ho Lung... és még annyian, akik tragikus körülmények között haltak meg. És gondoljon a káderekre, akik, mint én is, a Japán elleni ellenállási harc idején csatlakoztam a párthoz, és keményen dolgoztak a pártért, anélkül, hogy személyes előnyökre számítottak volna. Nem feleltem meg a négyek bandája kívánalmainak, ezért pártellenes magatartással vádoltak meg, és lecsuktak. Tudja, hogy Liu Sao-csi feleségét csak nemrég engedték ki a börtönből? Meg kell próbálnia, hogy felülemelkedjék a saját problémáin, és az egész helyzettel összefüggésben lássa őket.

Néztem ezt az embert itt magam előtt, és azon járt az eszem, valójában hogyan érezhet most a párt iránt. Fakókék kabátja ujja kirojtosodott, és fekete vászoncipője viseltes volt. Az arca sápadt és nyúzott. Nehéz élete volt, látszott a külsején. A hozzá hasonló elkötelezett alsó-középszintű funkcionáriusok alkották a kommunista párt hatalmának alapját. Ha a párt iránti hűségük megrendül, a párt nem tud többé hatékonyan kormányozni. Nem az számít, mennyire helyes vagy időszerű a politikai bizottság által Pekingben elhatározott irányvonal; sikere vagy bukása ezeken a funkcionáriusokon múlik, akik, mint ez az ember is, megvalósítják a politikát.

– Hálás vagyok, amiért eljött – mondtam. – Nem fogok több beadványt írni, hanem türelmesen várok, míg újra érintkezésbe lép velem.

A férfi elégedettnek látszott, hogy teljesítette küldetését. Kikísértem őket a kapuig, és láttam, amint a közbiztonsági hivatal embere felül ócska rozsdás biciklijére, és elhajt.

A hivatalos látogatás megnyugtató volt. Úgy láttam, a beadványaim elérték céljukat, és rehabilitációm halad a maga útján. Ugyanakkor azt is tudtam, hogy csak azért rehabilitálnak, mert a párt irányvonala változott. Semmi köze nem volt ennek a jogorvoslathoz. Valójában az újsághírekben és a kulturális forradalommal kapcsolatos összes ügyek felülvizsgálatáról szóló dokumentumokban egyszer sem említették azt a szót, hogy „igazság”. Mikor a négyek bandáját a párt, a kormányzat, a nép ellen elkövetett „bűnökkel” vádolták, nem arra gondoltak, hogy megszegtek a törvényt, hanem, hogy saját ambícióik érdekében megváltoztatták a párt irányvonalát. A kommunista Kínában nem volt a párt irányvonalától független törvény.

Néhány hónappal később, 1978 nyarán, tizenegy évvel azután, hogy a lányomat megölték, a sanghaji filmstúdió három tagja keresett fel.

– A filmstúdió nemrég újjászervezett pártbizottsága nevében jöttünk, hogy kifejezzük részvétünket lánya, kollégánk, Cseng Mejping halála miatt – mondta a középkorú férfi, aki a személyzeti osztály vezetőjeként mutatkozott be.

A nyugalmazott színésznő, aki Mejping tanára volt a színiakadémián, megfogta a kezem, és könnyes szemmel így szólt:

– Mindnyájan rettenetesen szomorúak voltunk. Szeretnénk, ha tudná, hogy mélyen együtt érzünk önnel. – Az egykor híres színésznő, aki a jenani Lu Hszün művészeti intézetben végzett, úgy nézett rám, mintha kamera rögzítené a jelenetet. Bár azelőtt soha

nem találkoztam vele, tudtam, hogy a sanghaji filmstúdió igazgatóhelyettesének a felesége.

A harmadik személy, egy fiatalember, bemutatkozott, majd így szólt:

– Meijing osztálytársa voltam a főiskolán. A stúdióbéli volt osztálytársai nevében jöttem, hogy kifejezzem együttérzésünket.

Hellyel kínáltam őket, A-ji pedig teát hozott. A személyzeti osztályvezető kezdett beszélni.

– Vang Kun a bizottság nevében van itt, amely a filmstúdió összes ügyeit vizsgálja felül. Huszonkilenc halálesetünk volt. Sok más, néhány vezető színészünket is, ellenforradalmárnak nyilvánították, és bebörtönözték. Rengeteg munka, míg felülvizsgáljuk az összes ügyet.

– Hogyan halt meg a lányom? – kérdeztem. – Ki a felelős a haláláért? Tudják?

A Vang Kun nevű fiatalember felelt:

– Reméljük, sikerül együttműködnünk a közbiztonsági hivatallal az ő ügyében, mert olyan emberekről van szó, akik nem tartoznak a filmstúdióhoz.

– Mit gondol, meddig fog tartani a vizsgálat? – kérdeztem.

– Mindannyian keményen dolgozunk. A kormányzat álláspontja teljesen egyértelmű. Minden ügyet tisztáznunk kell, és ahol hiba történt, jóvá kell tennünk – mondta Vang Kun.

– Ma azért jöttünk, hogy közvetítsük önnek a filmstúdió részvétét, és közöljük, hogy törődni kívánunk önnel – mondta az igazgatóhelyettes felesége. – Ha anyagi gondjai vannak, segítségért folyamodhat a filmstúdióhoz.

Ennyi évvel a börtönből való szabadulásom után meglehetősen hipokritának tartottam az ajánlatát, de tudtam, hogy a párttitkár utasítására cselekszik.

– Nagyon köszönöm – feleltem udvariasan. – De semmiféle nehézségem nincs. – Ezután mindhármukhoz fordultam: – Remélem, nem fog túl

soká tartani, míg a lányom gyilkosát bíróság elé tudják állítani.

— Az igazi bűnös a négyek bandája. A haragunkat ellenük kell fordítanunk — mondta a személyzeti főnök, hangjában azzal az árnyalattal, amely minden kínai bürokrátára jellemző, ha zavarban van.

— Ez természetesen így van — mondtam. — De azt az embert, aki ténylegesen elkövette a gyilkosságot, bíróság elé kell állítani.

— A mi adataink szerint a lánya öngyilkosságot követett el. Amíg bizonyítékot nem találunk az ellenkezőjére, abból kell kiindulnunk, hogy így halt meg, és nem másként. — A személyzeti főnök szemmel láthatóan nem szívesen hallotta tőlem, hogy a lányomat „meggyilkolták”.

Vang Kun észrevehette, hogy kezdek dühös lenni, és gyorsan közbeszólt:

— Igen hamar szeretnék újra eljönni és beszélni magával. Mikor lenne alkalmas az időpont?

— Bármelyik délután megfelel — mondtam. Felálltak, és menni készültek. Az igazgatóhelyettes felesége újra kifejezte szomorúságát a lányom halála miatt. Akár az érzelmei voltak őszinték, akár a színészi képességei kiválóak, én is vele sírtam.

Vang Kun felkeresett néhányszor. Lassan rájöttem, arra próbál felkészíteni, hogy elfogadjam a filmstúdió rehabilitációs dokumentumát, amelyet már megszövegeztek. Az én szempontomból ez a dokumentum nem volt kielégítő, mert nem szögezte le világosan, hogyan halt meg a lányom. Bár az öngyilkosság állítását nem erőltette tovább, annyit mondott csak, hogy az „üldöztetés következtében halt meg”. Biztos voltam benne, hogy valahol valaki a lányom gyilkosát próbálja védeni. Vang Kun személyén keresztül harcoltam a filmstúdióval, hogy tegyék világossá ezt a pontot, de hasztalanul. Annyit mondott csak, hogy politika bonyolult dolog, és az idő még nem érett meg arra, hogy sok dolognak a végére járjunk.

Még a filmstúdióval huzakodtam, mikor 1978 októberében újra felkerestek a közbiztonsági hivatal képviselői. Hárman voltak, köztük az a férfi, aki annak idején Lao Livel eljött, hogy lebeszéljen a további beadványokról.

Rámutatott az alacsony, ötven év körüli férfira: — Han igazgató — mondta, majd a fiatalasszony felé fordult: — Hsziao Li.

— A népi kormány nevében jöttünk, hogy bocsánatot kérjünk öntől téves letartóztatásáért és bebörtönzéséért, amelyet a kulturális forradalom alatt szenvedett el — mondta Han igazgató hivatalos modorban. — Részvétünket kívánjuk nyilvánítani a lánya halála miatt is, amely az üldöztetésének következménye volt.

Hellyel kínáltam őket. Hsziao Li elővette a füzetét, hogy jegyezze beszélgetésünket, mivel minden hivatalos látogatásról feljegyzést készítettek.

— Nagyra értékelem, hogy eljöttek — mondtam. — És bocsánatkérésre nincs szükségem. Nem neheztelek a népi kormányra. Számomra világos volt, hogy a négyek bandájának követői bitorolták az államhatalmat, és sok ártatlan embert vetettek börtönbe, köztük engem is. Valójában csak az aggaszt, hogy akik felelősek a lányom haláláért, még mindig nem kerültek bíróság elé.

— Bíznia kell a népi kormányban és a közbiztonsági hivatalban — mondta az első férfi.

— Ma elsősorban azért jöttünk, hogy a maga rehabilitálásáról beszéljünk — mondta Han igazgató. — Olvastuk kihallgatási jegyzőkönyveit, amelyeket az 1. számú Gyűjtőfogházban vettek fel. Maga nagyon bátran védte a népköztársaság volt elnökét, Liu Sao-csit. Szót emelt érte, amikor még veterán pártfunkcionáriusok is túlságosan féltek a védelmükbe venni. Bizonyára örömmel fogadja, hogy Liu Sao-csi elnök nevét hamarosan teljesen tisztázza egy politikai bizottsági határozat.

– Nagyon örülök, hogy ismét olyan vezetőknek van hatalmuk hazánk ügyeinek irányításában, akik folytatják Mao Ce-tung eszméinek helyes irányvonalát – mondtam diplomatikusan.

Az első férfi elővett egy papírlapot a táskájából és az asztalra tette.

– A rehabilitációs dokumentumának a tervezete – mondta. – Szeretnénk a véleményét és a javaslatait hallani, mielőtt hivatalossá tennénk.

A dokumentum felsorolta a nevemet, életkoromat, egyéb személyi adataimat, majd megállapította, hogy 1966. szeptember 27-én történt letartóztatásom és azt követő fogságom tévedés volt. A kulturális forradalom összes ügyeit felülvizsgáló illetékes bizottság megállapította, hogy semmilyen bűnben nem vagyok bűnös. Ennélfogva a népi kormány politikájának megfelelően engem rehabilitálni kell. Közöltem velük, hogy a szövegezést kielégítőnek tartom.

– Ezt a dokumentumot érvényesítjük, és átadjuk a lakóbizottságnak. Valamelyik közgyűlésükön fel fogják olvasni – mondta Han igazgató.

– Hamarosan hallani fog az illetékes bizottságtól a befagyasztott bankszámlájáról – mondta az első férfi. – Vissza fogja kapni a betétjét, kamattal együtt.

– Csak az eredeti összeget fogadom el – mondtam nekik. – Mivel az ország gazdasági nehézségekkel küzd, inkább nem fogadom el a kamat összegét.

– El kell fogadnia. Ez a kormány utasítása – mondta Han igazgató. Aztán elmosolyodott és témát változtatott: – Tudja, hogy engem is csak néhány hónapja rehabilitáltak és helyeztek vissza a régi állásomba? Három évig voltam börtönben. És tudja, én nem kaptam különleges élelmezést, mint maga az 1. számú Gyűjtőfogházban.

– Mint mondtam már, nem érzek haragot amiatt, ami velem történt. A hat és fél év alatt, amit az 1. számú Gyűjtőfogházban töltöttem, sok időm volt

tanulni és gondolkozni. Igen sokat tanultam. De mélységes csalódást érzek, hogy a közbiztonsági hivatal nem tett komolyabb erőfeszítést, hogy felderítse a lányom ellen elkövetett bűncselekményt, és bíróság elé állítsa a gyilkost.

Ezt a megjegyzést egyenesen Han igazgatóhoz intéztem. Ő azonban nem volt hajlandó vitába bocsátkozni a lányom ügyéről, így folytatta:

– Maga igen különleges elbírálásban részesült a börtönben. Különleges élelmezés, orvosi ellátás, és a többi. Ha szabadlábban marad, talán túl sem éli a kulturális forradalmat.

Igazán felfoghatatlan, gondoltam, ez az ember még elvárná, hogy hálás legyek a pártnak és a népi kormányoknak, mert börtönbe csuktak. Úgy vettem észre, a párt összes bürokratája rettenetesen ki van éhezve rá, hogy hálálkodó szavakat halljon az emberektől, még ha tudja is, hogy azok nem lehetnek őszinték. Mintha csak arról akarnák meggyőzni magukat, hogy mikor a legrosszabbul mennek is a dolgok, a rendszerben mégis csak van valami jó. Talán diplomatikusabb lett volna, ha azt mondom, amit hallani szerettek volna, és egyetértek velük. De túlságosan megsebeztek a magam szenvedései és a lányom halála, hogysem ilyen messzire mentem volna. Nem feleltem.

Egy kínos pillanatig arra várt, hogy megszólaljak. Végül felszedelőzködtek.

Kikísértem őket a kapuig. Amint kinyitottam a kaput, így szóltam mindnyájukhoz:

– Még egyszer szeretném megköszönni, hogy eljöttek. Várom az értesítésüket, hogy mikor készül el véglegesen a rehabilitációm igazolása. És szeretném megismételni a kérésemet, hogy a lányom haláláért felelős személyeket állítsák bíróság elé.

1978. novemberében, tizenkét évvel és két hónappá! a letartóztatásom után hivatalosan is rehabilitáltak, és kijelentették, hogy jogtalan letartóztatás és eljárás áldozata voltam. A

rehabilitációs határozatot felolvasták egy lakóbizottsági ülésen. Ezután visszakaptam a bankbetétjeimet. Nem sokkal később a sanghaji filmstúdió emlékgyűlések sorát indította meg huszonkilenc tagja tiszteletére, akik az üldöztetések során haltak meg. A lányom kivételével csaknem mind idős művészek voltak, akik ismerték Csiang Csinget a harmincas években, mikor még sikertelen színésznő volt Sanghajban. Voltak köztük filmrendezők, akik nem akartak olyan szerepeket adni neki, amilyeneket megkívánt, színésznők, akik tehetségesebbek és sikeresebbek voltak nála, meg férfiak, akikkel szerelmi ügyei voltak.

Mejping emlékgyűlésére, amelyet a Lunghua krematóriumban tartottak, kétszáznál több ember jött el, barátai, művésztársai, de még a sanghaji kulturális osztály és a filmiroda képviselői is. Ez a két szervezet és a filmstúdió szintén küldött koszorúkat az igazgatók és az intézmények nevében. A termet Kung és Mejping volt diáktársai díszítették fel. Bár a virágok termesztése csak akkoriban kezdett újjáéledni Sanghaj környékén, mégis sikerült eleget összeszedniük, hogy teljesen megtöltsék a terem elejét, ahol Mejping nagyított fényképét helyezték el súlyos fekete keretben. A terem többi része öröközöldekkel és papírvirágokból font koszorúkkal volt tele.

A szertartás egyszerű volt és méltóságteljes. Mejping tanára, a filmstúdió igazgatóhelyettesének felesége mondta az emlékbeszédet, amelyben összefoglalta Mejping rövid, huszonnégy éves életének történetét, hangsúlyozva, mennyi dicséretet kapott Mejping kitűnő eredményeiért és másoknak tett szolgálataiért. A veterán színésznő érzéssel és őszinte átéléssel adta elő a beszédet, és könnyekig meghatotta a hallgatóságot. A zokogás hangjai a szertartás során mindvégig hallhatók voltak, és időnként még a háttérből, magnetofonról szóló gyászzenét is elnyomták. A beszéd után előbb a

vezetők, majd a többiek is Meiping fényképéhez járultak, fejet hajtottak előtte, és kezet szorítottak velem, hogy kifejezzék személyes részvétüket Meiping halála miatt.

Gyorsan lezajlott az egész. Kung hazakísért, ugyanabban a kocsiban, amelyet a filmstúdió küldött értem. Még javában jöttünk kifelé a teremből, mikor az utánunk következő emlékgyűlést rendező szervezet már kezdte lerakni a koszorúit egy teherautóról. Kung elmondta, hogy a krematórium gyűléstermei már 1980-ig teljesen foglaltak. Hogy a lehető legtöbb emlékgyűlést bonyolíthassák le, naponta minden egyes intézménynek csak két órára engedélyezték a terem használatát. A következő évben, ahogy egyre több ügyet tisztáztak, és egyre több halottat rehabilitáltak, szükségessé vált, hogy az azonos szervezethez tartozó emberek emlékgyűléseit összevontan tartsák meg.

Kung felhozta Meiping fényképét a szobámba, majd elment. A-ji hozott egy csésze teát. Megkértem, hogy menjen haza, mert egyedül akartam maradni.

Azon az éjszakán nem tudtam aludni. A sötét szobában fekve, az elmúlt évekre emlékeztem, és láttam a lányomat élete különféle időszakában, pufók arcú kisbaba korától, amilyen Canberrában volt, Ausztráliában, egészen addig, míg gyönyörű fiatal nővé serdült, Sanghajban. Úgy éreztem, vereséget szenvedtem, mert nem tudtam legyőzni az akadályokat, amelyek meggátolták, hogy teljesen tisztázódjék az ügye. Magamat hibáztattam a haláláért, mert 1949-ben visszahoztam Hongkongból Sanghajba. Hogyan lehettem ilyen vak, kérdeztem magamtól, hogy nem ismertem fel a kommunista rendszer valódi természetét, holott annyi könyvet olvastam a sztálini Szovjetunióról.

Másnap reggel az újságban tudósítás jelent meg a filmstúdió emlékgyűléseiről. Meiping neve is szerepelt az elhunyt színészek névsorában. Az is eredmény volt, hogy az én rehabilitálásomról is

megjelent egy közlemény. A következő hónapban, decemberben, majd az újévi ünnepek időszakában sok látogatóm volt. Rokonaim, akik távol tartották magukat, és elkerülték a lányomat, meg engem, mikor gyanú árnyékában éltünk, most legdrágábbjuknak neveztek. Elmondták, hogy aggódtak értem és megsiratták Mejpinget. Némelyik felajánlotta, hogy hozzám költözik és gondot visel rám, mások azt akarták, fogadjam örökbe a gyermeküket, hogy ne legyek gyermektelen. Egyik sem próbálta megmagyarázni, miért nem mutatta ki rokonszenvét vagy nyújtott segítséget, mikor szükségünk volt rá. Nem éreztek lelkipurdalást, hogy megtagadtak minket, részben azért, mert néhányuknak megvolt a maguk baja, részben pedig azért, mert ők is pontosan úgy viselkedtek, mint a sok millió többi kínai, aki Mao Ce-tung árnyékában élt. Úgy gondolták, megértem őket.

A visszakapott bankbetétjeimből származó pénz több volt, mint amit el tudtam költeni, annak ellenére, hogy egy nagy összeg eltűnt valahogyan, az után, hogy a vörösgárdisták vették őrizetbe. A lakóbizottságunk párttitkárától megtudtam, hogy a nőszövetség programot indított a vörösgárdisták által lerombolt óvodák és napközi otthonok újjáépítésére. A kisgyermekes fiatal dolgozó házaspárok megsegítésére hasznos dolognak tartottam. 60 000 júanos adományt adtam át a párttitkárnak (1978-as árfolyamon ez körülbelül 40 000 amerikai dollár). Pénzadományokat osztottam továbbá a férjem és a magam rokonainak, a fiataloknak, akik segítettek nekem a börtönből való szabadulásom után, a régi szolgálóimnak, meg a kulturális forradalom óta meghalt régi Shell-dolgozók özvegyeinek. A kormányzat, hogy felszívja azt a hatalmas mennyiségű pénzt, amelyet visszajuttatott a népnek, olyan háztartási cikkeket engedett be a piacra, mint például a Japánból importált hűtőszekrények és televíziók, ezenkívül utazási ügynökséget állítottak

fel, amely turistautakat szervezett a látványosságok felkeresésére. A szabott árak igen magasak voltak. Egy ötven centiméteres képernyőjű Hitachi-tévékészülék például több mint kétezer jüanba került. A sanghajiak azonban, akik kiéheztek a fogyasztási javakra, mohón vásárolták. Akik nagy összeget kaptak vissza, vásárlási örületbe estek.

1979-ben, újév napján Kína és az Egyesült Államok felvette a diplomáciai kapcsolatokat. Ez a fejlemény az angoltanulás féktelen divatját váltotta ki. Ha reggelként kimentem a közparkba, hogy csatlakozzam egy *taj csi csuan* gyakorlatot végző csoporthoz, láttam, hogy a fiatalok a padokon, pázsitokon és a pavilonokban ülve mind angol könyvet olvasnak, és angol szavakat memorizálnak fennhangon. Az Amerika Hangja által sugárzott napi angolleckék igen népszerűek lettek. A fiatalok mohón vásárolták a nagy erejű rádiókészülékeket, és az Amerika Hangjára állították őket. Csak úgy mellékesen meghallgatták az angol nyelvű híreket is az angol nyelvlecke után. Miután a kormányzat nem lépett akcióba, hogy leállítsa ezt az új gyakorlatot, azok is nyíltan hallgatni kezdték az Amerika Hangja adásait, akik nem tanultak angolul. A kommunista Kínában mindig tabu volt külföldi rádióadókat hallgatni. Azok, akik titokban mégis megtették, soha nem mertek beszélni arról, amit hallottak, még a kulturális forradalom előtt sem. Most az emberek nem csupán hallgatták az Amerika Hangját, de nyíltan meg is beszélték, amit hallottak. Az iskolában az angol lett az első idegen nyelv, amelyet tanítottak a diákoknak. Már a nyolcéveseknek is volt angolórájuk. Ha találkoztam az iskolás gyerekekkel, akik azt kiabálták rám, annak idején, hogy „kém, imperialista kém!” mostanában úgy köszöntöttek, hogy „good morning” vagy „good afternoon”.

Az új év elején az Idegen Nyelvek Intézete angol tanszékének párttitkára felkeresett, és angoltanári állást ajánlott.

– Azért jöttem, hogy meghívjam a tanszékünkre – mondta. – Most nagy szükség van rá, hogy idegen nyelvekre tanítsuk a fiataljainkat, különösen angolra. Bővítjük a tanszékünket, és új tanárokat veszünk fel. – Szélesen elmosolyodott, szemlátomást boldogan a tudattól, hogy ő és a tanszéke hirtelen ilyen fontossá vált.

Hallottam már, hogy a Shell egykori orvosát meghívták angoltanárnak az Idegen Nyelvek Intézetébe. Nekem azonban nem állt szándékomban lekötni magam, és hátráltatni tervemet, hogy végül elhagyjam Sanghajt. Állástalanként sokkal nagyobb esélyem volt, hogy útlevelet kapjak, mert senki nem mondhatta, hogy szükség van rám valamilyen munkában, és nem használhatta ürügyként, hogy visszautasítsa kérelmemet a külföldi utazásra. Mivel visszautasítani készültem az ajánlatot, úgy véltem, különlegesen udvariasnak kell lennem, hogy el ne rontsam a párttitkár kedvét.

– Megtisztel a látogatása – mondtam. – Maga a tanszék párttitkára, egy csomó felelősséggel a vállán, mégis szakított rá időt, hogy személyesen jöjjön el hozzám, ahelyett, hogy küldött volna valakit maga helyett. Igazán a legnagyobb megtiszteltetésnek tekintem. De attól félek, nem érzem magam elég jól, hogy egész munkaidős állást vállaljak. Nem mindennapi megpróbáltatásokon és súlyos operáción estem át.

– Mindenről tudok – mondta. – Utánanéztam már a közbiztonsági hivatalban.

– Ha már érintkezésbe lépett a közbiztonsági hivattal, azt is tudnia kell, hogy csak nemrég rehabilitáltak – mondtam. Időre van szükségem, hogy rendbe tegyem a személyes ügyeimet.

– Nem akarja a népet szolgálni? – kérdezte.

„A népet szolgálni” – ez volt talán a Kínai Kommunista Párt legtöbbször hangoztatott jelszava. Mao Ce-tung egyik esszéjéből vették át, amelyet 1944-ben írt megemlékezésül egy párttag, Csang Si-

tő haláláról. Valahányszor olyasmit kívánt az embertől a párt, amit az illető nem akart megtenni, a funkcionárius megkérdezte: „Nem akarja a népet szolgálni?”

Nem felelhettem azt, hogy nem akarom a népet szolgálni. Kompromisszumot kell ajánlani, gondoltam.

– Beleegyezne, hogy néhány tanítványt itthon, a lakásomon tanítsak?

– Arra gondol, hogy egyénileg tanítaná őket?

– Igen.

– Attól tartok, soha nem volt még nálunk erre példa. Hogyan számítsuk ki a fizetését, ha nem jár be az intézetbe tanítani?

– Boldog lennék, ha ingyen taníthatnék. A nép szolgálatában, ahogy mondta.

Gondolkozott pár pillanatig javaslatomon, majd így felelt:

– Meg kell beszélnem az ajánlatát a kollégáimmal. Majd értesítem, hogyan határoztunk.

Elment.

Soha többé nem hallottam felőle. Azzal, hogy egy számára elfogadhatatlan alternatívát kínáltam neki, az ő térfelére juttattam a labdát, és megkíméltem egy kudarcától. Ahelyett, hogy én utasítottam volna el, ő utasíthatott el engem. Csak így lehet bánni az olyan emberekkel, akik gyűlölik, ha nemet mondanak nekik.

Az újonnan megnyílt amerikai főkonzulátus a Huai Haj úton volt, néhány háztömbnyire attól a kis parktól, ahol a napi *taj csi csuan* gyakorlataimat szoktam végezni. Míg odamentem, meg haza, e kora reggeli órákban láthattam az embereket a kapu előtt hosszú sorokban, arra vártak, hogy vízumkérésüket beadják. A tanítványaim pedig rokonaikról és barátaikról beszéltek, akik útlevelet kaptak, hogy elhagyhassák az országot. A fiatalok fő beszéd témája már nem az volt, hány szeretője van Csiang Csingnek, vagy hogy hány ártatlan embert öltek meg a kulturális forradalom alatt, hanem hogy melyik

politikai bizottsági vagy központi bizottsági tag küldte Amerikába a fiait és a lányait a diákcsereprogramok keretében. Most, hogy Kína szívesen látta a külföldi látogatókat, tengerentúli kínaiak özönlöttek Kínába, hogy meglátogassák rokonaikat. Fogyasztási cikket hoztak ajándékba, és segítséget ajánlottak azoknak a családtagjaiknak az iskoláztatásához, akik a kulturális forradalom miatt nem járhattak főiskolára. Külföldre, különösen az Egyesült Államokba utazni a legkívánatosabb cél lett fiatalnak, öregnek egyaránt. A politikai helyzet szintén jó volt Kínában 1978-ban. Bár Hua Kuo-feng továbbra is egy személyben a párt és a kormányzat feje maradt, Teng Hsziao-ping kiterjesztette hatalmát, és a négyek bandájának több támogatóját zárták ki a pártvezetésből. Az országban a felszabadultság és a remény légköre uralkodott, amely az ötvenes évek közepére emlékeztetett, mielőtt Mao Ce-tung lecsapott az értelmiségiekre a jobboldal-ellenes kampányban.

Úgy gondoltam, útlevelet kell szereznem valahogy, mielőtt a párt ismét meghúzza a gyeplőt. Csak az volt a kérdés, mivel indokoljam meg a hatóságnak külföldi utazásomat. Az indoknak elég jónak kell lennie, hogy biztosítsa a jóváhagyást, mert ha elutasítanak, az belekerül a dossziémba, és rontja jövőbeni kérvényeim esélyeit.

Egyik este, mikor a nemzetközi híreket fogtam az Amerika Hangján, hallottam, hogy Kína a legnagyobb kedvezmény elvéért folyamodik az Egyesült Államokhoz. Valahol az agyam egy hátsó szögletében eldugva ott volt egy régi újsághír, amely szerint az Egyesült Államok kongresszusa törvényt fogadott el arról, hogy nem adja meg a legnagyobb kedvezmény elvét azoknak az országoknak, amelyek akadályozzák a családegyesítéseket. Az a hír a Szovjetunióra célzott, ahol nagyszámú orosz zsidó várta, hogy Izraelbe mehessen. De tudtam, hogy a Kínai Kommunista Pártnak is figyelembe kell vennie ezt a

feltételt. Kikapcsoltam a rádiót, és hálát adtam Istennek, hogy ezen az éjszakán olyan tisztán és erősen jött át az atmoszférán a bemozdó hangja, hogy nem lehetett szó félrehallásról. Olyasmi volt ez, amit néni valószínű, hogy közölni fog a kínai sajtó.

Két húgom élt az Amerikai Egyesült Államokban. Amerikai egyetemekre jártak, amikor a kommunista hadsereg elfoglalta Kínát. Ezt követően férjhez mentek és letelepedtek az Egyesült Államokban. A kisebbik húgom kisgyerek volt még, mikor 1935-ben elhagytam az otthonomat, hogy Angliába menjek. Több mint negyven éve nem láttuk egymást. A másik húgom, Helen, a férjével együtt visszajött Sanghajba egy rövid látogatásra néhány évvel ezelőtt. Azóta rendszertelen levelezésben álltam vele. Rögtön leültem, és írtam egy levelet, amelyben kértem, küldjön egy meghívólevelet, hogy „családegyesítés” címén meglátogathassam őt és másik húgomat Kaliforniában. Gyorsan küldött egy megfelelően szövegezett levelet, amelyet mindketten aláírtak.

Március elején, amikor a Csendes-óceán déli meleg áramlata kezdi elérni Sanghajt, és a nedves szél életre kelti az utcákat szegélyező fagyott, juharfákat, bizakodva lépkedtem a Hszü Csua Huaj-i kerületi közbiztonsági hivatal felé, ahol az útlevél- és útiokmány-kérelmekkel foglalkoztak. Akkor vettem csak észre, hogy egy órával korábban kellett volna jönnöm, mikor már elérteni célozom.

Bár még csak háromnegyed hét volt, és a hivatal nem nyitott ki nyolc előtt, már nagy tömeg várakozott. Mire a nagy vaskaput fél nyolckor kinyitották, már az első harmadában voltam a sornak, amely ekkorra már a háztömb körül kanyargott. Lassacskán haladt előre a sor, amint az embereket engedték be a várószobába. Egy fiatal nő mögé szorultam, közvetlenül az ajtón belül. A sor többi része kint várt az udvaron. A tágas váróhelyiség tele volt emberekkel, szorosan egymás mellett ültek a padokon és álltak a padok között. Mindenki türelmes

volt. Mikor az iroda ajtaja nyolc órakor kinyílt, nem tülekedtek a jobb helyekért. Az emberek egyenként mentek be. Néhányan mosolyogva, úrlappal a kezükben jöttek ki. Mások üres kézzel távoztak, és nem látszottak boldognak. Egy idő múltán az előttem álló fiatal nő ülőhelyhez jutott. Amint továbbmozdult, én is melléültem.

— Külföldre szeretne menni? — suttozta. Bólintottam.

— Melyik országba?—kérdezte.

— Az Egyesült Államokba — mondtam halkán. Az arca mosolyra derült.

— Én is oda készülök. Hogy találkozzam az apámmal, akit soha nem láttam. 1949-ben ment el, egy hónappal azelőtt, hogy én megszülettem.

— Ő kereste meg magát?

— Igen, van egy étterme, és azt mondja, szeretne segíteni rajtam, ha akarok dolgozni az éttermében.

— Sanghajban van munkája? — kérdeztem.

— Nincs, állásra várok. A kulturális forradalom alatt nehéz időket élünk, mert anyám nem vált el az apámtól. A vörösgárdisták azt állították az anyámról, hogy amerikai kém. A káderiskolában halt meg. De most már rehabilitálták — mondta könnyes szemmel.

— Remélem, boldog lesz az Egyesült Államokban — mondtam.

— Eléggé félek, nem vagyok benne biztos, hogy szeretni fog-e a mostohaanyám. Mit gondol, kienged a kormányzat? — kérdezte aggódva.

— Ó, igen, azt hiszem, magának nem lesz nehézsége.

— Járt már az Egyesült Államokban?

— Igen, nagyon régen.

— Mit gondol, hogyan kellene felkészülnöm az ottani életre?

— Tanuljon angolul, ha talál angoltanárt. Bólintott.

— Éppen ezen fáradozom — mondta.

Míg beszélgettünk, egyre közelebb nyomultunk a padokon a belső szoba ajtaja felé. További várakozás

után az előttem ülő fiatal nő került sorra, és bement. Nem sokáig, volt bent. Mosolygott, amikor kijött. Lehajolt hozzám, azt suttogta: „Megvan”, és megmutatta a kezében levő úrlapot.

– A következőt! – szólt ki egy hang a szobából. Bementem.

– Eléggé nagy darab, középkorú nő ült az asztal mögött. Vele szemben szék, az asztalán egy ceruza meg egy üres írókönyv. A szobában ezenkívül semmi más nem volt. Elég rosszkedvűnek látszik a nő, gondoltam. Unalmas időtöltés lehetett ezen a gyönyörű reggelen kérdezgetni az emberek tömegeit, akik ilyen-olyan ürügyekkel hevesen elkíváncsoznak az országból.

– Mi van? – vakkantotta.

Leültem a székre vele szemben, és azt feleltem:

– Szeretnék kérvényt benyújtani egy utazásra az Egyesült Államokba, hogy meglátogassam a húgaimat, egyiküket már negyvennégy éve nem láttam.

– Miért akarja meglátogatni őket? – kérdezte.

– Családlátogatás. Évek óta várunk rá. Szeretnénk egy családi összejövetelt tartani.

– Miért nem ők jönnek magához Sanghajba? Sok látogató jön az Egyesült Államokból – mondta.

– Egyik húgom már járt itt a férjével. De a kisebbik, akit negyvennégy éve nem láttam, nagyon elfoglalt. Nem tud rá időt szakítani, hogy eljöjjön.

– Hol dolgozik? – kérdezte a nő.

– Sehol – mondtam. – Nem dolgozom.

– Mi volt a munkahelye, mikor még dolgozott?

– A kulturális forradalom előtt egy idegen cégnél dolgoztam.

– Hogy hívják? Mi a neve annak az idegen cégnek? Megmondtam neki, és felírta a jegyzetkönyvébe.

– A kulturális forradalom alatt jogtalan letartóztatást szenvedtem el, de már rehabilitáltak – mondtam.

Összeráncolta a homlokát és elgondolkozva nézett rám. Tudtam, hogy gondban van, nem tudja, mihez kezdjen velem; természetesen nem akart hibát elkövetni. Hogy elejét vegyem, a visszautasításnak, amely végleges és visszavonhatatlan lett volna, gyorsan hozzátettem:

– A közbiztonsági hivatal vezetőségében ismernek. Han igazgató és más tisztségviselők jártak már nálam. Hadd töltsen ki a kérelmet, aztán bízzuk rájuk, hogy a kormánypolitikának megfelelően elfogadják vagy elutasítják a kérvényemet.

Pillanatnyi megfontolás után a nő így szólt:

– Rendben van, adok magának kérelmet. Amikor beadja, mellékelnie kell a szükséges okmányokat.

– Van egy meghívólevelem a húgaimtól – mondtam.

– Hozza el a rehabilitációs papírját és a lakóhelyi igazolványát is – mondta, továbbra is a szemembe nézve. Mióta Han igazgatót említettem, lényegesen szelídebb hangra váltott. Bizonyára azon töprengett, honnan ismerhetem a főnökét, és hogy nem volt e túlságosan goromba velem. Tekintetét továbbra is rámszegezve kihúzta az egyik fiókot, elővett egy űrlapot és a kezembe adta.

Megköszöntem, és elhagytam a szobát. A váróhelyiségben engem figyelt mindenki, hogy megtudják, kaptam-e kérelmet. Érdeklődésük okát később egy tanítványom magyarázta meg, aki ugyanígy járt. Úgy látszott, mindennap csak meghatározott számú kérelmet adtak ki. Minél több ember jött ki nyomtatvánnyal a fogadószobából, annál kevesebb maradt a várakozóknak.

Mikor hazaértem, meglepődve fedeztem fel, hogy a nő tévedésből hongkongi útlevílkérelmet adott. Vissza kellett mennem, hogy megfelelőre cseréltessem ki. Visszasiettem. A várakozó tömeg készségesen a sor elejére engedett, miután megmagyaráztam, hogy miért jöttem vissza.

A nő eléggé ideges lett, mikor elmondtam neki, hogy rossz úrlapot adott, de azért szó nélkül kicserélte.

Másnap gondosan kitöltöttem a kérelmlapot és a szükséges okmányokkal együtt benyújtottam. Nem számítottam rá, hogy egy éven belül hallok felőle a közbiztonsági hivataltól; 1979-ben körülbelül ennyi ideig tartott az útlevélkérés folyamata. De tudtam emberekről, akiknek még egy hongkongi kiutazási engedélyre is évekig kellett várni a kulturális forradalom előtt. Mindenesetre szerencsém volt, a hivatalnoknő nem tagadta meg, hogy útlevélkérő lapot adjon. Ha megtagadta volna, az égvilágon semmit nem tehettem volna, fel kellett volna hagynom a további próbálkozásokkal. Bár ez a nő elég alacsonyan állt a hivatali ranglétrán, ijesztően nagy hatalommal rendelkezett.

18. Búcsú Sanghajtól

Néhány nappal azután, hogy benyújtottam az Egyesült Államokba szóló útlevélkérelmemet, A-ji egy hivatalos külsejű levelet hozott nekem. A levél az „Elrabolt Javakat Osztályozó Hivatal”-tól jött; egyedülálló név egy kormányhivatal számára, gondoltam. A levélben felkértek, hogy fáradjak be hozzájuk. Hasonló felhívást kapott Csuné és a férje is. Csuné visszakapta néhány bizsuékszerét, a férjét pedig leküldték egy raktárba keresgélni, hátha megtalálja néhány könyvét a felhalmozott poros kötetek között. A több mint tíz évi tárolás során a levegőtlen raktárban a könyvek penésztől rothadoztak. Mikor felvett egy könyvet, az szétesett a kezében, és nehéz, egészségtelen szagot árasztott. Csu üres kézzel tért vissza az Elrabolt Javakat Osztályozó Hivatalba, és aláírt egy nyilatkozatot, hogy elrabolt javait illetően minden igényéről lemond. Hasonlóképpen Csunénak is alá kellett írnia egy nyugtát a visszakapott bizsujairól. A listán ez

állt: három gyűrű, egy bróss, és így tovább, és nem volt megjelölve, hogy mindez csak bizsu. Mikor megkérdezte a hivatalnokot, mi van a valódi gyémánt- és jadegyűrűjével, a férfi azt felelte, mutasson neki bizonyítékot, hogy valóban voltak neki ilyenek, mikor a vörösgárdisták kirabolták az otthonát.

Látszott, hogy a kifosztott házakból elvitt értékeket nem tárolták biztonságosan. A kulturális forradalom tíz éve alatt sok ember hozzájuk férhetett. Most, hogy a kormányzat úgy döntött, visszaadja az elrabolt javakat a tulajdonosaiknak, a helyi hivatalnokoknak meg kellett játszaniuk, hogy így tesznek. Megszervezték ezt a hivatalt, hogy lefolytassa a színjátékot, és minket is meghívtak, hogy részt vegyünk benne. Mihelyt összegyűlt kellő mennyiségű nyugta az értéktelen holmiktól, és elegendő lemondó nyilatkozat, úgy tekintették, hogy az elrabolt javak visszajuttatását jogos tulajdonosaikhoz sikeresen teljesítették.

Nem reméltem ugyan, hogy bármi értékeset visszakapnék, de nem hagyhattam figyelmen kívül egy kormányhivataltól kapott levelet. Ezért aztán a megbeszéltnél napon és órán odamentem. Egy tisztviselő nő fogadott, és rögtön megkérdezte, hogy el akarok-e menni körülnézni a könyv- és hanglemeztárában.

— Biztosan tudom, hogy az összes könyvemet elégették — mondtam. — Ami a lemezeket illeti, lehet, hogy megmaradt néhány. De nem fontos, hogy visszakapjam őket. Aláírom az erre vonatkozó papírt.

— Van néhány igazán jó hírem a maga számára — mondta a nő, — a jó hírré helyezve a hangsúlyt, meg arra, hogy ezek nekem szólnak.

Az asztalán heverő iratok közt turkált, majd előszedett egy papírt, és azt mondta:

— Sikerült megtalálnunk néhány porcelánját, mert a dobozokra rá van írva a neve. Ezek a darabok egy raktárban vannak. A sanghaji múzeum azonban

szeretne megvásárolni tizenöt darabot. Ez a tizenöt darab most a múzeumban van. Menjen el a raktárba, és mutassa meg az illetékesnek ezt a meghatalmazást.

A levélben, amelyet átadott, igazolták, hogy én vagyok a jogos tulajdonosa azoknak a porcelánoknak, amelyek a nevemet viselő dobozokban vannak.

— És mi történt azokkal a darabokkal, amelyek nem dobozokban voltak, mikor a vörösgárdisták 1966. augusztus 30-án kirabolták a házamat? — kérdeztem.

— Ha nem volt rajtuk azonosító jel, nagyon nehéz megtalálni őket.

— És mi van a jadegyűjteménnyel? — kérdeztem.

— A drágaköveket és a féldrágaköveket az ékszerekkel együtt tették el. Még keressük őket — mondta a nő meglehetősen türelmetlenül. Gondolom, bosszantotta, hogy említettem őket. Bizonyára azt gondolta, azzal is megelégedhetnék, hogy a porcelánjaim előkerültek.

— Csak azért kérdezem, mert némelyik a nevemmel ellátott dobozban volt — magyaráztam.

— Lehet, hogy megtalál néhányat a porcelánjai között — mondta.

— Nagyon köszönöm, hogy előkerítették a porcelánjaimat — mondtam. — Nehéz munka lehetett.

— A sanghaji múzeum segített nekünk. Érintkezésbe akarnak lépni magával, hogy megvehessek azokat a darabokat — mondta.

Nagyon megörültem, hogy néhány porcelánom megmenekült. Amint hazaértem, érintkezésbe léptem Kis Fénggel, és megkértem, segítsen őket hazaszállítani. Úgy látszik, nem volt hiábavaló megmentésükért harcolnom 1966-ban, amikor a vörösgárdisták kifosztották az otthonomat.

Néhány nap múlva Kis Feng az Elektromos Művek teherautóján elvitt a város túlsó végében lévő föld alatti raktárhoz. Miután megmutattam a levelet a

biztonsági őrnek, beengedett minket a sötét, barlangszerű helyiségbe. Egy hosszú, poros asztalnál kellett várakoznunk, sápadt villanykörte fényében. Sokan voltak előttünk. Reménykedve vártunk, és nyugtalanul járkáltunk fel-alá a levegőtlen teremben.

Mikor kihozták a tárgyakat, és lerakták az asztalra, felszólítottak, hogy azonosítsuk a sajátjainkat. Voltak ott tekercek, legyezők, különféle méretű dobozok, spárgával összekötözött csomagok. Mindent vastag, kormos fekete por borított, amely jellemző volt Sanghajra, erre a füstökádó ipari városra. Egy férfi mélyen felsóhajtott, és fojtott kiáltást hallatott, amely inkább hasonlított elcsukló síráshoz: megtalálta antik legyezőjét, de látnia kellett, hogy a papírt, amelyen egy híres Ming-kori festő értékes festménye volt, megette a penész. A mellette ülő asszony, talán a felesége, azt mormolta, dobja el azt a már értéktelen vackot. A férfi azonban elővette a zsebkendőjét, és gondoskodó szeretettel belegöngyölte a legyezőt, hogy hazavigye.

Hazaérve Kis Feng segített felcipelni a holmit a szobámba, aztán elment. A dobozokból penészszag áradt. Mindegyiket kinyitottam, és kivettem belőlük a porcelánt. Aztán a piszkos, törött dobozokat kivettem a friss levegőre, az erkélyre. Láttam, hogy egyik-másik váza, tál és tányér kicsorbult vagy megrepedt, néhány pedig összetört, és utólag ragasztották meg. A gyönyörű mázra írva mindegyiken azonosítási szám volt, és olvashatatlan írásjelek. Egy nagy Ming-korabeli halványzöld porcelántányérra valamelyik forradalmár, hogy kifejezze a gazdagok iránti gyűlöletét, azt írta: a gyűjtők vérszívók. Megtört szívvel láttam, hogy a gyönyörű darabokat ilyen kíméletlenül elcsúfították. De tudtam azt is, hogy könnyen el is pusztíthatták volna őket, ha valahol valaki nem tudta volna rábeszélni a vörösgárdistákat, hogy vigyék őket a föld alatti raktárba.

Megtöltöttem a fürdőkádat langyos vízzel, beleszórtam egy kis szappanport, törölközőket

terítettem a fenekére, és beleraktam a porcelánokat, hogy ázzanak. A törött darabok a vízben szétestek. A kád fölé hajoltam, és puha ruhával minden darabot lemostam, hogy eltávolítsam a jelzéseket. Ezután kiraktam őket egy lepedőre a szobám padlóján. Esteledett már, mire végeztem. Megállapítottam, hogy eredeti gyűjteményemnek alig fele maradt épségben, köztük a To Hua Kuan Jin, tintával bepiszkítva, de törés nélkül. Miután megmostam, éppoly ragyogó és szépséges volt, mint régen. Kitettem az asztalomra, és leültem, hogy gyönyörködjem benne. Úgy éreztem magam, mintha egy régi jó barátommal kerültem volna össze ismét, hosszú távollét után.

Végignéztem annak a tizenöt darabnak a listáját, amelyeket a múzeum meg akart vásárolni, és láttam, hogy rajta van az összes megmaradt kék-fehér Hszüantö, akárcsak az almazöld (Csien Csing) Jung Cseng-váza, amelyet annyira szerettem; domborművű mintáján a gyík olyan elevennek hatott, mintha rögtön lesiklana a vázáról. A múzeum igényt tartott a csirkezsírsárga Cseng-tö-tányérra is, meg a legszebb Szung-kori Tingdarabomra, a vésett vízililiomokkal.

Teljesítsem a múzeum kívánságát, adjam el nekik a kiválasztott tizenöt darabot, vagy ne? A kulturális forradalom előtt, mikor megírtam a végrendeletemet, megbeszéltem a gyűjteményem ügyét a lánnyal. Az ő javaslatára írtam a végrendeletemben, hogy a gyűjteményt a sanghaji múzeumra hagyom ajándékként. Lányom halála és a kulturális örökség gondatlan kezelése a kulturális forradalom alatt lehűtötte lelkesedésemet, hogy gyűjteményemet a múzeumra, erre a bürokratikus állami szervre hagyjam, amely ki van szolgáltatva a politikának. Másrészt eldöntöttem már, hogy elhagyom Kínát. Gyűjteményem egyetlen darabját sem vihettem külföldre. Nem mindegy, hogy ráhagyom-e a múzeumra, vagy sem? Ezért aztán úgy döntöttem,

inkább odaadom a múzeumnak azt a tizenöt darabot, amelyre igényt tart, mintsem elfogadjam értük a jelképes összeget, amelyet egy hivatalnok állapít meg anélkül, hogy fogalma lenne a kérdéses művek valódi értékéről. Ugyanakkor nyernem is kellene valamit a dolgon, gondoltam. Eltűnt az összes ébenfa állvány, amely a porcelánokhoz tartozott. Ha gyönyörködni szeretnék a gyűjteményemben, amíg még Sanghajban vagyok, szükségem van néhány konzolra, hogy kirakhassam őket. Elhatároztam, megkérem a múzeumot, hogy készíttessen néhány konzolt számomra cserébe a tizenöt porcelánért. Semmilyen szempontból nem volt ez arányos ellenérték, de szükségem volt az állványokra, és másként nem juthattam hozzájuk.

A sanghaji múzeumból üzentek, hogy menjek be tárgyalásra, és én el is mentem. Kitűnő udvariassággal fogadtak. Előhozták a tizenöt porcelánomat, gyönyörűen megtisztítva, ragyogtak fehér szaténbélésű új dobozaikban; megengedték hogy kivegyek és megvizsgáljak minden egyes darabot. Aztán beszélgetni kezdtünk róluk, mintha csak közömbös műértők lennénk, megtárgyaltuk a különleges színeket és formákat, megvizsgáltuk a márkajeleket az aljukon. Mikor úgy ítélték, hogy előzékenységgel kellőképpen bizonyították civilizált mivoltukat, engem pedig engedékeny hangulatba ringattak, rátértek az anyagiakra. Az a férfi, akire a többiek láthatólag felnéztek, így szólt:

– A múzeumnak korlátozott költségvetésből kell gazdálkodnia. Nagyon meg kell válogatnunk, mit veszünk meg. A gyűjteményében sok gyönyörű darab van, de úgy döntöttünk, egyelőre csak ezt a tizenötöt kérjük megvételre.

– Természetesen – mondtam – az önöké lehet a tizenöt darab, amelyeket kiválasztottak. Inkább a múzeum látogatói gyönyörködjenek bennük, mint hogy az én szekrényemben heverjenek.

Sugárzott róluk az elégedettség, és a férfi, aki beszélt, helyeslően bólintott.

— Ezt a tizenöt darabot ajándékba adom a múzeumnak, ha teljesítik a feltételeimet — tettem hozzá.

— Mit kíván tőlünk? — kérdezte a férfi.

— Semmi olyasmit, ami nehézséget okozna a múzeumnak — mondtam. — Szeretném, ha a múzeum asztalosa csinálna nekem néhány konzolt, hogy kirakhassam a szobámba azokat a darabokat, amelyeket visszakaptam, és gyönyörködhessem bennük. Természetesen megfizetem a faanyagot és az asztalosmunkát.

Egymásra néztek, meglepte őket a feltételem. Végül mindannyian szívből felnevettek.

— Ez nem gond. Elküldöm magához az asztalosunkat, hogy lemérje a darabokat. Hányat akar csináltatni? Mindegyik visszakapott darabjához akar konzolt? — kérdezte a férfi.

— Nem, természetesen nem kívánom, hogy olyan sokat csináljanak — mondtam. — Azt hiszem, legfeljebb tizet-tizenkettőt kérek.

— Tökéletesen rendben lesz — ígérte készségesen.
-- — Ami azt az elgondolást illeti, hogy a múzeumnak ajándékozza ezt a tizenöt darabot, kaphatnánk róla egy írásbeli nyilatkozatot? — kérdezte egy másik férfi.

— Hogyne. Majd odaadom az asztalosnak, ha eljön hozzám. Holnap el tudna jönni?

— Mindjárt idehozom, és megbeszélheti vele személyesen — mondta a férfi, és kiment a szobából.

Mikor visszajött az asztalossal, az idős ember nem nagyon örült, hogy rátukmálják ezt a különmunkát.

— Most is egy csomó munkám áll befejezetlen — mormogott.

— Nem látszik méltányosnak arra kérni ezt az idős elvtársat, hogy a munkaidejében csinálja meg nekem ezt a különmunkát. Még elmaradna a múzeumi munkával. Mi lenne, ha megkérném, hogy végezze el

szabad idejében, és megegyeznék vele a fizetségben?
– vetettem fel.

– Nem lehet – mondta határozottan a múzeumi tisztviselő. Nyilvánvalóan nem nézhette el az ilyen gyakorlatot. Elhatározta azonban, hogy megcsináltatja nekem azokat a konzolokat, ezért meghagyta az asztalosnak, hogy egyelőre tegyen félre mindent, amit a múzeumnak csinál. Megbeszéltük, hogy az asztalos másnap eljön hozzám, és leméri a darabokat.

– A jövő héten kiállítást rendezünk új szerzeményeinkből. Minden múzeumbarátot, akinek a tárgyait kiállítjuk, meghívunk a megnyitóra és az ezt követő bankettre. Reméljük, ön is eljön – mondta a férfi, és átnyújtott egy arany nyomású meghívót. Már a nevem is rá volt írva. Nyilván teljesen biztosak voltak benne, hogy nekik adom a tizenöt porcelánomat. Állami intézmény lévén, a sanghaji múzeum vételi igényét természetesen udvarias parancsként kellett felfogni. Ennek ellenére hallottam egy orvostól, aki nem volt hajlandó eladni a Tang-kori porcelán-párna gyűjteményét. A sanghaji múzeum egy tisztviselője beszélt róla, nagy sajnálkozással és méltatlankodással.

A különleges kiállítást a sanghaji múzeum földszinti halijában rendezték meg. A kiállításához hozzájáruló magángyűjtőkön és feleségeiken kívül sok kormányhivatalnok is sétált a kivilágított tárlók között, nyomukban múzeumi emberek. Mindegyik kiállítási tárgyhoz tábla volt mellékelve a tárgy leírásával és az adományozó nevével. Tizenöt porcelánomból négyet állítottak ki, köztük egy nagy, negyven centiméter átmérőjű szőlőmintás kék-fehér Hszüan-te tányért és a domborművű gyíkmintás Jung-Cseng vázát. A múzeumi tisztviselő, aki kalauzolt, elmagyarázta, hogy helyszűke miatt minden gyűjtőtől csak néhány darabot tudnak bemutatni.

A jelenlevő legmagasabb rangú funkcionárius a város egyik polgármester-helyettese, egyszersmind a Kulturális Örökséget Gondozó és Ellenőrző Bizottság igazgatója, Csang Cseng-csung volt. Népes kíséret és sok múzeumi ember vette körül, készen arra, hogy válaszoljanak a kérdéseire. Miután mindenki megnézte a kiállítást, leültettek minket a tágas terem közepén elhelyezett székekre. Csang polgármester-helyettes beszédet tartott, dicsérte a magángyűjtők hazafias lelkesedését, akik gyarapították a sanghaji múzeum gyűjteményét. Különösen egy fiatal házaspárt üdvözölt melegen, akik az Egyesült Államokból érkeztek, hogy részt vegyenek az ünnepségen nagyapjuk képviselőjében, aki a kulturális forradalom alatt meghalt, így nem láthatta személyesen gyűjteménye darabjainak kiállítását. Beszéde után a múzeum képviselője egyenként szólította a magángyűjtőket. Amint Csang Cseng-csung elé járultak, a polgármester-helyettes felállt, és átnyújtott nekik egy aranykeretes köszönő oklevelet, meg egy vörös borítékot, amely a vételárat tartalmazta. Ezenközben egy múzeumi hivatalnok csusszant mellém a szomszédos ülésre, és suttogva közölte, hogy nekem külön kis ceremóniát tartanak majd, mert én ajándékba adtam a műtárgyaimat. Miután mindenki sorra került, különbuszokon a Hua San Lun nemrég megnyílt szállodába vittek minket, és a hatalmas ebédlőben nagyszabású díszvacsorán vettünk részt.

Az Egyesült Államokból érkezett fiatal párt, meg azokat a gyűjtőket, akiknek hongkongi üzletemberekkel voltak kapcsolataik, díszhelyre ültették, Csang polgármester-helyettes asztalához. Mióta meghirdették a külföldi beruházások bátorításának új politikai irányvonalát, az ilyen emberek személyes jelentősége ezerszeresére nőtt a népi kormány szemében. Míg a kormánynak sikerül megteremtenie üzleti kapcsolatait idegen országokkal, ezek az emberek tengerentúli kínaiakkal

való korábbi összeköttetések révén hasznosak voltak a Hongkonggal és más országokkal való kapcsolatteremtésben. Mi többiek oda ültünk, ahol éppen helyet találtunk. Mindegyik asztalnál a sanghaji múzeum egy tisztviselője játszott a házigazda szerepét. Senkit nem ismertem az asztalszomszédaim közül. Nem mutatkoztunk be egymásnak, és nem beszélgettünk. Egyikünk sem evett sokat az elénk rakott ínycsiklandó ételekből. Szertartásosak voltunk és merevek, és türelmesen vártuk a díszvacsora végét. A múzeumi emberek azonban kitűnő hangulatban voltak. Asztaltól asztalig jártak, borospohárral a kezükben, és pohárköszöntőket mondtak egymásra.

A gyűjtők nem szívesen válnak meg a gyűjteményüktől, mert valamilyen érzelmi kapcsolat fűzi őket minden megszerzett darabhoz. A vacsora alatt azokra a tárgyra gondoltam, amelyeket a múzeumnak adtam. Bár nem bántam meg, hogy elajándékoztam őket, eléggé szomorú voltam. Azt hiszem, a többiek fejében is hasonló gondolatok járhattak. Igaz ugyan, hogy ők vételárat kaptak értük, de tulajdonképpen nem lehetett olyan nagy szükségük a pénzre, és bizonyos, hogy a vételár csak töredékét képezte a megvásárolt darabok piaci értékének.

Mikor észrevettük, hogy Csang Cseng-csung távozni készül, mi is csendben leraktuk az evőpálcikáinkat. Abban a pillanatban, amikor Csang Cseng-csung kilépett az ajtón kíséretével, mi is felálltunk, hogy kezet rázzunk vendéglátónkkal az asztalunknál. Aztán felsorakoztunk a liftek előtt. A többi asztalnál ülők is pontosan ugyanígy viselkedtek. Csak akkor mosolyogtunk egymásra, és mondtunk búcsút a hallótávolságban levőknek, mikor már kint voltunk az utcán, messze a protokolláris légkörtől, elvegyülőben a tömegben.

Egy héttel később egy múzeumi tisztviselő jött értem hivatalos kocsival, és a Sanghaj Mansions-be,

egy külföldiek számára épült szállodába vittek. A hivatalos célra lefoglalt tetőlakosztályban tartották meg a köszönőlevél ünnepélyes átadását. A tágas hallban egy kísérő egy asztalhoz vezetett, amelyre tintatartót és néhány írőecsetet készítettek ki. Beírtam a nevem a brokátkötésű vendégekönyvbe. Míg az asztal fölé hajoltam, hogy aláírjam a nevem az ecsettel, egy fényképész néhány képet készített rólam. A hivatalnokok is beírták nevüket utánam. A kísérő ezután kitarta a kétszárnyú ajtót, amely a fogadóterembe vezetett. Bemutatták a múzeum néhány további tisztségviselőjét, köztük az igazgatót. Láttam, hogy szomszédaimat, doktor Ku Kaj-sit és feleségét is meghívták a partira. Dr. Ku híres sebész volt, a felesége pedig nőgyógyász a 6. számú népkórházban. A férfi a családi bronzgyűjteményét adományozta a sanghaji múzeumnak.

Kis idő múlva megérkezett Csang Cseng-csung polgármester-helyettes. Leült a hosszú kanapé közepére, amelyet számára tartottak fenn. A kísérő zöld teát szolgált fel, miközben az időjárásról csevegtünk, és udvariasan érdeklődtünk egymás egészsége felől. Az udvarias bevezető társalgás után a múzeum egy kisebb rangú tisztviselője behozott egy bekeretezett köszönő oklevelet, és letette egy kávázóasztalkára a polgármester-helyettes elé. Csang rövid beszédet tartott, amelyben hazafias tetteként értékelte, hogy a múzeumnak ajándékoztam gyűjteményem néhány darabját. Aztán felállt, felvette a köszönő oklevelet, és két kézzel átnyújtotta. Majd megajándékozott egy tekerccsel, mondván, hogy ez a sanghaji múzeum ajándéka, amellyel köszönetét szeretné kifejezni adományomért. Átvettem és meghajoltam.

Valaki kivette a tekerccset brokát tartójából, és kigöngyölte. A nagy Ming-kori festő, Tang Jing híres festményének, a Peóniás hölgynek egy gyönyörű másolatát pillantottam meg. Az eredeti a sanghaji múzeum egyik legnagyobb büszkesége volt. A tekerccs

mérete körülbelül száznyolcvanszor negyvenöt centiméter, és az eredetinek igen pontos másolata. Jelenleg washingtoni lakásomban díszíti a falat, barátaim nagy örömére.

Mikor az átadási aktus véget ért, Csang Cseng-csung leült. Rövid beszédemben elmondtam, örömömről szolgált, hogy gyarapíthattam a múzeum gyűjteményét. A fényképész közben további felvételeket készített. A képeket és a vendégek aláírását tartalmazó könyvet később megkaptam emlékebe.

A ceremóniamester jelentette, hogy az ebéd tálalva van. A polgármester-helyettes vezetésével átmentünk a szomszédos ebédlőbe, és körülültük az asztalt. Pazar ételeket szolgáltak fel, a legpompásabbakat, amelyeket a szocialista Kínában valaha is láttam, háromféle borral, gyümölcssel és desszerttel. A polgármester-helyettes és a többiek rendkívül udvariasak és szívélyesek voltak. Ebéd közben a polgármester-helyettes elmesélte, hogy ő maga is börtönben volt. Mikor meglepetésemnek és méltatlankodásomnak adtam hangot, azt felelte:

— Meglepi, hogy egy ilyen régi forradalmárt, mint én, bebörtönözhetnek olyanok, akik forradalmárnak nevezik magukat? Tudja, a politika nagyon bonyolult dolog.

A polgármester-helyettes példáján felbátorodva a többiek is beszéltek bebörtönzésükről. Hamar kiderült, hogy az asztal körül ülő tíz ember közül csak három került el a börtönt.

— Mindenesetre azóta mindannyiunkat rehabilitáltak — mondta az egyik tisztviselő.

Élünkön a polgármester-helyetessel a Kínai Kommunista Pártra emeltük és ürtettük poharainkat, amely lehetővé tette rehabilitálásunkat.

Úgy látszott, a sanghaji népi kormányzat jó benyomást akar bennem kelteni. Könnyen átadhatták volna a köszönő oklevelet boríték nélkül, akkor is, mikor a többiek megkapták a magukét. Nem kellett

külön ceremóniát és fényűző partit szervezni hozzá. Úgy véltem, főleg azért részesültem a magas rangú hivatalos külföldi vendégeknek kijáró bánásmódban, mert kérvényeztem, hogy külföldre mehessek. Azt akarták, hogy jó emlékeim legyenek a Mao utáni kormányzatról, mikor elhagyom Sanghajt. Még a polgármester-helyettes látszólag mellékes megjegyzése is, hogy maga is börtönben volt, azt a célt szolgálta, hogy szenvedéseimet megfelelő távlatban láttassa velem. Megpróbálta azt az érzést kelteni bennem, hogy börtönviseltséggel a veterán forradalmárok és magas rangú kormányzati tisztségviselők exkluzív társaságába kerültem.

Másnap reggel a négyoldalas *Sanghaji Felszabadulás*ban hír jelent meg arról, hogy porcelántárgyakat adományoztam a sanghaji múzeumnak. Az újság hazafias tettnek nevezte az eseményt, és hozzátette, hogy nem fogadtam el anyagi ellenszolgáltatást. Mivel a *Sanghaji Felszabadulást*, mint minden más újságot, a kormányzat ellenőrzi, és eldönti, mi jelenhet meg benne, úgy éreztem, a sanghaji funkcionáriusok még mindig azon fáradoznak, hogy elnyerjék jóindulatomat.

Ettől a híradástól ügyeletes hírességgé léptem elő. Barátaim és szomszédaim, de még a lakóbizottságunk párttitkára is, felkerestek, hogy gratuláljanak, és megnézték a köszönő oklevelet. Azt ajánlották, akasszam ki a falra. Emberek, akik azelőtt elkerültek, most az utca másik oldaláról is átjöttek, hogy üdvözljenek. Lu Jing, aki alig néhány éve még kritizálta az öltözködésemet, most megdicsérte csinos külsőmet és megkérdezte, hol vásárolom a ruháimat. Úgy látszott, messze magam mögött hagytam azokat a napokat, amikor emberszámba sem vettek, és túrnöm kellett a bántalmakat és az üldöztetést. Pedig én egy jottányit sem változtam. A párt irányvonala változott.

Mikor a gratulációk rohama lezajlott, felkeresett Hó elvtársnő, a sanghaji nőszövetség képviselője, és meghívott, hogy lépjek be az értelmiségi nők számára szervezett szemináriumi csoportjukba. Készségesen elfogadtam a meghívást, mert ez azt jelentette, hogy nem kell többé a lakóbizottság meglehetősen unalmas szemináriumi gyűléseire járnom. Reméltem, hogy azok az asszonyok, akikkel a nőszövetségben találkozom, érdekesebbek lesznek, és több közös témám lesz velünk.

A kínai alkotmány szerint a nők és a férfiak jogai egyenlőek. A gyakorlatban azonban nagyfokú a diszkrimináció. Bár a városokban nem volt különbség az azonos munkát végző nők és férfiak fizetése és juttatásai között, a nők nagy része hagyományos női munkakörökben maradt: textilgyári munkások, bolti eladók, kórházi ápolónők, tanítónők voltak. Még mindig fennállt az a hagyományos kínai vélekedés, hogy a nő társadalmi helyzetét férje társadalmi helyzete határozza meg. A Nemzeti Nőszövetség elnöke Csu Te marsall özvegye volt. A helyi szervezetek elnökei és alelnökei is magas rangú, veterán pártfunkcionáriusok feleségei és özvegyei voltak. Azok a nők azonban, akik a szövetség mindennapi munkáját végezték, párthivatalnokok voltak, mint Hó elvtársnő is. A többi kínai szervezethez hasonlóan a Nőszövetség is kormányzati szervezet volt, amely felügyelte és összehangolta a nők tevékenységeit és megmozdulásait.

— Két szemináriumi csoportot szervezünk — mondta Hó elvtársnő. — Az egyik olyan nőkből áll, akik a felszabadulás előtt gyártulajdonosok voltak, vagy vezető kapitalisták feleségei, akik férjük gyárában dolgoztak. A másik csoport értelmiségi nőkből áll. Ebben a csoportban olyan tudósok feleségei is vannak, akik különleges szolgálatot tettek a szocializmusnak. Alapos megfontolás után úgy döntöttünk, hogy az utóbbi csoportba vesszük fel

magát. Úgy véljük, ebbe a csoportba jól be tud illeszkedni.

– Szeretném, ha tudatná a szövetség vezetőségével, hogy nagyra értékelem a meghívásukat. Megtiszteltetésnek tekintem, és örömmel fogok eljárni a szemináriumi gyűlésekre – mondtam udvariasan.

– Jövő szerdán délután kettőkor közös megnyitó gyűlést tartunk a két csoportnak. A gyűlés a sanghaji Politikai Konzultatív Tanács épületében lesz a Nyugati Pekingi úton. A heti gyűlések céljára is az ő székházukat használjuk, és a rendezvényeikre is meghívtak minket. Tagjaink a „belső” üzletüket és az éttermet is igénybe vehetik – tette hozzá.

– Ott leszek szerdán kettőkor – ígértem. Távozott, és én lekísértem a kapuig. Miután becsuktam a kaput Hó elvtársnő mögött, Csuné jött ki a szobából a kertbe.

– Nem Hó elvtársnő volt ez a Nőszövetségtől? – kérdezte.

– De igen – mondtam.

– Azért jött, hogy meghívja magát a szemináriumi csoportjukba?

– Igen. De honnan tudja?

– Engem is hívtak. De csak a kerületi csoportba. Maga ugye a városi szintű csoportba megy? – kérdezte.

– Fogalmam sincs, milyen szintű csoportba megyek – mondtam.

– Ha a sanghaji Politikai Konzultatív Tanács épületébe, a Nyugati Pekingi útra hívták, akkor a városi szintű csoportba fog járni – mondta.

– Mindenesetre ez is csak egy szeminárium. Teljesen mindegy, kerületi, vagy városi szintű.

– Dehogyan, nagyon is sok a különbség. Városi szinten sok olyan eseményre meghívják, ahová kerületi szintről nem lehet bejutni. Mi több, használhatja a „belső” üzletet és az éttermet. Olyan

dolgokhoz juthat hozzá, például jó cigarettákhoz, amelyeket az átlagpolgár nem kaphat meg – mondta.

Már léptem volna be a lakrészembe, mikor hozzátette még:

– Azért hívták meg a városi csoportba, mert az óvodaépítési hozzájárulása a második legnagyobb volt a városban.

– Úgy látszik, maga rendkívül tájékozott – mondtam szárazon.

– Magáról mindenfelé beszélnek. Az emberek azt mondják, azért tesz ilyen nagylelkű gesztusokat, hogy útlevelet vásároljon magának – mondta, és leste, hogyan reagálok.

– Arra céloz, hogy ismer olyan embereket, akik szerint a népi kormány útlevelárusító ügynökség? – kérdeztem, és igyekeztem hitetlenkedést vinni a hangomba. Tulajdonképpen jót mulattam azon, amit mondott. A kínai ember rendkívül éles nyelvű és cinikus. Azt hiszi, hogy a nagylelkű gesztusokat és a nemes viselkedést mindig önző célok motiválják. Csuné meglehetősen ijedten, sietve válaszolt:

– Senki sem állította, hogy a népi kormány árulná az útleveleket.

– Akkor jó. És ha ez a helyzet, akkor ugye nem is érdemes próbálkozni, hogy vegyen az ember? – válaszra sem várva otthagytam.

Azt hiszem, Csuné asszony irigykedett rám, mert szerinte valahogy megelőztem.

A Politikai Konzultatív Tanácsot az Egységfront szervezte, a nemzeti egységért folytatott kampány részeként. Kijelölt küldötteinek nem volt tényleges beleszólása az államügyekbe. Elméletben azért voltak, hogy kikérjék a véleményüket, de a gyakorlatban csupán megerősítették a párt által már meghozott döntéseket. A sanghaji szervezet egy nagy épületben székelt, amely egykor a híres „Csang családi kert”-hez tartozott. Más fényűző, nagy házak Sanghajban többnyire az idegen uralom emlékei voltak, ezt az egyet azonban a forradalmi mítosz

bizonyos dicsfénye lengte át, mivel Szun Jat Szen legbefolyásosabb támogatói titkos gyűléseik céljára használták az 1911-es forradalom előtt, amely létrehozta a Kínai Köztársaságot. A nagy kert a tóval és a sok pavilonnal már rég eltűnt. Új épületeket toldották a házhoz, amelynek a földszintjén gyűléstermet, emeletén pedig tanácskozókat alakítottak ki. Az előcsarnok bejáratánál volt a „belső” bolt, a kert egyik sarkában pedig az étterem. Egyik sem üzleti vállalkozás volt; az állam tartotta fenn őket a küldöttek kényelmére.

Mióta elhagytam Sanghajt, sok európaival és amerikaival találkoztam, akik azt hitték, hogy a kommunista Kínában egalitárius társadalom van. Ez egyszerűen nem igaz. A helyzet az, hogy a kommunista kormányzat ellenőrzi a javakat, a szolgáltatásokat és a lehetőségeket, és ezeket egyenlőtlen arányban osztja el a nép között. A „belső” megjelölést olyan javakra és szolgáltatásokra alkalmazzák, amelyek csak bizonyos rangú tisztségviselők és néhány kívülálló számára vehetők igénybe, akiket a kormányzat valamilyen okból kedvezményekben akar részesíteni. Hallottam már azt a kifejezést is, hogy „belső belső”; ez olyan javakra és szolgáltatásokra vonatkozik, amelyek csak a legmagasabb rangú funkcionáriusok számára hozzáférhetők, különösen a hadseregénél, amely egyébként is elsőként választ és oroszlánrészt kap mindentől. Bár egy politikai bizottsági tag fizetése nem több, mint nyolc-tízszere egy gyári munkás fizetésének, a javak és szolgáltatások, amelyekben családtagjaival együtt ingyenesen részesül, összehasonlíthatók azokkal, amelyeket más országok királyai vagy elnökei élveznek. És ezek az előjogok a családtagjaikra is kiterjednek, beleértve az unokáikat is, még a családfeje halála után is.

A Nőszövetség szemináriumi csoportjába járó asszonyok valójában nem voltak fontosak a kormányzat számára. Az a csekély kedvezmény,

amelyet a sanghaji kormányzat nyújtott nekünk, a nemzeti egység új politikai irányvonalához való alkalmazkodást szolgálta – az egységbe beleértve a kapitalista osztályt is –, és a négy korszerűsítéssel járó „nyitott kapuk” politikáját. Csaknem valamennyiünknek voltak kapcsolatai külföldön élő kínaiakkal. A kormányzat jóindulatú volt hozzánk, hogy elnyerje rokonaink támogatását, és toleránsnak tüntesse fel magát a nyugati demokráciák szemében. Ami ezeket a kedvezményeket illette, amelyeket élvezhettem, minimálisak voltak, mégis kiváltották rokonaim és barátaim irigységét. És nem haboztak arra kérni, hogy vásároljak nekik a boltban, vagy különleges ételeket vigyek nekik haza az étteremből. Hamarosan észrevettem, hogy csoportunk minden tagja hasonló problémákkal küzd. Olyan kellemetlenség volt ez, amelyet boldogan hagytam magam mögött, mikor végleg távoztam Sanghajból.

A-ji igen büszke volt, hogy meghívtak a Nőszövetség szemináriumi csoportjába. Úgy vélte, ezzel elnyertem a lehető legmagasabb megbecsülést: nem csupán a nép soraiba fogadtak vissza, de a kormányzat a kiválasztottak csoportjába emelt. A megnyitó gyűlés napján korán felszolgált az ebédet, és sürgőldött körülöttem, hogy biztosan azt a ruhát vegyem fel, amelyet ő ajánlott.

– A világosszürkére gondoltam – mondta. – Abban nagyon csinos.

– Ne a tengerészkéket? – Elővettem a szekrényből a tengerészkék nadrágkosztümöt.

– Nem, a világosszürke jobb. Sokkal fiatalosabb. Szeretném, ha befestené a haját. Fekete hajjal sokkal fiatalabbnak látszana.

Visszatettem a szekrénybe a tengerészkék öltönyt, és elővettem a világosszürkét. A-ji elégedetten elmosolyodott, és kiment a konyhába.

– Meséljen el mindent holnap – mondta.

Vagy hetven nő, mind középkorú vagy idősebb, vett részt a szemináriumi csoportok megnyitó

gyűlésén. Tágas, tiszta tárgyalóterembe ültünk, a magas ablakok elegendő fényt és napsütést engedtek be. Zöld teát szolgáltak fel fedett csészékben. A szövetség egyik alelnöke üdvözölt minket, és a négy korszerősítés programjáról beszélt, amelyet, mint mondotta, a néhai miniszterelnök, Csou En-laj javasolt először a tizedik pártkongresszuson, és amelyet a néhai elnök, Mao Ce-tung hagyott jóvá. Aztán Bölcs Vezetőnk, Hua elnököt magasztalta, amiért széttúzta a négyek bandáját, és kikövezte az utat a négy korszerősítés programjának végrehajtásához. Mint minden hivatalos szónok, ő is ugyanazokat az eszméket ismételte, majdnem ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket a párthatározatok és a pekingi pártvezetők beszédei tartalmaztak.

Miután illendően megtapsoltuk az alelnököt, egy ötvenes évei elején járó, csinosan öltözött, fekete nadrágkosztümös nőt mutattak be; ő volt a következő szónok, a közelmúltban a férjével, egy volt kapitalistával tett amerikai utazásáról számolt be. Elnézést kért a rekedtségéért, de olyan sok beszédet kellett tartania, mióta hazajött, magyarázta, hogy egészen elveszítette a hangját. Beszédének tartalmából kiderült, miért kérték fel annyiszor. Nemcsak hogy kis híján nyomorúságosnak írta le az életet az Egyesült Államokban, tele koldulással, kábítószerrel, iszákossággal és drága orvosi ellátással, de azt is elmondta a hallgatóságnak, hogy a férje, bár jó állást ajánlottak neki Amerikában, mégis úgy döntött, hogy visszajön Kínába, és folytatja munkáját, mint főmérnök abban a gyárban, amelyet átadott az államnak. Férje legfőbb ambíciója, mondta, hogy részt vegyen a négy korszerősítés programjában, és kivegye a részét Kína felvirágoztatásából. Mikor befejezte, lelkesen megtapsoltuk.

Beszéde nyilvánvalóan politikai üzenet volt, amelyet a kormányzat az emberek tudomására akart

hozni, de nem hiszem, hogy az Egyesült Államok rágalmozása lett volna a célja. A kormányzatot nyilván kellemetlenül érintette a látvány, az amerikai főkonzulátus előtt: a vízumigénylők hosszú sora. A nő beszéde arra volt jó, hogy elbátortalanítsa a leendő emigránsokat. Az újság egyébként közölt már néhány történetet, amelyekben fiatal emberek az Egyesült Államokban akartak letelepedni, de nem kaptak állást, vagy nem tudtak beilleszkedni az amerikai társadalomba. Csalódottan tértek vissza Sanghajba. Meglepetésükre és örömükre azt találták, hogy régi állásukat fenntartották számukra, és a párttitkáraik hősként üdvözölték őket. A történet mindig azzal végződött, hogy a fiatalok megígérték, keményen fognak dolgozni a négy korszerősítés programjának sikeréért.

Több mint egy éven át voltam a Nőszövetség által szervezett szemináriumi csoport tagja. Ugyanazokat a dokumentumokat és beszédeket tanulmányoztuk, amelyeket a párt az ország minden szemináriumi csoportjának kiadott. A Politikai Konzultatív Tanács küldötteivel együtt prominens funkcionáriusok beszédeit hallgattuk meg a legkülönbözőbb tárgyakról, a kulturális ügyektől a nemzetközi kapcsolatokig. És használtuk a boltot meg az éttermet, önmérséklettel, nehogy az legyen a látszat, hogy túl mohón aknázzuk ki a kedvezményeket, és visszaélünk előjogainkkal.

Az én szemináriumi csoportomban harmincketten voltunk; átlagos életkorunk valamivel hatvan év alatt volt. Csoportunk vezetője az egyik polgármester-helyettes hetvenéves felesége volt. Hó elvtársnő volt a Szövetség két pártfunkcionáriusának egyike, felügyelte gyűléseinket, jegyzeteket készített az eseményekről, és készenlétben állt, hogy helyes mederbe terelje a vitát, ha az eltérne a megszabott iránytól. De a polgármester-helyettes idős felesége tapasztalt elnök volt, és mi is elég intelligensek voltunk, hogy tudjuk, mit várnak tőlünk.

Szemináriumi tevékenységünk simán folyt és soha egy pillanatra sem adtunk okot az aggodalomra Hó elvtársnőnek vagy a szövetség másik ifjú funkcionáriusának.

Míg a lakóbizottság szemináriumi gyűlésein soha, egyszer sem szólaltam meg, ebben a csoportban minden héten mondanom kellett valamint. Csoportunk legfiatalabb tagját, egy ötvenéves írónőt kérték meg, hogy olvassa fel azt a kormányzati dokumentumot, amelyet meg kellett vitatnunk. Nekünk, a nagy tárgyalóasztal körül ülőknek, az volt a dolgunk, hogy hozzászóljunk. Aki túl sokat beszélt, azt éppoly faragatlannak tartották, mint aki meg sem szólalt. Ha valaki elsőként kért szót, fennállt a veszélye, hogy rosszat mond, aki viszont utolsónak szólt hozzá, könnyen úgy találhatta, hogy már minden fontos megjegyzést elmondtak előtte.

A dokumentum felolvasását általában néhány perces csend követte, mialatt jegyzeteinkbe bámultunk, mintha alaposan át akarnánk gondolni, amit az imént hallottunk. Aztán elnökünk, a polgármester-helyettes felesége szólt néhány szót, hogy kellő irányba terelje a vitát. További néhány pillantnyi csend után valamelyik bátrabb hölgy belekortyolt a teába, felszegte a fejét, és beszélni kezdett. A többiek követték. Végül lassacskán mindenki hozzátett valamit. Banális megjegyzéseimet általában a vita közepe táján próbáltam elsütni, de nem mindig sikerült. Ilyenkor abban bíztam, hogy nem vesznek észre, és megúszom hallgatással. De Hó elvtársnő vagy a szövetség másik funkcionáriusa mindig megkérdezte, mi a véleményem, és hozzá kellett szólnom. A szemináriumi gyűlésen felszólalni művészet volt. Az ember nyilván nem engedhette meg magának az eredetiséget és csupán korlátozott számú lehetőség volt rá, hogy más módon ismételje el újra és újra ugyanazt. Általában inkább vállaltuk, hogy unalmasak legyünk, mint hogy különbözzünk.

Amint jobban megismertem Hó elvtársnőt, és láttam, hogy mentes azoktól az osztályelőítéletektől, amelyek általában lehetlenné tették a kapcsolatot a pártfunkcionáriusok és a hozzám hasonlók között, megpróbáltam a segítségét kérni, hogy Meiping gyilkosát bíróság elé juttassuk. Rendkívül együttérző volt, és bemutatott a sanghaji pártbizottság nemrég újra megalakított egységfrontszervezete egy tisztségviselőjének. Hó elvtársnő egyik este elkísérte a lakásomra ezt a funkcionárust, Ma elvtársnőt.

Miután az egész történetet elbeszéltem, Ma elvtársnő megígérte, hogy megbeszéli a dolgot a feletteseivel. Néhány nap múlva ismét eljött Hó elvtársnővel.

— Megbízta, hogy tájékoztassam, a lánya ügyével foglalkoznak, a megfelelő eljárás keretében. Rengeteg titokzatos haláleset történt Sanghajban, és sok család folyamodott a kormányzathoz az ügyek tisztázásáért. Például a mi részlegünk volt igazgatójáról is úgy tudták, hogy öngyilkosságot követett el. A családja most kétségeket támasztott, és bizonyítékokat nyújtott amelyek arra mutatnak, hogy valószínűleg megölték. Az ilyen ügyeket, amelyek sok évvel ezelőtt történtek, igen nehéz tisztázni. Még ha tudná is bizonyítani, hogy nem öngyilkosság okozta a halálát, meg kellene találni a felelős személyt vagy személyeket. Ki merne megvádolni egy másik embert, aki esetleg még ugyanannál a szervezetnél is dolgozik? És még ha akadna is, aki kész kiállni, és megvádolni valakit, hihetnék-e neki?

— Nehéznek látszik — ismertem el. — De azt hiszem, nem lehetetlen, ha a kormányzatnak az a határozata, hogy megtalálja a bűnöst.

— Bíznia kell a pártban és a kormányzatban. A nem túl távoli jövőben hivatalosan is el fogják ítélni a kulturális forradalmat. Ezután könnyebb lesz a munkánk, hogy minden fennmaradó problémát tisztázzunk — mondta Ma elvtársnő. Szavaiból

megértettem, hogy amíg hivatalosan meg nem tagadják a kulturális forradalmát, nem lehet elítélni azokat a forradalmárokat, akik bűnöket követtek el, mert azokat a kulturális forradalom nevében követték él. Ma elvtársnő nem mondta, de Sanghajban mindenki tudta, hogy időközben sok forradalmár belépett a pártba, és funkcionárius lett. Egy pártfunkcionáriussal sokkal nehezebb szembehelyezkedni, mint egy közönséges halandóval.

A két hölgy távozott, és én lekísértem őket a kapuig. Megköszöntem Ma elvtársnőnek, hogy eljött, és megígértem neki, hogy türelmesen várok.

A sötétben nem vettem észre, hogy Csuné ott áll a teraszon. Akkor lépett csak elő és jött felém, amikor már bezártam a kaput.

— A lányáról beszéltek? — kérdezte.

— Igen, valóban róla beszéltünk — mondtam. Mióta különleges cigarettákat hoztam Csunénak a Politikai Konzultatatív Tanács „belső” boltjából, szívéllyesebb lett köztünk a viszony.

— Nos, a fiam azt mondja, hogy őrizetbe vették azt az embert, aki felelős a lánya haláláért. Úgy látszik, más halálesetekhez is köze van.

— Honnan szerzett tudomást erről a fia?

— Gondolom, a barátai mondták neki, a milíciánál.

Meglepett, amit mondott, és szerettem volna ellenőrizni, hogy igaz-e; ezért megkértem, hogy legyen szíves felküldeni hozzám a fiát.

Később, még aznap este felkeresett. De nem volt hajlandó Mejping gyilkosáról beszélni, és kereken letagadta, hogy bármit is mondott volna az anyjának az esetről.

— Az anyám téved — mondta. — Összekeveri a dolgokat.

Nem sok hitelt adtam annak, amit Csuné mondott, félresöpörtem, mint merő pletykát, mert azt gondoltam, hogy ha letartóztatták volna azt az embert, a közbiztonsági hivatal értesített volna, és Ma elvtársnőnek is tudnia kellett volna róla.

Valójában Csuné fia jól volt informálva. Egy héttel azután, hogy elhagytam Sanghajt, megtartották annak az embernek a nyilvános tárgyalását a Kultúra terén, az öt másik áldozat családtagjainak jelenlétében. A Ta Kung Pao, egy hongkongi baloldali újság számolt be a tárgyalásról, és közölte, hogy a férfit halálra ítélték, de az ítélet végrehajtását két évre felfüggesztették.

Egy reggel Hongkongban kinyitom az újságot, és ez a cikk ötlük a szemembe, a lányom nevével az áldozatok névsorában. Amint túl voltam a kezdeti megrázkódtatáson, ráébredtem, hogy a közbiztonsági hivatal szándékosan várt addig a tárgyalással, míg elhagyom az országot, mert nem akarták, hogy jelen legyek. A Kultúra terén több, mint ezer ember számára van ülőhely, és az ilyen tárgyalásokra általában a társadalom minden rétegének képviselőjét meghívják. Az áldozatok családtagjai az első sorban ülnek, és megkérdezik tőlük, egyetértenek-e a bíróság döntésével, és a kihirdetett ítélettel. Kínában nem törölték el a halálbüntetést. A kínai törvény szerint a beismerő vallomást tett gyilkost az ítélethirdetés után azonnal ki kell végezni. A közbiztonsági hivatal emberei nagyon jól tudták, hogy egy felfüggesztett halálbüntetés számomra nem elfogadható. Ezt minden egyes kérvényemben, amelyet beküldtem nekik, leszögeztem. Megvárták, amíg eltűnök az útból, és csak azután tartották meg a tárgyalást, hogy ne lehessen jelen, és ne tiltakozhassam a döntés ellen. Meiping gyilkosa ma is él Kínában, mert a felfüggesztett halálos ítélet azt jelentette, hogy két év múlva szabadul.

Az 1979-es év fontos volt Teng Hsziao-ping és a kommunista Kína számára. A központi bizottság plenáris ülése 1978 decemberében magáévá tette Teng kedvelt marxista tételét, hogy „az igazság megállapításának egyetlen kritériuma a gyakorlat”, és ezzel megnyílt az út Teng terve, Kína gazdaságának reformja és átalakítása előtt. Az

Egyesült Államokba tett látogatása és a meleg fogadtatás, amelyben ott részesült, világméretben megalapozta politikai tekintélyét. A Vietnam határsértései miatt indított büntetőháború hazafias felbuzdulása pedig újra a párt mögé sorakoztatta fel a párttagságot és a közvéleményt. Arra is jó volt ez a háború, hogy meggyőzze a katonai vezetőket, akik eddig Mao Ce-tung népi háború koncepciójával voltak átitatva, hogy modernizálni kell Kína fegyveres erőit. Teng pozíciója még jobban megszilárdult azáltal, hogy Hua Kuo-feng négy hívét kibuktatták a pártvezetésből. Bár Hua Kuo-feng pillanatnyilag még a párt központi bizottságának vezetője és miniszterelnöke maradt, már csupán elszigetelt bábfigura volt, akinek kicsúszott a kezéből a hatalom.

A Teng Hsziao-ping által kezdeményezett gazdasági reform egyik intézkedése az volt, hogy megnyitották Kína kapuit az idegen cégek előtt. A British Petroleum volt az első olajtársaság, amely irodát nyitott Sanghajban. Később olvastam a *Sanghaji Felszabadulás*-ban, hogy más olajtársaságokat, így a Shellt is meghívták, hogy vegyen részt a tengeri olajkutatásokban. Megnőttek reményeim, hogy a nem túl távoli jövőben megkapom az útleveletem. Annyira bíztam ebben, hogy még az angoltanítást is abbahagytam. De további kilenc hónapot kellett még várnom, míg elhagyhattam Sanghajt.

1980. februárjában, mikor újra beköszöntött a holdújév, elhatároztam, hogy nagy ünnepséget rendezek; talán ez lesz az utolsó holdújévem Sanghajban. Meghívtam a tanítványaimat és a fiatalokat, akik segítettek nekem, gyerekeikkel együtt, „nyugati vacsorára” meg tűzijátékra. A-jival hamburgert készítettünk sertéshúsból, paradicsommártással, több mint harminc vendégre. Desszertnek három hatalmas tortát rendeltem, tejszínhabbal a tetején, egy régi fehérorosz sütdéből, mely most állami tulajdonban volt, de

ugyanazokat a süteményeket és édességeket gyártotta, mint régen. Vendégeim a lakásomban zsúfolódtak össze. Az ágyamat szét kellett szerelni, hogy legyen elég helyünk, és mindannyian a padlón ülve fogyasztottuk el a vacsoránkat. Aztán levittük a kertbe a hatalmas készlet patront, amelyet a tűzijátékhoz vásároltam, és vendégeim, kivált a gyerekek, két órán át nagyszerűen szórakoztak a robbanó rakétákkal, amelyek szikrázó színes csillagokkal és tűzpermettel világították be az éjszakát. Szomszédaim kinyitották az ablakot, és az erkélyekről kihajolva nézték a játékot, és osztottak a mulatságban. Az egész Csu família is kitódult. De gondolom, lehettek panasztevők is, mert mikor pár nappal később Lao Livel találkoztam az utcán, megkérdezte:

– Mi volt az a nagy lárma magánál, egyik éjszaka?

– Csak egy kis tűzijáték, hogy megünnepeljük a holdújévet – mondtam.

– Muszáj volt ilyen nagyban csinálni?

– Ó, hát ez tulajdonképpen kétszeres ünnep volt. A Vietnamban aratott győzelmünket is ünnepeltük.

Egy fiatal barátnőm is velem volt, amikor Lao Livel találkoztam. Miután elment a rendőr, így szólt hozzám:

– Hallotta, mit beszélnek az emberek a Vietnam elleni háborúról?

– Nem, mit beszélnek?

– Azt mondják, hogy Teng Hsziao-ping azért rendelte el a támadást, hogy megbosszulja az amerikaiak vereségét. Titokban mindent előre megbeszélt Carterrel, az amerikai elnökkel, mikor az Egyesült Államokban járt – suttozta.

– Ez úgy hangzik, mintha a négyek bandájának megmaradt hívei terjesztenék – mondtam. – Ne higgye el, és ne adja tovább. – Tulajdonképpen napjainkban is próbálják kompromittálni ilyen híresztelésekkel Teng Hsziao-pinget, azok, akik a pártban ellenzik a politikáját.

– Igaza van – mondta ifjú barátnőm. – Sanghaj még mindig tele van a négyek bandájának követőivel. De az emberek Teng Hsziao-ping mellett állnak. Láta már a *Csiavu-i tengeri csata* című történelmi filmet?

– Nem. Miért?

– Nos, amikor a Teng nevű flottaparancsnok megjelenik a vásznon, a közönség ujjong és tapsol, így fejezi ki a nép a maga közvetett módján, hogy tetszik neki, amit Teng csinál – mondta.

Nagyon kíváncsivá tett, amit ifjú barátnőm mesélt, ezért néhány nap múlva elmentem a közeli moziba, hogy magam is megnézzem a filmet. Pontosan úgy volt, ahogy a barátnőm mondta. A hallgatóság hangos ujjongásba tört ki, mikor a flottaparancsnok megjelent a vásznon, és egy alárendelt tisztje így szólította meg: „Teng excellenciás uram!”

A holdújév előtt nagy, aranyozott meghívót kaptam a sanghaji forradalmi bizottságtól – ez a városi tanács maoista neve volt – a Kiállítási Csarnokban megrendezendő holdújévi ünnepségre. A Kiállítási Csarnok a Kínai-Szovjet Barátság épülete volt abban az időszakban, amikor Kína még együttműködött északi szomszédjával. A meghívó két személyre szólt, így megkértem fiatal barátnőmet, kísérjen el. Mivel szép idő volt, a buszok pedig túlszűfoltak szoktak lenni az újévi ünnepek idején, a fagypont alatti hőmérséklet ellenére gyalog sétáltunk oda.

Mikor a Kiállítási Csarnok közelébe értünk, autók burkoltak porfelhőbe minket, amint elhúztak mellettünk, és láttuk, hogy a parkoló a csarnok előtt tele van sofőr vezette kocsikkal. Ugyanakkor hozzánk hasonlóan gyalogosan is sok vendég érkezett. Úgy látszott, mindenkit meghívtak, aki ekkoriban számított valakinek Sanghajban. Úgy véltem, a Nőszövetség listáján lehetett rajta a nevem, mert a tömegben megpillantottam szemináriumi csoportom néhány más tagját.

Bemutattuk meghívónkat az ajtónál és beengedtek. Rettenetes meleg volt, a központi fűtés teljes gőzzel

működött, ami azért is elviselhetetlen volt, mert otthon nem szoktunk hozzá. A forró levegő megcsapott, mint egy dagályhullám, és az izzadság kiütött homlokunkon. Gyorsan levettük vattakabátjainkat és szvettereinket, de még a felső kabátkát is, és leraktuk a nagy halom hasonló öltözék tetejére, amelyet az előttünk érkezők vetettek le. Ifjú barátnőm türelmetlen volt már, hogy bejusson a Kiállítási Csarnok „belső” boltjába, amely jól ismert, de hozzáférhetetlen volt Sanghaj népe számára. Elmondta, hogy eldicsekedett barátainak és szomszédainak, hogy eljön velem a partira, ennél fogva mindegyik megkérte, hogy használja ki az alkalmat, és szerezzen meg nekik olyan árucikket, amelyeket már régóta szerettek volna megvenni, de a közönséges üzletekben nem kaphatók.

Megmondtam neki, hogy mivel az ünnepségre jöttünk, legalább a látszat kedvéért részt kell vennünk a tervezett műsoron egy ideig, mielőtt elmennék vásárolni. Engedelmesen, de türelmetlenül követett az előcsarnokba, ahol játékokat játszottak, a színházba, ahol művészek léptek fel, és a kávézóba, ahol frissítőket szolgáltak fel. Aztán a mindent előzőnlő tömegben meg tudtunk lépni, és sietve a bolt felé vettük utunkat anélkül, hogy különösebb feltűnést keltettünk volna.

Ifjú barátnőm nagy csalódására nem csupán nagy tömeget találtunk ott, amely megelőzött, de a személyzet szabályozta is a belépést a boltba. Be kellett állnunk a sorba és várni. Mire végül sorra kerültünk, már a fele elfogyott annak, amit venni akart. De még így is sikerült vásárolnunk néhány ezer jüan értékű árut a kasmír ruhaanyagtól az acélspernyőig. Mindketten négy-négy nagy szatyrot cipeltünk, megrakva a barátnőm szerzeményeivel úgy, hogy alig tudtunk elvergődni a bejáratig, ahol a kabátjainkat hagytuk. Sikertelenül próbáltunk taxit fogni, és riksa sem volt sehol. Végül ifjú barátnőm hazatelefonált, hogy segítségül hívja két öccsét,

jöjjenek kerékpáron értünk. Míg álltunk és vártuk a két fivért a dermesztő hidegben a Kiállítási Csarnok előtt, mások is csatlakoztak hozzánk, hasonlóképpen felmálházva. Akik sofőr vezette kocsikon hajtottak el, megengedhették maguknak, hogy méltóságteljesen, csomagok nyúge nélkül távozzanak, mert megvolt a maguk „belső” áruforrása.

Nem sokkal az ünnepek után, szinte egyik napról a másikra utcánk mindkét oldalán ideiglenes hajlékokat húztak fel. Nem voltak ezek egyebek, mint öreg deszkából, bambuszrudakból és törött téglából összetákolt kalyibák, amelyeket a házak és a kertek falaihoz ragasztottak. Az utcán a fákat körbeépítették vagy oszlopnak használták. Nemsokára el is hullatták a leveleiket és elpusztultak. Mindegyik kunyhóban egy-egy többtagú család lakott. Mosási lehetőség, illemhely nem volt sehol. A lakóbizottság először azt kérte, hagyjuk nyitva a kertkapukat, hogy a kintiek használhassák a kerti csapjainkat. De miután néhány házból személyes tárgyak eltűnését jelentették, csapokat állítottak fel az utca mindkét végén. Egy fiatal egészségügyi munkásnő jött reggelként és minden kunyhóból összegyűjtötte a szennyesvödörök éjszaka felgyűlt tartalmát. Ez a művelet elviselhetetlen szaggal járt.

Csuné elmondta, hogy egy olyan funkcionáriusnő döntése alapján telepítették éppen a mi utcánkba ezeket az embereket, akit a kulturális forradalom alatt léptettek elő a kerületi kormányzatba. Ez a funkcionáriusnő azt mondta, azért a mi utcánkat jelölte ki a hajléktalanok elhelyezésére, mert a mi utcánk túlságosan tele van volt osztályellenségekkel és kapitalistákkal, túlságosan tiszta és csendes. „Jót tesz” nekünk, ha nagyobb számú proletárt raknak közénk. Megdöbbenéssel hallottam mindezt, és megkérdeztem Csunét, miért nem mondott ellent a többi funkcionárius.

– Senki sem akarja megsérteni a hivatalos pozíciókba került volt forradalmárokat – mondta Csuné. – Félnek, hogy egyszer megint fordul a kocka.

A kapunk mindkét oldalán áll egy-egy kalyiba. Eleinte még hagytak elég helyet, hogy ki-be járjunk. De ahogy telt-múlt az idő, a kalyibákban lakó emberek egyre több helyet vettek igénybe a holmijaik tárolására. Régi műanyagfóliákkal és nehéz szagú szalmazsákokkal takarták le őket, hogy védjék az időjárás viszontagságaitól. A mi kijáratunkat is egészen keskeny ösvényre redukálták, a szélessége nem volt több két lábnál. A gyerekek a kapunk elé vizeltek, és a bejáratunk fölött kihúzott kötélről a mosott ruhákból csepegett a víz. Reggeltől estig emberi hangok keveredtek a különböző állomásokra állított rádiókészülékek zajával. A mi „túl csendes és túl tiszta” utcánk többé nem volt már csendes, még kevésbé tiszta. Lehetetlenség volt a kertet használni, vagy kiülni az erkélyre. De Csuékkal szinte hallgatólagos egyetértésben zokszó nélkül túrtuk a kellemetlenségeket. Nagyon is tudatában voltunk, hogy az „osztályharc” szelleme még mindig lesben áll, és nem könnyen változnak meg azok a pártfunkcionáriusok, akik átítatódtak Mao filozófiájával. Régi munkastílusuk és szokásaik sokuknak már szinte második természetévé vált. Egyszerűen nem ismerik más módját az ügyek lebonyolításának, amelyekért felelősek. Azonkívül, míg a pártvezetés meg nem teszi azt a bátor lépést, hogy teljesen elveti Mao filozófiáját, a maoizmus fanatikus hívőit nem lehet elmozdítani hivatalaikból, és vérfrissítést végrehajtani. Ezek az elégedetlenkedő pártfunkcionáriusok elkerülhetetlenül meg fognak ragadni minden alkalmat, hogy érvényesítsék a maguk maoista szempontjait, és szabotálják Teng Hsziao-ping új irányvonalát, amelyet a szocializmus és Mao Ce-tung eszméi elárulásának tekintenek. Mind a mai napig az ellenszegülő pártfunkcionáriusok jelentik a legkényesebb problémát, amellyel Teng

Hsziao-pingnek szembe kell néznie, bár 1980 óta lényegesen megnőtt a hatalma. Másrészt, amíg ez a probléma meg nem oldódik, Kínában továbbra is fennáll a veszélye, hogy hirtelen megváltozik a helyzet, ha Teng Hsziao-ping lelép a színről.

Csuék is, én is tudtuk, hogy bár rehabilitáltak minket, helyzetünk a kínai társadalomban semmilyen értelemben nem volt biztos. Ezért aztán elviseltük új szomszédainkat, sőt minden lehető segítséget megadtunk nekik, hogy elviselhetőbbé tegyük az életüket. Megengedtük, hogy a hűtőszekrényeinkben tartsák az élelmüket, seprűt és felmosórongyot kölcsönöztünk nekik. Már azért is hálásak voltunk, hogy a forradalmár pártfunkcionáriusnő nem egyenesen a kertünkbe építtette a kalyibákat. Ha elrendelte volna, egyszerűen nem tehattünk volna semmit, hogy leállítsuk.

Utcánk többi lakói, akik nem voltak egykori osztályellenségek vagy kapitalisták, valószínűleg kevésbé fegyelmezték magukat. Lu Jing felkereste Csunét és engem egy kis csevegésre, a lakóbizottság pedig hivatalosan tájékoztatott mindenkit, hogy egy új sorház van épülőben a hajléktalanok számára. Ha elkészül, az embereket beköltöztetik, és az utcánkat a régi formájában helyreállítják.

1978 óta volt néhány külföldi látogatom, köztük a húgom, Helen, a férjével. Ahogy elterjedt a híre európai és északamerikai barátaim körében, hogy túléltem a kulturális forradalmat, kezdtek jönni tőlük a levelek. 1980. júliusában régi barátomtól, Sir John Addistől kaptam levelet, amelyben megírta, hogy Kínába jön, és augusztusban Sanghajban lesz. Megkérdezte, hogy találkozhatnánk-e. Sir John Addis sinológus volt, a kínai kultúra értője és mély tisztelője. Férjem és én a negyvenes évek óta ismertük. Mikor az ötvenes években a pekingi brit ügyvivői hivatalban teljesített szolgálatot, gyakori vendége volt házunknak. Azokban az években is tartottuk a kapcsolatot, amikor Laoszban és a Fülöp-

szigeteken volt nagykövet, és 1965-ben, mikor szabadságát töltötte Kínában, felkeresett Sanghajban. Tudós gyűjtője volt a kínai porcelánnak. Gyűjteményét a British Múzeumnak adta. Mindig érdekelt a véleménye újonnan szerzett darabjairól.

1972-ben, amikor börtönben voltam, olvastam, hogy őt nevezték ki az első brit nagykövetnek Pekingbe. Mikor 1973-ban kiengedtek, a politikai helyzet olyan volt, hogy nem léphettem érintkezésbe vele. Aztán 1974-ben ismét csak az újságból értesültem róla, hogy elhagyta Pekinget, nyugalomba vonult. Igazán szerettem volna viszontlátni; másrészt semmi olyat nem akartam tenni, amit a kormányzat félreérthet, és hátrányosan befolyásolhatja útlevelem kiadásának esélyeit. Úgy határoztam, felkeresem a rendőrünket, Lao Lit, és kikérem a tanácsát, mielőtt válaszolnék John levelére.

Elmentem a rendőrségre, és Lao Li után tudakozódtam. Előjött a belső szobából, és leült az asztalhoz velem szemben.

– Levehet kaptam egy korábbi pekingi brit nagykövettől – mondtam. – Régi barátom. Sanghajba fog jönni. A levélben azt kérdezi, meglátogathat-e.

Elővettem a levelet, és szó szerint kínaira fordítottam Lao Linek.

Lao Li végighallgatta fordításomat, de nem szólt semmit.

– Mit gondol, találkozom vele? – kérdeztem.

– Ez teljesen magán múlik – mondta Lao Li. – Ez az ön magánügye.

– Akkor hát ne találkozom vele? – kérdeztem ismét.

– Nem gondolja, hogy elég furcsa lenne, ha kerülné a vele való találkozást? – mondta Lao Li.

– Azt akarja mondani, hogy fogadnom kellene? – kérdeztem; szerettem volna tudni, mit gondol valójában.

– Semmi ilyesmit nem mondtam – felelte, elég türelmetlenül. – Kizárólag az ön magánügye, hogy fogadja-e vagy sem.

– Tanácsot szeretnék kérni a kormányzattól. Sir John Addis nagykövet volt, nem valami tanító vagy efféle. Politikai személyiség – mondtam Lao Linek.

– Nem adhatok tanácsot a magánéletére vonatkozóan – mondta Lao Li.

– Rendben van, akkor megírom neki, hogy nem találkozhatom vele – feleltem.

– Mondtam én olyasmit, hogy nem találkozhat vele?

– Tehát találkozom vele?

– Teljes mértékben a magánügye -- mondta újólag Lao Li.

Hirtelen felderengett bennem, milyen kínos helyzetbe hoztam Lao Lit azzal, hogy tanácsot kértem tőle. Éreztem, hogy amellet van, fogadjam Sir John, de nem merte vállalni a felelősséget, hogy ezt nyíltan ki is mondja.

– Rendben van – mondtam. – Akkor megírom neki, hogy találkozunk.

Lao Li elmosolyodott, és kijelentette:

– Ez teljes mértékben a maga döntése.

– Mit gondol, meghívjam magamhoz vacsorára?

– Tud úgy főzni a maga A-jije, hogy az egy nagykövetnek is jó? És azok a kalyibák az ajtaja előtt? A kulturális forradalom előtt volt utoljára a maga házában. Mit gondolna a jelenlegi életkörülményeiről? – Lao Li egészen fellelkesült, hogy ebben a kérdésben szabadon adhat tanácsokat.

– Rendben van, akkor étterembe viszem. Köszönöm a jó tanácsot. – Felálltam a padról és menni készültem.

Lao Li is felállt.

– Semmiféle tanácsot nem adtam – mondta. – Amit tesz, az kizárólag a maga dolga.

– Mindenesetre köszönöm, hogy meghallgatott. Eljövök és szólok, ha Sir John megjön augusztusban

– mondtam, és hazamentem, hogy megválaszoljam John levelét.

Egy július végi forró napon nevemre szóló nyomtatott levelet kaptam a közbiztonsági hivataltól, amelyben megbeszélésre hívtak abba a hivatalba, ahová benyújtottam az útlevélkérelmemet. Mikor odaértem, egyetlen személyt találtam a váróhelyiségben, egy fiatalembert. Láthatóan izgatott volt, föl-alá járkált a padok között, kezével végigsöpörve és meg-megkocogtatva őket. Mikor meglátott, azt kérdezte:

– Az útlevélkérelme megbeszélésére jött?

Bólintottam, és leültem egy padra. Fölémtornyosult, és idegesen megkérdezte:

– Mit gondol, megkapja vagy elutasítják?

– Azt hiszem, nemsokára megtudom – mondtam.

– Lehet még egyszer folyamodni, ha elutasítják? – kérdezte.

– Üljön le, kérem, és várjon nyugodtan. Nem tudom, lehet-e újra folyamodni. Megkérdezheti, ha sorra kerül – mondtam.

Leült, de szemét a belső helyiségbe nyíló ajtóra szegezte. Amint kinyílt az ajtó, felugrott. De engem hívtak be. Nyilván sokkal előbb jött a megadott időpontnál.

Miután becsuktam az ajtót, és leültem, letettem az asztalra a formanyomtatványt, amelyet kaptam.

– Maga útlevélért folyamodott, hogy az Egyesült Államokba mehessen – mondta a tisztviselő.

– Igen.

– Mi a célja az utazásának? – kérdezte.

– Meg akarom látogatni a hűgaimat.

– Más országokba is el akar látogatni?

– Igen, egyúttal meglátogatnám a barátaimat Kanadában és Európában.

– Sok embert ismer külföldön?

– Van néhány barátom itt-ott.

Kihúzott egy fiókot, és elővette az útlevelet, amelyre annyit vártam.

– A kérelmét jóváhagyták – mondta. – Itt az útlevele. A népi kormány meg akarja könnyíteni a családegyesítéseket. Meglátogathatja a hűgait. És elmehet a barátaihoz is bárhová. Ha beszél velük, biztassa őket, hogy látogassanak el Kínába. Beszéljen nekik az új körülményekről és arról, hogyan építjük a szocializmust. Mondja meg a tajvaniaknak is, hogy jöjjenek vissza, és látogassanak meg minket. Szabad mozgást biztosítunk nekik.

– Senkit nem ismerek Tajvanon – mondtam.

– Akkor a hongkongi barátainak mondja meg, hogy jöjjenek el, és ruházzanak be közös vállalatokban. Biztasson mindenkit, hogy jöjjön el, és látogasson meg minket.

Bólintottam, és elvettem az útlevelet, megnézve a fényképet, hogy biztos legyek benne, nem cserélték-e el.

– Ha megérkezik az Egyesült Államokba, jelentkezzék a nagykövetségünkön, és regisztráltassa magát – mondta a férfi.

– A hűgaim Kaliforniában élnek – mondtam. – A nagykövetség nem ott van.

– Semmilyen kínai képviselőt nincs ott, ahol a hűgai élnek? – Úgy látszott nem hisz nekem.

– Nincs, a hűgaim vidéken élnek – mondtam, és elhagytam a helyiséget.

A fiatalember olyan mohón igyekezett befelé, hogy összeütközött velem az ajtóban, és csaknem levert a lábamról.

A következő dolgom az volt, hogy vízumot szerezzek az Egyesült Államok főkonzulátusán. Hogy ne kelljen kora reggel beállnom a sorba a kapu előtt, felhívtam a Chartered Bank helyi fiókjának igazgatóját, egy angolt, aki amatőr ornitológus volt. Merész lépés volt kapcsolatot kezdeményezni egy külföldivel, olyan kínai, aki nem dolgozott idegen cégnél, nem könnyen szánta volna rá magát. Napokig fontolgattam a dolgot, míg végre elmentem a bankfiókba, a Jüan Ming Jüan útra. Néhai férjemmel a

negyvenes évek eleje óta álltunk üzleti kapcsolatban a Chartered Bankkal, de csak a hongkongi és a londoni fiókokkal. De az egymást követő sanghaji fiókigazgatók előtt sem voltunk ismeretlenek. A kulturális forradalom előtt vendégül láttuk őket a házukban. A fiatal brit igazgató meglepetten fogadott és üdvözölt, majd elmesélte, hogy a hongkongi és londoni bankhivatalnokoknak valaki azt mondta, hogy meghaltam a kulturális forradalom idején. Elmesélte, hogy az amerikai tudósító, Stanley Karnow is beszámolt a halálomról Mao és Kína című könyvében, továbbá egykori jencsingi iskolatársam, Han Szu-jin az egyik önéletrajzában.

Megkértem, hogy rögtön értesítse a hongkongi bankot, hogy élek és jól vagyok. Ezután arra kértem, hozzon össze valakivel az amerikai konzulátusról. Elmondta, hogy ugyanabban a külföldiek számára fenntartott épületben lakik, amelyben az amerikai konzulátus néhány tisztviselője, és örömmel szól nekik az érdekeimben.

Két nappal később bementem az amerikai főkonzulátusra, és megkaptam a vízumot.

Mikor augusztus elején Sir John Addis megérkezett Sanghajba, elmondhattam neki, hogy ősszel végleg elhagyom Kínát. Két fotelben ültünk a tágas szállodai hall közepén, pontosan a hall végében az asztal mögött ülő férfi szeme előtt. Bár valóban túl messze volt ahhoz, hogy kihallgathasson minket, nem sokat beszéltem a fogságomról, és a lányom haláláról; inkább a rehabilitációmról és a Mejping tiszteletére tartott emlékgyűlésről.

Mikor elmondtam neki, hogy előkerült a porcelángyűjteményem, és tizenöt darabot a sanghaji múzeumnak adományoztam, megkérdezte, eljöhetne-e a lakásomra, hogy megnézze azt, ami megmaradt. Mivel hivatalos bankettje volt másnap délben, vacsorára hívtam a Keleti Szél étterembe, az egykori Sanghaj Klubba, amely híres brit intézmény volt, úgymond „a Kelet leghosszabb bárja.”

– Meglátjuk, meg tudom-e szervezni, hogy eljöhessen a lakásomra vacsora után – mondtam.

– Szeretném látni, hogyan élt az utóbbi néhány évben – mondta John.

Mikor elmondtam Lao Linek, hogy Sir John megérkezett, és találkoztam vele, megkérdezte:

– Mindent elmondott neki, ami magával meg a lányával történt?

– Mindent tud már a kulturális forradalomról – mondtam. – Ő maga is Pekingben állomásozott akkor, így nem hiszem, hogy meglepetést okozott neki, ami velünk történt.

– Mégis, magukat személyesen ismeri – mondta Lao Li.

– Sok barátja van Kínában, azt hiszem, még pártfunkcionáriusok is. És valóban nagyon jól ismeri Kínát.

– Barátja Kínának?

– Ó, igen, a legnagyobb mértékben. Nem hívták volna meg újra, ha nem lenne az.

Lao Li szemlátomást megnyugodott. Számára igen sokat jelentett, hogy a kínai kormány barátként fogadta Sir Johnt.

– Ma estére vacsorára hívtam a Keleti Szél étterembe. Meghívtam a Chartered Bank igazgatóját is, és két kínai barátomat társaságul. Rendben lesz így? – kérdeztem.

– Persze, persze, kell még néhány vendég, hogy kellő tiszteletet mutassunk iránta. Végülis nagykövet volt – mondta Lao Li.

– De attól tartok, vacsora után szeretne eljönni a lakásomra, hogy megnézze a porcelánjaimat. Mit mondjak neki?

Szegény Lao Li egészen megdöbbsent.

– Ó!... – A homlokát ráncolta, megvakarta a fülét, és igencsak elgondolkozott. Tudtam, hogy azokra a bódéokra gondol.

– Tudja, Sir John sok éven át állomásozott Nankingban és Pekingben – emlékeztettem. –

Biztos, hogy sokkal rosszabbakat is látott, mint azok a bódék az ajtó előtt.

– Igen, azt hiszem, igaza van. Mindenesetre nemigen utasíthatja vissza a barátját, ha meg akarja látogatni otthonában. Vigye magával vacsora után. Mikor jönnek? – kérdezte Lao Li.

– Úgy kilenc körül, vagy egy kicsit később – mondtam.

Mikor este megérkeztem a taxival John és a bankigazgató társaságában, egy lelket sem láttam az utcán. Egyetlen ruhadarab sem száradt a bódék körül, és egyetlen rádió sem szólt. A kapunk elejét eltorlaszoló holmikát elvitték, és az utcát tisztára söpörték. John kiállt az erkélyre, és megjegyezte, milyen békés és csendes ez a környék.

– Sokkal jobb körülmények között él, mint képzeltem – mondta.

Nem mondtam meg neki, hogy valószínűleg Lao Li parancsolta meg az embereknek, hogy maradjanak a kunyhóikban, és legyenek csendben a kedvéért.

Főleg azért számolok be itt John látogatásáról, mert Lao Li magatartását igen érdekesnek találtam. Miközben ellenőrizte az életemet, soha nem adta jelét. Nekem kellett kitalálnom a kívánságait, és azoknak megfelelően kellett cselekednem. Minden kínai pártfunkcionárius pontosan így viselkedett az emberekkel szemben. De természetesen egyáltalán nem mindegyik volt olyan tapintatos és emberséges, mint az én rendőröm, aki alapjában véve igen jószívú ember volt.

Miután megkaptam a vízumokat a különböző országok követségeitől, amelyekbe utam során el akartam látogatni, a sanghaji utazási irodában két hétre béreltem egy házat a Mokansanon, Hang-csou közelében, és csendes elmélkedésre felmentem a hegyekbe. Mindannak ellenére, ami történt, szomorú voltam, hogy elhagyom Kínát, és soha nem térek vissza. Minden kínai érzi ezt a ragaszkodást szülőföldje iránt. Nem számít, milyen messzire

utazunk és milyen sokáig vagyunk távol, végül mindannyian vissza akarunk térni Kínába meghalni. „A lehullott levelek visszatérnek a gyökerekhez” – mondjuk erre. Én azonban már elhatároztam, hogy soha nem jövök vissza. Máshol fogok meghalni, egy olyan országban, amely befogad. Most, hogy távozásom küszöbön állt, rettentően szomorú voltam. Imával és önvizsgálattal akartam számba venni a bennem dúló ellentétes érzelmeket, mielőtt megkezdeném életem új fejezetét.

Mikor visszatértem Sanghajba, nőszövetségi szemináriumi csoportom teadélután rendezett búcsúztatásomra. Miután vezetőnk bejelentette, hogy külföldre utazom, hűgaimat meglátogatni, rövid beszédet tartottam, köszönetet mondva a Nőszövetségnek, amely lehetővé tette, hogy ilyen kitűnő hölgyek társaságában folytassam politikai tanulmányaimat. Dicsértem intelligenciájukat, hazafiságukat és szocialista öntudatuk magas színvonalát, és mondtam, hogy igen nagy hasznomra voltak példamutatásukkal. Néhány további hölgy udvarias válaszbeszédet mondott, és biztattak, hogy számoljak be külföldi rokonaimnak az új kínai helyzetről, bátorítsam őket, hogy jöjjenek látogatóba. Hó elvtársnő mindenkit tájékoztatott, hogy az újonnan megnyitott Sanghaj-Hongkong járat gőzösére foglaltam helyet Hongkongba, és meghívott néhány hölgyet, hogy vele együtt kísérjenek ki a hajóhoz.

1980. szeptember 20-án elhagytam Sanghajt. Mivel magánszemélyek hivatalos engedély nélkül nem léphettek a kikötőbe, csak Hó elvtársnő és csoportunk öt hölgytagja kísérhetett ki a Nőszövetség képviseletében. Beültettek egy mikrobuszba, amelyet nemrég importáltak Japánból. Igen szigorú szabályok határozták meg, mennyi csomagot és pénzt vihet ki az utas az országból; mindössze egy bőröndöm és egy kezításkám volt. A kezításkámban 20 USA-dollárnak megfelelő

hongkongi dollárt vittem, amelyet a Bank of China valutaosztályán kaptam. Kínai bankbetétjeimet és minden egyebet ott kellett hagynom.

Szemerkélt az eső, mikor kiértünk a rakpartra. Hó elvtársnő hivatalos engedélye ellenére sem engedték be a hölgyeket a váróterembe. Elbúcsúztam tőlük az esőben, és visszamentek a buszhoz. Kellemes utazást kívántak és boldog viszontlátást a húgaimmal, de egyikük sem szólt a visszatérésemről. Azt hiszem, tudták, hogy aligha fogok visszatérni ebbe a városba, amely oly tragikus emlékeket tartogat számomra.

Hosszú várakozás után kinyitott a vámhivatal, és az utasok besorjáltak. Alaposan átkutatták a bőröndömet és a kézitáskámat, még a hongkongi dollárjaimat is megszámozták. Mikor ezzel is megvoltam, követtem a többieket, és beszálltam egy buszba, amely elvitt a valamivel lejjebb horgonyzó hajóhoz.

Mire a busz a hajó mellé ért, a szemerkélő esőből zuhogó zápor lett, villámlással és mennydörgéssel kísérve. Sem esőkabátom, sem esernyőm nem volt. Sietve botorkáltam fel víztől csöpögő csomagjaimmal a csúszós felvonóhídon. A hajó régi brit gőzös volt, amelyet a kínai kormány megvett és felújított, hogy a Hongkong-Sanghaj útvonalon üzemeltesse. Egyszemélyes első osztályú kabinomban volt egy kis zuhanyozó. Felmelegítettem magam egy forró zuhannyal, és száraz ruhát vettem fel. Aztán felmentem a fedélzetre, hogy vessek egy utolsó pillantást Sanghajra.

A hajó felhúzta horgonyát, és felfelé indult a folyón, hogy megforduljon. Az eső homályos függönyén át megpillantottam a Shell épületét és egykori irodám ablakát. A múlt azonban már kezdett valóságértlen álommá áttünni. A hajó felgyorsított, és lefelé tartott a Huangpu folyó végső szakaszán. Mire elértük a Jangce-torkolatot, elvonult a vihar és a vékonyodó felhőtakarón kezdtek átszűrődni a nap sugarai.

Életemben sokszor hagytam el Sanghajt külföldre utazóban, épp így álltam a fedélzeten, mint most, és szél borzolta a hajam, míg Kína eltűnő partvonalát figyeltem. Soha még akkora szomorúságot nem éreztem, mint most. Én voltam az, aki férjem kérésére visszahoztam Mejpinget 1949. áprilisában Hongkongból. Hittem, hogy megrázó, tragikus halála egyenes következménye volt végzetes döntésünknek, hogy hazánkban maradunk abban a kritikus történelmi pillanatban. Büntudatot éreztem, amiért én vagyok az, aki életben maradt. Azt kívántam, bárcsak Mejping állna itt a fedélzeten, és vágna neki új életének. Végül is a természet törvénye az, hogy az öregek haljanak meg előbb, és a fiatalok éljenek tovább, nem pedig fordítva. És szomorú voltam azért is, mert örökre elhagyom a szülőföldemet. Oly végleges volt az elszakadás, hogy beleborzongtam. Isten látja lelkemet, milyen keményen küzdöttem, hogy hű maradjak a hazámhoz. De kudarcot vallottam, bár nem a magam hibájából.

Epilógus

Egy Jumbo fedélzetén vezettettem be újra a nyugati életformába, a Csendes óceán felett, első osztályú jeggyel, amelyet volt munkaadómtól, Shelltől kaptam ajándékba.

Kora délután volt Hongkongban, mikor beszálltam a gépbe. Amint felszálltunk, ragyogó szőke, vonzó légikisasszony hajolt fölém és megkérdezte:

– Bloody Maryt vagy Screwdrivert kíván?

Eléggé értetlen képet vághattam, mert a mögötte álló fiatalember azt mondta:

– Talán inkább pezsgőt inna?

Ekkor eszméltem csak rá, hogy Bloody Mary (véres Marcsa) csupán egy ital, és a Screwdriver (csavarhúzó) ez esetben nem szerszám.

Míg udvarias visszautasítást hebegtem, a mosolygó stewardess kezembe nyomott egy pohár sima narancslét.

Közel egy évet töltöttem rokonaim és ismerőseim meglátogatásával, és megpróbáltam eldönteni, hol éljek. Kanada volt az első ország, amely otthont nyújtott. Két évig éltem gyönyörű fővárosában, Ottawában. Az északias klíma, a hosszú telek és a dühöngő szelek azonban nagyon megviselték gyulladt ízületeimet. 1983-ban délre költöztem, Washington DC-be, ahol az éghajlat eléggé hasonlít Sanghajéhoz. Vettem egy lakást és letelepedtem. Miközben új életemet az autósztrádákhoz, a szupermarketekhez és a bankautomatákhoz igazítottam, dolgoztam a kéziratomon.

Washingtonban minden napommal szabadon rendelkezem. Bárhová elutazhatom anélkül, hogy bárkitől engedélyt kellene rá kérnem. A javak és szolgáltatások bősége kínálkozik számomra. A kiskapuk Amerikában csupán az emberek konyhakertjébe vezetnek. Mások társaságában nyíltan beszélhetek bármiről, nem kell mérlegelnem, hogy megjegyzéseim ideológiailag helyesek-e, és nem kell attól félnem, hogy valaki félreértelmezi, amit mondok. Új életemben nincs megfelelője sem Lu Jing-nek, a sanghaji lakóbizottságtól, sem Lao Li-nek, a rendőrnek. A szabadság és a megnyugvás légkörében a lelkembe is derű költözött. Amit minden másnál jobban élvezek, az információk korlátlan bősége, könyvekben, magazinok cikkeiben, hírlapi riportokban, minden olyan témában, amely érdekel; továbbá a társadalmi élet, amely összehoz más, hasonló beállítottságú emberekkel. Teljes és mozgalmas életet élek. Csak néha kísért a szomorúság. Szürkületkor, mikor a nap a végéhez közeledik, és fizikai erőm fogytán van, néha lehangoltságot és nosztalgiát érzek. Másnap reggel azonban változatlanul megújult optimizmussal ébredek, és úgy üdvözlöm az új napot, mint Istentől

kapott újabb alkalmat a megvilágosodásra és a tapasztalásra.

Megrázó volt számomra a lányom haláláról és a kulturális forradalomban átélt fájdalmas megpróbáltatásaimról írni. Gyakran kellett félretennem a kéziratot, és más elfoglaltságot találnom magamnak, hogy visszanyerjem lelki békémet. De nem hagytam fel az erőfeszítéssel. Kényszerítő ösztönzést éreztem, hogy elmondjam azoknak, akiknek szerencséjük van szabad országban élni, milyen életem volt a kommunista Kínában. És sok barátom bátorított Angliában, Svájcban, Franciaországban, Ausztráliában, Kanadában és itt, az Egyesült Államokban. Különleges hálával tartozom Peggy Durdinnek, a nyugalmazott újságírónőnek, aki negyvenöt éve a barátom. Peggy volt az első, aki javasolta, hogy vessem papírra élményeimet, mikor 1980 telén meglátogattam őt és férjét, Tillmant, gyönyörű keleti értékekkel teli La Jolla-i házukban, Kaliforniában. Egész idő alatt, míg a kéziratot dolgoztam, ellátott hasznos tanácsaival és biztatásával.

Kínai útlevelém lejáratának napja elmúlt. Nem hosszabbítottam meg. Az Egyesült Államok bevándorlási és honosítási szolgálata ellátott olyan okmánnyal, amellyel külföldre utazhatom. Remélem, hogy a megfelelő időben polgára leszek a tágas terek, és meleg szívű emberek e nagy országának, ahol új életre találtam. Az Amerikai Egyesült Államok nekem való hely. Élnek itt zsidók, akik túléltek a holokaustot, elnyomó rendszerek disszidensei, akik börtönben voltak, csónakos menekültek Vietnamból, zsarnokságok politikai menekültjei. Az ilyen emberek között nem érzem magam egyedül. És azt is tudom, hogy ha Isten külön helyet tart fenn a mennyben az üldöztetések áldozatainak, akkor a lányom, Meiping sincs egyedül.

Miközben úgy határoztam, hogy az Egyesült Államok polgára leszek, továbbra is figyelemmel

kísérem a kínai helyzetet. Közöm van a szülőföldem jövőjéhez és a kínai nép boldogulásához. Mohón olvasom a Kínából és Hongkongból kapott újságokat és folyóiratokat, és keresem az amerikai újságok hasábjain a kínai tudósítók híradásait. Barátaim és szomszédaim más, városunkon kívüli lapokból is gyűjtik nekem az újságkivágásokat. És persze gondosan tanulmányozom a hivatalosan publikált dokumentumokat is, amelyeket sanghaji barátaim küldenek. 1984. decemberében hosszú utazást tettem Hongkongba, hogy találkozzam rokonaimmal, akiket rövid látogatásra kiengedtek.

Lelkesítenek a kínai hírek, és örülök a példátlan gazdasági fejlődésnek, amely az új gazdaságpolitika bevezetése óta végbement. Gyakran gondolok vissza a Mao Ce-tung korszak elvesztegetett éveire és a kulturális forradalom örületére. Mélyen elszomorít, hogy oly sok életet áldoztak fel értelmetlenül. Örültem, amikor a kulturális forradalmat hivatalosan is nemzeti katasztrófának nyilvánították, de sajnálom, hogy a kommunista pártvezetés nem tudja vagy nem akarja határozottan megtagadni Mao politikáját.

A Kínai Kommunista Párt szempontjából a proletár kulturális forradalom a legnagyobb kárt okozta azzal, hogy a párt elveszítette tekintélyét és kormányzási képességét. Mikor Mao Ce-tung arra használta a tömegeket – a vörösgárdistákat és a forradalmárokat –, hogy elpusztítsa ellenfeleit a pártvezetésben, hagyta, hogy a kínai nép tanújává és résztvevőjévé legyen a hatalmi harc csúf drámájának, közte és az úgynevezett „kapitalista úton járók” között. Az elhúzódó küzdelem és a vezetők egymást követő megbélyegzése képessé tette a kínaiakat, hogy belebotoljanak az igazságba: a császár meztelen. Mikor Mao Ce-tung 1976-ban meghalt, az ország a politikai széthullás állapotában volt. Ha a párt továbbra is kormányozni akart, nyilvánvalóan meg kellett változtatnia irányvonalát.

Az elszegényedett és kiábrándult kínai nép számára értelmét veszítette a távoli jövő kommunista paradicsomának ígérete, és az elcsépelte forradalmi jelszavak már inkább untattak, mint lelkesítettek. Hogy mozgósítsa a népet, és felébressze lelkesedését, a párt most a hazafiasságra apellál. Azt mondja, dolgozzanak Kína modernizálásáért, hogy az ország visszanyerje történelmi nagyságát, és elfoglalja az őt megillető helyet a világban. Jutalmul a párt növekvő életszínvonalat ígér a népnek, és azt, hogy nem lesz több politikai felfordulás.

Több mint öt év telt el azóta, hogy Teng Hsziao-ping megszerezte a legfelső hatalmat Kína irányításában, és az emberiség negyedrézének sorsán öröködik. Új gazdaságpolitikája, a „nyitott kapuk a kinti világra, és a belső gazdaság élénkítése” – alapjában véve sikerrel járt. Üzletemberek és turisták szakadatlan áradata özönlik Kínába. A vegyes vállalatokba befektetett külföldi beruházások összege több milliárd USA-dollárt ért el. Kína legtöbb mezőgazdasági vidékén, ahol a lakosság 70 százaléka él, javult az életszínvonal. A mezőgazdasági termelés drámaian megnőtt. A leleményesebb munkások egy vékony rétege a kínai átlaghoz képest meggazdagodott. 1984-től reformintézkedéseket vezettek be a városokban. A pártfunkcionáriusok kijelentették, hogy a következő három évben új gazdasági struktúra fog kialakulni, vegyes vállalatok idegen tőkével és technológiával, kínai munkaerővel; inkább piacfüggő, mint Pekingből tervutasítással irányított állami vállalatok; magántulajdonú kisvállalkozások, főleg a szolgáltató szektorban, például éttermek, szabóságok. Ez az az új rendszer, amelyet Teng Hsziao-ping és csapata büszkén „kínai típusú szocializmus”-nak nevez.

Teng Hsziao-ping reformjainak bevezetése nem ment ellenkezés nélkül. A régi gárda, amely egész életét a pártban élte le, Teng Hsziao-ping politikáját a marxista alapelvek és a kommunista forradalom

elárulásának tekintette. Mások azért fordultak ellene, mert a reformok pozíciójukat és előjogaikat fenyegették. A Teng erőfeszítéseit aláaknázó törekvések időnként túlnőttek az egyszerű kritika keretein. Ebben a bizonytalan légkörben Teng Hsziao-ping határozottan tört célja felé. Ugyanakkor hozzáfogott, hogy elmozdítsa legfőbb ellenzőit, s közben megszilárdítsa hatalmát.

Az 1982 szeptemberében megtartott tizenkettedik pártkongresszus óta sikeresen győzött meg egymilliónyi középszintű pártfunkcionáriust, hogy kedvező feltételek mellett vonuljanak nyugdíjba. A pártban lefolytatott tisztogatási kampány során pedig kigyomlálta a legelvakultabbakat az alsó szinteken: 1985 eleje óta leváltotta az Államtanács néhány minisztériumának vezetését, és a 29 tartomány és autonóm régió közül 26-ban fiatalabb embereket nevezett ki kormányzónak és párttitkárnak. 1985 augusztusában még azt a nehéz problémát is megoldotta, hogy átalakította a katonai vezetést, és elmozdította az aktív szolgálatból azokat a tábormásokat, akik a legfőbb bírálói voltak. 1985 szeptemberében a pártkongresszus és a központi bizottság ülészakán keresztülvitte a hatalom csúcsszerveiben az idős pártvezetők „önkéntes” nyugdíjba vonulását, és elősegítette, hogy olyan fiatal funkcionáriusok kerüljenek a helyükre, akik támogatják reformpolitikáját.

Ugyanakkor, bár a maoista vezetők hangja elnémult, Teng Hsziao-ping és csapata most egy másik irányból kerül szembe bírálattal. Ezek az emberek különböztek a maoistáktól abban, hogy támogatták a gazdasági reform eszméjét, és nem akarták megbuktatni Teng Hsziao-pinget. Megijedtek viszont a számos új problémától, amely a reformintézkedések nyomán támadt. Úgy vélték, túl szélesre sikerült kitérni Kína kapuit, és a központi tervezés és ellenőrzés meglazítása túl messzire ment. Ezek az emberek úgy szeretnék beengedni Kínába az

idegen tőkét, technológiát és felszerelést, hogy a nyugati eszmék és szokások kívül maradjanak. Különösen az olyan eszmék befolyásától félnek, mint a demokrácia vagy a szexuális szabadság, mert attól tartanak, hogy ezek fenyegetik a párt monolitikus uralmát, és aláássák a kínai társadalom erkölcsi normáit. Mivel ezek az emberek óriási részét alkotják a párthierarchiának, és vezérük Csen Jün, a veterán pártvezető, a politikai bizottság állandó bizottságának tagja, Teng Hsziao-ping és vezérkara nem veheti semmibe figyelmeztetéseiket. Máris számos területen láthatók a lassítás és a visszalépés jelei. De a gazdasági reformot és a nyitott kapuk politikáját nem vetették el, még ha a további út valószínűleg tele lesz is kitérőkkel. „A kínai típusú szocializmus” tulajdonképpen csak egy frázis, amellyel a kínai kommunista vezetők a tekintélyüket próbálják menteni, mert nincs elég bátorságuk beismerni, hogy a szocializmus csődöt mondott Kínában. Azt remélik, hogy a kapitalista országoktól átvett vezetési módszerekkel és központi tervezés helyett a piaci erők felhasználásával újjáéleszthetik az állami ipart, úgy, hogy a vállalatok állami tulajdonban maradjanak. Azt akarják, hogy a párt által kinevezett igazgatók, akik fix fizetésű hivatalnokok, a szakértelem és az elkötelezettség ugyanolyan magas fokát érhék el, mint a nyugati magánipar vállalkozói. Azt várják, hogy a munkások keményebben dolgozzanak, és jobban versengjenek a prémiumokért és a csekély fizetésemelésekért, csökkentett szociális juttatások mellett. És azt remélik, a hazafiasság majd mindenkit arra ösztönöz, hogy növelje a termelékenységet és az állam profitját, miközben tisztességes és megvesztegethetetlen marad. A látszólag megoldhatatlan problémák nagy számából ítélve a reformintézkedések az iparban nem hoztak ugyanolyan pozitív eredményeket, mint a mezőgazdasági reformok. A kínai kommunista

pártvezetés előbb-utóbb szembe fog kerülni azzal a nehéz választással, hogy egészében elvesse-e a szocializmust, és szabadítsa meg Kína gazdaságát a bürokratikus ellenőrzéstől, vagy térjen vissza a régi útra.

Az állandó változás integráns része a kommunista filozófiának. A kínai vezetők elvárják a néptől, hogy hanyatt-homlok vesse bele magát minden kísérletbe, amelyet végre akarnak hajtani, legyen az liberalizálás, vagy kollektivizálás. A kommunista uralom egész harminchat esztendeje alatt ingaként lengett jobbra-balra a pártpolitika, megállás nélkül. A mai kommunista Kína azonban egy lényeges szempontból mégis más. Nem gubózik be többé, nem szigeteli el magát a civilizált nemzetközi társadalomtól. A világ közvéleménye meg a beruházásokban és kereskedelemben kulcsfontosságú nagyhatalmak politikája képes befolyásolni a Kínában zajló eseményeket. Az 1984-es „szellemi szennyeződés” elleni kampány gyors összeomlása főleg a kedvezőtlen külföldi visszhangnak volt köszönhető. A gyarapodó kapcsolatok és a külvilág jobb megértése révén a kínai vezetők megszabadulnak téveszméiktől. A rengeteg diák, aki nyugati egyetemi tanulmányai után visszatér Kínába, egy napon majd befolyásos pozíciókba kerül. Kína máris többet törődik azzal, milyen képet alkot róla a világ, és törekszik arra, hogy a benyomás jó legyen. Akik haladást és stabilitást akarnak Kínában, hallathatják a hangjukat.